

R E P O R T R E S U M E S

ED 010 485

04

PANJABI READER. LEVEL 1.

BY- VATUK, VED P.

COLORADO STATE UNIV., FORT COLLINS

REPORT NUMBER NDEA-VI-315-1

PUB DATE

64

CONTRACT OEC-3-14-008

EDRS PRICE MF-\$0.45 HC-\$11.80 295P.

DESCRIPTORS- *PANJABI, *LANGUAGES, *LANGUAGE INSTRUCTION, GLOSSARIES, *READING MATERIALS, BASIC VOCABULARY, GRAMMAR, *WRITTEN LANGUAGE, FORT COLLINS, COLORADO

A FIRST-LEVEL READER IS PRESENTED, PRIMARILY FOR THOSE STUDENTS WHO HAVE A SPEAKING KNOWLEDGE OF PANJABI AND SOME KNOWLEDGE OF PANJABI GRAMMAR. THIS VOLUME CAN BE USED IN A GENERAL PANJABI LANGUAGE COURSE AS A SUPPLEMENT TO CONVERSATIONAL MATERIALS, OR BY ITSELF IN A COURSE ON THE WRITTEN LANGUAGE. A GLOSSARY AND A BRIEF GRAMMATICAL APPENDIX HAVE BEEN ADDED TO MAKE THE READER SELF-SUFFICIENT. THREE SECTIONS ARE IN THIS VOLUME--THE FIRST SECTION INTRODUCES THE WRITING SYSTEM, THE SECOND SECTION PRESENTS SELECTIONS OF INCREASING DIFFICULTY, WITH VOCABULARY LISTS, EXPLANATIONS OF IDIOMS, AND EXERCISES RELEVANT TO THE MATERIAL READ, THE THIRD SECTION IS MORE ADVANCED AND INCLUDES A ONE-ACT PLAY FOR STUDENTS WISHING SUPPLEMENTARY READING. (SEE ED 010 486 FOR THE SECOND-LEVEL READER.) (JC)

ED010485

3/5-1

U. S. DEPARTMENT OF HEALTH, EDUCATION AND WELFARE
Office of Education

This document has been reproduced exactly as received from the person or organization originating it. Points of view or opinions stated do not necessarily represent official Office of Education position or policy.

P A N J A B I R E A D E R ,

LEVEL ¹ I /

Ved Prakash Vatuk

Colorado State University

Research Foundation

Fort Collins, Colorado

1964

This Reader was prepared pursuant to Contract No. OE-3-14-008
with the United States Office of Education, Department of Health,
Education and Welfare.

PREFACE

This book is intended primarily for those students who have a speaking knowledge of Panjabi and some knowledge of Panjabi grammar. It can be used in a general Panjabi language course as a supplement to conversational materials, or by itself in a course on the written language. Although it would be most suitable used in conjunction with other grammatical texts and dictionaries, a glossary and a brief grammatical appendix has been added to make the Reader self-sufficient.

The Panjabi Reader-I is divided into three parts. The first introduces the writing system in gradual steps; in the second part are presented selections of increasing difficulty, with vocabulary lists, explanation of idioms, and exercises relevant to the material read. These exercises are meant primarily as a review of grammatical rules already learnt in a general Panjabi course, but the Appendix may be used for reference. The third part is somewhat advanced and presents a one-act play for students wishing supplementary reading.

As is true of most other languages, there is considerable diversity between the written and spoken Panjabi. This is especially true of Panjabi, where regional dialectical differences are many, and where a "standard written language" is still in the formative stages. Depending upon the education and the literary intentions of the writer, Panjabi written style is influenced in varying degrees by the Sanskritization of Hindi, by the Persianized Urdu style, by his own dialectical usages,

and particularly in modern writing, by English. These influences are evident primarily in the vocabulary used, but show up in matters of grammar and syntax as well. Furthermore, the evolution of the Panjabi writing system has not yet reached the extent of standardization to be found in English. There are many variant spellings of words; the spelling of certain vowel combinations, doubling of consonants and consonant combinations is still fluid, and it is not uncommon to find the spelling of the same word within a paragraph appear in different forms. Since the student will have to cope with the vagaries of Panjabi spelling in any reading he does, no attempt has been made, except in the early units, to standardize the spelling of the selections used. In general, no attempt has been made to teach "correct" or "pure" Panjabi, either in usage or spelling--the emphasis has been entirely on the language as it is actually written. It has been my purpose to select as great a diversity of materials as the volume of the book and the skill of the student would permit, and therefore selections have been made from folktales, articles on history and biography, poetry, short stories, and a play. They are from Panjabi magazines as well as books--some of the earlier selections are from textbooks used in Panjabi schools.

I owe my gratitude to many people for this Reader. First and foremost to the writers whose passages are used here and to the Department of Health, Education and Welfare of the United States Government, which made possible the writing of this book.

I owe my thanks also to Drs. Roy Nelson, Maurice Albertson, and George Olson of the Colorado State University Research Foundation for their valuable help, to Mrs. Chander Kanta Bhasin, who helped with the exercises, and finally to my wife, Sylvia Vatuk, who has been the main inspiration, typist, proof-reader, editor and many other things while this book was being written. In fact the Reader belongs to her as much as to me.

PRECEDING PAGE BLANK-NOT FILMED

TABLE OF CONTENTS

PART 1: THE PANJABI WRITING SYSTEM

INTRODUCTION	1
UNIT I: SOME CONSONANTS & VOWEL SHORT 'A'	21
UNIT II: MORE CONSONANTS	30
UNIT III: THE REMAINING CONSONANTS	35
UNIT IV: THE VOWELS--INITIAL SYMBOLS	40
UNIT V: POST-CONSONANTAL 'a:'	45
UNIT VI: POST-CONSONANTAL 'i' AND 'i.'	50
UNIT VII: POST-CONSONANTAL 'u' AND 'u:'	57
UNIT VIII: POST-CONSONANTAL 'e', 'ai', 'o', 'au'	62
UNIT IX: OTHER SIGNS--I	69
UNIT X: OTHER SIGNS--II	76
UNIT XI: OTHER SIGNS--III	82

PART 2: GRADED READINGS

UNIT I: ਲੰਬੜੀ ਤੇ ਕਾਂ	87
UNIT II: ਏਕੇ ਦੀ ਬਰਕਤ	94
UNIT III: ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੁਝ	101
UNIT IV: ਇਨਸਾਨ ਬਣ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ 'ਮੁਸਾਫ਼ਰ'	107
UNIT V: ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ, ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ	111
UNIT VI: ਭਾਰਤ.	118
UNIT VII: ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਜ-ਪਰਬੰਧ	125
UNIT VIII: ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ	134

UNIT IX: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-੧	142
UNIT X: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-੨	151
UNIT XI: ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ	158
UNIT XII: ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਕਵਿਤਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ	165
UNIT XIII: ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਗੀਤ , ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ	176
UNIT XIV: ਜੀਭ, ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹਿਦ	188
UNIT XV: ਚਾਚੇ ਜੁੰਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ, ਜੋਸ਼ਿਆ ਫ਼ਜ਼ਲਦੀਨ	194
PART 3: A ONE-ACT PLAY	
ਗ਼ਰੀਬ-ਨਿਵਾਜ, ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ	207
GLOSSARY	227
GRAMMATICAL APPENDIX	i

PART 1

THE PANJABI WRITING SYSTEM

INTRODUCTION

0.0 The Panjabi (Gurumukhi) Alphabet

The Panjabi language is most commonly written in the script known as Gurumukhi (from 'guru:' "teacher", and 'mukh' "mouth"). It is believed by many Panjabi speakers to have been developed by the founder of the Sikh religion (Baba Nanak) around the end of the fifteenth century. However, it is clearly a modification of the Devanagari script used to write Sanskrit, Hindi, and Marathi. This script forms the basis for all the scripts used to write modern Indian languages, except, of course, the Persian script used for Urdu. The Gurumukhi alphabet consists of 35 characters, for which reason it is sometimes called in Panjabi 'painti:'. The first three Gurumukhi characters are vowel symbols. They are modified in various ways to represent the full complement of Panjabi vowels. The remaining 32 letters represent consonant sounds. Certain of these letters sometimes undergo modifications to enable the representation of sounds borrowed into the Panjabi language from Arabic and Persian sources.

The Gurumukhi letters are presented here with their names and the Roman equivalents used in this book.

They are given in the order in which they are conventionally arranged, and the list may profitably be referred to later in using the vocabularies and glossary to determine the proper alphabetical order. Also presented in this section are other signs used in writing Panjabi, forms of punctuation, and the modification of letters to represent borrowed sounds. These will all be discussed in greater detail in following units. For the pronunciation of the names of Gurumukhi letters and of the Roman equivalents, please see 0.2.

0.11	<u>Gurumukhi Letter</u>	<u>Name</u>	<u>Roman Letter</u>
	ਅ	aiRa:	See 0.12 for the transcription and modification of vowels
	ੲ	i:Ri:	
	ੳ	u:Ra:	
	ਸ	sassa:	s
	ਹ	há:ha:	h
	ਕ	kakka:	k
	ਖ	khakkha:	kh
	ਗ	gagga:	g
	ਘ	ghagga: (kàgga:)	gh
	ਙ	ṅaṅa:	ṅ
	ਚ	cacca:	c
	ਛ	chaccha:	ch
	ਜ	jajja:	j

ਝ	jhajjha: (càjja:)	jh
ਞ	ñaña:	ñ
ਟ	Tainka:	T
ਠ	ThaTTha:	Th
ਡ	DaDDa:	D
ਢ	DhaDDha: (TàDDa:)	Dh
ਨ	Ná:Na:	N
ਤ	tatta:	t
ਥ	thattha:	th
ਦ	dadda:	d
ਧ	dhaddha: (tàdda:)	dh
ਨ	anna:	n
ਪ	pappa:	p
ਫ	phappa:	ph
ਬ	babba:	b
ਭ	bhabbha: (pàbba:)	bh
ਮ	mamma:	m
ਯ	yaya:	y
ਰ	rá:ra:	r
ਲ	lalla:	l or L
ਵ	vavva:	v
ੜ	Ra:Ra:	R

0.12 Vowel Symbols

The three vowel characters listed above form the basis for the initial vowel symbols representing the ten Panjabi vowel sounds. There are nine

additional vowel symbols (called 'ma:tra:' or 'lagh' [lág]), which are used in combination with the basic vowel symbols (to represent initial vowels) and with consonants (to represent medial or final vowels).

<u>Initial Vowel</u>	<u>Ma:tra:</u>	<u>Ma:tra: Name</u>	<u>Roman Letter</u>
ਅ	(see 1.11)	--	a
ਆ	ੜ	a: kanna:	a:
ਐ	ਐ	ai dulã:iã:	ai
ਐ	ਐ	au kanauRa:	au
ਇ	ਫ	i sià:ri:	i
ਈ	ਫ	i: bià:ri:	i:
ਏ	ਏ	e lã:	e
ਉ	ਉ	u aunkaR	u
ਊ	ਊ	u: dulainke	u:
ਓ	ਓ	o hóRa:	o

0.13 To represent certain other consonant sounds not provided for in the alphabet, a dot (.) is placed under specified letters. In a dictionary these modified letters are not given separate identity. Words containing them are listed in the place they would occupy if the letters were unmodified.

Gurumukhi LetterRoman Letter

ੜ	š
ਖ਼	x
ਗ਼	g
ਜ਼	z
ਫ਼	f

0.14 When 'r' or 'h' occur after another consonant (i.e., consonant 'r' or consonant 'h'), they are indicated by writing special symbols below the other consonant, rather than by writing the letters for 'r' or 'h' listed above. These symbols are:

'-r'

'-h'

Combined with another consonant, they look like this:

ੜ 's' 'r'

ਖ਼ 'm' 'h'

0.15 There are two signs used to represent nasal vowels and consonants. These signs are called 'tippi:' (°) and 'bindi:' (·). Both are written above the horizontal line, over the letter to which they refer. For specific uses of these two signs, see 9.1.

0.16 When the sign called 'adhik' (âtik) (ˇ) occurs above the horizontal line between two letters, it has in most cases the effect of doubling the latter of

these. In certain other cases, the 'adhik' indicates tone. For the use of 'adhik', see 0.21(3) and 9.1.

- 0.17 Punctuation in Gurumukhi script follows the English form, except for the period, which is represented by a single vertical line at the end of a sentence. (!). In poetry a double line is used to end a stanza.

0.2 Pronunciation Guide

It is impossible to compare exactly the sounds of Panjabi with those of English, and the proper pronunciation of the language should be learned through oral practice with a native speaker. Since this book is intended only to teach the written language, we will attempt here to give the student a guide to pronunciation sufficient for this purpose. A difficulty in the satisfactory transliteration of Panjabi arises from the fact that certain Gurumukhi letters have more than one pronunciation, depending mainly upon their position in a word, and that certain Panjabi sounds have more than one spelling. This is true of the letters sognate in Panjabi to the "voiced aspirates" of other Sanskritic languages ('gh', 'jh', 'Dh', 'dh', 'bh'), of the letter 'h', the letter 'l' or 'L', and of certain vowels. Furthermore, there are important dialectical variations in pronunciation from one area of the Panjab to another. In most

of these there is an added difficulty for the student who attempts to approximate Panjabi sounds without a native speaker--the presence of tones.

A system of transliteration will be used here in which each Gurumukhi letter is consistently represented by the same Roman letter (or pair of letters), regardless of the pronunciation. However, in order to teach the student to pronounce as correctly as possible as he reads, some rules for determining the pronunciation from the spelling will be given in this section. In the examples here, when the pronunciation is at variance with what might be expected from simply reading the Roman transliteration, the actual pronunciation of the word will be provided. This will aid the student in his application of the rules. In later units, however, the student will have to apply the rules himself, and only the letter-for-letter transliteration will be given.

In all discussions of pronunciation, that of the Ma:jhi: dialect, spoken around Amritsar, is intended. This is generally considered to represent the standard Panjabi language.

0.21 In Panjabi all words carry one of three tones: low (here denoted by `), middle (no sign), and high (^).

These do not carry an absolute, invariant pitch, but are clearly identifiable in relation to one another. To the student acquainted with other Indian languages, this tonal feature will be unfamiliar. However, Panjabi tones are cognate with the "voiced aspirates of other Sanskritic languages and with the sound 'h'. That is, the letters which in these languages are pronounced as voiced aspirates and the letter 'h', fulfill in Panjabi the function of identifying high or low tone in adjacent vowels. They are pronounced like the unaspirated voiced or unvoiced consonants of similar articulation.

In words of more than one syllable the onset of the tone is usually on the first syllable, but it may fall on the second (never a later) syllable.

The most important rules for determining tone from the spelling of Panjabi words are given here. For a more thorough explanation of the nature of Panjabi tones, and for exceptions to the general rules given here, the student should refer to Harjeet Singh Gill and Henry A. Gleason, Jr., A Reference Grammar of Panjabi, Hartford, The Hartford Seminary Foundation, 1962, as well as utilize the services of a native informant.

(1) When in initial position, the "voiced aspirates" or other consonants in a cluster with 'h' ('nh', 'mh', 'rh', 'lh', 'Rh') indicate low tone on the first syllable.

E.g. घर 'ghar' (kàr) "house"; न्हाःनाः 'nha:Na:' (nà:Na:) "to bathe"; जहाःराः 'jhagRa:' (càgRa:) "dispute".

(2) When in final position, these letters indicate high tone on the preceding syllable.

E.g. कुज 'kujh' (kúj) "some"; विरोध 'virodh' (viród) "enmity"; बन्ध 'bannh' (bán) "tie"; गल 'galh' (gál) "cheek".

(3) When in medial position, these letters with the appropriate signs for doubling (see 9.1) indicate high tone on the preceding syllable.

E.g. लब्ध 'labbhNa:' (lábNa:) "to acquire"; बुद्ध 'buRRha:' (búRa:) "old".

(4) When in medial position after a long vowel and followed by a single vowel, these letters indicate high tone on the preceding (usually the first) syllable.

E.g. लोभी 'lobhi:' (lóbi:) "covetous"; साधु 'sa:dhu:' (sá:du:) "ascetic"; गवाँधी 'gawã:Dhi:' (gawã:Di:) "neighbor".

(5) When in medial position after a short vowel and followed by a long vowel (and not marked for doubling),

these letters indicate low tone on the following syllable.

E.g. ਤਰ੍ਹਾਂ 'tarhā:' (tarā:) "manner"; ਸਭਾ 'sabha:' (sabā:) "assembly"; ਬਨ੍ਹਾਇਆ 'banha:ia:' (banā:ia:) "had tied".

(6) When in medial or final position, 'h' indicates high tone on the preceding vowel.

E.g. ਰਾਹੀ 'ra:hi:' (rá:i:) "traveller"; ਵੀਹ 'vi:h' (vī:) "twenty"; ਮੂੰਹ 'mū:h' (mū:) "mouth".

If the 'h' follows 'i' or 'u' the pronunciation of these letters is changed to 'e' and 'o' respectively.

E.g. ਇਹ 'ih' (é) "this, he, she, it"; ਉਹ 'uh' (ó) "this, he, she, it).

(7) When in medial position followed by 'i' or 'u', these vowels are pronounced on a high tone and as 'ai' and 'au' respectively.

E.g. ਸ਼ਹਿਰ 'šahir'(šáir) "city"; ਬਹੁਤ 'bahut' (báut) "much".

When none of these special spellings are present, it can usually be assumed that the word carries a middle tone.

0.22 Any consonant may be doubled except 'r', 'L', 'N', 'R', 'ñ', 'n', 'h', 'y', 'w'. When the aspirated stops are doubled, they are pronounced as a cluster of unaspir-

0.23 Panjabi Vowels

ਅ a A short vowel sound similar to that in the English "cup".

E.g. ਅਰ ar "and"; ਹਲ hal "plow".

ਆ ਾ a: A long vowel sound similar to the "a" in the English "father".

E.g. ਆਸ a:s "hope"; ਕਾਕਾ ka:ka: "small boy".

ਇ ਿ i A short vowel sound similar to that in the English "hip".

E.g. ਇਸ is "this"; ਦਿਨ din "day".

Before 'h' this letter is pronounced like the letter 'e' (see below). Following 'h' after a vowelless consonant it is pronounced like the letter 'ai' (see below). As explained below, the letter 'h' in non-initial position is not pronounced, but has the role of modifying the pronunciation of the surrounding vowels and indicating the appropriate tone.

E.g. ਕਿਹੜਾ kihRa: (kéRa:) "who?"; ਰਹਿਣਾ rahiNa: (ráiNa:) "to remain, to live".

ਈ ਿ i: A long vowel sound similar to that in the English "heap".

E.g. ਈਸਵੀ i:swi: "A.D."; ਰੀਤ ri:t "custom".

ਉ u A short vowel sound similar to that in the English "shook".

E.g. ਉਦਾਸ uda:s "sad"; ਕੁਲ kul "family".

Before 'h' or in final position following another vowel this letter is pronounced like the letter 'o' (see below). Following 'h' after a vowelless consonant it is pronounced like the letter 'au' (see below).

E.g. ਉਹ uh (ó) "he, she, it"; ਪਿਉ piu (pio) "father"; ਬਹੁਤ bahut (báut) "much".

ਊ u:

A long vowel sound similar to that in the English "shoot".

E.g. ਉਠ u:Th "camel"; ਸੁਰ su:r "pig".

ਊ e

A long vowel sound, similar to the beginning of that in the English "fate", except that it is a level sound without the "i:"-glide at the end that we use in English. It is close to the German "e" in "Weg".

E.g. ਏ e "(thou) art"; ਸੇਵਾ seva: "service".

ਐ ai

A long vowel sound similar to that in the English "fat".

E.g. ਐ ਅਿਬ aib "defect"; ਸੈਰ sair "walk, trip".

ਓ o

A long vowel sound similar to that in the English "boat", except that it is a level sound, without the "u:"-glide at the end that we use in English. It is similar to the sound of "o" in the German "wohnen".

E.g. ਓੜ or "end"; ਮੋਤੀ moti: "pearl".

ਔ au

There is no true equivalent to this sound in English. It is a long vowel sound very simi-

lar to the German "au" in words like "Bau" and "kaum". One must be careful not to pronounce it as a diphthong; it is a level sound without a "u:"-glide at the end.

E.g. ਐਤਾਰੀ autari: "divine"; ਦੌੜਨਾ dauRna: "to run".

0.24 Panjabi Consonants

ਸ s Similar to the English "s", as in "song".

E.g. ਸਾਡਾ sa:Da: "our"; ਅਸੀਂ asī: "we".

ਹ h Pronounced like the English "h" when initial. In non-initial position, 'h' is usually not pronounced, but it modifies the value of the preceding or following vowel and indicates the tone of the word. In clusters of consonant + 'h' (most commonly 'rh', 'Rh', 'mh', 'nh', 'lh') the 'h' is not pronounced and the consonant retains its usual value, but the tone of the syllable becomes high or low, depending upon the position of the cluster in the word. (see 0.21 and discussion of the vowels 'i' and 'u' above).

E.g. ਹਲ hal "plow"; ਨਹਾਣਾ nha:Na: (nà:Na:) "to bathe".

ਕ k Similar to the English "k" when spoken without the following aspiration, as in "skill" (not as in "kill").

- E.g. ਕਾਕਾ ka:ka: "small boy"; ਲੋਕ lok "person, people".
- ਖ kh Similar to the English "k" as in "kill", but followed by a stronger aspiration.
E.g. ਖਾਣਾ kha:Na: "food, to eat"; ਦਾਖ da:kh "grape".
- ਗ g Similar to the "g" in the English "get".
E.g. ਗਲਤੀ galti: "error"; ਜਾਗਣਾ ja:gNa: "to awake".
- ਘ gh Pronounced as 'k' when initial, as 'g' when medial or final (see also note on tones, 0.21).
E.g. ਘਰ ghar (kàr) "house"; ਮੱਘਾ maggha: (mágga:) "pitcher".
- ਙ ੱ This letter is never found in initial or final position. It almost always occurs in a cluster with 'k' or 'g', like "n" in "sink".
E.g. ਅੰਕ ank "chapter"; ਵਾਂਗੁ va:ṅgu: "like".
- ਚ c Similar to the English "ch" in "check" or "tch" in "batch", but unaspirated.
E.g. ਚਾਚਾ ca:ca: "father's younger brother"; ਵਿਚਾਰ vica:r "thought".
- ਛ ch Similar to 'c', but followed by strong aspiration.
E.g. ਛੋਟਾ choTa: "small"; ਬਛੜੀ bachRi: "a young calf".
- ਜ j Similar to the English "j" in "jam".
E.g. ਜਗ jag "world"; ਬੀਜ bi:j "seed".

- ੜ jh Pronounced as 'c' when initial, as 'j' when medial or final (see also note on tones, 0.21).
E.g. ਝਾੜੁ jha:Ru: (cà:Ru:) "broom"; ਕੁਝ kujh (kúj) "some".
- ਞ ñ This is never found in initial or final position. It is almost always in clusters with 'c' or 'j', like the "n" in "binge".
E.g. ਪੰਜ pañj "five"; ਮਾਜਣਾ ma:ñjNa: "to scour".
- ਟ T Somewhat similar to the English unaspirated "t" in "steal" (not "teal"), but retroflex, that is, spoken with the tongue tip curled back and placed behind the tooth ridge. There is no precisely equivalent English sound.
E.g. ਟੋਪੀ Topi: "hat"; ਛੋਟਾ choTa: "small".
- ਠ Th A sound produced in the same way as is 'T', but followed by aspiration.
E.g. ਠੰਡਾ ThaNDa: "cold"; ਹੇਠ heTh "under".
- ਡ D Similar to the English "d", but retroflex".
E.g. ਡਰ Dar "fear"; ਠੰਡਾ ThaNDa: "cold".
- ਢ Dh Pronounced as 'T' when initial, as 'D' when medial or final (see also 0.21).
E.g. ਢੇਰ Dher (Tèr) "pile"; ਸਾਢ sa:Dh (sá:D) "half".
- ਣ N Retroflex "n", produced in a manner similar to that described for retroflex 'T' and 'D'

above. It is never found in initial position, but may be medial or final, and often in clusters with 'T' or 'D'.

E.g. ਪਾਣੀ pa:ni: "water"; ਲੂਣ lu:N "salt";
ਬੰਡਾ baNDa: "share, portion".

ਤ t Somewhat similar to English unaspirated "t", but spoken with the tongue tip touching the front teeth.

E.g. ਤਕ tak "up to, until"; ਰਾਤ ra:t "night".

ਥ th Similar to 't', but followed by strong aspiration.

E.g. ਥਾਂ thā: "place, abode"; ਸਾਥੋਂ sa:thō "from us".

ਦ d Somewhat similar to English "d", but pronounced with the tongue tip on the front teeth.

E.g. ਦੇਸ਼ deś "country"; ਉਦਾਸ uda:s "sad".

ਧ dh Pronounced as 't' when initial, as 'd' when medial or final (see also 0.21).

E.g. ਧਨ dha:n (tā:n) "wealth"; ਵਾਧੂ va:dhu: (vā:du:) "extra".

ਨ n Similar to the English "n" in "no".

E.g. ਨਾਮ na:m "name"; ਮਨ man "mind, spirit".

ਪ p An unaspirated sound, similar to the English "p" in "spine" (not as in the English "pine").

E.g. ਪਾਣੀ pa:ni: "water"; ਟੋਪੀ Topi: "hat".

ਫ ph Similar to the English "p" in "pine", but followed by stronger aspiration.

- E.g. ਫੇਰ pher "again"; ਅਫਲ aphal "barren".
- ਬ b Similar to the English "b" in "ball".
E.g. ਬਾਬਾ ba:ba: "father"; ਧੋਬੀ dhobi:
(tɔ̃bi:) "washerman".
- ਭ bh Pronounced as 'p' when initial, as 'b' when medial or final (see also 0.21).
E.g. ਭਰ bhar (p̄ar) "full"; ਲਾਭ la:bh (lá:b) "profit".
- ਮ m Similar to the English "m" in "man".
E.g. ਮਾਂ mā: "mother"; ਖਤਮ khatam "finished".
- ਯ y Similar to the English "y" in "yes".
E.g. ਯਾਦ ya:d "memory"; ਗਯਾ गया: "Gaya, a city in India".
- ਰ r A trilled "r", produced by vibrating the tip of the tongue lightly against the tooth ridge.
E.g. ਰਾਤ ra:t "night"; ਭਰ bhar (p̄ar) "full".
- ਲ l A clear sound, somewhat like the "l" in the English "leaf". It is closer to the German "l" in "legen".
E.g. ਲੂਣ lu:N "salt"; ਹਲ hal "plow".
This Gurumukhi letter is also used to represent a retroflex lateral transcribed here as 'L' and produced by placing the tongue back in the mouth and flapping it forward. Occasionally in Panjabi some modification of the letter 'l' (ਲ਼, or ਲ਼) indicates that 'L' is intended, but generally no distinction is

made in writing between the two sounds. 'L' never occurs in initial position. In medial or final position, the correct sound must be learned in each word.

E.g. ਕਲਾ ka:La: "black"; ਨਲ na:L "with"; ਗਲਤ gaLt "wrong".

Occasionally two words are spelled in the same way but pronounced differently, with respect to 'l' or 'L'.

E.g. ਖਲੀ kha:li: "empty"; ਖਲੀ kha:Li: "stream".

ਵ

v

A sound intermediate between English "v" and "w".

E.g. ਵਡਾ vaDa: "big"; ਨਵਾ navā: "new".

ੜ

R

Retroflex "r", made by curling the tongue backward to the roof of the mouth and flapping it quickly forward. There is no equivalent in English. It never occurs initially.

E.g. ਓੜ or "end"; ਝਗੜਾ jhaḡRa: (cāḡRa:) "dispute".

0.25 Borrowed Consonants

There are a number of consonants which do not occur in originally Panjabi words, but which have come to be used to a limited extent in the language due to the introduction of Arabic, Persian and Sanskrit words, particularly into literary Panjabi and into the speech of persons edu-

cated in these foreign tongues or in Hindi and Urdu. Such sounds are indicated in the Gurumukhi script by a modification of existing consonant letters, that is by placing a dot beneath the letter, as shown above (0.13). In the English transcription these sounds are represented here by other Roman letters, those used conventionally for the transcription of the corresponding Arabic, Persian and Sanskrit sounds. It is important to note that although these modified letters often appear in written Panjabi, and will be so transcribed in Roman letters where they occur, the sounds which they represent are often not pronounced "correctly" by the ordinary Panjabi speaker. They are instead often replaced by the sounds represented by the unmodified Gurumukhi letters.

- ਖ x Similar to the German "ch" in "Dach".
It is produced by placing the back of the tongue against the velum and forcing the breath through the resulting passage.
Usually pronounced by Panjabi-speakers as 'kh'.
- E.g. ਖਰਾਬ xara:b (or khara:b) "bad".
- ਗ ḡ Similar to 'x' but voiced, i.e., accompanied by vibration of the vocal chords). Usually pronounced 'g'.
- E.g. ਗਰੀਬ ḡari:b (or gari:b) "poor".
- ਜ z Similar to English "z", as in "zebra". Often pronounced 'j'.

- E.g. ਜ਼ਰੂਰ zaru:r (or jaru:r) "surely";
ਰੋਜ਼ roz (or roj) "daily".
- ਫ f Similar to the English "f" in "fall".
Often pronounced as 'ph'.
E.g. ਫੋਰਨ foran (or phoran) "at once";
ਬਰਫ baraf (or baraph) "ice".
- ਸ਼ š Similar to English "sh" in "shoot".
E.g. ਸ਼ੇਰ šer "lion"; ਦੇਸ਼ deš "country".

The first four sounds occur only in loan words from Persian and Arabic and in written Panjabi the modification of the letters is frequently omitted. The sound 'š', however, is almost always indicated by a modification of 's'.

0.26 Other Symbols Used in Transliteration

- ~ This sign indicates nasalization of the vowel over which it appears. The sound produced is similar to that of French nasal vowels. Any of the Panjabi vowels may be nasalized.
- ˘ Indicates low tone, with onset on the syllable over which it appears.
- ˙ Indicates high tone, with onset on the syllable over which it appears.
- ' The apostrophe is used to distinguish a combination of the letters 'a' and 'u' and the letters 'a' and 'i' from the letters 'au' and 'ai' (thus a'u and a'i).

UNIT I

SOME CONSONANTS AND VOWEL SHORT 'a'

1.0 For ease of learning, the Gurmukhi letters are arranged here according to similarity of form, rather than in alphabetical order.

1.1 Study the following:

ਪ	pa	ਖ	kha	ਧ	dha	ਥ	tha	ਖ਼	xa
ਮ	ma	ਸ	sa	ਸ਼	śa				
ਹ	ha	ਰ	ra	ਗ	ga	ਗ਼	g̣a		
ਟ	Ta	ਠ	Tha	ਫ	pha	ਫ਼	fa		

1.11 The Post-Consonantal Vowel 'a'

In the above series of consonantal letters, the sound 'a' is included in the transcription (see 0.23 for pronunciation). Except when initial, the vowel 'a' is never written. It is pronounced as part of the consonantal letters when they are spoken alone. In words, the rules for the pronunciation of 'a' after consonants are somewhat complex. However, once they are mastered the student should have no difficulty in determining the correct pronunciation in the absence of a written symbol for 'a'. Following are the rules which should be applied to determine whether 'a' should be supplied

after any "vowelless" consonant (i.e., a consonant lacking a following vowel symbol: see Units V-VIII). Some of these rules will be more meaningful after the student has completed succeeding chapters and has mastered the reading of all Gurumukhi consonants and vowels. The rules here should be applied in order; in case of contradictory rules, the earlier take precedence.

(1) After all initial vowelless consonants 'a' is pronounced.

E.g. ਪਰ par "but"; ਖਮ kham "bend"; ਪਸਮ pasm (or pasam) "wool".

(2) At the end of a word ending in a vowelless consonant 'a' is never pronounced, except in the very few words consisting only of a single vowelless consonant.

E.g. ਹਟ haT "shop"; ਠਗ Thag "robber".

(3) When a word ends in two vowelless consonants preceded by a short vowel ('a', 'i', 'u'), and if these two would form one of the final clusters which occur in Panjabi (see Table I, p. 24), 'a' may or may not be pronounced between them. This depends upon the origin of the word in question and the education of the speaker, and in the case of many common words both forms are heard. If the final consonants are not one of the pairs listed in Table I, 'a' is usually supplied between them by most speakers.

E.g. ਧਰਮ dharm (târm) or dharam (târam) "religion";

ਸਫ਼ਰ safar (or saphar) "trip".

- (4) When a word ends in two vowelless consonants preceded by a long vowel ('a:', 'i:', 'u:', 'o', 'au', 'e', 'ai'), 'a' is pronounced between them, unless they form the clusters 'st', 'št', or 'šT'. (Examples in Unit V ff.)
- (5) 'a' must be supplied in the absence of other vowels before and after any medial consonant marked for doubling, since clusters of three consonants do not occur. If, however, the consonant marked for doubling (see Unit X) is one of the "voiced aspirates", it should be treated as a single consonant. Examples may be found in Unit X ff.
- (6) When a word ends in two vowelless consonants, either of which is preceded by a sign indicating nasalization (see Unit IX), 'a' must be supplied between them. This is also a consequence of the non-occurrence of three-member clusters in Panjabi already noted in (5). See Unit IX ff. for examples.
- (7) In any other case, 'a' must be pronounced after a vowelless consonant if the consonant following it is the first member of a cluster. If the following consonant is followed by a vowel (including 'a' through the application of a previous rule), 'a' is not pronounced between the two consonants.
E.g. ਸਰਗਮ sargam "musical scale"; ਸਮਰਥ samarth "ability".

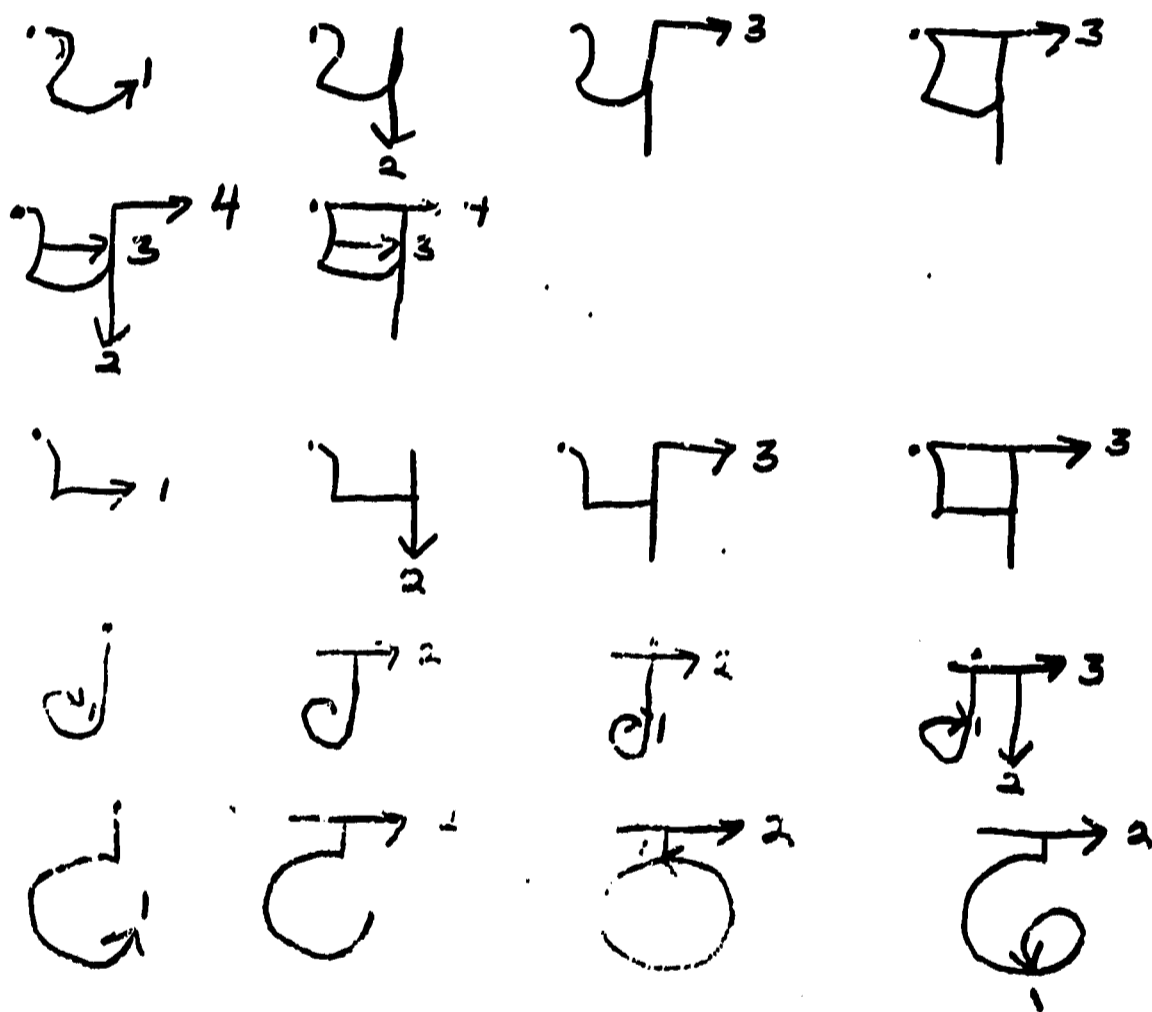
TABLE I
 CONSONANT PAIRS OCCURRING IN PANJABI
 AS FINAL CLUSTERS AFTER A SHORT VOWEL

<u>First Member</u>	<u>Second Member</u>
s	k, t, m
š	k, T, t
k	l
kh	t
g	t
c	k, t
T	k
p	k, T, t
b	t, d, s
r	s, š, k, kh, g, c, ch, j, T, N, t, th, d, dh, n, ph, b, bh, m, l
L	s, k, kh, g, j, T, N, t, d, dh, p, m
R	k, g, t, b

In addition, the combination of one of the signs for nasalization (see Unit IX) with a final consonant is pronounced as a final cluster.

1.12 Writing Illustrations

The Gurumukhi letters used to write Panjabi are written from left to right and from top to bottom. The horizontal line above the letters is drawn last, from left to right. In the following illustrations a dot (·) indicates the starting point of the letter, and arrows show the direction of the lines and the terminal points of the letters.

1.2 Reading Illustrations

Here, as in the illustrations and exercises in this and following units, the examples given are random combinations of Gurumukhi letters, intended to give the student practice in recognizing the letters and applying the rules of pronunciation. They are not necessarily actual Panjabi words, although some are such.

ਪਥ	path	ਗਪ	gap	ਥਰ	thar
ਮਸ	mas	ਸਟ	saT	ਫਥ	phath
ਪਸਰ	pasar	ਰਪਟ	rapT	ਧਰਮ	dharm
ਮਰਗ	marg	ਫਥਰ	phathar	ਠਗਮ	Thagam
ਹਥਠਮ	hathTham			ਮਰਸਰ	marsar
ਸਟਪਟ	saTpaT			ਖਰਗਮ	khargam
ਫਪਮਰ	phapmar			ਹਰਸਮ	harasm
ਰਗਮਪਰ	ragampar			ਫਸਰਪਟ	fasarapT

1.3 Reading Practice

ਪਪ	ਪਖ	ਪਧ	ਪਬ	ਪਮ	ਪਸ
ਪਗ	ਪਹ	ਪਟ	ਪਠ	ਪਫ	ਪਰ
ਖਪ	ਖਖ	ਖਧ	ਖਬ	ਖਮ	ਖਸ
ਖਗ	ਖਹ	ਖਟ	ਖਠ	ਖਫ	ਖਰ
ਧਪ	ਧਖ	ਧਧ	ਧਬ	ਧਮ	ਧਸ
ਧਗ	ਧਹ	ਧਟ	ਧਠ	ਧਫ	ਧਰ
ਬਪ	ਬਖ	ਬਧ	ਬਬ	ਬਮ	ਬਸ
ਬਗ	ਬਹ	ਬਟ	ਬਠ	ਬਫ	ਬਰ
ਮਪ	ਮਖ	ਮਧ	ਮਬ	ਮਮ	ਮਸ
ਮਗ	ਮਹ	ਮਟ	ਮਠ	ਮਫ	ਮਰ
ਸਪ	ਸਖ	ਸਧ	ਸਬ	ਸਮ	ਸਸ
ਸਗ	ਸਹ	ਸਟ	ਸਠ	ਸਫ	ਸਰ
ਗਪ	ਗਖ	ਗਧ	ਗਬ	ਗਮ	ਗਸ
ਗਗ	ਗਹ	ਗਟ	ਗਠ	ਗਫ	ਗਰ
ਹਪ	ਹਖ	ਹਧ	ਹਬ	ਹਮ	ਹਸ
ਹਗ	ਹਹ	ਹਟ	ਹਠ	ਹਫ	ਹਰ
ਟਪ	ਟਖ	ਟਧ	ਟਬ	ਟਮ	ਟਸ
ਟਗ	ਟਹ	ਟਟ	ਟਠ	ਟਫ	ਟਰ
ਠਪ	ਠਖ	ਠਧ	ਠਬ	ਠਮ	ਠਸ
ਠਗ	ਠਹ	ਠਟ	ਠਠ	ਠਫ	ਠਰ

ਫਪ	ਫਬ	ਫਧ	ਫਖ	ਫਮ	ਫਸ
ਫਗ	ਫਹ	ਫਟ	ਫਠ	ਫਫ	ਫਰ
ਰਪ	ਰਖ	ਰਧ	ਰਬ	ਰਸ	ਰਮ
ਰਗ	ਰਹ	ਰਟ	ਰਠ	ਰਫ	ਰਰ
ਪਰਖ	ਪਖਰ	ਖਪਰ	ਖਰਪ	ਰਪਖ	ਰਖਪ
ਗਰਮ	ਰਮਗ	ਮਗਰ	ਮਰਗ	ਗਮਰ	ਰਗਮ
ਗਰਸ	ਗਸਰ	ਸਗਰ	ਸਰਗ	ਰਸਗ	ਰਗਸ
ਖਧਟ	ਖਟਧ	ਟਖਧ	ਟਖਧ	ਧਖਟ	ਟਧਖ
ਸਫਰ	ਸਰਫ	ਰਸਫ	ਰਫਸ	ਫਸਰ	ਫਰਸ
ਠਗਰ	ਠਰਗ	ਰਠਗ	ਰਗਠ	ਗਰਠ	ਗਠਰ
ਧਮਸ	ਧਸਮ	ਸਧਮ	ਸਮਧ	ਮਸਧ	ਮਧਸ
ਪਮਟ	ਪਟਮ	ਟਪਮ	ਟਮਪ	ਮਪਟ	ਮਟਪ
ਮਸਗ	ਮਗਸ	ਗਮਸ	ਗਸਮ	ਸਗਮ	ਸਮਗ
ਖਸਠ	ਖਠਸ	ਠਸਖ	ਠਖਸ	ਸਠਖ	ਸਖਠ
ਧਗਫ	ਧਫਗ	ਫਗਧ	ਫਧਗ	ਗਧਫ	ਗਫਧ
ਬਫਰ	ਬਰਫ	ਰਬਰ	ਰਰਬ	ਰਫਬ	ਰਬਫ
ਪਮਟਖ	ਸਠਧਗ	ਫਬਸੁਰ	ਹਟਖਸ	ਠਧਗਫ	ਬਗਰਪ
ਟਖਸਠ	ਧਗਫਬ	ਹਰਪਮ	ਖਸਠਧ	ਗਫਬਰ	ਹਪਮਟ
ਠਫਰਪ	ਧਖਮਸ	ਗਰਟਠ	ਫਰਪਖ	ਖਮਸਗ	ਹਟਮਪ
ਰਪਖਧ	ਹਰਫਫ	ਗਧਠਮ	ਖਟਮਧ	ਠਸਖਟ	ਮਪਟਰ
ਬਫਗਧ	ਠਸਖਟ	ਮਧਰਗ	ਫਗਧਠ	ਸਖਟਮ	ਧਰਗਮ
ਰਫਠਟ	ਹਗਸਮ	ਬਧਖਪ	ਫਠਟਰ	ਗਸਮਬ	ਧਖਧਰ

ਠਟਰਗ	ਸਮਖਧ	ਟਰਗਮ	ਸੁਬਧਖ	ਧਰਠਟ	ਖਪਰਫ
ਪਸਫਖ	ਗਰਧਮ	ਮਠਖਗ	ਹਫਗਰ	ਪਬਸਰ	ਹਰਧਸ
ਗਟਮਰ	ਫਧਗਪ	ਫਪਗਪ	ਫ਼ਮਫਮ	ਹਮਪਰ	ਫਧਗਬ

ਗਰਮਸਰ	ਸਗਰਮਰ	ਖ਼ਰਸਠਪ	ਹਮਸਰਖ
ਹਗਪਖਰ	ਫਸਮਸਮ	ਬਮਗਫਰ	ਮਠਰਖਸ
ਧਰਖਟਸ	ਸਰਮਮਖ	ਖਰਮਗਰ	ਹਰਮਸਫ

1.4 Writing Practice

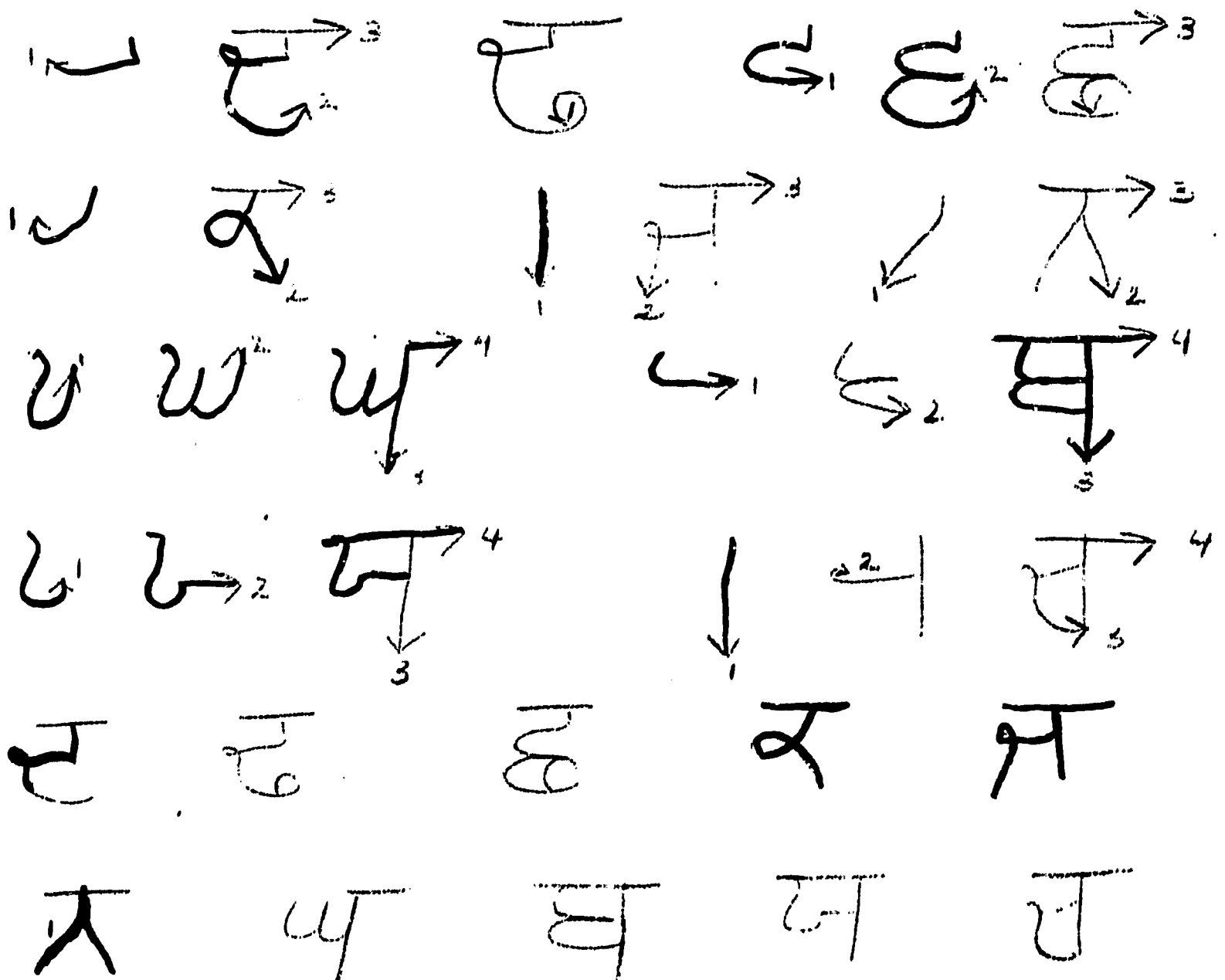
khaT	gaT	maTh	sam	kham
mar	mam	xam	ham	Thar
dhar	phas	rag	rakh	khar
khag	par	pag	Thag	ThaTh
haTar	paTar	marat	garm	śadham
marm	farm	ragam	thamas	pasm
rapT	thapag	sahar	Thagar	khasm
khaTapT	sargam	harkham	khasphas	garmakh
margas	Tampakh	dhamdham	phasgar	ragmaTh
samsar	khamThag	xadhmaT	Tardhakh	maphsadh
dhamarkh	Tagasm	thamarph	gampath	haparm
maragarT	thartharm	phapadhar	pagarmath	dharpakhar

UNIT II
MORE CONSONANTS

2.1 Study the following:

ਦ	da	ਢ	Dha	ਛ	cha		
ਕ	ka	ਜ	ja	ਜ਼	za	ਨ	na
ਘ	gha	ਬ	ba	ਯ	ya	ਚ	ca

2.11 Writing Illustrations:

2.2 Reading Illustrations

ਕਪ	kap	ਜਕ	jak	ਪਕ	pak
ਬਨ	badh	ਠਬ	dhab	ਕਚ	kach
ਚਕ	chak	ਚਮ	cam	ਮਚ	mac
ਠਘ	nagh	ਘਨ	ghan	ਯਕ	yak
ਜਯ	jay	ਢਕ	Dhak	ਨਢ	naDh
ਕਘਨ	kaghan	ਦਬਜ	daba z	ਛਯਢ	chayaDh
ਬਚਨ	bacan	ਢਕਯ	Dhakay	ਨਨਕ	nanak
ਛਦ ਕਨ	chadkan	ਬਚਨਯ	bacnay	ਕਘਨਮ	kaghnam

2.3 Reading Practice

ਨਕ	ਮਕ	ਟਕ	ਖਕ	ਸਕ	ਠਕ
ਗਕ	ਬਕ	ਹਕ	ਰਕ	ਪਘ	ਮਘ
ਟਘ	ਖਘ	ਸਘ	ਠਘ	ਧਘ	ਗਘ
ਢਘ	ਬਘ	ਹਘ	ਰਘ	ਨਘ	ਮਬ
ਜਬ	ਖਬ	ਸਬ	ਠਬ	ਬਬ	ਗ਼ਬ
ਢਬ	ਧਬ	ਹਬ	ਰਬ	ਗਚ	ਢਚ
ਬਜ	ਹਜ	ਜਕ	ਕਨ	ਕਜ	ਖ਼ਨ
ਕਦ	ਕਯ	ਕਬ	ਕਢ	ਕਚ	ਕਛ
ਘਕ	ਘਨ	ਘਜ	ਘਦ	ਘਯ	ਘਬ
ਘਢ	ਘਚ	ਘਛ	ਬਕ	ਬਨ	ਬਜ
ਬਢ	ਬਯ	ਬਦ	ਬਚ	ਬਛ	ਚਕ
ਚਨ	ਚਜ	ਚਘ	ਚਦ	ਚਯ	ਚਬ
ਚਢ	ਚਛ	ਪਨ	ਪਢ	ਪਛ	ਨਧ
ਪਦ	ਪਢ	ਪਛ	ਖ਼ਨ	ਖਢ	ਬਢ

ਧਛ	ਪਛ	ਬਦ	ਬਨ	ਮਨ	ਮਛ
ਸਛ	ਸਦ	ਮਛ	ਸਛ	ਗਨ	ਗਦ
ਗਛ	ਗਛ	ਹਛ	ਹਦ	ਹਛ	ਹਨ
ਟਛ	ਟਦ	ਟਛ	ਟਨ	ਫਨ	ਫਛ
ਨਦ	ਨਛ	ਨਛ	ਨਯ	ਨਜ	ਨਬ
ਨਕ	ਨਘ	ਦਕ	ਢਕ	ਦਨ	ਢਨ
ਦਜ	ਢਜ	ਦਘ	ਢਘ	ਦਬ	ਢਬ
ਦਦ	ਢਦ	ਦਢ	ਢਢ	ਦਚ	ਦਛ
ਢਚ	ਢਛ	ਪਜ	ਪਯ	ਪਛ	ਪ੍ਰਕ
ਟਜ	ਟਯ	ਯਨ	ਯਦ	ਯਛ	ਯਛ
ਯਜ	ਯਯ	ਯਕ	ਯਘ	ਸਚ	ਸਛ
ਯਜ	ਯਯ	ਗਜ	ਗਯ	ਫਜ	ਫਯ
ਪ੍ਰਯ	ਸਯ	ਖਜ	ਖਨ	ਠਜ	ਠਯ
ਕਪਟ	ਕਮਠ	ਕਹਰ	ਕਸਮ	ਕਗਜ	ਕਫਸ
ਕਧਬ	ਕਖਛ	ਕਨਚ	ਕਘਟ	ਕਢਯ	ਕਠਬ
ਘਕਰ	ਘਮਟ	ਘਰਸ	ਘਧਠ	ਘਫ਼ਹ	ਘਗਬ
ਘਬਖ	ਘਪਨ	ਘਦਯ	ਘਬਦ	ਬਢਜ	ਬਢਛ
ਬਪਸ	ਬਢ ਰ	ਬਹਮ	ਬਗਜ	ਬਚਛ	ਬਖਢ
ਬਕਦ	ਬਢਨ	ਬਜਦ	ਬਗਟ	ਬਢਛ	ਬਯਬ
ਚਪਕ	ਚਮਨ	ਚਜਦ	ਚਖਘ	ਚਸਦ	ਚਠਯ
ਚਬਧ	ਚਢਗ	ਚਜਢ	ਚਬਚ	ਚਹਛ	ਚਰਜ
ਨਮਕ	ਨਹਰ	ਨਖਦ	ਨਟਨ	ਨਸ਼ਜ	ਨਧਬ
ਨਬਛ	ਨਘਪ	ਨਗਚ	ਨਢਟ	ਨਠਬ	ਨਪ੍ਰਸ
ਦਰਜ	ਦਢ ਯ	ਦਠਟ	ਦਟਢ	ਦਹਨ	ਦਗਢ
ਦਸਢ	ਦਮਛ	ਦਕਬ	ਦਬਧ	ਦਘਬ	ਦਚਖ

ਢਮਕ	ਢਸਘ	ਢਘਗ	ਢਚਹ	ਢਟਨ	ਢਠਦ
ਢਢਢ	ਢਢਰ	ਢਪਜ	ਢਖਯ	ਢਠਪ	ਢਦਬ
ਢਪਕ	ਢਮਨ	ਢਟਜ	ਢਯਖ	ਢਦਸ	ਢਘਠ
ਢਧਬ	ਢਢਗ	ਢਢਜ	ਢਚਰ	ਢਹਢ	ਢਬਚ
ਜਪਢ	ਜਖਟ	ਜਧਯ	ਜਬਜ	ਜਹਨ	ਜਗਦ
ਜਸਢ	ਜਮਢ	ਰਟਚ	ਜਬਠ	ਜਘਰ	ਜਕਢ
ਯਮਕ	ਯਘਸ	ਯਬਗ	ਯਹਚ	ਯਖਨ	ਯਢਪ
ਯਢਟ	ਯਧਦ	ਯਬਜ	ਯਯਠ	ਯਦਰ	ਯਢਰ
ਕਮਰਖ	ਜਯਜਯ	ਟਰਪਠ	ਟਨਟਨ	ਘਰਘਰ	ਬਗਸਦ
ਚਟਪਨ	ਨਟਖਟ	ਝਪਨ	ਢਗਦਮ	ਢਰਮਨ	ਯਗਜਰ
ਦਸਰਬ	ਪਕਜਸ	ਦਮਜਮ	ਸਠਬਰ	ਰਘਕਟ	ਢਨਯਮ
ਹਰਦਮ	ਠਨਠਨ	ਪਚਕਸ	ਬਸਕਰ	ਬਰਮਰ	ਕਢਪਚ
ਖਕਪਢ	ਧਨਧਨ	ਢਜਯਦ	ਸਰਕਨ	ਬਰਪਨ	ਮਨਜਯ
ਗਮਢਗ	ਢਸਪਰ	ਹਰਜਗ	ਨਰਪਨ	ਰਨਜਮ	ਚਟਪਟ
ਖਨਗਪ	ਬਸਹਠ	ਗੁਢਘਜ	ਸੁਬਰਚ	ਮਰਸਚ	ਦਮਕਨ
ਢਦਰਕ	ਢਰਸਟ	ਬਨਮਟ	ਸਚਮਚ	ਜਮਕਪ	ਘਨਪਕ
ਕਨਕਪਰ	ਨਰਕਜਗ	ਜਗਧਰਮ	ਯਤਜਪਟ	ਚਦਰਨਰ	ਮਨਬਜਨ
ਢਪਦਰਧ	ਸਬਟਰਢ	ਮਹਕਬਰ	ਦਸਰਮਨ	ਜਨਕਪਰ	ਬਰਮਕਰ

2.4 Writing Practice

kaT	DhaT	naT	daT	baT
thaT	ghaT	caT	chaT	DhaT
yaT	jaT	nak	zak	chak
yak	dhak	ghab	Dhab	Tab
jab	yab	chab	faz	gac
kac	khac	Thac	jac	nagh
dagh	tagh	chagh	tagh	kan
phan	han	can	dhan	jad
had	chad	yad	śad	khaDh
saDh	gaDh	ghaDh	maDh	raDh
yach	bach	xach	Tach	Thach
baj	raj	haj	kaz	yaj
gay	yagh	cham	may	nay
kadar	gadar	ghabar	najar	cakar
chapan	bahas	dapas	daśan	kasm
sark	camak	samay	jagat	rabagh
śabd	zaraT	pharaj	faras	Dhayak
dhanak	xarab	yapam	nahas	chakab
bakar	capT	barph	safar	napas
dayas	śarm	karm	bacas	ragaT
zaman	hajas	badan	ghachak	xasm
bakbak	kagjar	nardar	dajbar	chakpar
zarfas	Dhardas	sabdakh	phardan	jamask
camark	kaśman	DhajraT	thacpad	bachapT

UNIT III

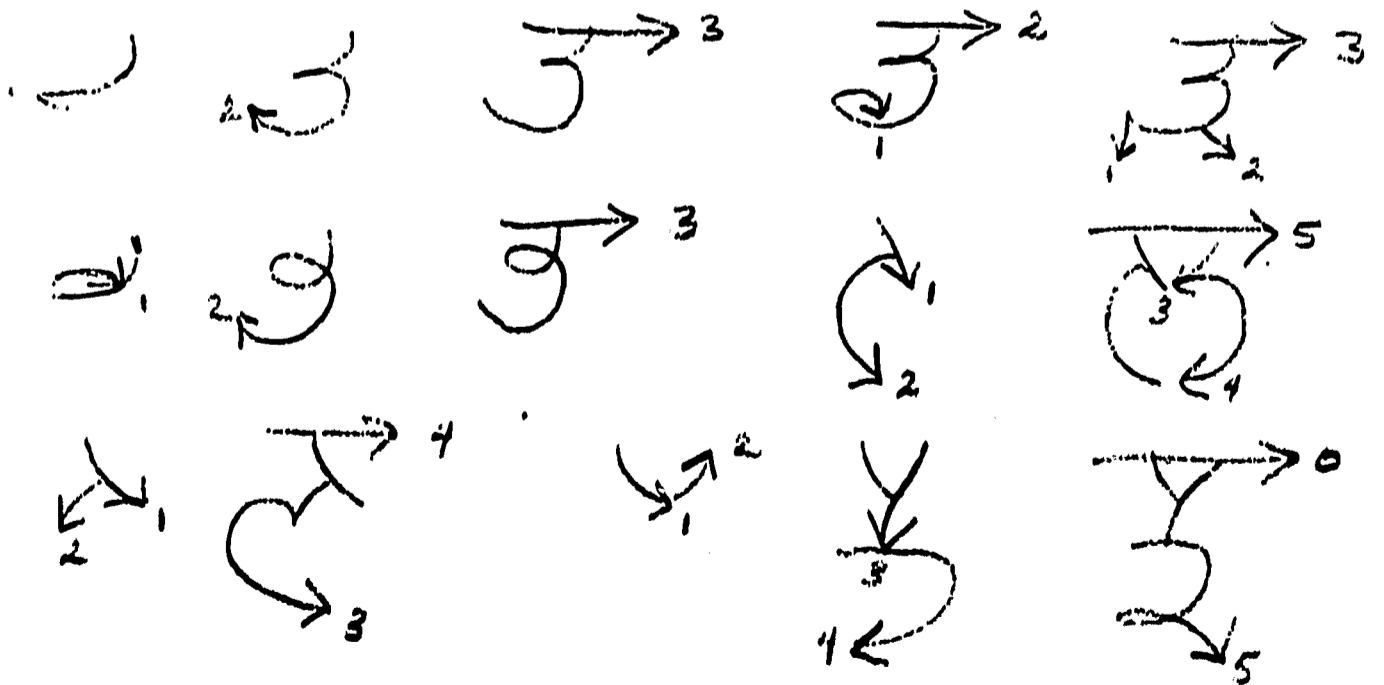
THE REMAINING CONSONANTS

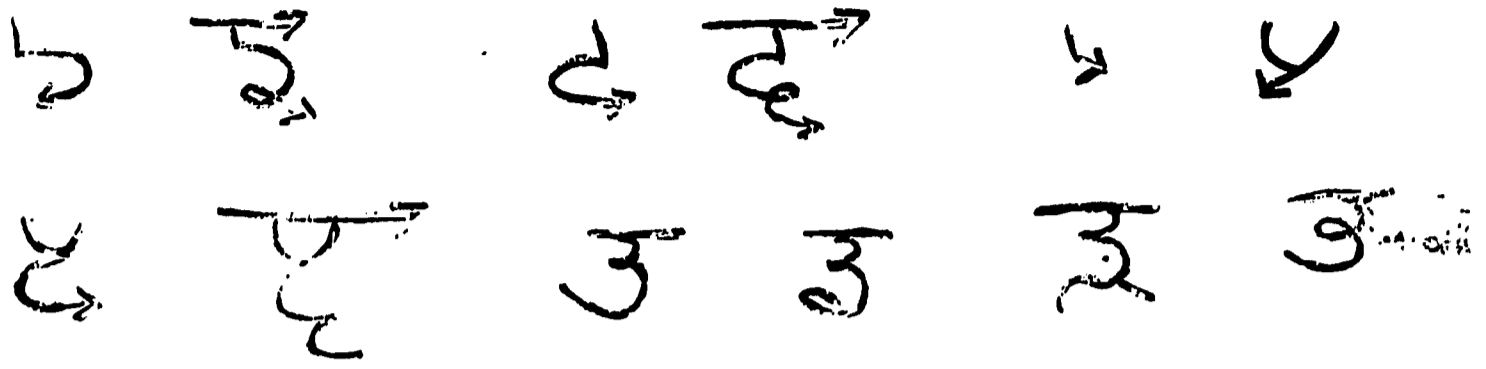
3.0 Of the following consonants, certain ones are are or occur only in specified environments. It is important to note that ञ 'ña', ण 'ña', ञ 'Na' and र 'Ra' never occur initially. The letters which represent the sounds 'ṅ' and 'ṇ' are rarely seen. They are almost always indicated instead by a dot (̣) above the horizontal line, or by (̣̣). See o.24; 9.2; 9.3.

3.1 Study the following:

त	ta	ड	Da	र	Ra	भ	bha
ल	la(La)	ण	Na	झ	jha	ञ	ña
व	va	व	ña				

3.11 Writing Illustrations:

3.2 Reading Illustrations

ਝਣ	jhaN	ਝਭ	jhath	ਝਲ	jhal
ਝਵ	jhav	ਝੜ	jhaR	ਭਨ	bhan
ਭਕ	bhaṅ	ਭਲ	ḡhal	ਲਭ	labh
ਲਵ	lav	ਣਲ	NaI	ਵੜ	vaR
ਵਣ	vaN	ਤਵ	tañ	ਡਭ	Dabh
ਲਡ	laD	ਝਤ	jhat	ਤਣ	taN
ਪੜਣ	bhaRaN	ਤਲਡ	talaD	ਲਭਵ	labhav
ਵਡਲ	vaDaI	ਲੜਝ	laRaḡh	ਤਣਲ	taNaI
ਤਵਡਲ	tavDaI	ਲਭਣਲ	labhNaI	ਡੜਵਤ	DaRvat

3.3 Reading Practice

ਝਪ	ਕਝ	ਝਮ	ਸਝ	ਝਨ	ਕਝ
ਖਝ	ਸਣ	ਜਣ	ਸਕ	ਫੜ	ਬਲ
ਝੜ	ਮਲ	ਤਜ	ਲਭ	ਧਭ	ਭਤ
ਸਭ	ਲੜ	ਹਲ	ਹਣ	ਲਘ	ਡਲ
ਜਲ	ਵਡ	ਭਵ	ਦਵ	ਵਰ	ਰਵ
ਖਕ	ਗਵ	ਰਵ	ਹਵ	ਨਕ	ਕਣ
ਖਣ	ਮਣ	ਸਣ	ਬਣ	ਪਲ	ਡਲ
ਛਲ	ਠਲ	ਡਲ	ਝਕ	ਝਚ	ਟਝ

ਭਖ	ਛਭ	ਭਟ	ਥਭ	ਭਧ	ਲਖ
ਯਲ	ਧਲ	ਵਰ	ਵਹ	ਗਵ	ਚਵ
ਮਤ	ਯਤ	ਸਤ	ਹਤ	ਕਤ	ਖਤ
ਘਤ	ਚਤ	ਛਤ	ਜਤ	ਝਤ	ਟਤ
ਠਤ	ਡਤ	ਢਤ	ਵਣ	ਤਣ	ਥਣ
ਦਣ	ਧਣ	ਨਣ	ਮਡ	ਸਡ	ਫ਼ਡ
ਜਡ	ਦਡ	ਗਡ	ਡਗ	ਭਜ	ਨਡ
ਲਵਝ	ਵਝਲ	ਝਲਵ	ਝਵਲ	ਵਲਝ	ਭਤਣ
ਤਭਣ	ਭਣਤ	ਤਣਭ	ਤਡਭ	ਭਡਤ	ਡਤਭ
ਲਨਣ	ਨਣਨ	ਣਨਲ	ਣਲਨ	ਦਣਟ	ਟਦਵ
ਢਦਟ	ਟਦਢ	ਹਰਚ	ਚਰਲ	ਤੜਡ	ਡੜਤ
ਭਡੜ	ਭੜਤ	ਭਤੜ	ਵਰਵ	ਵਵਤ	ਝਢਕ
ਪਲਣ	ਧਲਣ	ਖਲਣ	ਥਣਲ	ਹਲਕ	ਮਤਰ
ਲਗੜ	ਪਕੜ	ਮਰੜ	ਸੜਰ	ਧੜਕ	ਫੜਗ
ਚੜਸ	ਹੜਗ	ਬਗੜ	ਛਕੜ	ਮਟੜ	ਖੜਲ
ਹਕਲ	ਰਤਣ	ਭਣਰ	ਘਣਸ	ਬਣਣ	ਪਤਣ
ਡੜਣ	ਕਰਣ	ਹਰਣ	ਚਵਣ	ਲਵਦ	ਝਭਣ
ਯਲਝ	ਸਝਲ	ਖੜਝ	ਗਮਝ	ਘਣਝ	ਡਵਝ
ਰਤਝ	ਡਨਝ	ਢੜਝ	ਖਕਝ	ਧਰਡ	ਦਖਝ
ਨਵਲ	ਪਤਲ	ਫ ਤਨ	ਬਕਲ	ਭਡਲ	ਸਤਨ
ਯਮਲ	ਰਖਲ	ਸਰਲ	ਹਟਲ	ਕਧਲ	ਖਗਲ
ਬਗਤ	ਸਕਤ	ਰਸਤ	ਕਟਤ	ਗਮਤ	ਭਦਤ
ਕਚਵ	ਖਛਵ	ਗਜਵ	ਘਟਵ	ਠਤਵ	ਢਦਵ

ਢਦਵ	ਨਪਵ	ਫ਼ਯਵ	ਬਰਵ	ਭਲਵ	ਮਹਵ
ਚਰਭ	ਛਟਭ	ਜਖਭ	ਠਗਭ	ਡੜਭ	ਝਭਭ
ਢਘਭ	ਖਣਭ	ਦਪਭ	ਧਫਭ	ਬਯਭ	ਮਰਭ
ਦਕਲ	ਕਦਚ	ਭਡਣ	ਵਲਭ	ਵਲਝ	ਝਵਫ
ਲਸਨ	ਕਲਮ	ਲਭਝ	ਝਲਤ	ਲਗਤ	ਚਲਣ
ਲਲਕ	ਝਘਤ	ਝਪਟ	ਯਤਲ	ਤਝਮ	ਝਵਲ
ਭਰਮ	ਭਗਤ	ਡਸਕ	ਡਜਨ	ਭਹਣ	ਭਵਣ
ਲਗਵਰ	ਡਤਚਨ	ਝਣਵਲ	ਡਤਮਨ	ਭਜਗਲ	ਚਤਡਪ
ਸ਼ਮਡਣ	ਤਦਝਨ	ਪੜਛਕ	ਹਣਲਦ	ਪਰਡਣ	ਗਲਝਤ
ਵਰਮਣ	ਝਵਕਰ	ਖਣਜਲ	ਨੜਲਖ	ਹਰਭਦ	ਪਰਖਤ
ਦਕਲਡ	ਝਸਰਮ	ਤਰਵਰ	ਭਲਰਤ	ਖਮਲਤ	ਸ਼ਮਤਣ
ਲੜਕਪਣ	ਭੜਰਗਜ	ਵਲਸਦਲ	ਜਝਗਮਨ	ਭਲਮਨਸ	ਕਦਰਲਜ
ਦਲਸਦਲ	ਜਝਗਮਤ	ਭਲਡਨਸ	ਕਦਰਲਮ	ਝੜਪੜਮ	ਰਸਭਜਨ
ਹਰਭਜਣ	ਝਰਮਹਣ	ਪਰਮਧਲ	ਹਮਭਗਰ	ਲਰੜਝਗ	ਨਕਰਤਣ
ਭਲਵਤਨ	ਝਮਸਤਕ	ਯਛਲਮਤ	ਡਭਟਲਕ	ਹਰਗਲਤ	ਨਲਵਸਤ
ਲਰੜਝਗਝ	ਪਰਣਭਕਲ	ਵਲਰਪਲਰ	ਕਰਮਧਰਮ	ਭਵਣਪਦਣ	ਖਲਰਫਲਕ

3.4 Writing Practice

vas	vadh	var	val	vaj
vabh	vaN	vaś	lakh	lak
lag	laR	laN	lan	laz
lajh	lam	jhakh	jhaT	jhat
jhaD	tajh	taś	fajh	cajh
jhach	bhay	bhar	bhaz	bhag
bhal	bhaN	gaN	bhaR	vagh
vaś	gaz	Dakh	taD	DaN
varat	vatan	vast	vajan	valan
baLD	laDan	jhagaR	lakaR	labhan
bakht	bacak	bhavan	bhasar	bhart
śakal	sakt	taLkh	dagaR	Dadhar
caTak	bagal	halak	harf	majal
hardal	paRtal	parmal	talchaT	valgan
tharvar	tarvar	targas	phaTkaN	jamghaT

UNIT IV

THE VOWELS--INITIAL SYMBOLS

4.0 The Gurumukhi alphabet has two sets of vowel symbols (See 0.1): initial and post-consonantal (ma:tra:'). The initial vowel symbols are used in the following instances:

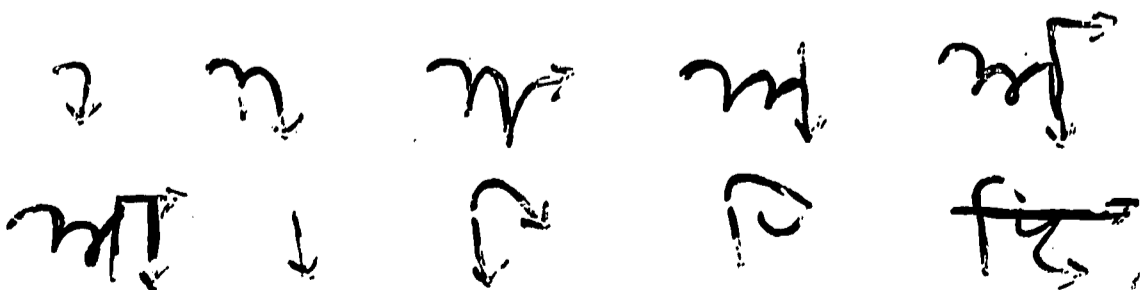
- (1) At the beginning of a word, i.e., initially:
- (2) Medially or finally following another vowel symbol (of either initial or post-consonantal form).

The post-consonantal symbols are used in all other cases. They will be presented gradually in the following units. The initial symbols only are presented here.

4.1 Study the following:

ਅ	a	ਆ	a:
ਇ	i	ਈ	i:
ਉ	u	ਊ	u:
ਏ	e	ਐ	ai
ਓ	o	ਔ	au

4.11 Writing Illustrations

ਊ ਊ → ਊ ਊ ਊ
 ਯ ਯ ਯ → ਯ ਯ ਯ
 ਏ ਏ ਏ ਐ ਐ ਐ
 ਐ ਐ ਐ ਐ ਐ
 ਈ ਈ ਈ ਈ ਈ

4.2 Reading Illustrations

ਅਰ	ar	ਆਰ	a:r
ਅਟ	aT	ਆਸ	a:s
ਅਗਣ	agaN	ਆਦਰ	a:dar
ਅਮਰ	amar	ਅਲਮ	a:lam
ਇਖ	ikh	ਈਖ	i:kh
ਇਸ	is	ਈਰ	i:r
ਇਸ਼ਕ	išk	ਈਸਰ	i:sar
ਉਹ	uh	ਉਨ	u:n
ਉਸ	uns	ਉਜਣ	u:jaN
ਉਡਰ	uDar	ਉਰਣ	u:raN

ਏਕ	ek	ਐਡ	aiD
ਏਡ	eD	ਐਬਣ	aibaN
ਓਸ	os	ਐੜ	auR
ਓਭੜ	obhaR	ਐਸਰ	ausar
ਸਇ	sa' i	ਕਉਡ	ka' uD
ਆਇਆ	a: ia:	ਏਈ	ei:

4.3 Reading Practice

ਅਕ	ਅਖ	ਅਗ	ਅਘ	ਅਚ	ਅਛ
ਅਟ	ਅਠ	ਅਡ	ਅਢ	ਅਣ	ਅਧ
ਅਦ	ਅਤ	ਅਥ	ਅਠ	ਅਪ	ਅਫ
ਅਬ	ਅਭ	ਅਮ	ਅਯ	ਅਰ	ਅਲ
ਅਵ	ਅਸ	ਅਹ	ਆਕ	ਆਖ	ਆਗ
ਆਘ	ਆਚ	ਆਛ	ਆਜ	ਆਝ	ਆਟ
ਆਠ	ਆਡ	ਆਢ	ਆਣ	ਆਤ	ਆਥ
ਆਦ	ਆਧ	ਆਠ	ਆਪ	ਆਫ	ਆਬ
ਆਭ	ਆਮ	ਆਯ	ਆਰ	ਆਲ	ਆਵ
ਆਸ	ਆਸ਼	ਇਕ	ਇਖ਼	ਇਗ	ਇਘ
ਇਚ	ਇਛ	ਇਜ	ਇਝ	ਇਟ	ਇਠ
ਇਢ	ਇਠ	ਇਤ	ਇਥ	ਇਦ	ਇਧ
ਇਠ	ਈਪ	ਈਫ	ਇਬ	ਇਭ	ਈਮ
ਏਸ਼	ਇਰ	ਏਲ	ਏਵ	ਏਕ	ਈਖ
ਈਗ	ਈਘ	ਏਚ	ਇਜ਼	ਈਝ	ਈਟ
ਏਠ	ਏਡ	ਏਢ	ਈਤ	ਈਥ	ਏਦ

ਈਧ	ਈਠ	ਈਪ	ਇਫ਼	ਏਬ	ਏਰ
ਈਣ	ਇਮ	ਏਰ	ਏਰ	ਈਲ	ਈਯ
ਐਕ	ਐਖ	ਐਗ	ਐਘ	ਐਚ	ਐਛ
ਐਜ	ਅਝ	ਆਟ	ਐਠ	ਐਡ	ਐਫ
ਐਧ	ਆਠ	ਐਤ	ਐਥ	ਐਦ	ਐਰ
ਐਨ	ਐਧ	ਐਥ	ਐਤ	ਐਦ	ਐਚ
ਐਕ	ਐਖ	ਐਗ	ਐਘ	ਐਚ	ਅਛ
ਅਖ਼	ਐਝ	ਐਟ	ਐਠ	ਐਡ	ਐਲ
ਐਰ	ਐਯ	ਐਵ	ਐੜ	ਐੜ	ਐਲ
ਐਯ	ਐਰ	ਐਵ	ਅਗ਼	ਆਫ਼	ਐਭ
ਓਕ	ਓਖ	ਉਗ	ਉਘ	ਓਚ	ਓਜ
ਉਖ	ਉਕ	ਓਘ	ਉਜ	ਉਗ	ਉਚ
ਓਛ	ਓਝ	ਓਟ	ਉਟ	ਉਠ	ਉਡ
ਓਡ	ਓਠ	ਓਟ	ਉਘ	ਉਝ	ਉਛ
ਉਛ	ਉਣ	ਓਫ	ਓਣ	ਉਣ	ਉਣ
ਉਤ	ਓਥ	ਓਦ	ਉਧ	ਉਨ	ਉਨ
ਓਨ	ਉਧ	ਓਧ	ਉਦ	ਉਥ	ਉਦ
ਉਥ	ਓਤ	ਉਤ	ਉਦ	ਐਦ	ਐਨ
ਉਪ	ਉਫ	ਓਥ	ਓਭ	ਉਮ	ਓਯ
ਉਯ	ਉਮ	ਉਭ	ਉਬ	ਉਫ	ਉਪ
ਓਪ	ਓਫ	ਉਬ	ਉਭ	ਓਮ	ਉਯ
ਓਰ	ਉਲ	ਉਵ	ਉਰ	ਉਵ	ਉਰ
ਉਲ	ਓਲ	ਓਵ	ਐਰ	ਓੜ	ਉੜ
ਓਸ	ਉੜ	ਓਹ	ਉਸ	ਓਹ	ਉਸ
ਆਸ਼	ਇੜ	ਐਨ	ਈਨ	ਉਣ	ਐੜ

ਕਇ	ਗਈ	ਚਉ	ਸਉ	ਗਉ	ਕਉ
ਮਓ	ਪਓ	ਸਇ	ਮਈ	ਲਈ	ਨਉ
ਆਇ	ਆਈ	ਆਉ	ਆਉ	ਆਏ	ਇਆ
ਇਉ	ਇਏ	ਏਈ	ਆਓ	ਈਓ	ਅਉ
ਅਏ	ਐਆ	ਐਈ	ਈਅ	ਏਓ	ਏਇ
ਆਇਏ	ਅਉਆ	ਉਇਆ	ਆਇਆ	ਟਾਇਉ	ਆਉਓ

4.4 Writing Practice

ak	as	aN	ap	ar
a:s	a:p	a:m	or	ok
aur	auR	ih	is	un
u:kh	aii:	ek	eD	em
akal	acar	ajan	aRak	araj
arab	a:tam	a:dar	a:pas	a:uN
ilam	ujar	upaj	u:par	u:naT
aitak	evaj	i:sar	aukhat	audhar
oDak	opaR	aidhar	a:khaN	a'utar
asjan	acraj	atkaL	amrat	anban
adrak	a:mrakh	aitbar	ekjan	aujvag
oThsaD	ihnaT	ilmas	i:svaR	ucran
utpat	ujRaN	a:cman	aurdan	sa'u
kai:	gau:	ja'u	bhai:	bhau:
a:o	a:ia:	ma'i	gai:	a:it
usai:	ga'ia:	pa'ia:	la'ia:	ka'ua:

UNIT V

POST-CONSONANTAL 'a:'

- 5.1 The sound 'a:' is indicated by a short vertical line placed to the right of the consonant whose sound it is to follow in speech. This line is about one-half as long as the other letters, as follows:

ਕਾ	ka:	ਪਾ	pa:
ਗਾ	ga:	ਮਾ	ma:
ਭਾ	bha:	ਸਾ	sa:

5.11 Writing Illustrations

ਕ ਚ ਕਾ ਪਾ ਗਾ ਮਾ
ਕਾ ਚ ਕਾ ਮਾ

5.2 Reading Illustrations

ਜਾਤਾ	ja:ta:	ਕਾਕਾ	ka:ka:
ਨਾਗਾ	na:ga:	ਖਾਣਾ	kha:Na:
ਭਾਗਾ	bha:ga:	ਪਾਠਾ	pa:na:
ਸਾਡਾ	sa:Da:	ਖਾਰਾ	kha:ra:
ਪਾਚਨ	pa:can	ਪਛਾਰ	pacha:r
ਸ਼ਾਮਤ	śa:mat	ਸ਼ਰਾਬ	śara:b
ਸਹਾਰਣਾ	saha:rNa:	ਥਾਪਣਾ	tha:pNa:
ਥਾਪਣਾ	tha:paNa:	ਝੜਾਕਾ	jhaRa:ka:
ਮਹਾਤਮਾ	maha:tma:	ਰਜਵਾਹਾ	rajwa:ha:
ਪਹਾਉਣਾ	paha:uNa:	ਆਉਣਾ	a:uNa:

5.3 Reading Practice

ਕਾਕਾ	ਕਾਖਾ	ਕਾਗਾ	ਕਾਘਾ	ਕਾਚਾ	ਕਾਛਾ
ਕਾਜਾ	ਕਾਝਾ	ਟਾਕਾ	ਠਾਕਾ	ਡਾਕਾ	ਢਾਕਾ
ਤਾਕਾ	ਥਾਕਾ	ਦਾਕਾ	ਧਾਕਾ	ਪਾਕਾ	ਫਾਕਾ
ਖਾਭਾ	ਮਾਯਾ	ਗਲਾ	ਵਾਰਾ	ਹਾਸਾ	ਘਾਦ
ਜਾਫਾ	ਪਾਚਾ	ਰਾਦਾ	ਡਾਚਾ	ਚਾਖਾ	ਦਾਚਾ
ਛਾਮਾ	ਧਾਪਾ	ਦਾਢਾ	ਤਾਡਾ	ਚਾਰਾ	ਹਾਚਾ
ਗਚਾ	ਕਖਾ	ਚਛਾ	ਜਝਾ	ਬਭਾ	ਲਣਾ
ਸਮਾ	ਸਮਾ	ਜਣਾ	ਨਲਾ	ਹਰਾ	ਵਗਾ
ਪਠਾ	ਟਪਾ	ਵਡਾ	ਗੜਾ	ਬੜਾ	ਚਖਾ
ਰਾਜ	ਕਾਜ	ਪਾਮ	ਹਲ	ਤਾਨ	ਚਾਖ
ਉਚਾ	ਇਨਾ	ਅਲਾ	ਅਪਾ	ਉਦਾ	ਐਨਾ
ਪਕਰਾ	ਮਦਲਾ	ਕਰਨਾ	ਤਗਜਾ	ਖਟਸਾ	ਬਦਯਾ
ਗਤਲਾ	ਪਰਮਾ	ਘਹਰਾ	ਚਮਕਾ	ਛਠਨਾ	ਜਡਗਾ
ਟਰਕਾ	ਠਨਜਾ	ਡਮਰਾ	ਢਪਲਾ	ਤਮਗਾ	ਝਟਕਾ
ਦਚਵਾ	ਧਝਹਾ	ਨਰਮਾ	ਪਰਸਾ	ਬਗਮਾ	ਹਲਵਾ
ਪਾਰਸਾ	ਫਾਰਣਾ	ਮਾਰਜਾ	ਯਾਤਕਾ	ਖਾਲਸਾ	ਜਾਕਮਾ
ਸਾਝਲਾ	ਹਾਗੜਾ	ਚਾਗਲਾ	ਠਾਨਕ	ਬਾਲਕ	ਮਾਦਮ
ਯਾਰਬੋ	ਸਾਹਬ	ਹਾਕਮ	ਜਮਾਨਾ	ਕਸਾਰਾ	ਝਰਾਪਾ
ਟਤਾਧਾ	ਪਟਾਖਾ	ਸਰਾਫਾ	ਪਗਾਜਰ	ਚਰਾਚਰ	ਮਹਾਵਤ
ਸਖਾਸਮ	ਗਜਾਧਰ	ਕਹਾਜਣ	ਕਾਰਗਰ	ਪਰਵਾਨਾ	ਜਲਾਧਾਰ
ਹਜਾਰਾਗ	ਅਮਬਲਾ	ਉਪਾਸਕ	ਆਜਾਦਨ	ਇਮਾਰਤ	ਆਸਾਗਮ
ਕਰਤਾਰ	ਜਲਵਾਮ	ਹਰਨਰਾਯਣ	ਜਫ਼ਰਨਾਮਾ	ਧਰਮਾਧਾਰ	ਚਰਨਾਪਤ

5.4 Sentences: Read and translate into English:

ਰਾਮ ਵਡਾ ਚਤਰ ਸਾ।	ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਰਾਧਾ ਸਾ।
ਕਾਕਾ ਆਉ, ਰਾਧਾ ਜਾਉ।	ਲਲਾ ਆਇਆ।
ਲਲਾ ਦਾ ਬਰ ਕਲਾ ਸਾ।	ਕਲਾ ਧਾਗਾ ਰਾਮ ਦਾ ਸਾ।
ਰਾਮ ਰਾਧਾ ਦਾ ਕਾਕਾ ਸਾ।	ਖਾਣਾ ਖਾਹ ਅਰ ਤਦ ਜਾਹ।
ਤਰਸ ਖਾਹ	ਬਾਬਾ ਦਾ ਘਰ ਵਡਾ ਸਾ।
ਸਾਡਾ ਨਾਨਾ ਆਇਆ।	ਨਾਨਕ ਗਇਆ।
ਬਾਬਾ ਆਉ, ਖਾਣਾ ਖਾਉ।	ਕਾਕਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਸਾ।
ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਵਡਾ ਸਾ।	ਭਜਨ ਗਾ।
ਰਾਜਾ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮ ਸਾ।	ਰਾਜਾ ਗਇਆ, ਕਾਕਾ ਆਇਆ।
ਰਾਜਾ ਭਜਨ ਗਾਉ, ਕਾਕਾ ਖਾਹ।	ਰਾਧਾ ਭਜਨ ਗਾ।

5.5 Vocabulary: Learn the following words:

ਅਰ	ar	and
ਆ	a:	imperative sg. of ਆਉਣਾ
ਆਉਣਾ	a:uNa:	to come
ਆਇਆ	a:u (a:0)	imperative pl. of ਆਉਣਾ*
ਉਸ	us	post-positional of ਉਹ **
ਉਹ	uh (6)	he, she, it, this, that
ਸਾ	sa:	was (m.)
ਸਾਡਾ	sa:Da:	out (m.)
ਕਾਕਾ	ka:ka:	small boy, child (m.)
ਕਲਾ	ka:La:	black (m.)
ਖਾਹ	khah (khā:)	imperative sg. of ਖਾਣਾ
ਖਾਣਾ	kha:Na:	to eat
ਖਾਣਾ	kha:Na:	food, meal (m.)

*Used in speaking to a single person this form conveys more respect or politeness than the singular ਆ.

**See the Grammatical Appendix.

ਗਇਆ	ga'ia:	went, past absolute of ਜਾਣਾ (m.)
ਗਾਉਣਾ	ga:uNa:	to sing
ਘਰ	ghar (kâr)	house, home (m.)
ਚਤਰ	catar	clever
ਜਾਉ	ja:u (ja:o)	imperative pl. of ਜਾਣਾ
ਜਾਹ	ja:h (jâ:)	imperative sg. of ਜਾਣਾ
ਜਾਣਾ	ja:Na:	to go
ਤਰਸ	taras (or tars)	pity, mercy (m.)
ਤਰਸ ਖਾਣਾ	taras kha:Na:	to pity, have mercy
ਦਾ	da:	of (m.)
ਧਾਗਾ	dha:ga: (tâ:ga:)	thread (m.)
ਨਾਨਕ	na:nak	a boy's name (m.)
ਨਾਨਾ	na:na:	mother's father (m.)
ਨਾਮ	na:m	name (m.)
ਬਾਬਾ	ba:ba:	father's father, father's elder brother, father (m.)
ਭਜਨ	bhajan (pâjan)	devotional song (m.)
ਰਾਧਾ	ra:dha: (rá:da:)	a girl's name (f.)
ਰਾਮ	ra:m	a boy's name (m.)
ਲਾਲਾ	la:la:	Mr., Esq., father (m.)
ਵਡਾ	vaDa:	big, very (m.)

5.6 Writing Practice

pha:ca:	bha:ca:	ya:ca:	cha:jha:
cha:Tha:	Da:cha:	Dha:cha:	tha:cha:
da:sa:	ra:ja:	pha:pa:	ga:bha:
ja:ta:	cha:Ra:	pa:la:	ma:ja:
ha:Tha:	kha:Na:	pa:una:	karna:

vaDa:	a:gra:	saha:ra:	sa:mna:	ka:jal
cala:cal	jama:jam	sajna:	ba:lam	ra:jghar
ra:mnagar	pa:lam	maja:r	hama:ra:	ka:bal
a:ia:	basda:	marda:na:	bha:i:	saga:i:
laga:m	gharba:r	naba:b	baNa:ia:	sala:h
ma:ia:	asa:r	kara:ia:	karda:	ra:khas
kaRa:ha:	a:khda:	baha:i	Tha:na:	ja:ya:
parasra:m	dharma:da:	maha:ra:j	kara:na:	cala:Na:

UNIT VI

POST-CONSONANTAL 'i' AND 'i:'

- 6.1 The post-consonantal 'i' is written to the left of (or before) the consonant whose sound it is to follow. It is indicated by a vertical line, equal in length to the other letters, connected at the top to the consonant by an upward curving line, thus: ƒ

Study the following:

ਕਿ	ki	ਪਿ	pi
ਚਿ	chi	ਤਿ	ti
ਟਿ	Ti	ਬਿ	bi

The post-consonantal 'i:' is written as an inversion of 'i'. It is placed to the right of the consonant it is to follow, in this fashion: †

Study the following:

ਕੀ	ki:	ਪੀ	pi:
ਚੀ	chi:	ਤੀ	ti:
ਟੀ	Ti:	ਬੀ	bi:

6.11 Writing Illustrations

↓ ƒ ਕਿ ਪਿ ਤਿ
 † † ਟੀ ਬੀ

6.2 Reading Illustrations

ਕਿਨ	kin	ਕੀਰ	ki:r
ਤਿਲਕ	tilak	ਤੀਲ	ti:l
ਸਿਖਾ	sikha:	ਸੀਖਾ	si:kha:
ਪਿਛਲਾ	pichla:	ਪੀਲ	pi:l
ਕਿਹਾ	kiha:	ਕੀਤਾ	ki:ta:
ਲਿਖਣਾ	likhNa:	ਲੀਤਾ	li:ta:
ਮਿਲਾਪ	mila:p	ਮੀਹ	mi:h
ਨਿਰਾ	nira:	ਨੀਲ	ni:l
ਭਿੜ	bhiR	ਭੀੜਾ	bhi:Ra:

6.3 Reading Practice

ਕਿਸਾ	ਕੀਤਾ	ਕਿਸੀ	ਕਾਕੀ	ਜਕਿ
ਕਿਨ	ਖੀਲ	ਖਿਲੀ	ਸਾਖੀ	ਪਥੀ
ਗਿਰ	ਗੀਲਾ	ਗਿਨੀ	ਜਗੀ	ਹਾਦੀ
ਪਿਸਾ	ਪੀਪਾ	ਪਿਰੀ	ਬਘੀ	ਮਘੀ
ਚਿਤ	ਚਿਰ	ਚੀਨ	ਚਿੜੀ	ਬਚੀ
ਛਿਨ	ਛੀਜ	ਚੀਜ	ਛਿਲੀ	ਘਾਛੀ
ਜਿਸ	ਜੀਮ	ਜਿਨ	ਹਾਜੀ	ਭਾਜੀ
ਝੀਲ	ਮਾਝੀ	ਟਿਕ	ਟੀਸ	ਰੀਟੀ
ਮੀਟਾ	ਸਾਠੀ	ਠੀਕ	ਮਿਠਾ	ਛਿੜ
ਭਿਜੀ	ਸਭੀ	ਡਿਸ	ਡੀਲ	ਡਿਗਾ
ਗਡੀ	ਬਾਡੀ	ਦਿਕ	ਦੀਗ	ਦਿਲੀ
ਸਾਡੀ	ਪੀਲਾ	ਨੀਲੀ	ਤਿਸ	ਤਿਰੀ

ਬਿਰ	ਬੀੜੀ	ਬਿਗੀ	ਹਾਖੀ	ਮਾਥੀ
ਦਿਨ	ਗਦੀ	ਸਾਦੀ	ਫਿਰ	ਪੀਰ
ਧਿਦੀ	ਆਯੀ	ਕਾਪੀ	ਨਿਮ	ਠੀਲਾ
ਠਹੀ	ਪਿਤਾ	ਪੀਰੀ	ਪਿਸੀ	ਮਾਢੀ
ਸ਼ੀਨ	ਢੀਕੀ	ਟਿਰੀ	ਕਾਢੀ	ਬਿਠ
ਬੀਜ	ਬਿਕੀ	ਹਾਬੀ	ਰਬੀ	ਭਿੜਾ
ਬੀਘਾ	ਬਿਠੀ	ਭਾਭੀ	ਅਭੀ	ਹੀਣ
ਕਿਸਾਣ	ਖਿਲਾੜ	ਗਿਆਨ	ਚਿਮਾਰ	ਜਿਮਾਲਾ
ਝਿਲਾਸ	ਟਿਕਾਉ	ਠਿਕਾਣਾ	ਡਿਗਾਣ	ਚੀਰਲ
ਠਿਰਾਣੀ	ਤਿਸਕਾ	ਦਿਲਦਾ	ਪਿਕਾਣ	ਜ਼ਮੀਨ
ਮਿਰਾਸੀ	ਰਿਸੀਓ	ਲਿਕਾੜ	ਵਿਚਾਰੀ	ਸਮਾਜੀ
ਹਰੀਠਾਮ	ਪੀਉ	ਮੀਰਜਾ	ਖੀਲਜੀ	ਕਿਰਪਾਣ
ਸਿਰਦਾਰ	ਸਾਝੀਦਾਰ	ਹਰੀਦਾਸ	ਚਹੀਰਾਮ	ਰਣਿਵਾਦ
ਪੀਲਗਰ	ਸੀਰਵਾਨ	ਰੀਸ਼ਾ	ਸੀਰਜਾਫਰ	ਠਰਾਣੀਗਰ
ਹਰੀਭਜਨ	ਸਿਰੀਕਿਸਨ	ਅਹਿਰਾਵਣ	ਪੀਰਜਵਾਣ	ਸਾਨਤੀਦਰ

6.4 Sentences:

ਇਹ ਵਡਾ ਪਾਪੀ ਆਦਮੀ ਸੀ।
 ਕੀ ਕਾਜ ਕੀਤਾ?
 ਕਾਕਾ ਘਰ ਗਇਆ।
 ਰਾਧਾ ਦੀ ਚਾਚੀ ਬਿਮਾਰ ਸੀ
 ਸਿਆਹੀ ਕਾਲੀ ਸੀ, ਦਵਾ
 ਨੀਲੀ ਸੀ।
 ਘਰ ਜਲ ਗਿਆ।
 ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ, ਭਜਨ ਗਾਇਆ।
 ਕਾਲੀ ਕਾਰ ਕਦ ਆਈ?
 ਪਾਣੀ ਪੀਉ।
 ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਭਰ।
 ਗਿਆਨੀ ਲਾਲਾ ਆਇਆ।
 ਨਦੀ ਚਉੜੀ ਸੀ ।

ਠਾਨਕ ਦੀ ਧੀ ਵਡੀ ਚਤਰ ਸੀ।
 ਉਹ ਕੀ ਜਾਨਵਰ ਸੀ?
 ਰਾਜਾ ਦਾ ਹਾਥੀ ਆਇਆ।
 ਉਹ ਕਦ ਮਰ ਗਈ?
 ਪਾਪੀ ਰਾਜਾ ਨਾ ਹੀ ਖਾ ਸਕਦਾ ਸੀ,
 ਨਾ ਹੀ ਪੀ ਸਕਦਾ ਸੀ।
 ਰਾਮ ਦੀ ਕਾਪੀ ਨੀਲੀ ਸੀ।
 ਰਾਣੀ, ਪਾਣੀ ਪੀ।
 ਇਹ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ?
 ਜਾਨਵਰ ਤੜਫ ਤੜਫ ਕਰ ਮਰ ਗਿਆ।
 ਖਤ ਲਿਖਿਆ।
 ਬਰਸ ਬੀਤ ਗਇਆ।
 ਨਾਇਣ ਬਜ਼ਾਰ ਗਈ।

6.5 Vocabulary:

ਆਈ	a:i:	past absolute of ਆਉਣਾ (f.)
ਆਦਮੀ	a:dmi:	man (m.)
ਇਹ	ih (é)	he, she, it, this, that
ਸਕਦਾ ਸੀ	sakda: si:	was able to, could
ਸਿਆਹੀ	sia:hi:(siá:i:)	ink (f.)
ਸੀ	si:	was (commonly used for both m. and f. in colloquial Panjabi)
ਹਾਥੀ	ha:thi:	elephant (m.)
ਹੀ	hi:	emphatic word
ਕਦ	kad	when?
ਕਰ	kar	stem of ਕਰਨਾ

ਕਰਨਾ	karna:	to do
ਕਾਜ	ka:j	work (m.)
ਕਾਪੀ	ka:pi:	notebook (f.)
ਕਾਰ	ka:r	car (f.)
ਕਾਲੀ	ka:Li:	black (f., see ਕਾਲਾ)
ਕੀ	ki:	what?
ਕੀਤਾ	ki:ta:	did, past absolute of ਕਰਨਾ (m.)
ਖਤ	khat	letter (m.)
ਖਾ	kha:	stem of ਖਾਣਾ
ਗਈ	gai:	went, past absolute of ਜਾਣਾ (f.)
ਗਾਇਆ	ga:ia:	sang, past absolute of ਗਾਉਣਾ (m.)
ਗਿਆ	gia:	= ਗਇਆ
ਗਿਆਨੀ	gia:ni:	wise
ਗਿਲਾਸ	gila:s	glass (m.)
ਚਉੜਾ	ca'uRi:	wide, broad (f.)
ਚਾਚੀ	ca:ci:	father's younger brother's wife (f.)
ਚੀਜ਼	ci:z	thing (f.)
ਜਲਣਾ	jaLNa:	to burn (intr.)
ਜਲ ਜਾਣਾ	jaL ja:Na:	to burn down (intr.)
ਜਾਨਵਰ	ja:nvar	animal (m.)
ਤੜਫਣਾ	taRaphNa:	to writhe, to be in agony
ਤੜਫ ਤੜਫ ਕਰ		having been in great agony
ਦਵਾਰ	dava:t	inkpot (f.)
ਦੀ	di:	of (f., see ਦਾ)
ਧੀ	ḍhi: (ti:)	daughter (f.)
ਨਦੀ	nadi:	stream (f.)
ਨਾ	na:	not

ਨਾ... ਨਾ	nā:...nā:	neither...nor
ਨਾਇਣ	na:iN	barber's wife (f.)
ਨੀਲਾ	ni:la:	blue (m.)
ਨੀਲੀ	ni:li:	blue (f., see ਨੀਲਾ)
ਪਾਣੀ	pa:ni:	water (m.)
ਪਾਪੀ	pa:pi:	sinful
ਪੀ	pi:	imperative sg. of ਪੀਣਾ
ਪੀ	pi:	stem of ਪੀਣਾ
ਪੀਉ	pi:u (pi:o)	imperative pl. of ਪੀਣਾ
ਪੀਣਾ	pi:Na:	to drink
ਪੀਤਾ	pi:ta:	drank, past absolute of ਪੀਣਾ (m.)
ਬਜ਼ਾਰ	bāza:r	market (m.)
ਬਰਸ	baras (<u>or</u> bars)	year (m.)
ਬਿਮਾਰ	bima:r	sick
ਬੀਤਣਾ	bi:tNa:	to pass
ਬੀਤ ਜਾਣਾ	bi:t ja:Na:	to pass (as 'time passes)
ਭਰ	bhar (pār)	imperative sg. of ਭਰਨਾ
ਭਰਨਾ	bharna:(pārna:)	to fill
ਮਰ	mar	stem of ਮਰਨਾ
ਮਰਨਾ	marna:	to die
ਰਾਣੀ	ra:ni:	queen, girl's name (f.)
ਲਿਖਣਾ	likhNa:	to write
ਲਿਖਿਆ	likhia:	wrote, past absolute of ਲਿਖਣਾ(m.)
ਵੱਡੀ	vaDi:	big, very (f., see ਵੱਡਾ)

In subsequent vocabulary lists, only the masculine singular forms of adjectives and verbs will be given. See the Grammatical Appendix for explanation of gender and number endings.

6.6 Writing Practice

ati	aji:	arbi:	aukhi:
sahi:	sir	siva:	si:ta:
ha:li:	ha:thi:	hi:N	kami:
kiha:	kila:	khir	kha:ki:
gasi:	gi:ta:	ga:li:	ghaRi:
ghiu	ca:ci	ciTa:	ci:j
chi:l	ja:ti:	jihaL	ji:v
jhi:l	Tika:	Thi:k	Dha:Ni:
ti:r	tiha:	dili:	din
dhir	nira:	ni:ka:	pi:u
pi:Na:	pita:	bikh	bina:
bi:bi:	bha:ni:	bhi:R	mahi:
li:Ra:	va:ri:	vi:h	likh
vina:s	vica:ra:	viva:h	la:lci:
laRak	rahit	mira:si:	mahima:
bhira:u	bhagti:	bima:r	bijli:
bahis	pharsi:	phirna:	pichla:
pahia:	pakhi:r	faki:r	niva:j
sirha:Na:	kacahiri:	khari:dNa:	galbaDhi:
ci:baLna:	jimi:da:r	tahsi:l	tapasvi:
daria:i:	dapahira:	dhirka:r	dhi:rmal
na:stik	nirbha:ga:	pati:jNa:	masta:ni:

UNIT VII

POST-CONSONANTAL 'u' AND 'u:'

7.1 The post-consonantal 'u' is written as one short curved line under the consonant it is to follow, for example:

क	ku	प	pu
ख	cu	त	tu
ल	Tu	ल	lu

The post-consonantal 'u:' is indicated by two short curved lines under the consonant it is to follow, for example:

क	ku:	प	pu:
ख	cu:	त	tu:
ल	Tu:	ल	lu:

7.11 Writing Illustrations

क	=	क	प	प
ख	=	ख	त	त

7.2 Reading Illustrations

कल	kul	कुमल	ku:mal
कुख	kujh	कुना	ku:Na:
कुरान	kura:n	कुडी	ku:i:
बुज	bhuj	बुत	bhu:t
बुरा	bura:	बुरा	bu:ra:

ਦੁਨਿਆ	dunia:	ਫੂਲਣਾ	phu:lNa:
ਸੁਆਦ	sua:d	ਟੁਚੀ	Tu:ci:
ਠੁਹੁਣਾ	ThuhuNa:	ਠੁਢਣਾ	Thu:DhNa:

7.3 Reading Practice

ਕੁਝ	ਕੂਤਾ	ਕੁੜ	ਸਕੁ	ਚਾਕੂ
ਖੁਰ	ਖੂਨੀ	ਖੁਸੀ	ਸਖੁ	ਮਾਖੁ
ਗੁਰ	ਗੁਣ	ਗੁਰੁ	ਰਗੁ	ਜਗੁ
ਘੁਚ	ਘੁਮੀ	ਘੁਲੁ	ਸਘੁ	ਮੀਘੁ
ਚੁਪ	ਚੂਲ	ਚੁਟੁ	ਮਚੁ	ਕਾਚੁ
ਛੁਕ	ਛੁਰ	ਛੁਹੁ	ਰਛੁ	ਆਛੁ
ਜੁਸ	ਜੁਈ	ਜੁਲੁ	ਨਜੁ	ਕਾਜੁ
ਟੁਟ	ਟੁਕ	ਟੁਖੁ	ਟੀਟੁ	ਹੀਟੁ
ਠੁਲ	ਠੁਗ	ਠੁਕੁ	ਫਿਠੁ	ਠੀਠੁ
ਕਾਣੁ	ਆਠੁ	ਝਾਠੁ	ਚਾਣੁ	ਮਠੁ
ਡੁਪ	ਡੁਮ	ਡੁਕੁ	ਹਾਡੁ	ਕਾਡੁ
ਤੁਕ	ਤੁਸੀ	ਤੁਹੁ	ਸਤੁ	ਜਾਤੁ
ਥੁਣ	ਥੁਕ	ਥੁਥੁ	ਫਥੁ	ਸਾਥੁ
ਦੁਠ	ਦੁਹੀ	ਦੁਸੁ	ਵਦੁ	ਜਾਦੁ
ਧੁਮ	ਧੁਪ	ਧੁਲੁ	ਪਧੁ	ਰਾਧੁ
ਨੁਰ	ਨੁਰ	ਨੁਲੁ	ਹਨੁ	ਸਾਨੁ
ਪੁਰ	ਸੁੀ	ਪੁਰੁ	ਸਪੁ	ਬਾਪੁ
ਫੁਕ	ਫੁਸੀ	ਫੁਗੁ	ਰਫੁ	ਲਾਫੁ
ਭੁਸ	ਭੁਰ	ਭੁਲੁ	ਅਭੁ	ਜਾਭੁ
ਬੁਰ	ਬੁਗ	ਬੁਥੁ	ਕਬੁ	ਆਬੁ

ਯੁਗ	ਯੂਰੀ	ਯੁਜੁ	ਆਪੂ	ਬਾਸੂ
ਰੂਪਾ	ਰੁਮ	ਰੁਸੁ	ਰਾਰੂ	ਫਾਰੂ
ਲੁਜ	ਲੁਖਾ	ਲੁਲੂ	ਬਲੂ	ਕਾਲੂ
ਕੁਤਬ	ਖੁਸਰ	ਗੁਮਾਨ	ਘੁਮੜ	ਚੁਹਾਨ
ਛੁਵਾ	ਜੁਗਤ	ਝੁਲਣ	ਟੁਕਰ	ਠੁਮਸ
ਬੁਸੜ	ਦੁਸਰ	ਧੁਸਲ	ਨੁਰਜ	ਪੁਕਾਰ
ਕੁਰਾੜੀ	ਲੁਹਾਰੀ	ਬੁਹਾੜੀ	ਭੁਜਾਈ	ਸੁਲਾਏ
ਹੁਰਮੀ	ਖਜੂਰੀ	ਭੂਲਾਏ	ਸੁਨਾਉਣੀ	ਨੁਗੁਰਾ
ਮੁਸਕਲ	ਖੁਰੂਦਣ	ਕੂਲੜਾ	ਜਟੂਰੀ	ਬੁੜਣਾ

7.4 Sentences: Read and translate into English:

ਭਗਵਾਲ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ।	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗਿਆਨੀ ਸਾ।
ਲਾਲਚ ਬੁਰੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ।	ਕਾਨਪੁਰ ਜਰੁਰ ਜਾਉ।
ਰਾਧਾ ਵਡੀ ਸੁਹਣੀ ਕੁੜੀ ਸੀ।	ਹੁਣ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ?
ਕੁਝ ਪੀੜ ਸੀ, ਦੁਆਈ ਪੀਤੀ।	ਕਾਲੂ ਜੁਆਣ ਆਦਮੀ ਸਾ।
ਦੂਜਾ ਹਾਥੀ ਗਿਆ, ਉਹ ਕਾਲਾ ਸਾ।	ਪੁਰਾਣਾ ਬਰਸ ਬੀਤ ਗਿਆ।
ਨਦੀ ਦਾ ਪੁਲ ਚਰੜਾ ਸਾ।	ਰਾਧਾ ਬਜ਼ਾਰ ਗਈ।
ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ।	ਖਤ ਆਇਆ।
ਕੁੜੀ ਚਰਚ ਸੀ।	ਹੁਣ ਪੂਜਾ ਕਰ।
ਭੂਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣ।	ਦੁਆਈ ਪੀ।
ਉਸਦਾ ਪਤਾ ਕੀ ਸੀ?	ਕੁਝ ਖਾਉ, ਕੁਝ ਪੀਉ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਏ।	ਕਾਲੂ, ਪੁਸਤਕ ਸੁਣ।

7.5 Vocabulary: Learn the following words:

ਸੁਹਣਾ	suhuNa: (sú:Na:) beautiful (m.)
ਸੁਣ	suN imperative sg. of ਸੁਣਨਾ
ਸੁਣਨਾ	suNna: to hear, listen to

ਹੁਣ	huN	now
ਕਹਾਣੀ	kaha:Ni: (ká:Ni:) story (f.)	
ਕਾਨਪੁਰ	ka:npur	Kanpur, a city in India (m.)
ਕਾਲੂ	ka:Lu:	a boy's name (m.)
ਕੁਝ	kujh (kúj)	some, a little
ਕੁੜੀ	kuRi:	girl (f.)
ਗੁਰੂ	guru:	teacher, religious teacher (m.)
ਜਰੂਰ (ਜਰੂਰ)	jaru:r (zaru:r)	surely, certainly
ਜੀ	ji:	an honorific suffix
ਜੁਆਣ	jua:N	young
ਦੁਆਈ	dua:i:	medicine (f.)
ਦੂਜਾ	du:ja:	second, other (m.)
ਪਤਾ	pata:	address (m.)
ਪੀੜ	pi:R	pain (f.)
ਪੁਸਤਕ	pustak	book (m.)
ਪੁਰਾਣਾ	pura:Na:	old (<u>i.e.</u> , not new) (m.)
ਪੁਲ	puL	bridge (m.)
ਪੂਜਾ	pu:ja:	worship (f.)
ਪੂਜਾ ਕਰਨਾ		to worship
ਬਹੁਤ	bahut (báut)	very, much
ਬੁਰਾ	bura:	bad, evil
ਭਗਵਾਨ	bhagva:n (pāgva:n)	God (m.)
ਭੂਤ	bhu:t	ghost, evil spirit (m.)
ਲਾਲਚ	la:lac	greed (m.)
ਲਿਖ	likh	imperative sg. of ਲਿਖਣਾ

In succeeding units only the infinitive forms of verbs will be given, except in the case of irregularly inflected verbs. See the Grammatical Appendix for verb paradigms.

7.6 Writing Practice

sudh	su:r	šuru:	huN
ka:Lu:	ku:ca:	khu:b	khuši:
guru:	ghulu:	cuRi:	chuTi:
ja:Nu:	juda:	jua:	jhu:Tha:
TaTu:	Du:mda:	ti:ku:	tu:Ri:
da:ru:	la:du:	dukhi:	du:ja:
na:thu:	nu:h	pu:ja:	pu:Ni:
phu:Ti:	bahut	bura:	bu:ha:
bhu:a:	bhu:mi:	muni:	mu:ji:
rupa:	lu:Na:	sujh	la:hu:
vastu	vibhu:ti	luha:r	la:lu:
rupai:a:	rupvati:	mu:rcha:	murga:i:
murda:	muhra:	mashu:r	suthNi:
bupa:ri:	buDha:pa:	badu:k	pura:Na:
Dubki:	Tha:kur	ju:eba:j	jha:Tam
jula:ha:	chuDa:ia:	cugi:	ghumia:r
gurdua:r	guja:ra:	khua:uNa:	kartu:t
kuRma:i:	kutu:ra:	kuma:d	suhubat
bhiRtu:	janakpur	phajalpuri:	satluj
sahu:ri:	ahurmajda:	purka:ji:	maju:ri:
sua:mi:	sulta:n	sarka:ru:	kuTal

UNIT VIII

POST CONSONANTAL 'e', 'ai', 'o', AND 'au'

- 8.1 The four remaining post-consonantal signs are written above the horizontal line, directly above the consonant they are to follow. They are as follows:

 e ai o au

Connected to a consonant, they look like this:

ਕੇ	ke	ਕੈ	kai	ਕੋ	ko	ਕੌ	kau
ਪੇ	pe	ਪੈ	pai	ਪੋ	po	ਪੌ	pau
ਤੇ	te	ਤੈ	tai	ਤੋ	to	ਤੌ	tau
ਚੇ	ce	ਚੈ	cai	ਚੋ	co	ਚੌ	cau

8.11 Writing Illustrations

ਕੇ ਕੈ ਕੋ ਕੌ

ਪੇ ਪੈ ਪੋ ਪੌ

ਤੇ ਤੈ ਤੋ ਤੌ

ਚੇ ਚੈ ਚੋ ਚੌ

8.2 Reading Illustrations

ਕੇਡਾ	keDa:	ਕੈਸਾ	kaisa:	ਕੋਈ	koi:
ਕੌਡਾ	kauda:	ਖੇਡ	kheD	ਖੈਰ	khair
ਖੌਫ	khauf	ਖੋਣਾ	khoNa:	ਜੇਡਾ	jeDa:
ਜੈਨ	jain	ਜੋਗੀ	jogi:	ਜੌੜ	jauR
ਝੇਲ	jhel	ਝੈਰ	jhair	ਝੋਕ	jhok

ਝੋਣਾ	jhauNa:	ਟੇਰ	Ter	ਟੈਰਾ	Taira:
ਟੋਲ	Tol	ਤੌਣਾ	tauNa	ਠੇਗ	Theg
ਠੈਪ	Thaip	ਠੋਕ	Thok	ਠੌਸਾ	Thausa:
ਧੋਤੀ	dhoti:	ਧੌਲ	dhaul	ਬੇਦ	bed
ਬੈਠ	baiTh	ਬੋਲੀ	boli:	ਭੋਗ	bhog
ਹੈਰਾਨ	haira:n	ਹੇਠ	heTh	ਹੌਜ	hauj

8.3 Reading Practice

ਕੇਸ	ਕੈਰ	ਕੌਸ	ਕੌਮ	ਖੇਲ	ਖੈਰ
ਖੋਜ	ਖੌਨ	ਗੇਰ	ਗੌਲ	ਗੋਦ	ਗੌਜ
ਘੋਰ	ਘੋਣ	ਘੌਲ	ਘੌਵ	ਚੇਲਾ	ਚੌਣਾ
ਚੋਰ	ਚੌਕ	ਛੇਦ	ਛੌਹ	ਛੋਕ	ਛੌਰ
ਜੋਨ	ਜੌਮ	ਜੇਲ	ਜੈਨ	ਝੋਰ	ਝੌਮ
ਝੋਲ	ਝੌਕ	ਝੌਲ	ਝੌਨ	ਝੋਰ	ਝੋਰ
ਛੋਰ	ਛੌਮ	ਛੌਣਾ	ਛੋਰ	ਬੋਲਾ	ਦੌਣੇ
ਗੌਣਾ	ਗੌਨ	ਗੌਣਾ	ਤੇਲ	ਤੈਸ	ਤੌਰ
ਤੌਲ	ਖੇਕ	ਦੇਕ	ਠੇਕੀ	ਬੇਦੀ	ਪੇਸ
ਪੈਦਾ	ਪੌਦ	ਪੌਣਾ	ਫੋਰ	ਫੌਜ	ਫੋਕ
ਭੋਜ	ਭੌਜੋ	ਭੌੜ	ਭੌਨ	ਮੌਨ	ਮੇਰੀ
ਮੇਲ	ਮੇਚੀ	ਯੋਯੋ	ਯੌਜ	ਸੌੜ	ਸੇਵਾ
ਸੇਲ	ਗੌੜ	ਹੋਰ	ਮੇਵਾ	ਲੈਣਾ	ਠੇੜਾ
ਸੋਹਿਣੀ	ਕੁਹਾਸੇ	ਤੁਹਾਡੇ	ਹਮਾਰੇ	ਖੇਲਣਾ	
ਗੋਮਤੀ	ਘੋਘਰਾ	ਜੇਵਨਾ	ਝੇਲਮ	ਚੇਨਾਬ	
ਛੋਰਦੀ	ਟੋਕਰ	ਠੇਕੜਾ	ਡੇਹਲਾ	ਦੇਹਰਾ	

ਤੈਜਸੀ	ਖੇਗਲੀ	ਦੇਵਤਾ	ਧੋਬਿਣ	ਨੇਵਲਾ
ਪੋਲਕਾ	ਕੋਦਾ	ਬੋਹਿਣ	ਭੋਗਦਾ	ਮੋਰਨੀ
ਯੋਜਿਨੀ	ਰੋਦਾਸ	ਵੈਤਲ	ਸੋਹਰ	ਹੋਰਾਨ
ਰੋਗਿਆ	ਸੋਰਗ	ਸੋਹਗ	ਕੇਵਲ	ਚੋਧਰੀ
ਖੋਪੜੀ	ਚੋਪੜਾ	ਵੈਦਕ	ਦੇਬਣਾ	ਦਿਖਾਵੇ
ਕਹਿਏ	ਚਬੋਣਾ	ਡੋਹਣਾ	ਦੇਹਰਾ	ਕੋਰਸਾ
ਸੋਜਾਨ	ਨੋਕਰ	ਸੋਜਾਣਾ	ਖੋਟਾਈ	ਸਰਾਯੇ
ਮਿਲਦੇ	ਫਾਲਕੇ	ਦੇਖਕੇ	ਪੇਸਗੀ	ਖੇਤੜੀ
ਮੇੜਕੀ	ਜੋਗਣ	ਰੋਹਿਣੀ	ਕਿਸੀਤੇ	ਕਸੀਦੇ
ਚੁਹਾਨੇ	ਕਮਾਲੇ	ਰਮੋਲਾ	ਹੋਰਾਨੀ	ਹੋਰਸਾ
ਬੋਦਾਸੀ	ਖੋਦਣਾ	ਘੋਰਾਈ	ਬਣਾਇਏ	ਬਿਰਾਏ
ਸਿਗਾੜੇ	ਨਗਾੜੇ	ਲੋਕਣ	ਲੋਕਣੀ	ਪੰਜਰ
ਜੋਹਦਾਰ	ਫੋਜਦਾਰ	ਮੋਜੀਭਾਈ	ਲੋਰਨੀਤਿ	ਰੋਗਭੋਗ
ਸੋਕਜੋਕ	ਰੋਜਗਾਰ	ਰੋਨਚੋਣ	ਦਿਨਚੋਣ	ਅਗੋਪਛੇ
ਕੋਣਜੋਣ	ਪਰਮੇਸੁਰ	ਰਾਮੇਸੁਰ	ਭਗੋੜਣ	ਖੋਟਪੋਟ
ਸਿਲਗਾਈ	ਲੋਲਾਗੀਰ	ਮਹਾਧੋਤ	ਲੋਟੜੀ	ਨਹੋਖੜਾ
ਨੇਤਕੀ	ਨੋਬਲੂ	ਲੋਧੜਾ	ਕੋਚਬਾਣ	ਖੇਵਕ
ਕਾਨੂਗੋ	ਜੋਖਾਈ	ਝੜਬੋਰ	ਹੋਘਾਰ	ਹੋਲੀਵਣਾ
ਗੋਲੋਣਾ	ਗੋਇਲੀ	ਘੋਰਨੀ	ਦੋਜਖਣ	ਦੋਹਤਬਹੁ
ਢੇਕਪੁਣਾ	ਧੋਲੂ	ਢੇਇਆ	ਢੇਪੋਣਾ	ਚੋਥਾਈ

8.4 Sentences: Read and translate into English:

ਉਹ ਆਦਮੀ ਕੌਣ ਹੈ?	ਤੇਰਾ ਕੀ ਦੀਨ ਹੈ?
ਇਹ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ?	ਇਹ ਦੁਆਈ ਵਡੀ ਕੌੜੀ ਹੈ।
ਨਾ ਕੋਈ ਆਇਆ, ਨਾ ਕੋਈ ਗਇਆ।	ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਕੋਲ ਘੋੜੇ ਹਨ।
ਧੋਬੀ ਧੋਤੀ ਲੈ ਆਇਆ।	ਕੋਈ ਆਇਆ, ਕੁਝ ਆਖਿਆ।
ਜੇ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਦੇ ਦਿਹ।	ਸਭ ਕੁਝ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ।
ਕਾਠੂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।	ਬਾਬਾ ਮੇਵੇ ਲੈ ਆਇਆ।
ਰਾਮ, ਮੇਵਾ ਖਾਉ।	ਉਹ ਮੇਰਾ ਘੋੜਾ ਹੈ।
ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਲਿਖੋ।	ਆਰਡਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਰਕਮ ਭੇਜੋ।
ਬਿਖ ਖਾਵੇ, ਬਿਖ ਬੋਲੀ ਬੋਲੇ।	ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ।
ਰਾਜੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਨੌਕਰ ਸਨ।	ਮੇਰੀ ਐਨਕ ਲੈ ਆ।

8.5 Vocabulary

ਆਖਣਾ	a:khNa:	to say
ਆਪਣਾ	a:pNa:	own, reflexive pronoun
ਆਰਡਰ	a:rDar	order (m.)
ਐਨਕ	ainak	eye glasses (f.)
ਸਭ	sabh (sáb)	all
ਸਭ ਕੁਝ		everything
ਹਨ	han	(they) are, 3rd. pl. pres. of ਹੋਣਾ
ਹੈ	hai	is, 3rd. sg. pres. of ਹੋਣਾ
ਹੈਰਾਨ	haira:n	surprised, astonished
ਹੋਣਾ	hoNa:	to be
ਹੋ ਜਾਣਾ		to become
ਕੌੜਾ	kauRa:	bitter
ਕਿਸੇ	kise	post-positional of ਕੋਈ
ਕੀ	ki:	what?

ਕੋਈ	koi:	some, any, someone
(ਦੇ) ਕੋਲ	koL	near, close to
(ਦੇ) ਕੋਲ ਹੋਣਾ		to have
ਕੌਣ	kauN	who?
ਖੇਡ	kheD	game (f.)
ਘੋੜਾ	ghoRa: (kòRa:)	horse (m.)
ਜੋ	jo	which, what, that
ਜੋ ਕੁਝ		whatever
ਤੇਰਾ	tera:	thy
ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ		thou hast
ਦੀਹ	di:h (dī:)	imperative sg. of ਦੇਣਾ
ਦੀਨ	di:n	religion, faith (m.)
ਦੇਣਾ	deNa:	to give
ਦੇ ਦੇਣਾ		to give away
ਧੋਤੀ	dhoti:(tòti:)	dhoti (f.)
ਧੋਬੀ	dhobi:(tòbi:)	washerman (m.)
(ਦੇ) ਨਾਲ	na:L	with
ਨੌਕਰ	naukar	servant (m.)
ਪਰਮੇਸੁਰ	parmesur	God (m.)
ਪੂਰਾ	pu:ra:	whole, complete
ਬਿਖ	bikh	poison (m.)
ਬੋਲਣਾ	bolNa:	to speak
ਬੋਲੀ	boli:	speech, talk, word (f.)
ਭੇਜਣਾ	bhejNa:(pèjNa:)	to send
ਮੇਰਾ	mera:	my
ਮੇਵਾ	meva:	fruit (m.)
ਰਕਮ	rakam	money, cash (m.)

ਲੈਣਾ	laiNa:	to take
ਲੈ ਆਉਣਾ	lai a:uNa:	to bring
ਲੋਕ	lok	people (m.)
ਵਿਚ	vic	in

8.6 Writing Practice

seva:	sekhi	sail	saina:
sobha:	soda:	hada:	haule
koi:	kom	khet	khoTa:
gail	gopi:	ghoRa:	ghera:
chaubi:	coNal	chet	chola:
jeha:	jog	jauR	jhoTa:
тели:	Topi:	Thaur	Theda:
DeDh	DaiNa:	DhoNa:	teL
top	toRi:	thauDaL	devi:
dosi:	dauR	dhobi:	neki:
paida:	peTa:	paisa:	pair
paudha:	pothi:	fauj	phera:
baDi:	bail	bobo	boli:
baiNa:	bhaura:	bheT	mail
roti:	rauLa:	loha:	laiNa:
bairi:	ved	cori:	vaid
vehRa:	vaDera:	rokNa:	rupaia:
maulvi:	bhojan	botal	baiThNa:

behRa:	bakheRa:	pherna:	parojan
pardesi:	parmesur	nicoRnaL	taRkai:
Thaukar	DeuDhi:	jhelam	jaira:m
jotNa:	a:hamNe	duva:Le	updeš
saikRa:	saina:	karori:	kuchaila:
khaleNa:	ghoRcaRa:	coki:da:r	jueba:j
ghasaila:	kachoTa:	khepaRi:	labeda:
parešTa:	phalohir	tarophla:	taifa:
soha:va:	seuNi:	arogaN	airoair
baDbol	heThla:	kauDi:a:	jheRan
gairat	pairopair	raii:yat	savaii:ya:
seiN	kacauri:	pekhna:	radkoi:
bu:teda:r	chaRhoya:	da'ia:	da:i:a:
daitNi:	DhekpuNa:	jaiji:ya:	jauDa;
noblu:	updesak	itroka:	i:sa:NkoN
manorath	na:rel	pairwaii:	rahela:
rošna:i:	sarpec	sowa:ru:	thapeRa:
pardohta:	pareDe	loba:N	lodhNa:
khorna:	khadeRna:	bagair	badle
anhonj:	avera:	carveda:r	chavaiya:

UNIT IX

OTHER SIGNS -- I

9.1 Two signs are used in the Gurumukhi script to represent the nasal vowels or the nasal consonants, when the latter are homorganic nasals forming the first member of a consonant cluster. The Panjabi consonants are grouped in the Gurumukhi alphabet according to their articulation, with each group of four stops (for example, 'k', 'kh', 'g', 'gh') linked to a similar nasal, which can be called the homorganic nasal for the stops in that group (in this case, 'ṅ'). In clusters of homorganic nasal + stop the nasal letters are not written out as they have been taught in preceding chapters, but they are replaced by tippi: or bindi:, the signs that will be discussed in this Unit. These signs are to be understood to represent the nasal 'ṅ' when they occur before 'ਕ', 'ਖ', 'ਗ', 'ਘ'; to represent 'ḍ' before 'ਚ', 'ਛ', 'ਜ', 'ਝ'; 'ṭ' before 'ਟ', 'ਠ', 'ਡ', 'ਢ'; 'ṇ' before 'ਤ', 'ਥ', 'ਦ', 'ਧ'; and 'ṁ' before 'ਪ', 'ਫ', 'ਬ', 'ਭ'. When they occur before a nasal consonant they indicate that the consonant is to be doubled (sometimes the usual sign for doubling, the adhik, is used to indicate doubling of a nasal consonant, see 10.13). Before 's' these signs represent a nasal consonant which according to Sanskrit grammar is 'ṁ', but in Panjabi is actually 'n'. In all other cases tippi: and bindi: represent a nasal vowel, here indicated by ~.

9.2 tippi: (°) is used with the so-called "short vowels", 'a' and 'i' in both initial and post-consonantal forms (ਅੰ, ਇੰ ਕੰ, ਕਿੰ). It is used with 'u' and 'u:' in their post-consonantal forms only (ਕੁੰ, ਕੁੰ).

9.21 Writing Illustrations

tippi: is placed above the horizontal line and directly over the vowel. It is written after the consonant + vowel syllable is completed:

ਪੰਜ ਪਿੰਡ ਪੁੰਡਰ ਪੁੰਗਰਾ ਨੂੰ ਕੰਨ ਕੰਸ ਇੰਦ ਅੰਬੀ ਨੂੰਹ

9.22 Reading Illustrations

ਪੰਜ	pañj	ਕੰਨ	kann
ਪਿੰਡ	piND	ਕੰਸ	bans
ਪੁੰਡਰ	puNDar	ਇੰਦ	ind
ਪੁੰਗਰਾ	pu:ngra:	ਅੰਬੀ	ambi:
ਨੂੰ	nũ:	ਨੂੰਹ	nũ:h (nũ:)

9.3 bindi: (°) is used with the "long vowels", 'a:', 'i:', 'e', 'ai', 'o', 'au' and with 'u' and 'u:' in their initial forms (ਅੰ, ਈ, ਈ, ਈ, ਈ, ਈ, ਈ, ਈ, ਈ, ਈ, ਈ, ਈ)

9.31 Writing Illustrations

bindi: is written in the same place and in the same order as is tippi:

ਪੰਜ ਪਿੰਡ ਪੁੰਡਰ ਪੁੰਗਰਾ ਨੂੰ ਕੰਨ ਕੰਸ ਇੰਦ ਅੰਬੀ ਨੂੰਹ

9.32 Reading Illustrations

ਖਾਦਾ	kha:nda:	ਜਿਥੋਂ	jithō
ਡੀਂਗ	Di:ng	ਊਟ	u:NT
ਪੈਂਡਾ	paiNDa:	ਉਂਗਲ	ungal
ਸੌਂਦਾ	saunda:	ਕਾਸੀ	ka:nsi:.
ਰੇਂਡੀ	reNDi:	ਮੀਂਹ	mī:h (mī:.)
ਤੋਂ	tō	ਔਂ	āu

9.4 Reading Practice

ਪਿੰਡ	ਵਿਚੋਂ	ਘੰਟਾ	ਪੰਜਾ	ਪਿੰਡਾ
ਵਾਂਗ	ਡੀਂਗ	ਵਿੰਗ	ਮੁੰਹ	ਊਂਘ
ਖਾਦਾ	ਤਦੋਂ	ਜੀਂਹ	ਬਿੰਦੀ	ਭੀਂਭੀ
ਰੇਦਾ	ਸਾਬੋਂ	ਕਟਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਾਗੀ
ਫੀਂਗਰੀ	ਤੁਹਾਬੋਂ	ਪੀਂਗੜਾ	ਚਾਦਨੀ	ਪਿੰਗਾਣੇ
ਦੰਗਲ	ਤਕਿੰਗ	ਸੁੰਦਰ	ਪਹਿਲੋਂ	ਗੁਲਾਮਾਂ
ਲੀਡਰਾਂ	ਬਾਹਰੋਂ	ਨਿਆਈਂ	ਮੰਗਦੀ	ਸੰਸਾਰ
ਸੰਖਿਆ	ਪਿਛਾਹ	ਬਾਦਰ	ਲਹਿੰਦਾ	ਰਹਿੰਦਾ
ਨੀਂਦਰ	ਮਚੋਂਦੇ	ਪੰਜਾਬੀ	ਬੰਗਾਲੀ	ਤਮਨੂੰ
ਆਉਂਦੀ	ਮੁਹਰਾਂ	ਅੰਬਚੂਰ	ਰਚਨਾਵਾਂ	ਕਪਿੰਜਲ
ਆਪਣਾਆਂ	ਚਲਾਗੀਆਂ	ਉਗਰਾਹੁੰਦੇ	ਪਕਿੰਗੀਆਂ	ਵੰਗੜੀਆਂ
ਗੁੰਦਾਇਆ	ਝੁਲੇਂਦਿਆ	ਤਾਰਾਸਿੰਘ	ਫੜਕਉਂਦਾ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਬਿਹੜਮੀਂ	ਚੂਹੰਡੀ	ਗੌਂਸ	ਘੀਂਗਾ	ਹੁੰਗਿਰਨਾ
ਜੀਂਡਣੀ	ਝੋਂਫੜਾ	ਝੀਂਗਰ	ਕੰਝਾਰ	ਕਿਉਂ
ਮੰਡਾਈ	ਮਾਜਾਰ	ਮੰਜਵਾਈ	ਮਨਹੀਯਾਂ	ਠੰਹਦਰ
ਓਂਗਲਾ	ਪੰਕਜ	ਪੰਜਵਾਂ	ਫੰਗੁਣ	ਸੋਂਹਦੀ

9.5 Sentences

ਮੈਂ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।

ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਚਿੰਤਾ ਹਰਿਕ ਨੂੰ ਹੈ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ

ਹਰਿਕ ਨੂੰ ਹੈ।

ਮੈਂ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਇਸ ਭਾਈ ਨੂੰ ਸਹਿਰ ਪੁਚਾ ਦੇਉ।

ਮੈਂ ਇਸ ਭਾਈ ਨੂੰ ਨਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ

ਕੀ ਕੀਤਾ?

ਇਕ ਸਿੰਟ ਠਹਿਰ ਜਾਉ।

ਤੂੰ ਉਸਦਾ ਭਾਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਬੋਲੇ ਵਿਚ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਲੈ ਗਏ।

ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਢੀਠ ਹੈ।

ਉਸ ਮੁੰਦੇ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬੜੀ

ਲਗਣ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਪੋਰਬੰਦਰ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ।

ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ ਨਾਨਕ ਲੰਮੀ ਸੈਰ ਤੇ

ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਸੈਨੂੰ ਕਿਥੇ ਲੈ ਜਾਣਗੇ?

ਇਹ ਘਰ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਹੈ।

ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਨਕ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ।

ਹਾਂ, ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਭਾਈ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਥੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ।

ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਉ।

9.6 Vocabulary

ਅਸੀਂ	asī:	we
ਇਕ	ik	one
ਸ਼ਹਿਰ	šahir (šáir)	city (m.)
ਸਵਾਲ	sawa:l	question (m.)
ਸੈਰ	sair	walk, trip, tour (f.)
ਹਰਿਕ	harik	everyone
ਹਾਂ	hã:	am, (we) are, 1st. sg. & pl. pres. of ਹੋਣਾ
ਹਾਂ	hã:	yes
ਕੰਮ	kamm	work, deed (m.)
ਕਿਤਾਬ	kita:b	book (f.)
ਕਿਥੇ	kithe	whither?, where to?
ਖੁਸ਼ੀ	xuši:	happiness, pleasure (f.)

ਗਾਂਧੀ	ga:ndhi:(gá:ndi:)	Gandhi
ਚਲਾ ਜਾਣਾ	cala: ja:Na:	to go (away)
ਚਿੰਤਾ	cinta:	worry (f.)
ਜਵਾਬ	jawa:b	answer (m.)
ਜਾਣਨਾ	ja:Nna:	to know
ਠਹਿਰ ਜਾਣਾ	tahir (táir)ja:Na:	to stop, to wait
ਢੀਠ	DhiTh (Ti:Th)	impudent, fresh, shameless
ਤਾਂ	tã:	emphatic word ("by any chance?")
ਤੁਹਾਥੋਂ	tuha:thõ (tuà:thõ)	from <u>or</u> of you
ਤੁਹਾਨੂੰ	tuha:nũ: (tuà:nũ:)	to you, dative of ਤੁਸੀਂ (you)
ਤੂੰ	tũ:	thou
ਤੇ	te	for
ਤੇ	te	and
ਤੈਨੂੰ	tainũ:	to thee, dative of ਤੂੰ
ਬੈਲਾ	taila:	bag (m.)
ਨਹੀਂ	nahi: (nai:)	not, no
ਨਰਾਜ਼	naraz	angry
ਨੂੰ	nũ:	to
ਪੰਜਾਬੀ	pañja:bi:	Panjabi language (f.)
ਪਛਾਣ ਲੈ ਜਾਣਾ	pacha:N lai ja:Na:	to recognize
ਪੁਚਾ ਦੇਣਾ	paca: deNa:	to lead, to take (someone)
ਪਿੰਡ	piND	village (m.)
ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ	paida: hoNa:	to be born
ਪੋਰਬੰਦਰ	porbandar	Porbandar, a town in India
ਬਚਿਆਂ	baciã:	girls, children, post-positional form
ਬੜਾ	baRa:	very
ਭਾਈ	bha:i: (pã:i:)	brother, friend (m.)

ਮਫ਼ੀ	ma:fi:	forgiveness, pardon (f.)
ਮੰਗਣਾ	mangNa:	to ask, beg, demand
ਮੁੰਡਾ	muNDa:	boy (m.)
ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ	mũ:h (mũ:) hanere	early in the morning
ਮਿੰਟ	miNT	minute (f.)
ਮੈਂ	māi	I
ਮੈਨੂੰ	mainũ:	to me, dative of ਮੈਂ
ਲਈ	lai:	for
ਲਗਣ	lagaN	enthusiasm (f.)
ਲੰਮਾ	lamma:	long
ਲੈ ਜਾਣਾ		to take, to carry
ਯਾਦ	ya:d	memory, remembrance (f.)
ਯਾਦ ਆ ਜਾਣਾ		to remember
ਵੀ	vi:	also
ਵੇਖ ਕੇ	vekh ke	having seen (= ਵੇਖ ਕਰ)
ਵੇਖਣਾ	vekhNa:	to see

9.7 Writing Practice

u:NT	unhĩ:	tu:mba:	TuNDha:i:
thinda:	phauNTa:	muNDa:sa:	khumbi:
kuang	kolõ	gunda:	gumbaz
ghaND	dungha:i:	DuND	baremã:
barañji:	ba:nk	ba:ns	asantokh
asĩ:	andeša:	cuñj	cuᅅg
DhuNDhNa:	dhũ:	ghi:ã:	ghãuh
khoñc	khombi:	niũ	pahuñca:

painta:li:	pañjauNa:	sarsõ	sĩ:
sindhu:	ti:ã:	unĩ:	undha:la:
vi:ũ	vilangaN	sa:ns	santa:p
kaund	kaunsal	khaNDaN	jongla:
jaRyã:	hariND	haNDol	bhiNDu
bhãu	bañjh	baiNDa:	ajã:
ãinĩ:	dhauns	ghanga:	khuNDi:
langu:r	lampaT	manã:	nã:
nã:h	pañjhi:	phi:ñci:	ronda:
odõ	nimbu:	mi:hi:	mu:ndh
laink	kũ:	jhimmi:	jantu:
gõnglũ:	dha:Nã:	Dha:NDa:	dhanda:
chã:	chandak	boŋkri:	iksã:
inã:	jhã:wã:	baunga:	ba:yã:
aTaink	a:ndRi:	dušangar	ghara:i:
jhumbi:	kurandi:	lenjh	lu:i:
maNDHNa:	ma:NDwa:	mundRa:	narsõ
pachã:	pha:ŋk	sabha:i:	taŋka:i:

UNIT X
OTHER SIGNS -- II

10.1 Special Consonant Signs: 'r' and 'h'

Unlike the Devanagari script, the Gurmukhi writing system does not utilize combinations of "half-letters" in writing consonant clusters, as we have seen in preceding chapters. The only apparent exceptions to this are the consonant signs '᳚' and '᳛', which are placed under other consonants in certain circumstances. It should be noted, however, that these signs in Panjabi do not in fact denote consonant clusters. Combinations of consonant + 'r' are always pronounced in Panjabi with the intervening 'a' vowel; combinations of consonant + 'h' are pronounced as the consonant alone, the 'h' sign serving to denote the tone of adjacent vowels (see 0.21).

᳚	šar	᳛	nha (nà)
᳛	kar	᳚	amh (ám)
᳛	par	᳚	uRh (úR)

10.11 Writing Illustrations

᳚ ᳚ ᳛ ᳚ ᳛ ᳚

10.2 Special Consonant Signs: 'adhik'

The adhik is a sign written above and to the left of any consonant that is doubled and is always used to indicate doubling of a consonant, instead of writing the consonant

twice as we do in English.

ਸੱਕਣਾ sakkNa: ਬੱਚਾ bacca:

If the adhik occurs before a final consonant, the latter is pronounced as a single consonant:

ਸੱਕ sakk (sak) ਬੱਚ bacc (bac)

A "voiced aspirate" doubled by adhik when medial is pronounced as a doubled unvoiced aspirate of the same articulation--the aspiration indicates the tone:

ਬੱਘੀ bagghi: (bággi:) ਲੱਭਤ labbhat (lábbat)

When 'Rh' or 'rh' are preceded by adhik this serves merely to indicate the tone, as these sounds cannot be doubled (note that ਯੱ = ggh; ਭੱ = bbh; ਠੁੱ = RRh, etc., here):

ਪੱਠੀ paRRhi: (páRi:) ਵੱਰਾ varra: (vára:)

10.21 Writing Illustrations

ਸੱਚ

ਦਿੱਕ

ਸੱਘਾ

10.3 Reading Illustrations

ਜੜ੍ਹ	jaRh	ਕ੍ਰਮ	karam
ਗੱਡੀ	gaDDi:	ਬੁਲ੍ਹ	bulh
ਪੱਛਣਾ	pacchNa:	ਪ੍ਰੇਮ	parem
ਗੱਲ੍ਹ	gallh	ਬੰਨ੍ਹ	bannh
ਪ੍ਰਧਾਨ	pardha:n	ਦਿੱਤਾ	ditta:
ਦੱਦੀ	daddi:	ਸੱਸੁ	sassu:

10.4 Reading Practice

ਚੜ੍ਹ	ਵੱਰਾ	ਗੱਲ੍ਹ	ਗੰਥ	ਪ੍ਰੇਮ
ਗੱਡੀ	ਰੱਖੀ	ਬੁਲ੍ਹ	ਹੱਖਾ	ਬੰਨ੍ਹ
ਖੁਲ੍ਹਾ	ਕੁੱਤਾ	ਚੱਠ	ਡੇਲ੍ਹ	ਅੱਖ
ਕੁੱਧ	ਉਨ੍ਹਾ	ਬੱਲੇ	ਬਿੰਛ	ਸੱਪ
ਪ੍ਰੇਸ	ਉਲ੍ਹ	ਖੁਡ	ਲੱਗਾ	ਟੱਟੀ
ਦਿੱਤਾ	ਅੱਧਾ	ਗੁੱਸਾ	ਤਰ੍ਹਾ	ਪੁੱਤਰ
ਚੜ੍ਹਾਣਾ	ਪੜ੍ਹਾਈ	ਫੱਰਾਨ	ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ	ਪ੍ਰਤੀਤ
ਬ੍ਰਹਮ	ਕਿੱਲੀਆਂ	ਬੱਚਿਆਂ	ਸੁਲੱਗ	ਅੱਖਰਾਂ
ਪ੍ਰਬੰਧ	ਲੱਛਣ	ਅੰਮ੍ਰਿਤ	ਖੁਲ੍ਹਿਆ	ਪੁੱਗੀਆਂ
ਵਰਿਆ	ਠਰ੍ਹੀਆਂ	ਆਲ੍ਹਣਾ	ਮਨੁੱਖਾਂ	ਚਿੱਟਿਆ
ਸੱਮਤ	ਪ੍ਰਤਿਭਾ	ਚਰ੍ਹੀਆਂ	ਦੱਖਣ	ਉੱਨਤ
ਸਾਹਿੱਤ	ਮਿੱਤਰ	ਮੁਰੱਬਾ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ	ਸੁੰਮਿਠ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ	ਮੁਸਕਾਉਦਾ	ਚੜ੍ਹਾਉਦਾ	ਬਚਿੱਤਰ	ਪੱਖਪਾਤ
ਮਹੱਤਵ	ਪ੍ਰੇਗਰਾਮ	ਮਨੁੱਖਤਾ	ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ	ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ
ਪਨਕੱਪੜਾ	ਪੁਤੱਤਾ	ਸਿੱਖਣਾ	ਤੁੱਕੁਲ	ਉੱਬਲਮਾ
ਵਿੰਗਮਾਂ	ਵਿੱਸਰਣਾ	ਸਾੜ੍ਹੀ	ਸਲ੍ਹਾਬੀ	ਪ੍ਰਵਾਰ
ਨਿਛਿੱਕਾਂ	ਮੁੱਕਰਣਾ	ਲਾੱਖੀ	ਕੁੱਮਕਣ	ਖਲ੍ਹਬਲੀ
ਗਿੱਟਕ	ਗੇੜੀ	ਦੁੱਕਲਾ	ਧੱਸਣਾ	ਦਾਨੈ

10.5 Sentences

ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?
 ਮੈਂ ਮੰਨ ਗਿਆ।
 ਸਬਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ।
 ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ ਯਾਦ ਆਈ।
 ਪੁੱਤਰ, ਤੂੰ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਏਂ?
 ਤੁਸੀਂ ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਏ।
 ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨੋ।
 ਗਥੀਬਾ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦਿਉ।
 ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ
 ਗੁਰੂ ਹਨ।
 ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿਉ।

ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ।
 ਤੁਹਾਡੀ ਜੁੱਤੀ ਟੁੱਟੀ ਹੈ।
 ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਦਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
 ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।
 ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ।
 ਮੇਰਾ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਦੁਖਦਾ ਹੈ।
 ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਟੱਲ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਤਾ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।
 ਉਹਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਹੈ।

 ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਪੰਡਤ ਹੋ।

10.6 Vocabulary

ਉਦਾਸ	uda:s	sad
ਏਂ	ē	(thou) art
ਆਇਆ ਏਂ		hast come, pres. perfect of ਆਉਣਾ
ਸੱਜਾ	sajja:	right
ਸੱਦਾ	sadda:	invitation, call (m.)
ਸਬਕ	sabak	lesson
ਸ਼ਾਸਤਰ	śa:śtar	scriptures (m.)
ਸਿੱਖ	sikkh (sikh)	Sikh (m.)
ਹੱਥ	hatth (hath)	hand (m.)
ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ		can be
ਕੰਮ		= ਕੰਮ
ਕਰ ਦੇਣਾ		to be done

ਕਿਸ	kis	whom? what? which?, post- positional of ਕੌਣ
ਕਿਥੋਂ	kithō	from where?
ਗਰੀਬ	gari:b	poor, a poor man (m.)
ਗੱਲ	gall (gal)	talk, matter, thing (f.)
ਗੱਲ ਮੰਨਣਾ	gall mannaNa:	to agree, accept advice
ਚੰਗਾ	caṅga:	good
ਜਾਵਗੇ	ja:va:nge	future, 1st pl. of ਜਾਣਾ
ਜੁੱਤੀ	jutti:	shoe (f.)
ਟੱਲ	Tall (Tal)	a large bell (m.)
ਟੁੱਟਾ	TuTTa:	broken
ਤਰ੍ਹਾਂ	tarhā: (tarā:)	way, manner (f.)
ਤੁਸੀਂ	tusī:	you (nom. & instr.)
ਤੁਹਾਡਾ	tuha:Da: (tuā:Da:)	your, possessive of ਤੁਸੀਂ
ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ		(lit: it is not known to thee) you don't know
ਦਿਤਾ	ditta:	gave, past absolute of ਦੇਣਾ
ਦੁੱਖ	dukkh (dukh)	pain (m.)
ਦੁੱਖਣਾ	dukkhaNa:	to ache
ਧਰਮ	dharam (tāram)	religion (m.)
ਨੇ	ne	post-position of agent ("by"), see Grammatical Appendix for use.
ਪੰਡਤ	paNDat	learned man (m.)
ਪਹਿਲਾ	pahila: (pāila:)	first
ਪੁੱਤਰ	puttar	son (m.)
ਪਿਤਾ	pita:	father (m.)
ਪ੍ਰਗਟ	pargaT	expressed
ਪ੍ਰਮਾਣ	parma:N	proof (m.)

ਬੱਚੀ	bacci:	girl child, daughter (f.)
ਮੰਦਰ	mandar	temple (m.)
ਮੰਨਣਾ (ਮੱਨਣਾ)	manNaNa:	to obey, agree, acquiesce
ਮੰਨ ਜਾਣਾ		to agree
ਯਾਦ ਕਰਨਾ		to remember (trans.)
ਵੱਜਣਾ	vajjaNa:	to ring (intrans.)
ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ	vajj riha: hai	
	(vaj réa: hai)	is ringing

NOTE: It is important to remember that Panjabi spelling, and indeed the Panjabi language, is not as fully standardized as is English, and that variation in the spelling of many words is common. This is particularly true of the presence or absence of doubled consonants and of the subscribed 'h', and of the alternate use of [•] and [˘] to indicate the doubling of nasals. In the Glossary at the end of this book, the most frequent spelling variations will be found for the words used in the Reading Exercises.

UNIT XI
OTHER SIGNS -- III

11.1 The Panjabi numerals are written as follows:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
੧	੨	੩	੪	੫	੬	੭	੮	੯	੦

11.2 The names of the Panjabi numerals are:

੧	ਇੱਕ (ਇਕ)	੨੧	ਇੱਕੀ	੪੧	ਇਕਤਾਲੀ
੨	ਦੋ	੨੨	ਬਾਈ	੪੨	ਬਿਆਲੀ
੩	ਤਿੰਨ (ਤ੍ਰਿੰ)	੨੩	ਤੇਈ	੪੩	ਤਰਤਾਲੀ
੪	ਚਾਰ	੨੪	ਚਵੀ	੪੪	ਚੁਤਾਲੀ
੫	ਪੰਜ	੨੫	ਪੰਝੀ	੪੫	ਪੈਂਤਾਲੀ
੬	ਛੇ (ਛੀ)	੨੬	ਛੱਬੀ	੪੬	ਛਿਤਾਲੀ
੭	ਸੱਤ	੨੭	ਸਤਾਈ	੪੭	ਸਤਾਲੀ
੮	ਅੱਠ	੨੮	ਅਠਾਈ	੪੮	ਅਠਤਾਲੀ
੯	ਨੌਂ (ਨਉਂ)	੨੯	ਉਨੱਤੀ	੪੯	ਉਨੰਜਾ
੧੦	ਦਸ	੩੦	ਤੀਹ	੫੦	ਪੰਜਾਹ
੧੧	ਯਾਰਾਂ	੩੧	ਇੱਕਤੀ	੫੧	ਇਕਵੰਜਾ
੧੨	ਬਾਰਾਂ	੩੨	ਬੱਤੀ	੫੨	ਬਵੰਜਾ
੧੩	ਤੇਰਾਂ	੩੩	ਤੇਤੀ	੫੩	ਤਰਵੰਜਾ
੧੪	ਚੌਦਾਂ	੩੪	ਚੌਤੀ	੫੪	ਚੁਰੰਜਾ
੧੫	ਪੰਦਰਾਂ	੩੫	ਪੈਂਤੀ	੫੫	ਪਰਵੰਜਾ
੧੬	ਸੋਲਾਂ	੩੬	ਛੱਤੀ	੫੬	ਛਿਵੰਜਾ (ਛਪੰਜਾ)
੧੭	ਸਤਾਰਾਂ	੩੭	ਸੈਂਤੀ	੫੭	ਸਤਵੰਜਾ
੧੮	ਅਠਾਰਾਂ	੩੮	ਅਠੱਤੀ	੫੮	ਅਠਵੰਜਾ
੧੯	ਉਨੱੀ	੩੯	ਉਨਤਾਲੀ	੫੯	ਉਨਾਹਠ
੨੦	ਵੀਹ	੪੦	ਚਾਲੀ	੬੦	ਸੱਠ

੬੧	ਇਕਾਹਠ	੭੪	ਚੁਹੱਤਰ	੮੭	ਸਤਾਸੀ
੬੨	ਬਾਹਠ	੭੫	ਪਝੱਤਰ	੮੮	ਅਠਾਸੀ
੬੩	ਤ੍ਰੇਹਠ	੭੬	ਛਿਹੱਤਰ	੮੯	ਉਨਾਨਵੇਂ
੬੪	ਚੌਹਠ	੭੭	ਸਤੱਤਰ	੯੦	ਨੱਵੇ (ਨੱਬੇ)
੬੫	ਪੈਂਹਠ	੭੮	ਅਠੱਤਰ	੯੧	ਇਕਾਨਵੇਂ
੬੬	ਛਿਆਹਠ	੭੯	ਉਨਾ ਸੀ	੯੨	ਬਾਨਵੇਂ
੬੭	ਸਤਾਹਠ	੮੦	ਅੱਸੀ	੯੩	ਤ੍ਰਿਆ ਨਵੇਂ
੬੮	ਅਠਾਹਠ	੮੧	ਇਕਾਸੀ	੯੪	ਚੁਰਾਨਵੇਂ
੬੯	ਉਨੱਤਰ	੮੨	ਬਿਆਸੀ	੯੫	ਪਚਾਨਵੇਂ
੭੦	ਸੱਤਰ	੮੩	ਤ੍ਰਿਆਸੀ	੯੬	ਛਿਆਵੇਂ
੭੧	ਇਕੱਤਰ	੮੪	ਚੁਰਾਸੀ	੯੭	ਸਤਾਨਵੇਂ
੭੨	ਬਹੱਤਰ	੮੫	ਪੰਜਾਸੀ	੯੮	ਅਠਾਨਵੇਂ
੭੩	ਤਿਹੱਤਰ	੮੬	ਛਿਆਸੀ	੯੯	ਨਵਿੰਨਵੇਂ
		੧੦੦	ਸੌ		
		੧੦੦੦	ਹਜ਼ਾਰ		
		੧੦੦ ੦੦੦	ਲੱਖ		
		੧੦ ੦੦੦ ੦੦੦	ਕਰੋੜ		

11.3 Punctuation in Panjabi follows the English conventions, except that the period is replaced, as you may already have noticed, by a vertical line: | In poetry two lines are used after a stanza or after each second line: ||

11.4 Abbreviations are indicated by a colon (:), or sometimes by a period (.).. Some common examples follow:

ਸ.	ਸਰਦਾਰ	"chief", "Mr. (used for Sikhs)"
ਮਾ:	ਮਾਸਟਰ	"teacher"
ਡਾ:	ਡਾਕਟਰ	"doctor"
ਐਮ. ਏ.		"M.A."

ਪ੍ਰੋ: ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ "Professor"
 ਡਾ: ਖਾ: ਡਾਕ ਖਾਨਾ "Post Office"

11.5 The present monetary system of India consists of ਰੁਪਈਏ (rupies), each divided into 100 ਨਵੇਂ ਪੈਸੇ (navē paise or literally, new pice). Prices and such are written as in English, with the figures for the number of rupies followed by a period and the number of 'navē paise,' as follows:

੧.੭੫ 1.75 "one rupee, 75 new pice"

Until recently, however, the monetary system was slightly more complicated, and consisted of rupies divided into 16 annas, which were further divided into 12 pice. Sometimes rupies, annas and pice were written with dashes between the figures:

੧-੫ 1-5 "one rupee, five annas"

੧-੫-੩ 1-5-3 "one rupee, five annas, three pice"

One will often see, however, the following monetary transcription used, in which the anna contains 4 pice:

)	1 pice)	2 pice)	3 pice	-)	1 anna
=)	2 annas	=)	3 annas)	4 annas	-)	5 annas
=)	6 annas	=)	7 annas)	8 annas	-)	9 annas
=)	10 annas	=)	11 annas)	12 annas	-)	13 annas
=)	14 annas	=)	15 annas	੧)	1 rupee		

For example:

੧ 11)11	੧-੮-੨	1-8-2
੪ 1-)1	੪-੫-੧	4-5-1
੭੨ =)111	੭੨-੨-੩	72-2-3

11.6 A system of lunar months is used in India and Pakistan. The names of the months in Panjabi are:

ਚੇਤ	March-April	ਅੱਸੂ	September-October
ਬਸਾਖ	April-May	ਕੱਤਕ	October-November
ਜੇਠ	May-June	ਮੱਘਰ	November-December
ਹਾੜ੍ਹ	June-July	ਪੋਹ	December-January
ਸਾਵਣ	July-August	ਮਾਘ	January-February
ਭਾਦੋਂ	August-September	ਫਗੁਣ/ਫੱਗਣ	February-March

Each month is divided into two fortnights, ਪੱਖ . The first is called ਵਦੀ ਪੱਖ , the second is called ਸੁਦੀ ਪੱਖ . Each day of the fortnight has a name, as follows:

ਏਕਮ	first day	ਨੌਮੀਂ	ninth day
ਦੂਜ	second day	ਦਸਵੀਂ	tenth day
ਤੀਜ	third day	ਏਕਾਦਸ਼ੀ	eleventh day
ਚੌਥ	fourth day	ਦੁਆਦਸ਼ੀ	twelfth day
ਪੰਚਮੀ	fifth day	ਤਰੋਦਸ਼ੀ	thirteenth day
ਛਟ	sixth day	ਚੌਦਸ਼	fourteenth day
ਸਤਮੀ	seventh day	ਅਮਾਵਸ	fifteenth day of
ਅੱਠਮੀ	eighth day		ਵਦੀ ਪੱਖ.

ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ

fifteenth day of ਸੁਦੀ ਪੱਖ ,
last day of the month, full
moon day.

PART 2

GRADED READINGS

UNIT I

ਲੁੰਬੜੀ ਤੇ ਕਾਂ *

ਇਕ ਲੁੰਬੜੀ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਸੁੱਤੀ ਉਠੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਚੀ-ਖੁਚੀ ਹੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਖੇਤਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਈ।

ਬੜੀ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਦੇਖਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਕਾਂ ਦਰਖਤ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿਚ ਮਾਸ ਦੀ ਬੋਟੀ ਸੀ। ਲੁੰਬੜੀ ਦਾ ਜੀ ਉਹ ਬੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਭਰ ਆਇਆ। ਪਰ ਉਹ ਬੋਟੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲੇ? ਮੰਗੀ ਕਾਂ ਨੇ ਕਿਥੇ ਦੇਣੀ ਸੀ? ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਢੰਗ ਸੋਚਿਆ।

ਕਹਿਣ ਲਗੀ, "ਭਾਈ ਕਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪੰਛੀ ਗਏ ਸੁਣੇ ਹਨ। ਘੁੰਗੀ ਵੀ ਸੁਣੀ, ਕੋਇਲ ਵੀ ਸੁਣੀ ਤੇ ਬੁਲਬੁਲ ਵੀ ਸੁਣੀ। ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਮਿੱਠਾ ਤੇਰਾ ਰਾਗ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ।"

ਕਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਫੁਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਲੁੰਬੜੀ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਦਾਉ ਚਲਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ ਕਾਵਾਂ, ਇਕ ਦੋ ਬੋਲ ਸੁਣਾ ਜੋ ਦਿਲ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ।"

ਕਾਂ ਫੁਲ ਕੇ ਭੜੇਲਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਝੱਟ ਲੱਗਾ ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰਨ। ਬੋਟੀ ਉਸ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿਚੋਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਲੁੰਬੜੀ ਨੇ ਝੱਟ ਚੁਕ ਲਈ ਤੇ ਚਲਦੀ ਹੋਈ।

ਜਾਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਕਹਿ ਗਈ, "ਤੇਰਾ ਰਾਗ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮਿੱਠਾ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਕ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਗਲਾ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਖ ਬਹੁਤ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਫੇਰ ਤੇਰਾ ਰਾਗ ਸੁਣੂੰ।"

1.1 Idioms

ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ।

She was hungry.

ਉਸ ਦਾ ਜੀ ਉਹ ਬੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕੀਤਾ।

She wished to eat that piece of
flesh.

ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਭਰ ਆਇਆ।

Her mouth watered.

ਮੰਗੀ ਕਾ ਨੇ ਕਿਥੇ ਦੇਣੀ ਸੀ?

Will a crow give anything
when asked for it?

ਦਾਉ ਚਲਣ ਲੱਗਾ ਹੈ।

The trick is succeeding.

ਫੁਲ ਕੇ ਭੜੇਲਾ ਹੋਣਾ।

To become very happy.

ਗਲਾ ਬੈਠਾ ਹੋਣਾ।

To be hoarse.

1.2 Vocabulary

ਸਮਝਣਾ	to understand
ਸਮਝ ਜਾਣਾ	to understand
ਸਵੇਰ ਸਾਰ	early in the morning
ਸੁੱਤੀ ਉਠੀ	woke up (having slept)
ਸੋ	therefore, so
ਸੋਚਣਾ	to think, think of
ਹੱਡੀ	bone (f.)
ਹੋਰ	other
ਕਹਿਣਾ	to say
ਕਾ	crow (m.)
ਕਾ ਕਾ ਕਰਨਾ	to crow
ਕਾਵਾ	oh crow!
ਕੋਇਲ	cuckoo (f.)
ਖੁਸ਼	happy
ਖੇਤ	field (m.)
ਗਲਾ	throat (m.)

ਘੁੰਗੀ	dove (f.)
ਚਲਦੀ ਹੋਣਾ	to run away
ਚੁਕਣਾ	to raise, lift
ਚੁਕ ਲੈਣਾ	to pick up
ਚੁੰਝ	beak (f.)
ਜਿੰਨਾ	as much as
ਜੀ ਕਰਨਾ	to wish, desire
ਜੇ	so that
ਝੱਟ	quickly, immediately
ਝਿੰਗਣਾ	to fall
ਝਿੰਗ ਪੈਣਾ	to fall down
ਝੰਗ	way (m.)
ਤੁਰਣਾ	to go, set out, walk
ਤੁਰ ਪੈਣਾ	to go, set out
ਤੇ	on, upon
ਥੋੜਾ	some, a little
ਦਰਖਤ	tree (m.)
ਦਾਉ	trick, deception (m.)
ਦਿਲ	heart (m.)
ਦੂਜੇ	secondly
ਦੂਰ	distance (f.)
ਦੇਖਣਾ	to see
ਧਰਤੀ	ground (f.)
ਪਈ	past absolute of ਪੈਣਾ (f.)
ਪਰ	but (conj.)
ਪੰਛੀ	bird (f.)
ਪੈਣਾ	to fall, happen

ਫੁਲਣਾ	to swell, puff up
ਫੇਰ	again, then
ਬਚਾ-ਖੁਚਾ	leftover
ਬੁਲਬੁਲ	nightingale (f.)
ਬੋਟੀ	a small piece of flesh (f.)
ਬੋਲ	word, line, stanza (m.)
ਬੈਠਣਾ	to sit
ਬੈਠਾ ਸੀ	was sitting
ਭੜੋਲਾ	grain bin (m.)
ਭੁੱਖ	hunger
ਮਾਸ	meat (m.)
ਮਿੱਠਾ	sweet
ਮਿਲਣਾ	to meet, to be obtained
ਮੂੰਹ	mouth (m.)
ਰਾਗ	tune, song, music (m.)
ਲਗਣਾ (ਲੱਗਣਾ)	to begin, to be attached, to happen, appear
ਲੁੰਬੜੀ	fox (f.)
ਵਲ (ਨੂੰ)	toward

1.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਲੁੰਬੜੀ ਕਦ ਸੁੱਤੀ ਉਠੀ?
੨. ਕੀ ਲੁੰਬੜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਖਾਣ ਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ?
੩. ਤਾਂ ਲੁੰਬੜੀ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੪. ਦਰਖਤ ਤੇ ਕੌਣ ਬੈਠਿਆ ਸੀ?
੫. ਕਾਂ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿਚ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ?
੬. ਮਾਸ ਦੀ ਬੋਟੀ ਵੇਖ ਕੇ ਲੁੰਬੜੀ ਨੇ ਕੀ ਸੋਚਿਆ?

੭. ਲੁੰਬੜੀ ਨੇ ਕਾ ਤੇ ਕੀ ਆਖਿਆ?
੮. ਕਾ ਨੇ ਲੁੰਬੜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਕੀ ਸੋਚਿਆ?
੯. ਲੁੰਬੜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਮਿੱਠੀ ਹੋਕੇ ਕੀ ਕਿਹਾ?
੧੦. ਬੋਟੀ ਕਿਥੇ ਡਿੱਗ ਪਈ?
੧੧. ਲੁੰਬੜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੧੨. ਜਦੀ ਜਦੀ ਲੁੰਬੜੀ ਕੀ ਕਹਿ ਗਈ?

1.4 Fill in the blanks:

੧. ਲੁੰਬੜੀ ਸਵੇਰੇ _____ ਉਠੀ।
੨. ਉਸਨੂੰ _____ ਲਗੀ ਹੈ।
੩. ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਿਚ _____ ਨਹੀਂ।
੪. ਕਾ _____ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ।
੫. ਲੁੰਬੜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ _____ ਆਇਆ।
੬. ਉਸਨੇ ਇਕ _____ ਸੋਚਿਆ।
੭. ਮੈਂ ਬਹੁਤ _____ ਗਏ ਸੁਣੇ ਹਨ।
੮. ਜਿੰਨਾ _____ ਤੂੰ ਹੈ _____ ਨਹੀਂ।
੯. ਉਸਨੇ ਬੜਾ _____ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ।
੧੦. ਕਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ _____ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾ।
੧੧. ਫੁਲਕੇ _____ ਹੋ ਗਿਆ।
੧੨. ਬੋਟੀ ਉਸਦੀ _____ ਧਰਤੀ _____ ਪਈ।
੧੩. ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਫੇਰ _____।

1.5 Use the following idioms in your own sentences:

੧. ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਭਰ ਆਉਣਾ
੨. ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਫੁਲਣਾ
੩. ਫੁਲਕੇ ਭੜੇਲਾ ਹੋਣਾ
੪. ਗਲਾ ਬੈਠਾ ਹੋਣਾ

4. ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ੬. ਭੁੱਖ ਲੱਗਣਾ
 ੭. ਦਾਉ ਚਲਣਾ

1.6 ਲੱਗਣਾ is used in the sense of "to begin to" with the contracted infinitive of verbs (ਕਹਿਣ ਲੱਗਣਾ, to begin to say, ਕਰਨ ਲੱਗਣਾ, to begin to do). Use the following in your own sentences and make up other sentences using other main verbs.

ਚਲਣ ਲੱਗਣਾ

ਖਾਣ ਲੱਗਣਾ

ਬੋਲਣ ਲੱਗਣਾ

ਜਾਣ ਲੱਗਣਾ

1.7 In the past, future, and imperative, when the completeness of the action is to be expressed, a compound form of the main verb is used. In this context, the second verb loses its original meaning. It is this verb which is conjugated, the main verb appearing in its stem form:

Imperfective

Perfective (Complete)

ਭਰਨਾ	to fill	ਭਰ ਆਉਣਾ	to fill up
ਲੱਗਣਾ	to be attached	ਲੱਗ ਜਾਣਾ	to be attached
ਹੋਣਾ	to be	ਹੋ ਜਾਣਾ	to become
ਠਿੱਗਣਾ	to fall	ਠਿੱਗ ਪੈਣਾ	to fall down

Study the way in which these compounds are used in the reading, then make your own sentences.

1.8 The present participle of a verb, repeated twice, is frequently used in Panjabi in an adverbial sense, "while ____ing". Study the following and use them in your own sentences:

ਜਾਣਾ	to go	ਜਾਦਾ ਜਾਦਾ	while going (<u>lit.</u> , going going)
ਖਾਣਾ	to eat	ਖਾਦਾ ਖਾਦਾ	while eating
ਗਾਉਣਾ	to sing	ਗਾਦਾ ਗਾਦਾ	while singing

* ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਥਾਵਲੀ ਨੰ: ੧, ਲੁਧਿਆਣਾ. ੩੫-੪੭.

UNIT II

ਏਕੇ ਦੀ ਬਰਕਤ *

ਇਕ ਸੀ ਬੁੱਢਾ । ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ ਸਨ । ਉਹ ਸਦਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਝਗੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਤਨੀ ਵਾਰੀ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਭਲਿਓ ਲੋਕੋ! ਆਪੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਪ ਰੱਖੋ, ਲੜੋ ਝਗੜੋ ਨਾ। ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮੱਤ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇਂਦੇ ।

ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਬੁੱਢਾ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਾ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਅਖੀਰੀ ਵਾਰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ । ਉਹ ਨੇ ਪਤਲੀਆਂ ਪਤਲੀਆਂ ਸੋਟੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬੰਧੀ ਹੋਈ ਬੱਬੀ ਮੰਗਵਾਈ ਤੇ ਵਾਰੀ... ਵਾਰੀ ਤਿੰਨਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਬੱਬੀ ਤੋੜਨ ਲਈ ਆਖਿਆ । ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਇਆ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੋਟੀ ਨਾ ਟੁੱਟੀ । ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਉਤ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੋਟੀਆਂ ਬੰਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਇਕ ਇਕ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸੋਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਤੋੜਨ ਲਈ ਆਖਿਆ । ਸਭ ਨੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਹ ਸੋਟੀਆਂ ਤੋੜ ਸੁੱਟੀਆਂ । ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਵੇਖਿਆ ਜੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਓ! ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਬਰਕਤ ਹੈ । ਜਦ ਤੋੜੀ ਸੋਟੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਸਨ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕੇ । ਜਦੋਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹੋਈਆਂ, ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹੋਗੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੀ ਹਵਾ ਵੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਗਾ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਲੜਦੇ ਝਗੜਦੇ ਰਹੋ ਤਾਂ ਇਕ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਵੈਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਓਣਗੇ ।" ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਤ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ।

2.1 Phrases

ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ

after some time

ਉਹ ਨੜਦੇ ਝਗੜਦੇ ਸਨ।

they were always quarreling

ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ ਟੁੱਟੀ।

they didn't even break one

ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ

one by one

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ।

if you become disunited

ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੀ ਹਵਾ ਵੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਗਾ।

no one will even think of harming you

2.2 Vocabulary

ਅਖ਼ੀਰੀ

last, ultimate

ਅਖ਼ੀਰੀ ਵਾਰ

for the last time

ਅੱਡ

separate (adj.)

ਆਸ

hope (f.)

ਆਪੋ ਵਿਚ

among themselves

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

thus, in that way

ਇਕੱਠਾ

united

ਏਕਾ

unity(m.)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

to them

ਸਹਿਜੇ ਹੀ

very easily

ਸੱਕਣਾ (ਸਕਣਾ)

to be able

ਸਦਾ

always

ਸਮਝਾਉਣਾ

to explain, make (someone) understand

ਸਮਾਂ

time (m.)

ਸੁੱਟਣਾ

to throw

ਸੁਧਾਰਨਾ

to reform

ਸੋਟੀ

stick (f.)

ਹਵਾ

wind, air (f.)

ਕਿ	that (conj.)
ਕਿਤਨਾ	how much?
ਕਿਤਨੀ ਵਾਰੀ	so many times, time and again
ਕੋਸ਼ਿਸ਼	effort, attempt (f.)
ਜਦੋਂ	when
ਜਿਸ	post-positional of ਜੋ
ਜੀਵਨ	life (m.)
ਜੇ	if
ਜ਼ੋਰ	strength
ਝਗੜਨਾ	to quarrel
ਟੁੱਟਣਾ	to break (intr.)
ਤਾਂ	then
ਤੈਨੂੰ	post-positional pl. of ਤੈਨੂੰ
ਤੁਹਾਡਾ	your, possessive of ਤੁਸੀਂ
ਤੇੜਨਾ	to break (trans.)
ਤੇੜ ਸੁੱਟਣਾ	to break (trans.)
ਥੱਬੀ	a small heap (f.)
ਧਿਆਨ	attention (m.)
ਪਤਲਾ	thin
ਪ੍ਰਣ	determination, resolution (m.)
ਪ੍ਰੰਤੂ	but
ਪ੍ਰੇਮ	love (m.)
ਪਾ	past absolute of ਪੈਣਾ (m.)
ਪਿਆਰ	love (m.)
ਪੂਰਾ	entire, whole
ਬੰਧਾ	past participle of ਬੰਨ੍ਹਣਾ (to be tied)
ਬਰਕਤ	blessing (f.)

ਬਾਬਾ	father (m.)
ਖੁੱਛਾ	old man (m.)
ਭਲਾ	good, well
ਭਲਿਓ	vocative pl. of ਭਲਾ
ਮੰਗਵਾਉਣਾ	to cause (something) to be asked for
ਮੱਤ	advice, counsel (f.)
ਮੱਤ ਆ ਜਾਣਾ	to come to mind
ਮਾਰਨਾ	to beat, kill
ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣਾ	to destroy
ਮਿਲਾਪ	harmony, unity, agreement, concord (m.)
ਮੁਕਾਉਣਾ	to end, to finish (trans.)
ਰੱਸੀ	rope (f.)
ਰਹਿਣਾ	to remain, live, continue (used to form pres. & past continuous tenses)
ਰੱਖਣਾ	to keep, put
ਲੜਨਾ	to fight
ਲਾਉਣਾ	to apply, use, engage
ਵੱਖ	separate, apart
ਵੱਢਣਾ	to cut
ਵੱਢ ਦੇਣਾ	to cut
ਵੱਲ	= ਵਲ
ਵੱਲੋਂ	by, from the direction of
ਵਾਰ	time, turn (f.)
ਵਾਰੀ	time, turn (f.)
ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ	one by one
ਵਿੱਚ	= ਵਿਚ
ਵੈਰੀ	enemy (m.)

2.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ?
੨. ਉਹ ਸਦਾ ਕੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ?
੩. ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਾਇਆ?
੪. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੫. ਪਿਤਾ ਨੇ ਅਖੀਰੀ ਵਾਰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਦ ਕੀਤੀ?
੬. ਉਸਨੇ ਕੀ ਮੰਗਵਾਇਆ?
੭. ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਿਆ?
੮. ਕੀ ਪੁੱਤਰ ਬੰਧੀ ਹੋਈ ਬੱਬੀ ਟੁੱਟੀ?
੯. ਫੇਰ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੧੦. ਕੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸੋਟੀ ਤੋੜ ਸੁੱਟੀ?
੧੧. ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਿਆ?
੧੨. ਇਹ ਗੱਲ ਤੇ ਕੀ ਸਬਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ?

2.4 Use the phrases in 2.1 in your own sentences.

2.5 Many words in Panjabi are repeated twice for emphasis or to give a different meaning, for example:

ਵਾਰੀ time, turn ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ one by one

Find other words used like this in the reading and use them in sentences.

Sometimes a word, instead of being repeated like this, will be used with a nonsense word, or with another word of the same meaning. Learn the following and use them in your own sentences:

ਸਵੇਰ ਸਾਰ

ਬਚੀ ਖੁਚੀ

ਲੜਨਾ ਝਗੜਨਾ

- 2.6 is used with the stem of the verb to mean "having _____", or "after _____ing", for example:

ਜਾ ਕੇ after going ਸੁਣ ਕੇ after hearing

Find other examples in the reading and use them in your own sentences.

- 2.7 ਰਹਿਣਾ is used with the present participle to show habitual action, as ਲਿਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, "he was in the habit of writing," "he used to write continually". The main verb is unchanged regardless of the tense of ਰਹਿਣਾ ; it is inflected as usual according to gender and number (see Grammatical Appendix) Use the following verbs in this construction, in your own sentences:

ਲੜਣਾ ਸੁੱਟਣਾ ਸੋਚਣਾ ਆਖਣਾ

- 2.8 The verb ਸੱਕਣਾ or ਸਕਣਾ means "to be able". It is used with the stem of a verb, as follows:

ਉਹ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ	he can go (he may go)
ਉਹ ਲਿਖ ਸਕੇ	they could write (they were permitted to write)

Make your own sentences using other verbs in this construction.

- 2.9 Fill in the blanks:

੧. ਉਹ _____ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।
੨. ਪਿਤਾ _____ ਕਿਤਨੀ _____ ਸਮਝਾਇਆ।

੩. ਉਸ ——— ਤਿੱਠ ——— ਸਨ।
੪. ——— ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਪ ———।
੫. ——— ਮੱਤ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ———।
੬. ——— ਸਮਾਂ ——— ਉਹ ਬੀਮਾਰ ———।
੭. ਉਹ ਨੇ ——— ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ——— ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ———।
੮. ਉਹ ਨੇ ——— ਸੋਟਿਆਂ ਦੀ ——— ਮੰਗਵਾਈ।
੯. ਵਾਰੀ ——— ਤਿੰਨਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ——— ਲਈ ਆਖਿਆ।
੧੦. ——— ਵੀ ਸੋਟੀ ਨਾ ———।
੧੧. ਸਭ ਨੇ ——— ਉਹ ——— ਤੇੜ ———।
੧੨. ਜੇ ਤੁਸੀਂ ——— ਰਿਹੋ ——— ਵੈਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ———।
੧੩. ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੱਤ ———।
੧੪. ਪਿਆਰ ——— ਰਹਿਣ ——— ਪ੍ਰਣ ———।

* ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਚਤਰਬ, ਬਲ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਭਾਗ ੧, ਜਲੰਧਰ, ੨੩-੨੪.

UNIT III

ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੁਝ *

ਕਿਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ੇਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਭਟਕਣ ਤੇ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭੁੱਖਾ ਤਿਹਾਇਆ ਉਹ ਇਕ ਗੁਫ਼ਾ ਦੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ--ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵੇਗਾ। ਏਸ ਲਈ ਏਥੇ ਛਿਪ ਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਾਨਵਰ ਆਵੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਅੱਜ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਾਂਗਾ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਗੁਫ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਗਿੱਦੜ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਡਿਠਾ ਕਿ ਗੁਫ਼ਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਨ। ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਉਸਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਕਿਧਰੇ ਗੁਫ਼ਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਾ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ? ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਇਸ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਉਪਾਉ ਸੁਝ ਗਿਆ। ਉਹ ਗੁਫ਼ਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ--"ਨੀ ਗੁਫ਼ਾ ਅਗੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਸੱਦਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਚੁੱਪ ਕਿਉਂ ਹੈਂ? ਜੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਏਂਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਧਰੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ।"

ਗੁਫ਼ਾ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸ਼ੇਰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ--ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਗੁਫ਼ਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬੁਲਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਡਰ ਨਾਲ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਖ਼ੈਰ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਬੁਲਾਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਬੋਲਿਆ--ਮਿਤਰ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਅੱਜ ਤੂੰ ਏਨਾ ਚਿਰ ਕਿਉਂ ਲਗਾਇਆ ਹੈ?

ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਗਿੱਦੜ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਓਥੋਂ ਭਜ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਭੁੱਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਗੁਫ਼ਾ ਨੂੰ ਕਦੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ।

3.1 Phrases:

ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੂਝ	timely presence of mind
ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣ ਦੇ ਸਮੇਂ	at sunset
ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ	someone or other
ਸ਼ੇਰ ਕਿਧਰੇ ਗੁਫ਼ਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਾ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ?	could it be that a lion is sitting in the cave?
ਤੂੰ ਏਨਾ ਚਿਰ ਕਿਉਂ ਲਗਾਇਆ ਹੈ?	why hast thou taken so long?

3.2 Vocabulary

ਅਗੇ (ਅੱਗੇ)	before
ਅੱਜ	today
ਅੰਤ	end (m.)
ਅਤੇ	and
ਅੰਦਰ	inside
ਆਵਾਜ਼	voice (f.)
ਆਵੇਗਾ	will come, future sg. m. of ਆਉਣਾ
ਏਸ ਲਈ	for this reason, therefore
ਏਥੇ	here
ਏਨਾ	so much, that much
ਉਡੀਕ	expectation, waiting for (f.)
ਉਡੀਕ ਕਰਨਾ	to await
ਉਥੋਂ	thence, from there
ਉਪਾਉ	remedy, expedient (m.)
ਸ਼ੱਕ	suspicion (m.)
ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਾ	to address
ਸੱਦਣਾ	to call
ਸਮੇਂ	= ਸਮਾਂ

ਸ਼ਾਇਦ	perhaps
ਸਾਰਾ	whole, entire
ਸ਼ਿਕਾਰ	prey (m.)
ਸੁਝਣਾ	to be visible, seen, perceived
ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ	immediately on hearing
ਸੁਝ	sight, perception, vision (f.)
ਸੂਰਜ	sun (m.)
ਸ਼ੇਰ	lion (m.)
ਸੈਂ	= ਸੀ, ਸਾ
ਹੱਥ ਲੱਗਣਾ	to obtain
ਹਰ	every
ਹੈਂ	= ਏਂ
ਕਦੇ	sometime
ਕਦੇ ਨਹੀਂ	never
ਕਿਉਂ	why?
ਕਿਧਰੇ	somewhere
ਕਿਵੇਂ	somehow
ਖ਼ੈਰ	well!
ਗਿੱਦੜ	jackal (m.)
ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ	to get along with difficulty, just manage to live
ਗੁਫਾ	cave (f.)
ਚਿਰ	time, a long time (m.)
ਚੁੱਪ	quiet
ਛਿਪਣਾ	to hide. (intr.)
ਜੰਗਲ	forest, wood (m.)
ਜਾਪਣਾ	to become known
ਭਰ	fear (m.)

ਡਿਠਾ (ਡਿੱਠਾ)	saw, past absolute of ਦੇਖਣਾ
ਡੁੱਬਣਾ	to sink
ਤਿਹਾਇਆ	thirsty
ਤੇ ਵੀ	even after
ਤੇਂ	from
ਥਾ	place (f.)
ਥੋੜਾ	= ਥੋੜਾ
ਦਿਨ	day (m.)
ਦੂਰੋਂ	from afar
ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨਾ	to make sure
ਨਿਸ਼ਾਨ	sign, prints (m.)
ਨਿਕਲਣਾ	to come out
ਨੀ	oh!
ਪਿਛੋਂ	after
ਪੁੱਜਣਾ	to reach
ਪੈਰ	foot (m.)
(ਦੇ) ਬਾਹਰ	outside of
ਬੁਲਾਉਣਾ	to call, invite
ਬੋਲਦਿਆਂ	speaking
ਭਜ ਜਾਣਾ	to run away
ਭਟਕਣਾ	to wander
ਭੁੱਖਾ	hungry
ਮਿਤਰ	friend (m.)
ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ	inhabitant (m.)
ਰਾਤ	night (f.)

ਰੋਜ਼	day (m.)
ਲਗਾਉਣਾ	to employ, use
ਵੜਨਾ	to enter

3.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਸ਼ੇਰ ਕਿਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ?
੨. ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਕਿਥੇ ਪੁਜਾ?
੩. ਗੁਫ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੜ ਕੇ ਉਹ ਕੀ ਖੋਚਣ ਲੱਗਾ?
੪. ਗੁਫ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਸੀ?
੫. ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਸ਼ੱਕ ਹੋਇਆ?
੬. ਗੁਫ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ ਹੈ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੭. ਗਿੱਦੜ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਰ ਨੇ ਕੀ ਸੋਚਿਆ?
੮. ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਗਿੱਦੜ ਨੇ ਕੀ ਆਖਿਆ

3.4 Fill in the blanks:

੧. _____ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ _____ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।
੨. ਸਾਰਾ ਦਿਨ _____ ਤੇ ਵੀ ਉਸਦੇ _____ ਕੋਈ _____ ਲੱਗਾ ।
੩. ਸੂਰਜ _____ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ _____ ਹਾਂ ।
੪. ਉਹ ਇਕ _____ ਦੇ ਕੋਲ _____।
੫. ਏਥੇ _____ ਕੇ ਬੈਠਦਾ _____।
੬. ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ _____ ਅੱਜ ਦਾ _____ ਕਰਾਇਆ ।
੭. _____ ਪਿਛੋਂ ਗਿੱਦੜ ਆਇਆ ।
੮. ਗੁਫ਼ਾ ਦੇ ਬਾਹਰ _____ ਪੈਰਾਂ ਦੇ _____ ਹਨ ।
੯. ਧਿਆਨ _____ ਦੇਖਿਆ ।
੧੦. _____ ਸ਼ੱਕ ਹੋਇਆ ।
੧੧. ਇਸਦਾ _____ ਨਿਸ਼ਚਾ _____ ਜਾਵੇ ।

੧੨. ਜੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ _____ ਸੈਂ ਦੂਜੀ _____ ।
 ੧੩. ਇਹ ਸੁਣ _____ ਉਹ _____ ਲੱਗਾ।
 ੧੪. ਗੁਫ਼ਾ ਨੂੰ ਕਦੇ _____ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ।

3.5 Use the following phrases in your own sentences:

ਭਟਕਣ ਤੇ ਵੀ
 ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੱਥ ਲੱਗਣਾ
 ਭੱਖਾ - ਤਿਹਾਇਆ
 ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ
 ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ
 ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ

- 3.6 ਵਾਲਾ is used after the contracted infinitive to make a noun indicating the actor. It roughly corresponds to the English suffix " -er".

ਰਹਿਣਾ	to live	ਚਹਿਣ ਵਾਲਾ	one who lives, inhabitant
-------	---------	-----------	------------------------------

Make nouns using ਵਾਲਾ with the other verbs in the reading.

- 3.7 Find the compound post-positions (like ਦੇ ਬਾਹਰ) in the reading and use them in your own sentences.

* ਰਾਕੇਸ਼, ਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ, ਜਨਵਰ, ੩੦-੩੨.

UNIT IV

ਇਨਸਾਨ ਬਣ
ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ 'ਮੁਸਾਫ਼ਰ'

ਚੰਗੇ ਪਦਾਰਥ ਪਲ ਤਨ ਨੂੰ,
ਰਿਸ਼ਟ - ਪੁਸ਼ਟ ਜਵਾਨ ਬਣ ।

ਸਿੱਖ ਕਰਤਬ ਜੰਗ ਵਾਲੇ,
ਸੂਰਮਾ ਬਲਵਾਨ ਬਣ ।

ਪਾ ਉਚੇਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਤੂੰ,
ਜਗ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣ ।

ਕਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਨਰ ਸਾਰੇ,
ਹੇ ਨਿਪੁਣ ਗੁਣਵਾਨ ਬਣ ।

ਕਰ ਕਮਾਈ ਰੋਕ ਨਾਹੀਂ,
ਲਖ-ਪਤੀ ਧਨਵਾਨ ਬਣ ।

ਪਾ ਵਧੇਰਾ ਮਾਣ ਇੱਜਤ,
ਕੌਮ ਦੀ ਤੂੰ ਸ਼ਾਨ ਬਣ ।

ਸਿੱਖ, ਜੈਨੀ, ਪਾਰਸੀ,
ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣ ।

ਬਣ, ਜੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਸੇ ਬਣ,
ਇਨਸਾਨ, ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ।

4.1 Vocabulary

ਇੱਜ਼ਤ	honor (f.)
ਇਨਸਾਨ	human being (m.)
ਸ਼ਾਨ	dignity (f.)
ਸਿੱਖ	= ਸਿੱਖ ਕੇ
ਸਿੱਖਣਾ	to learn
ਸੁਰਮਾ	brave
ਸੇ	that (pron.)
ਹਿੰਦੂ	Hindu (m.)
ਹੁਨਰ	art, skill (m.)
ਕਮਾਈ	earning (f.)
ਕਰਤਬ	work, achievement (m.)
ਕਰ ਪ੍ਰਾਪਤ	= ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ
ਕੌਮ	race, nation (f.)
ਗੁਣਵਾਨ	virtuous
ਜੰਗ	war, fight, battle (m.)
ਜਗ	world (m.)
ਜਵਾਨ	young, youthful
ਜੈਨੀ	Jain (m.)
ਧਨਵਾਨ	rich
ਠਾਹੀਂ	= ਠਹੀਂ
ਨਿਪੁਣ	clever, expert
ਪਦਾਰਥ	thing, object (M.)
ਪ੍ਰਾਪਤ	gain, acquisition (m.)
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ	to obtain, achieve
ਪਾਰਸੀ	Parsi (m.)
ਪਲ	= ਪਲ ਕੇ

ਪਲਣਾ	to nurture, nourish, support
ਪੁਸ਼ਟ	strong
ਬਣਨਾ	to become
ਬਲਵਾਨ	strong
ਮਰਜ਼ੀ	wish (f.)
ਮਾਣ	respect, honor (m.)
ਮਾਣ ਇੱਜ਼ਤ	prestige, honor (f.)
ਮੁਸਲਮਾਨ	Muslim (m.)
ਰਿਸ਼ਟ	delighted, joyous
ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ	healthy
ਰੋਕ	hindrance, barrier, stopping (f.)
ਲਖ-ਪਤੀ	millionaire, rich man (m.)
ਵਧੇਰਾ	plenty
ਵਿੱਦਿਆ	knowledge, education, learning (f.)
ਵਿਦਵਾਨ	learned

4.2 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਇਸ ਕਵਿਤਾ (poem) ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ?
੨. ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਧਰਮ ਹੈ ?
੩. ਤੁਸੀਂ ਵਡਾ ਹੋ ਕੇ ਕੀ ਬਣੋਗੇ?
੪. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ?
੫. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?

Cultural note: The writer of this poem is Gurmukh Singh 'Musa:far'. Musa:far is his pen name, and is therefore written in inverted commas. It is common practice in India for a poet to select a pen name which reflects the feeling of the writer about himself. This pen name means "traveler".

- 4.3 The suffix -ਵਾਨ added to a noun makes an adjective, for example:

ਗੁਣ virtue ਗੁਣਵਾਨ virtuous

Find other words in this poem that are formed in this way, and make some of your own.

- 4.4 Poetry may use a different syntax from prose. Rewrite this poem, putting the words in prose order, for example:

ਕਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਨਰ ਸਾਰੇ
ਰੇ ਨਿਪੁਣ ਗੁਣਵਾਨ ਬਣ ।

would become:

ਸਾਰੇ ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ (ਕੇ), ਨਿਪੁਣ ਰੇ (ਕੇ) ਗੁਣਵਾਨ ਬਣ ।

- 4.5 ਲਖ-ਪਤੀ is a compound word made from two words,

ਲਖ = 100,000 ਪਤੀ = master, owner ਲਖ-ਪਤੀ = richman

Find other compound words in the poem and use them in your own sentences.

- 4.6 The words ਮਾਣ and ਇੰਜਰ have the same meaning. The former is of Sanskrit origin, the latter is from Persian. For the purpose of emphasis two synonyms, from the same or from different sources, are frequently used in this way. List some other similar pairs of synonyms from the reading.

UNIT V

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ *

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਕ ਸੀ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਦੂਜਾ ਸੀ ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ।

ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਇਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬੜਾ ਹੀ ਸੁਚੱਜਾ ਸੀ, ਇਹਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜ ਛੇ ਦਿਨ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਛਨਿਛਰ ਤੇ ਐਤ ਦੋਵੇਂ ਦਿਨ ਛੁੱਟੀ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਛਨਿਛਰਵਾਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਗੋਡਦਾ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਇਹ ਆਪੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ (ਛਨਿਛਰਵਾਰ) ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਿਨੇਮਾ ਜਾਂ ਥੀਏਟਰ ਵੇਖਣ ਜਾਂ ਸਨੇਹੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਮਿਲਾਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਐਤਵਾਰ ਸਵੇਰੇ, ਮੂੰਹ ਹਠੇਰੇ ਹੀ ਇਹ ਬੜੀ ਲੰਮੀ ਸੈਰ ਤੇ ਇਕਲਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਪੰਦਰਾਂ ਮੀਲ ਦੀ ਸੈਰ। ਸੈਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਕੇ, ਨਹਾ ਕੇ, ਕੁਝ ਖਾ ਕੇ, ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਠਕੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਉਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਓਹ ਜਾਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਕਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗਰਾਮੋਫੋਨ, ਪਿਆਨੋ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਗੀਤ-ਸਾਜ਼ ਵਜਾਏ ਸਨ।

ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਨੌਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਇਹ ਆਪ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਘਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਤਨੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਘਰ ਦਾ ਦੋਸਤ ਬਣਿਆ ਸਾਂ। ਪਤਨੀ ਇਕ ਕਲੱਬ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਉਸ ਕਲੱਬ ਨੇ ਮੇਰਾ ਲੈਕਚਰ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਵਾਕਫ਼ ਮੈਂ ਪਤਨੀ ਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਪਤੀ ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੋਸਤ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਤੀ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰਸ਼ਕ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜੋ ਵਿਗੜੇ ਠੀਕ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਵਾਜੇ, ਰੇਡੀਓ, ਬਿਜਲੀ, ਕਪੜੇ ਸਿਉਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਕਈ ਜੰਤਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਆਪ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ।

5.1 The following are English words used in Panjabi:

ਸਿਨੇਮਾ, ਕੰਪਨੀ, ਕਲੱਬ, ਗਰਾਮੋਫੋਨ, ਥੀਏਟਰ, ਪਿਆਨੋ, ਮੈਂਬਰ, ਰੇਡੀਓ, ਲੈਕਚਰ, ਵਰਕਸ਼ਾਪ (work-shop), ਮਸ਼ੀਨ, ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ (machinist, mechanic).

5.2 Phrases

ਸਨੇਹੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਮਿਲਾਣ ਜਾਏ ਸਨ। They went to visit friends.

5.3 Vocabulary

ਆਪ	self
ਆਪੇ	self (emphatic)
ਐਤ(ਵਾਰ)	Sunday
ਇਹਨਾਂ	= ਇਨ੍ਹਾਂ, post-positional pl. of ਇਹ
ਇਕਲਾ	alone
ਉਠਣਾ	to awaken, arise
ਓਹ	= ਉਹ
ਸੰਗੀਤ-ਸਾਜ਼	musical instrument (m.)
ਸਨੇਹੀ	good friend, beloved friend (f.)
ਸਬਜ਼ੀ	(green) vegetable (f.)
ਸਾਂ	(I) was
ਸ਼ਾਮ	evening (f.)
ਸਿਉਣਾ	to sew
ਸਿਰਫ਼	only
ਸੁਚੱਜਾ	good, clever
ਸੁਣਾਉਣਾ	to tell
ਸੌਣਾ	to sleep
ਸੌਂ ਜਾਣਾ	to go to sleep

ਹਫ਼ਤਾ	week (m.)
ਹਾਲ	condition, description (m.)
ਕਪੜਾ	cloth, item of clothing (m.)
ਕਰਾਉਣਾ	to cause to do, to arrange
ਗੋਡਣਾ	to hoe
ਘੰਟਾ	hour (m.)
ਛਨਿਛਰ(ਵਾਰ)	Saturday (m.)
ਛੁਟੀ ਕਰਨਾ	to have a day off, to give a day off
ਜੰਤਰ	instrument, tool (m.)
ਜਾਂ	or
ਜਾਨਣਾ	= ਜਾਣਨਾ
ਜਿੰਦਗੀ	life (f.)
ਟੱਬਰ	family (m.)
ਠੀਕ	proper, right
ਠੀਕ ਕਰ ਲੈਣਾ	to fix, repair
ਦੋਸਤ	friend (m.)
ਦੋਵੇਂ	both
ਨਹਾਣਾ (ਨੁਹਾਣਾ)	to bathe
ਨੌਕਰ	servant (m.)
ਪਹਿਲਾਂ	firstly, at first
ਪਤਨੀ	wife (f.)
ਪਤੀ	husband, master (m.)
ਪ੍ਰਧਾਨ	head, chief (m.)
ਪਰਵਾਰ	family (m.)
ਪੜ੍ਹਨਾ	to read
ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ	to produce, bear, grow (trans.)
ਬਣਾਉਣਾ	to make, mend, adjust

ਬਣਾ ਲੈਣਾ	to make, mend, adjust
ਬਾਗ਼	garden (m.)
ਬਾਗ਼ ਗੋਡਣਾ	to garden
ਬਿਜਲੀ	electricity
ਭਾਵੇਂ	although
ਮਜ਼ਦੂਰੀ	wage (f.)
ਮਿਲਾਉਣਾ	to introduce, to cause to meet
ਮੀਲ	mile (m.)
ਮੌਕਾ	opportunity, chance (m.)
ਰਸ਼ਕ	envy (m.)
ਨੂੰ ਰਸ਼ਕ ਆਉਣਾ	to envy
ਰਾਹੀਂ	through, by way of
ਲੋੜ	need (f.)
ਵਜਾਣਾ	to play (a musical instrument)
ਵਾਕਫ਼	acquaintance (m.)
ਵਾਜਾ	musical instrument (m.)
ਵਾਪਸ	back
ਵਿਗੜਨਾ	to go wrong

5.4 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ?
੨. ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੩. ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤਨੇ ਰੁਪਏ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ?
੪. ਉਹ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਕਿਤਨੇ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੫. ਛਨਿਛਰ ਤੇ ਐਤਵਾਰ ਉਹ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੬. ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਆਪੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ?
੭. ਛਨਿਛਰਵਾਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਹ ਟੱਬਰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੮. ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਨੌਕਰ ਸੀ?

੯. ਕੀ ਘਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੀ?
੧੦. ਕੀ ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਰਦੀ ਸੀ?
੧੧. ਘਰ ਦੀਆਂ ਬਿਗੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਠੀਕ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੧੨. ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਤੇ ਕਿਉਂ ਰਸ਼ਕ ਆਉਂਦਾ ਸੀ?

5.5 Fill in the blanks:

੧. — ਵਿੱਚ ਚਾਰ — ਨੂੰ — ਜਾਨਣ ਦਾ ਮੌਕਾ — ।
੨. ਇਕ ਸੀ — ਸਕੂਲ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, — ਸੀ ਧੋਬੀ।
੩. — ਮੈਂ — ਧੋਬੀ ਦਾ ਹਾਲ — ਹਾਂ।
੪. ਇਹ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸੌ — ਹਫ਼ਤੇ — ਮਜ਼ਦੂਰੀ — ਹੈ।
੫. ਉਹ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ — ਤਿੰਨ — ਕੰਮ — ।
੬. ਛਨਿਛਰ ਤੇ ਐਤ — ਦਿਨ — ਕਰਦਾ ਹੈ।
੭. ਐਤਵਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ — ਬਾਗ਼ — ।
੮. ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ — ਲਗਦਾ ਸੀ।
੯. — ਨੂੰ ਸਿਨੇਮਾ — ਜਾਏ — ।
੧੦. ਖਾਕੇ ਮੈਂ — ਜਾਦਾ — ।
੧੧. ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਉਠਕੇ — ਉਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।
੧੨. ਕਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ — ।
੧੩. ਸਾਡੇ ਘਰ — ਨੌਕਰ — ।
੧੪. ਘਰ — ਸੀ।
੧੫. ਮੈਂ ਪਤਨੀ — — ਘਰ ਦਾ ਦੋਸਤ ਬਣਿਆ ਸੀ।

5.6 Translate into Panjabi:

1. I came to know him very well in India.
2. He worked six days a week.
3. He received a hundred rupees a month.
4. I take a long walk every day, early in the morning.

5. We have no servants.
6. The house was their own.
7. She was a member of the club.
8. I envy the life of a leader.
9. They arranged my lecture to the club.
10. He became my friend through my son.
11. We play some sort of instrument every night.
12. He repairs whatever goes wrong in the house.
13. I take every Sunday off.
14. The whole family worked side by side.

5.7 Causative Verbs in Panjabi

ਕਰਾਉਣਾ and ਕਰਵਾਉਣਾ are causative forms of the verb ਕਰਨਾ; the former is the simple causative, the latter the double causative. They can be translated respectively as "to cause to do" and "to cause to be done (by a third person)". The difference in meaning is better illustrated by using the verb ਪੜ੍ਹਨਾ, "to read, learn":

ਪੜ੍ਹਨਾ	to learn
ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ	to cause to learn (i.e., to teach)
ਪੜ੍ਹਵਾਉਣਾ	to cause to be taught (i.e., to have someone else teach)

The following sentences will illustrate:

ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ।	the boy learned
ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ।	the teacher taught the boy
ਉਹ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਵਾਇਆ।	he had the boy taught by the teacher

Causative forms of intransitive verbs are generally transitive:

ਜਲਣਾ	to burn (intr.)
ਜਲਾਉਣਾ	to burn (trans.)

As can be seen in these examples, the simple causative is usually formed by adding -ਆਉ to the stem of the verb; the double causative is made by adding -ਵਾਉ to the stem. Learn the following causative forms and use them in your own sentences:

ਜਲਣਾ to burn (intr.)	ਜਲਾਉਣਾ to burn (trans.)	ਜਲਵਾਉਣਾ to cause to be burned
ਸਿੱਖਣਾ to learn	ਸਿਖਾਉਣਾ to teach	ਸਿਖਵਾਉਣਾ to cause to be taught
ਉਠਣਾ to awaken (intr.)	ਉਠਾਉਣਾ to awaken (trans.)	ਉਠਵਾਉਣਾ to cause to be awak- ened
ਕਰਨਾ to do	ਕਰਾਉਣਾ to cause to do	ਕਰਵਾਉਣਾ to cause to be done
ਸਮਝਣਾ to understand	ਸਮਝਾਉਣਾ to explain	ਸਮਝਵਾਉਣਾ to cause to be ex- plained
ਮਿਲਣਾ to meet	ਮਿਲਾਉਣਾ to introduce	ਮਿਲਵਾਉਣਾ to cause to be in- troduced
ਸੁਣਨਾ to listen	ਸੁਣਾਉਣਾ to tell	ਸੁਣਵਾਉਣਾ to cause to be told
ਹੱਸਣਾ to laugh	ਹੱਸਾਉਣਾ to cause to laugh	

* ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਤਾਜ ਤੇ ਸਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ੧੧੩-੧੧੪.

UNIT VI

ਭਾਰਤ *

ਭਾਰਤ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ ੧੨੫੬ ਲੱਖ ਵਰਗ ਮੀਲ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ ੫੧੩.੧ ਲੱਖ ਵਰਗ ਮੀਲ ਹੈ। ਇਸਤੇ ਇਹ ਸਨਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਖੇਤਰਫਲ ਦਾ ਲਗਭਗ ੨.੫ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਹੈ। ਖੇਤਰਫਲ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਖੇਤਰਫਲ ਨਾਲੋਂ ੧੩ ਗੁਣਾਂ ਹੈ। ਜੇ ਰੂਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਛੋਟਾ ਤੇ ਛੋਟਾ ਰਾਜ ਵੀ ਯੂਰਪ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ।

ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੀ ਭਾਰਤ ਇਕ ਵੱਡਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਥੇ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ੧੩ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਖੇਤਰਫਲ ਦਾ ਕੇਵਲ ੨੫ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਬਾਦੀ ੧੩ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਘਣੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੀਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਤੋਂ ੭ ਗੁਣਾਂ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਤੋਂ ੨੫ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਮਹਾਂ-ਦੀਪ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ ਹੈ। ਮੈਂਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਹਰ ੧੩ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ੨ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਹਨ।

ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗ ਹੈ। ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਲਗਭਗ ੭੦ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ੧/੩ ਹਿੱਸਾ ਚਾਵਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੰਨੇ, ਤੇਲ ਦੇ ਬੀਜਾਂ, ਚਾਹ ਅਤੇ ਤਮਾਕੂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਲਾਖ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਥੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਪਾਹ

ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਸੰਨ ੨੬ ਜਨਵਰੀ ੧੯੫੦ ਤੋਂ ਇਕ ਸਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੂਰਨ ਲੋਕਰਾਜੀ ਜਨਤੰਤਰ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਇੱਥੇ ਨਵਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਾਗੂ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸੰਘ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

6.1 These are the geographical names found in the text:

ਭਾਰਤ (= ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, India), ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਅਫ਼ਰੀਕਾ, ਰੂਸ (Russia), ਚੀਨ (China), ਯੂਰਪ (Europe)

6.2 Phrases:

ਖੇਤਰਫਲ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ
ਜੇ ਰੂਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ

from the point of view of area
if Russia is excluded (lit., if
Russia is left)

ਛੋਟਾ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਰਾਜ ਵੀ
ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ
ਮੈਂ ਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

even the smallest state
the highest
loosely speaking, it can
be said

ਚਾਵਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

rice is produced

6.3 Vocabulary:

ਅੱਧਾ	half
ਅਨੁਮਾਨ	guess, inference (m.)
ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣਾ	to guess
ਆਬਾਦੀ	population (f.)
ਇੱਥੇ (ਇਥੇ)	here

ਉੱਚਾ	high
ਉਦਯੋਗ	occupation (m.)
ਸੰਘ	federation
ਸੰਨ	year (m.)
ਸਪਸ਼ਟ	clear
ਸਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ	all-sovereign
ਸੰਵਿਧਾਨ	constitution (m.)
ਸੈਂਕੜਾ	hundred (m.)
ਹਿੱਸਾ	portion, part (m.)
ਕਪਾਹ	cotton (f.)
ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ	to declare
ਕਿਉਂਕਿ	because
ਕੇਵਲ	only
ਖੇਤਰਫਲ	area (m.)
ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ	agriculture (f.)
ਗੰਨਾ	sugarcane (m.)
ਗੁਣਾ	times, multiplied
ਘਣਾ	much, thick
ਚਾਹ	tea (f.)
ਚਾਵਲ	rice (m.)
ਛੱਡਣਾ	to leave
ਛੱਡ ਦੇਣਾ	to leave
ਛੋਟਾ	small
ਜਦ ਕਿ	whereas
ਜਨ	person, people (m.)
ਜਨ-ਸੰਖਿਆ	population (lit., number of people) (m.)

ਜਨਤੰਤਰ	republic (m.)
ਜਨਵਰੀ	January (f.)
ਟਾਕਰਾ	comparison (m.)
ਤਮਾਕੂ	tobacco (m.)
ਤੇਲ	oil (m.)
ਦਰਜਾ	place, rank (m.)
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ	view (f.)
ਦੇਸ਼	country (m.)
ਨੰਬਰ	number, place (m.)
ਨਵਾਂ	new
ਨਾਲੋਂ	than
ਪ੍ਰਤੀ	every
ਪੂਰਨ	complete, entire
ਪੈਦਾਵਾਰ	production (f.)
ਬਹੁਤੇ	many, the majority
(ਦੇ) ਬਰਾਬਰ	equal (to)
ਬੀਜ	seed (m.)
ਭਾਰਤਵਾਸੀ	Indian (m.)
ਮਹਾਂ-ਦੀਪ	continent (lit. great island) (m.)
(ਤੋਂ) ਮਗਰੋਂ	after
ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ	to be regarded
ਮੁੱਖ	main
ਮੋਟਾ	fat
ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ	roughly, broadly
ਰਾਜ	state (m.)
ਲਗਭਗ	approximately
ਲਗਾ ਹੋਣਾ	to be engaged (in)

ਲਾਖ	lac (m.)
ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ	to be in effect
ਲੋਕਰਾਜੀ	democratic
ਵੱਡਾ	= ਵੱਡਾ
(ਤੋਂ) ਵੱਧ	more
ਵਰਗ	square (m.)
ਵਿਅਕਤੀ	person (m.)
ਵਿਸ਼ਵ	world (m.)
ਵਿਸ਼ਾਲ	great, huge
ਵਿਚੋਂ (ਵਿੱਚੋਂ)	among

6.4 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਭਾਰਤ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ ਕਿਤਨਾ ਹੈ?
੨. ਕੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵੱਡਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ?
੩. ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਕਿਤਨੀ ਹੈ ?
੪. ਭਾਰਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗ ਕੀ ਹੈ?
੫. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
੬. ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
੭. ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦਸ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।
੮. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਵਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਿਸ ਸੰਨ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ?
੯. ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਰਾਜ ਹਨ?
੧੦. ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਹੈ?
੧੧. ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ ਜਾਂ ਘੱਟ ? ਤੇ ਜਨਸੰਖਿਆ?

6.5 Fill in the blanks:

੧. ਅਮਰੀਕਾ ਇੱਕ — ਦੇਸ਼ ਹੈ।
੨. ਰੂਸ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ — ਵਰਗ ਮੀਲ ਹੈ।
੩. ਭਾਰਤ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ ਵਿਸ਼ਵ — ਦਾ — — ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਹੈ ?
੪. ਅਮਰੀਕਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਖੇਤਰਫਲ — — ਗੁਣਾ ਹੈ।
੫. ਜਨਸੰਖਿਆ — ਨਾਲ ਰੂਸ ਇੱਕ — ਦੇਸ਼ ਹੈ।
੬. — ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗ ਹੈ।
੭. ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ — ਜਨਸੰਖਿਆ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ।
੮. ਲਾਖ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ — ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
੯. ਭਾਰਤ ਰਾਜਾਂ ਦਾ — ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
੧੦. ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਜਨਸੰਖਿਆ — ਹੈ।
੧੧. ਅਮਰੀਕਾ — ਸੰਘ ਹੈ।

6.6 Translate the following into Panjabi:

1. America is a big country.
2. From the point of view of population, America is three times that of England.
3. Even the smallest state is bigger than a European country.
4. China's population is the largest of any country.
5. Roughly speaking, England's population is 60,000,000.
6. What is the main occupation in China?
7. The production of cotton is greatest in America.
8. India is in second place in the production of cotton.
9. America is a federal state.
10. There are 50 states in America.

6.7 Compound words in Panjabi are sometimes hyphenated, sometimes written as one word:

ਮਹਾਂ-ਦੀਪ = ਮਹਾਂ (great) + ਦੀਪ (island) = continent

ਖੇਤਰਫਲ = ਖੇਤਰ (field) + ਫਲ (fruit) = area

ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਮਹਾਂ-ਦੀਪਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।

Find other compound words in this unit and use them in your own sentences.

* ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਪਤਿਆਲਾ, ੧੯੬੨. ੪੧-੪੨.

UNIT VII

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਜ-ਪਰਬੰਧ *

ਸਾਡੇ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੁਖ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਚੋਣ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਵੋਟਾਂ ਪਾਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਚੁਣ ਕੇ ਕੌਂਸਲ-ਘੜਨੀਆਂ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਰਾਜ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੈ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਉੱਪਰ ਮਨ-ਮਰਜੀ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਸਾਡੇ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਸਭਾ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਪਾਰਲੇਮੈਂਟ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਦੋ ਕੌਂਸਲ-ਘੜਨੀਆਂ ਸਭਾਵਾਂ ਰਲ ਕੇ ਪਾਰਲੇਮੈਂਟ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਭਾਵਾਂ ਹਨ- ਲੋਕ-ਸਭਾ ਤੇ ਰਾਜ-ਸਭਾ।

ਰਾਜ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਢਾਈ ਸੌ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਮੈਂਬਰ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਲੋਕ-ਸਭਾ ਦੇ ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਸੌ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਆਮ ਜਨਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੋਣਾਂ ਹਰ ਪੰਜੀਂ ਸਾਲੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਦ ਨਵੀਂ ਪਾਰਲੇਮੈਂਟ ਚੁਣੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ ਚੁਣਦਾ ਹੈ। ਪਾਰਲੇਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ, ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂ ਨੂੰ ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀ ਚੁਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਰਲ ਕੇ ਮੰਤਰੀ-ਮੰਡਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੰਤਰੀ-ਮੰਡਲ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ

ਸਰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਰਤ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਕਨੂੰਨ-ਘੜਨੀਆਂ ਸਭਾਵਾਂ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਇਕੋ ਜਿੱਠੇ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਨੂੰਨ-ਘੜਨੀਆਂ ਸਭਾਵਾਂ ਵੀ ਇਕੋ ਜਿੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ । ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਭਾ ਦੇ ਪੰਜਾਹ ਮੈਂਬਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸੌ ਮੈਂਬਰ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਚੁਣਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਨਾਗਰ ਜੋ ਇੱਕੀਆਂ ਸਾਲਾਂ ਜਾਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਵੋਟਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਖੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਜ ਦੇ ਮੁਖ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਗਵਰਨਰ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਗਵਰਨਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣਦਾ ਹੈ । ਕਨੂੰਨ-ਘੜਨੀ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਗਵਰਨਰ ਰਾਜ ਦਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ ਚੁਣਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਭ ਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਹੋਣ, ਉਸਦਾ ਮੁਖੀ ਹੀ ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਗਵਰਨਰ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਉਪਮੰਤਰੀ ਚੁਣਦਾ ਹੈ । ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਉਪਮੰਤਰੀ ਰਲ ਕੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ-ਮੰਡਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮੰਤਰੀ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਹੈ ਸਾਰੇ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਲੋਕ-ਰਾਜੀ ਰਾਜ-ਪਰਬੰਧ ।

7.1 Phrases:

ਉਹ ਦੇਸ਼ ਉੱਪਰ ਮਨ-ਮਰਜੀ ਰਾਜ
ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

he does not rule the country
arbitrarily

ਇਹ ਚੋਣਾਂ ਹਰ ਪੰਜੀਂ ਸਾਲੀਂ
ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

these elections are held every
five years

ਇਸ ਕਰਕੇ

therefore

ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਢੇ
ਚਾਰ ਸੌ ਮੈਂਬਰ ਹਨ।

the largest assembly has 450
members

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਰਨਰ ਆਖਦੇ ਹਨ।

they are called Governor

7.2 Vocabulary

ਅਧਿਕਾਰੀ	officer, ruler(m.)
ਅਨੁਸਾਰ	according to
ਅਗੂ	leader, guide (m.)
ਆਜ਼ਾਦ (ਆਜ਼ਾਦ)	free
ਆਮ	general, common
ਇਕੋ ਜਿਹੇ	alike
ਉਪਮੰਤਰੀ	deputy minister (m.)
ਉੱਪਰ	over, above
ਉਮਰ	age (f.)
ਸਭਾ	assembly (f.)
ਸਰਕਾਰ	government (f.)
ਸਲਾਹ	advice, counsel (f.)
ਸਾਢੇ	... and a half
ਸਾਢੇ ਚਾਰ	four and a half
ਸਾਲ	year (m.)
ਹਟਣਾ	to go back, return, withdraw
ਹਟ ਜਾਣਾ	to return, withdraw (here, retire)
ਹਰੇਕ	everyone, every
ਕਨੂੰਨ	law (m.)
ਕਨੂੰਨ-ਖੜਨੀ ਸਭਾ	legislative assembly (f.)

ਕੁੱਲ	altogether
ਖੜਾ ਹੋਣਾ	to stand, to run for office
ਗਵਰਨਰ	Governor (m.)
ਘੜਨਾ	to make, fashion, form
ਚੁਣਨਾ	to elect, select
ਚੁਣਿਆ ਜਾਣਾ	to be elected
ਚੋਣ	election (f.)
ਜਨਤਾ	public (f.)
ਜਿੰਡਾ	like
ਢਾਈ	two and a half
ਢਾਈ ਸੌ	250
ਤੀਜਾ	third
ਨਾ	= ਨਾਮ
ਨਾਗਰ	citizen (m.)
ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ	representative (m.)
ਪਰਬੰਧ	management (m.)
ਪਾਉਣਾ	to cast, pour, put, find
ਪਾਰਟੀ	political party (f.)
ਪਾਰਲੇਮੈਂਟ	Parliament (m.)
ਬਾਕੀ (ਦੇ)	remaining
ਮੰਡਲ	circle (m.)
ਮੰਤਰੀ	minister (m.)
ਮੰਤਰੀ-ਮੰਡਲ	ministerial cabinet (m.)
ਮਨ-ਮਰਜੀ	wilfull, capricious
ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ	Chief Minister, Prime Minister (m.)
ਮੁਖੀ	chief, principal
ਰਲਨਾ	to be joined, to meet, mix, agree

ਰਾਜ-ਸਭਾ	Rajya Sabha, upper house of Indian Parliament (f.)
ਰਾਜ ਕਰਨਾ	to rule, govern
ਰਾਜ-ਪਰਬੰਧ	governing (lit., management of the state) (m.)
ਰਾਜਪਾਲ	Governor (m.)
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ	President (m.)
ਲੋਕ-ਸਭਾ	Lok Sabha, lower house of Indian Parliament (f.)
ਵੱਡਣਾ	to divide
ਵੱਡਿਆ ਜਾਣਾ	to be divided
ਵਿਧਾਨ	= ਸੰਵਿਧਾਨ
ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ	Parliament (m.)
ਵੋਟ	vote (f.)
ਵੋਟਰ	voter (m.)

7.3. Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਸਾਰੇ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੁਖ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੌਣ ਹੈ?
੨. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
੩. ਸਾਰੇ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹੜੀ ਸਭਾ ਰਾਜ-ਪਰਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ?
੪. ਕੌਣ ਕੌਣ ਮਿਲ ਕੇ ਪਾਰਲੇਮੈਂਟ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ?
੫. ਕੌਣ ਕੌਣ ਘੜਨੀਆਂ ਸਭਾ ਦੇ ਕੀ ਨਾਂ ਹਨ?
੬. ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ?
੭. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿੰਨੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਦਾ ਹੈ?
੮. ਹਰ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਤਨੇ ਮੈਂਬਰ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ?
੯. ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ?
੧੦. ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
੧੧. ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਦੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
੧੨. ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦਾ ਹੈ?
੧੩. ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਵੱਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ?
੧੪. ਰਾਜ ਦੇ ਕੀ ਹੱਕ ਹਨ?

7.4 Translate into Panjabi:

1. The President is the chief executive of America.
2. The President is elected by the votes of the people.
3. The Prime Minister is the leader of the majority party in the Parliament.
4. One third of the members of the Rajya Sabha are removed every two years.
5. How many members are elected to the U. S. Congress?
6. Elections take place every five years.
7. Anyone who is twenty years old can become a voter.
8. According to the constitution, the chief of state is the queen or king.
9. These assemblies are the lower house and the upper house.
10. In the upper house there are representatives of the different states.
11. In all there are five hundred members of the Lok Sabha.
12. From the members, some are appointed ministers.
13. With the advice of the senate the President appoints the members of his cabinet.
14. The head of a state is called a governor.
15. The governor is elected in America, but in India he is appointed by the President.

7.5 Fill in the blanks:

੧. ਸਾਡੇ ਵਿਧਾਨ — ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ — ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੈ ।
੨. ਉਸ ਨੂੰ — ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
੩. ਉਸਦੀ ਚੋਣ ਸਾਰੇ — — ਪਾਕੇ ਨਹੀਂ — ।
੪. ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ — ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ — — ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਭੇਜਦੇ — ।
੫. ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦੇਸ਼ ਦੇ — ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
੬. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜ ਦਾ — ਹੈ ।
੭. ਜਿਸ — ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ — ਕਰਨਾ ਹੈ, — ਦਾ ਨਾਂ — ਹੈ ।
੮. — ਤੇ ਦੋ ਕਨੂੰਨ-ਘੜਨੀਆਂ — — ਕੇ ਪਾਰਲੇਮੈਂਟ — ਹਨ ।
੯. ਇਹ ਸਭਾਵਾਂ ਹਨ : — ਤੇ — ।
੧੦. ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ — — ਰਾਜਾਂ ਦੇ — ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
੧੧. ਇਸ ਦੇ — ਮੈਂਬਰ ਹਨ ।
੧੨. ਬਾਰਾਂ — — ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ — ਹੈ ।
੧੩. ਹਰ — — ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ — ਹੈ ।
੧੪. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ — ਹੋਰ ਚੁਣੇ — — ।
੧੫. ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ — ਦਾ ਚੋਣ — — ਕਰਦੀ ਹੈ ।
੧੬. ਇਹ ਚੋਣਾਂ ਹਰ — — ਹੋਇਆਂ — ਹਨ ।
੧੭. ਪਾਰਲੇਮੈਂਟ — ਜਿਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬਹੁਤੇ — ਚੋਣ, — ਦੇ ਆਗੂ —
ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
੧੮. ਇਹ ਸਭ — ਮੰਤਰੀ-ਮੰਡਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
੧੯. ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰਾਜਾਂ — — ਗਿਆ ਹੈ ।
੨੦. ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਇਕੋ — ਨਹੀਂ ।
੨੧. ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ ਦੀ — ਨਾਲ ਗਵਰਨਰ — ਮੰਤਰੀ ਤੇ — ਚੁਣਦਾ ਹੈ ।

7.6 The Verb ਹੋਣਾ :

The verb ਹੋਣਾ is used with the meaning of the English verb "to be" in two different forms: the choice of form depends upon the duration of time expressed in the statement.

(1) If a condition exists at a given point in time, in the present or in the past, the following form is used:*

	Present		Past			
	m.	f.	m.	f.	m.	f.
1	ਹਾਂ	ਹਾਂ	ਸਾਂ	ਸੀ	ਸਾਂ	ਸੀਆਂ
2	ਹੈਂ	ਹੈ	ਸਾਂ	ਸੀ	ਸਉ	ਸੀਆਂ
3	ਹੈ	ਹਨ	ਸੀ	ਸੀ	ਸਨ	ਸਨ(ਸੀਆਂ)

For example: ਉਹ ਕੁੜੀ ਸੋਹਣੀ ਹੈ।

"That girl is beautiful"

(2) If a condition exists for a long period of time, or if the condition is in the very nature of the thing spoken about, the above forms are used in combination with the present participle of the verb ਹੋਣਾ, which is ਹੁੰਦਾ (like other present participles it is inflected according to gender and number in this usage).

For example: ਕੁੜੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। "Girls are beautiful"

(i.e., it is in their nature to be beautiful)

Keeping this difference in mind, translate the following sentences into Panjabi:

1. There are 500 members in the Lok Sabha now.
2. According to the Constitution there are 500 members in the Lok Sabha.
3. I was sick yesterday.
4. Every morning I was sick.
5. He is happy.
6. He is happy when he sees a friend.
7. Children are small.

*Only the more common forms are listed here: there are a number of variants, particularly in the 3rd person singular present, some of which are given in the Appendix.

8. Crows are black.
9. Those birds in the field are black.
10. A fox is always clever.

* adapted from ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਪਰਮਾਣੀਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਣ ਤੇ ਲਿਖਤ ਰਚਨਾ,
ਲੁਧਿਆਣਾ, ੧੯੬੨, ੫੮੨-੫੮੫.

UNIT VIII

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ *

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੨ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੮੬੯ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਰਿਆਸਤ ਪੋਰਬੰਦਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਵਿੱਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਦਸਵੀਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ। ਕਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪ ਪਤਨੀ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਵੇਚ ਕੇ ਬੈਰਿਸਟਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲੰਡਨ ਗਏ। ਬੈਰਿਸਟਰੀ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਪ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਹ ਫਿਰ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀਆਂ ਉਤੇ ਜੁਲਮ ਹੁੰਦੇ ਵੇਖੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਤੇ ਹਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੀਚ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰ "ਕਾਂਗਰਸ" ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਹੇਠ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਦਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਮਾਰਗ ਅਪਣਾਉਣ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਛੇਤੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

"ਅਹਿੰਸਾ" ਦਾ ਅਸੂਲ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਕੇ ਆਪ ਨੇ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕਨੂੰਨ ਭੰਗ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣਾ ਪਿਆ।

ਗਾਧੀ ਜੀ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਤੋਂ ੪੫ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿਰੁਧ ਫਿਰ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਰਨ-ਵਰਤ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਕੈਦ ਹੋਏ। ਅੰਤ ੧੯੪੭ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਗਾਧੀ ਜੀ ਦੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਨਾ ਚਲਦੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਭਾਰਤ ਅਜੇ ਤਕ ਗੁਲਾਮ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਸੀ।

8.1 Phrases:

ਗਾਧੀ ਜੀ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨ।

Gandhi ji was a man of high ideals.

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਤੇ ਹਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੀਚ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

English people regarded themselves very high and Indians as very low.

ਹਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰ "ਕਾਂਗਰਸ" ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਹੇਠ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

(He) began to unite Indians under an organization named Congress.

"ਅਹਿੰਸਾ" ਦਾ ਅਸੂਲ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਕੇ

Having the principle of non-violence in front of (him).

8.2 Vocabulary:

ਅਸੂਲ	principle (m.)
ਅਹਿੰਸਾ	non-violence (f.)
ਅਕਤੂਬਰ	October (m.)
ਅੰਗਰੇਜ਼	Englishman (m.)
ਅਗਵਾਈ	leadership (f.)
ਅਜੇ ਤਕ	until today, upto now
ਅਧੀਨ	subjugated
ਅਪਣਾਉਣਾ	to employ

ਅਰੰਭ	beginning(m.)
ਅਰੰਭ ਕਰਨਾ	to begin (transitive)
ਆਜ਼ਾਦੀ	freedom, independence (f.)
ਆਦਰਸ਼	ideal (m.)
ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ	to gather, to unite
ਉਤੇ	on
ਸੰਸਾਰ	world (m.)
ਸੱਚ	truth (m.)
ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ	Satyagraha (m.)
ਸਦੀਵੀ	eternal, everlasting
ਸਫਲਤਾ	success (f.)
ਸਾਹਮਣੇ	in front
ਸ਼ਾਂਤਮਈ	peaceful
ਸ਼ੁਰੂ	beginning (adj.)
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ	to begin
ਹਮੇਸ਼ਾ	always
ਹਾਕਮ	officer (m.)
ਹਿੰਦੀ	=ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ , Indian (m.)
ਹੇਠ	under
ਕਈ	many, some, several
ਕਬਜ਼ਾ	control (m.)
ਕਰਵਾਉਣਾ	to cause to be done
ਕਾਂਗਰਸ	Congress (m.)
ਕੈਦ ਹੋਣਾ	to be jailed
ਗਹਿਣਾ	ornament (m.)
ਗੁਲਾਮ	slave (m.)
ਛੇਤੀ (ਹੀ)	soon

ਜਥੇਬੰਦੀ	party (f.)
ਜਨਮ	birth (f.)
ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ	to continue
ਜ਼ੁਲਮ	tyranny (m.)
ਜੇਲ੍ਹ	jail (f.)
ਦਸਵੀਂ	tenth, high school examination (f.)
ਦੱਖਣੀ	southern, south
ਨਾਂ	name (m.)
ਨੀਚ	low
ਪੱਕਾ	firm
ਪ੍ਰੀਖਿਆ	examination (f.)
ਪੜ੍ਹਾਈ	study, education (f.)
ਪਾਸ ਕਰਨਾ	to pass (an examination)
ਪਿਆ	past absolute of ਪੈਣਾ, had to
ਫਿਰ	= ਫੇਰ
ਬਦਲੇ	in return for, for
ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ	to tolerate
ਬਰਾਦਰੀ	community, kinfolk, members of the same caste
(ਤੇ) ਬਾਦ	after (f.)
(ਦੇ) ਬਾਵਜੂਦ	despite
ਬੈਰਿਸਟਰੀ	degree of Bar-at-Law, job of a barrister. (f.)
ਭੰਗ ਕਰਨਾ	to break
ਮਹਾਤਮਾ	Mahatma, great soul (m.)
ਮਜ਼ਬੂਰੀ	helplessness (f.)
ਮਰਨ-ਵਰਤ	fast unto death (m.)
ਮਾਰਗ	path, way (m.)
ਰਿਆਸਤ	princely state (f.)

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ	relative (m.)
ਲੰਡਨ	London (m.)
ਵਕਾਲਤ	law practice (f.)
ਵਰਤ ਰੱਖਣਾ	to fast
ਵਿਸ਼ਵਾਸ	belief (m.)
ਵਿਛੋੜਾ	separation (m.)
ਵਿੱਦਿਆਰਥੀ	student (m.)
ਵਿਰੁਧ	against, contrary to
ਵਿਰੋਧਤਾ	opposition (f.)
ਵੇਚਣਾ	to sell

8.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਖਿਉਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ?
੨. ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ?
੩. ਵਿੱਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ?
੪. ਦਸਵੀਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੫. ਬੈਰਿਸਟਰੀ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭਾਰਤ ਆ ਕੇ ਆਪ ਕੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ?
੬. ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਕਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ?
੭. ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਵੇਖਿਆ?
੮. ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ?
੯. ਆਪਦਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ?
੧੦. ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ?
੧੧. ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਤੋਂ ਕਿਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਏ?
੧੨. ਭਾਰਤ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ?
੧੩. ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਦੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ?

8.4 Fill in the blanks:

੧. ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ — ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ — ਹਨ।
੨. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ — ਕਰਵਾਇਆ।
੩. ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ — ਹੋਇਆ (give date)।
੪. ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਉੱਚੇ — ਵਾਲੇ ਸਨ।
੫. — ਹਮੇਸ਼ਾ — ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ।
੬. ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਦੀ ਵੀ — ਦੇ ਗਏ।
੭. ਆਪ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ —।
੮. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਕੇ — ਕਰਨੀ — ਕੀਤੀ।
੯. ਬਹੁਤ ਸਫਲਤਾ — ਨਾ ਹੋਈ।
੧੦. — ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ — ਹਿੰਦੀਆਂ ਉਤੇ ਜੁਲਮ — ਦੇਖੇ।
੧੧. ਗਾਂਧੀ ਜੀ — ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ।
੧੨. ਹਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰ "ਕਾਂਗਰਸ" — — ਇੱਕ ਜਥੇਬੰਦੀ — ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ।
੧੩. ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਅਸੂਲ — ਰੱਖਕੇ ਆਪਣੇ — ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ —।
੧੪. ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ — ਆਪਣੇ — ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣਾ —।
੧੫. — ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਅਸੂਲ — ਨਾ ਚਲਦੇ ਸਾਡਾ ਭਾਰਤ — ਗੁਲਾਮ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਸੀ।

8.5 Translate into Panjabi:

1. The whole world knows Lincoln.
2. Washington freed America from the British.
3. He decided never to tell a lie.
4. Nehru was born on the 14th of November, 1889 in Allahabad.
5. After coming to India he began to practice law.
6. He did not achieve much success in that.
7. In South Africa he saw much tyranny.
8. He could not tolerate it and left the country.

9. He united the people under the party named Congress.
10. Soon he began to launch Satyagraha.
11. He worked for the freedom of India by peaceful means.
12. He was jailed many times.
13. Under the leadership of Gandhiji India became free in 1947.
14. We should follow his principles.

8.6 Use the following phrases in your own sentences:

ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ ਵਾਲਾ	ਵਕਲਤ ਕਰਨਾ
ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ	ਨੀਚ ਸਮਝਣਾ
ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ	ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ
ਸਦਾਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਜਾਣਾ	ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਮਾਰਗ
ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ	ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ
ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕਰਨਾ	ਅੱਜੇ ਤਕ
ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ	ਜਨਮ ਹੋਣਾ

8.7 In this lesson are many examples of the use of the verbs ਹੋਣਾ and ਕਰਨਾ with a noun or adjective. Where the noun or adjective is the same, compounds with ਹੋਣਾ are intransitive while those with ਕਰਨਾ are transitive. Learn the following and use them in your own sentences:

ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ to be obtained	ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ to receive, achieve
ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣਾ to be free	ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨਾ to free
ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ to begin (intr.)	ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ to begin (trans.)
ਇਕੱਠਾ ਹੋਣਾ to be united	ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ to unite
ਭੰਗ ਹੋਣਾ to break (intr.)	ਭੰਗ ਕਰਨਾ to break (trans.)
ਕੈਦ ਹੋਣਾ to be jailed	ਕੈਦ ਕਰਨਾ to jail
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਣਾ to be believed	ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ to believe

8.8 The pronoun **ਆਪ** is used in this selection in place of the usual **ਉਹ** to refer to Mahatma Gandhi. It is so used with a third person plural verb to indicate great respect for the person spoken about:

ਆਪ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ He reads

The pronoun **ਉਹ** is similarly used on occasion with a third person plural verb to indicate respect:

ਉਹ(ਓਹ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ He reads

Compare the ordinary usage:

ਉਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ He reads

The pronoun **ਆਪ** is sometimes used in Panjabi to mean "you", rather than "he", and in this case it usually takes a second person plural verb, although it refers to a single person:

ਆਪ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ You read

Compare the ordinary respectful:

ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ You read

And the intimate:

ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ You read (thou readest)

Put the following sentences into the respectful and very respectful forms:

੧. ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਾ ਹੈ।
੨. ਉਹ ਮਰਨ-ਵਰਤ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।
੩. ਤੇਰਾ ਜਨਮ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ?
੪. ਤੂੰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਕਦ ਆਇਆ?
੫. ਉਹ ਹੁਣ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

*ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਧ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ੪੭-੪੮

UNIT IX

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-੧ *

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰ: ੧੫੨੬ ਬਿਕਰਮੀ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ੩੦ ਕੁ ਮੀਲ ਇਕ ਪਿੰਡ ਰਾਏਭੋਇਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕਾਲੂ ਸੀ। ਉਹ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਪਟਵਾਰੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਪਤਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇਕ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕੀ ਸੀ।

ਆਪ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਲ ਰੁਚੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੰਸਾਰੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਲਗਾਵਾ ਤੇ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਮਗਰ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਪਾਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਅਰਥ ਕੀਤੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਦਿਤੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਣਜ ਕਰੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਨੇ ਕੇ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਚੂਹੜਕਾਣੇ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਆਏ। ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾਵਰਤ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਲੋਕ ਸੀਦਾ ਆਟਾ, ਆਦਿ, ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਾਲ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਕਾਲ ਤੇ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਤਨਾ ਪਸੀਜਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹ ਵੀਹ ਦੇ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਸਦਾ ਵਰਤ ਵਿਚ ਆਟਾ ਸੀਦਾ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਦੇ ਦਿਤੇ।

ਹੋਰ ਵਣਜ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ? ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਏ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਏ ਤਾਂ ਘਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਪਵੇ। ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੁਛੇਗਾ, ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕੀ ਵਣਜ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੁਪੇੜਾ ਵੀ ਮਾਰਿਆ।

ਹੋਰ ਵਡੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਆਪ ਦਾ ਚਿੱਤ ਘਰ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਨਾ ਲੱਗਾ।

ਆਖ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਦਾ ਭਣਵਈਆ ਆਪਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੋਦੀਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਰਖਵਾ ਦਿਤਾ। ਉਥੇ ਵੀ ਆਪਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਨਾਲੇ ਮੋਦੀਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਨੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਆਪ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਉਹ ਅਸਾਮੀ ਫ਼ੈਤੀ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਤੀ।

- 9.1 The following place names and personal names occur in the reading:

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ, ਨਾਹੌਰ, ਰਾਏਭੋਇਦੀ ਤਲਵੰਡੀ, ਚੂਹੜਕਾਣਾ।

ਕਾਲੂ (Na:nak's father), ਤ੍ਰਿਪਤਾ (Na:nak's mother), ਨਾਨਕੀ (Na:nak's sister), ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (Na:nak's full name).

- 9.2 Phrases:

ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਮਗਰ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

continually followed sadhus
and saints
his son was not interested
in wordly affairs

ਉਸਦਾ ਪੁਤਰ ਸੰਸਾਰੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਲਗਾਦਾ ਸੀ।

ਜਦ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੁਝ ਵਡੇ ਹੋਏ

when Na:nak grew a little

ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਪਾਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ

father began to try to get
him into business

ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾਵਰਤ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ

here in those days 'sa:davart'
was being held

ਉਥੇ ਕਾਲ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ

famine was occurring there

ਵੀਹ ਦੇ ਵੀਹ ਰੁਪੈ

all twenty rupees

ਆਟਾ ਸੀਦਾ ਖਰੀਦਣ ਲਈ

to buy flour and other staples

ਹੋਰ ਵਣਜ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ ?

now, what more business could be

ਘਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਪਵੇ

would not have courage to go home ^{done?}

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ

they say, it is said

ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੋਦੀਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮ
 ਰਖਵਾ ਦਿਤਾ
 ਆਪ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ
 got him a job in the warehouse
 of a nabob
 because of his presence among
 (them)

9.3 Vocabulary:

ਅਸਾਮੀ	employment, post (f.)
ਅਜੇ ਵੀ	even now
ਆਖ	matter, thing (f.)
ਆਟਾ	four (m.)
ਆਦਿ	etcetera
ਖੌਖ਼ਾ	difficult
ਇਤਨਾ	so much
ਈਸ਼ਵਰ	God (m.)
ਸੰਤ	saint (m.)
ਸੰ:	= ਸੰਨ, year (of an era)
ਸੰਸਾਰੀ	= ਸੰਸਾਰ ਦਾ, worldly
ਸਦਾਵਰਤ	religious custom of distributing free food to sadhus and the poor (m.)
ਸਾਧ	sadhu, ascetic (m.)
ਸੀਦਾ	staple foods given in charity, such as flour, lentils, sugar, and salt (m.)
ਹੌਸਲਾ	courage (m.)
ਕਰਮਚਾਰੀ	worker, employee (m.)
ਕਾਰ	= ਕੰਮ
ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ	business (m.)
ਕਾਲ	famine (m.)
ਕੁ	some, about, approximately

ਕੇਵਲ	only
ਖਰੀਦਣਾ	to buy
ਚਿੱਤ	heart (m.)
ਚਿੱਤ ਲੱਗਣਾ	to be interested
ਚੁਪੇੜ	slap (f.)
ਚੁਪੇੜ ਮਾਰਨਾ	to slap
(ਤੈਂ) ਡਰਨਾ	to fear, be afraid of
ਦੂਰ	far
ਨਵਾਬ	nabob (m.)
ਨਾਲੇ	moreover, besides
ਨੇੜੇ	near
ਪਸੀਜਣਾ	to melt (the heart), to be compassionate
ਪਟਵਾਰੀ	a village official (m.)
ਪਾਸ	near
ਪਾਣਾ	= ਪਾਉਣਾ
ਪੀੜਤ	miserable
ਪੁਛਣਾ	to ask
ਪੁਰਸ਼	man (m.)
ਬਿਕਰਮੀ	an era related to Vikram, beginning 67 B.C.
ਬੇਈਮਾਨੀ	dishonesty (f.)
ਭਗਤੀ	devotion (f.)
ਭਣਵਈਆ	sister's husband (m.)
ਭੈਣ	sister (f.)
ਮਗਰ	after
ਮਨ	heart, mind (m.)
ਮਾਤਾ	mother (f.)
ਮੁਲਾਜ਼ਮ	employee (m.)

ਮੁੜਨਾ	to turn back
ਮੁੜ ਪੈਣਾ	to turn back
ਮੋਦੀਖ਼ਾਨਾ	warehouse (m.)
ਮੌਕਾ	chance (m.)
ਯਤਨ	effort (m.)
ਰਖਵਾਉਣਾ	to cause to be kept
ਰਖਵਾ ਦੇਣਾ	to cause to be kept
ਰੁਚੀ	interest (f.)
ਵਣਜ	business (f.)
ਵਿਆਹ	marriage (m.)
ਵਿਹਾਰ	trade (m.)
ਵਿਰੋਧੀ	opponent, enemy (m.)

9. 4 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੌਣ ਹੋਏ ਹਨ?
੨. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ਸੀ?
੩. ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਸੀ?
੪. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ?
੫. ਆਪ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ?
੬. ਆਪ ਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ?
੭. ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਰੁਚੀ ਕਿਸ ਦੇ ਵਲ ਸੀ?
੮. ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਆਪ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ?
੯. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਭੁਲਾਣ ਲਈ ਕੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ?
੧੦. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕਿਉਂ?
੧੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੧੨. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਡਰਦੇ ਸਨ?
੧੩. ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?

੧੪. ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਕੌਣ ਲੈ ਗਿਆ?
 ੧੫. ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਕਿਸ ਕੰਮ ਤੇ ਆਪਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ?
 ੧੬. ਆਪ ਦੇ ਉੱਥੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਸੀ?
 ੧੭. ਆਪ ਨੇ ਉਹ ਅਸਾਮੀ ਕਦੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ?

9.5 Fill in the blanks:

੧. ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ — ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ।
 ੨. ਆਪਦਾ ਜਨਮ — ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਿੰਡ — ਹੋਇਆ।
 ੩. ਉਹ ਤਲਵੰਡੀ — ਪਟਵਾਰੀ ਸੀ।
 ੪. ਆਪ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇੱਕ — ਭੈਣ ਸੀ।
 ੬. ਆਪ — ਤੋਂ ਹੀ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਲ — ਸਨ।
 ੭. ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ — ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ — ਵਿੱਚ ਦਿਲ ਨਹੀਂ —।
 ੮. ਇੱਕ ਵਾਰੀ — ਨੇ ਨਾਨਕ ਜੀ — ਵੀਹ — ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਣਜ —।
 ੯. — ਸਦਾਵਰਤ — ਹੋਇਆ ਸੀ।
 ੧੦. — ਕਲ — ਹੋਇਆ ਸੀ।
 ੧੧. ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ — ਇਤਨਾ — ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ — ਦੇ ਦਿੱਤੇ।
 ੧੨. ਘਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ —।
 ੧੩. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਵਿੱਚ — —।
 ੧੪. ਆਪ ਦੇ — ਬੇਈਮਾਨੀ ਦਾ —।
 ੧੫. ਆਪ ਨੇ ਉਹ ਅਸਾਮੀ — ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ।

9.6 Translate into Panjabi:

1. Guru Nanak was the founder of the Sikh religion.
2. He lived about thirty miles away from Delhi.
3. He has one sister and two brothers.
4. From an early age she was interested in reading.

5. He was not interested in worldly affairs.
6. He tried to arrange her marriage.
7. Once he gave his son three rupees so that he would read a book.
8. Here a fair was being held.
9. There was a famine occurring in those areas.
10. Seeing these miserable people, his heart melted.
11. He gave them all the money he had.
12. What books could be bought now?
13. When he came near the school he dared not go in.
14. He was afraid his father would ask him what he had done.
15. It is said that he slapped his son.
16. He was married when he grew up.
17. Even then he was not interested in studying.
18. He found him a job in a warehouse.
19. Everyone turned against him.
20. Soon he gave up the job.

9.7 It should be noted that there is a difference in syntax between English and Panjabi when indirect speech is used. In English, the tense of the indirect speech is altered according to the tense of the main verb:

He says that he will go.

He said that he would go.

In Panjabi, however, the tense of the verb in indirect speech depends on the time relation between the action of that verb and the action of the main verb, in whatever tense the latter might be. For example, the sentence "He was afraid that

the father would ask" is translated into Panjabi:

ਉਹ ਡਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਪੁਛੇਗਾ .

The verb in indirect speech, ਪੁਛਣਾ , "to ask", is placed in the simple future tense, because at the time of "his being afraid" the "asking" was in the future. Similarly:

ਉਹ ਡਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਛੇਗਾ He is afraid that he will ask

The full sentence: "He was afraid that the father would ask what business he had done" is in Panjabi:

ਉਹ ਡਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਪੁਛੇਗਾ ਕੀ ਵਣਜ ਕੀਤਾ ਹੈ

Note the use of the present perfect rather than the past perfect tense of ਕਰਨਾ "to do", because of the relation between the "doing" and the "asking". See the following examples also:

ਉਸ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ	He asked what he had done
ਉਹ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ	He asks what he has done
ਉਹ ਪੁਛੇਗਾ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ	He will ask what he will have done

Adverbs of time are not changed in indirect speech to conform to the time of the main verb, but the same rule of the relation in time of the indirect speech to the main action is followed. It is often easiest to remember this syntactical rule by placing imaginary quotation marks around the indirect speech in English, changing it into direct speech with appropriate changes in tense, and then translating into Panjabi.

Translate the following sentences into Panjabi:

1. He said that he would go.
2. He was afraid that his brother would slap him.
3. I thought I would give my money for sada:varat.
4. Na:nak thought, what more business could be done then?
5. The servants thought that Na:nak would not let them take things away.
6. He was thinking that his brother had come.
7. I found that my child had gone to school.
8. The boy is reading that Na:nak was the first guru: of the Sikhs.
9. He knows that his brother is reading the book.
10. The child wrote that he had been sick.

* ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਬਾਢਲੀ, 4, ਲੁਧਿਆਣਾ, ੨-੯।

UNIT X

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ - ੨*

ਹੁਣ ਆਪ ਲਗੇ ਜਗਨ ਤੇ ਵਿਚਰਨ। ਗੰਗਾ ਗਏ, ਉਥੇ ਪਾੜਿਆਂ ਦੇ ਪਖੰਡ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ। ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੂਰੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਹੋਰ ਪਖੰਡ ਦੇਖੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ। ਬਨਾਰਸ ਗਏ, ਉਥੇ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਹਲ ਦੇਖਿਆ। ਗੱਲ ਕੀ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪਖੰਡ, ਭਰਮ ਤੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਲੋਂ ਹਟਾਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਅਰ ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਖੁਲ੍ਹਾਈਆਂ।

ਆਪ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਗਏ। ਉਥੇ ਬਗ਼ਦਾਦ ਵਿਚ, ਜੋ ਅੱਜ ਕਲ ਇਰਾਕ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਕ ਆਪ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਆਪ ਮਕੇ ਵੀ ਗਏ ਜਿਥੇ ਆਪ ਦੀ ਕਾਬੇ ਦੇ ਮਜ਼ੋਰਾਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ। ਆਪ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਕਾਇਲ ਕੀਤਾ ਅਰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਖੁਦਾ ਅਥਵਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਘਰ ਕੇਵਲ ਮਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਭ ਥਾਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਰਮ ਖੰਡਨ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਮੱਕਾ ਫੇਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਵਿਚਰ ਕੇ ਛੇਕੜ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨੂੰ, ਜੋ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਆਬਾਦ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ। ਇਥੇ ਆਪ ਨੇ ਘਰਿਸਤ ਧਰਮ ਨੂੰ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਲਿਆ ਅਰ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਭਗਤੀ ਲਈ ਘਰਿਸਤ ਹੀ ਪਰਧਾਨ ਆਸ਼ਰਮ ਹੈ।

ਆਪ ਦੇ ਧਰਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਖ ਅੰਗ ਇਹ ਹਨ : ਈਸ਼ਵਰ ਇਕੋ ਹੈ ਅਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਹਰ ਛੋਟੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੂਨ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦਾ। ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਵਤਿਆਂ, ਆਦਿ ਦੇ ਭਰਮਾਂ

ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਭ ਮਨੁਖ ਬਰਾਬਰ ਹਨ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਭੇਦ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਜਨਮ ਤੋਂ ਕੋਈ ਉਚ ਜਾਂ ਨੀਚ ਨਹੀਂ। ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ, ਅਨਖ ਤੇ ਸਵੈ-ਅਭਿਮਾਨ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਅਰ ਕੌਮਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਧਾਰਨਾ ਹਨ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੌਮ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਭੇਦ ਝੂਠੇ ਹਨ, ਮਨੁਖ ਦਾ ਧਰਮ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਅਰ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਕੌਮਾਂ ਅਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਪ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੋਇਆ।

10.1 Phrases

ਹੁਣ ਆਪ ਲਗੇ ਜਹਾਨ ਤੇ ਵਿਚਰਨ	now he began to wander in the world
ਉਥੇ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਹਲ ਦੇਖਿਆ	there too he saw the same situation
ਗੱਲ ਕੀ	to make a long story short
ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਸੀ	which meant (this)
ਇਸ਼ਵਰ ਇਕੋ ਹੈ	God is one, there is only one God
ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ <u>ਕਰਨੀ</u>	only His worship <u>should be done</u> ,
<u>ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ</u>	only he should be worshipped
<u>ਜਨਮ ਤੋਂ</u> ਕੋਈ ਉਚ ਜਾਂ ਨੀਚ ਨਹੀਂ	no one is high or low <u>by birth</u>

10.2 The following geographical names occur in the reading:

ਇਰਾਕ, ਬਗ਼ਦਾਦ, ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਰੀ, ਬਨਾਰਸ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਮਕਾ (Mecca) ਕਰਤਾਰਪੁਰ, ਗੰਗਾ (Ganges River), ਰਾਵੀ (a river), ਕਾਬਾ (a holy place in Mecca).

10.3 Vocabulary

ਅੰਗ	part (m.)
ਅੱਜ ਕਲ	now-a-days
ਅਥਵਾ	or
ਅੰਧ	blind, dark
ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ	blind faith (m.)
ਅਨਖ	pride, dignity (m.)
ਅਰਥ	meaning (m.)
ਆਸ਼ਰਮ	stage of life (m.)
ਆਬਾਦ	situated, populated
ਉਥੇ	there
ਉਪਦੇਸ਼	preaching (m.)
ਉਪਾਸ਼ਨਾ	worship (f.)
ਉਚ	= ਉੱਚਾ, high
ਸੰਗਤ	religious association (f.)
ਸਚਾ	true
ਸਨਮਾਨ	respect (m.)
ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ	to be considered
ਸਵੈ-ਅਭਿਮਾਨ	self-respect (m.)
ਸਿਆਣਾ	wise
ਹਟਾਣਾ	to remove
ਹਾਲ	condition (m.)
ਕੰਢਾ	bank, shore (m.)
(ਦੇ) ਕੰਢੇ	on the bank of
ਕਲਾ	art (m.)
ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ	to found, establish
ਕਾਇਲ	convincing

ਕੇਂਦਰ	center (m.)
ਖੰਡਨ	repudiation, refutation (m.)
ਖੁਦਾ	God (m.)
ਖੁਲ੍ਹਾਉਣਾ	to cause to be opened
ਗੁਰਦੁਆਰਾ	Sikh temple (m.)
ਘਰਿਜਤ	second of the four stages of life, that of a house holder (m.)
ਚਰਚਾ	talk (m.)
ਚਾਹਣਾ	to wish, want
ਚਾਹੀਦਾ	desirable, proper, necessary
ਛੇਕੜ	after, at last
ਜਗਨ	world (m.)
ਜ਼ਰੂਰੀ	necessary
ਜ਼ਾਤ-ਪਾਤ	caste, etc. (f.)
ਜ਼ਿਲਾ	district (m.)
ਜੁਨ	form of life (f.)
ਜੁਨ ਧਾਰਨਾ	to be born in any of the 84,000,000 forms of life
ਝੂਠਾ	false
ਤਕ	until, up to
ਥਾਉਂ	place (f.)
ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ	place to place
ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ	devotion of country, patriotism (f.)
ਦੇਹਾਂਤ	death, demise (m.)
ਦੇਵਤਾ	god
ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ	an in where travellers stay free of charge (f.)
ਧਾਰਨਾ	to hold
ਧਾਰਨਾ	belief, resolution (f.)
ਨਿਖੇਧੀ	opposition, contradiction (f.)

ਪਖੰਡ	false doctrine, fraud (m.)
ਪਰਧਾਨ	=ਪ੍ਰਧਾਨ
ਪਾਂਡਾ	a priest (m.)
ਫਿਰਨਾ	to wander
ਫੇਰਨਾ	to turn (trans.)
ਭਰਮ	illusion (m.)
ਭੇਦ	distinction, division (m.)
ਮਜ਼ੌਰ	attendant at a Muslim shrine (m.)
ਮਨੁਖ (ਮਨੁੱਖ)	man (m.)
ਮਨੁੱਖਤਾ	humanity (f.)
ਰਾਜਧਾਨੀ	capitol (f.)
ਰੂਪ	form, shape (m.)
ਵਰਤਣਾ	to be present
ਵਾਹਿਗੁਰੂ	God, Creator, the name used by Sikhs (m.)
ਵਿਚਰਨਾ	to wander

10.4 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਅਸਾਮੀ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੨. ਗੰਗਾ ਤੇ ਜਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਵੇਖਿਆ?
੩. ਇਹ ਵੇਖਕੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੪. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਬਠਾਰਸ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ?
੫. ਆਪ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਗਏ?
੬. ਕਾਬੇ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਆਪਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੭. ਆਖਿਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਅਪਣਾ ਕੇਂਦਰ ਕਿੱਥੇ ਬਣਾਇਆ ?
੮. ਇੱਥੇ ਰਹਿਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਪਣਾ ਲਿਆ?
੯. ਈਸ਼ਵਰ ਭਗਤੀ ਲਈ ਕੌਣ ਪਰਧਾਨ ਆਸ਼ਰਮ ਹੈ?

੧੦. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਧਰਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਮੁਖ ਅੰਗ ਹਨ?

੧੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ?

10.5 Fill in the blanks:

੧. ਮੈਂ ਜਹਾਨ ਤੇ — ਲੱਗਿਆ।
੨. ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਪਾਠਿਆਂ ਦੇ ਪਖੰਡ ਦੀ — ਕੀਤੀ।
੩. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ — ਉਪਦੇਸ਼ —।
੪. ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਵੀ — ਹਲ ਦੇਖਿਆ।
੫. ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ — ਹਟਾਣ ਦੇ ਯਤਨ —।
੬. ਕੀ ਨਾਨਕ ਜੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ — ਗਏ?
੭. ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਅਤੇ ਕਲ ਅਮਰੀਕਾ — — ਹੈ।
੮. ਹੁਣ — ਉਥੇ ਆਪਣਾ — ਹੈ।
੯. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਭ ਥਾਂ — ਹੈ।
੧੦. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਹਤਾਰਪੁਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ — ਨਦੀ ਕੇਂਦਰ —।
੧੧. ਆਪ ਨੇ ਘਰਿਸਥ ਨੂੰ — ਲਿਆ।
੧੨. ਆਸੀਂ ਖੇਤੀ ਦਾ — — ਕਰਦੇ।
੧੩. ਈਸ਼ਵਰ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ — ਨਹੀਂ —।
੧੪. ਸਭ ਮਨੁਖ — ਹਨ, ਜਨਮ — ਕੋਈ ਉਚ — ਨੀਚ ਨਹੀਂ।
੧੫. ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਭੇਦ — ਹਨ।
੧੬. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਨੀ — ਹੈ।

10.6 The organic passive ਚਾਹੀਦਾ (ਚਾਹਨਾ) is used with various forms of ਹੋਣਾ and with the infinitive form of the verb of action to express necessity, desirability, or obligation. For example:

ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ Such a thing ought not to
to be heard

ਉਸ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ His worship should be done

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਧਰਮ ਮਨੁੱਖਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ Man's religion should be humanity

As the above examples illustrate, the infinitive verb and ਚਾਹੀਦਾ are inflected to agree in number and gender with the subject of the sentence. The construction corresponds to the passive voice, the object of the action or the infinitive itself is the subject of the sentence; the agent, if any, is in post-positional form, with ਨੂੰ :

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ This ought to be done by me

ਮੈਨੂੰ ਕਲ੍ਹ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ I should have studied yesterday

When ਚਾਹੀਦਾ is used simply with a form of ਹੋਣਾ and the infinitive form of the verb of action is lacking, it is translated as "needed" or "wanted":

ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? What do you want? What do you need?

Translate the following into Panjabi:

1. What does the child need?
2. I ought to go now.
3. We should read every night.
4. Children should listen to their parents.
5. The duty of a man is to worship God.
6. One ought to wander around the world.
7. One ought to see the capitol of America.
8. One ought to build dharamśāla's.

*ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਬਾਢਲੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ੯-੧੧.

UNIT XI

ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ

ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ੧੮੭੬ ਵਿਚ ਕਰਾਚੀ ਦੇ ਇਕ ਖੋਜਾ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਆਪ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਆਪਦੇ ਪਿਤਾ ਇਕ ਬੜੇ ਬਪਾਰੀ ਸਨ। ਜਿਨਾਹ ਜੀ ਨੇ ਮੁਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਕਰਾਚੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਸੱਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪਨੂੰ ਨੰਡਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜੀ ੧੮੯੬ ਵਿਚ ਬੈਰਿਸਟਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਾਪਸ ਆਏ।

੧੮੯੭ ਵਿਚ ਜਿਨਾਹ ਜੀ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਵਕਾਲਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਲਗੀ। ਕੁਝ ਚਿਰਾਂ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਕਢਵੇਂ ਵਕੀਲਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆਂ ਜਾਣ ਲਗਾ।

ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਦੋ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਨੰਡਨ ਵਿਚ ਦਾਦਾ ਭਾਈ ਨੌਰੋਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਕੰਮ ਵਲ ਖਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਖਲੇ ਦਾ ਅਸਰ ਆਪ ਤੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਗੋਖਲੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਚਲਨ ਨਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੋਖਲੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ।

੧੯੦੬ ਵਿਚ ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਰਾਜਸੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਗੇ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਿਛੋਂ ਦਾਦਾ ਭਾਈ ਨੌਰੋਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਬਣਾਇਆ। ਆਪ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ੧੮੯੦ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਪਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਆਪ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਨੂੰਨ ਘੜਨੀ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਕਈ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਏ।

ਫੇਰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਆਪਣੇ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਲੀਗ ਵਿਚ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ।

ਪਰ ਜਦ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਕੇਵਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਗ ਗਏ। ਜਦ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਨਹਿਰੂ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਦੀ ਇਕ ਰਾਜ-ਬਣਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੇਵਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਕਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਚੌਦਾਂ ਮੰਗਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਖ਼ਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਮੰਗੀਆਂ। ਜਦ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਹੋਇਆਂ ਤਾਂ ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਚੌਦਾਂ ਮੰਗਾਂ ਤੇ ਅੜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਕੁਝ ਚਿਰਾਂ ਪਿਛੋਂ ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਅਗੇ ਲੈ ਆਏ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ, ਕਸ਼ਮੀਰ, ਸਰਹਦੀ ਸੂਬਾ, ਬਲੋਚਸਤਾਨ, ਬੰਗਾਲ ਤੇ ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਤੇ ਕੌਮੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵਿਰੁਧ ਹਨ। ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਨ ਲਗ ਪਈ। ੧੯੪੭ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਇਛਿਆ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਨਾਲੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਆਪਦੀ ਸਿਹਤ ਬਿਗੜ ਚੁਕੀ ਸੀ ਤੇ ਸਤੰਬਰ ੧੯੪੭ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਰਾਚੀ ਵਿਚ ਆਪਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ।

11.1 The following personal names, geographical names and English words appear in the reading:

ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ (Muhammad Ali Jinnah), ਖੋਜਾ (a family name), ਦਾਦਾ ਭਾਈ ਨੌਰੋਜੀ (Dada Bhai Nauroji), ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਖਲੇ (Gopal Krishna Gokhale), ਨਹਿਰੂ (Nehru).

ਕਰਾਚੀ (Karachi), ਬੰਬਈ (Bombay) ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਪੰਜਾਬ, ਕਸ਼ਮੀਰ (Kashmir), ਸਰਹਦੀ ਸੂਬਾ (North West Frontier Province), ਬਲੋਚਸਤਾਨ

(Baluchistan), ਬੰਗਾਲ (Bengal), ਅਸਾਮ (Assam).

ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ (private secretary), ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ (Muslim League), ਬਿਲ (bill, law), ਕਾਨਫਰੰਸ (conference).

ਕਮੇਟੀ (committee), ਸੀਟ (seat, in a legislature),

ਸਕੀਮ (scheme), ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ (Governor-General).

11.2 Phrases

ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤਕ	for many years
ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਵਾਣਾ	to cause a bill to be passed
ਆਪ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਅੱਗੇ ਲੈ ਆਏ	he brought forward (presented) the Pakistan scheme
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਨ ਲਗ ਪਈ	they began to favor Pakistan
ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣਾ	to be fulfilled, completed

11.3 Vocabulary

ਅਸਰ	influence (m.)
ਅੜਨਾ	to insist upon, to stick to
ਇਛਿਆ (ਇੱਛਿਆ)	wish (f.)
ਇਲਾਕਾ	area (m.)
ਸਤੰਬਰ	September
ਸਾਹਿਬ	= ਜੀ, Mr., Esq. (m.)
ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ	to join
ਸਿਹਤ	health (f.)
ਹੱਕ (ਹੱਕ)	right, equity, justice (m.)
ਹਿਮਾਇਤ	favor (f.)
ਕਢਵਾ	outstanding
ਕੌਮਾ	nationalistic

ਖਿਆਲ	thought, idea, opinion (m.)
ਖਿੱਚਣਾ	to draw, pull
ਖਿਚ ਲੈਣਾ	to draw, pull
ਗਿਣਿਆ ਜਾਣਾ	to be counted
ਗੋਲਮੇਜ਼	roundtable, from ਗੋਲ , round, ਮੇਜ਼ , table (m.)
ਘਰਾਣਾ	family (m.)
ਚੱਕਣਾ	to complete, finish
ਤਿਆਰ	ready
ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ	to prepare
ਨਾਲੋਂ	from
ਨਿਖੇੜਨਾ	to cut out
ਪਦਵੀ	rank, position (f.)
ਪਿਛੇ ਚਲਨਾ	to go after, to follow
ਪੇਸ਼	before, in front of, forward
ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ	to put forth
ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ	majority (f.)
ਬਪਾਰੀ	businessman (m.)
ਬਿਗੜਨਾ	= ਵਿਗੜਨਾ, (here) to fail
ਮੰਗ	demand (f.)
ਮਾਮਲਾ	matter (m.)
ਮੁਢਲਾ	beginning, elementary
ਮੁਢਲੀ ਵਿਦਿਆ	elementary education (f.)
ਰਾਜਸੀ	political
ਰਾਜ-ਬਣਤਰ	draft constitution (lit., government organ- ization)(f.)
ਵਕੀਲ	lawyer (m.)
ਵਖ਼ਰਾ	separate

11.4 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ?
੨. ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸ ਘਰਾਣੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ?
੩. ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੁਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ?
੪. ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਲੰਡਨ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ?
੫. ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਦੋਂ ਬੈਰਿਸਟਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕੀਤੀ?
੬. ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਕੇ ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੭. ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਕਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ?
੮. ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਕਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਇਆ?
੯. ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਆਗੂ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿਚ ਲਿਆ ਦਾ ਸੀ?
੧੦. ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੰਦੇ ਹਨ?
੧੧. ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਕਦੋਂ ਰਾਜਸੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਗੇ?
੧੨. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਦੋਂ ਕੀਤੀ ?
੧੩. ਆਪ ਕਿਸ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਏ ਗਏ ਸਨ?
੧੪. ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ?
੧੫. ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ?
੧੬. ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਸਕੀਮ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ?
੧੭. ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸਨ?
੧੮. ਆਪ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਿਆ ਕਦੋਂ ਪੂਰੀ ਹੋਈ?
੧੯. ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਦੇ ਬਾਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ?
੨੦. ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਦੋਂ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ?

11.5 Fill in the blanks:

੧. ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ — ਵਿੱਚ — ਹੋਏ।
੨. ਆਪ ਆਪਣੇ — ਦੇ — ਪੁੱਤਰ ਸਨ।
੩. ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ — ਵਿਦਿਆ ਕਰਾਹੀ ਵਿੱਚ — ਕੀਤੀ।

੪. — ਸਲਾ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਆਪ — ਲੰਡਨ ਭੇਜ — ।
੫. ਬੈਰਿਸਟਰੀ ਦੀ — ਪਾਸ — ਵਾਪਸ ਆਏ।
੬. ਵਕਾਲਤ ਵਿੱਚ — ਬਹੁਤ ਸਫਲਤਾ — ।
੭. ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ — ਵਧ ਅਸਰ ਹੋਇਆ।
੮. ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ — ਪਦਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ — ਗੋਖਲੇ ਨੂੰ — ਵਿੱਚ — ਸੀ।
੯. ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਮਿਲਾਪ — — ਕੀਤੀ।
੧੦. ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿੱਚ — ਲਿਆ।
੧੧. ਆਪ ਕਨੂੰਨ ਘੜਨੀ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ — — ।
੧੨. ਕਈ ਬਿਲ ਪਾਸ — ਦਾ — ਕੀਤਾ।
੧੩. — — ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ — ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਵਿਰੁਧ — ।
੧੪. — — ਪਿਛੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਕੀਮ — — ਆਏ।
੧੫. ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ — ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ — — ।

11.6 Translate the following into Panjabi:

1. He was born in 1932 in London.
2. He was the second child of his parents.
3. He received his early education in his village.
4. At the age of 15 he went to New York.
5. He began to practice law in 1910.
6. I was influenced by him the most.
7. He tried to follow Gandhi.
8. I began to take part in political affairs.
9. They tried to get many bills through for the Negroes.
10. After some time he went back.
11. He put forward the scheme for Pakistan.

12. According to this scheme, there should be a Muslim government.
13. The majority here is Christian.
14. Nehru was made the first Prime Minister of India.
15. He died in September 1947.
16. Lincoln was counted among the leading persons in the country.

11.7 Compounds of noun + ਕਰਨਾ or ਹੋਣਾ and adjective + ਕਰਨਾ or ਹੋਣਾ are common in Panjabi. For example:

ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ = ਸ਼ਾਮਲ (connected) + ਹੋਣਾ = to join, be joined
 ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ = ਪੈਦਾ (production) + ਕਰਨਾ = to produce

Use these compounds, and others that you can find in your reading, in your own sentences.

11.8 Give the Panjabi equivalent of the following and use them in your own sentences:

1. after some time	4. now
2. before	5. then
3. for many days	6. again

UNIT XII

ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਕਵਿਤਾ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ

ਪੂਰੇ ਯਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ ਖੇਡਦੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਸੁਪਨਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਗਵਾਢੀਆਂ ਵਾਕਫ਼ਾਂ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹਦੀ ਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦੀ, ਮੈਂ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ 'ਉਹ' ਕੌਣ ਸੀ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਉਹਦਾ ਇਕ ਕਲਪਿਤ ਨਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ 'ਰਾਜਨ'। ਜਿਹੜਾ ਸੁਪਨਾ ਮੈਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਯਾਦ ਹੈ। ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਉਚਾ ਉਚਾ ਸਰਕੜਾ ਉਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਾਣ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਉਥੇ ਖਲੋਤੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਫੇਰ 'ਉਹ' ਆ ਜਾਂਦਾ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ ਖੇਡਦੇ। 'ਉਹਦੇ' ਸਿਰ ਮੀਟੀ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਸ ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਸਰਕੜੇ ਵਿਚ ਲੁਕ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਸਚੀ ਮੁਚੀ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਸਭ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖੇਡ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਕੜਾਈ ਨਾ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਮੈਂ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹਾਂ, ਰਾਜਨ ਲਭਦਾ ਲਭਦਾ ਉਥੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਭ ਲਵੇ। ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਧੜਕਦਾ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ, ਉਥੇ ਮੈਂ ਰਾਜਨ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੀ। ਫੇਰ 'ਰਾਜਨ' ਸਚੀ ਮੁਚੀ ਉਥੇ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਆਖਦਾ, "ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਏ" ਮੈਂ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਭਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰਾਂ ਮੈਂ ਅਜੇ ਪੂਰੇ ਯਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਚਾਰ ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨੋਂ ਸੋਚਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਰਾਜਨ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿਤਾ। ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਹੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਨੂੰ ਤਹਿ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਕਮੀਜ਼ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਛੁਪਾ ਲਿਆ ਕਿ ਸਕੂਲ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਵਿਖਾਵਾਂਗੀ।

ਸਕੂਲ ਅਜੇ ਗਈ ਨਹੀਂ ਸਾਂ, ਬਸਤਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਖ਼ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਗਈ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪੈਸੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਲਾਡ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤੇ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਪਾਏ ਪਏ ਸਨ, ਉਹ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਖੜਕ ਪਿਆ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ ਤੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ।

ਜਿੰਨੇ ਮਿੰਟ ਉਹ ਗੌਰ ਨਾਲ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ, ਮੇਰਾ ਜਿਵੇਂ ਸਾਹ ਰੁਕਿਆ ਰਿਹਾ। ਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਬਕਾ ਦੇ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ: ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਤੂੰ ਲਿਖੀ ਏ?"

ਮੇਰੇ ਹੇਠ ਕੰਬੇ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਝਟ-ਪਟ ਕੁਝ ਆਖਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਉਚਾ ਦਬਕਾ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ "ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਤੂੰ ਲਿਖੀ ਏ?"

"ਨਹੀਂ . . . ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ। ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਨੇ ਲਿਖੀ ਏ, ਉਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦਿਤੀ ਸੀ।" ਹੇਠ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਕੰਬਦੇ ਪਏ ਸਨ, ਲਫ਼ਜ਼ ਵੀ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੰਬਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ ਤੇ ਮੇਰੀ ਖੱਬੀ ਗਲ੍ਹ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਦੇ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਕ ਚਪੇੜ ਮਾਰੀ: "ਝੂਠ ਬੋਲਣੀ ਏਂ? ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਤੂੰ ਲਿਖੀ ਏ।"

ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਅੱਥਰੂ ਵਗਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੇਰ ਗ਼ੌਰ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਰੋਹ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ "ਇਹ ਰਾਜਨ ਕੌਣ ਏ?"

"ਪਤਾ ਨਹੀਂ . . ." ਮੈਂ ਅਸਲੋਂ ਸਚ ਬੋਲਿਆ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਨਾ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਪਲ ਉਹ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਮੈਂ ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ ਸਕੂਲ ਚਲੀ ਗਈ।

ਇਸ ਤਰਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਕਵਿਤਾ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਬਿਗਾਨੇ ਨਾ ਉੱਤੇ ਲਾਣੀ ਚਾਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨੇ ਬਿਗਾਨੇ ਨਾ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਿਆ ਅਤੇ ਸਣੇ ਇਕ ਚਪੇੜ ਦੇ ਮੁੜ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾ ਲੱਗ ਗਈ।

12.1 Phrases

ਪੂਰੇ ਯਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ

ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ

ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼

ਰੋਜ਼ ਦੇ ਖਰਚਣ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪੈਸੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਾਣ
ਦੀ ਥਾਂ, ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤੇ।

ਪੈਸੇ ਪਾਏ ਪਏ ਸਨ

ਮੇਰਾ ਜਿਵੇਂ ਸਾਹ ਰੁਕਿਆ ਰਿਹਾ

ਇਕ ਦਬਕਾ ਦੇ ਕੇ

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੰਬਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੇ
ਝੂਠ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ।

ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਆਖਿਆ ਗਿਆ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਨਾ ਆਇਆ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਪਲ ਉਹ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ
ਕਰ ਦਿਤਾ।

I was not yet quite 11 years
with no one

sound of footsteps

daily allowance

Father, instead of handing the
money to me, put it in
my pocket.

the money was being put

I was holding my breath

threateningly, chidingly

Father caught my lie through

my trembling words

nothing would come from my mouth

he did not believe me

the next moment he tore that

paper into pieces

ਬਿਗਾਣੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਣੀ ਚਾਹੀ ਸੀ
ਉਹ ਨੇ ਬਿਗਾਣੇ ਨਾਂ ਨਾ ਸਹਾਰਿਆ

wanted to blame another

it did not sustain the other name,
the other could not be blamed

ਪਤਾ ਨਹੀਂ

I don't know.

12.2 Vocabulary

ਅਸਲ	real
ਅਸਲੋਂ	in fact
ਅਕਸਰ	often
ਅੱਗੇ ਹੀ	already
ਅੱਥਰੂ	tear (m.)
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ	= ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਉਗਿਆ ਹੋਣਾ	to grow (intr.)
ਉਡੀਕਣਾ	to expect, to wait for
ਉਲਟ	reverse, opposite (f.)
ਸਹਾਰਨਾ	to sustain, hold, support
ਸਹੇਲੀ	girl-friend (of a girl) (f.)
ਸ਼ਕਲ	shape, face (f.)
ਸਕੂਲ	school (m.)
ਸਚੀ ਮੁਚੀ	real, authentic
ਸਣੇ	along with
ਸਤਰ	line (f.)
ਸਰਕੜਾ	a kind of reed (m.)
ਸਾਹ	breath (m.)
ਸਿਰ	head (m.)
ਸੁਪਨਾ	dream (m.)
ਹਾਣ	equality in age, same age (m.)
ਹੋਠ	lip (m.)

ਕੱਢਣਾ	to take out
ਕੰਬਣਾ	to tremble
ਕਮੀਜ਼	shirt (f.)
ਕਲਪਿਤ	imaginary
ਕਾਗਜ਼	paper (m.)
ਕਿਨਾਰਾ	shore, bank (m.)
ਖੱਬਾ	left (adj.)
ਖਰਚਣਾ	to spend
ਖਲੋਣਾ	to stand
ਖੜਕਣਾ	to rattle (intr.)
ਖੇਡਣਾ	to play
ਗਲ੍ਹ	cheek (m.)
ਗਵਾਢੀ	neighbor (m.)
ਗ਼ੌਰ	attention (f.)
ਚਪੇੜ	= ਚੁਪੇੜ
ਚੋਰੀ	theft (f.)
ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ	secretly
ਛੁਪਾਉਣਾ	to hide (trans.)
ਛੁਪਾ ਲੈਣਾ	to hide (trans.)
ਜਹਾ	= ਜਿਹਾ
ਜਦੋਂ	= ਜਦ
ਜਿਹੜਾ	what, whatever, which, whichever, whoever
ਜਿਹਾ	-like, rather ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ, tiny, lit. "small-like"
ਜਿੱਥੇ (ਜਿਥੇ)	wherever
ਜਿਵੇਂ	as
ਜੀਆ	= ਜੀ
ਜੀਆ ਕਰਨਾ	= ਜੀ ਕਰਨਾ

ਜੇਬ	pocket (f.)
ਝਟ-ਪਟ	immediately, right away
ਝੂਠ	lie (m.)
ਟੋਟਾ	piece (m.)
ਤਹਿ	fold (f.)
ਤਹਿ ਕਰਨਾ	to fold
ਦਬਕਾ	threat, scolding, chiding (m.)
ਦੂਸਰਾ	= ਦੂਜਾ
ਪੜਕਣਾ	to thump
ਨਾਂ ਰੱਖਣਾ	to name, to give a name
ਪਕੜਨਾ	to catch, to take ahold of
ਪਤਾ ਹੋਣਾ	to be known
ਪਲ	moment, second (m.)
ਫੜਨਾ	to hold
ਫੜਾਉਣਾ	to hand to, to hand over
ਬਸਤਾ	book-bag, satchel (m.)
ਬਿਗਾਨਾ	other, another
ਬਿਲਕੁਲ	totally, exactly
ਮੀਟਣਾ	to close (eyes), turn to close eyes (while others hide)
ਮੁੜ ਮੁੜ	again and again
ਯਕਾਨ	belief, trust (m.)
ਰਾਜਨ	a boy's name (m.)
ਰੁਕਣਾ	to stop (intr.)
ਰੋਹ	anger, rage (m.)
ਰੋਣਾ	to weep, cry
ਲਫਜ਼	word (m.)
ਲੱਭਣਾ	to seek, search for

ਲਾਡ	love, affection (m.)
ਲਾਣਾ	= ਲਾਉਣਾ
ਲੁਕਣਾ	to hide (intr.)
ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ	hide-and-peek (f.)
ਵਗਣਾ	to flow
ਵਰ੍ਹਾ	year (m.)
ਵਿਖਾਉਣਾ	to show

12.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਿੰਨੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇਖਣ ਲਗੀ?
੨. ਉਹ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ?
੩. ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਰੱਖਿਆ?
੪. ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਸੀ?
੫. ਉਹ ਦੇ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੌਣ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਸੀ?
੬. ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਉਹ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ?
੭. ਕੀ ਉਹਨੂੰ (ਲੇਖਿਕਾ*ਨੂੰ) ਰਾਜਨ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਲਭ ਲੈਂਦਾ ਸੀ?
੮. ਰਾਜਨ ਦੇ ਲੇਖਿਕਾ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਲੇਖਿਕਾ ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਸੀ?
੯. ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਪਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਕਿੰਨਿਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਉਮਰ ਵਿਚ ਲਿਖੀ?
੧੦. ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਕਵਿਤਾ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਕਿਸਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਜੋਚਿਆ?
੧੧. ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸ ਦੇ ਕੋਲ ਗਈ?
੧੨. ਉਹ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕਾਗਜ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਿੰਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ?
੧੩. ਲੇਖਿਕਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਲੇਖਿਕਾ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ?
੧੪. ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਚਪੇੜ ਖਾਕੇ ਲੇਖਿਕਾ ਕੀ ਕਰਨ ਲਗੀ?
੧੫. ਲੇਖਿਕਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਕੀ ਕੀਤਾ?

* authoress, writer (f.)

12.4 Fill in the blanks:

੧. ਮੈਂ ——— ਵਰਿਨਾਂ ——— ਹਾਂ।
੨. ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸਦਾ ਸੁਪਨਾ ——— ।
੩. ਰਾਜਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ———।
੪. ਮੈਂ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਰਾਜਨ ———।
੫. ਮੁੰਡਾ ਆਪਣੇ ——— ——— ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ———।
੬. ਰਾਜਨ ਦੇ ਸਿਰ ——— ਆ ਜਾਂਦੀ ।
੭. ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਸਰਕੜੇ ਵਿਚ ———।
੮. ਮੇਰਾ ——— ——— ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨ ਮੈਨੂੰ ਲੱਭ ਲਵੇ।
੯. ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਲੁਕੀ ——— ਹੁੰਦੀ ——— ਰਾਜਨ ਆ ———।
੧੦. ਮੈਂ ਚੋਰੀ ——— ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ।
੧੧. ਕਵਿਤਾ ਤੂੰ ——— ਕਮੀਜ਼ ਦੀ ——— ਵਿਚ ਛੁਪਾ ਲਿਆ।
੧੨. ਕੁੜੀ ਖਿਤਾ ਜੀ ਰੋਜ਼ ਦੇ ——— ਵਾਲੇ ——— ਲੈਣ ਗਈ।
੧੩. ਖਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪੈਸੇ ਉਹ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ——— ———।
੧੪. ਜੇਬ ਵਿਚ ਛੁਪਾਇਆ ——— ਕਾਗਜ਼ ——— ਪਿਆ।
੧੫. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਬਕਾ ——— ਪੁੱਛਿਆ।
੧੬. ਕਵਿਤਾ ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਨੇ ——— ਪੜ੍ਹਨ ——— ਦਿਤੀ ਸੀ।
੧੭. ਹੇਠ ਮੇਰੇ ——— ——— ਕੰਬਦੇ ——— ———, ਲੜਜ ਵੀ ———
ਲੱਗ ———।
੧੮. ਖਿਤਾ ਨੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਗਲ ——— ਇਕ ਚੁਪੇੜ ———।
੨੦. ਕਵਿਤਾ ਮੁੜਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਂ ——— ———।

12.5 Translate into Panjabi:

1. I was not yet eight years old when we went to the city to live.
2. I dreamt about someone last night.

3. We played hide and seek all day yesterday.
4. He was neither a relative nor an acquaintance of mine.
5. I named him Arun.
6. Again and again I asked him who he was.
7. After I hid in the high trees he found me soon.
8. While looking for him we came to the place where he was hiding.
9. It really made me happy.
10. Stealthily I wrote a four-line poem.
11. I folded my clothes quite small.
12. I had not yet gone to school when he saw me.
13. My father gave me five cents allowance every day.
14. Instead of putting the letter in my hand he put it in my pocket.
15. He took the letter out of his pocket and began to read it.
16. My heart sank as he read the letter.
17. Giving me a good scolding, he asked, "Is this yours?"
18. I could not say anything right away.
19. He caught my lie through my shaking lips.
20. Tears began to fall on my cheeks, but he did not believe me.

12.6 In addition to compounds of nouns + ਕਰਨਾ and ਹੋਣਾ, there are many other noun-verb compounds. Following are some examples, with their meanings and some notes on their use:

<u>ਸੁਪਨਾ</u>	dream(m.)	<u>ਸੁਪਨਾ ਆਉਣਾ</u>	to dream	subject with ਠੀ
				object with ਦਾ

ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਸੁਪਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ I dream of him

ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਰਾਮ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। The girl dreams of Ram

ਯਕੀਨ belief (m.) ਯਕੀਨ ਆਉਣਾ to believe subject with ਨੂੰ
object with (ਉੱ)ਤੇ

ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਆਇਆ

I believed Ra:m

ਉਹਨੂੰ ਰਾਣੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉੱਤੇ
ਯਕੀਨ ਆਇਆ

He believed Rani's story.

ਯਾਦ memory (f.) ਯਾਦ ਆਉਣਾ to remember subject with ਨੂੰ

object with ਦਾ,
verb fem. sg.

or

object simple form,
verb agrees with
object

ਮੈਨੂੰ ਬੱਚੀ ਯਾਦ ਆਈ

I remembered the baby girl

ਰਾਮ ਨੂੰ ਮੁੰਡਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ

Ram remembers the boy

or

ਮੈਨੂੰ ਬੱਚੀ ਦੀ ਯਾਦ ਆਈ

I remembered the baby girl

ਰਾਮ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ

Ra:m remembers the boy

ਨਾਂ name (m.) ਨਾਂ ਲੱਗਣਾ to be blamed subject with ਦਾ

ਕਵਿਤਾ ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਲਗੀ

I was blamed for the poem

ਕਵਿਤਾ ਉਸਦੇ ਨਾਂ ਲਗੀਆਂ

He was blamed for the poems

ਨਾਂ ਲਾਉਣਾ

to blame

ਉਹ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਨਾਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ

He blames the girl

ਨਾਂ ਰੱਖਣਾ

to name

object with ਦਾ

ਮੈਂ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, 'ਰਾਜਨ' I name the boy "Ra:jan"

ਚੁਪੇੜ slap (f.) ਚੁਪੇੜ ਮਾਰਨਾ to slap

ਮੈਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਚੁਪੇੜ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ

I slap the boy

ਚਪੇੜ ਖਾਣਾ to be slapped

ਮੈਨੇ ਖ਼ਤ ਲਿਖਣ ਲਈ ਚੁਪੇੜ ਖਾਇਆ I was slapped for writing a letter.

ਦਬਕਾ scolding(m.) ਦਬਕਾ ਦੇਣਾ to scold

ਪਿਤਾ ਜੀ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਦਬਕਾ ਦਿਆ Father scolded me today.

Translate the following:

1. About whom did he dream?
2. I believed him.
3. He remembered his brother one day and wept.
4. Father blamed his daughter for lying
5. What did you name your son?
6. She was blamed for stealing.
7. His brother was slapped.
8. The man slapped his child.
9. Mother scolded her son.
10. I dreamt about big big things.
11. Who was blamed for the poem and why?
12. Remember God and he will listen.

UNIT XIII

ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਗੀਤ

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ

: ੧੪ :

ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਗਜੀਤ ਦਾ ਪਿਉ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਪਤੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਰਹੀ ਤੇ ਯਾਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਜਗਜੀਤ ਘਰ ਆਇਆ। ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਪੁਛਿਆ - "ਅਜ ਇਤਨਾ ਚਿਰ ਕਰ ਕੇ ਆਏ ਓ, ਕਿਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸੋ?"

ਉਹ ਬੋਲਿਆ - "ਅਜ ਮੇਲਾ ਰਾਮ ਦੇ ਤਲਾਅ ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇਵਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਆਉਂਦ ਸੁਣੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਪਿਛੋਂ ਆਏ ਨੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਆਵਾਂ।"

ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਜ਼ਰਾ ਉਤਸੁਕਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਬੋਲੀ - "ਉਹ ਕੌਣ ਨੇ? ਕਿਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ? ਅਗੇ ਵੀ ਕਦੇ ਆਏ ਸਨ?"

ਉਹ ਹਰ ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ਸਾਲ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਬੜੇ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ, ਭਜਨੀਕ ਵੀ ਹਦ ਦਰਜੇ ਦੇ ਨੇ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਜੋ ਗੱਲ ਧਾਰ ਕੇ ਜਾਰਿ ਝਟ ਬੁਝ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਬਾਝਾ ਵਿਚ ਤਿਲ ਸੁਟਣ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।"

"ਹੱਛਾ! ਜੁਨਾਨੀਆਂ ਵੀ ਗਈਆਂ ਸਨ?"

"ਕੋਈ ਥੋੜੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ? ਉਥੇ ਜੁਨਾਨੀਆਂ ਦਾ ਧੁਰ ਧਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਬੜੇ ਬੜੇ ਅਮੀਰ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲਾਣ ਵਿਚ ਲਾਸਾਨੀ ਨੇ।"

"ਤਾਂ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਲੈ

ਚਲੇ ਖਾਂ ਇਕ ਦਿਨ।"

"ਪਰ ਉਥੇ ਤੇ ਇਤਨੀ ਭੀੜ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਕਿਸੇ ਬੜੇ ਗੈਸਲੇ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।"

"ਫੇਰ?"

"ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸਲਾਹ ਏ ਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀਏ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਂਜ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ।"

"ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਜਾਏ ਨੇ?"

"ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾਏ।"

"ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਕੀਕਣ ਆਉਣਗੇ?"

"ਤੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਤਾਂ ਏਂ ਜੁ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਸੇਨੂੰ ਉਮੇਦ ਤਾਂ ਬੜੀ ਹੈ ਜੁ ਆ ਜਾਣਗੇ।"

"ਚੰਗਾ ਫਿਰ ਨੀ ਆਉਣਾ ਕਿਸੇ ਦਿਨ (ਕੁਝ ਸੋਚ ਕੇ) ਕਲ੍ਹ ਨੀ ਆਉਣਾ ਖਾਂ।"

"ਕਲ੍ਹ ? ਹੱਛਾ ਮੈਂ ਕੋਸ਼ਸ ਕਰਾਗਾ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦਾ ਬਚਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਮੇਦ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਣ ਲਈ ਮਨਾ ਲਵਾਗਾ।"

"ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਕਹਿ ਆਉਂਦੇ। ਖ਼ਬਰੇ ਕਲ੍ਹ ਤੁਹਾਡੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਕਿਸ ਹੋਰ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਛੱਡਣ।"

ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਹਿ ਹੀ ਆਉਂਦਾ। ਹੱਛਾ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਜਾਨਾ ਵਾਂ।"

ਕੋਟ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤੇ ਘੰਟੇ ਕੁ

ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਘਰ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਅਜੇ ਤਕ ਬੈਠੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲੀ — "ਕਹਿ ਆਏ ਓ?"

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ — "ਕਹਿ ਛੱਡ ਕੇ ਮਠਾ ਵੀ ਆਇਆ ਵਾਂ। ਇਕ ਦੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਰ ਵੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲ ਦਾ ਹਾਰ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਜੁ ਹਾਂ ਕਰਾਂ ਕੇ।"

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਉਠ ਬੈਠੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਜਗਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਪੁਛਣ ਲਗੀ, "ਸੰਤ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਆਉਣਗੇ?"

ਉਹ ਬੋਲਿਆ "ਪੂਰੇ ਦਸ ਵਜੇ " ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਮਾਇਆ ਵੀ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈ। ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਬੋਲੀ "ਕੁੜੇ ਅੱਜ ਰਤਾ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਸਾਰੇ ਘਰ ਅੱਜ ਸੰਤਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਆਉਣਾ ਏ।"

ਮਾਇਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ — "ਮੈਨੂੰ ਅਗੇ ਈ ਪਤਾ ਏ। ਰਾਤੀਂ ਜਦੋਂ ਭਰਾ ਹੋਰੀਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਾਗਦੇ ਸਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਦਸਿਆ ਸੀ।"

ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਜਣੀਆਂ ਰਸੋਈ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਰਸੋਈ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਗ ਪਈਆਂ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਜਗਜੀਤ ਬੋਲ ਉਠਿਆ — "ਓਹੋ! ਕੰਮ ਤਾਂ ਬੜਾ ਖੁਰਾਬ ਹੋਇਆ।"

ਮਾਇਆ ਨੇ ਬੜੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਪੁਛਿਆ — "ਕਿਉਂ ਭਰਾ?" ਉਹ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ:

"ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਕਚਹਿਰੀ ਤਰੀਕ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਚੇਤਾ ਈ ਹੁਣ ਆਇਆ। ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਹੈ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਜਸਵੰਤ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੈ।"

ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਘਬਰਾ ਕੇ ਬੋਲੀ - "ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ?
ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕੱਲੀਆਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗੀਆਂ? ਕਿਹਾ ਮੁਕੱਦਮਾ
ਹੈ ?"

'ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਖ਼ਾਹ ਮਖ਼ਾਹ ਦਾ ਉਸ ਨੇ
ਸਾਨੂੰ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹ ਤਲਬ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਹੁਣ ਕੀ
ਬਣੇਗਾ? ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਜਵਾਬ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬੜਾ ਮਾੜਾ
ਕੰਮ ਹੋਇਆ, ਪਹਿਲਾਂ ਖ਼ਿਆਲ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਹੋਰ ਠਹਿਰ ਜਾਏ।"

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ ਬੜੇ ਹੌਂਸਲੇ ਨਾਲ ਬੋਲੀ -
"ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਭਰਜਾਈ। ਤੂੰ ਘਾਬਰ ਕਿਉਂ ਗਈ ਏਂ ਰੋਟੀ ਖੁਆਣ ਵਿਚ
ਕੋਈ ਉਠ ਘੋੜੇ ਲੱਦਣੇ ਨੇ? ਸੰਤ ਲੋਕ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਇਕ
ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣੀ ਕਿਡਾ ਕੁ ਐਖਾ ਕੰਮ ਏ" ਫਿਰ ਜਗਜੀਤ ਵਲ ਤੱਕ
ਕੇ ਬੋਲੀ "ਭਰਾ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਬਿਸ਼ਕ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਸਭ ਸੰਭਾਲ
ਲਵਾਂਗੀਆਂ।"

ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਹੋਈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਉਤਸਾਹ ਨਾਲ
ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਗ ਗਈ। ਜਗਜੀਤ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

13.1 Phrases

ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

one day

ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਆਵਾਂ।

let me have an audience

ਧੁਰ ਧਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਇਆ ਜਦਾ
ਕਹਿ ਆਏ ਓ ?

there was no end, the end could not
be found
have you told him?

ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਜੁ ਹਾਂ ਕਰਾ ਕੇ

I only gave up when he said yes, I

didn't give up until he assented

ਰੋਟੀ ਖੁਆਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਠ ਘੋੜੇ
ਲੱਦਣੇ ਨੇ ?

In giving a meal are camels and

horses to be loaded?, i.e., Is

it such a big job to give a meal?

13.2 The following proper names are found in the reading:

ਜਗਜੀਤ, ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ, ਮੇਲਾ ਰਾਮ, ਦੇਵਰਾਮ, ਮਾਇਆ, ਜਸਵੰਤ

13.3 Vocabulary

ਅਚਾਨਕ	suddenly
ਅਮੀਰ	rich
ਆਉਂਦ	arrival (f.)
ਜਿਵੇਂ	thus
ਅੱਖਾ	difficult, distressed
ਇਕਰਾਰ	promise (m.)
ਇੰਨੇ ਨੂੰ	in the meantime
ਈ	= ਹੀ
ਏ	= ਹੈ
ਉਂਜ ਹੀ	just, anyway, for no particular reason
ਉਤਸਾਹ	enthusiasm (m.)
ਉਤਸੁਕਤਾ	eagerness (f.)
ਉਮੈਦ	hope (f.)
ਊਠ	camel (m.)
ਓ	= ਹੋ
ਓਹੋ	oho!, an exclamation
ਸੰਗੀਤ	music (m.)
ਸੰਭਾਲਣਾ	to take care of, to manage
ਸੰਭਾਲ ਲੈਣਾ	to take care of, to manage
ਸਾਨੂੰ	to us
ਜੋ	were, with ਤੂੰ
ਹੱਸਣਾ	to laugh

ਹੱਛਾ	well! all right!
ਹਦ	limit, boundary (f.)
ਹਦ ਦਰਜੇ ਦਾ	extremely
ਹਾਰ	garland (m.)
ਹਿੰਮਤ	courage (f.)
ਹੁਣੇ	just now
ਹੋਰੀਂ	others
ਕਚਹਿਰੀ	court of law (f.)
ਕਰਨੀ	deed, action (f.)
ਕਲ੍ਹ	tomorrow, yesterday
ਕੱਲਾ	alone
ਕਾਹਲੀ	haste (f.)
ਕਿਉਂ	= ਕਿਉਂ
ਕਿਹੜਾ	what? which? who?
ਕਿਠਾ	where?
ਕੀਕਣ	how?
ਕੋਸ਼ਸ਼	= ਕੋਸ਼ਿਸ਼
ਕੋਟ	jacket, coat (m.)
ਖ਼ਬਰੇ	who knows?
ਖ਼ਰਾਬ	bad
ਖ਼ਾ	then, indeed
ਖ਼ਾਹ ਮਖ਼ਾਹ	in vain
ਖ਼ੁਆਉਣਾ	to feed
ਖ਼ੁਆਣਾ	= ਖ਼ੁਆਉਣਾ
ਗਲ	neck (m.)
ਗਵਾਹ	witness (m.)
ਗਵਾਹੀ	testimony (f.)

ਘਬਰਾਉਣਾ	to be afraid, confused
ਘਬਰਾਹਟ	fear, trouble, confusion (f.)
ਘਾਬਰਨਾ	to be frightened, perplexed, confused
ਘਾਬਰ ਜਾਣਾ	to be frightened, perplexed, confused
ਚੇਤਾ	memory, recollection (m.)
ਚੇਖਾ	good
ਚੇਖਾ ਚਿਰ	for a long time
ਛਕਣਾ	to eat
ਛੁਟ	except, besides
ਛੇ ਨਲ	quickly
ਜਗਾਉਣਾ	to awaken (trans.)
ਜਗਾ ਦੇਣਾ	to awaken (trans.)
ਜਣੀ	woman (f.)
ਜਠਾਠੀ	woman (f.)
ਜਰਾ	some, a little
ਜਾਓ	= ਜਾਉ
ਜਾਗਣਾ	to wake up (intr.)
ਜੁ	that (conj.)
ਜੁ	emphatic word
ਤੱਕਣਾ	to see
ਤਰੀਕ	date, day of the year (f.)
ਤਲਬ ਕਰਾਉਣਾ	to cause to summon
ਤਲਾਅ	pond (m.)
ਤਿਲ	sesamum (m.)
ਦੱਸਣਾ	to show, tell
ਦਰਸ਼ਨ	audience, visit with an important man, seeing (polite speech) (m.)

ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ	to both
ਧਜ	banner (m.)
ਧੀਰਜ	patience (f.)
ਪੁਰ	extremity, limit (m.)
ਨੇ	= ਨ
ਪ੍ਰਸ਼ਨ	question (m.)
ਪ੍ਰਸਾਦ	offering at a religious ceremony (m.)
ਪਿਉ	father (m.)
ਬਚਨ	word, promise (m.)
ਬਿਸ਼ਕ	surely
ਬੁੱਝਣਾ (ਬੁਝਣਾ)	to guess, comprehend
ਬੇਨਤੀ	request (f.)
ਭਜਨੀਕ	singer of ਭਜਨ, devotional singer (m.)
ਭਰਜਾਈ	brother's wife (f.)
ਭਰਾ	brother (m.)
ਭਾਵ	feeling, idea, gesture (m.)
ਭੀ	= ਵੀ
ਭੀੜ	crowd (f.)
ਮਨਾਣਾ	to make someone agree, to please
ਮਾੜਾ	bad, weak
ਮੁਸ਼ਕਲ	difficulty (f.)
ਮੁਕੱਦਮਾ	court case (m.)
ਮੌਕਾ	here: occasion (m.)
ਰਸੋਈ	cooking (f.)
ਰਸੋਈ ਘਰ	kitchen (m.)
ਰਤਾ	a little, somewhat

ਰਾਤੀਂ	at night, last night
ਰੋਟੀ	flat, round bread (f.)
ਲੱਦਣਾ	to load
ਲਾਸਾਨੀ	unequaled, unique
ਵਜੇ	o'clock
ਵਾਂ	= ਹਾਂ
ਵਿਸਾਖੀ	a festival on the first day of ਵਿਸਾਖ (m.)
ਵੇਲਾ	time (m.)

13.4 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਕਿਸਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਰਹੀ ?
੨. ਜਗਜੀਤ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਵਜੇ ਘਰ ਆਇਆ?
੩. ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਦੇ ਇਤਨਾ ਚਿਰ ਕੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਜਗਜੀਤ ਕੀ ਬੋਲਿਆ?
੪. ਜਗਜੀਤ ਕਿਹੜੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਚਲਾ ਗਿਆ?
੫. ਜਗਜੀਤ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?
੬. ਕੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਜਨਾਨੀਆਂ ਵੀ ਗਈਆਂ ਸਨ?
੭. ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਆਖਿਆ?
੮. ਜਗਜੀਤ ਨੇ ਬਲਗੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾਂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?
੯. ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨੈ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ?
੧੦. ਜਗਜੀਤ ਕਦੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਗਿਆ?
੧੧. ਜਗਜੀਤ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਸਮਾਂ ਦੱਸਿਆ?
੧੨. ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਉੱਠੀ?
੧੩. ਜਗਜੀਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਕੀ ਖਿਆਲ ਆਇਆ?
੧੪. ਜਗਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦੱਸਿਆ?
੧੫. ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਦੇ ਘਬਰਾਉਣ ਤੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਆਖਿਆ?

13.5 Fill in the blanks:

੧. ਉਹ _____ ਲਈ _____ ਸ਼ਹਿਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।
੨. ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ _____ ਚਿਰ ਪਤੀ ਦੀ ਉਡੀਕ _____।
੩. _____ ਚਿਰ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂ ਆਏ _____?
੪. ਤਲਾਅ _____ ਉਹ ਦੀ _____ ਸੁਣੀ ਸੀ।
੫. ਮੈਂ _____ ਦੇ ਮਾਣ ਨਾਲ _____।
੬. ਬੜੇ _____ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਹਨ।
੭. ਅਮੀਰ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਠਾਨੀਆਂ ਪ੍ਰਯਾਨ _____ ਵਿਚ _____।
੮. ਸਾਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ _____ ਚਾਹੀਦੇ _____।
੯. ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ _____।
੧੦. ਉਥੇ _____ ਭੀੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ _____ ਇਲ _____ ਥਾਂ ਨਹੀਂ _____।
੧੧. ਇਹ ਕਰਨਾ _____ ਬੜੇ ਹੌਸਲੇ _____ ਕੰਮ ਹੈ।
੧੨. ਉਸਦੀ ਇਹ _____ ਹੈ ਕੇ ਇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ _____ ਲਈ ਬੇਨਤੀ _____।
੧੩. ਮੀਤਾ ਨਾਲ _____ ਦਾ ਬੜਾ _____ ਸੀ।
੧੪. ਮੈਨੂੰ ਉਮਿਦ ਤਾਂ ਬੜੀ ਹੈ _____ ਜਾਣਗੇ।
੧੫. ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ _____ ਜੇ _____ ਹੀ ਚਲੇ _____।
੧੬. ਕਪੜੇ _____ ਉਹ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ _____ ਗਿਆ।
੧੭. ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਜੁ _____ ਕੇ।
੧੮. ਮੈਂ ਅੱਜ ਅਗੇ _____ ਕੁਝ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਉਠ _____।
੧੯. ਰਾਤੀਂ ਅਸੀਂ ਚੋਖਾ ਚਿਰ _____ ਸਾਂ।
੨੦. ਅੱਜ ਕਚਹਿਰੀ _____ ਹੈ।

13.6 Translate into Panjabi:

1. One of his brothers had gone to the city for a few days.
2. Until late at night she waited for him.
3. Why did you come so late today?

4. Today the arrival of a saint in the village was heard. I also went to see him.
5. He said eagerly, "Did he ever come before?"
6. Every second or third year we go there on the occasion of a fair.
7. What ever you are thinking of, he can tell you.
8. There is no room in the house even to put a seed.
9. They belong to high families.
10. They are unique in their beauty.
11. Then I must certainly see him.
12. Only a man of great courage can do this.
13. Why don't we invite him to dinner someday?
14. I have great hopes that he will come.
15. How wonderful it would have been if you had already invited him!

13. 7 The passive voice is formed with ਜਾਣਾ as an auxiliary verb. It is used with the past participle of the verb of action, which agrees in gender and number with the subject of the sentence:

ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ	Work is done by the boy
ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ	The book will be read by the boy
ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ	Work was done by the boy

Change the following sentences into the passive voice:

੧. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
੨. ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀਏ
੩. ਉਸ ਨੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਜਗਾ ਦਿਤਾ।
੪. ਅੱਜ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੋ।
੫. ਪਹਿਲਾਂ ਖ਼ਿਆਲ ਹੀ ਨਾ ਕੀਤਾ।
੬. ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਸਭ ਸੰਭਾਲ ਲਵਾਂ।

13.8 The verb ਸੱਕਣਾ is used as an auxiliary to mean "can", or "may". The verb of action in the sentence is used in its stem form:

ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ	You can (may) go
ਅਸੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ	We can (may) go
ਅਸੀਂ ਜਾ ਸਕੇ	We were able to (could) go
ਉਹ ਜਾ ਸਕੇਗਾ	He will be able to go
ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ	This can be said

Complete the following sentences with the help of ਸੱਕਣਾ :

੧. ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ——— (could go more than once)
੨. ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਪਤੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ——— (can do)
੩. ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ——— (could be [passive])
੪. ਬੜੇ ਹੌਸਲੇ ਵਾਲਾ ਈ ਇਹ ਕੰਮ ——— (can do)
੫. ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ——— (can be done)
੬. ਮੂੰਹਾ ——— (may be afraid)
੭. ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਰੋ ——— (could begin)
੮. ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦਿਨ ਹੋਰ ——— (can stay)
੯. ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਕਪੜੇ ——— (can put on)
੧੦. ਅਸੀਂ ਦਸ ਵਜੇ ——— (can come back)

UNIT XIV

ਜੀਭ

ਸ: ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹਿਦ

ਬੋਟੀ ਤੋਲਾ ਨਰਮ ਮਾਸ ਦੀ,
 ਬਣ ਜਾਏ ਤੇਜ਼ ਕਟਾਰੀ ਜੀਭ !
 ਲਕੜੀ ਵਾਂਗ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰੇ,
 ਬਿਨ ਚੰਦਿਆ ਦੇ ਆਰੀ ਜੀਭ !
 ਓ, ਬੜਬੋਲੇ ਮੂੰਹ ਭੈੜੇ ਥੀਂ,
 ਗੱਲ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਕਰਿਆ ਕਰ,
 ਚੁਲ੍ਹੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਧੁਖਦੀ, ਭਖਦੀ,
 ਦਿਸੇ ਤੇਰੀ ਅੰਗਾਰੀ ਜੀਭ !
 ਸਤਿਆਨਾਸ ਨਾ ਹਿੰਦ ਦਾ ਹੁੰਦਾ,
 ਛਿੜ ਕੇ ਕੌਰੋ-ਪਾਡੇ ਜੰਗ,
 ਜੇ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਸਾਂਭੀ ਰਖਦੀ,
 ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਤੇਗ਼ ਦੋਧਾਰੀ ਜੀਭ !
 ਬੜੇ ਬੜੇ ਜੋਧੇ ਜੋ ਡਰਦੇ
 ਨਹੀਂ ਤੋਪਾਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਤੋਂ,
 ਸਹਿਮ ਜਾਣ ਜਦ ਵਾਂਗ ਪਟਾਕੇ,
 ਛਡਦੀ ਘਰ ਦੀ ਨਾਰੀ ਜੀਭ !
 ਰਬੜੇਂ ਨਰਮ, ਫੁਲਾਂ ਤੋਂ ਹੌਲੀ,
 ਨਾ ਹੱਡੀ ਨਾ ਪੱਸਲੀ ਮੂਲ,
 ਫਿਰ ਭੀ ਬਣ ਜਾਏ ਤੇਜ਼ ਤੀਰ ਤੋਂ,
 ਤੇ ਪਰਬਤ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਜੀਭ !
 ਜੀਭ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਹਾਥੀ ਉਤੇ,
 ਜੀਭ ਲਿਤਾੜੇ ਹਾਥੀ ਪੈਰ ,

ਸ਼ਤਰੂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਿਤਰ ਬਣਾਵੇ,
 ਤੇੜੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਜੀਭ!
 ਬੱਤੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਠਾਏ,
 ਰੱਬ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰ ਕੇ ਕੈਦ,
 ਫਿਰ ਭੀ ਮਾਰ ਦੂਰ ਤਕ ਕਰਦੀ,
 ਚੰਡੀ ਔਗੁਣਹਾਰੀ ਜੀਭ!
 ਸ਼ੇਰ ਮੱਥਿਓਂ ਫੱਟ ਮਿਲ ਗਿਆ,
 ਥੋੜੇ ਦਿਨੀਂ ਕੁਹਾੜੇ ਦਾ,
 ਪਰ ਨਾ ਮਿਟਿਆ ਘਾਉ ਰਿਦੇ ਦਾ,
 ਜੋ ਲਾਇਆ ਸੀ ਆਰੀ ਜੀਭ !
 ਜਿਉਂ ਰਾਹ ਵਿਚੋਂ ਤਿੱਖਾ ਕੰਡਾ,
 ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਹਨ ਸਭ ਪੁਟ ਸੁਟਦੇ,
 ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਦ-ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ,
 ਖਿਚ ਸੁਟੀਏ ਤਿਉਂ ਸਾਰੀ ਜੀਭ!

14.1 Phrases

ਰਬੜੋਂ ਨਰਮ, ਫੁਲਾਂ ਤੋਂ ਹੌਲੀ	softer than rubber, gentler than flowers
ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ...	it makes one feel like... (lit., it is desired)

14.2 Vocabulary

ਅੰਗਾਰੀ	fire (f.)
ਆਰੀ	saw (f.)
ਔਗੁਣਹਾਰਾ	defective
ਸਹਿਮਣਾ	to be frightened
ਸਹਿਮ ਜਾਣਾ	to be frightened
ਸ਼ਤਰੂ	enemy (m.)

ਸਤਿਆਨਾਸ	destruction, misfortune (m.)
ਸਭਿਣਾ	to restrain, hold, support, care for, manage
ਹਿੰਦ	India (m.)
ਹੌਲਾ	gentle, light (in weight)
ਕਟਾਰੀ	dagger (f.)
ਕੰਡਾ	thorn (m.)
ਕੁਹਾੜਾ	axe (m.)
ਕੌਰੋ - ਪਾਂਡੋ	Kauravas and Pandavas (in Mahabharata) (m.)
ਖਿਚ ਸੁੱਟਣਾ	to pull out
ਘਾਉ	wound (m.)
ਚੰਡੀ	a Hindu goddess, Kali; used derogatively for a woman (f.)
ਚੰਦੀ	tooth of a saw (f.)
ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ	to cause to ride, to cause to mount
ਚਾਰਨਾ	to saw
ਚੁਲ੍ਹਾ	oven, fireplace (m.)
ਛੱਡਣਾ	to shoot, throw, release
ਛਿੜਨਾ	to begin
ਜੜ੍ਹ	root (f.)
ਜਿਉਂ	as... (with ਤਿਉਂ)
ਜੀਭ	tongue (f.)
ਜੋਧਾ	warrior (m.)
ਤਿਉਂ	...so, in the same way (with ਜਿਉਂ)
ਤਿੱਖਾ	sharp
ਤੀਰ	arrow (m.)
ਤੇਗ	sword (f.)
ਤੇਜ	sharp
ਤੇਪ	cannon (f.)
ਤੇਲਾ	a measure of weight, about one-half ounce (m.)

ਥੀਂ	from; by, through
ਦ੍ਰੋਪਦੀ	heroine of Mahabharata, wife of Pandavas (f.)
ਦਿੱਸਣਾ	to be seen, to be visible
ਦਿਨੀਂ	in days
ਦੋਧਾਰੀ	double-edged
ਧੁਖਣਾ	to burn furiously
ਨਰਮ	soft
ਠਾਰੀ	woman (f.)
ਪੱਸਲੀ	small bones (f.)
ਪਹਿਰੇਦਾਰ	guard (m.)
ਪਟਾਕਾ	firework (m.)
ਪਰਬਤ	mountain (m.)
ਪੁਟ ਸੁੱਟਣਾ	to dig, to eradicate
ਛੱਟ	cut, wound (m.)
ਫੁਲ	flower (m.)
ਬਠਾਣਾ	to appoint, to cause to sit
ਬਦ-ਜ਼ਬਾਨ	bad-tongued, harsh-speaking
ਬੰਦੂਕ	rifle (f.)
ਬੜਬੋਲਾ	braggart, boaster (m.)
ਬਿਨ	without
ਭਖਣਾ	to burn
ਭਾਰਾ	heavy
ਭੈੜਾ	evil, wicked, bad
ਮੱਥਾ	forehead (m.)
ਮਾਰ	raid (f.)
ਮਿਟਣਾ	to go away, be destroyed, end

ਮੂਲ	basic element, root (m.)
ਰੱਬ	God (m.)
ਰਬੜ	rubber (f.)
ਰਾਹ	way, path (m.)
ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ	relation (f.)
ਰਿਦਾ	heart (m.)
ਲਕੜੀ	wood, piece of wood (f.)
ਲਿਤਾੜਨਾ	to trample, crush
ਵਾਂਗ	like

14.3 Write this poem in prose order and write, in English, its meaning.

14.4 Translate the following into Panjabi:

1. The tongue is a piece of meat weighing a tola.
2. The tongue becomes a sharp dagger.
3. Like a saw it saws the heart.
4. Why don't you talk nicely sometimes?
5. The fire is burning furiously.
6. If there were no Mahabharata, India would not have been destroyed.
7. Had he kept quiet, there would have been no war.
8. Everyone shudders with fear when the housewife uses her sharp tongue.
9. The tongue is softer than rubber, lighter than flowers.
10. But it becomes sharper than an arrow and heavier than the mountains.
11. The tongue may make you ride on an elephant or be trampled under his feet.

12. It may turn an enemy into a friend or a relative into an enemy.
13. There are 24 watchmen in his house.
14. I feel like going there.
15. It is easier to heal a wound made by a lion than one made by the tongue.

14.5 The post-position ਤੇ° is used to indicate the comparative and superlative degrees of adjectives and adverbs. The adjective or adverb itself is not altered:

ਭਾਰੀ	heavy
ਪਰਬਤ ਤੇ° ਭਾਰੀ	heavier than a mountain
ਸਭ ਤੇ° ਭਾਰੀ	heaviest of all

Translate the following into Panjabi:

1. This girl is more beautiful than that one.
2. This book is lighter than the other.
3. Ra:m is cleverer than Na:nak.
4. Delhi is farther than London.
5. The price of a book is more than that of a pen.
6. The householder a:šram is better than other a:šrams.
7. His tongue is sharper than hers.
8. I am older than you (use ਬੜਾ).
9. The capitol of Iraq is older than the capitol of America (use ਪੁਰਾਣਾ).
10. What do you like most of all?

UNIT XV

ਚਾਚੇ ਜੁੰਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ --

ਜੋਸ਼ੁਆ ਫ਼ਜ਼ਲਦੀਨ

ਚਾਚਾ ਜੁੰਮਾ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਰੋਣਕੀ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੇੜ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਛਾੜ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹਾਸਾ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮਖੌਲ, ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਮੌਜ ਨਾਈ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ। ਚਾਚਾ ਜੁੰਮਾ ਮੇਰਿਆਂ ਉਤੋਂ ਦੀ ਬੁਕਦਾ ਸੀ, ਟੁਰਦਾ ਟੁਰਦਾ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆ ਖਹਿੰਦਾ। ਜੁਆਨੀ ਮਸਤਾਨੀ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਸੀ, ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਰੀ ਇਕ ਖੇਡ ਸੀ ਤੇ ਚਾਚਾ ਜੁੰਮਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਖਿਡਾਰੀ।

ਪਰ ਸਮੇਂ ਹੁਣ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ। ਚਾਚਾ ਜੁੰਮਾ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੱਡ ਗੋਡੇ, ਜਾਣੇਂ ਜਵਾਬ ਦੇਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਟੁਰਦਾ ਚਾਚਾ, ਤਾਂ ਡੰਗੋਰੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ। ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਦੰਦ ਕੋਈ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਨੇਤਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਗਏ, ਦਿਖਾਈ ਘੱਟ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਅਗੇਂ ਰੱਬ ਦੀ ਕਰਨੀ, ਸ਼ਰੀਕ ਬੁਰੇ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਬੱਸ ਇਸੇ ਤਕ ਵਿਚ, ਕਿ ਕਦੇਂ ਚਾਚਾ ਪਰਾਣ ਛੱਡੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਵਾਰਸ ਹੋਈਏ। ਚਾਚਾ ਜੁੰਮਾ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਬਲੀ ਸੀ, ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਚੋਖੀ ਧਾਕ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਚਾਚੇ ਦੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਅਵਾਈ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਚਾਚੇ ਨੇ ਬਾਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕੋਠੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰਾਇਆ ਕੋਈ ਪੰਜ ਛੇ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚੋਂ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੋਤਰੇ, ਦੇਹਤਰੇ, ਧੀਆਂ, ਪੁੱਤਰ ਬਬੇਰੇ ਸਨ। ਪਰ ਸ਼ਰੀਕਾ ਸ਼ਰੀਕਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਚਾਚੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਢੁਕੇ। ਆਖਣ, ਕੌਣ ਜਾਵੇ? ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ? ਧਨ ਦੌਲਤ ਕਿਹੜਾ ਚਾਚਾ ਸੀਨੇ ਤੇ ਧਰਕੇ ਨੈ ਚਲਿਆ ਹੈ? ਵਰ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੋ, ਆਖਰ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਰੁਖੜਾ, ਅੱਜ ਡਿੱਗਾ ਕਿ ਕਲ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕੋਈ ਬੈਠ ਤਾਂ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਕਾਹਨੂੰ

ਖੰਘਾਰ ਪਏ ਸਾਭੀਏ? ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰੇ ਕੱਲੇਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ। ਉਂਜ ਚਾਚੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਾਲੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਕਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਮੈਉਣ। ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਕੋਈ ਇਕ ਕੋਠੀ ਦਾ ਮਲਕ ਬਣੇ ਤੇ ਕੋਈ ਦੋਂਹ ਦਾ, ਪਰ ਨੇੜੇ ਕੋਈ ਨਾ ਢੁਕੇ।

ਚਾਚੇ ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ ਟਹਿਲ ਜੋਗਾ ਬੱਸ ਉਸ ਦਾ ਇਕੋ ਕਾਮਾ ਹੀ ਕਾਮਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵੀਹਾਂ, ਪੰਝੀਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇਕ ਕੁਖ ਦਾ ਜਾਇਆ ਸੀ। ਜੁੰਮੇ ਦੀ ਹਦੋਂ ਬਾਹਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ। ਚਾਚਾ ਬੀਮਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੈਦਾਂ, ਹਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਦਾ ਫਿਰੇ। ਚਾਚਾ ਵੱਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਦੀ ਹੁੱਕਾ ਬੁੱਝਣ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਈ ਫਿਰੇ। ਗੱਲ ਕੀ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਾਮਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ, ਉਂਜ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਨਿਆਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੁੰਮੇ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਚਿਰੋਕਣੀ ਮੁਕ ਗਈ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਕਾਮੇ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਤਕ ਜੁੰਮੇ ਨੂੰ ਲਈ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਜੁੰਮਾ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਤੇ ਚਾਰ ਚੌਵਾਂ ਵਿਚ ਗੱਜ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ:

"ਯਾਰੇ, ਮੇਰੇ ਪੋਤਰਿਆਂ, ਦੇਹਤਰਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਭੈਣਾ ਭਾਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਕਾਮਾ ਬਹੁਤਾ ਦਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹੱਕ ਮੈਂ ਕਿਥੋਂ ਦੇਣ ਜੋਗਾ ਜੇ? ਇਹ ਇਸੇ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤਕ ਪਿਆ ਜੀਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਚਿਰੋਕਣੀ ਮਿਟੀ ਵੀ ਨਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ।"

ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਆਖ਼ਰ ਇਕ ਦਿਨ ਜ਼ਰੂਰ ਢਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਜੰਮਿਆ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਚਾਚੇ ਜੁੰਮੇ ਦਾ ਵੀ ਆਖ਼ਰ ਇਕ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ। ਕਾਲ ਤੋਂ ਕਿਹੜਾ ਮਾਈ ਦਾ ਜਾਇਆ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਚਾਚਾ ਜੁੰਮਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੇ ਸ਼ਰਮੋਂ ਕੁਸ਼ਰਮੋਂ ਸ਼ਰੀਕਾ ਆਣ ਰੋਣ ਧੋਣ ਲੱਗਾ, ਤੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਕਢਨ-ਦਢਨ ਕੀਤਾ।

ਜਦੋਂ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਮੋਇਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਈਦੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਲਓ, ਭਾਈ, ਚਾਚਾ

ਜੁੰਮਾਂ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਨਿਕਲਿਆ, ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਵਸੀਅਤ ਲਿਖ ਕੇ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਸੀਅਤ ਇਕ ਲਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੈ ਤੇ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਮੇਰੇ ਪੋਤਰਿਆਂ ਦੇਹਤਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਲਓ, ਭਾਈਓ, ਚਾਚੇ ਜੁੰਮੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸ਼ਰੀਕਾ ਆ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਲੱਗਾ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਖੋਲ੍ਹਣ।"

ਝੱਟ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿਹੜਾ ਜੀਵ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਹੁੰਮ ਹੁਮਾ ਕੇ ਆਣ ਹਿੱਠਾ ਹੋਇਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਅੱਜ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਪਰ੍ਹਾ ਲੱਗ ਗਈ ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਈਦਾ ਉਠਿਆ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਕੇ ਲਫ਼ਾਫ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਲੱਗਾ ਪੜ੍ਹਨ:

"ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਕੋਈ ਦੇ ਲੱਖ ਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਵਿਚੋਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਇਹੋ ਇਕ ਕੋਠੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਢਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕੋਠਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਾਮੇ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਵੰਡ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ:

"ਤੀਹ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਪੋਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।"

ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ, ਸ਼ਾਬਾਸ਼। ਚਾਚਾ ਜੁੰਮਾਂ ਕੂਲ-ਪਾਲ ਨਿਕਲਿਆ। ਪੋਤਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਅੰਗ ਸਾਕ ਬੜੇ ਖੁਸ਼। ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਵਸੀਅਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ,

"ਤੇ ਵੀਹ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਹਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਪੰਜ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਸਾਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਤੇ ਬਾਕੀ ਜੇ ਬਚੇ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਗ ਸਾਕ ਮੇਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਜਾਵੇ।"

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਚੌਧਰੀ ਈਦਾ ਤਾਂ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖੂਬ, ਖੂਬ ਵਾਹ ਭਈ ਵਾਹ, ਦਾ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਚਾਚੇ ਜੁੰਮੇ ਦੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰੇ

ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਉਥੇ ਬੈਠੇ ਹੀ ਵਪਾਰ ਕਰ ਲਏ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹਵੇਲੀ ਲੈਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਢੱਗਿਆਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਕੀਤਾ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਗਾਂ ਦਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੱਝ ਦਾ। ਪਰ ਅਖੀਰ ਇਕ ਪੋਤਰਾ ਉਠਿਆ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾ ਕੇ ਚੌਧਰੀ ਈਦੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, "ਚੌਧਰੀ ਜੀ, ਇਹ ਰੁਪਈਆ ਹੈ ਕਿਥੇ, ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਕਦੇ?"

ਚੌਧਰੀ ਈਦਾ ਉਠਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: "ਇਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ। ਵਸੀਅਤ ਵਿਚ ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਰਸੀਦ ਪਰਚਾ ਹੀ ਹੈ, ਰੁਪਈਆ ਕਿਥੇ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਚੇ ਜੁੰਮੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ।"

15.1 Phrases

ਚੰਗੀ ਮੌਜ ਲਾਈ ਰਖਦਾ ਸੀ
 ਮੋਢੀਆਂ ਉਤੇ ਦੀ ਬੁਕਦਾ ਸੀ
 ਕੰਧਾ ਨਾਲ ਪਿਆ ਖਹਿੰਦਾ
 ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਰੀ ਇਕ ਖੇਡ ਸੀ
 ਜਵਾਬ ਦੇਈ ਬੈਠੇ ਸਨ
 ਆਖਣ, ਕੌਣ ਜਾਵੇ?
 ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ ?
 ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰੇ ਕੋਲੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ
 ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਨਿਕਲਿਆ
 ਮੈਂ ਲੱਗਾ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਵਜ਼ੀਅਤ ਖੋਲ੍ਹਣ
 ਜਿਹੜਾ ਕਿਹੜਾ
 ਤੀਹ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ
 ਕਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਮੇਉਣਾ

was giving a good time
 he spit over his shoulders
 he rubbed (people) with his shoulder
 the whole world was a game
 had given up
 "who wants to go?" they would say
 what for? for what purpose?
 all stayed far from the poor man
 he turned out to be very wise
 I will begin to open his will
 whoever
 thirty thousand apiece
 to dance for joy, to be beside
 oneself

15.2 Vocabulary

ਅਖੀਰ	= ਆਖਰ, at last
ਅਗੋਂ	beforehand, previously
ਅਵਾਈ	rumor (f.)
ਆਖਰ	= ਅਖੀਰ, at last
ਆਣਾ	= ਆਉਣਾ
ਇਹੋ	this (very)
ਇਕੋ ਜਿਹਾ	equally
ਈਦਾ	a man's name (m.)
ਉਂਜ	thus
ਉਤੇਂ	from on, off
ਸ਼ਰਮੇ-ਕੁਸ਼ਰਮੇਂ	somehow (lit., with shame and without shame)
ਸ਼ਰੀਕ	relative, companion, partner (m.)
ਸ਼ਰੀਕਾ	= ਸ਼ਰੀਕ
ਸਾਕ	relative (m.)
ਸ਼ਾਬਾਸ਼	bravo!
ਸੀਨਾ	breast, chest (m.)
ਸੇਵਾ	service (f.)
ਸੌਦਾ	business, trade (m.)
ਹੱਡ	bone (m.)
ਹਦੋਂ ਬਾਹਿਰੀ	more than the limit, very much
ਹਵੇਲੀ	mansion (f.)
ਹਾਸਾ	joke (m.)
ਹੁੱਕਾ	water pipe, hukkah (m.)
ਹੁੰਮ ਹੁਮਾ ਕੇ ਆਣਾ	to become overjoyed
ਕਦੀ	= ਕਦੇ

ਕਦੇ	when
ਕੰਧਾ	shoulder (m.)
ਕਫ਼ਨ-ਦਫ਼ਨ	coffin and burial, last rites (m.)
ਕਮਜ਼ੋਰ	weak
ਕਰਾਇਆ	rent (m.)
ਕਲ	= ਕਲ੍ਹ
ਕਾਹ	post-positional of ਕੀ
ਕਾਹਨੂੰ	what for? why?
ਕਾਮਾ	farm laborer (m.)
ਕਾਲ	death (m.)
ਕਿਸਮਤ	fate (f.)
ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ	nowhere
ਕਿੰਨਾ	how much?
ਕੁਖ	womb (f.)
ਕੁਲ-ਪਾਲ	benefactor of the clan (m.)
ਕੋਠੜਾ	diminutive of ਕੋਠੀ, small house, room (m.)
ਕੋਠੀ	large house, mansion (f.)
ਕੋਲੋਂ	from the presence of, in comparison with
ਖਹਿਣਾ	to rub
ਖੰਘਾਰ	cough (m.)
ਖ਼ਾਲੀ	empty
ਖਿਡਾਰੀ	player (m.)
ਖੂਬ ਖੂਬ	bravo! well done!
ਖੋਲ੍ਹਣਾ	to open, untie, unwrap
ਗੱਜਣਾ	to roar
ਗਾਂ	cow (f.)
ਗੋਡਾ	knee (m.)

ਘੱਟ	less
ਚਾਚਾ	father's younger brother (m.)
ਚਿਰੋਕਣਾ	old-timed, of a former age, of long duration
ਚੌਧਰੀ	head-man, an honorific term of address (m.)
ਛਾੜ	used only with ਛੇੜ
ਛੇੜ (ਛੇੜ ਛਾੜ)	teasing (f.)
ਜੰਮਣਾ	to be born
ਜ਼ਮੀਨ	land (f.)
ਜੁੰਮਾ	a man's name (m.)
ਜਾਇਦਾਦ	estate (f.)
ਜਾਉਣਾ	to bear (a child), to give birth
ਜਾਣੇ	as if
ਜਿਨ੍ਹਾਂ	post-positional pl. of ਜੋ , whom, which, what
ਜੀਉਣਾ	to live, to be alive
ਜਾਵ	soul (m.)
ਜੁਆਨੀ	youth (f.)
ਜੇਕਰ	if
ਜੋਗਾ	capable, worthy
ਟਹਿਲ	service, nursing (f.)
ਟੁਰਣਾ	to walk, depart
ਡੰਗੋਰੀ	a small staff (f.)
ਢਹਿਣਾ	to fall, perish
ਢੱਗੀ	a small type of cow (f.)
ਢੁੱਕਣਾ (ਢੁਕਣਾ)	to approach, arrive
ਤਕ	sight, opportunity (f.)
ਬੁਕਣਾ	to spit

ਦੰਦ	tooth (m.)
ਦਰਦੀ	sympathetic, compassionate
ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ	to be seen
ਦਿੰਦਾ	= ਦੇਂਦਾ
ਦੁਨਿਆ	world (f.)
ਦੇਂਹ	= ਦੇ
ਦੇਹਤਰਾ	diminutive of ਦੇਹਤਾ, daughter's son (m.)
ਦੈਲਤ	wealth (f.)
ਧਨ	wealth (m.)
ਧਰਨਾ	to put
ਧਾਕ	reputation (f.)
ਧੋਣਾ	to wash, see ਰੋਣਾ
ਨਿਆ	justice (m.)
ਨਿਆਰਾ	different, strange
ਨਿੱਕਾ	young, small
ਨਿਰਾ	only, sole
ਨੇਕ	good
ਨੇਤਰ	eye (m.)
ਪਰ੍ਹਾ	order, line (f.)
ਪਰਚਾ	paper (m.)
ਪਰਾਣ	life (m.)
ਪਾਸਾ	one who is near (m.)
ਪਾਸਿਓਂ	vocative pl. of ਪਾਸਾ
ਪੋਤਰਾ	diminutive of ਪੋਤਾ, son's son (m.)
ਫੈਸਲਾ	decision (m.)
ਬੱਸ	only
ਬਹਿ ਕੇ	having sat

ਬੱਚਣਾ (ਬਚਣਾ)	to be saved, to remain
ਬੱਝਣਾ	to be bound
ਬਬੇਰਾ	plenty, many, much
ਬੰਦ	closed
ਬੰਦਾ	man, servant (of God) (m.)
ਬਲੀ	strong
ਬੁਝਣਾ	to go out, to be extinguished
ਮਸਤਾਨਾ	intoxicated, proud
ਮਾਹਿਮਾ	glory (f.)
ਮਖੌਲ	joke (m.)
ਮੱਝ	water buffalo (f.)
ਮਾਈ	mother (f.)
ਮਾਲਕ	owner, master (m.)
ਮਿਹਰਬਾਨੀ	kindness (f.)
ਮਿਟੀ (ਮਿੱਟੀ)	dust, ashes, earth (f.)
ਮੁੱਕਣਾ	to cease, fail, be exhausted
ਮੇਰੁਣਾ	to find room, to be contained in, to go in
ਮੋਇਆ	dead, past participle of ਮਰਨਾ
ਮੋਢਾ	shoulder (m.)
ਮੌਜ	enjoyment (f.)
ਯਾਰ	friend (m.)
ਰਸੀਦ	receipt (f.)
ਰੁਖੜਾ	diminutive of ਰੁਖ, tree (m.)
ਰੋਣਾ, ਰੋਣਾ ਧੋਣਾ	to cry, weep
ਰੌਣਕੀ	splendid.
ਰੌਲਾ	noise (m.)
ਲਓ	well! (lit., take!)

ਨਫ਼ਾਫ਼ਾ	envelope (m.)
ਵਸੀਅਤ	will, testament (f.)
ਵੰਡ	division, distribution (m.)
ਵਡਿਆਈ	praise (f.)
ਵਪਾਰ	business, trade (m.)
ਵਾਹ ਵਾਹ	bravo!
ਵਾਰਸ	heir (m.)
ਵਿਚਾਰਾ	poor
ਵੈਦ	physician (m.)

15.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਚਾਚਾ ਜੁੰਮਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸੀ?
੨. ਉਹ ਹੰਸੀ-ਮਜ਼ਾਕ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੩. ਚਾਚਾ ਜੁੰਮਾ ਆਪਣੀ ਜੁਆਨੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ?
੪. ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਕੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਸੀ?
੫. ਬੁੱਢਾ ਹੋਕੇ ਚਾਚਾ ਕਿਵੇਂ ਟੁਰਦਾ ਸੀ?
੬. ਉਹ ਦੀ ਨੇਤਰ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਹੋ ਗਏ?
੭. ਚਾਚੇ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ?
੮. ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾ ਕਰਾਇਆ ਆਉਂਦਾ ਸੀ?
੯. ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਲੋਕ ਕੀ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ?
੧੦. ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਚਾ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਲੋਕੀਂ ਹਨ?
੧੧. ਕੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਲੋਕ ਉਹਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ?
੧੨. ਚਾਚੇ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੧੩. ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਦ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੧੪. ਚਾਚਾ ਆਪਣੀ ਵਸੀਅਤ ਕੀ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ?
੧੫. ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਵਸੀਅਤ ਸੁਣਾਉਣ ਨਈਂ ਕਿੰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਬੁਲਾਇਆ?
੧੬. ਚਾਚੇ ਨੇ ਬਾਕੀ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵੰਡ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ?

15.5 Fill in the blanks:

੧. ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਇਕ ----- ਹੈ ਤੇ ਆਸੀ ----- ।
੨. ਇਹ ਜਾਠੇ ----- ਦੇ ਦਿਲ ਹਨ।
੩. ਉਹ ਦੇ ਹੱਥ ਗੋਠੇ ਜਵਾਬ ----- ਸਨ।
੪. ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ----- ਨਾ ਰਿਹਾ।
੫. ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਪਾਕ ----- ਹੈ।
੬. ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਚਾਚੇ ਨੇ ----- ਕੋਠੀਆਂ ----- ਹੋਈਆਂ ਹਨ।
੭. ਕੋਠੀਆਂ ਦਾ ----- ਪੰਜ ਛੇ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ----- ।
੮. ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ----- ਸਨ।
੯. ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਰੁਖੜਾ ਅੱਜ ਤਿੱਗਾ ----- ।
੧੦. ਚਾਚੇ ਦੀ ਫਕੀਰ ਬੱਸ ----- ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ।
੧੧. ਕੋਈ ਬੀਮਾਰ ਹੋਵੇ ----- ਵੈਦਾਂ ਨੂੰ ----- ।
੧੨. ਜੇਕਰ ਕਾਮਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ----- ਜੁੰਮੇ ਵਾਲੀ ਖੈਡ ----- ਹੁੰਦੀ।
੧੩. ਕਾਮੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅੱਜ ਤਕ ਜੁੰਮੇ ਨੂੰ ----- ਸੀ।
੧੪. ਜਿਹੜਾ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਮਾਝਰ ਇਕ ਦਿਨ ----- ਹੈ।
੧੫. ਚਾਚਾ ਜੁੰਮਾ ----- ਹੋ ਗਇਆ।
੧੬. ----- ਪਹਿਲਾਂ ----- ਨੇ ਇਕ ਵਧੀਆਤ ਨਿਖ ----- ਸੀ।
੧੭. ਵਧੀਆਤ ਵਿਚ ----- ਹੋਇਆ ਹੈ।
੧੮. ਸਾਰੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਹੁੰਮ ਹੁਮਾ ਕੇ ਆਉਣ ----- ।
੧੯. ਸਾਡੀ ਜਾਇਦਾਦ ਕੋਈ ----- ਦੀ ਹੈ।
੨੦. ਬਾਕੀ ਜੋ ਬਰੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ----- ਵੰਡਿਆ -----

15.6 Translate into Panjabi:

1. From an early age he was a clever boy.
2. The whole world is a play and we are all players.
3. Those days are gone now.
4. As God would want, his relatives turned out to be bad people.

5. He had no land in the village, but he had many mansions built in the city.
 6. The rent from these houses is some five hundred rupees.
 7. They would say, "Who would go there?"
 8. Whenever he was sick, his servant went around calling the doctors.
 9. Had the servant not been there, he would have died long ago.
 10. Whoever is born will die; whatever is built will be ruined.
 11. Before his death he wrote a will.
 12. It was written in the letter that it should be opened in front of everyone.
 13. The fate of all was to be decided that day.
 14. Showing the letter to everyone, he began to read.
 15. My estate is worth two thousand dollars.
 16. I give my grandsons two thousand rupees each.
 17. Whatever remains should be divided equally among my relatives.
 18. Let no one go empty-handed from my house.
 19. Some thought of building houses in the village; others thought of going into business.
 20. But where is that money, and when will we get it?
- 15.7 The hortative forms are used in several senses, most commonly:
- 1) indicating the subjunctive or contingent future -- examples 1 & 2
 - 2) indicating habitual action -- see examples 3 & 4
 3. indicating the imperative -- see examples 5, 6, & 7

Examples:

1. ਕਦੋਂ ਚਾਚਾ ਪਰਾਣ ਛੱਡੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਵਾਰਸ ਹੋਈਏ ?	When would Uncle die and we become heir to the estate?
2. ਕੋਈ ਇਕ ਕੋਠੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣੇ ਤੇ ਕੋਈ ਦੋਹ ਦਾ।	Some would become the master of one house, others of two.
3. ਕੋਈ ਚਾਚੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਛੁਕੇ।	No one would go near Uncle.
4. ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਈ ਛਿਰੇ।	He would wander in and out with Uncle.
5. ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ।	Let (May) it be read in front of the whole village!
6. ਕੋਈ ਵੀ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਨਾ ਜਾਵੇ।	Let (May) no one go empty-handed !
7. ਉਹ ਰਿਸ਼ਤੇਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ।	Let (May) it be divided equally among the relatives!

Using this form, translate the following sentences into Panjabi:

1. He would go everywhere with her.
2. May I do justice to everyone!
3. One would serve him during the day, the other at night.
4. No one would come near him, but everyone wished that he would become the heir to his estate.
5. Let this letter be read in front of everyone!
6. Let this will be opened before the whole village!
7. Let no one go out!
8. May we live happily forever!
9. If he lived there we would go and see him.

PART III

ਗੁਰੀਬ-ਨਿਵਾਜ਼*

ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ

ਸੀਨ, ਲਾਹੌਰ, ਸ਼ਾਹੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਦਾ ਹੈ।
ਅਣਗਿਣਤ ਫ਼ਕੀਰ, ਸਾਈਂ ਤੇ ਗੁਰੀਬ ਮੰਗਤੇ ਖੜੇ ਹਨ।
ਭੀੜ ਐਨੀ ਏ ਕਿ ਧੱਕੇ ਤੇ ਧੱਕਾ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ
ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਰੋਟੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।
ਕਈ ਉੱਚੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਚੁਕ ਚੁਕ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

ਬੇੜੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਇਕ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕੱਦ ਦਾ ਬੰਦਾ ਖੜਾ
ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਬੜੇ ਹੀ ਸਾਦਾ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਸੇਵਾਦਾਰ
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਅੱਧਖੜ ਜਹੀ ਮੰਗਤੀ ਦਲ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਰੋਟੀਆਂ ਲਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਰੋਟੀਆਂ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - (ਪਿਛਾਂ ਮੁੜ ਕੇ) ਉਹ-ਹੋ।

ਮੰਗਤੀ - ਵੇ ਭਾਈ, ਤੈਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਅੱਖਾਂ ਫੁਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੀਂ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਮਾਈ, ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਅੱਖ ਫੁਟੀ ਹੋਈ ਏ, ਤੂੰ ਹੀ ਦੇਖ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਸੀ।

ਮੰਗਤੀ - ਸੇਵਾਦਾਰ ਏਂ ਤੂੰ ਕਿ ਕੋਈ ਢੱਟਾ ਏਂ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਘਾਬਰ ਨਾ ਮਾਈ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਰੋਟੀਆਂ ਲਿਆ ਦਿੰਨਾ, ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਕਾਂ ਕੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾ ਦੇਹ।

ਮੰਗਤੀ - (ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਪੱਲਾ ਫੇਰ ਕੇ) ਰੱਬ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇ।

ਸੇਵਾਦਾਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੰਗਤੀ
ਮੁਸਕਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਰੋਟੀਆਂ ਚੁਕਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਝਾੜ ਕੇ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

(ਕੋਲ ਖੜੇ ਇਕ ਬੁਢੜੇ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ) ਵੇ ਆਹਮਿਆ। ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ

ਇਥੇ ਖੜਾ ਰਵੇਂਗਾ?

ਆਹਮਾ - ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਖੜਾ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਮੰਗਤੀ - ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਰੋਟੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ?

ਆਹਮਾ - ਤੂੰ ਲੈ ਆਈ ਏਂ?

ਮੰਗਤੀ - ਆਹੋ, ਪਰ ਅੱਜ ਭੀੜ ਬਹੁਤ ਏ।

ਆਹਮਾ - ਫੇਰ ਤੈਨੂੰ ਕਿੱਦਾਂ ਮਿਲ ਗਈ?

ਮੰਗਤੀ - ਮੈਂ ਇਕ ਸਾਈਂ ਕੋਲੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਰੋਟੀਆਂ ਮੰਗ ਲਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਹ

ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਸੁਟ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਆਹਮਾ - ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ?

ਮੰਗਤੀ - ਆਹੋ ਤੇ ਹੋਰ ਸਚੀ ਮੁੱਚੀਂ।

ਆਹਮਾ - ਤੂੰ ਬੜੀ ਚਲਾਕ ਏਂ।

ਮੰਗਤੀ - ਹੁਣ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਸੇਵਾਦਾਰ ਬੜਾ ਚੰਗੀ।

ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਤੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਮਿੰਨਤ ਕਰ।

ਆਹਮਾ - ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਆਖਗੇ, 'ਮਨਾ, ਰਤਾ ਹੋਰ ਸਬਰ ਕਰ।'

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਣਾ।

ਮੰਗਤੀ - ਖੜਾ ਰਹੁ ਫੇਰ ਇਥੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਕ।

ਆਹਮਾ - ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਜਾ ਕੇ, ਮੇਰਾ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰ।

ਮੰਗਤੀ - ਹੱਥ ਪੈਰ ਨਾ ਹਲਾਏਂਗਾ, ਕੋਈ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਾ ਜਾਏਗਾ।

ਆਹਮਾ - ਉਹ ਅੱਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਏ ਸਭ ਨੂੰ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਜਾਦਾ ਹੈ।

ਮੰਗਤੀ - ਬੁਢੇ ਦੀ ਕੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਏ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - (ਰੋਟੀਆਂ ਫੜਾ ਕੇ) ਲੈ ਮਾਈ, ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਜੇ।

ਮੰਗਤੀ - ਭਾਈ, ਤੂੰ ਬੜਾ ਚੰਗੀਂ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - (ਹਸ ਕੇ) ਅੱਖਾਂ ਫੁਟੀਆਂ ਵਾਲਾ ਭਾਈ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਚੰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੰਗਤੀ - (ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾਲ ਮੁਸਕਾਉਂਦੀ ਹੋਈ) ਰੱਬ ਤੇਰੀ ਖੁਆਜੇ ਜਿੱਤੀ ਉਮਰ ਕਰੇ। ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਵੇਂ।

ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - (ਉਸ ਵਲ ਦੇਖਦਾ ਹੋਇਆ) ਮਾਈ ਸਮਝਦੀ ਏ, ਸੇਵਾਦਾਰ ਬੁਧੁ ਏ। (ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ ਕੇ) ਜੇ ਇਹ ਗਰੀਬ ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਏ ਨੇ ਤਾਂ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦਾ 'ਮਨ ਨੀਵਾਂ' ਰਹੇ ਤਾਂ ਹੀ ਚੰਗਾ।

ਇਕ ਬੰਦਾ ਬੜੀ ਮੌਜ ਨਾਲ ਹੋਟੀਆਂ ਖਾਂਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਦੀ ਨੰਘਦਾ ਹੈ।

ਬੰਦਾ - ਤੇਰੀ ਸਦਾ ਈ ਜੈ ਓਇ ਨੰਗਰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਜੁਆਨ, ਕਲ੍ਹ ਤੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਬੋਲ ਰਿਹੀ ਸੀਂ।

ਬੰਦਾ - ਕਲ੍ਹ ਖ਼ਾਸ ਗੱਲ ਸੀ, ਲਾਗਰੀ ਨੇ ਖ਼ਾਰ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਉਸ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ।

ਬੰਦਾ - ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਕਹ ਹਨੇਰ ਮਾਰਦੇ ਓ?

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਨੰਗਰ ਮੁਥਾਜ, ਨੰਗੜੇ ਲੂਲੇ, ਗਰੀਬ-ਗੁਰਬਿਆਂ ਲਈ ਏ, ਨਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਹੱਟੇ ਕੱਟੇ ਕਮਾਉਆਂ ਲਈ।

ਬੰਦਾ - ਭਾਈ ਤੈਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਆਂ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਸਰਕਾਰੀ ਘਾਹੀ ਕਦੇ ਗਰੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਨੇ।

ਘਾਹੀ - (ਸਿਰੋਂ ਫੜੇ ਚੋਰ ਵਾਂਗੂੰ) ਤੈਨੂੰ ਕਿਦਾ ਪਤੈ ਮੈਂ ਘਾਹੀ ਹਾਂ?

- ਸੇਵਾਦਾਰ - ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਤੈਨੂੰ ਘਾਹ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖਿਐ।
- ਘਾਹੀ - ਭਾਈ, ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਪਤੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਵੀ?
- ਸੇਵਾਦਾਰ - ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤੈ।
- ਘਾਹੀ - (ਘਬਰਾ ਕੇ) ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ! ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।
- ਸੇਵਾਦਾਰ - ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤੈ। ਘਾਹੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਜ਼ੀਰ
ਤਕ ਸਭ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ।
- ਘਾਹੀ - ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੰਮ ਕੇ ਵੀ ਕਦੇ ਘਾਹ ਨਹੀਂ ਖੋਤਿਆ।
- ਸੇਵਾਦਾਰ - ਕਿਉਂ ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਗੱਲ ਤੇ ਝੂਠ ਬੋਲਨੈ, ਜੇ ਤੇਰਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ ਮੈਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਵਧਵਾ ਸਕਦਾ।
- ਘਾਹੀ - (ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ) ਨਾ ਓਇ ਬਾਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।
- ਸੇਵਾਦਾਰ - ਤੇ ਹੋਰ ਤੂੰ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ?
- ਘਾਹੀ - ਲੰਗਰ ਦੇ ਪਰਸ਼ਾਦੇ।
- ਸੇਵਾਦਾਰ - ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਪੈਸੇ ਮਿਲਣ, ਤੂੰ ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਸਕਦਾ ਏਂ।
- ਘਾਹੀ - ਨਹੀਂ, ਇਹੋ ਤਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਏ। ਪੈਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਿੰਨੇ
ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਣ, ਉਹ ਖਾਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।
- ਸੇਵਾਦਾਰ - ਫੇਰ ਦੋ ਦੋ ਤੇ ਨਾਲੇ ਚੋਪੜੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਮਿਲਦੀਆਂ
ਰਹਿਣਗੀਆਂ?
- ਘਾਹੀ - ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੇਰੀ ਦਯਾ ਰਹੀ।
- ਸੇਵਾਦਾਰ - ਪਤਾ ਏ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਕੀ ਹੁਕਮ ਏ ?
- ਘਾਹੀ - (ਮਚਲਾ ਹੋ ਕੇ) ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।
- ਸੇਵਾਦਾਰ - ਕੋਈ ਵੀ ਨਿੱਕਾ ਮੋਟਾ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਰੋਟੀ
ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਫੇਰ...
- ਘਾਹੀ - (ਤਰਲੇ ਨਾਲ) ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਿੱਟੇ ਦਾੜੇ ਦੀ ਸੌਂਹ ਜੇ
ਗਲ ਕੀਤੀ ਉ ਅਗੇ।
- ਸੇਵਾਦਾਰ - ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਏ।
- ਘਾਹੀ - (ਇਕ ਦਮ ਬਦਲ ਕੇ) ਜਾਹ ਦਸ ਦੇਹ। ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕੀ
ਆਖਣੈ। ਫਾਹੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਉਸ ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ,
ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਖ਼ੁਨ ਕਰ ਦਿਤੈ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ ਨਾ।

ਘਾਹੀ - ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸੇਵਾਦਾਰ-ਸੁੱਕਾ ਬਚ ਨੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਘਾਹੀ - ਠੀਕ ਏ, ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਖੂਹ ਖਾਹ ਜਾਂ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਈ
ਲੈਕੇ ਆਵਾਂਗਾ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - (ਮੁਸਕਾ ਕੇ) ਖੂਹ ਕਿਸੇ ਅਨਾਮੀ ਕੰਮ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਨੇ ਕਿ ਐਵੇਂ?

ਘਾਹੀ - ਅਨਾਮੀ ਕੰਮ ਜੋਗਾ ਸਾਡੇ ਛਡਿਆ ਕਿਥੇ ਐ ਸਿੰਘਾ ਨੇ। ਸਾਡਾ ਤੇ ਬੇੜਾ
ਗਰਕ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - (ਹੀਰਾਨ ਹੋ ਕੇ) ਕਿਸੇ ਤੰਗ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਦਸ?

ਘਾਹੀ - ਅਗੇ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਲੁਟ ਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਸਾਡਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹਥ
ਪੈ ਜਾਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਕੋਈ
ਚੁੰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - (ਹਸ ਕੇ) ਫੇਰ ਹੁਣ ਚੰਗਾ ਕਿ, ਬਿਨਾਂ ਮਾਰ ਧਾੜ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਮਿਲ
ਜਾਂਦੀ ਏ।

ਘਾਹੀ - ਭਾਈ ਜੀ ਪਤਾ ਲਗੇ ਜੇ ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਤਿਖੀ ਧੁਪ ਵਿਚ ਘਾ ਖੇਤਨਾ
ਪਏ। ਚੁਪ ਕਰਕੇ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਓ ਇਥੇ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਪਰ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਕਿਰਤ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦੇ
ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ।

ਘਾਹੀ - ਚੰਗਾ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਅਨੰਦ ਲੈ ਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਥਾਂ ਲੈਦਾ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਮਨਜ਼ੂਰ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਤੰਗਲੀ ਤੇ ਰੰਬ ਲਿਆ ਦੇਈਂ।

ਘਾਹੀ - ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਪੜੇ ਲਾਹ ਦੇਈਂ।

ਸੇਵਾਦਾਰ-ਚੰਗਾ, ਚੰਗਾ।

ਘਾਹੀ - ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਐਸ ਵੇਲੇ ਇਥੇ ਰਹਿਣਾ ਫੇਰ।

ਸੇਵਾਦਾਰ ਚਲਾ ਜਾਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਨਿਕੇ
ਨਿਕੇ ਮੂੰਡੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਆਹਮਾ - ਓਇ ਜੁਆਨ!

ਘਾਹੀ - ਕੀ ਹੋਇਆ ਬੁਢਿਆ ਤੈਨੂੰ?

ਆਹਮਾ - ਐਥੇ ਕਿਤੇ ਮੇਰਾ ਪੋਤਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ?

ਘਾਹੀ - ਪਟਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ਤੇਰੇ ਪੋਤਰੇ ਦੇ ਗਲ?

ਆਹਮਾ - ਬੜਾ ਖਰਵਾ ਬੋਲਦੈਂ।

ਘਾਹੀ - ਫਿਡ ਵਿਚ ਰੋਟ ਆ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ।

ਘਾਹੀ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਹਮਾ ਉਸੇ ਥਾਂ ਖੜਾ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਮੁੰਡਾ - ਬਾਬਾ ! ਬਾਬਾ ! ਬੁਝ ਮੇਰੀ ਮੁਠ ਵਿਚ ਕੀ ਏ?

ਆਹਮਾ - "ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ) ਓਇ ਸਹੁਰਿਆ ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਰਿਹੈਂ? ਉਰੇ ਕਰ ਹਥ ਦੇਖਾ ਕੀ ਏ?

ਮੁੰਡਾ - (ਹੱਥ ਛੁੜਾ ਕੇ ਜਾਣ ਲਗਦਾ ਹੈ) ਮੈਂ ਨੀ ਦਿੰਦਾ।

ਆਹਮਾ - (ਫੜ ਕੇ) ਅੱਛਾ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਠੰਦਾ ਤੇਰੀ ਚੀਜ਼। ਦਸ, ਦਸ ਹੈ ਕੀ?

ਮੁੰਡਾ - ਚਾਰ ਮਸੂਰੀ ਪੈਸੇ।

ਆਹਮਾ - ਓਇ ਕਿਥੇਂ ਲਏ ਨੀ?

ਮੁੰਡਾ - ਇਕ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦਿਤੇ ਐ।

ਆਹਮਾ - ਕਿਹੜੇ ਬਾਬੇ ਨੇ?

ਮੁੰਡਾ - ਹੈ ਸੀ ਇਕ ਕਾਣਾ ਜਿਹਾ। ਮੁੰਡੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੋੜਦੇ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਨਠਾ ਦਿਤੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਕੋਲ ਖੜਾ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਏਹ ਮਿਲ ਗਏ।

ਆਹਮਾ - ਕਾਕਾ! ਉਹ ਕਿਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ?

ਮੁੰਡਾ - ਮਹਾਰਾਜਾ?

ਆਹਮਾ - ਆਹੋ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਿਕੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਏ।

ਮੁੰਡਾ - ਮਹਾਰਾਜੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਉਹਦੇ ਤਾਂ ਕਪੜੇ ਐਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਸੀ।

ਆਹਮਾ - ਪੁਤਰ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਸਾਦਾ ਏ। ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਦਸਿਆ ਸੀ, ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਪੱਗ ਉਣ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕਈ ਸਾਲ ਉਸ ਬੰਨ੍ਹ ਛੱਡੀ।

ਮੁੰਡਾ - ਕਦੇਂ ਦੀ ਗਲ ਏ, ਬਾਬਾ?

ਆਹਮਾ - ਇਕ ਵਾਰ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਚਕਰੀਆਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸੂਹ ਲੱਗ ਗਈ, ਮੈਂ ਪੱਗ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸਾਨੂੰ ਖੱਡੀਆਂ ਲਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅਨਾਮ ਦਿੱਤਾ।

ਮੁੰਡਾ-ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਨਾ ਲਵੇਗਾ ਮਹਾਰਾਜਾ?

ਆਹਮਾ - ਕਾਕਾ, ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਇਆ, ਅਸੀਂ ਮਮੂਲੀ ਗ਼ਰੀਬ ਜੁਲਾਹੇ।
ਕਿਥੇ ਰਾਜਾ ਭੇਜ ਕਿਥੇ ਗੰਗਾ ਤੇਲੀ?

ਮੁੰਡਾ - ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਕਹਿਦਾ ਹੁੰਦੈ, ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਦਾ ਮਾਈ ਬਾਪ ਹੁੰਦੈ।

ਆਹਮਾ - ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਚ ਏ ਪਰ ...

ਮੁੰਡਾ - ਫੇਰ ਮਾਧੇ ਪੁਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਦੇ ਨੇ?

ਆਹਮਾ - ਬੱਚਾ, ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬੜੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। (ਗੱਲ ਟਾਲਣ ਲਈ)
ਦੇਖ ਖਾਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਆਦਮੀ ਰਹਿ ਗਏ ਨੇ।

ਮੁੰਡਾ - ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਚਲੇ ਗਏ।

ਆਹਮਾ - ਚਲ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਵੇ ਰੋਟੀ ਲੈ ਆਈਏ, ਫੜ ਮੇਰਾ ਸੋਟਾ।

ਮੁੰਡਾ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਲ ਲੈ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਹਮਾ - ਭਾਈ ਜੀ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਏ ਰੁਖਾ ਮਿੱਸਾ ਪਰਸ਼ਾਦਾ।

ਲਾਂਗਰੀ - ਬੁਢਿਆ, ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਜਾਗ ਆਈ ਏ।

ਆਹਮਾ - ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਰਕਣਾ ਇਥੇ ਖੜਾ।

ਲਾਂਗਰੀ - ਫੇਰ ਅਗੇ ਹੋ ਕੇ ਲੈ ਲੈਣਾ ਸੀ।

ਆਹਮਾ - ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਮਾਰੇਗਾ, ਮੇਰੀਆਂ ਅਖਾਂ ਦੀ ਲੋ ਨਹੀਂ ਨਾ।

ਲਾਂਗਰੀ - ਜਾਹ ਫੇਰ ਹੁਣ, ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆਵੀਂ।

ਮੁੰਡਾ - ਬਾਬਾ! ਬਾਬਾ!!

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਕੀ ਗਲ ਏ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ।

ਲਾਂਗਰੀ - ਗਲ ਕੀ ਹੋਣੀ ਏ। ਲੰਗਰ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਏਹ ਬੁਢਾ
ਹੁਣ ਆਇਆ ਏ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਸਭ ਕੁਝ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਏ?

ਲਗਿਰੀ - ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਜੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁੱਕੀ ਰਸਦ ਦੇ ਦਿਓ।

ਆਹਮਾ - ਅੱਲਾ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇ !

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਇਤ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਸੁੱਕੀ ਰਸਦ ਦੇ ਦਿਓ।

ਲਗਿਰੀ - (ਅਵਾਜ਼ ਪਛਾਣ ਕੇ) ਹੁਣੇ ਦਿੰਦਾ ਜੀ।

ਆਹਮਾ - ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਆਵਾਂਗਾ ?

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਚਲੋ, ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਦੇ ਦਿਓ।

ਲਗਿਰੀ - ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਜੀ ।

ਲਗਿਰੀ ਅੱਦਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁੰਡਾ - (ਹੌਲੀ) ਬਾਬਾ! ਬਾਬਾ!

ਆਹਮਾ - ਕਿਉਂ ਹੌਲੀ ਪਾਇਆ ਈ। ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਖੜਾ ਰਹਿ।

ਮੁੰਡਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਵੱਲ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੇਵਾਦਾਰ ਚੁਪ ਚਾਪ ਉਸ ਨੂੰ ਧੀਸੇ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੰਡਾ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਲਗਿਰੀ ਰਸਦ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਐਧਰ ਐਧਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ।

ਲਗਿਰੀ - ਠੀ ਬਾਬਾ ਕਪੜੇ ਸਣੇ ਚੁਕ ਠੀ ਜਾ।

ਆਹਮਾ - ਕਾਕਾ, ਚੁਕਾਏਂਗਾ?

ਮੁੰਡਾ - ਮੈਥੋਂ ਨੀ ਚੁਕਾ ਹੋਣਾ, ਭਾਰ ਬਹੁਤਾ।

ਦੋਵੇਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਤਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਆਹਮਾ - ਹੁਣ ਕਿੱਦਾਂ ਕਰੀਏ ਬੱਚਾ?

ਮੁੰਡਾ - ਥੋੜਾ ਹੁਣ ਠੀ ਜਾਨੋ ਆ, ਥੋੜਾ ਫੇਰ ਠੀ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਸੇਵਾਦਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਕੀ ਗਲ ਏ?

ਮੁੰਡਾ - ਬਾਬਾ! ਬਾਬਾ!

ਆਹਮਾ - ਓਇ ਗਲ ਵੀ ਕਰ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਬਾਬਾ ਬਹੁਤ ਭਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਜੇ?

ਆਹਮਾ - ਜੀ ਸਹੁਰਾ ਲਾਲਚ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਲਿਆ ਮੈਂ ਛੱਡ ਆਵਾਂ। ਕਿਥੇ ਕੂ ਜਾਣੈ?

ਆਹਮਾ - ਰੱਬ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇ, ਮੋਚੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - (ਚੁਕ ਕੇ) ਆਈ ਜਾ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਮਗਰ।

ਮੁੰਡਾ - (ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ) ਬਾਬਾ। ਇਹ ਓਹੀ ਏ ਕਾਣਾ ਬਾਬਾ, ਜਿਨ ਮੈਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿਤੇ ਸੀ।

ਆਹਮਾ - (ਹੱਥੋਂ ਸੋਟੀ ਡਿਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ) ਕਿਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤੇ ਨਹੀਂ?

ਮੁੰਡਾ-ਤੂੰ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੇਰੀ ਗੱਲ।

ਸਿੰਘ - ਜੈ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ।

ਸੇਵਾਦਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਚੁਪ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਹਮਾ ਸੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਬਾਬਾ, ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਆਹਮਾ - ਹਜ਼ੂਰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ, ਤੁਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹੋ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਤੈਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਾ, ਬਾਬਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਾਂ।

ਆਹਮਾ - ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼, ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ, ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - (ਹਸਦਾ ਹੋਇਆ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ) ਤੂੰ ਸ਼ਿਤਾਨ ਏਂ, ਤੈਨੂੰ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਦਿਆ ਕਰਨੇ। ਬਾਬਾ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤਾ ਪੁਰਾਣਾ ਬੇਲੀ ਏਂ। ਚੇਤੇ ਏੀ ਨਾ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪੱਗ ਦਿਤੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅਜੇ ਵੀ ਏ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਆਹਮਾ - (ਚਿਹਰਾ ਲਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਹਜ਼ੂਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੇਤੇ?

ਸੇਵਾਦਾਰ - ਪਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਤਰਾਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਭੁਲ ਸਕਦਾ ਏ?

ਆਹਮਾ - (ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਕੇ) ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਬਖ਼ਸ਼ੋ।

ਸੇਵਾਦਾਰ - (ਉਸ ਨੂੰ ਉਠਾ ਲੈਕੇ) ਜਾਹ ਬਾਬਾ ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਇਥੇ ਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਘਰ ਪੁਜ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ। ਤੇਰੀ ਹੁਣ ਉਮਰ

ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

ਆਹਮਾ - ਅੰਨ ਦਾਤਾ, ਤੇਰਾ ਦੌਹੀਂ ਜਹੀਨੀਂ ਜਸ ਹੋਵੇ, ਸਾਡੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਕੋਲ
ਸਵਾਏ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਹੀ ਵੀ ਕੀ। ਤੇਰੀ ਸਦਾ ਜੈ ਹੋਵੇ।

ਕੋਲ ਖੜਾ ਸਿੰਘ ਰਸਦ ਚੁਕ ਕੇ ਬਾਬੇ
ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਵਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ।

ਪਰਦਾ

Phrases:

ਧਕੇ ਤੇ ਧਕਾ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਜੇ
ਰਤਾ ਹੋਰ ਸਬਰ ਕਰ
ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਵੇਂ
ਸੇਵਾਦਾਰ ਦਾ ਮਨ ਨੀਵਾਂ। ਰਹੇ ਤਾਂ
ਹੀ ਚੰਗੀ
ਕੀ ਹਨੇਰ ਮਾਰਦੇ ਓ?
ਬੁੱਢੇ ਦੀ ਕੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਏ?
ਕਿਓਂ ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਗੱਲ ਤੇ ਝੂਠ
ਬੋਲਣੈ?
ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ
ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ
ਸੁੱਕਾ ਬਚਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ
ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਖੂਹ ਖਾਹ ਜਾਂ ਉਮਰ
ਦੀਆਂ ਰੋਟਿਆਂ ਈ ਲੈਕੇ ਆਵਾਂਗਾ

there was a lot of pushing and
there are more than ^{shoving} before
be patient for a while
may you live for ages!
if Seva:da:r is humble, all the
better
why are you so unjust?
is the old man out of his mind?
why do you lie for such a little
thing?
with hands joined (in a supplicating
manner)
for how long?
you won't get away with it (lit.,
you won't come away dry)
I will come with a well or with
bread enough for my whole life.
(This is a pun on the previous
sentence.)

ਘਾਹੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਜ਼ੀਰ ਤਕ
 ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਕਰਨਾ
 ਅਗੇ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਲੁਟ ਮਾਰ ਹੁੰਦੀ
 ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ
 ਸਾਡਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੱਥ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ
 ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਪਤੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਵੀ?
 ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਸੁਚੀ ਕਿਰਤ ਨਾਲ
 ਜਿਹੜਾ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦੈ ਉਹ ਹੋਰ
 ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ
 ਕੋਈ ਚੁੰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ
 ਆਵਾਜ਼ਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ
 ਕਿਥੇ ਰਾਜਾ ਭੋਜ ਕਿਥੇ ਗੰਗਾ ਤੇਲੀ?
 ਫੇਰ ਅਗੇ ਹੋ ਕੇ ਲੈ ਲੈਣਾ ਸੀ

from the grasscutter to the minister
 to ruin (lit., to sink the fleet)
 in the past there would be plun-
 dering from time to time
 we also got a good share
 do only you know or does someone
 else know too?
 the pleasure got by the honest work
 of two hands cannot be got any
 other way
 no one makes a sound
 he calls out, he shouts
 how can one compare King Bhoj with
 Ganga the oilman?
 you were supposed to come forward
 and take it

N.B. The ending -ਐ (in ਪਤੈ, for example) is a contraction of ਹੈ .

Vocabulary:

ਅਸੀਸ	blessing (m)
ਅੱਖ	eye (f.)
ਅਗੇ	in the past
ਅੱਛਾ	= ਹੱਛਾ, well!
ਅੱਡੀ	heel (f.)
ਅਣਗਿਣਤ	innumerable, countless
ਅੱਧਖੜ	middle-aged
ਅੰਨ	food, grain (m.)
ਅੰਨ ਦਾਤਾ	giver of food, benefactor (m.)
ਅਨੰਦ	= ਆਨੰਦ, pleasure, bliss (m.)

ਅਨਾਮ	reward (m.)
ਅਨਾਮੀ	worthy of reward, good
ਅਪਰਾਧੀ	criminal, offender, guilty person (m.)
ਅੱਲਾ	Allah, God (m.)
ਅਾਂ	= ਹਾਂ
ਆਹਮਾ	a man's name (m.)
ਆਹਮਿਆ	vocative of ਆਹਮਾ
ਆਹੇ	yes
ਆਨੰਦ	pleasure, bliss (m.)
ਐ	= ਹੈ
ਐਸ	= ਇਸ
ਐਥੇ	= ਇਥੇ
ਐਧਰ	to this side, hither
ਐਨਾ	= ਇਤਨਾ
ਐਧਰ	to that side, thither
ਇਕ ਦਮ	totally, completely
ਇੰਨਾ	= ਇਤਨਾ
ਈ	= ਹੈ
ਏਹ	= ਇਹ
ਉਹ-ਹੇ	an exclamation
ਉਠਾਣਾ	to raise
ਉਣਨਾ	to weave
ਉਚੇ	on this side, here
ਉ	in that way
ਓਇ	hey! oh!
ਓਹੀ	that (very)
ਸਹੁਰਾ	father-in-law, wretch (m.)

ਸਹੁਰਿਆ	vocative of ਸਹੁਰਾ, an insulting form of address
ਸਗੋਂ	on the contrary
ਸਣੇ	together with
ਸਦਾ	always
ਸਦਾ ਈ	forever
ਸਬਰ	patience (m.)
ਸਰਕਾਰੀ	governmental
ਸ਼ਰਾਰਤ	mischievous (f.)
ਸ੍ਰੀ	a title of respect, Mr., Esq. (m.)
ਸਵਾਏ	except, apart from
ਸਾਈਂ	fakir, ascetic (m.)
ਸ਼ਾਹੀ	royal
ਸਦਾ	simple
ਸਿੰਘ	Sikh (lit., lion) (m.)
ਸਿਰੋਂ	by the head
ਸੀਨ	scene (m.)
ਸੁਕਾ (ਸੁੱਕਾ)	dry
ਸੁਚਾ	pure, true
ਸੁਚ	information, news (f.)
ਸੇਵਾਦਾਰ	a man's name (lit., bard, fakir) (m.)
ਸ਼ੈਤਾਨ	cunning
ਸੇਟਾ	walking stick (m.)
ਸੌਂਹ	oath (f.)
ਹਜ਼ੂਰ	sir (m.)
ਹੱਟਾਕੱਟਾ	stout, strong
ਹੰਢਾਉਣਾ	to wear out

ਹੱਥੋਂ	from the hand
ਹਨੇਰ	injustice (lit., darkness) (m.)
ਹਲਾਉਣਾ	to move
ਹਾਰ ਜਾਣਾ	to be defeated, become tired, give up
ਹੁਕਮ	order (m.)
ਹੈਰਾਨੀ	amazement, surprise (f.)
ਹੌਲੀ	slowly, gently
ਕੱਦ	stature (m.)
ਕਮਾਉ	one who earns, one who is able to earn (m.)
ਕਾਣਾ	one-eyed man (m.)
ਕਾਫ਼ੀ	enough
ਕਿ	or
ਕਿਤੇ	somewhere
ਕਿੱਦਾ	how?
ਕਿਰਤ	work, business (f.)
ਕਿਲ੍ਹਾ	fort (m.)
ਕੁੱਤਾ	dog (m.)
ਕੁਵੇਲਾ	bad time (m.)
ਖੱਡੀ	a hole in the ground for a weaver to place his feet while weaving.
ਖਤਮ	end (m.)
ਖਰਵਾ	rough
ਖ਼ਾਸ	special, important
ਖ਼ਾਰ	jealousy, hatred (f.)
ਖ਼ਿਆਜ਼ਾ	a title of respect (m.)
ਖ਼ੂਹ	well (m.)
ਖ਼ੂਨ	blood (m.)
ਖ਼ੂਨ ਕਰਨਾ	to murder
ਖੋਤਣਾ	to dig, to cut (grass)

ਗੰਗਾ	a name (m.)
ਗਰਕ ਕਰਨਾ	to sink
ਗਰੀਬ-ਗੁਰਬਿਆ	poor, unfortunate, etc., people
ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼	favorable to the poor
ਗੁਜ਼ਾਰਾ	livelihood, living (f.)
ਘਾ	= ਘਾਹ
ਘਾਹ	grass (m.)
ਘਾਹੀ	grasscutter (m.)
ਚਕਰੀਆ ਗਿਆਸੀ	surprised
ਚਰੋਕਣਾ	old, ancient, of a former age
ਚਲਾਉਣਾ	to cause to move, to cause to go
ਚਲਾਕ	active, clever, alert
ਚਿਹਰਾ	face (m.)
ਚਿੱਟਾ	white, fair-skinned
ਚੁਕਾਉਣਾ	to lift
ਚੁਪ ਚਾਪ	silently, quietly
ਚੁੰ	peeping, chirping (f.)
ਚੋਪੜੀ	buttered (referring to bread)
ਚੋਰ	thief (m.)
ਛੱਡ ਆਉਣਾ	to take home
ਛੁੜਾਉਣਾ	to release, to free
ਜਸ	fame (m.)
ਜੰਮਣਾ	to stand fast, to be firm
ਜੰਮ ਕੇ	regularly
ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ	intentionally, knowingly
ਜਾਪਣਾ	here: to seem
ਜਿੱਤਾ	as much as

ਜਿਨ	= ਜਿਸ ਨੇ
ਜੁਆਨ	= ਜਵਾਨ
ਜੁਗ	age, era, long time (m.)
ਜੁਲਾਹਾ	weaver (m.)
ਜੇ	= ਹੈ or ਹਨ
ਜੈ	victory (f.)
ਜੋੜਨਾ	to join
ਝਾਂੜਨਾ	to brush, shake off
ਟੱਕਰਨਾ	to collide
ਟਾਲਣਾ	to evade
ਢੱਟਾ	bull (m.)
ਢਿਡ	belly (m.)
ਤੰਗ ਕਰਨਾ	to bother, give trouble
ਤੰਗਲੀ	a rope or cloth in which grass is tied (f.)
ਤਰਲਾ	beseeching, supplication (m.)
ਤੇਲੀ	oilman (m.)
ਦਮ	moment, breath (m.), see
ਦਯਾ	kindness, pity (f.)
ਦਰਬਾਰ	royal court (m.)
ਦਰਮਿਆਨਾ	middle, medium
ਦਰਵਾਜ਼ਾ	door (m.)
ਦਾਤਾ	one who gives, a generous person (m.)
ਦਾਲ	pulses, lentils (f.)
ਦਾੜ੍ਹਾ	a long, thick beard (m.)
ਦਿੰਨਾ	let me give, from ਦੇਣਾ
ਦੁਆਲੇ	around
ਦੇਰ	delay (f.)
ਦੋਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ	in both worlds

ਧੱਕਾ	push (m.)
ਸੁਪ	sunshine (f.)
ਨਹੀਂ	finger nail, toenail (m.)
ਨਜ਼ਰ	sight, glance, look (f.)
ਨਠਾ ਦੇਣਾ	to cause to flee, to chase away
ਨਿਵਾਜ਼	see ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼
ਨੀਂ	= ਨਹੀਂ
ਨੀਵਾ	low
ਨੇਤਾ	otherwise
ਪੱਗ	turban (f.)
ਪਟਾ	dog's collar (m.)
ਪਤਾ ਹੋਣਾ	to be known
ਪਰਜਾ	subject (of a king, etc.) (f.)
ਪਰਦਾ	curtain (m.)
ਪੱਲਾ	hem, border (of a garment) (m.)
ਪਾਉਣਾ	to cast, pour
ਪਾਸਾ	side (m.)
ਪਿਛਾ	backward
ਪੁੱਜਣਾ	to arrive
ਪੁਜ ਜਾਣਾ	to arrive
ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ	to be present
ਫਕੀਰ	fakir, ascetic (m.)
ਫਰਜ਼	duty (m.)
ਫਾਹਾ	hanging (m.)
ਫਾਹੇ ਲਾਉਣਾ	to hang
ਫ਼ਿਕਰ	worry, anxiety, solicitude (m.)

ਭੁੱਟਣਾ	to break, burst (intrans.)
ਫੇਰਨਾ	here: to rub against
ਬਖ਼ਸ਼ਣਾ	to forgive
ਬੱਚਾ	child (m.)
ਬਦਲਨਾ	to change
ਬੰਨ੍ਹਣਾ	to tie
ਬਾਦਸ਼ਾਹ	king (m.)
ਬਿਨਾ	without
ਬੁਦੜਾ	diminutive of ਬੁੱਢਾ
ਬੁਢਿਆ	vocative sg. of ਬੁੱਢਾ
ਬੁਧੂ	stupid
ਬੇਲੀ	friend (m.)
ਬੇੜੀ	fleet, crowd (m.)
ਭਾਰ	weight (m.)
ਭੁੱਲਣਾ	to forget, err
ਭੁਲ ਜਾਣਾ	to forget, err
ਭੁਲੇਖਾ	error (m.)
ਭੇਸ	dress, disguise (m.)
ਭੇਟ	present (f.)
ਭੋਜ	name of a king in the traditional Indian literature (m.)
ਮਸੂਰੀ	of Masuri (a place)
ਮਹਾਰਾਜਾ	Maharaja, king (m.)
ਮੰਗਣਾ	to beg, ask for
ਮੰਗ ਲੈਣਾ	to beg, ask for
ਮੰਗਤਾ	beggar (m.)
ਮੰਗਤੀ	beggar (f.)
ਮਚਲਾ ਹੋ ਕੇ	feigning ignorance

ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਣਾ	to be acceptable
ਮਮੂਲੀ	ordinary
ਮਾਈ ਬਾਪ	mother and father, parents (m.)
ਮਾਘੇ	parents (m.)
ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ	to forgive
ਮਾਰ ਧਾੜ	robbery, spoliation (f.)
ਮਿੱਸਾ	made from mixed grains, made of grains other than wheat
ਮਿੰਨਤ	entreaty, supplication (f.)
ਮੁਸਕਾਉਣਾ	to smile
ਮੁਠ	fist (f.)
ਮੁਬਾਜ਼	helpless, needy, orphaned
ਮੁਲਾਜ਼ਮ	employee, servant (m.)
ਮੈਥੋਂ	by me
ਮੋਚੀ	shoemaker (m.)
ਰਸਦ	supply (f.)
ਰੰਬਾ	an instrument for cutting grass out by the root (m.)
ਰਵੇਂਗਾ	future of ਰਹਿਣਾ
ਰੁਖਾ	(bread) without butter, without vegetables or meat, dry
ਲੰਗਰ	kitchen (m.)
ਲੰਗੜਾ	lame
ਲੰਘਣਾ	to pass by or along, to cross over
ਲਾਂਗਰੀ	cook (m.)
ਲਾਲ	red
ਲਿਆਉਣਾ	to bring, carry
ਲੁਟ ਮਾਰ	plunder (f.)
ਲੂਲਾ	maimed, wanting a limb
ਲੇ	eyesight, the power of seeing (f.)

दज़ीर	minister (of state) (m.)
दयडा	to go forward, advance, increase
दयदडडुडड	to cause to increase
दरग	like
दरगु	like
दरर	space, distance (f.)
द	oh!

GLOSSARY

NOTE: Alphabetical order in Panjabi with regard to vowels is somewhat inconsistent. In words beginning with vowels the order is generally according to the 3 basic vowel symbols ਅ, ਏ, and ਓ, thus ਅ, ਆ, ਐ, ਔ, ਇ, ਈ, ਏ, ਉ, ਊ, ਓ. Where post-consonantal vowels are involved, however, the order is generally as follows (here given with the consonant ਕ): ਕ, ਕਾ, ਕਿ, ਕੀ, ਕੁ, ਕੂ, ਕੇ, ਕੈ, ਕੌ, ਕੌ. This convention has been followed here. There are several ways of dealing with vowels to which adhik, tippi or bindi has been applied. Here syllables which differ only in the presence or absence of these marks will occur together, in this order: vowel with tippi (or bindi), vowel with adhik, unmarked vowel. For example: ਬੰਦ, ਬਦ - ਪੱਤ, ਪਤ ਅੰਤ, ਅੱਤ - ਖਾਸਾ, ਖਾੱਸਾ, ਖਾਸਾ - ਅੰਗ, ਅੱਗੇ, ਅੰਗੋਛਾ - ਗਾ, ਗਾਟੀ, ਗਾਧੀ.

In the glossary, besides the Panjabi words found in this Reader and their English meanings, Hindi or Urdu cognates which differ in form but have the same meaning as the Panjabi words, have been given in brackets []. If the Hindi and Panjabi forms are identical, the Hindi form has not been listed. The system of transliteration for Hindi used here is essentially the same as that used for Panjabi, except that "q" has been added to indicate Hindi फ़

An asterisk preceding a word indicates a strictly Panjabi form, with no clear Hindi cognate of similar meaning. In many cases, variant spellings, especially with regard to the use of adhik, have been given, but no attempt has been made to be exhaustive.

ਅ	ਅਜੇ ਵੀ even now [a:j]
ਅਸਰ influence (m.)	ਅੱਡ separate [alag]
ਅਸਲ real ਅਸਲੋਂ in fact [asal mē]	ਅੱਡੀ heel (f.) [eDi:]
ਅਸਾਮੀ employment, post (f.)	ਅਣਗਿਣਤ innumerable, countless [anginat]
ਅਸੀਂ we [ham]	ਅੰਤ end (m.)
ਅਸੀਸ blessing (m.)	ਅਤੇ and
ਅਸੂਲ principle (m.) [usu:l]	ਅੱਥਰੂ tear (m.) [aʃru]
ਅਹਿੰਸਾ non-violence (f.)	ਅਥਵਾ or
ਅਕਸਰ often	ਅੰਦਰ inside
ਅਕਤੂਬਰ October (m.)	ਅੰਧ dark, blind ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ blind faith
ਅੱਖ eye (f.) [ã:kh]	ਅੱਧਖੜ middle-aged [adheR]
ਅਖ਼ੀਰ at last [a:xi:r]	ਅੱਧਾ half [a:dha:]
ਅਖ਼ੀਰੀ last, ultimate ਅਖ਼ੀਰੀ ਵਾਰ for the last time [a:xiri: ba:r]	ਅਧਿਕਾਰੀ officer, ruler (m.)
ਅੰਗ part (m.)	ਅਧੀਨ subjugated
ਅੰਗਰੇਜ਼ Englishman (m.)	ਅੰਨ food, grain (m.) ਅੰਨ ਦਾਤਾ giver of food, benefactor (m.)
* ਅਗਵਾਈ leadership (f.)	ਅਨਖ pride, dignity (m.)
ਅੰਗਾਰੀ fire (f.)	ਅਨੰਦ pleasure, bliss (m.)
ਅੱਗੇ (ਅਗੇ) before, in the past	ਅਨਾਮ reward (m.) [ina:m]
ਅੱਗੇ ਹੀ already ਅੱਗੋਂ before- hand, previously [a:ge]	ਅਨਾਮੀ worthy of reward, good [ina:mi:]
ਅਚਾਨਕ suddenly	ਅਨੁਸਾਰ according to
ਅੱਛਾ well! good	ਅਨੁਮਾਨ guess, inference (m.) ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣਾ to guess
ਅੱਜ (ਅਜ) today ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ now- a-days ਅਜੇ ਤਕ up to now	ਅਪਣਾਉਣਾ to employ [apna:na:]
	ਅਪਰਾਧੀ criminal, one who is guilty (m.)

ਅਰ and [aur]
 ਅਰਥ meaning (m.)
 ਅਰੰਭ beginning(m.)ਅਰੰਭ ਕਰਨਾ
 to begin [a:rambh]
 ਅੱਲਾ Allah, God (m.)
 ਅਵਾਈ rumor (f.) [afva:h]
 ਅੜਨਾ to insist on, to stick

ਆ

ਆ = ਹਾ
 ਆਉਣਾ to come [a:na:]
 ਆਉਂਦ arrival (f.) [a:mad]
 ਆਸ hope (f.)
 ਆਸ਼ਰਮ stage of life (m.)
 ਆਹੋ yes
 ਆਖ matter, thing (f.)
 ਆਖਣਾ to say
 ਆਖ਼ਰ at last [a:xi:r]
 * ਆਗੂ leader (m.)
 ਆਜ਼ਾਦ free
 ਆਜ਼ਾਦੀ freedom (m.)
 ਆਟਾ flour (m.)
 ਆਣਾ = ਆਉਣਾ
 ਆਦਮੀ man (m.)
 ਆਦਰਸ਼ ideal (m.)
 ਆਦਿ et cetera

ਆਨੰਦ pleasure, bliss (m.)
 ਆਪ self ਆਪੇ self (emphatic) [a:p
 hi:] ਆਪੇ ਵਿੱਚ among themselves
 ਆਪਣਾ own (reflexive pronoun, refers
 to subject of sentence) [apna:]
 ਆਬਾਦ populated, situated
 ਆਬਾਦੀ population (f.)
 ਆਮ general
 ਆਰਡਰ order (m.)
 ਆਰੀ saw (f.)
 ਆਵਾਜ਼ voice (f.)

ਐ

ਐ = ਹੈ
 ਐਸ = ਇਸ
 ਐਤ Sunday (m.)
 ਐਤਵਾਰ Sunday (m.) [itva:r]
 ਐਥੇ = ਇੱਥੇ
 ਐਧਰ hither, to this side [idhar]
 ਐਨਕ eye-glasses (f.)
 ਐਨਾ = ਇੰਨਾ
 ਐਵੇਂ thus, in vain [aise hi:]

ਐ

* ਐਖਾ difficult

ਐਗੁਣਹਾਰਾ defective [avagun-
va:la:]

ਐਧਰ thither, to that side
[udhar]

ਇ

ਇਸ this, him, her, it (post-
positional sg. of ਇਹ)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) thus,
in the same way ਇਸ ਲਈ
therefore

ਇਹ this, he, she, it, they
[yah]

ਇਹਨਾਂ = ਇਨ੍ਹਾਂ

ਇਹੋ this very [yah hi:]

ਇੱਕ (ਇਕ) one ਇਕ ਦਮ
totally ਇਕੋ ਜਿੱਠੇ alike
ਇਕੋ ਜਿਹਾ equally [ek]

ਇਕੱਠਾ united, together ਇਕੱਠਾ
ਕਰਨਾ to unite, organize,
gather together

ਇਕਰਾਰ promise (m.)

ਇਕਲਾ alone, apart [akela:]

ਇਚਿਆ wish (f.) [iccha:]

ਇਜ਼ਤ respect, honor,
prestige (f.)

ਇਤਨਾ = ਇੰਨਾ

ਇੱਥੇ (ਇਥੇ) here [yahā:]

ਇਨਸਾਨ human being (m.)

ਇਨ੍ਹਾਂ these, them. (post-positional
pl. of ਇਹ) [inhō]

ਇੰਨਾ so much ਇੰਨੇ ਠੀ in the
meantime [itna:]

ਇਲਾਕਾ area (m.)

ਈ

ਈ = ਹੀ

ਈ = ਹੈ

ਈਸ਼ਵਰ God (m.)

ਏ

ਏਂ = ਹੈਂ

ਏ = ਹੈ

ਏਸ = ਇਸ

ਏਹ these, they, or = ਇਹ

ਏਕਾ unity (m.)

ਏਥੇ = ਇੱਥੇ

ਏਨਾ = ਇੰਨਾ

ਉ

ਉਸ that, him, her, it (post-
positional sg. of ਉਹ)

ਉਹ that, he, she, it, they [vah, vo]	ਉਪਾਉ remedy, expedient (m.) [upa:y]
ਉਹ-ਹੋ an exclamation	ਉਪਸ਼ੁਣਾ worship (f.)
ਉਗਿਆ ਹੋਣਾ to grow (intr.) [uga: hona:]	ਉਮਰ age (f.)
ਉੱਚਾ high [ũ:ca:]	ਉਮੈਦ hope (f.) [unmi:d]
ਉੱਜ thus ਉੱਜ ਹੀ just, anyway, for no reason [yũ:]	* ਉਰੇ here, on this side
ਉਠਣਾ to wake up, get up (intr.)	ਉਲਟ reverse, opposite (f.)
ਉਠਾਣਾ to raise [uTha:na:]	ਉ
* ਉਡੀਕ expectation (f) ਉਡੀਕ ਕਰਨਾ to await, expect	ਉ in that way
ਉਡੀਕਣਾ to await, expect	ਉਚ high [ũ:c]
ਉਣਨਾ to weave [bunna:]	ਉਠ camel (m.) [ũ:Th]
ਉਤਸਾਹ enthusiasm (m.)	ਓ
ਉਤਸੁਕਤਾ eagerness (f.)	ਓ = ਓ
ਉੱਤੇ (ਉਤੇ) on, upon	ਓਇ hey! oh!
ਉੱਤੇਂ (ਉਤੇਂ) from on, off	ਓਹ they, those, or = ਉਹ
ਉੱਥੇ (ਉਥੇ) there [vahã:]	ਓਹੀ that very [vahi:]
ਉੱਥੇਂ (ਉਥੇਂ) thence, from there	ਓਹੋ an exclamation
ਉਦਯੋਗ occupation (m.)	ਸ
ਉਦਾਸ sad	ਸੰਸਾਰ world (m.)
ਉਨ੍ਹਾਂ those, them (post-posi- tional pl. of ਉਹ) [unhõ-]	ਸੰਸਾਰੀ worldly
ਉਪਦੇਸ਼ preaching (m.)	ਸਹਾਰਨਾ to sustain
ਉਪ-ਮੰਤਰੀ deputy minister (m.)	
ਉੱਪਰ over, above [u:par]	

ਸਹਿਜੇ easily, gently ਸਹਿਜੇ ਭੀ very easily [sahaj]	ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ Satyagraha (m.) [satya:grah] ਸਤਿਆਨਾਸ destruction, misfortune (m.) [satya:na:ś]
ਸਹਿਮਣਾ to be frightened ਸਹਿਮ ਜਾਣਾ to be frightened [sa- hamna:]	**ਸੱਦਣਾ to call
ਸ਼ਹਿਰ city (m.)	ਸੱਦਾ invitation, call (m.)
ਸਹੁਰਾ father-in-law, wretch (an insulting term)(m.) [sasur]	ਸਦਾ always ਸਦਾ ਈ forever
ਸਹੇਲੀ girl friend (of a girl)(f.)	ਸਦਾ ਵਰਤ religious distribution of food [sada:vrat] (m.)
ਸ਼ੱਕ suspicion (m.) [śak]	* ਸਦੀਵੀ eternal, everlasting
ਸੱਕਣਾ (ਸਕਣਾ) to be able [sakna:]	ਸੰਨ year (of an era) [san] (m.)
ਸ਼ਕਲ shape, face (f.) [śakl]	ਸਨ (they) were (see ਹੋਣਾ) [the]
ਸਕੂਲ school (m.) [sku:l]	ਸਨਮਾਨ respect (m.) [samma:n]
* ਸੰਗਤ religious association (f.)	ਸਨੇਹੀ beloved friend (m.) [snehi:]
ਸੰਗੀਤ music (m.) ਸੰਗੀਤ-ਸਾਜ਼ musical instrument(m.)	ਸਪਸ਼ਟ clear [spaśT]
* ਸਗੋਂ on the contrary	ਸਫਲਤਾ success (f.)
ਸੰਘ federation (m.)	ਸਬਕ lesson (m.)
ਸੱਚ truth (m.) [sac]	ਸਬਜ਼ੀ green vegetable (f.)
ਸਚਾ true [sacca:]	ਸਬਰ patience (m.) [sabr]
ਸਚੀ ਮੁਚੀ real [sac muc hi:]	ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਾ to address
ਸੱਜਾ right (hand)	ਸਭ all ਸਭ ਕੁਝ everything [sab kuch]
* ਸਣੇ together with, along with	ਸਭਾ assembly (f.)
ਸੰਤ saint (m.)	ਸੰਭਾਲਣਾ to take care of, manage
ਸਤੰਬਰ September (m.) [sitambar]	ਸੰਭਾਲ ਲੈਣਾ to take care of, manage
ਸਤਰ line (f.)	ਸਮਝਣਾ to understand ਸਮਝ ਜਾਣਾ to understand
ਸ਼ਤਰੂ enemy (m.) [śatru]	

ਸਮਝਾਉਣਾ to explain, cause to understand [samjha:na:]	ਸਾਈਂ fakir, ascetic (m.)
ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ to be considered [samjha: ja:na:]	ਸ਼ਾਸਤਰ scripture (m.) [śa:str]
ਸਮਾਂ time (m.) [samay]	ਸਾਹ breath (m.) [sā:s]
ਸਮੇਂ = ਸਮਾਂ	ਸਾਹਮਣੇ in front of, before [sa:mne]
ਸਰਕੜਾ a kind of reed (m.) [sarkaNDa:]	ਸਾਹਿਬ a title of respect, Mr., Esq.
ਸਰਕਾਰ government (f.)	ਸ਼ਾਹੀ royal
ਸਰਕਾਰੀ governmental	* ਸਾਕ relative (m.)
ਸ਼ਰਮੇ-ਕੁਸ਼ਰਮੇ somehow (lit., with shame, without shame)	ਸਾਡਾ our [hama:ra:]
ਸਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ all-sovereign	ਸਾਢੇ -and a half ਸਾਢੇ ਚਾਰ four and a half [sa:Rhe]
ਸ਼ਰਾਰਤ mischief (f.)	ਸਾਂਤਮਈ peaceful [śa:ntimay]
ਸ੍ਰੀ a title of respect, Mr., Esq.	ਸਾਦਾ simple
ਸ਼ਰੀਕ companion, partner (m.)	ਸਾਧੁ ascetic, sadhu (m.)
ਸ਼ਰੀਕਾ = ਸ਼ਰੀਕ	ਸ਼ਾਨ dignity (f.)
ਸਲਾਹ advice, counsel (f.)	ਸਾਨੂੰ to us [hamẽ]
ਸਵਾਏ except, apart from [siva:y]	ਸ਼ਾਬਾਸ਼ bravo!
ਸਵਾਲ question (m.)	ਸਭਣਾ to hold, restrain, support, care for
ਸੰਵਿਧਾਨ constitution (m.)	ਸ਼ਾਮ evening (f.)
ਸਵੇਰ ਸਾਰ early in the morning [saver]	ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ to join [śa:mil hona:]
ਸਵੈ-ਅਭਿਮਾਨ self-respect (m.) [sva:bhima:n]	ਸਾਰਾ whole, entire
ਸਾਂ (I) was (see ਹੋਣਾ)	ਸਾਲ year (m.)
ਸਾਂ (he, she, it) was (see ਹੋਣਾ) [tha:]	ਸਿਆਹੀ ink (f.) [sya:hi:]
ਸ਼ਇਦ perhaps [śa:yad]	ਸਿਆਣਾ wise [sya:na:]
	ਸਿਉਣਾ to sew [si:na:]
	ਸਿਹਤ health (f.) [sehat]
	ਸ਼ਿਕਾਰ prey (m.)

ਸਿੱਖ (ਸਿਖ) Sikh (m.) [sikh]	ਸੂਰਜ sun (m.)
ਸਿੱਖਣਾ to learn [si:khna:]	ਸੂਰਮਾ brave [šu:rma:]
ਸਿੰਘ Sikh (lit., lion) (m.)	ਸ਼ੇਰ lion (m.)
ਸਿਨੇਮਾ cinema (m.)	ਸੇਵਾ service (f.)
ਸਿਰ head (m.) ਸਿਰੇਂ by the head [sir se]	ਸੈਂ = ਸੀ
ਸਿਰਫ਼ only [sirf]	ਸੈਂਕੜਾ one hundred
ਸੀ (he, she, it) was (see ਹੋਣਾ) [thi:]	ਸ਼ੈਤਾਨ cunning
ਸੀਦਾ staple food (m.)	ਸੈਰ walk, tour, trip (f.)
ਸੀਨ scene (m.)	ਸੇ therefore, so (conj.)
ਸੀਨਾ breast, chest (m.)	ਸੇ he, she, it, that (pron.)
ਸੁੱਕਾ (ਸੁਕਾ) dry [su:kha:]	ਸੋਹਣਾ beautiful
*ਸੁਚੱਜਾ good, clever	ਸੋਚਣਾ to think
ਸੁਚਾ pure, true [sacca:]	ਸੋਟਾ walking stick (m.)
ਸੁਝਣਾ to be visible, seen [su:- jhna:]	ਸੋਟੀ stick (f.)
*ਸੁੱਟਣਾ to throw down	ਸੈਂ (thou) wert (see ਹੋਣਾ)
ਸੁਣਨਾ to hear [sunna:]	ਸੈਂਹ oath (f.)
ਸੁਣਾਉਣਾ to tell [suna:na:]	ਸੋਣਾ to sleep ਸੈਂ ਜਾਣਾ to go to sleep [sona:]
ਸੁੱਤੀ ਉੱਠੀ woke up (having slept) [soti: uThi:]	ਸੋਦਾ business, trade (m.)
ਸੁਧਾਰਨਾ to reform	ਹ
ਸੁਪਨਾ dream (m.) [svapn, sapna:]	ਹੱਸਣਾ to laugh [hāsna:]
ਸ਼ੁਰੂ beginning (adj.) ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ to begin	ਹਕ right, equity, justice (m.)
*ਸੁਹ information, news (f.)	ਹੱਛਾ well! all right! [accha:]
ਸੁਝ sight, perception, vision (f.)	ਹਜ਼ੂਰ Sir (m.)

ਹਟਣਾ to return, go back, with- draw, retire (intr.) [haTna:]	ਹਾਸਾ joke (m.) [hāsi:, ha:sy]
ਹੱਟਾ ਹੱਟਾ stout, strong	ਹਾਕਮ officer (m.) [ha:kim]
ਹਟਾਣਾ to remove [haT:ana:]	* ਹਾਣ equality in age, same age (m.)
ਹੱਡ bone (m.) [ha:R]	ਹਾਥੀ elephant (m.)
ਹੱਡੀ bone (f.)	ਹਾਰ garland (m.)
* ਹੱਢਾਉਣਾ to wear out (trans.)	ਹਾਰ ਜਾਣਾ to be defeated, give up, get tired
ਹੱਥ hand (m.) ਹੱਥ ਲੱਗਣਾ to obtain ਹੱਥੋਂ from the hand [ha:th]	ਹਾਲ condition, description (m.)
ਹਦ limit, boundary (f.) ਹਦ	ਹਿੱਸਾ portion, part (m.)
ਦਰਜੇ ਦਾ extremely	ਹਿੰਦ India (m.)
ਹਦੋਂ ਬਾਹਿਰੀ more than the limit, very much [had se ba:har]	ਹਿੰਦੀ inhabitant of India (m.)
ਹਨ (they) are (see ਹੋਣਾ) [hāi]	ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ inhabitant of India (m.)
ਹਨੇਰ darkness, injustice (m.) [andher]	ਹਿੰਦੂ Hindu (m.)
ਹਫ਼ਤਾ week (m.)	ਹਿੰਮਤ courage (f.)
ਹਮੇਸ਼ਾ always [hameśā:]	ਹਿਮਾਇਤ favor (f.) [hima:yat]
ਹਰ every	ਹੀ emphatic word (very...)
ਹਰਿਕ everyone, every	ਹੁਕਮ order (m.) [hukm]
ਹਰੇਕ everyone, every	ਹੁੱਕਾ hukka, water pipe (m.)
ਹਲਾਉਣਾ to move [hila:na:]	ਹੁਣ now ਹੁਣੇ just now (emphatic)
ਹਵਾ wind, air (f.)	ਹੁਨਰ art, skill, talent (m.)
ਹਵੇਲੀ mansion (f.)	ਹੁੰਮਹੁਮਾਉਣਾ to be overjoyed
ਹਾਂ (I) am, (we) are (see ਹੋਣਾ) [hū:, hāi]	* ਹੇਠ under
ਹਾਂ yes	ਹੈਂ (thou) art (see ਹੋਣਾ) [hai]
	ਹੈਂ (he, she, it) is (see ਹੋਣਾ)
	ਹੈਰਾਨ surprised, astonished, perplexed

ਹੈਰਾਨੀ amazement, surprise (f.)	ਕਦੇ sometimes	ਕਦੇ ਨਹੀਂ never
ਹੋਂ (you) are (see ਹੋਣਾ) [ho]	[kabhi: nahī:]	
ਹੋਣਾ to be	ਹੋ ਜਾਣਾ to	
become [hona:]		
ਹੋਠ lip (m.)	ਕਦੇ when? [kab]	
ਹੋਰ other	ਕੰਧਾ shoulder (m.)	
ਹੋਰੀਂ others	ਕਨੂੰਨ law (m.)	ਕਨੂੰਨ-ਘੜਨੀ-ਸਭਾ
[aur]	legislative assembly (f.) [qa:nu:n]	
ਹੌਸਲਾ courage (m.)	ਕਪੜਾ clothing, dress (m.)	ਕਪੜਿਆਂ
ਹੌਲਾ gentle, light in weight	ਵਿਚ ਨਾ ਮੈਉਣਾ to dance for	
[halka:]	joy, to be beside oneself	
ਹੌਲੀ slowly, gently [hole	ਕਪਾਹ cotton (f.) [kapa:s]	
hole]	ਕਫ਼ਨ-ਦਫ਼ਨ coffin and burial, last	
	rites (m.)	
ਕ	ਕਬਜ਼ਾ control (m.)	
ਕਈ many, some	ਕੰਬਣਾ to tremble [kã:pna:]	
ਕਹਾਣੀ story (f.) [kaha:ni:]	ਕੰਮ (ਕੱਮ) work, deed (m.) [ka:m]	
ਕਹਿਣਾ to say [kahna:]	ਕਮਜ਼ੋਰ weak	
ਕਚਹਿਰੀ court of law (f.) [kacahri:]	ਕਮਾਈ earning (f.)	
ਕਟਾਰੀ dagger (f.)	ਕਮਾਉ one who earns, one who can	
ਕੰਡਾ thorn (m.) [kã:Ta:]	earn (m.)	
ਕੱਢਣਾ to take out [ka:Dhna:]	ਕਮੀਜ਼ shirt (f.)	
ਕਢਵਾ outstanding	ਕਰਤਬ work, achievement (m.)	
* ਕੰਢਾ bank, shore (m.) ਦੇ	ਕਰਨਾ to do	ਕਰ ਦੇਣਾ to be done
ਕੰਢੇ on the bank of	ਕਰਨੀ deed, action (f.)	
ਕੱਦ stature (m.) [qad]	ਕਰਮਚਾਰੀ worker, employee (m.)	
ਕਦ when? [kab]	ਕਰਵਾਉਣਾ to cause to be done [karva:na:]	
ਕਦੀ sometimes [kabhi:]	ਕਰਾਇਆ rent, fare (m.) [kira:ya:]	
	ਕਰਾਉਣਾ to cause to do [kara:na:]	

ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ to declare	ਕਾਲਾ black
ਕਲ (ਕਲ੍ਹ) tomorrow, yesterday	ਕਾਲੂ a boy's name (m.)
ਕਲਪਿਤ imaginary	ਕਿ that (conj.)
ਕਲੱਬ club (m.) [klab]	ਕਿ or
ਕੱਲਾ alone [akela:]	ਕਿਉਂ why?
ਕਲਾ art (m.)	ਕਿਉਂਕਿ because
ਕਾਂ crow (m.) ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰਨਾ to crow [kauva:]	ਕਿਓਂ = ਕਿਉਂ
ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ to found, establish [qa:yam karna:]	ਕਿਸ whom? which? what?, post- positional of ਕੌਣ
ਕਾਇਲ convincing [qa:yal]	ਕਿਸਮਤ fate (f.)
ਕਾਹ post-positional of ਕੀ, ਕਾਹਨੂੰ what for? why?	ਕਿਸੇ any, some, post-positional of
* ਕਾਹਲੀ haste (f.)	ਕਿਹੜਾ what? which [kaunsa:]
* ਕਾਕਾ small boy, child (m.)	ਕਿਹਾ what? how? [kya:]
ਕਾਗਜ਼ paper (m.)	ਕਿਠਾ where? [kahã:]
ਕਾਂਗਰਸ Congress [kongres]	ਕਿਤਨਾ = ਕਿੰਨਾ ਕਿਤਨੀ ਵਾਰੀ so many times, again and again
ਕਾਜ work (m.)	ਕਿਤਾਬ book (f.)
ਕਾਣਾ one-eyed man (m.)	ਕਿਤੇ somewhere [kahĩ:]
ਕਾਨਪੁਰ Kanpur, a city in India (m.)	ਕਿਥੇ where? [kahã:]
ਕਾਪੀ notebook (f.)	ਕਿਥੋਂ whither? [kahã: se]
ਕਾਫ਼ੀ enough	ਕਿਦਾਂ how? [kis dā:v se]
* ਕਾਮਾ farm laborer (m.)	ਕਿਧਰੇ somewhere ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ no- where [kidhar bhi: nahĩ:]
ਕਾਰ = ਕੰਮ	ਕਿੰਨਾ how much? [kitna:]
ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ business (m.) [ka:r- vyavha:r]	ਕਿਨਾਰਾ shore, bank (m.)
ਕਾਲ death (m.)	* ਕਿਰਤ work, business (f.) [from Skt. kṛta]
ਕਾਲ famine (m.) [aka:l]	

- ਕਿਲ੍ਹਾ fort (m.) [kila:]
 ਕਿਵੇਂ somehow [kaise]
 ਕੀ what? [kya:]
 * ਕੀਕਣ how?
 * ਕੁ about, approximately
 ਕੁਹਾੜਾ axe (m.) [kulha:Ra:]
 ਕੁਖ womb (f.) [kokh]
 ਕੁਝ some, a little [kuch]
 ਕੁੱਤਾ dog (m.)
 ਕੁੱਲ altogether [kul]
 ਕੁਲ clan (f.) ਕੁਲ ਪਾਲ benefactor
 of the clan (m.)
 ਕੁਵੇਲਾ bad time (m.) [kubela:]
 * ਕੁੜੀ girl (f.)
 ਕੇਂਦਰ center (m.) [kendr]
 ਕੇਵਲ only
 ਕੈਦ ਹੋਣਾ to be jailed
 ਕੋਇਲ cuckoo (f.) [koyal]
 ਕੋਈ someone, some, any
 ਕੋਸ਼ਿਸ਼ = ਕੋਸ਼ਿਸ਼
 ਕੋਸ਼ਿਸ਼ effort, attempt (f.)
 ਕੋਟ jacket, coat (m.)
 ਕੋਠੜਾ diminutive of ਕੋਠੀ, room,
 small house (m.)
 ਕੋਠਾ house (m.)
 ਕੋਠੀ house, mansion (f.)
 * ਕੋਲ near ਦੇ ਕੋਲ ਹੋਣਾ to be
 near, to have
- * ਕੋਲੋਂ from, from the presence of, in
 comparison with
 ਕੌਣ who? [kaun]
 ਕੌਮ race, nation (f.) [qaum]
 ਕੌਮੀ nationalistic [qaumi:]
 ਕੌਰੋ-ਪਾਂਡੋ Kauravas & Pandavas (m.)
 [kaurav-pa:ndav]
 ਕੌੜਾ bitter [kaRva:]
- ਖ
- * ਖਹਿਣਾ to rub
 * ਖੰਘਾਰ cough (m.)
 ਖੰਡਨ repudiation, refutation (m.)
 ਖੱਡੀ a hole in the ground where a
 weaver places his feet (f.)
 ਖਤ letter, epistle (m.)
 ਖਤਮ end (m.)
 ਖੁਬਰੋ who knows?
 ਖੱਬਾ left (hand)
 ਖਰਚਣਾ to spend [xarc karna:]
 ਖਰਵਾ rough
 ਖੁਰਾਬ bad
 ਖਰੀਦਣਾ to buy [xari:dna:]
- * ਖਲੋਣਾ to stand
 ਖੜਕਣਾ to rattle (intr.) [khaRakna:]
 ਖੜਾ ਹੋਣਾ to stand, to run (for an
 office)

* ਖਾ then, indeed	ਖੇਤ field (m.)
ਖਾਸ special, important	ਖੇਤਰਫਲ area (m.) [kṣetraphal]
ਖਾਹਿ ਮਖਾਹ in vain [xva:maxva:h]	ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ agriculture (f.)
ਖਾਣਾ to eat [kha:na:]	ਖ਼ੈਰ well!
ਖਾਣਾ food, meal (m.) [kha:na:]	ਖੋਤਣਾ = ਖੋਦਣਾ
ਖ਼ਾਰ jealousy, hatred (f.)	ਖੋਦਣਾ to dig [khodna:]
ਖ਼ਾਲੀ empty	ਖੋਲ੍ਹਣਾ to open, untie, unwrap [kholna:]
ਖਿਆਲ thought, idea (m.) [xya:l]	
ਖਿੱਚਣਾ to draw, pull ਖਿਚ ਲੈਣਾ to draw, pull ਖਿਚ ਸੁਟਣਾ to pull out [khīcna:]	ਗ
ਖਿਡਾਰੀ player (m.) [khila:ri:]	ਗਹਿਣਾ ornament, jewelry (m.)
ਖੁਆਉਣਾ to feed [khila:na:]	ਗੱਜਣਾ to roar [garjā:]
ਖੁਆਜਾ a Muslim title of respect (m.) [khwa:ja:]	ਗੰਨਾ sugarcane (m.)
ਖੁਆਣਾ = ਖੁਆਉਣਾ	ਗਰਕ ਕਰਨਾ to sink
ਖੁਸ਼ happy	ਗ਼ਰੀਬ poor ਗ਼ਰੀਬ-ਗ਼ਰੀਬਾਂ poor, unfortunate people ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ favorable to the poor
ਖੁਸ਼ੀ happiness (f.)	ਗੱਲ talk, matter, thing (f.) ਗੱਲ ਮੰਨਣਾ to agree, accept advice
ਖੁਦਾ God (m.)	ਗਲ neck (m.) [gala:]
ਖੁਲ੍ਹਾਉਣਾ to cause to be opened [khulva:na:]	ਗਲ੍ਹ cheek (m.) [ga:l]
ਖੁਹ well (m.) [kūva:]	ਗਲਾ throat, neck (m.)
ਖੁਨ blood (m.) ਖੁਨ ਕਰਨਾ to murder	ਗਵਰਨਰ Governor (m.)
ਖੁਬ ਖੁਬ well done! bravo!	ਗਵਾਹ witness (m.)
ਖੇਡ game, playing (f.) [khel]	ਗਵਾਹੀ testimony (f.)
ਖੇਡਣਾ to play [khelna:]	* ਗਵਾਹੀ neighbor (m.)

ਗਾਂ cow (f.) [ga:y]
 ਗਾਉਣਾ to sing [ga:na:]
 ਗਿਆਨੀ wise, learned [gya:ni:]
 ਗਿਣਿਆ ਜਾਣਾ to be counted
 [gina: ja:na:]
 ਗਿੱਦੜ jackal (m.) [gi:daR]
 ਗਿਲਾਸ glass (m.)
 ਗੁਜ਼ਾਰਾ livelihood, living (f.)
 ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ to maintain
 oneself, to make a living
 ਗੁਣਵਾਨ virtuous
 ਗੁਣਾਂ times, multiplied
 ਗੁਫ਼ਾ cave (f.)
 ਗੁਰਦੁਆਰਾ Sikh temple (m.)
 [gurudva:ra:]
 ਗੁਰੂ teacher, religious teacher
 (m.)
 ਗੁਲਾਮ slave (m.)
 ਗੋਡਣਾ to hoe
 ਗੋਡਾ knee (m.)
 ਗੋਲ round ਗੋਲ ਮੇਜ਼ round-
 table (m.)
 ਗੌਰ attention (f.)

ਘ

ਘੱਟ less [ghaT]
 ਘੰਟਾ hour (m.)

ਘਣਾ much, thick [ghana:]
 ਘਬਰਾਉਣਾ to be afraid, confused
 [ghabra:na:]
 ਘਬਰਾਹਟ fear, trouble, confusion (f.)
 ਘਰ house, home (m.)
 ਘਰਾਣਾ family (m.) [ghara:na:]
 ਘਰਿਸਤ second of the four stages of
 life, householder (m.) [grhasth]
 ਘੜਨਾ to make, fashion, form
 ਘਾ = ਘਾਹ
 ਘਾਉ wound (m.) [gha:v]
 ਘਾਹ grass (m.) [gha:s]
 ਘਾਹੀ grasscutter [ghasiya:ra:]
 ਘਾਬਰਨਾ, ਘਾਬਰ ਜਾਣਾ to be frightened,
 perplexed, confused [ghabra:na:]
 ਘੁੰਗੀ dove (f.)
 ਘੋੜਾ horse (m.)

ਚ

ਚਉੜਾ wide [cauRa:]
 ਚੰਗਾ good
 ਚੰਡੀ a Hindu goddess, Kali, used
 derogatively for a woman (f.)
 ਚਤਰ brilliant, intelligent
 ਚੰਦੀ tooth of a saw (f.)

* ਚਪੇੜ = ਚੁਪੇੜ

- ਚਰਚਾ talking, discussion (m.) ਲੈਣਾ to pick up [cugna:]
- * ਚਰੋਕਣਾ old, ancient, of a former age ਚੁਕਾਉਣਾ to cause to lift
- ਚੱਲਣਾ to go, move, walk ਚੁੰਝ beak (f.) [cõc]
- ਚਲਾ ਜਾਣਾ to go away ਚੁਣਨਾ to elect, select ਚੁਣਿਆ
- ਚਲਦੀ ਹੋਣਾ to run away [calna:] ਜਾਣਾ to be elected [cunna:]
- ਚਲਾਉਣਾ to cause to move, cause to go [cala:na:] ਚੁੱਪ quiet, silent ਚੁਪ ਚਾਪ quietly, silently
- ਚਲਾਕ active, clever, alert [ca:la:k] * ਚੁਪੇੜ slap (f.) ਚੁਪੇੜ ਮਾਰਨਾ to slap ਚੁਪੇੜ ਖਾਣਾ to be slapped
- ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ to cause to ride, mount [caRha:na:] ਚੁਲ੍ਹਾ oven, fireplace (m.) [cu:lha:]
- ਚਾਹ tea (f.) [ca:y] ਚੁੰ ਚੁੰ peeping, chirping (f.)
- ਚਾਹਣਾ to wish, must, should [ca:hna:] ਚੇਤਾ memory, recollection (m.)
- ਚਾਚਾ father's younger brother(m.) ਚੋਖਾ good ਚੋਖਾ ਚਿਰ for a long time
- ਚਾਚੀ father's younger brother's wife (f.) ਚੋਣ election (f.) [cuna:v]
- ਚਾਵਲ rice (m.) ਚੋਪੜੀ buttered (bread) [cupRi:]
- ਚਿਹਰਾ face (m.) [cehra:] ਚੋਰ thief (m.)
- ਚਿੱਟਾ white, fair-skinned ਚੋਰੀ theft (f.) ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ secretly
- ਚਿੱਤ heart (m.) ਚਿੱਤ ਲੱਗਣਾ to be interested ਚੌਧਰੀ headman (m.)
- ਚਿੰਤਾ worry
- ਚਿਰ time, a long time (m.) ਛ
- * ਚਿਰੋਕਣਾ = ਚਰੋਕਣਾ
- ਚੀਜ਼ thing (f.) ਛਕਣਾ to eat
- ਚੀਰਨਾ to saw ਛੱਡਣਾ to leave, shoot, release, throw
- ਚੁੱਕਣਾ to finish, complete [cukna:] ਛੱਡ ਆਉਣਾ to take home
- ਚੁੱਕਣਾ to raise, lift ਚੁੱਕ ਛਨਿਛਰ (ਛਨਿਛਰਵਾਰ) Saturday (m.) [šanišcar]

ਫੜਾੜ teasing, used with ਫੇੜ	ਜਣੀ woman (f.)
ਛਿਪਣਾ to hide (intr.) [chipna:]	ਜੰਤਰ instrument, tool, machine
ਛਿੜਨਾ to begin	(m.)
ਛੁੱਟ except, besides	ਜਥੇਬੰਦੀ grouping, party (f.) [jatthe- bandi:]
ਛੁੱਟੀ vacation, holiday (f.) ਛੁੱਟੀ	ਜਦ when ਜਦ ਕਿ whereas
ਕਰਨਾ to have <u>or</u> to give	[jab ki]
a day off [chutti:]	ਜਦੋਂ = ਜਦ
ਛੁਪਾਉਣਾ, ਛੁਪਾ ਲੈਣਾ to hide (trans.)	ਜਨ person, people (m.) ਜਨ-ਸੰਖਿਆ
[chipa:na:]	population (f.) [jan-sankhya:]
ਛੁੜਾਉਣਾ to release, to free, to	ਜਨਤੰਤਰ republic (m.) [jantantra]
cause to release [chura:na:]	ਜਨਤਾ public (f.)
*ਛੇਕੜ after, at last	ਜਨਮ birth (m.)
*ਛੇਤੀ, ਛੇਤੀ ਹੀ soon [jaldi:] ਛੇਤੀ	ਜਨਵਰੀ January (f.)
ਠਲ quickly	ਜਨਾਨੀ woman (f.)
ਛੇੜ teasing (f.)	ਜੰਮਣਾ to be born [janm lena:]
ਛੇੜਨਾ to tease	ਜੰਮਣਾ to stand fast, be firm
ਛੋਟਾ small, little	ਜੰਮ ਕੇ regularly [jamna:]
ਜ	ਜ਼ਮੀਨ land (f.)
	ਜ਼ਰਾ some, a little
	ਜ਼ਰੂਰ surely, certainly
ਜਸ fame (m.) [yaś]	ਜ਼ਰੂਰੀ necessary
ਜਹਾ = ਜਿਹਾ	ਜਲਣਾ to burn (intr.) ਜਲ ਜਾਣਾ
ਜਹਾਨ world (m.)	to burn up, burn down (intr.)
ਜੰਗ war, fight, battle (m.)	[jalna:]
ਜਗ world (m.)	ਜਵਾਨ = ਜੁਆਨ
ਜੰਗਲ forest, woods (m.)	ਜਵਾਬ answer (m.)
ਜਗਾਉਣਾ, ਜਗਾ ਦੇਣਾ to awaken	ਜੜੂ root (f.)
(trans.) [jaga:na:]	ਜਾਂ or [ya:]
	ਜਾਇਦਾਦ estate (f.) [ja:yda:d]

* ਜਾਉਣਾ to bear a child, to
give birth

ਜਾਗਣਾ to wake up (intr.)

ਜਾਣਨਾ to know ਜਾਣ ਬੁਝ
ਕੇ intentionally [ja:nna:]

ਜਾਣਾ to go

ਜਾਣੇ as if

ਜਾਤ-ਪਾਤ caste, etc. (f.) [ja:t-
pā:t]

ਜਾਨਣਾ = ਜਾਣਨਾ

ਜਾਨਵਰ animal (m.)

* ਜਾਪਣਾ to become known, to seem

ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ to continue

ਜਿਉਂ as... ਜਿਉਂ... ਤਿਉਂ
as...so [jyõ...tyõ]

ਜਿਸ which, what (post-posi-
tional sg. of ਜੇ)

ਜਿਹੜਾ what, whatever, which,
whichever [jo]

ਜਿਹਾ rather, -like ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ
tiny [jaisa:]

* ਜਿੱਠਾ like, alike

ਜਿੱਤਾ = ਜਿੱਠਾ

ਜਿੱਥੇ (ਜਿਥੇ) wherever [jahã:]

ਜਿੰਦਗੀ life (f.)

ਜਿਨ = ਜਿਸ ਨੇ

ਜਿੰਨਾ as much as [jitna:]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ whom, which, what (post-
positional pl. of ਜੇ) [jinhõ]

ਜ਼ਿਲਾ district (m.)

ਜਿਵੇਂ as [jaise]

ਜੀ a. honorific, Mr., Esq. (m.)

ਜੀ soul, spirit (m.) ਜੀ ਕਰਨਾ
to wish

ਜੀਅ = ਜੀ

ਜੀਉਣਾ to live, to be alive
[ji:na:]

ਜੀਭ tongue (f.)

ਜੀਵ soul (m.)

ਜੀਵਨ life (m.)

ਜੁ that

ਜੁ emphatic word

ਜੁਆਨ young man (m.)

ਜੁਆਨੀ youth (f.)

ਜੁਗ age, era, a long time (m.)

ਜੁੱਤੀ shoe (f.) [ju:ti:]

ਜੁਲਮ tyranny (m.)

ਜੁਲਾਹਾ weaver (m.)

ਜੁਨ one of the 8,400,000 forms of life

ਜੁਨ ਧਾਰਨਾ to be born into any
of these forms [yoni]

ਜੇ if [jo]

ਜੇ = ਹੈ or ਹਨ

*ਜੇਕਰ if

ਜੇਬ pocket (f.)

ਜੇਲ੍ਹ jail (f.) [jell]

ਜੈ victory (f.)

ਜੈਨੀ Jain (m.)	ਟੁੱਟਾ broken [Tu:Ta:]
ਜੋ which, what, who (rel. pro.)	ਟੁਰਨਾ to walk, depart
ਜੋ ਕੁਝ whatever [jo kuch]	ਟੋਟਾ piece (m.)
ਜੇ so that, if	
ਜੋਗਾ capable, worthy [yogya]	ਠ
ਜੋਧਾ warrior (m.) [yoddha:]	
ਜੋਰ strength (m.)	ਠਹਿਰਨਾ, ਠਹਿਰ ਜਾਣਾ to stop, wait
ਜੋੜਨਾ to join	[Thaharna:]
	ਠੀਕ proper, right ਠੀਕ ਕਰਨਾ,
ਝ	ਠੀਕ ਕਰ ਲੈਣਾ to fix, repair
ਝਗੜਨਾ to quarrel	ਭ
ਝੱਟ (ਝਟ) quickly, hastily	
ਝਟ ਪਟ immediately [jhaT]	* ਝੰਗੋਰੀ a small staff (f.)
ਝੜਨਾ to brush, shake off	ਭਰ fear (m.)
ਝੂਠ lie (m.)	ਭਰਨਾ to fear
ਝੂਠਾ false	* ਝਿੰਗਣਾ to fall ਝਿੰਗ ਪੈਣਾ to fall
	down
ਟ	* ਝਿੰਠਾ (ਝਿਠਾ) past participle of ਚੋਖਣਾ
ਟਹਿਲ service, nursing (f.)	ਝੁੱਬਣਾ to sink, to be immersed
ਟੱਕਰਨਾ to collide [Takra:na:]	ਢ
* ਟੱਬਰ family (m.)	ਢਹਿਣਾ to fall, perish [Dhahna:]
* ਟੱਲ large bell (m.)	ਢੰਗ way, manner, behavior (m.)
* ਟਾਕਰਾ comparison (m.)	* ਢੰਗੀ a small type of cow (f.)
ਟਾਲਣਾ to avoid, evade	* ਢੱਟਾ bull (m.)
ਟੁੱਟਣਾ to break (intr.) [Tu:Tna:]	

- ਢਾਈ two and a half
ਢਾਈ ਸੌ 250 [aDha:i:]
- * ਢਿਡ belly (m.)
ਢੀਠ bold, impudent, shameless
- * ਢੁੱਕਣਾ (ਢੁਕਣਾ) to arrive, approach
- ਤ
- ਤਹਿ fold (f.) ਤਹਿ ਕਰਨਾ
to fold [tah]
- ਤਕ until, up to ਹੁਣ ਤਕ
until now
- ਤਕ sight, opportunity (f.)
[ta:k]
- ਤੱਕਣਾ to see [ta:kna:]
- ਤੰਗ ਕਰਨਾ to bother, pester,
give trouble
- * ਤੰਗਲੀ rope or cloth in which
grass is tied (f.)
- ਤਮਾਕੂ tobacco (m.) [tamba:ku:]
- ਤਰਸ pity, mercy (m.) ਤਰਸ ਖਾਣਾ
to pity, have mercy
- ਤਰ੍ਹਾਂ way, manner (f.) [tarah]
- * ਤਰਲਾ beseeching, supplication
(m.)
- ਤਰੀਕ date (of the year) (f.)
[ta:ri:x]
- ਤਲਬ ਕਰਨਾ to summon ਤਲਬ
ਕਰਾਉਣਾ to cause to summon
- ਤਲਾਅ pond (m.) [ta:l, ta:la:b]
- ਤੜਫਣਾ to writhe, to be in agony
[taRapna:]
- ਤਾਂ emphatic word [to]
- ਤਾਂ then [to]
- ਤਿਆਰ ready, prepared ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ
to prepare [taiya:r]
- ਤਿਉਂ ...so, in the same way [tyõ]
- ਤਿਹਾਇਆ thirsty [pya:sa:]
- ਤਿੱਖਾ sharp [ti:xa:]
- ਤਿਲ sesamum (m.)
- ਤੀਜਾ third
- ਤੀਰ arrow (m.)
- ਤੁਸਾਂ you (post-positional of
ਤੁਸੀਂ) = ਤੁਹਾ
- ਤੁਹਾਡਾ your (possessive of ਤੁਸੀਂ)
[tumha:ra:]
- * ਤੁਹਾਥੋਂ = ਤੁਹਾ + ਥੋਂ from you
ਤੁਹਾਨੂੰ = ਤੁਹਾ + ਨੂੰ to you
- * ਤੁਰਨਾ, ਤੁਰ ਪੈਣਾ to go, set out, walk
ਤੂੰ thou [tu:]
- ਤੇ on, upon, for ਤੇ ਵੀ even after
- ਤੇ and
- ਤੇ thee (post-positional of ਤੂੰ) = ਤੇ
- ਤੇਗਾ sword (f.)
- ਤੇਜ਼ sharp

- ਤੇਰਾ thy (possessive of ਤੂੰ)
 ਤੇਲ oil (m.)
 ਤੇਲੀ oilman (m.)
 ਤੈਨੂੰ = ਤੈ + ਨੂੰ to thee [tūjhe]
 ਤੋਂ from [se]
 ਤੋਪ cannon (f.)
 ਤੋਲਾ a weight (m.)
 ਤੋੜਨਾ, ਤੋੜ ਸੁੱਟਣਾ to break (trans)
- ਬ
- * ਥੱਬੀ a small heap (f.)
 ਥਾਂ place (f.) [stha:n]
 ਥਾਉਂ place (f.) ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ
 place to place [stha:n]
 ਥੀਂ from, by, through
 ਥੀਏਟਰ theater (m.)
 ਥੁੱਕਣਾ (ਥੁਕਣਾ) to spit [thu:kna:]
 ਥੋਲਾ bag (m.)
 ਥੋਂ from, by, through
 ਥੋੜ੍ਹਾ (ਥੋੜਾ) some, a little
- ਦ
- ਦੱਸਣਾ (ਦਸਣਾ) to show, tell
 ਦਸਵੀਂ high school examination
 (lit., tenth)
- ਦੱਖਣੀ south (adj.) [dakṣaṇi:]
 ਦੰਦ tooth (m.) [dā:t]
 * ਦਬਕਾ threatening, scolding (m.)
 ਦਮ moment, breath (m.)
 ਦਯਾ kindness, pity (f.)
 ਦਰਸ਼ਨ audience, visit with an im-
 portant man, seeing (polite) (m.)
 ਦਰਖਤ tree (m.) [daraxt]
 ਦਰਜਾ place, rank (m.)
 ਦਰਸ਼ੀ sympathetic, compassionate
 ਦਰਬਾਰ royal court (m.)
 ਦਰਮਿਆਨਾ middle, medium
 [darma:na:]
 ਦਰਵਾਜ਼ਾ door (m.)
 ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ view (f.) [drṣṭi]
 ਦ੍ਰੋਪਦੀ Draupadi, heroine of the
 Mahabharata, wife of Pandavas (f.)
 ਦਵਾਤ inkpot (f.)
 ਦਾ (ਦੀ, ਦੇ, ਦੀਆਂ) of [ka:]
 ਦਾਉ trick, deception (m.) [dā:v]
 ਦਾਤਾ one who gives, generous person (m.)
 ਦਾਲ pulses, lentils (f.)
 * ਦਾੜ੍ਹਾ long, thick beard (m.)
 ਦਿੱਸਣਾ (ਦਿਸਣਾ) to be seen, to be
 visible [dikhna:]
 ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ to be seen
 ਦਿਨ day (m.) ਦਿਨੀਂ in days [dinõ]
 ਦਿਲ heart (m.)

ਦੀਨ faith, religion (m.)	ਧ
ਦੁਆਈ medicine (f.) [dava:i:]	
* ਦੁਆਲੇ around	ਧੱਕਾ push (m.)
ਦੁੱਖ pain (m.) [dukh]	ਧਜ banner (m.) [dvaj]
ਦੁੱਖਣਾ (ਦੁਖਣਾ) to ache [dukhna:]	ਧਨ wealth (m.)
ਦੁਨਿਆਂ world (f.)	ਧਨਵਾਨ rich
ਦੂਸਰਾ = ਦੂਜਾ	ਧਰਤੀ ground (f.)
ਦੂਜਾ second, other ਦੂਜੇ	ਧਰਨਾ to put
secondly [du:sra:]	ਧਰਮ religion (m.)
ਦੂਰ distance (f.) far ਦੂਰੇ	ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ an inn in which travellers
from afar [du:r se]	are accomodated free (f.)
ਦੇਸ਼ country (m.)	ਧੜਕਣਾ to thump
ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ patriotism (f.)	ਧਾਕ reputation (f.) [dha:k]
[deś-bhakti]	ਧਾਗਾ thread (m.)
ਦੇਹਾਂਤ death (m.)	ਧਾਰਨਾ to hold
ਦੇਖਣਾ to see	ਧਾਰਨਾ belief, resolution (f.)
ਦੇਣਾ to give ਦੇ ਦੇਣਾ to give	[dha:rNa:]
away.	ਧਿਆਨ attention (m.) [dhya:n]
ਦੇਰ delay (f.)	ਧੀ daughter (f.)
ਦੇਵਤਾ god (m.)	ਧੀਰਜ patience (f.)
ਦੋਸਤ friend (m.)	* ਧੁਖਣਾ to burn furiously
ਦੋਹਰਾ diminutive of ਦੋਹਰਾ	ਧੁਪ sunshine (f.) [dhu:p]
ਦੋਹਰਾ daughter's son (m.)	ਧੁਰ exact (adj.) extremity, limit (m.)
[dhevta:, dauhitra]	ਧੋਣਾ to wash with ਧੋਣਾ to cry
ਦੋਧਾਰੀ double-edged [dudha:ri:]	ਧੋਤੀ loincloth (f.)
ਦੋਵੇਂ both [donõ]	ਧੋਬੀ washerman (m.)
ਦੌਲਤ wealth (f.)	

ਨ

ਨਹਾਣਾ (ਨ੍ਹਾਣਾ) to bathe	ਨਾਲੇ ^੨ than, from
[naha:na:]	ਨਿਆਂ justice (m.) [nya:y]
ਨਹੀਂ not, no	ਨਿਆਰਾ different, strange [nya:ra:]
ਨਹੁੰ fingernail, toenail (m.)	ਨਿਸ਼ਚਾ certainty, decision
[nakh, na:xu:n]	ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨਾ to make sure, decide
ਨਜ਼ਰ sight, glance, look (f.)	ਨਿਸ਼ਾਨ sign, prints (m.)
* ਨਠਾਉਣਾ, ਨਠਾ ਦੇਣਾ to cause to	ਨਿਕਲਣਾ to come out
flee, to chase away	* ਨਿੱਕਾ young, small
ਨਦੀ stream, river (f.)	ਨਿਖੇਧੀ opposition, contradiction (f.)
ਨੰਬਰ number, place (m.)	* ਨਿਖੇੜਨਾ to cut out
ਨਰਮ soft	ਨਿਪੁਣ clever, expert
ਨਰਾਜ਼ angry [na:ra:z]	ਨਿਰਾ only, sole
ਨਵਾਂ new, young [n	ਨਿਵਾਜ਼ see ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼
ਨਵਾਬ nabob (m.)	ਨੀਂ = ਨਹੀਂ
ਨਾਂ name(m.) ਨਾਂ ਰੱਖਣਾ to name	ਨੀ ਓ!
ਨਾਂ ਲਾਣਾ to blame	ਨੀਚ low
ਨਾ not ਨਾ ... ਨਾ neither...	ਨੀਲਾ blue
nor [na...na]	ਨੀਵਾਂ low [ni:ca:]
ਨਾਇਣ barber's wife (f.) [na:iN]	ਨੂੰ to [ko]
ਨਾਹੀਂ = ਨਹੀਂ	ਨੇ post-position of agent, by
ਨਾਗਰ citizen (m.) [na:garik]	ਨੇ = ਹਨ
ਨਾਨਾ mother's father (m.)	ਨੇ ਤਾਂ otherwise [nahĩ: tã]
ਨਾਮ = ਨਾਂ	ਨੇਕ good
ਨਾਰੀ woman (f.)	ਨੇਤਰ eye (m.) [netr]
ਨਾਲ with, together with ਨਾਲੇ	ਨੇੜੇ near
moreover, besides, withal	ਨੌਕਰ servant (m.)

ਪ

ਪੱਸਲੀ small bones (f.) [pasli:]	ਪ੍ਰਸ਼ਨ question (m.) [prašn]
ਪਸੀਜਣਾ to melt (the heart)(intr.)	ਪ੍ਰਸਾਦ offering on a religious ceremony (m.) [prasa:d]
ਪਹਿਰੇਦਾਰ guard (m.)	ਪਰ੍ਹਾ order, line (f.)
ਪਹਿਲਾ firstly, at first [pahile]	ਪ੍ਰਗਟ expressed [pragaT]
ਪਹਿਲਾ first	ਪਰਚਾ paper (m.)
ਪਕੜਨਾ to catch, hold	ਪਰਜਾ subject (of a king, etc.) [praja:]
ਪੱਕਾ firm	ਪ੍ਰਣ determination, resolution (m.) [praN]
ਪਖੰਡ false doctrine, fraud (m.) [pa:khanD]	ਪ੍ਰਤੀ every [prati]
ਪੱਗ turban (f.) [pagRi:]	ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ representative (m.) [prati-nidhi]
ਪਛਾਣ recognition, acquaintance (f.)	ਪ੍ਰੰਤੂ but [parantu]
ਪਛਾਣ ਲੈ ਜਾਣਾ to recognize [pahca:n lena:]	ਪਰਦਾ curtain (m.)
ਪੰਛੀ bird (f.)	ਪ੍ਰਧਾਨ (ਪਰਧਾਨ) head (m.) main (adj.) [pradha:n]
ਪਟਵਾਰੀ a village official, keeper of land records (m.)	ਪਰਬਤ mountain (m.) [parvat]
ਪਟਾ dog collar (m.) [paTTa:]	ਪਰਬੰਧ management (m.) [prabandh]
ਪਟਾਕਾ fireworks (m.)	ਪ੍ਰਮਾਣ proof (m.) [prama:N]
ਪੰਡਤ learned man (m.)	ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ God (m.) [parmešvar]
ਪਤਨੀ wife (f.)	ਪਰਵਾਰ family (m.) [pariva:r]
ਪਤਲਾ thin	ਪਰਾਣ life (m.) [pra:N]
ਪਤਾ address, mark, sign (m.)	ਪ੍ਰਾਪਤ gain, acquisition, benefit (m.) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ to obtain, achieve [pra:pt]
ਪਤਾ ਹੋਣਾ to be known	ਪ੍ਰੀਖਿਆ examination (f.) [pari:kṣa:]
ਪਤੀ husband, master (m.)	ਪ੍ਰੇਮ love (m.) [prem]
ਪਦਵੀ rank, position (f.)	ਪਲ second, moment (m.)
ਪਦਾਰਥ thing, object (m.)	ਪੱਲਾ border, hem (of a garment) (m.)
ਪਰ but	

ਪੜ੍ਹਨਾ to read, study	ਪੁੱਜਣਾ to reach	ਪੁਜ ਜਾਣਾ to arrive
ਪੜ੍ਹਾਈ education (f.)	[pahūcna:]	
ਪਾਉਣਾ to cast, pour, put, find *	ਪੁੱਟਣਾ, ਪੁਟ ਸੁਟਣਾ to dig, eradicate	
ਪਾਸ near	ਪੁੱਤਰ son (m.) [putr]	
ਪਾਸ ਕਰਨਾ to pass (examinations)	ਪੁਰਸ਼ man (m.) [puruš]	
* ਪਾਸਾ one who is near (m.)	ਪੁਰਾਣਾ old (not new) [pura:na:]	
* ਪਾਸਾ side (m.)	ਪੁਲ bridge (m.)	
ਪਾਤਾ priest (m.)	ਪੁਜਾ worship (f.) ਪੁਜਾ ਕਰਨਾ to	
ਪਾਣਾ = ਪਾਉਣਾ	worship	
ਪਾਣੀ water (m.) [pa:ni:]	ਪੂਰਨ complete, entire [pu:rN]	
ਪਾਪੀ sinful	ਪੂਰਾ entire, whole	
ਪਾਰਸੀ Parsi (m.)	ਪੇਸ਼ before, in front of, forward	
ਪਾਲਣਾ to nurture, support, nourish	ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ to be present	ਪੇਸ਼
ਪਿਆਰ love (m.) [pya:r]	ਕਰਨਾ to put forth	
ਪਿਉ father (m.)	ਪੈਸਾ pice, money (m.)	
ਪਿੱਛਾ back, backward [pi:che]	ਪੈਣਾ to fall, happen, cast [pa:na:]	
ਪਿੱਛੇ after, behind	ਪੈਦਾ production	ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ to produce,
ਚਲਣਾ to follow [pi:che]	(f.)	bear, grow (trans.) ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ to
ਪਿੱਛੇ after, behind, afterwards	be born	
[pi:che]	ਪੈਦਾਵਾਰ production (f.)	
ਪਿੰਡ village (m.)	ਪੈਰ foot (m.)	
ਪਿਤਾ father (m.)	ਪੋਤਰਾ diminutive of ਪੋਤਾ	
ਪੀਣਾ to drink [pi:na:]	ਪੋਤਾ son's son (m.)	
ਪੀੜ pain (f.)		
ਪੀੜਤ miserable [pi:Rit]		
ਪੁਸਤਕ book (m.)		
ਪੁਚਾ ਦੇਣਾ to take to, lead [pahūca:		
ਪੁੱਛਣਾ (ਪੁਛਣਾ) to ask [pu:chna:]	ਫਕੀਰ fakir, ascetic (m.)	

*ਫੱਟ cut, wound (m.)

ਫਰਜ਼ duty (m.) [farz]

ਫੜਨਾ to hold [pakaṛna:]

ਫੜਾਉਣਾ to hand(over) [pakRa:na:]

ਫਾਹਾ hanging (m.) ਫਾਹੇ

ਲਾਉਣਾ to hang

ਫਿਕਰ worry, thought, consideration,
anxiety (m.) [fikr]

ਫਿਰ again, then

ਫਿਰਨਾ to wander

ਫੁੱਟਣਾ to break (intr.), burst
[phu:Tna:]

ਫੁਲ flower (m.) [phu:l]

ਫੁਲਣਾ to swell, puff up [phu:lna:]

ਫੇਰ = ਫਿਰ

ਫੇਰਨਾ to turn [trans.], rub against

ਫੈਸਲਾ decision (m.)

ਬ

ਬੱਸ enough, only [bas]

ਬਸਤਾ book-bag, satchel (m.)

ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ majority (f.) [bahu-
sankhyak, but ginti:]

ਬਹੁਤ very, much ਬਹੁਤੇ many, more,
in the majority

ਬਖ਼ਸ਼ਣਾ to forgive [baxšna:]

ਬੱਚਣਾ (ਬਚਣਾ) to be safe, saved,
to remain [bacna:]
ਬਚਨ word, promise (m.)

ਬੱਚਾ (male) child (m.)

ਬਚਾ-ਖੁਚਾ left-over (adj.)

ਬੱਚੀ (female) child, daughter (f.)

ਬਜ਼ਾਰ market [ba:za:r]

ਬੰਝਣਾ to be bound [bādhna:]

ਬਠਾਣਾ to cause to sit, to appoint
[biTha:na:]

ਬਣਨਾ to become [banna:]

ਬਣਾਉਣਾ, ਬਣਾ ਲੈਣਾ to make, mend,
adjust [bana:na:]

ਬਥੇਰਾ plenty, many, much
[bahutera:]

ਬੰਦ closed

ਬਦ-ਜ਼ਬਾਨ bad-tongued, harsh-
speaking

ਬਦਲਨਾ to change (intr.)

ਬਦਲੇ for, in return for

ਬੰਦਾ man, servant (of God) (m.)

ਬੰਦੂਕ rifle (f.)

ਬੰਨ੍ਹਣਾ to tie [bādhna:]

ਬਖ਼ਾਰੀ businessman (m.)

ਬਰਸ year (m.) [also varš]

ਬਰਕਤ blessing (f.)

ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ to tolerate

ਬਰਾਦਰੀ kin, community, members of
the same caste [bira:dari:] (f.)

ਬਰਾਬਰ equal	ਦੇ ਬਰਾਬਰ	ਬੀਤਣਾ to pass, go past	ਬੀਤ
equal to		ਜਾਣਾ to pass completely (as	
ਬਲਵਾਨ strong		"time passes")	
ਬਲੀ strong		ਬੁੱਝਣਾ (ਬੁਝਣਾ) to guess, comprehend	[bu:jhna:]
*ਬੜਬੋਲਾ braggart, boaster (m.)		ਬੁਝਣਾ to go out, be extinguished	
ਬੜਾ very		ਬੁਝੜਾ diminutive of ਬੁੱਢਾ	
ਬਾਹਰ outside	ਦੇ ਬਾਹਰ	ਬੁੱਢਾ old man (m.)	
outside of		ਬੁਧੁ stupid	
ਬਾਕੀ remaining		ਬੁਰਾ bad	
ਬਾਗ਼ garden (m.)	ਬਾਗ਼	ਬੁਲਬੁਲ nightingale (f.)	
ਗੋੜਾ to garden		ਬੁਲਾਉਣਾ to call, invite [bula:na:]	
ਬਾਦ , ਤੋਂ ਬਾਦ after		ਬੇਈਮਾਨੀ dishonesty (f.)	
ਬਾਦਸ਼ਾਹ king (m.)		ਬੇਨਤੀ request (f.) [vinti:]	
ਬਾਬਾ father, father's father	(m.)	*ਬੇਲੀ friend (m.)	
ਬਾਵਜੂਦ , ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ despite		ਬੇੜਾ fleet, crowd (m.)	
ਬਿਸ਼ਕ surely [bešak]		ਬੈਠਣਾ to sit	
ਬਿਕਰਮੀ era related to Vikram,		ਬੈਰਿਸਟਰ barrister (m.)	
beginning 67 B.C. [vikrami:]		ਬੈਰਿਸਟਰੀ degree or job of a barrister	(f.)
ਬਿਖ poison (m.) [viš]		ਬੋਟੀ small piece of flesh (f.)	
ਬਿਗੜਨਾ to go wrong, fail		ਬੋਲ word, line, stanza (m.)	
ਬਿਗਾਨਾ other		ਬੋਲਣਾ to speak	
ਬਿਜਲੀ electricity		ਬੋਲੀ speech, talk (f.)	
ਬਿਨ without			
ਬਿਨਾ without [bina:]			
ਬਿਮਾਰ sick, ill [bi:ma:r]			
ਬਿਲਕੁਲ totally, exactly		*ਭਖਣਾ to be heated to a high degree,	
ਬੀਜ seed (m.)		to burn, to be enraged	

- ਭੰਗ ਕਰਨਾ to break
 ਭਗਤੀ devotion (f.) [bhakti]
 ਭਗਵਾਨ God (m.)
 ਭਜ ਜਾਣਾ to run away [bha:g
 ja:na:]
 ਭਜਨ devotional song (m.)
 ਭਜਨੀਕ singer of bhajans (m.)
 ਭਟਕਣਾ to wander
 ਭਣਵਈਆ sister's husband (m.) [bahnoi:]
 ਭਰਜਾਈ brother's wife (f.) [bhauja:i:]
 ਭਰਨਾ to fill
 ਭਰਮ illusion (m.) [bhram]
 ਭਰਾ brother (m.) [from bhra:tr]
 ਭਲਾ good
 *ਭੜੇਲਾ grain bin (m.)
 ਭਾਈ brother, friend (m.)
 ਭਾਰ weight (m.)
 ਭਾਰਤ India (m.) ਭਾਰਤ ਵਾਸੀ
 Indian (m.)
 ਭਾਰਾ heavy [bha:ri:]
 ਭਾਵ feeling, gesture, idea (m.)
 *ਭਾਵੇਂ although
 ਭੀ = ਵੀ
 ਭੀੜ crowd (f.)
 ਭੁੱਖ hunger (f.) [bhu:kh]
 ਭੁੱਖਾ hungry [bhu:kha:]
 ਭੁੱਲਣਾ (ਭੁਲਣਾ), ਭੁਲ ਜਾਣਾ to
 forget, err
 ਭੁਲੇਖਾ error (m.) [bhu:l]
 ਭੂਤ ghost (m.)
 ਭੋਸ dress, disguise (m.)
 ਭੇਜਣਾ to send
 ਭੇਟ present, gift (f.) [bhēT]
 ਭੇਦ distinction, division (m.)
 ਭੈਣ sister (f.) [bahan]
 *ਭੈੜਾ evil, wicked, bad
 ਭੋਜ a king in Indian traditional
 literature (m.)
 ਮ
 ਮਸਤਾਨਾ intoxicated, proud
 ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ machinist, mechanic (m.)
 ਮਸੂਰੀ of Masuri (adj.)
 ਮਹਾਤਮਾ great soul, saint (m.)
 ਮਹਾਂ-ਦੀਪ continent (lit., great
 island) (m.) [maha: dvi:p]
 ਮਹਾਰਾਜਾ emperor, king, His
 Majesty (m.)
 ਮਹਿਮਾ glory (f.)
 ਮਖੌਲ joke, jest (m.)
 ਮੰਗ demand (f.) [mā:g]
 ਮੰਗਣਾ, ਮੰਗ ਲੈਣਾ to ask, demand, beg.
 [mā:gna:]
 ਮੰਗਤਾ beggar (m.)
 ਮੰਗਤੀ (female) beggar (f.)

*ਮਗਰ after, behind (prep.)	ਮਮੂਲੀ ordinary [ma:mu:li:]
*ਮਗਰੋਂ after, afterwards (adv.)	ਮਰਜ਼ੀ wish (f.)
ਮੰਗਵਾਉਣਾ to cause to be asked for, to send for [māgva:na:]	ਮਰਨ-ਵਰਤ fast unto death [maraN-vrat]
*ਮਚਲਾ ਹੋ ਕੇ feigning ignorance	ਮਰਨਾ to die
ਮਜ਼ਦੂਰੀ wage (f.)	ਮਾਂ ਮਾਂ mother (f.)
ਮਜ਼ਬੂਰੀ helplessness (f.)	ਮਾਈ ਬਾਪ mother and father, parents (m.)
ਮਜ਼ੌਰ attendant at a Muslim shrine (m.)	ਮਾਸ meat (m.) [mā:s]
*ਮੱਝ water buffalo (f.)	ਮਾਣ respect, prestige, honor (m.) [ma:n]
ਮੰਡਲ circle (m.)	ਮਾਣ-ਇੱਜ਼ਤ prestige, honor (f.)
ਮੱਤ advice, counsel (f.) ਮੱਤ ਆ ਜਾਣਾ to come to mind	ਮਾਤਾ mother (f.)
ਮੰਤਰੀ minister (m.) [mantri:]	*ਮਾਪੇ parents (m.)
ਮੰਤਰੀ-ਮੰਡਲ cabinet (of ministers) (m.)	ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ to forgive
ਮੱਥਾ forehead (m.) [ma:tha:]	ਮਾਫ਼ੀ pardon, forgiveness
ਮੰਦਰ temple (m.) [mandi:r]	ਮਾਮਲਾ matter (m.)
ਮਨ heart, mind (m.)	ਮਾਰ raid (f.) ਮਾਰ ਧਾੜ robbery, spoliation (f.)
ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਣਾ to be acceptable	ਮਾਰਗ path, way (m.) [ma:rg]
ਮੰਨਣਾ (ਮੱਨਣਾ) to obey, agree, acquiesce ਮੰਨ ਜਾਣਾ to agree ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ to be regarded [ma:nna:, ma:n ja:na:, ma:na: j.]	ਮਾਰਨਾ to beat, kill ਮਾਰ ਮੁਕਾਬਲਾ to destroy
ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ wilful, capricious	ਮਾਲਕ owner, master (m.) [ma:lik]
ਮਨਾਣਾ to cause to agree, to please	*ਮਾੜਾ bad, weak
ਮਨੁੱਖ (ਮਨੁਖ) man (m.) [manuṣya]	ਮਿੱਠਾ made from mixed grains, made of grains other than wheat
ਮਨੁੱਖਤਾ humanity (f.) [manuṣyata:]	ਮਿਹਰਬਾਨੀ kindness (f.) [meharba:ni:]
	ਮਿੰਟ minute (f.)

ਮਿਟਣਾ to go away, rub off, be destroyed, to end	ਵਿਦਿਆ elementary education (f.)
ਮਿੱਟੀ (ਮਿਟੀ) dust, ashes, earth(f)	ਮੁਥਾਜ helpless, orphaned, needy (adj.)
ਮਿੱਠਾ sweet [mi:Tha:]	ਮੁਲਾਜ਼ਮ employee (m.) [mula:zim]
ਮਿਤਰ friend (m.) [mitr]	ਮੁੜਨਾ, ਮੁੜ ਪੈਣਾ to turn back
ਮਿੰਨਤ entreaty, beseeching, supplication (f.)	ਮੁੜ ਮੁੜ again and again
ਮਿਲਣਾ to meet, to be obtained	ਮੂੰਹ mouth (m.) ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ early in the morning
ਮਿਲਾਉਣਾ to introduce, to cause to meet [mila:na:]	ਮੂਲ basic element, root (m.)
ਮਿਲਾਪ harmony, unity, concord, agreement (m.)	*ਮੋਊਣਾ to find room, to be contained in, go into
*ਮੀਟਣਾ to close eyes while others hide	ਮੇਜ਼ table (m.)
ਮੀਲ mile (m.)	ਮੇਰਾ my (possessive of ਮੈਂ)
ਮੁਸਕਾਉਣਾ to smile [muskara:na:]	ਮੇਵਾ fruit (m.)
ਮੁਸ਼ਕਲ difficulty (f.)	ਮੈਂ I
ਮੁਸਲਮਾਨ Muslim (m.)	ਮੈਥੋਂ by me
ਮੁਕੱਦਮਾ court case (m.) [mukadma:]	ਮੈਠੋਂ to me
*ਮੁੱਕਣਾ to cease, fail, be exhausted	ਮੈਂਬਰ, member (m.)
*ਮੁਕਾਓਣਾ to end, finish (trans.)	ਮੋਇਆ dead, past participle of ਮਰਨਾ
ਮੁੱਖ main, head ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ prime minister, chief minister (m.)	ਮੋਚੀ shoe-maker (m.)
ਮੁਖੀ chief, leading, principle	ਮੋਟਾ fat ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ roughly, broadly
ਮੁਠ fist (f.)	*ਮੋਢਾ shoulder (m.)
*ਮੁੰਡਾ boy (m.)	ਮੋਦੀਖਾਨਾ warehouse, storehouse (m.)
*ਮੁਢਲਾ beginning (adj.) ਮੁਢਲੀ	ਮੌਕਾ chance, opportunity, occasion (m.)
	ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ to get a chance
	ਮੌਜ enjoyment (f.)

ਯ

ਯਕੀਨ belief, trust (m.)

ਯਤਨ effort (m.) [yatn]

ਯਾਦ memory, remembrance (f.)

ਯਾਦ ਕਰਨਾ to remember

ਯਾਰ friend (m.)

ਰ

ਰਸ਼ਕ envy (m.) ਨੂੰ ਰਸ਼ਕ

ਆਉਣਾ to envy [raʃq]

ਰਸਦ supply (f.)

ਰੱਸੀ rope (f.)

ਰਸੀਦ receipt (f.)

ਰਸੋਈ cooking (f.)

ਰਸੋਈ ਘਰ kitchen (m.)

ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ inhabitant (m.)

[rahne va:la:]

ਰਹਿਣਾ to live, continue, remain

[rahna:]

ਰਕਮ money, cash (f.)

ਰੱਖਣਾ to keep, put, place

[rakhna:]

ਰਖਵਾਉਣਾ, ਰਖਵਾ ਦੇਣਾ to cause

to be kept, to get employed
[rakva:na:]

*ਰਤਾ a little, somewhat

ਰੱਬ God (m.) [rab]

ਰਬੜ rubber (f.)

ਰੰਬਾ a tool for cutting grass out
by the roots (m.)ਰਲਨਾ to be joined, to meet, mix,
agree

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ President (of a nation) (m.)

[ra:ʃtrapati]

ਰਾਹ way, path (m.)

ਰਾਹੀਂ through, by way of

ਰਾਗ tune, song, music (m.)

ਰਾਜ state (m.) ਰਾਜ ਕਰਨਾ to

rule, govern ਰਾਜ-ਸਭਾ Upper

House of Indian Parliament [ra:jya]

ਰਾਜਸੀ political

ਰਾਜਧਾਨੀ capitol (f.)

ਰਾਜ-ਪਰਬੰਧ governing (m.)

ਰਾਜਪਾਲ governor (m.)

*ਰਾਜਬਣਤਰ state constitution (m.)

ਰਾਣੀ queen, also a girl's name (f.)

ਰਾਤ night (f.) *ਰਾਤੀਂ at night,

last night

ਰਿਆਸਤ princely state (f.)

ਰਿਸ਼ਟ delighted, joyous ਰਿਸ਼ਟ-

ਪੁਸ਼ਟ healthy [hrʃT puʃT]

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ relative (m.)

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ relation (f.)

- ਹਿਦਾ heart (m.) [hr̥daya]
 ਰੁਕਣਾ to stop
 *ਰੁਖੜਾ diminutive of ਰੁਖ
 ਰੁਖਾ (bread) without butter
 or vegetables, dry (adj.)
 ਰੁਚੀ interest (f.) [ru:kha:]
 ਰੁਚੀ interest (f.) [ruci]
 ਰੁਖ tree (m.)
 ਰੂਪ form, shape (m.)
 ਰੋਹ anger, rage (m.) [roṣ]
 ਰੋਕ hindrance, barrier,
 stopping (f.)
 ਰੋਜ਼ day (m.)
 ਰੋਟੀ round, flat bread (f.)
 ਰੋਣਾ to weep, cry
 *ਰੋਣਕੀ splendid
 *ਰੋਲਾ noise (m.)
- ਲ
- ਲਈ for [liye]
 ਲਓ well! (lit., take!) [lo]
 ਲਕੜੀ wood, piece of wood (f.)
 ਲਖਪਤੀ millionaire, rich man (m.)
 ਲਗਣ enthusiasm (f.) [lagan]
 ਲੱਗਣਾ (ਲਗਣਾ) to begin, to be
 attached, happen ਲਗਾ
- ਹੋਣਾ to be engaged in
 ਲਗਭਗ approximately
 *ਲੰਗਰ kitchen (m.)
 ਲੰਗੜਾ lame
 ਲਗਾਉਣਾ to employ, use [laga:na:]
 ਲੱਘਣਾ to pass by, pass along,
 cross over [lā:ghna:]
 ਲੱਦਣਾ to load [la:dna:]
 ਲਫਜ਼ word (m.) [lafz]
 ਲਫਾਫਾ envelope (m.)
 *ਲੱਭਣਾ to seek, search
 ਲੰਮਾ long [lamba:]
 ਲੜਨਾ to fight
 ਲਾਉਣਾ to apply, use, engage
 [laga:na:]
 ਲਾਸਾਨੀ unequalled, unique
 ਲਾਖ lac (m.)
 *ਲਾਗਰੀ cook (m.)
 ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ to be in effect
 ਲਾਭ love (m.)
 ਲਾਣਾ = ਲਾਉਣਾ
 ਲਾਲ red
 ਲਾਲਚ greed (m.)
 ਲਾਲਾ Mr., Esq., father, merchant
 (m.)
 ਲਿਆਉਣਾ to bring, carry [la:na:]

- ਲਿਖਣਾ to write
- *ਲਿਤਾੜਨਾ to trample
- *ਲੁਕਣਾ to hide ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ
hide-and-seek (f.)
- ਲੁੱਟ (ਲੁਟ) robbery, violence ਲੁਟ ਵਜੇ o'clock [baje]
- ਮਾਰ plunder and killing (f.) ਵੰਡ division, distribution (m.)
- ਲੁੰਬੜੀ fox (f.) [bã:T]
- ਲੂਲਾ maimed, lacking a limb,
crippled ਵੱਡਣਾ to divide ਵੱਡਿਆ ਜਾਣਾ
to be divided [bã:Tna:]
- ਲੈਣਾ to take ਲੈ ਆਉਣਾ ਵੱਡਾ (ਵਡਾ) big, very [baRa:]
- to bring ਲੈ ਜਾਣਾ to ਵਡਿਆਈ praise (f.) [baRa:i:]
- take away *ਵੱਢਣਾ, ਵੱਢ ਦੇਣਾ to cut
- ਲੈ eyesight, the power of ਵਣਜ business (f.) [baNaj]
- seeing (f.) ਵੱਧ, ਤੇ ਵੱਧ more [baDh]
- ਲੋਕ people (m.) ਵਧਣਾ to go forward, advance, increase
- ਲੋਕ ਸਭਾ Lower House of the [baDhna:]
- Indian Parliament (m.) ਵਧਵਾਉਣਾ to cause to increase [baDha:na:]
- ਲੋਕਰਾਜੀ democratic ਵਧੇਰਾ plenty [bahutera:]
- *ਲੋੜ need (f.) ਵਪਾਰ business, trade (m.)
- ਵ ਵਰ੍ਹਾ year (m.) [varš]
- ਵਰਗ square (m.) [varg]
- *ਵਰਗਾ like ਵਰਤ ਰੱਖਣਾ to fast
- ਵਸੀਅਤ will, testament (f.) ਵਰਤਣਾ to be present
- ਵਕਾਲਤ practice of law (f.) *ਵੱਲ (ਵਲ), ਵੱਲ ਨੂੰ toward
- ਵਕੀਲ lawyer (m.) *ਵੱਲੋਂ by, from the direction of
- *ਵੱਖ separate, apart ਵੜਨਾ to enter [baRna:]
- *ਵੱਖਰਾ (ਵਖਰਾ) separate, distinct, ਵੜਨਾ to enter [baRna:]
unique

- ਵਾਹ ਵਾਹ bravo!
- *ਵਾਹਿਗੁਰੂ Creator, God, term used by Sikhs (m.)
- ਵਾਕਫ਼ acquainted, known
- *ਵਾਂਗ like
- *ਵਾਂਗੂ like
- ਵਾਜਾ musical instrument [ba:ja:] (m.)
- ਵਾਪਸ back
- ਵਾਰ time, turn (f.) [ba:r]
- ਵਾਰਸ heir (m.)
- ਵਾਰੀ time, turn (f.) ਵਾਰੀ
- ਵਾਰੀ one by one [ba:ri]
- ਵਿਅਕਤੀ person (m.) [vyakti]
- ਵਿਆਹ marriage (m.) [viva:h]
- ਵਿਸ਼ਣ world (m.)
- ਵਿਸ਼ਵਾਸ belief (m.) [viśva:s]
- ਵਿਸਾਖੀ a festival on the first day of the month of ਵਿਸਾਖ (m.) [vaiśa:khi:]
- ਵਿਸ਼ਾਲ great, huge
- ਵਿਹਾਰ trade (m.) [byoha:r]
- ਵਿਖ poison (f.)
- ਵਿਖਾਉਣਾ to show [dikha:na:]
- ਵਿਗੜਨਾ to go wrong, fail [bi-gaRna:]
- ਵਿੱਚ (ਵਿਚ) in [bi:c]
- ਵਿਚਰਨਾ to wander
- ਵਿਚਾਰਾ poor, pitiful [beca:ra:]
- *ਵਿਚੋਂ from in, from among, among
- ਵਿਛੋੜਾ separation (m.) [bichoh]
- *ਵਿੱਥ space, distance (f.)
- ਵਿਦਵਾਨ learned [vidva:n]
- ਵਿੱਦਿਆ knowledge, education, learning (f.) [vidya:]
- ਵਿੱਦਿਆਰਥੀ student (m.) [vidya:rthi:]
- ਵਿਧਾਨ constitution (m.)
- ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ Parliament (m.)
- ਵਿਰੁਧ opposed to, against [viruddh]
- ਵਿਰੋਧਤਾ opposition (f.) [viruddhta:]
- ਵਿਰੋਧੀ opponent, enemy (m.)
- ਵੀ also, even [bhi:]
- *ਵੈ oh!
- ਵੇਖਣਾ to see [dekhna:]
- ਵੇਚਣਾ to sell [becna:]
- ਵੇਲਾ time (m.)
- ਵੈਦ physician (m.) [vaidya]
- ਵੈਰੀ enemy (m.)
- ਵੋਟ vote (f.)
- ਵੋਟਰ voter (m.)

GRAMMATICAL APPENDIX

The material which follows is intended as a brief outline of the grammar of Panjabi. It should be used only for reference, as an aid in translating from Panjabi into English, and should not be regarded as a complete grammar of the Panjabi language. Included are sections on those classes of words--nouns, pronouns, adjectives and verbs--that are inflected in Panjabi; adverbs, whose use is very much like that in English, have not been dealt with since they should present very little difficulty once the meaning of the particular word is known. Similarly, the emphatic particles have not been dealt with; their translation into English is difficult in isolation and experience in the language and the use of a good basic Panjabi course and grammar are necessary for full comprehension. As an aid, particular phrases using these particles have been translated throughout the reading units.

A.1 Nouns

There are two genders in Panjabi, masculine and feminine, and two numbers, singular and plural. There is no simple rule for determining the gender of a given noun from its spelling. In general, words which signify males are masculine, those which signify females feminine (ਨਾਈ barber [m.], ਨਾਇਣ barber's wife [f.]). In the case of words for inanimate objects, words ending in -a: or -ã: or having -a- in the last syllable are usually masculine, words ending in -i: are usually feminine. However, there are exceptions, and it is best to memorize the gender of words in every case.

According to the manner of their inflection, Panjabi nouns can be divided into four classes:

1. Masculine nouns ending in -a: or -ã: in the simple singular and inflected;
2. Masculine nouns not ending in -a: or -ã: in the simple singular;
3. Feminine nouns; and
4. Masculine nouns ending in -a: in the simple singular but uninflected.

Class 4 has very few members, and is optional for some words. It includes ਪਿਤਾ (father), ਆਤਮਾ (soul) and ਰਾਜਾ (king). The inflection of nouns in the other three classes follows. All nouns in these classes have a simple and a post-positional

form in both singular and plural. The vocative form is usual only with animate nouns. Occasionally additional forms occur which take the place of the usual noun + post-position, where the post-position would be "from" or "in". These special cases will be illustrated below also.

A.1.1 Class 1 Nouns

	Singular	Plural
Simple	-ਆ	-ਏ
Post-positional	-ਏ	-ਦਿਆਂ
Vocative	-ਇਆ	-ਇਓ

When the ending -ਆ is preceded by ਇ or ਈ the endings -ਇਆ, -ਇਆ and -ਇਓ are reduced to -ਆ (ਏ), -ਆ, and -ਓ.

When the ending is preceded by a vowel other than ਇ or ਈ this reduction of the vocative singular and the post-positional and vocative plural is optional. If the simple ending is -ਆ the inflection is as above, except that nasalization of the final vowel is carried through all forms. The forms of ਬੰਦਾ, "man", and ਬਾਣੀਆਂ, "merchant" are given below for purposes of illustration.

	Singular	Plural
Simple	ਬੰਦਾ	ਬੰਦੇ
Post-positional	ਬੰਦੇ	ਬੰਦਿਆਂ
Vocative	ਬੰਦਿਆ	ਬੰਦਿਓ
Simple	ਬਾਣੀਆ	ਬਾਣੀਏਂ
Post-positional	ਬਾਣੀਏਂ	ਬਾਣੀਆਂ
Vocative	ਬਾਣੀਆ (ਬਾਣੀਏਂ)	ਬਾਣੀਓਂ

A.1.2 Class 2 Nouns

Nouns of this class take no ending in the post-positional singular and simple plural forms. The remaining forms add the following endings to the noun in its simple form:

	Singular	Plural
Simple	--	--
Post-positional	--	-ਆਂ
Vocative	-ਆ	-ਓ

Words ending in -ਉ are further altered by the addition of the endings above: -ਉ becomes -ਓ, and if preceded by ਇ in the simple form this ਇ becomes ਏ. See the following examples. When the final consonant of the simple form is nasalized this nasalization is carried over to the inflectional endings. For illustration the words ਘਰ "house", ਕਾਉਂ "crow" and ਪਿਉ "father" are declined below:

	Singular	Plural
Simple	ਘਰ	ਘਰ
Post-positional	ਘਰ	ਘਰਾਂ
Vocative	(ਘਰਾ)	(ਘਰੋ)
Simple	ਕਾਉਂ	ਕਾਉਂ
Post-positional	ਕਾਉਂ	ਕਾਵਾਂ
Vocative	ਕਾਵਾਂ	ਕਾਵੋਂ
Simple	ਪਿਉ	ਪਿਉ
Post-positional	ਪਿਉ	ਪੇਵਾਂ
Vocative	ਪੇਵਾਂ	ਪੇਵੋ

A.1.3 Class 3 Nouns

To the simple form of feminine nouns are attached the following inflectional endings:

	Singular	Plural
Simple	--	-ਯਾਂ
Post-positional	--	-ਯਾਂ
Vocative	-ਏ	-ਓ

If the simple form ends in -ਯਾਂ there is no inflection in the singular and in the plural the final -ਯਾਂ is simply nasalized in the simple and post-positional forms. If the simple form has a final -ਉ this is changed to -ਵ in the plural forms, with the endings shown above. In the vocative singular this change is optional; a variant is an uninflected vocative singular. Some examples of these different types appear below: ਧੀ "daughter", ਬੁਲਬੁਲ "nightingale", ਵਿਧਵਾ "widow", ਮਾਉਂ "mother".

	Singular	Plural
Simple	ਧੀ	ਧੀਯਾਂ
Post-positional	ਧੀ	ਧੀਯਾਂ
Vocative	ਧੀਏ	ਧੀਓ
Simple	ਬੁਲਬੁਲ	ਬੁਲਬੁਲਾਂ
Post-positional	ਬੁਲਬੁਲ	ਬੁਲਬੁਲਾਂ
Vocative	ਬੁਲਬੁਲੇ	ਬੁਲਬੁਲੋ
Simple	ਵਿਧਵਾ	ਵਿਧਵਾਂ
Post-positional	ਵਿਧਵਾ	ਵਿਧਵਾਂ
Vocative	ਵਿਧਵਾ	ਵਿਧਵਾਓ

	Singular	Plural
Simple	ਮਾਉਂ	ਮਾਵਾਂ
Post-positional	ਮਾਉਂ	ਮਾਵਾਂ
Vocative	ਮਾਵੇਂ (ਮਾਉਂ)	ਮਾਵੇਂ (ਮਾਉਂ)

A.1.4 Other Noun Endings

The endings -ਓਂ, -ਏ, and -ਈਂ, representing the post-positions "from" or "by", and "in", singular and plural, respectively, are occasionally used in Panjabi. The former is fairly common.

For example:

ਸੜਕ	"street"	ਸੜਕੋਂ	"from the street"
ਹੱਥ	"hand"	ਹੱਥੋਂ	"from the hand" or "by hand"
ਘਰ	"house"	ਘਰੇ	"in the house"
ਪਟਿਆਲਾ	"Patiala"	ਪਟਿਆਲੇ	"in Patiala" (a city)
ਪਿੰਡ	"village"	ਪਿੰਡੀਂ	"in the villages"
ਖੇਤ	"field"	ਖੇਤੀਂ	"in the fields"

A.1.5 Use of the Panjabi Noun Forms

The simple form of a noun, in the singular and plural, is used when it is the subject of the sentence (with one exception noted below) and frequently also when it is the direct object.

ਬੰਦਾ ਕੁੱਤਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ

"The man sees a dog"

The post-positional form is used with all post-positions (see A.3). The direct object is sometimes in the post-positional form as well, followed by the post-position ਠੀ ;

in general this usage occurs with personal names and in cases where in English we would use the definite article "the", to stress that particular, specific objects are meant:

ਮੁੰਡਾ ਕੁੱਤੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ	"The boy sees dogs"
ਮੁੰਡਾ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ	"The boy sees the dogs" (specific dogs previously mentioned)
ਮੁੰਡਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ	"The boy sees Ram"

If a sentence has a direct and an indirect object, only the latter is used in the post-positional form, the former in the simple form:

ਮੁੰਡਾ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੁੱਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ	"The boy gives the dog to the man"
-------------------------------	------------------------------------

The post-positional form, followed by the post-position of agent (ਨੇ) is used for the subject of the sentence where the verb is transitive and is in one of the tenses formed from the past participle (see A.5). Sometimes ਨੇ is omitted, but the subject is still used in its post-positional form.

ਬੰਦੇ (ਨੇ) ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ*	"The man has beaten the dogs" (When the object is in its post-positional form the verb is in the third person masculine singular regardless of the gender and number of the object)
---------------------------------	--

ਬੰਦੇ (ਨੇ) ਕੁੱਤੇ ਮਾਰੇ ਹਨ*	"The man has beaten (the) dogs"* (When the object is in its simple form, the verb agrees with it in gender and number)
--------------------------	---

*

Words in parentheses may be omitted.

The vocative form is used in direct address, often preceded by an exclamation **ਏ !** as **ਏ ਭਾਈਆ !** "oh brother!"

A.2 Adjectives

There are two classes of adjectives, with regard to inflection:

1. Inflected
2. Uninflected

A.2.1 Class 1 Adjectives

a) Most of this class end in **-ਆ** in the simple, singular masculine form, that form which is given in dictionaries and in the glossary here. They are declined as masculine nouns of Class 1 and as feminine nouns (Class 3) ending in **-ਈ**, with some optional forms, shown below for **ਚੰਗਾ** "good".

	Masc.		Fem.	
	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
Simple	ਚੰਗਾ	ਚੰਗੇ	ਚੰਗੀ	ਚੰਗੀਆਂ
Post-Positional	ਚੰਗੇ	ਚੰਗਿਆਂ (ਚੰਗੇ)	ਚੰਗੀ	ਚੰਗੀਆਂ
Vocative	ਚੰਗਿਆ (ਚੰਗੇ)	ਚੰਗਿਓ (ਚੰਗੇ)	ਚੰਗੀਏ (ਚੰਗੀ)	ਚੰਗੀਓ

b) Others of this class end in a vowel other than **-ਆ** in the simple, singular masculine form, and are inflected as nouns of Class 2 in the masculine, and as nouns of Class 3 in the feminine. There are few of these. Here, for example, is the declension of **ਰੋਣੀ** "weepy, looking like crying"

	Masc.		Fem.	
	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
Simple	ਰੋਣੀ	ਰੋਣੀ	ਰੋਣੀ	ਰੋਣੀਆਂ
Post-Positional	ਰੋਣੀ	ਰੋਣੀਆਂ	ਰੋਣੀ	ਰੋਣੀਆਂ
Vocative	ਰੋਣੀਆ	ਰੋਣੀਓ	ਰੋਣੀਏ	ਰੋਣੀਓ

A.2.2 Class 2 Adjectives

Adjectives of this class are those which end in a consonant in the simple singular masculine form. They are not inflected except when they are used as nouns, as for example

ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ "He gives food to the poor"

but

ਗਰੀਬ ਮੁੰਡੇ ਇੱਥੇ ਖਾਏ ਹਨ "Poor boys eat here"

In this case, they are inflected as nouns of Class 2 and 3.

A.2.3 Numerals

Numerals are inflected like nouns of the same gender and final letter, with the exception of the numbers 11-18, 51-58 and 89-99. It is not uncommon, however, for numbers to remain uninflected in ordinary speech and writing.

ਤਿੰਨਾਂ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ "He sees the three lions"

ਤਿੰਨਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸ਼ੇਰ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ "The three girls see a lion"
or sometimes:

ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਸ਼ੇਰ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ

A.2.4 Use of Adjectives

Adjectives are placed as in English, before the noun they modify. When used predicatively, they occur after the noun:

ਕਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਇੱਥੇ ਹੈ "The black dog is here"

ਕੁੱਤਾ ਕਾਲਾ ਹੈ "The dog is black"

The use of an adjective as a noun is very common in Panjabi-- in this case it is inflected and used as a noun in all respects (see A.1).

A.3 Post-Positions

A.3.1 The only post-position in Panjabi that is inflected is ਦਾ ("of", and indicating possession). It is inflected as a Class 1 Adjective (see A.2.1) and agrees with the noun it precedes, in gender, number, and case. For example:

ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਪਿਉ "the girls' father", ("father of the girls")
 ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ "to the girls' father"

	Masc.		Fem.	
	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
Simple	ਦਾ	ਦੇ	ਦੀ	ਦੀਆਂ
Post-positional	ਦੇ	ਦੇ, ਦਿਆਂ	ਦੀ	ਦੀਆਂ
Vocative	ਦੇ, ਦਿਆ	ਦੇ, ਦਿਓ	ਦੀ, ਦੀਏ	ਦੀਓ

The noun which precedes ਦਾ (like any noun preceding a post-position) is of course in the post-positional form.

A.3.2 Four post-positions are always placed immediately after a noun: ਦਾ "of," ਨੂੰ "to", ਤੋਂ (or ਥੋਂ) "from, by, through", and ਨੇ , the post-position of agent (see A.1.5 and A.5.). For example:

ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ	"the boy's mother"
ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਮੇਵਾ ਦਿਹ	"Give (the) fruit to the boy"
ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਮੇਵਾ ਲਉ	"Take (the) fruit from the boy"
ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੇਵਾ ਖਾਇਆ	"The boy ate (the) fruit"

A.3.3 The remaining post-positions are placed either immediately after a noun or after a noun + ਦੇ . Some of these more common post-positions are:

ਵਿੱਚ	"in"	ਘਰ ਵਿੱਚ, ਘਰ ਦੇ ਵਿੱਚ	"in the house"
ਨਾਲ	"with"	ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ, ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਨਾਲ	"with the boy"

ਕੋਲ	"near"	ਘਰ ਕੋਲ, ਘਰ ਦੇ ਕੋਲ	"near the house"
ਅੰਦਰ	"inside"	ਘਰ ਅੰਦਰ, ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ	"inside the house"

Most post-positions have a second form, made by adding the ending **-ਓਂ**, or, if the post-position ends in a vowel, by replacing this vowel with **-ਓਂ**. As in the case of nouns, this ending carries the meaning of "from", for example:

ਕੋਲ	"near"	ਕੋਲੋਂ	"from near"
ਪਿੱਛੇ	"after", "behind"	ਪਿੱਛੋਂ	"from behind"

A.4 Pronouns

A.4.1 Personal Pronouns

The personal pronouns in Panjabi correspond to the English "I" (ਮੈਂ), "we" (ਅਸੀਂ), "thou" (ਤੂੰ), and "you" (ਤੁਸੀਂ). For the third person singular and plural the demonstrative pronoun ਉਹ "that" (sometimes ਇਹ) is used. All have a simple and a post-positional form. In addition, they have forms which correspond to the combination of the pronoun + ਦਾ, + ਨੂੰ, and + ਥੋਂ, here called possessive, dative and ablative.

		Singular	Plural
1st Person	Simple	ਮੈਂ	ਅਸੀਂ
	Post-positional	ਮੈਂ	ਅਸੀਂ, ਅਸਾਂ
	Possessive	ਮੇਰਾ	ਸਾਡਾ
	Dative	ਮੈਨੂੰ	ਸਾਨੂੰ
	Ablative	ਮੈਥੋਂ	ਸਾਥੋਂ

		Singular	Plural
2nd Person	Simple	ਤੂੰ	ਤੁਸੀਂ
	Post-positional	ਤੈਂ	ਤੁਸੀਂ, ਤੁਸਾਂ
	Possessive	ਤੇਰਾ	ਤੁਸਾਰਾ, ਤੁਹਾਡਾ
	Dative	ਤੈਨੂੰ	ਤੁਸਾਨੂੰ, ਤੁਹਾਨੂੰ
	Ablative	ਤੈਥੋਂ	ਤੁਸਾਥੋਂ, ਤੁਹਾਥੋਂ
3rd Person	Simple	ਉਹ	ਉਹ
	Post-positional	ਉਹ, ਉਸ	ਉਨ੍ਹਾਂ, (ਉਹਨਾਂ)
	Possessive	ਉਹਦਾ, ਉਸਦਾ	ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
	Dative	ਉਹਨੂੰ, ਉਸਨੂੰ	ਉਨ੍ਹਾਨੂੰ
	Ablative	ਉਹਥੋਂ, ਉਸਥੋਂ	ਉਨ੍ਹਾਥੋਂ

The possessive forms are further inflected according to the gender, number and case of the noun they modify. They are inflected in the same way as Class 1 Adjectives and the post-position ਦਾ. For illustration, see the declension of ਮੇਰਾ "my" below:

	Masc.		Fem.	
	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
Simple	ਮੇਰਾ	ਮੇਰੇ	ਮੇਰੀ	ਮੇਰੀਆਂ
Post-positional	ਮੇਰੇ	ਮੇਰੇ, ਮੇਰਿਆਂ	ਮੇਰੀ	ਮੇਰੀਆਂ
Vocative	ਮੇਰੇ, ਮੇਰਿਆ	ਮੇਰੇ, ਮੇਰਿਓ	ਮੇਰੀ, ਮੇਰੀਏ	ਮੇਰੀਓ

Like adjectives, the possessive pronoun is placed before the noun it modifies, except when it is used predicatively. In this case, it is placed after the noun.

ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ ਇੱਥੇ ਹੈ

"My book is here"

ਕਿਤਾਬ ਮੇਰੀ ਹੈ

"The book is mine"

A.4.2 Reflexive Pronouns

A single pronoun, ਆਪ, is used for the reflexive of all persons, singular and plural. It sometimes appears in the emphatic forms ਆਪੀਂ, ਆਪੇ, ਆਪੂੰ, ਆਪੋ, which correspond to the compound ਆਪ ਹੀ. The possessive form of ਆਪ is ਆਪਣਾ. It refers always to the subject of the sentence, for example:

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਨੂੰ ਸੁੱਦਿਆ

"I called my (own) brother"

ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ

"He reads his (own) book"

It is declined like Class 1 Adjectives and the post-position ਦਾ.

The pronoun ਆਪ is sometimes used as in Hindi to mean "you" or "he" and indicates great respect for the person spoken to or about. When it means "you", the second person plural form of the verb is used; when it means "he", the third person plural verb form is used. ਆਪ is not inflected, except in the possessive.

A.4.3 Personal Pronouns Indicating Respect

In addition to the use of ਆਪ noted in the previous paragraph, the second person plural ਤੁਸੀਂ is commonly used in Panjabi when addressing a single person to indicate respect. The singular ਤੂੰ is generally used for children, servants or other persons of low status, or in very intimate relations, between equals.

A.4.4 Demonstrative Pronouns

The demonstrative pronouns in Panjabi are ਉਹ and ਇਹ , which are used for "he, she, it", as well as for "this" and "that". Gender is not distinguished, nor is number distinguished in the simple form. When an indication of relative distance from the speaker is important, ਇਹ is used to refer to the nearer, ਉਹ to the more remote object. Otherwise, either may be used for "this" and "that", although ਉਹ is more common. The declension of ਉਹ has been given in A.4.1; ਇਹ is declined identically.

A.4.5 Other Pronouns, Pronominal Adverbs and Pronominal Adjectives

The relative and interrogative pronouns, ਜੋ "who, which, what" and ਕੌਣ "who?", ਕੀ "which? what?", are not inflected according to number. They have a simple and a post-positional form. Their combination with the post-position of agent, ਠੇ , may be formed regularly, but there are variant forms as well:

Simple	ਜੋ	ਕੌਣ/ਕੀ
Post-positional	ਜਿਸ, ਜਿਹ	ਕਿਸ, ਕਿਹ
Agentive	ਜਿਸ ਠੇ, ਜਿਠ, ਜਿਠੇ	ਕਿਸ ਠੇ, ਕਿਠ, ਕਿਠੇ

The four pronouns (ਇਹ, ਉਹ, and ਜੋ, ਕੌਣ/ਕੀ) form a set which is paralleled by other similar sets of pronouns, pronominal adverbs and adjectives, each of which may have as many as four members (near, remote, relative, and interrogative). Some of the

more common are:

<u>Near</u>	<u>Remote</u>	<u>Relative</u>	<u>Interrogative</u>
		ਨਿਹੜਾ who	ਕਿਹੜਾ who?
ਇੱਥੇ here	ਉੱਥੇ there	ਜਿੱਥੇ where	ਕਿੱਥੇ where?
ਇੰਨ this way	ਉੰਨ that way		ਕਿੰਨ how?
ਇੰਨਾ this much	ਉੰਨਾ that much	ਜਿੰਨਾ as much as	ਕਿੰਨਾ how much?
ਇਹ like this	ਉਹ like that	ਜਿਹ like	ਕਿਹ like what?

All those ending in -ਯ are declined as Class 1 Adjectives. The others are undeclinable.

A.5 Verbs. The basic verb forms are as follows:

1. Infinitive. Since this is the form which always appears in dictionaries, we will use it as a basis for this discussion of the verb forms. The infinitive form ends in -ਣਾ in most cases, and in -ਨਾ when the ending is preceded by ਠ , ਰ , ਰੁ , ਝ , ਝੁ , and ਲ (where this represents "L". In most printed material it is not possible to distinguish "L" and "l" without knowing the correct pronunciation of the word in question, since the same Panjabi letter is generally used for both). For example:

ਜਾਣਾ	to go	ਮਿਲਣਾ	(miLna:) to meet
ਸਿੱਖਣਾ	to learn	ਚੱਲਣਾ	(callNa:) to walk
ਜਾਣਨਾ	to know	ਹੱਸਣਾ	to laugh

The infinitive is a verbal noun, and may be declined in the masculine and feminine, singular and plural as are nouns ending in -ਆ and -ਈ.

ਜਾਣਾ ਔਖਾ ਹੈ

It is difficult to go

ਮੇਰੇ ਜਾਣੇ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ?

What is the advantage of my going?

If it has an object, in the simple form, it agrees with its object in gender and number; otherwise it is always in the masculine singular (the dictionary form).

ਕੁੜੀ ਭੁੱਲਣੀ ਔਖੀ ਹੈ

It is difficult to forget a girl

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣਾ ਔਖਾ ਹੈ

It is difficult to read this book.

The infinitive is sometimes used as a polite imperative:

ਉੱਥੇ ਨਾ ਜਾਣਾ

Don't go there!

It is used in compound verb constructions, most commonly :

with ਧੈਣਾ "must"

ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਾ ਧੈਂਦਾ ਸੀ I had to go

ਹੋਣਾ "must"

ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਹਾਂ I must go

ਚਾਹਣਾ "want"

ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ I want to go

2. Contracted Infinitive. This is the infinitive minus its final

-ਆ : ਜਾਣ from ਜਾਣਾ ; ਕਰਨ from ਕਰਨਾ .

It is also used as a verbal noun and usually replaces the full infinitive before post-positions. It is indeclinable.

The contracted infinitive is used in certain compound verb

constructions, most commonly:

with	ਲੱਗਣਾ	"begin"	ਉਹ ਵੇਖਣ ਲੱਗੇ	They began to see
	ਦੇਣਾ	"allow"	ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿੱਤੇ	They let him go

This form is also commonly used with the suffix ਵਾਲਾ . This suffix when applied to ordinary nouns has the meaning of the English suffix "-er" or "-or" (for example ਬਾਗ਼ ਵਾਲਾ "garden-er")

When applied to a contracted infinitive it may have this meaning or may have the meaning "about to":

ਬਾਬਾ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ

Baba is a singer

or

Baba is about to sing

3. Stem. If the infinitive ending is removed, that which remains is the stem, in most cases. However, if the infinitive ending is preceded by ਉ , this must also be removed to reveal the stem form of the verb.

ਜਾਣਾ - ਜਾ

ਲੈਣਾ - ਲੈ

ਆਉਣਾ - ਆ

ਕਰਾਉਣਾ - ਕਰਾ

When the stem is used in the compound verb constructions described below, final double consonants are often made single:

ਸਿੱਖਣਾ - ਸਿਖ

ਸੁੱਟਣਾ - ਸੁਟ

The stem is used with ਕਰ or its variant ਕੇ to indicate action completed at the time of the action of the main verb in the sentence. It can be roughly translated "having done":

ਸੈਂ ਧੋ ਕੇ ਆਇਆ

Having washed, I came (or I came after washing)

The stem is used with certain verbs in compound constructions. In some of these constructions the second verb adds substantial meaning:

		ਮੈਂ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ	I eat
ਸੱਕਣਾ	"can"	ਮੈਂ ਖਾ ਸੱਕਦਾ ਹਾਂ	I can eat
ਰਹਿਣਾ	"-ing"	ਮੈਂ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ	I am (in the process of) eating
ਚੁਕਣਾ	"finished"	ਮੈਂ ਖਾ ਚੁਕਾ ਹਾਂ	I am finished eating
ਲੈਣਾ	"finished"	ਮੈਂ ਖਾ ਲਿਆ	I finished eating
ਬਹਿਣਾ	"happen to" or "finished"	ਮੈਂ ਖਾ ਬੈਠਾ	I happened to eat or I finished eating

In other constructions the second verb adds a less definite meaning to the verb in stem form, but usually indicates completeness of the action, or that the action occurred once. The action may be intensified. The exact meaning of compounds with the following verbs must be learned in each case. Many of the compounds which occur in the readings are listed in the glossary under the main verb (the verb which appears in stem form), and their meanings are given. The following verbs are most commonly added to verbs in stem form for this type of construction:

<u>ਦੇਣਾ</u>	to give	ਮਾਰਨਾ	to beat	ਮਾਰ ਦੇਣਾ	to kill
<u>ਜਾਣਾ</u>	to go	ਸੌਣਾ	to sleep	ਸੌ ਜਾਣਾ	to go to sleep
<u>ਆਉਣਾ</u>	to come	ਬਣਨਾ	to be made	ਬਣ ਆਉਣਾ	to be accom- plished
<u>ਸੁੱਟਣਾ</u>	to throw	ਧੋਣਾ	to wash	ਧੋ ਸੁੱਟਣਾ	to wash off
<u>ਉੱਠਣਾ</u>	to rise	ਬੋਲਣਾ	to speak	ਬੋਲ ਉੱਠਣਾ	to speak up
<u>ਰੱਖਣਾ</u>	to keep	ਪਕੜਨਾ	to catch	ਪਕੜ ਰੱਖਣਾ	to keep hold of
<u>ਛੱਡਣਾ</u>	to leave	ਰੱਖਣਾ	to keep	ਰੱਖ ਛੱਡਣਾ	to put away
<u>ਪੈਣਾ</u>	to fall	ਡਿੱਗਣਾ	to fall	ਡਿੱਗ ਪੈਣਾ	to fall down

4. Present Participle. The infinitive ending is replaced by -ਦਾ (or by -ਨਦਾ when it is preceded by a vowel or ਹ) to form the present participle:

ਲਿਖਣਾ becomes ਲਿਖਦਾ ਆਉਣਾ becomes ਆਉਂਦਾ

There are a few irregular present participle forms, notably:

ਦੇਣਾ becomes ਦਿੰਦਾ ਹੋਣਾ becomes ਹੁੰਦਾ
ਚਾਹਣਾ becomes ਚਾਹੁੰਦਾ

The present participle is inflected as the post-position ਦਾ. It may be used as an adjective, and as such agrees with the noun it modifies in gender, number and case. It is used alone and with various forms of the verb ਹੋਣਾ, "to be", to form certain tenses which will be described at the end of this appendix.

5. Past Participle. The past participle is regularly formed by adding -ਇਆ to the stem in the masculine singular, and -ਏ, -ਈ, and -ਈਆ in the masculine plural, feminine singular and plural, respectively. When used as an adjective the past participle is inflected in the post-positional forms also, taking appropriate adjective endings.

ਲਿਖਣਾ becomes ਲਿਖਿਆ (ਲਿਖੇ..) ਆਉਣਾ becomes ਆਇਆ (ਆਏ..)

There are a number of common verbs which form the past participle irregularly, and an additional number which have alternative regular and irregular forms. A list of some of these will be found at the end of this section.

The past participle is used with various forms of the verb ਹੋਣਾ to form certain tenses which will also be described at the end

of this appendix. Used alone it represents the past absolute tense.

6. Gerund. This form is regular for almost all verbs. It is identical to the past participle of regular verbs, made by adding -ਦਿਆ to the stem for the masculine singular. Those verbs which form their past participle irregularly have a regular gerund, with a few exceptions. See A.5.15.

7. Adverbial Participle. The ending -ਦਿਆ replaces the infinitive ending (-ਨਦਿਆ if the infinitive ending is preceded by a vowel) to make the adverbial participle:

ਲਿਖਦਿਆ "while writing" ਆਉਂਦਿਆ "while coming"

8. Present. A second present form, occasionally encountered, is formed by replacing the infinitive ending with -ਨਾ in the masculine singular. It is inflected for gender and number. In the case of verbs whose infinitive ending is -ਨਾ, there is no difference between the second present and the infinitive. This form is not used in negative constructions.

ਮੈਂ ਜਾਨਾ .. "I am going, I am about to go"

9. Hortative. The following endings are added to stems ending in a consonant to form the hortative or subjunctive:

	Singular	Plural
1st Person	-ਆ	-ਈਏ
2nd Person	-ਏਂ	-ਓ
3rd Person	-ਏ	-ਣ

If the stem ends in -ਇ (for example: ਰਹਿ , from ਰਹਿਣਾ), this vowel is dropped and the above endings are added to the remaining stem:

ਰਹਾ	ਰਹੀਏ
ਰਹੇ	ਰਹੋ
ਰਹੇ	ਰਹਣ

If the stem ends in any other vowel the endings may be added directly to the stem, but more commonly the consonant -ਵ is made to intervene between the stem and the hortative endings. For example, the hortative forms of ਆਉਣਾ are:

	Singular	Plural
1st Person	ਆਵਾ	ਆਵੀਏ
2nd Person	ਆਵੇ	ਆਵੋ
3rd Person	ਆਵੇ	ਆਵਣ

Verbs whose stems end in -ਐ , notably ਲੈਣਾ and ਪੈਣਾ , change this vowel to -ਯ in the hortative, and add to this altered stem the endings described above, usually with an intervening -ਵ :

	Singular	Plural
1st Person	ਲਵਾ	ਲਵੀਏ (ਲਈਏ)
2nd Person	ਲਵੇ (ਲਏ)	ਲਵੋ (ਲਓ)
3rd Person	ਲਵੇ (ਲਏ)	ਲਵਣ

10. Future. The following endings are added to the stem to form the future. The same changes in the stems ending in vowels occur here as have been described for the hortative.

	Singular		Plural	
	Masc.	Fem.	Masc.	Fem.
1st	-ਅੰਗਾ, -ਉਂਗਾ	-ਅੰਗੀ, -ਉਂਗੀ	-ਅੰਗੇ	-ਅੰਗੀਆਂ
2nd	-ਏਂਗਾ	-ਏਂਗੀ	-ਓਗੇ	-ਓਗੀਆਂ
3rd	-ਏਗਾ	-ਏਗੀ	-ਣਗੇ	-ਣਗੀਆਂ

11. Imperative. The second person singular imperative is in most cases identical to the stem:

ਲਿਖ write! ਆ come!

However, those verbs which have -ਆ before the infinitive ending add -ਓ to the stem to make this imperative form, and there are a few irregular forms, as ਦਿਹ "give!" from ਦੇਣਾ.

The complete list of imperative forms follows, with the verb ਲਿਖਣਾ:

	Singular (ਤੂੰ)	Plural (ਤੁਸੀਂ)
Ordinary	ਲਿਖ	ਲਿਖੋ
Polite	ਲਿਖੀਂ	ਲਿਖਿਓ

12 Organic Passive. This form is made, in most cases, by inserting -ਈ between the stem and the ending in the present participle, hortative, and future forms. In the present participle, this is true only for verbs in which the infinitive ending is preceded by a consonant. Otherwise the ending -ਦੀਦਾ is added directly to the verb stem. Where this ends in -ਇ the -ਇ is dropped, and where it ends in -ਐ the -ਐ becomes -ਯ. For example: ਮਾਰਨਾ "to beat", stem ਮਾਰ:

ਉਹ ਮਾਰੇਗਾ	he will beat	ਉਹ ਮਾਰੀਏਗਾ	he will be beaten
ਉਹ ਮਾਰੇ	may he beat	ਉਹ ਮਾਰੀਏ	may he be beaten

ਉਹ ਮਾਰਦਾ ਹੈ	he is beating	ਉਹ ਮਾਰੀਦਾ ਹੈ	he is being beaten
ਉਹ ਮਾਰਦਾ ਸੀ	he was beating	ਉਹ ਮਾਰੀਦਾ ਸੀ	he was being beaten
but:			
ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ	he is saying	ਉਹ ਕਹੀਦਾ ਹੈ	it is being said
ਉਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ	he is taking	ਉਹ ਲਈਦਾ ਹੈ	he is being taken

This form is not as frequently used as the ordinary passive, made by combining the past participle of the verb of action with the appropriate form of ਜਾਣਾ :

ਉਹ ਮਾਰਦਾ ਹੈ	he is beating	ਉਹ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ	he is being beaten
-------------	---------------	-------------------	--------------------

13. Conjugation of ਹੋਣਾ . This verb is used as an auxiliary in the formation of many of the tenses in Panjabi. It is conjugated in the present and past as follows. The meanings apply to the forms when they are not being used in an auxiliary function; some common variant forms are also included:

I am	ਹਾਂ (ਹੈਂ)	We are	ਹਾਂ
thou art	ਹੈਂ (ਏਂ)	you are	ਹੋ (ਹੋਂ)
he is	ਹੈ (ਈ, ਏ, ਠੇ)	they are	ਹਨ (ਠੇ)
I was	ਸਾਂ (ਫ. ਸੀ)	we were	ਸਾਂ (ਸੇ) (ਫ. ਸੀਆਂ)
thou wert	ਸਾਂ (ਸੀ) (ਫ. ਸੀ)	you were	ਸਉ (ਸੇ) (ਫ. ਸੀਆਂ)
he was	ਸੀ (ਸਾਂ) (ਫ. ਸੀ)	they were	ਸਠ (ਸੇ) (ਫ. ਸੀਆਂ)

The present participle of ਹੋਣਾ is ਹੁੰਦਾ ; other forms are regular.

14. Conjugation of Panjabi verbs. The conjugation of ਮਾਰਨਾ "to beat" follows. All verbs follow this general pattern, with the irregularities in the basic forms described above and in the list of irregular past participles at the end of this section. Only the first person singular masculine forms will be given, except in the imperative. The other forms may be found above in the description of the basic verb forms.

TENSE	PANJABI	ENGLISH GLOSS
Infinitive	ਮਾਰਨਾ	to beat
Contracted Infinitive	ਮਾਰਨ	to beat
Stem	ਮਾਰ	
Conditional	ਮਾਰਦਾ	if I beat, I would beat, I beat
Simple Present	ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ	I beat, I am beating
Simple Past	ਮਾਰਦਾ ਸੀ	I was beating
Past Absolute	ਮਾਰਿਆ	I beat
Past Imperfect	ਮਾਰਿਆ ਹੋ	I have beaten
Past Perfect	ਮਾਰਿਆ ਸੀ	I had beaten
Hortative	ਮਾਰ	May I beat! Let me beat!
Future	ਮਾਰੀਗਾ	I will beat
Imperative	ਮਾਰ	Beat!
Present	ਮਾਰਨਾ	I am beating, I am about to beat

Adverbial Participle	ਮਾਰਦਿਆਂ	while beating
Organic Passive		
Simple Present	ਮਾਰੀਦਾ ਹਾਂ	I am being beaten
Simple Past	ਮਾਰੀਦਾ ਸਾਂ	I was being beaten
Hortative	ਮਾਰੀਐਂ	May I be beaten! Let me be beaten!
Future	ਮਾਰੀਐਗਾ	I will be beaten
Ordinary Passive		
Conditional	ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ	If I am beaten, I would be beaten, I am beaten
Simple Present	ਮਾਰਿਆ ਜਾਦਾ ਹਾਂ	I am being beaten
Simple Past	ਮਾਰਿਆ ਜਾਦਾ ਸਾਂ	I was being beaten
Past absolute	ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ	I was beaten
Past Imperfect	ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ	I have been beaten
Past Perfect	ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸਾਂ	I had been beaten
Hortative	ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਂ	May I be beaten! Let me be beaten!
Future	ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ	I will be beaten
Imperative	ਮਾਰਿਆ ਜਾਹ	Be beaten!
Present	ਮਾਰਿਆ ਜਾਨਾ	I am being beaten, I am about to be beaten
Adverbial Participle	ਮਾਰਿਆ ਜਾਦਿਆਂ	while being beaten

13. Irregular Past Participle Forms and Gerunds. The gerunds of irregular verbs are usually not identical to the past participle as they are in the case of regular verbs. They are usually formed regularly by adding -ਇਆ to the stem (masc. sg.).

PANJABI	ENGLISH	PAST PARTICIPLE	GERUND
ਸੀਉਣਾ	to sew	ਸੀਤਾ	ਸੀਆ
ਸੌਣਾ	to sleep	ਸੁੱਤਾ*	ਸੌਇਆ
ਕਹਿਣਾ	to say	ਕਿਹਾ*	ਕਹਿਆ
ਕਰਨਾ	to do	ਕੀਤਾ*	ਕਰਿਆ
ਖਾਣਾ	to eat	ਖਾਹਦਾ, ਖਾਧਾ	ਖਾਇਆ
ਜਣਨਾ	to bear	ਜਾਇਆ	ਜਣਿਆ
ਜਾਣਨਾ	to know	ਜਾਤਾ*	ਜਾਣਿਆ
ਜਾਣਾ	to go	ਗਿਆ, ਗਇਆ	ਜਾਇਆ
ਢਹਿਣਾ	to fall	ਢੱਠਾ*	ਢਹਿਆ
ਦੇਖਣਾ	to see	ਡਿੱਠਾ, ਦਿੱਠਾ*	ਦੇਖਿਆ
ਦੇਣਾ	to give	ਦਿੱਤਾ	ਦਿਆ
ਧੋਣਾ	to wash	ਧੋਤਾ*	ਧੋਇਆ
ਪਹਿਨਣਾ	to put on	ਪੈਧਾ*	ਪਹਿਨਿਆ
ਪਹੁੰਚਣਾ	to arrive	ਪਹੁਤਾ, ਪਹੁੰਤਾ	ਪਹੁਤਾ, ਪਹੁੰਤਾ
ਪਛਾਣਨਾ	to recognize	ਪਛਾਤਾ*	ਪਛਾਣਿਆ
ਪਾੜਨਾ	to tear	ਪਾਟਾ*	ਪਾੜਿਆ
ਪਹਿਣਾ	to grind	ਪੀਠਾ	ਪਾਠਾ
ਪੀਣਾ	to drink	ਪੀਤਾ	ਪੀਆ
ਪੈਣਾ, ਪੌਣਾ	to fall	ਪਿਆ, ਪਇਆ	ਪਿਆ, ਪਇਆ
ਬੰਨ੍ਹਣਾ	to bind	ਬੱਧਾ*	ਬੰਨ੍ਹਿਆ
ਮਰਨਾ	to die	ਮੋਇਆ*	ਮਰਿਆ
ਰਹਿਣਾ	to stay	ਰਿਹਾ*	ਰਹਿਆ
ਰੋਣਾ	to cry	ਰੁੰਨਾ	ਰੋਇਆ
ਲੈਣਾ	to take	ਲਿਆ, ਲਇਆ, ਲੀਤਾ	ਲਿਆ, ਲਇਆ

*Also formed regularly

R E P O R T R E S U M E S

ED 010 486

04

PANJABI READER, LEVEL 2.

BY- VATUK, VED P.

COLORADO STATE UNIV., FORT COLLINS

REPORT NUMBER NDEA-VI-315-2

PUB DATE

64

CONTRACT OEC-3-14-008

EDRS PRICE MF-\$0.63 HC-\$17.00 425P.

DESCRIPTORS- *PANJABI, *LANGUAGES, POETRY, *LITERATURE,
GLOSSARIES, *LANGUAGE INSTRUCTION, GRAMMAR, *WRITTEN
LANGUAGE, FORT COLLINS, COLORADO

THIS SECOND-LEVEL READER IN THE PANJABI LANGUAGE CAN BE USED IN A SECOND- OR THIRD-YEAR COURSE AS A SUPPLEMENT TO CONVERSATIONAL MATERIALS, OR BY ITSELF IN A COURSE ON THE WRITTEN LANGUAGE. THE GRAMMAR APPENDIX INCLUDED IS IDENTICAL TO THAT FOUND IN THE FIRST-LEVEL PANJABI READER (ED 010 485). THE MAIN PORTION OF THE BOOK CONSISTS OF 23 UNITS, SELECTED FROM VARIOUS TYPES OF MODERN PROSE AND POETRY STYLES AND GRADATED ACCORDING TO DIFFICULTY. IN THE FINAL PORTION OF THE READER THERE ARE SELECTIONS FROM THE "GURU," SPECIFICALLY "GRANTH SAHIB," THE MAJOR RELIGIOUS WORK OF THE SIKH RELIGION. (JC)

ED010486

U. S. DEPARTMENT OF HEALTH, EDUCATION AND WELFARE
Office of Education

This document has been reproduced exactly as received from the person or organization originating it. Points of view or opinions stated do not necessarily represent official Office of Education position or policy.

P A N J A B I R E A D E R ,

LEVEL II /

Ved Prakash Vatuk

Colorado State University

Research Foundation

Fort Collins, Colorado

1964

This Reader was prepared pursuant to Contract No. OE-3-14-008 with the United States Office of Education, Department of Health, Education and Welfare.

PREFACE

This book is intended primarily for those students who have a speaking knowledge of Panjabi and a knowledge of Panjabi grammar. It can be used in a second or third year course as a supplement to conversational materials, or by itself in a course on the written language. Although it would be most suitable used in conjunction with other grammatical texts and dictionaries, a glossary and a brief grammatical appendix has been added to make the Reader self-sufficient. This book is the second part of a series of two Readers. Words already used in the Panjabi Reader - Level I are not included in the vocabulary lists and glossary, but the glossary from the first year Reader has been reprinted at the end of this book for the student's convenience. The grammatical appendix is identical to that found in the Panjabi Reader - Level I.

The main portion of this book consists of 23 units, selected from various types of modern prose and poetry styles and graded according to difficulty. Each unit includes notes on the translation of idioms or difficult constructions, lists of vocabulary and exercises relevant to the material read. The final portion of the Reader gives selections from the Guru: Granth Sahib, the major religious work of the Sikh religion, for students wishing an introduction to this older literary style.

None of the selections presented here have been edited for content, nor have they been chosen primarily for their artistic or

substantive merit, although the more prominent Panjabi writers have been represented. The purpose has rather been to give a variety of styles and subject matter, and to introduce the student to the way of life and mode of thought of the Panjabi speaker, in so far as this is possible in so brief a work. Particularly in the non-fiction, the student should not necessarily regard the material read as authoritative or as representing the views of the compiler.

As in most languages, there is considerable diversity between written and spoken Panjabi. In the case of Panjabi, regional dialectical differences are many, and a "standard written language" is still in the formative stages. Depending upon the education and the literary intentions of the writer, Panjabi written style is influenced in varying degrees by the Sanskritization of Hindi, by the Persianized Urdu style, by his own dialectical usages, and, particularly in recent writing, by English. These influences are evident primarily in the vocabulary used, but show up in matters of grammar and syntax as well. Furthermore, the evolution of the Panjabi writing system has not yet reached the extent of standardization to be found in English. There are many variant spellings of words, certain letters are continually interchanged, the spelling of certain vowel combinations, doubling of consonants and consonant combinations is still fluid, and it is not uncommon to find the spelling of the same word within a paragraph appear in different forms. Since the student will have to cope with the vagaries of Panjabi spelling in any reading he does, no attempt has been made to standardize the spelling of the selections used. In general, no attempt has been made to teach "pure" or "correct" Panjabi, either in usage or spelling--the emphasis has

entirely on the language as it is actually written.

I owe gratitude to many people for this Reader. First and foremost to the writers whose passages are used here and to the Department of Health, Education and Welfare of the United States Government, which made possible the writing of this book. I owe my thanks also to Drs. Roy Nelson, Maurice Albertson and George Olson of the Colorado State University Research Foundation for their valuable help, and to my wife, Sylvia Vatak, who has been the main inspiration, typist, proof-reader, editor and many other things while this book was being written. In fact the Reader belongs to her as much as to me.

TABLE OF CONTENTS

I	ਘਰ ਵਿਚ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ - ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ	1
II	ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਦਾ ਮੇਲਾ - ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਫੁੱਲ	9
III	ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ - ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਬੋਧ	18
IV	ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ - ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ	32
V	ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਵੇਰ - ਬਿਸਨ ਸਿੰਘ ਉਪਾਸ਼ਕ	44
VI	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ - ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ	53
VII	ਅਧੀ ਰਾਤ ਕਤਲ - ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ	65
VIII	ਰਾਮ ਲੀਲਾ - ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗਾਰਗੀ	81
IX	ਦਾਵਾਨਲ - ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ	95
X	ਸਵਰਾਜ ਕੀ ਹੈ' - ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ	103
XI	ਅੱਗ ਲਗ ਗਈ - ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ	116
XII	ਰਿਆਸਤੀ ਅਦਾਲਤ ਤੇ ਮਜਿਸਟ੍ਰੇਟ - ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਮਫ਼ਤੂਲ	127
XIII	ਸਹਾਏ - ਮਿੱਤੋਂ	141
XIV	ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਜੱਟ - ਧਨੀਰਾਮ ਚਾਕ੍ਰਿਕ	158
XV	ਤਲਾਸ਼ੀ - ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਗੜਗੱਜ	165
XVI	ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ - ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗ	178
XVII	੧੯੬੦ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ - ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ	197
XVIII	ਰਾਂਝੇ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡਣਾ - ਵਾਰਸਸ਼ਾਹ	215
XIX	ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੂਰਮਗਤੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ - ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੱਲੀ	222
XX	ਆਸ ਦਾ ਜਨਮ - ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ	243
XXI	ਆਖਾਂ ਵਾਰਸਸ਼ਾਹ ਨੂੰ - ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ	257
XXII	ਸਵਾ ਪੰਜ ਰੁਪਏ - ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ	263
XXIII	ਮੇਰਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ - ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ	281
XIV	SELECTIONS FROM GURU GRANTH SAHIB	303
	GLOSSARY	316
	GRAMMATICAL APPENDIX	i

UNIT I

ਘਰ ਵਿਚ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ*

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ

ਮੈਂ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਨੁਭਵ ਸੰਨ ੧੯੦੮ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕੈਦੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੰਜਮੀ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਿਆ-ਪੂਰਬਕ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਅਸਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ ਵਜੇ ਖਾ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਲੂਣ ਖਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਲੱਗ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਆਦ ਲਈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਖਾਧਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜੇ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟਣ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਫੇਰ ਫਾਰ ਕੀਤੇ। ਚਾਹ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਖਾਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਈ, ਜੋ ਅੱਜ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਪਰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਣ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੂਣ ਦਾ ਭੀ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਲਗ ਪਗ ੧੦ ਸਾਲ ਤਾਂ ਅਖੰਡ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਲੂਣ ਖਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁੱਝਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਲੂਣ ਨਾ ਖਾਣ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਭੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦਾਲ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਨਾ ਛੱਡ ਸਕਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਸਨ।

ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਕਸਤੂਰ ਬਾਈ ਦਾ ਜੋ ਲਹੂ ਵਹਿਣ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਫੇਰ ਸੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਇਕੱਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਇਲਾਜ ਵਿਅਰਥ ਸਿੱਧ ਹੋਏ। ਦੂਜੀ ਦਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਆਗ੍ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੂਣ ਤੇ ਦਾਲ ਛੱਡਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਬਹੁਤ ਮਨਾਉਣ ਤੇ ਭੀ ਉਹ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ। ਅੰਤ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਦਾਲ ਅਤੇ ਲੂਣ ਛੱਡਣ ਲਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਭੀ ਨਾ ਛੱਡੋ।' ਮੈਂ ਦੁੱਖ ਭੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਭੀ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ ਉਲਟਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਹਰਜ਼-ਵੱਸ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਵੈਦ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਹੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਛੱਡ ਦਿਆਂ ਪਰ ਜਾਹ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਲੂਣ ਤੇ ਦਾਲ ਦੋਵੇਂ ਛੱਡੋ। ਤੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂ ਨਾ, ਉਹ ਅਲੱਗ ਗੱਲ ਹੈ।'

ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਕਹਿ ਉੱਠੀ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ।
ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਭਾ ਜਾਣਦੀ ਹੋਈ ਭੀ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਕਹਿ ਗਈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਾਲ ਤੇ ਲੂਣ
ਨਹੀਂ ਖਾਵਾਂਗੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮੋੜ ਲਓ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ
ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, 'ਜੇ ਤੂੰ ਦਾਲ ਤੇ ਲੂਣ ਛੱਡੋਂਗੀ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਲਈ
ਹੋਈ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਨਿਮਿੱਤ ਨਾਲ ਸੰਜਮ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਾਲੇ,
ਉਸ ਵਿਚ ਲਾਭ ਹੀ ਹੈ।'

ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ
ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕਸਤੂਰ ਬਾਈ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਖੂਬ ਸੰਭਲੀ।

ਆਪ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤਿਆਗਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਹੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਤਿਆਗ
ਮਗਰੋਂ ਲੂਣ ਜਾਂ ਦਾਲ ਦੀ ਚਾਹ ਤੀਕਰ ਆ ਰਹੀ। ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਧੇਰੇ
ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵੱਲ ਮਨ ਦੌੜਨ ਲੱਗਾ। ਵੈਦਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ
ਤੋਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗ ਬਾਰੇ ਦੋ ਮੱਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਹੀ
ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੰਜਮ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੋਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗ ਵਿਚ ਲਾਭ ਹੀ ਹਨ। ਭੋਗੀ
ਤੇ ਸੰਜਮੀ ਦੇ ਆਹਾਰ ਭਿੰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਭਿੰਨ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਹਮ-
ਚਰਜ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਭੋਗੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਚਰਜ
ਨੂੰ ਕਠਨ ਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਲਗ ਪਗ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

1.1 Phrases:

ਕੈਦੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਵਾਈ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

the rules which the prisoners
are made to follow

ਇਕ ਅਜੀਹਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਝਣ ਗਿਆ

once it so happened

ਅਖੰਡ ਭਾਵ ਨਾਲ

continuously, without a break

ਇਕੱਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਇਲਾਜ ਵਿਆਰਥ ਸਿੱਧ ਹੋਏ

water (nature) cures alone were
proved ineffective

ਪ੍ਰੇਮ ਉਲਦਣ ਦਾ ਮੌਕਾ

a chance to show (one's) love

ਤਬੀਅਤ ਖੂਬ ਸੰਭਲੀ

condition improved wonderfully

1.2 Vocabulary:

ਅਸਤ	setting of the sun (m.)
ਅਸੰਭਵ	impossible
ਅਖੰਡ	unbroken, continuous
ਅਜਿਹਾ	such
ਅਨੁਭਵ	experience (m.)
ਅਲੱਗ	separate
ਆਹਾਰ	food (m.)
ਆਗ੍ਰਹਿ	insistence (m.)
ਆਦਤ	habit (f.)
ਆਦਤ ਪਾਉਣਾ	to form a habit
ਇੰਦ੍ਰੀ	senses (f.)
ਇਲਾਜ	healing, cure, medicine, remedy (m.)
ਉਲਟਣਾ	to overturn, upset, reveal
ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਕਿਰਿਆ	operation (f.)
ਸ਼ਕਤੀ	strength (f.)
ਸ਼ੰਕਾ	doubt (f.)
ਸੰਜਮ	abstinence, sobriety (m.)
ਸੰਜਮੀ	abstemious, temperate, forbearing.
ਸਜ਼ਾ	punishment (f.)
ਸੰਭਲਣਾ	to be supported, to stand firm
ਸਰੀਰ	body (m.)
ਸਵੈ-ਇੱਛਿਆ-ਪੂਰਬਕ	willingly
ਸਿੱਧ	proven, valid
ਸੁਆਦ	taste (m.)
ਸੁਭਾਵਿਕ	natural
ਹਰਸ-ਵੱਸ	because of happiness
ਕਠਨ	hard

ਕਾਫ਼ੀ	coffee (f.)
ਕਾਰਨ	reason (m.)
ਕੈਦੀ	prisoner (m.)
ਗੱਲ ਮੋੜਨਾ	to take back one's words
ਚਾਹ	wish (f.)
ਛੁੱਟਣਾ	to be released
ਤਬੀਅਤ	condition, mood (f.)
ਤਿਆਗ	renunciation (m.)
ਤੀਕਰ	sharp, strong
ਤੁਰੰਤ	immediately
ਦੌੜਨਾ	to run
ਨਿਮਿੱਤ	reason, motive (m.)
ਨਿਯਮ	rule (m.)
ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ	remorse, repentance, regret (m.)
ਪ੍ਰਸੰਗ	occasion, context, situation (m.)
ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ	vow, promise (f.)
ਪਾਸੋਂ	from the side of, from
ਪਿਆਰਾ	favorite, beloved
ਫੇਰ ਫਾਰ	change (m.)
ਬੰਦ ਕਰਨਾ	to stop, discontinue
ਬ੍ਰਹਮ-ਚਰਜ	celibacy, chastity (m.)
ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ	a religious student who observes celibacy (m.)
ਬਿਤਾਉਣਾ	to cause to pass, to spend
ਬੀਮਾਰੀ	sickness (f.)
ਭਿੰਨ	separate
ਭੋਗੀ	sensuous
ਮੱਤ	view, opinion (m.)

ਮਨਾਉਣਾ	to persuade
ਰਸਤਾ	way, path (m.)
ਲਹੂ	blood (m.)
ਲਗ ਪਗ	= ਲਗ ਭਗ
ਲਾਭ	gain, profit (m.)
ਲੂਣ	salt (m.)
ਵਹਿਣਾ	to flow
ਵਧਾਉਣਾ	to increase, enlarge, prolong (trans.)
ਵਿਅਰਥ	useless, meaningless
ਵੈਦਿਕ	medical

1.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਨੁਭਵ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ?
੨. ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਕੀ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ?
੩. ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ?
੪. ਲੂਣ ਤਿਆਗ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕਦ ਤਕ ਕਿਤਾ?
੫. ਲੂਣ ਨਾ ਖਾਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
੬. ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਲੂਣ ਤੇ ਦਾਲ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਕਿਉਂ ਛੱਡੇ?
੭. ਕਸਤੂਰਬਾ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਲੂਣ ਛੱਡਣ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਕੀ ਆਖਿਆ?
੮. ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਤੇ ਲੂਣ ਅਤੇ ਦਾਲ ਤਿਆਗ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ?
੯. ਭੋਗੀ ਤੇ ਸੰਜਮੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਕੇਹੜੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ?
੧੦. ਸੰਜਮ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਲੂਣ ਅਤੇ ਦਾਲ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
੧੧. ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਤੇ ਭੋਗੀ ਵਿਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ?
੧੨. ਭੋਗੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਚਰਜ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕੇਹੜਾ ਔਖਾ ਏ?
੧੩. ਭੋਗੀ ਵਾਸਤੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਚਰਜ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਿਭਾਨਾ ਕਿਉਂ ਅਸੰਭਵ ਏ?

1.4 Fill in the blanks:

੧. ਉਸ — ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕੈਦੀਆਂ — ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ — ਜਾਂਦੀ ਸੀ।
੨. ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ — ਕਰਨੀ — ਹੈ।
੩. ਲੂਣ ਖਾਣਾ ਹੋਵੇ — ਪੁਛਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੪. ਲੂਣ ਕਾ ਤਿਆਗ — ੧੦ ਸਾਲ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ।
੫. ਮਨੁੱਖ ਲਈ — ਪੜ੍ਹਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ —।
੬. ਕਮਜ਼ੋਰ — ਵਾਲੇ ਨੂੰ — ਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
੭. — ਪਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ — ਹੁੰਦਾ।
੮. ਸੈਨੇ ਦੁੱਖ ਭੀ — ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ —।
੯. ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ — ਹੋਇਆ।

੧੦. ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਭਾ — ਵੀ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਿ ਗਿਆ।
 ੧੧. ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ — ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਮੋੜਨੀ — ਹੈ।
 ੧੨. ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ — ਦਾ ਨਾਂ — — ਹਨ।
 ੧੩. ਆਪਦੇ — ਇਨ੍ਹਾਂ — ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ?
 ੧੪. ਵੈਦਿਕ — ਤੇਂ ਦੇ ਮੱਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।
 ੧੫. ਅਧਿਆਪਕ ਤੇ — ਦੇ ਆਹਾਰ — ਹਨ।

1.5 Translate into Panjabi:

1. Last year I had my first experience of going to India.
2. If you have to read, take another book.
3. I began to make some changes in my plans.
4. It so happened that I had to go.
5. For ten years he worked continuously.
6. I read that too much sleep is not necessary for a man.
7. A weak-bodied man should not work too hard.
8. After the operation he felt good.
9. There was no way to stop it.
10. If someone tells you to go, will you do it?
11. I repented a great deal.
12. I cannot go back on my word.
13. No matter what he does he does not succeed.
14. The life, the food, the behavior of a student is different from that of a householder.
15. It is almost impossible.

1.6. ਜਾਂ is used to mean:

(1) or

ਰਾਮ ਜਾਂ ਨਾਨਕ ਉੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ Ra:m or Na:nak went there

(2) whether...or

ਤੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂ ਨਾ whether you renounce or not

(3) either...or

ਦੁੱਧ ਲੈਂਦਾ ਸਾਂ ਜਾਂ ਪਾਣੀ either I took milk or water

(4) that is, i.e.

ਸੰਜਮੀ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ the abstemious, that is, the
ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ascetic, should follow them.

1.7 The phrase ਕਿਉਂ ਨਾ used in the following constructions can be translated into English as "no matter...":

ਕਿੱਥੇ ਵੀ(ਭੀ)... ਕਿਉਂ ਨਾ no matter where

ਕੁਝ ਵੀ(ਭੀ)... ਕਿਉਂ ਨਾ no matter what

ਕਦੀ ਵੀ(ਭੀ)... ਕਿਉਂ ਨਾ no matter when

ਕਿਸੇ ਭੀ ਨਿਮਿਤ੍ਰ ਨਾਲ ਸੰਜਮ ਕਿਉਂ ਨਾ no matter why man follows
ਪਾਲੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਲਾਭ ਹੀ ਹੈ restraint, there is only
advantage in it

In the present tense the hortative form of the verb is used--
in the past the past absolute.

Translate into Panjabi:

1. Read the first lesson or the third.
2. Whether you eat or not, I am going to eat.
3. No matter what I do, she is never pleased.
4. No matter where we went she did not like the people.
5. No matter when the bus came it was always full.
6. No matter why you work it is good for you.
7. Do you like to live in America or in India?

UNIT II

ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਮੇਲਾ

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਫੁੱਲ

ਕਸ਼ਮੀਰ ਹਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲੀ ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ ੩੦ ਸਤੰਬਰ ਤੀਕ ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਂਝ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਮੰਡੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਸ਼ਾਲਾਂ, ਅਖਰੋਟ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਸ਼ਹਿਦ, ਕੇਸਰ, ਨਮਦੇ, ਲੋਈਆਂ, ਭੂਰੇ ਆਮ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਚੌਣਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਹਾਗ ਰੰਗ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦਸ ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਖੁਲ੍ਹਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰਾਤ ਤੀਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਮੀਂ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਗਏ, ਪਰ ਬਹੁਤੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾ ਵੇਖ ਸਕੇ।

ਸਾਰਾ ਮਹੀਨਾ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਦੌੜਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਮੁਸ਼ਾਹਰਾ ਰੂਪਕ, ਨਾਟਕ, ਨਾਹ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਤਿੰਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਨਾਟਕ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਉਹ ਵੇਖਣ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੰਡਪ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਭੀੜ ਸੀ। ਡਰਾਮਾ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਬੋਲੀ ਭਾਵੇਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ ਪਰ ਕਾਰਜ ਭਰਪੂਰ ਰਸ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਨਾਚ ਸੋਹਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਦਸ ਵਜੇ ਮੁਕਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਟਿਕਾਣੇ ਆਏ।

ਅਸੀਂ ਸਤੰਬਰ ਚਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਬਸ ਪਹਿਲਗਾਮ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਛੋਟੀਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਹ ਦਾ ਮਨੀਆਰਡਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮਨੀਆਰਡਰ ਲੈਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਅਟਕਣਾ ਪਿਆ।

ਚਾਰ ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਨੀਆਰਡਰ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜੇ ਤੇ ਨਮਾਇਸ਼ ਵਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਹੜਾ ੧੯੩੯ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਉਧਮ ਪੁਰ ਐਸ. ਡੀ. ਓ. (ਐਮ. ਈ. ਐਸ.) ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਹਫਤੇ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਸਾਧ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਉਹ ਆਇਆ ਤੇ ਇਹ ਸਫਾਲ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਉਥੇ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਮੈਂ 'ਝੁਕਿਆ ਕਿਉਂ ਨਾ ਤੇ ਕਿਦਾਂ ਝੁਕਦਾ' ਦੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ।

ਉਹ ਬਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਦਰਬਾਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਅਸੀਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਚਲੇ ਗਏ। ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਰੌਣਕ ਸੀ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਉਪਜ ਫਲ, ਮੇਵੇ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਕਾਰਾਗਰੀ, ਕਢਾਈ ਚਿਤਾਈ, ਚਿਤਰਕਾਰੀ, ਮੜਾਈ, ਉਨਾਈ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਕਲਾਤਮਕ ਨਮੂਨਿਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਨਾਲ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਇਕੱਲੀ ਇਕੱਲੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਪਈਆਂ ਲੋਈਆਂ ਸ਼ਾਲਾਂ, ਬਲਾਉਜ਼, ਕੋਟੀਆਂ, ਕੋਟ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕੀਤਾ ਕੰਮ ਵੇਖਿਆ। ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਫੁਟ ਲੰਮਾ ਘੀਆ, ਅਧ ਸੇਰ ਦਾ ਸੇਬ ਖਰਬੂਜੇ ਜਿਹੀ ਮਿਰਚ, ਸੇਬ ਜਿਹਾ ਲਸਣ, ਸੌ ਤੋਂ ਵਧ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਅੰਬਰੀ ਸੇਬ, ਬਾਨਵੇਂ ਭਾਤ ਦੇ ਅਖਰੋਟ, ਇਕ ਇਕ ਫੁਟ ਘੇਰੇ ਦਾ ਲਾਲ ਡੈਲੀਆ, ਚੌਦਾ ਇੰਚ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਛਲੀਆਂ, ਕੇਸਰ ਦੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ, ਅਖਰੋਟ ਦੇ ਖਿੜੋਣੇ, ਤਿਪਾਈਆਂ, ਹਥ ਦੇ ਬਣੇ ਗਲੀਚੇ ਆਦਿ ਵੇਖ ਕੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਸੁਝ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਣ ਲਗ ਪਏ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਵਖ ਵਖ ਨਮੂਨਾ ਵੇਖਿਆ। ਇਕ ਗਲੀਚੇ ਉਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਨਾਈ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਡੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕੀਤਾ ਕੰਮ ਵੇਖ ਕੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਏ। ਹਰ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਨਵਾਂ ਨਮੂਨਾ ਸੀ ਸ਼ਾਲਾਂ ਦਾ, ਗਾਬੇ ਦਾ, ਗਲੀਚੇ ਦਾ, ਕੋਟੀ ਦਾ। ਗਾਬਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਅਦੁਤੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੀ ਲੋਈ ਉਤੇ ਹਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਫੁਲ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹੇਠਾਂ ਕਪੜਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਵਿਛਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੀਕੇ ਸਟੁਡੀਓ ਦੇ ਖਿਚੇ ਰੰਗਦਾਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਭੁਖ ਲਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ ਖਰੀਦਣ ਨੂੰ ਪਰ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਫਰੇਮ ਕੀਤੀ ਛੋਟੂ ਦਾ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਮੁਲ ਸੀ। ਇਕ ਤੇ ਮੇਰੇ ਹਥ ਦੇ ਬਣੇ ਸਾਇੰਸ ਚਾਰਟਾਂ ਵਰਗੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚਾਰਟ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਆ ਗਏ। ਪੁਛਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ 'ਦੀ ਸਟੈਂਟਰਡ ਅੰਬਾਲਾ ਸਿਟੀ ਦੀ ਫਰਮ' ਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ੧੯੫੦ ਵਿਚ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀਆਂ ਦਾ ਹੋਰ ਨਾਚ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਵਾਲੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ।

2.1 Phrases

ਐਮ. ਡੀ. ਓ. ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ

was employed as sub-divisional officer

ਜਸ ਗਾਉਣ ਲਗ ਪਏ

began to praise

ਇਛਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ

is used for spreading

2.2 The following are English words found in the text:

ਸਟੁਡੀਓ , ਸਾਇੰਸ , ਕਾਲਜ , ਚਾਹਟ , ਦੀ ਸਟੈਂਡਰਡ ਅੰਬਾਲਾ ਸਿਟੀ ਦੀ ਵਰਮ
(The Standard Ambala City Firm), ਫਰੇਮ, ਫੋਟੋ (photo) , ਬਲਾਊਜ਼
(blouse), ਬੋਤਲ (bottle), ਇੰਚ, ਫੁਟ, ਡਰਾਮਾ, ਮਨੀਆਰਡਰ (money-
order)

2.3 Vocabulary:

ਅਖਰੋਟ	walnut (m.)
ਅਟਕਣਾ	to stop (intr.)
ਅਦੁਤੀ	unique
ਅੰਬਰੀ	pertaining to the sky, huge
ਇਕੱਲਾ ਇਕੱਲਾ	each
ਉਂਝ	ਉਂਜ
ਉਂਝ ਤਾਂ	although
ਉਠਾਈ	weaving (f.)
ਉਪਜ	product (f.)
ਸ਼ਹਿਦ	honey (m.)
ਸਜੀ ਚੋਣਾ	to be decorated
ਸਭਾਲ	all
ਸਮੇਤ	including; with
ਸ਼ਾਗਿਰਦ	pupil, student (m.)
ਸਾਧ	sadhu, ascetic (m.)
ਸ਼ਾਮੀਂ	in the evening, evening (adj.)
ਸ਼ਾਲ	shawl (m.)
ਸੇਬ	apple (m.)
ਸੇਰ	seer, a measure of weight (m.)
ਕਸ਼ਮੀਰੀ	Kashmiri (adj.), Kashmiri language (f.)

ਕਢਾਈ	embroidery (f.)
ਕਲਾਤਮਕ	artistic
ਕਵਾਲੀ	a kind of song (f.)
ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ	poetry symposium (m.)
ਕਾਰਜ	act (m.)
ਕਾਰਾਗਰੀ	handicraft (f.)
ਕਿਸਮ	kind (f.)
ਕੈਸਰ	saffron (m.)
ਕੋਟੀ	jacket, short coat (f.)
ਖਰਬੂਜਾ	melon (m.)
ਖਾਲਸਾ	Sikh (m.)
ਖਿਡੌਣਾ	toy (m.)
ਖੁਲ੍ਹਨਾ	to open (intr.)
ਖੁਲ੍ਹਾ	open, spacious
ਗਲੀਚਾ	woolen rug (m.)
ਗਾਬਾ	a type of rug (m.)
ਘਟਨਾ	event (m.)
ਘੀਆ	squash (m.)
ਘੇਰਾ	circumference, circle (m.)
ਚਰਨ	foot (m.)
ਚਿਤਰਕਾਰੀ	painting, photography (f.)
ਚਿਤਾਈ	engraving (f.)
ਛਲੀ	ear of corn (f.)
ਝੁੱਕਣਾ	to bow, bend
ਟਿਕਾਣਾ	place (m.)
ਡੋਲੀਆ	basket (f.)
ਤਿਪਾਈ	three-legged stool (f.)

ਤੀਕ	to, up to, until; ਤੋਂ . . . ਤੀਕ from . . . to
ਤੁਰੰਗੀ	a type of squash (f.)
ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਣਾ	to be astonished
ਦ੍ਰਿਸ਼	scene (m.)
ਦੁਕਾਨ	shop (f.)
ਦੌੜ	race, running (f.)
ਧਰਤੀ	ground, earth, land (f.)
ਨਕਸ਼ਾ	map (m.)
ਨਮਦਾ	felt (m.)
ਨਮੂਨਾ	example, model (m.)
ਨਾਟਕ	play, drama (m.)
ਨੁਮਾਇਸ਼	exhibit (f.)
ਫਰਸ਼	floor (m.)
ਫਲ	fruit (m.)
ਫੁਲ	flower (m.)
ਬਸ	bus (f.)
ਭਰਪੂਰ	full of
ਭਾਂਡਾ	pottery (m.)
ਭਾਤ	type, kind (f.)
ਭੂਰੇ ਆਮ	out in the open
ਮੰਡਪ	temporary, open shed or booth (m.)
ਮੰਡੀ	market (f.)
ਮੜਾਈ	covering or coating with leather, gold, silver (f.)
ਮਿਰਚ	chili pepper (f.)
ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ	Urdu poetry symposium (m.)
ਮੁੱਕਣਾ	to end (intr.)
ਮੁਲ	price (m.)
ਮੇਲਾ	fair (m.)

ਰਸ	enjoyment, pleasure, sweetness, juice (m.)
ਰੰਗ	color (m.)
ਰੰਗਦਾਰ	colorful
ਰਾਗ ਰੰਗ	festivity, diversion, pleasure (m.)
ਰੂਪਕ	skit, small drama (m.)
ਰੌਣਕ	splendor, glitter (f.)
ਲਮਨ	garlic (m.)
ਲਹਿਣਾ	to descend, come down, subside ਲਹਿਣਾ ਲਹਿਣਾ
ਲੋਈ	woolen shawl (f.)
ਲੈਣਾ	= ਲਾਉਣਾ
ਵਿਛਾਰਿਣਾ	to spread

2.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਕਦੇ ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
੨. ਨੁਮਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਕੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ?
੩. ਮੰਡੀ ਮੇਲੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਖੁਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਬੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
੪. ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਕਿਹੜਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
੫. ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਨਾਟਕ ਕਦੇ ਹੋਣਾ ਸੀ?
੬. ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕੀ ਕੀ ਡਿੱਠਾ?
੭. ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਚਾਰ ਸਤੰਬਰ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਿਉਂ ਬਦਲਨਾ ਪਿਆ?
੮. ਰਾਹ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮਿਲਿਆ ?
੯. ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕੌਣ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੧੦. ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਿਸਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਝੁਕਿਆ ਸੀ?
੧੧. ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਸੀ?
੧੨. ਇਕ ਗਲੀਚੇ ਤੇ ਕਿਸਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ?
੧੩. ਪੁਰਾਣੀ ਲੋਈ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਕੇ ਕੱਮ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
੧੪. ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਹੋਰ ਕੀ ਵੇਖਿਆ?
੧੫. ਲੇਖਕ ਨੇ ੧੯੫੦ ਵਿਚ ਕੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ?
੧੬. ਸਾਇੰਸ ਚਾਰਟ ਵਰਗੇ ਚਾਰਟ ਕਿਸਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸਨ?

2.4 Fill in the blanks:

੧. _____ ਹਰ ਸਾਲ _____ ਤੋਂ ਦਿਸੰਬਰ _____ ਮੇਲਾ _____ ਹੈ।
੨. ਇਸ ਦਿਨ ਇੱਥੇ _____ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
੩. _____ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ _____ ਨਾਟਕ ਹੋਣਾ _____।
੪. ਨਾਟਕ ਦਾ ਪਰਬੰਧ _____ ਮੰਡਪ ਵਿਚ ਸੀ।
੫. ਬੋਲੀ ਭਾਵੇਂ _____ ਆਉਂਦੀ _____ ਕਾਰਜ ਭਰਪੂਰ ਰਸ ਸੀ।
੬. ਅਸੀਂ _____ ਨੂੰ ਇਮਤਿਹਾਨ _____ ਕਰਨਾ ਸੀ।
੭. ਤੁਹਾਡਾ _____ ਦਾ ਮਨੀਆਰਡਰ ਆਇਆ _____।
੮. ਉਹ ਬਨਾਰਸ _____ ਲਗਾ _____ ਸੀ।

੯. ਅਸੀਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਜਸ _____ ਪਏ ।
੧੦. ਹਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਲਾ ਦਾ _____ ਨਮੂਨਾ _____ ।
੧੧. ਭਾਡਾਂ ਉਤੇ _____ ਕੰਮ ਵੇਖ ਕੇ ਦੰਗ _____ ।
੧੨. ਗਾਬਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ _____ ਚੀਜ਼ ਹੈ ।
੧੩. ਇਹ ਫਰਸ ਤੇ _____ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।
੧੪. ਮੇਰੇ ਹਥ ਦੀ _____ ਕਿਤਾਬਾਂ _____ ਸਨ ।
੧੫. ਸ਼ਾਮ _____ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਵਾਲੀਆਂ _____ ।

2.5 Translate into Panjabi:

1. Every year in our village there is a fair from the 6th of April to the 13th of April.
2. There everything made there is sold in the open market.
3. There is also an exhibition--it is splendid.
4. It opens at 9 o'clock in the morning and remains open until evening.
5. We went to the evening play.
6. He studies all day for the whole month.
7. At night we sleep.
8. I was to speak that night at 8:30.
9. A poetry symposium was to take place in an open shed.
10. Although we did not understand the language, we enjoyed the play.
11. He was working there as a teacher.
12. I went there on a week's vacation.
13. We began to praise his artistic talent.
14. Kawa:li: is a unique type of poetry of India and Pakistan.
15. Seeing the work done on the blanket, we were surprised.

2.6 The suffix -ਈ is most commonly used as follows:

(1) To make a noun from another noun:

to indicate an occupation:	ਚਿਤਰਕਾਰ painter	ਚਿਤਰਕਾਰੀ painting
the language of a place:	ਕਸ਼ਮੀਰ Kashmir	ਕਸ਼ਮੀਰੀ Kashmiri
the diminutive:	ਪਹਾੜ mountain	ਪਹਾੜੀ little mountain
the feminine:	ਲਹਾਰ blacksmith	ਲਹਾਰੀ blacksmith's wife

(2) To make an adjective from a noun:

to indicate place-relationship:	ਕਸ਼ਮੀਰ Kashmir	ਕਸ਼ਮੀਰੀ a Kashmiri
worthiness (English -able):	ਦਰਸ਼ਨ view	ਦਰਸ਼ਨੀ worth seeing
quality :	ਕ੍ਰੋਧ anger	ਕ੍ਰੋਧੀ angry
belonging or pertaining to:	ਕਿਤਾਬ book	ਕਿਤਾਬੀ bookish

(3) To make an abstract noun from an adjective:

ਚੈਰਾਨ	surprised	ਚੈਰਾਨੀ	surprise
-------	-----------	--------	----------

(4) To make a collective noun from a numeral:

ਪਚੀਸ	twenty-five	ਪਚੀਸੀ	unit of twenty-five
------	-------------	-------	---------------------

(5) To make a noun from an adverb:

ਜਲਦ	soon	ਜਲਦੀ	haste
-----	------	------	-------

(6) To make an adjective from an adverb:

ਜਰੂਰ	surely	ਜਰੂਰੀ	necessary
------	--------	-------	-----------

Add the suffix -ਈ to the following words, give the meanings of the resulting words, and use them in your own sentences:

ਸੰਜਮ, ਅਨੁਭਵ, ਕਮਜ਼ੋਰ, ਪ੍ਰੇਮ, ਬੀਮਾਰ, ਤਿਆਗ, ਭੋਗ, ਜੀਵਨ, ਕੇਸਰ,
ਨੁਮਾਇਸ਼, ਰਾਗ, ਅੰਬਰ, ਕਾਰੀਗਰ, ਅਖੀਰ, ਆਸ਼ਰਮ, ਆਜ਼ਾਦ, ਉਦਾਸ
ਉਦਯੋਗ, ਉੱਪਰ, ਸਰਕਾਰ, ਹਿੰਦ, ਰੂਸ, ਹਿਮਾਇਤ, ਖੁਸ਼, ਖੇਤ, ਚੇਰ

UNIT III

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ *

(੧੯੦੦ ਈਸਵੀ ਤਕ)

ਪੰਜਾਬੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੁਰਾਣੀ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਵੇਦਕ ਬੋਲੀ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਬਦਲਵਾਂ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਕਈ ਲੋਕ-ਕਵੀਆਂ, ਨਾਥਾਂ, ਰਿਸ਼ੀਆਂ, ਮੁਨੀਆਂ, ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ, ਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿਠੇ ਤੇ ਅਮਰ ਗੀਤਾਂ, ਸਲੋਕਾਂ, ਵਾਰਾਂ, ਤੇ ਕਿਸਿਆਂ ਨਾਲ ਅਮਰ ਕੀਤਾ। ਆਰੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਮਣੀਕ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥ, ਸ਼ਾਸ-ਤਰ ਤੇ ਵੇਦ ਆਦਿ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੇ ਵੇਦਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਕਈ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਜਨ-ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਈ 'ਰਿਗ ਵੇਦ' ਨੂੰ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ, ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੈਂਕੜੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹੱਲਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਥੇ ਕਈ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਤੇ ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੇ ਲੁਟ-ਮਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਕਈ ਧਾੜਵੀ ਲੋਕ ਇਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਵਸਨੀਕ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕ-ਬੋਲੀ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਅਸਰ ਪਿਆ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਸਪਤ-ਸਿੰਧੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਯਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਮਲਾ-ਆਵਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਕਿਹਾ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਤੋਂ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਾਥਾਂ ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਰਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਥਾਂ ਤੇ ਕੰਨਪਾਟੇ-ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਹਨ। ਨਾਥ ਜੋਗੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਚਰਪਟ ਨਾਥ ਤੇ ਪੂਰਨ ਨਾਥ ਦੇ ਨਾਂ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਣੀ ਸਲੋਕ, ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਨੌਵੀਂ ਤੇ ਦਸਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਥ ਤੇ ਜੋਗੀ

ਹਠ-ਯੋਗ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਨ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੀ ਇਖਲਾਕੀ ਗਿਰਾਵਟ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇਸ ਮੱਤ ਤੋਂ ਘਟਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਰਚਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਲੋਕ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਤੇ ਅਖਾਣ ਆਦਿ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹਾਲਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਕਈ ਡੋਟੀਆਂ ਡੋਟੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਜਾਂ ਰਾਜੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਲੜਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਕਈ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਸੂਫ਼ੀ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈਆਂ ਪੀਰਾਂ ਤੇ ਸੂਫ਼ੀ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਸ਼ਕਰਗੰਜ ਦਾ ਨਾਂ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਕੇ ਲਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਇਕ ਉਪ-ਭਾਖਾ ਹੈ, ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਵਿਛੋੜਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਲੋਕ ਉਚਾਰੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕੁਝ ਕੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਲਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਬੋਲੀ ਬੜੀ ਸਰਲ, ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਅੱਜ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਉੱਚੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬੰਦ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਭਗਤੀ-ਲਹਿਰ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਬਾਣੀ ਰਚੀ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਨ ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ, ਜ਼ਾਤ-ਪਾਤ ਦੀਆਂ ਵੰਡਾਂ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਉੱਠ ਕੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਅਤੇ ਇਕ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਪੂਰਣ ਗੁਰਸਿਖ ਵਾਂਗ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਵਿ ਰੂਪਾਂ, ਰਸਾਂ ਤੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਰਚ ਕੇ ਅਤੇ ਗਵਾਂਢੀ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ, ਤਤਸਮ ਜਾਂ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਦਾਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਫ਼ਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਨਿਰੋਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, ਗੁਰੂ-ਘਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਤੇ ਹਰ ਕਈ ਸੰਤਾਂ, ਸਾਧਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਾਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਰਚਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਿਖਾਰ ਵਿਚ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਂਝ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਕੁਝ ਨਮੂਨੇ ਦਸਵੀਂ, ਯਾਰਵੀਂ ਤੇ ਬਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਯੋਜਕ ਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵੀ ਅਪਭਰੰਸ਼ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਅਰਬੀ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵੰਨਗੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ, ਬਚਨ, ਸਾਖੀਆਂ ਟੀਕੇ, ਤੇ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਆਦਿ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਗਈ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦਾ ਰਚਨ ਕਾਲ, ਮੈਕਾਲਫ਼ ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਸਾਰ ੧੫੨੨ ਈਸਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ 'ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ', 'ਜਪ-ਪਰਮਾਰਥ', 'ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਮ', 'ਛੱਜੂ ਦਾ ਗੀਤ', 'ਮਹਾਤਮਾਂ', ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਉੱਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਸਿੱਖ-ਮੱਤ ਦੇ ਪਰਚਾਰਕ ਸਨ, ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਵਾਰਤਕ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਰਬਾਤ, 'ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ' ਤੇ 'ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ' ਆਦਿ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਿਦਿ-ਵਾਨਾਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਕਿ 'ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ' ਤੇ 'ਸਾਖੀਆਂ ਅੱਡਣਸ਼ਾਹ' ਵੀ ਇਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੇ ਅਲੰਕਾਰਕ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੂਫ਼ੀ ਮੱਤ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਰਿਹਾ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰਾਦ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ, ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ, ਸੁਲਤਾਨ ਬਾਹੂ ਤੇ ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਆਦਿ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੂਫ਼ੀ ਫ਼ਕੀਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੱਬੀ-ਪ੍ਰੀਤ ਦਾਮਾਂ ਕਾਫ਼ੀਆਂ ਤੇ ਸਿਹਰਫ਼ੀਆਂ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ, ਠੇਠ ਤੇ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਡੂੰਘੇ ਆਤਮਕ ਭੇਦ ਸਮਝਾਏ। ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਤੇ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਕਾਫ਼ੀਆਂ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਪਰਚਾਵੇ ਲਈ, ਫ਼ਾਰਸੀ, ਮਸਨਵੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਕਈ ਕਿੱਸੇ ਵੀ ਲਿਖੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਬੜਾ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਮੋਦਰ ਨੇ ਹੀਰ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਲਿਖਿਆ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਹਿਤਕ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਲਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀਰ ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਕਿੱਸੇ ਬਹੁਤ ਪਰਸਿਧ ਹਨ। ਪੀਲੂ ਦਾ 'ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬਾ' ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਹਾਜ਼ਮ ਕਵੀ ਦੀ 'ਸੱਸੀ' ਵੀ ਉਚ ਕੋਟੀਆਂ ਦੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਇਕ ਹੋਰ ਰਚਨਾ 'ਵਾਰ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ' ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਦਾ ਲਿਖਿਆ 'ਜੰਗ ਨਾਮਾ' ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਕੁ ਡਾਇਰੀਆਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਅਦਲੇ ਅਕਬਰੀ', 'ਅਕਬਰਨਾਮਾ' ਤੇ 'ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਡਾਇਰੀ' ਆਦਿ ਵਾਰਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿੱਖੀਆਂ ਨਈਆਂ।

ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ, ਰਾਜਸੀ ਗੜ-ਬੜ ਕਾਰਣ, ਕਈ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਹੁਤੇ ਉਚੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਨਾ ਰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਆਮ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕਿੱਸੇ ਹੀ ਲਿਖੇ, ਪਰ ਇਹ ਕਿੱਸੇ 'ਵਾਰਸ', 'ਪੀਲੂ' ਤੇ ਹਾਜ਼ਮ ਦੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ, ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਾਹਿਤਕ ਚੇਟਕ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਈਸਾਈ, ਪਾਦਰੀ ਵੀ ਆਏ। ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਬਾਈਬਲ' ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾਇਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਪੇਥੀਆਂ ਤੇ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਫਿਰ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਛਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ, ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਫਿਰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨਾ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਛੋਟੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਆਧੁਨਿਕ ਵਾਰਤਕ, ਜੀਵਨੀਆਂ, ਨਾਵਲ, ਨਾਟਕ, ਨਿਕੀ ਕਹਾਣੀ, ਇਕਾਗੀ, ਪੜਚੋਲ ਆਦਿ ਲਿਖਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੋਢੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਰਬੰਗੀ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ੧੯ਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਰਚੇ ਗਏ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਚੇ ਸਾਹਿਤਕ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

3.1 Phrases

ਨਾਥਾਂ ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਰਿਹਾ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਲੋਕ	Na:ths and Jogi:s were dominant lakhs of people
ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕੁਝ ਕੁ	some of which
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਈ	was expressed in Panjabi by Guru: Na:nak Dev
ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ	is vigorously condemned, refuted
ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਉੱਠ ਕੇ	rising above attachment and illusion
ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਪੂਰਣ ਗੁਰਸਿਖ ਵਾਂਗ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ	it is taught to live according to the teaching of the Guru:s, full of optimism
ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ	besides the Sikh Guru:s
ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ	on the whole
ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ	under the influence

3.2 Vocabulary:

ਅਖਾਣ	saying (m.)
ਅਨੁਵਾਦ	translation (m.)
ਅਪਭਰੰਸ਼	Apabhramśa language (f.)
ਅਮਰ	immortal
ਅਟ ਥਾਤ	that is
ਅਲੰਕਾਰਕ	decorative, using many figures of speech
ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ	hopeful, optimistic
ਆਤਮਕ	spiritual
ਆਧੁਨਿਕ	modern
ਆਰਥਿਕ	economic
ਆਰੀਆ	Aryan (m.)
ਇਕਾਂਗੀ	one act play (m.)
ਇਖਲਾਕੀ	moral
ਇਤਿਹਾਸਕ	historical
ਈਸਵੀ	A.D., Christian era (f.)
ਉੱਖਾ	well-known
ਉੱਚ-ਕੋਟੀ	high standard (m.)
ਉਚਾਰਨਾ	to pronounce
ਉਤਸਾਹ	courage, enthusiasm, zeal (m.)
ਉਪਭਾਸ਼ਾ	dialect (f.)
ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ	Sanskrit (f.)
ਸਹਿਬਾਨ	plural of ਸਾਹਿਬ
ਸਦੀ	century (f.)
ਸਪਤ-ਸਿੰਧੂ	land of seven rivers (m.)
ਸ਼ਬਦ	word (m.)
ਸੰਬੰਧਕ	relative word (in grammar) (m.)

ਸੰਬੰਧਤ	related
ਸਮੁੱਚਾ	whole
ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ	on the whole
ਸ਼ਰਯਾਲੂ	devotee (m.)
ਸਰਬੰਗੀ	all around, in all parts
ਸਰਲ	simple
ਸਲਾਹਣਾ	to praise
ਸਲੋਕ	śloka, Sanskrit couplet (m.)
ਸਾਹਿਤ	literature (m.)
ਸਾਹਿਤਕ	literary
ਸਾਖੀ	treatise, moral poem (f.)
ਸਾਮਾਜਿਕ	social
ਸਿਹਰਫ਼ੀ	a particular kind of poem (f)
ਸਿਖਿਆ	education, preaching (f.)
ਸਿਰਜਨਾ	creation (f.)
ਸੁਆਦ	gusto (m.)
ਸੁਫ਼ੀ	Sufi (a Muslim sect) (m.)
ਸੁਰਬੀਰ	brave person, hero (m.)
ਸੁਰਮਾ	hero (m.)
ਸ਼ੌਕ	fondness (m.)
ਹਕੂਮਤ	government (f.)
ਹਠਯੋਗ	Hathayoga (m.)
ਹਮਲਾ-ਆਵਰ	invader (m.)
ਹੱਲਾ	attack, invasion (m.)
ਹਾਲਤ	condition (f.)
ਹੋਂਦ	existence (f.)
ਕੰਨਪਾਟਾ	having pierced ears
ਕਾਫ਼ੀ	a particular kind of poem (f.)

ਕਾਲ	time (m.)
ਕਾਵਿ	epic (m.)
ਕਿਸਾ	story, tale (m.)
ਕਿਰਿਆ	verb (f.)
ਕੁਰੀਤੀ	bad custom (f.)
ਕੋਸ਼	dictionary (m.)
ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ	particularly
ਗੜ ਬੜ	turmoil, upheaval (f.)
ਗਿਰਾਵਟ	fall (f.)
ਗੀਤ	lyric, song (m.)
ਗੁਰਸਿਖ	preaching of the Gurus (f.)
ਗੁਰਮਤ	religion of the Gurus, Sikhism (m.)
ਗੋਸ਼ਟ	plot, association (m.)
ਘੱਟਣਾ	to become less, decrease
ਚੇਟਕ	relish, fondness, love (f.)
ਚੇਲਾ	follower, pupil (m.)
ਛੰਡਣਾ	to clean by shaking, winnow, sift.
ਛਪਣਾ	to be printed
ਛਾਪੇਖਾਨਾ	printing press (m.)
ਜਨਭਾਸ਼ਾ	dialect (lit. people's language) (f.)
ਜੱਪਣਾ	to recite (the name of the Lord)
ਜਰਵਾਣਾ	powerful
ਜੋਗੀ	ascetic, Yogi (m.)
ਜ਼ੋਰਦਾਰ	forceful
ਟੀਕਾ	commentary (f.)
ਠੇਠ	pure
ਡਾਇਰੀ	diary (f.)
ਡੂੰਘਾ	deep

ਤਰਜਮ	original (form of the Sanskrit word)
ਤਦਭਵ	altered, changed (form of the Sanskrit word)
ਤਰਾਹ	destroyed
ਤੈਜੀ	speed (f.)
ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ	tenth book (of the Guru: Granth Sahib)
ਦਰਜ	recorded
ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ	philosophical
ਦਿਲ ਪਰਗਾਵਾ	entertainment (m.)
ਦੁਆਰਾ	by
ਧਾਰਮਿਕ	religious
ਧਾੜਵੀ	plunderer (m.)
ਨਾਟਕ	play, drama (m.)
ਨਾਠ	sa:dhu belonging to a religious sect called Na:tha: (m.)
ਨਾਵਲ	novel (m.)
ਨਿਖਾਰ	purification (m.)
ਨਿਰਾਕਾਰ	formless
ਨਿਰੋਲ	pure
ਪਹਿਲ	starting (f.)
ਪਹਿਲ ਕਰਨਾ	to start, to be first
ਪੱਧਰ	standard (m.)
ਪ੍ਰਸਿਧ	famous
ਪ੍ਰਚਾਰ	propaganda, proselytizing (m.)
ਪ੍ਰਚਾਰਕ	preacher (m.)
ਪ੍ਰਭਾਵ	influence (m.)
ਪ੍ਰਭੂ	Lord, God (m.)
ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ	Prakrit language (f.)
ਪੜਚੋਲ	investigation, criticism (f.)
ਪਾਦਰੀ	Christian priest, minister (m.)
ਪਿਛਲਾ	last

ਪੀਰ	Muslim saint (m.)
ਪੁਰਾਤਨ	old (not new)
ਪੂਰਣ	= ਪੂਰਨ
ਪੋਥੀ	book (f.)
ਫ਼ਾਰਸੀ	Persian (f.)
ਬਚਨ	saying (m.)
ਬੰਦ	closed, hidden
ਬਦਲਵਾਂ	changed, altered
ਬਿਜ ਭਾਸ਼ਾ	Brij language (f.)
ਬਾਈਬਲ	Bible (f.)
ਬਾਣੀ	saying (generally in poems) (f.)
ਬੀਰ	bravery (m.)
ਭਗਤ	devotee (m.)
ਭਗਤੀ-ਲਹਿਰ	Bhakti (devotional) movement (f.)
ਭਾਸ਼ਾ	language (f.)
ਬੁਝਾਰਤ	riddle (f.)
ਮਸ਼ਹੂਰ	famous
ਮਸਨਵੀ	a particular kind of poem (f.)
ਮਹਾਨ	great
ਸੰਤ	(religious) sect (m.)
ਮਨਣਾ	to regard, consider
ਮਾਇਆ	illusion, Maya (f.)
ਮਿਲਨਾ ਜੁਲਨਾ	to resemble
ਮੁਕਾਬਲਾ	comparison (m.)
ਮੁਢਲਾ	early, beginning
ਮੁਨੀ	sage, saint (m.)
ਮੋਹ	attachment (m.)
ਮੋਢੀ	(here) leader (m.)
ਯੋਜਕ	conjunction (in grammar) (m.)

ਰਸ	poetic flavor (m.)
ਰਚਣਾ	to create, to write
ਰਚਨਾ	writing, creation, piece of work (f.)
ਰੱਬੀ-ਪ੍ਰੀਤ	love of God (f.)
ਰਮਣੀਕ	beautiful
ਰਿਸ਼ੀ	rishi, seer (m.)
ਰਿਗਵੇਦ	Rigveda (m.)
ਰੂਪਮਾਨ	shaped, appearing
ਲਹਿੰਦੀ	a dialect of Panjabi (f.)
ਲਹਿਰ	movement (f.)
ਲੜਾਈ	battle, fight (f.)
ਲੋਕ-ਕਵੀ	folk poet (m.)
ਵਸਨੀਕ	inhabitant (m.)
ਵਹਿਮ	superstition (m.)
ਵੰਨਗੀ	sample (f.)
ਵਰਣਨ	description (m.)
ਵਰਤਣਾ	to use
ਵਰਤੋਂ	use (f.)
ਵਾਸੀ	inhabitant (m.)
ਵਾਰ	song of praise (m.)
ਵਾਧਾ	increase, development (m.)
ਵਾਰਤਕ	short story (f.)
ਵਿਕਸਤ	developed
ਵਿਤਾਉਣਾ	= ਬਿਤਾਉਣਾ
ਵਿਦੇਸ਼ੀ	foreign
ਵੇਦ	Veda (m.)
ਵੇਦਕ	Vedic

3.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਪੰਜਾਬੀ ਕਦੋਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ?
੨. ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਰੂਪ ਕਿਸਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ?
੩. ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪਿਆ?
੪. ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ?
੫. ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਸਦਾ ਜੋਰ ਸੀ?
੬. ਪੰਜਾਬ ਨਾਂ ਕਿਸ ਨੇ ਦਿੱਤਾ?
੭. ਨਾਥਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹਨ?
੮. ਬੀਰ ਰਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਲਿਖੀਆਂ ਵਈਆਂ ਸਨ?
੯. ਸੁਫ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ?
੧੦. ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਹਨ?
੧੧. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ?
੧੨. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਿਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ?
੧੩. ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ?
੧੪. ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਕਿਉਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ?
੧੫. ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ?

3.4 Fill in the blanks:

੧. — ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸਾਹਿੱਤ ਨੂੰ — ਨੇ ਅਮਰ —।
੨. ਆਰੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ — ਕਈ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖੇ ਗਏ।
੩. ਇਥੇ ਕਈ — ਨੇ ਲੁਟ ਮਾਰ —।
੪. — ਦੇ ਆਉਣ — ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਰਾਜ ਨੂੰ — ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।
੫. ਕੁਝ ਸਮੇਂ — ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇਸ ਮੱਤ — ਘਟਦਾ ਗਿਆ।
੬. ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ — ਦਾ ਨਾਂ ਬੜਾ — ਹੈ।
੭. ਆਪ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ — ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ — ਲਈ ਸ਼ਲੋਕ —।
੮. ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ — ਹੈ।
੯. ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਭਗਤੀ-ਲਹਿਰ —।
੧੦. ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦਾ — ਖੰਡਨ — ਗਿਆ ਹੈ।

੧੧. — ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਵਾਰਤਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੇ ਅਲੰਕਾਰਕ ਹੈ।
 ੧੨. ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮਾਂ — ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ —।
 ੧੩. ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ — ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਈਬਲ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ —।
 ੧੪. ੧੯ਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਦੇ ਮਾਹਿੰਤ ਤੇ ਉਚੇ ਸਾਹਿਤਕ ਗੁਣਾਂ — ਮਾਣ ਕਰ — ਹਾਂ।

3.5 Translate into Panjabi:

1. According to many scholars, Italian is the changed form of a Latin dialect.
2. Many invaders had become inhabitants of this country.
3. What was America called before the arrival of Europeans?
4. For a long time Congress has been dominant in India.
5. America is divided into 50 states.
6. Even so, many old words are found in American English.
7. After some time it came to Panjab with Guru Na:nak.
8. Guru: ji: has used many words of other languages, but this book is written in "pure" Panjabi.
9. At this time the Su:fi:s were writing a lot.
10. People still sing the poetry of the old poets with great enthusiasm.
11. Love stories are described with great gusto in the book.
12. Because of the political tumult not much could be written for many years.
13. Under the influence of English a new type of literature is being produced.
14. For this reason he is called the foremost Panjabi poet.

3.6 Use the following phrases in your own sentences:

ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ	ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ	ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਤੋਂ	ਜਨ-ਭਾਸ਼ਾ
ਉਪ-ਭਾਖਾ	ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ	ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ	ਅਧੀਨ ਵਿਚ

3.7 The suffix -ਕ is used in many ways in Panjabi--two usages occur frequently in this unit:

(1) To make an adjective from a noun. This is derived from the Sanskrit suffix -ਇਕ, and sometimes both forms are found in Panjabi:

ਸਾਹਿਤ	ਸਾਹਿਤਕ
ਧਰਮ	ਧਾਰਮਕ/ਧਾਰਮਿਕ*
ਦਰਸ਼ਨ	ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ*
ਅਲੰਕਾਰ	ਅਲੰਕਾਰਕ*
ਸਮਾਜ	ਸਮਾਜਕ/ਸਮਾਜਿਕ*
ਆਰਥ	ਆਰਥਕ/ਆਰਥਿਕ*

* In Sanskrit if the first syllable contained a short vowel it was lengthened with the addition of -ਇਕ; in Panjabi this convention is followed only if all syllables are short.

(2) To indicate a "doer", roughly the same as English "-er"/ "-or":

ਪ੍ਰਚਾਰ	ਪ੍ਰਚਾਰਕ
ਪਾਠ	ਪਾਠਕ
ਲੇਖ	ਲੇਖਕ

Add the suffix -ਕ to the following, give the meanings of the resulting words, and use them in your own sentences:

ਇਤਿਹਾਸ, ਨਾਸ਼, ਵੇਦ, ਉਪਦੇਸ਼, ਸ਼ਬਦ, ਰਾਜਨੀਤਿ, ਵਪਾਰ, ਸੁਭਾਵ, ਪਰਬੰਧ

UNIT IV

ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ

ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ

ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜਿਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ ਤੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਬਹੁ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਚਨਚੇਤ ਆ ਬਹੁੜੇ ਅਤੇ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਆਓ ਪਿੰਡ ਚਲੀਏ, ਉਥੇ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਆਹ ਰਚਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਤੇਰੀ ਨਾਹ ਨੁਕਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਛੋੜੋ, ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਕਹਿਣ ਲਗੇ, ਅਗੇ ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਹੁਣ ਨਾਹ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਛੋੜਾ ਸਦੀਵੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ।

ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਤ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਦਸਿਆ, ਅਤੇ ਕਾਲਜੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦੀ ਛੁਟੀ ਲੈਕੇ ਅਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਟ੍ਰਿਗਨੋਮੈਟਰੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਫੜ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਪਿੰਡ ਅਪੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਜੰਵ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਤੀਂ ਰੀਤੀ ਮੁਜਬ ਰੁਸਕੇ ਆਪਣੇ ਗਵਾਢੀ ਜੈ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਘਰ ਬੈਠਾ। ਉਥੋਂ ਕੁੜੀਆਂ "ਬੋਲ ਮਹੁਯਾ ਚਲ ਮਹੁਯਾ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਖਲੀਆਂ" ਗਾਉਣ ਗਦੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਮੋੜ ਲਿਆਈਆਂ। ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਉਠਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਜੰਝ ੧੬ ਰੋਹ ਪੈਡਾ ਮਾਰ ਕੇ ਲੋੜੇ ਵੇਲੇ ਗੁਜਰਖਾਨ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

ਮੈਨੂੰ ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਦਾ ਜਾਮਾ ਅਤੇ ਲਾਚਾ ਪੁਆਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਥ ਲੋਚੇ ਦੀ ਖੂੰਡੀ ਦੇ ਕੇ ਗੜ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਜੰਝ ਦੇ ਅਗੇ ਅਗੇ ਤੋਰਿਆ ਗਿਆ। ਜੰਝ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਉਂਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਰਮੇ-ਕੁਸ਼ਰਮੀ ਇਹ ਕੰਮ ਵੀ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਢੋਲ ਤੇ ਤੂਤੀਆਂ ਦੀ ਘਨਘੋਰ ਵਿਚ ਆਸੀ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਤਕ ਗਏ। ਅਗੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੇ ਤੇ ਮਿਲਨੀ ਮਗਰੋਂ ਜੰਝ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆ ਕੇ ਜੰਝ-ਘਰ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਗੁਆਢ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਾਮੀ ਦੀਵਾਨ-ਦਈ ਦੀ ਭੈਣ ਜੈਦਈ ਦੇ ਘਰ ਸੁਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਦੀਵਾਨ ਲਗੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਕਤ ਸਿਰ ਜਗਾ ਕੇ ਦੀਵਾਨ-ਅਜਬਾਨ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਉਠ ਬੈਠਾ ਅਤੇ ਲੱਗਾ ਬੁਲਾਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ। ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਤੂਤੀਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਸੋਚੀਂ ਹੀ ਗਿਆ,

ਏਹਨਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਭਰੋਸਾ ਹੈ। ਨਾ ਜਾਣੀਏ ਮਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਵਿਆਹ ਪੜ੍ਹਾ ਛੱਡਣ। ਅੰਤ ਉਡੀਕ ਮੁਕੀ ਅਤੇ ਨੌਂ ਕੁ ਵਜੇ ਮੈਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਇਕ ਹਮ-ਨਾਮ ਨੇ ਵਿਆਹ ਅਨੰਦ-ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਿਖਿਆ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਕੁ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਗੁਸਾ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਠਰ੍ਹੰਮੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦੇਣੀ, ਕਿਧਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੋਟਾ ਫੜ ਕੇ ਕੂਟਣ ਨਾ ਲਗ ਪੈਣਾ। ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਵਿੰਗਾ-ਤੜਿੰਗਾ ਸੋਟਾ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਭੁਆ ਭੁਆ ਕੇ ਦਰਿੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਡੋਲੀ ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਆ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੱਸਣ ਲਗੇ "ਔਹ ਵੇਖੋ ਲਾੜਾ ਵੀ ਰੋ ਪਿਆ ਜੇ।"

ਮੁੜਦੀ ਵੇਰ ਮੈਂ ਘੋੜੀ ਤੇ ਸਾਂ ਅਤੇ ਜੰਝ ਉਠਾਂ ਤੇ। ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਛਾਵੇ ਅਠਿਆਲੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਅਠਿਆਲੇ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਢੱਕੀ ਉਤੇ ਵਸਦੀ ਢੇਕ ਝਾਮਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਸਤ ਦੇ ਘਰ ਸੀ। ਉਥੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੰਪਤੀ ਕਾ ਡੇਰਾ ਇਕ ਅੰਦਰਲੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਰਤਾਲਣ ਲਈ ਸਰ੍ਹਾਣੇ ਹੇਠ ਪਤਾਸੇ ਰਖ ਦਿਤੇ ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਮੈਂ ਹਸਦਿਆਂ ਹਸਦਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਵੇਖ ਲਓ ਤੁਹਾਡੇ ਪਤਾਸੇ ਸਾਬਤ ਸਬੂਤ ਹਨ।

ਰੋਟੀ ਖਾਕੇ ਮੈਂ ਘੋੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਨਾਲ ਵਹੁਟੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਗੁਜਰਖਾਨ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਟਰ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ਵਹੁਟੀ (ਧੰਨ ਕੌਰ) ਇਕ ਬਾਰੀ ਅੱਗੇ ਬੈਠੀ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਦੂਜੀ ਬਾਰੀ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਸਾਂ, ਪਰ ਚੁਪ-ਚੁਪੀਤੇ। ਉਹ ਬਾਹਰ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਵਲ ਕਦੀ ਚੋਰ-ਅੱਖੀਏਂ - ਕਦੀ ਕਨੱਖੀਏਂ - ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਸਾਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਆਰਸੀ ਵਿਚੋਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਤੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਇਕਾਂ ਲੰਘ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਥੇ ਉਹ ਤੇ ਕਿਥੇ ਇਹ ਟੱਥ ਵਾਲੀ। ਕੀ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਇਉਂ ਲਿਖੀ ਸੀ? ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਯੂਰਪੀਨ ਸਾਹਿੱਤ ਆਪਣੀ ਹਿੰਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਕਬੂਲਣ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਤਾਂ ਸਕਾਟ ਤੇ ਸੈਕਸਪੀਅਰ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਘਰੋਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਰਾਹਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਅੰਤ ਗੱਡੀ ਮਾਣਕਿਆਲੇ ਪਹੁੰਚੀ। ਧੰਨ ਨੇ ਉਡੀਕ ਉਡੀਕ ਕੇ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਝੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਉਜੇ ਕੱਢ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, 'ਨਿਉਜੇ ਖਾਓਗੇ?' ਮੈਂ

ਕਿਹਾ, 'ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਨਿਉਜੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।' ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਕੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੀ। ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਰੁਝ ਗਈ। ਅਰਦਾਸ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰ ਲਈ, ਮਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਆ ਹੋਵਾਂ।

ਗੁਜਰਖਾਨ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਘੁੰਡ ਕੱਢ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਡਾਰ ਵਿੱਚ ਰਲ ਗਈ। ਮੈਂ ਓਪਰੇ ਦਾ ਓਪਰਾ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾ ਵੇਖੀ। ਓਹੋ ਮੈਂ ਤੇ ਓਹੋ ਟ੍ਰਿਗਨੋਮੈਟਰੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਹਿੰਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੁਆਈ - ਕੇਵਲ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਉਤੇ T.S. ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਵਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੁਕੁੰਣ ਧੋਣ ਨਾਲ ਨਾ ਲਹਿ ਗਿਆ, ਤਦ ਤਕ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਘੁਟ ਕੇ ਹੀ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਐਫ਼. ਏ. ਦਾ ਨਿਮਰਿਹਾਨ ਦੇਣ ਤਕ ਮੈਂ ਕੋਈ ਖ਼ਤ ਨਾ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਲੱਗ ਕੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਾਗੀ ਤਖ਼ਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਤਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਵਾਪਰੀ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ। ਮੈਨੂੰ ਬੁਖ਼ਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਚਪੜਾਸੀ ਵੀ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਵਾਈ ਕੌਣ ਲਿਆਉਂਦਾ। ਔਖਾ ਸੌਖਾ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਰ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਬੀਮਾਰ ਪਿਆ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਝਟ ਪਟ ਆ ਜਾਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੌਕਾ ਤਾੜ ਕੇ ਧੰਨ ਕੌਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੇ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸੁਫ਼ਨੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਕ ਬਿਗਾਨੀ ਮ੍ਰਿਗ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪ ਬਨਾਣੀ ਧਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਮਿਗਰੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਅਪਣਾਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ।

4.1 Phrases

ਮੈਂ ਬਥੇਰੀ ਨਾਹ ਨੁਕਰ ਕੀਤੀ

tried to dissuade

ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਖਲੀਆਂ

how long we have been waiting!

ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ

under the light of the stars

ਏਹਨਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਭਰੋਸਾ ਹੈ

how can you trust all these
Sikhs?

ਨਾ ਜਾਣਿਏ ਮਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਵਿਆਹ
ਪੜ੍ਹਾ ਛੱਡਣ

ਕਿਧਰੇ ਕੁਟਣ ਨਾ ਲਗ ਪੈਣਾ

ਉਥੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋਕੇ

ਦੰਪਤੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ

ਘਰੋਗੀ ਅਸਲਿਆਤ

ਘੁੰਡ ਕੱਢ ਲਿਆ

ਮੈਂ ਉਪਰੇ ਦਾ ਉਪਰਾ ਹੀ ਰਿਹਾ

ਹੈੱਡਮਾਸਟਰ ਲੱਗ ਕੇ

ਸੌਖਾ ਸੌਖਾ ਹੋਕੇ

you never know -- they might
hold the wedding ceremony without
me

lest you begin to beat

having become free from there

the couple stayed, the couple
was put up
the reality at hand

she veiled (her face)

I remained a stranger (as before)

having become headmaster

somehow or other, with mixed
feelings

4.2 Vocabulary

ਅਸਲੀਅਤ	reality (f.)
ਅਚਨਚੇਤ	suddenly, unexpectedly
ਅੰਦਰਲਾ	inner
ਅਨੰਦ-ਰੀਤੀ	happy ceremony (f.)
ਅਪੜਨਾ	to reach
ਅਰਦਾਸ	request (f.)
ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ	generally
ਆਲਾਸੀ	mirror-set ring (f.)
ਸੌਖਾ ਸੌਖਾ	difficult and easy
ਇੰਟਰ	Intermediate, a junior college certificate
ਇਮਤਿਹਾਨ	examination (m.)
ਊਟ	camel (m.)
ਉਪਰਾ	other, strange
ਸੰਬੰਧੀ	relative
ਸਭੀ	= ਸਭ ਹੀ
ਸਮਿਗਰੀ	material (f.)
ਸਚੁਣਾ	pillow (m.)
ਸਾਥੀ	companion (m.)

ਸਾਬਤ ਸਬੁਤ	completely whole, firm, unbroken
ਸਿਰ	ahead
ਸੋਚੀਂ	in worry
ਹਮ-ਨਾਮ	of the same name
ਜੰਝੂ	tear (m.)
ਕਨੱਖੀ	squint (f.)
ਕਬੂਲਣਾ	to accept
ਕਮਰਾ	room (m.)
ਕਰਾਹਤ	abomination, disgust (f.)
(ਦੇ) ਕਾਰਨ	because of
ਕੀਰਤਨ	religious recital (m.)
ਕੁਟਣਾ	to pound
ਕੋਸਰੀ	of saffron color (adj.)
ਕੋਠੜੀ	room (f.)
ਖਲਾ	= ਖੜਾ
ਖੁੰਡੀ	nail, spike (f.)
ਗੱਦੀ	train (f.)
ਗੜ	castle, fort (m.)
ਗੁਆਂਢ	neighborhood (f.)
ਗੁਸਾ	anger (m.)
ਘਨਘੋਰ	loud, thundering noise (f.)
ਘਰ ਵਾਲੇ	relatives (m.)
ਘਰੋਗੀ	homemade
ਘੁੱਟਣਾ	to press down
ਘੁੰਡ	veil (m.)
ਚਪੜਾਸੀ	messenger, servant (m.)
ਚੜ੍ਹਨਾ	to ride, climb, mount
ਚਾਲਨਾ	to cause to move

ਚੁਪ-ਚੁਪੀਤਾ	quiet, silent
ਛਾਉਂ	shade (f.)
ਛਾਵੇਂ (ਛਾਵੇ)	in the shade
ਛੇੜਨਾ	to bother, to touch
ਜੰਵ (ਜੰਝ)	party accompanying the bridegroom to the bride's home on the occasion of marriage (f.)
ਜਗਮਾ	coat reaching to the ankles (m.)
ਝਟਪਟ	immediately
ਝੋਲੀ	bag (f.)
ਟਿਕਾਉਣਾ	to station, to put up
ਠਰ੍ਹੰਮਾ	calmness, peace (m.)
ਠੱਬਾ	carriage, railway compartment (m.)
ਡਾਰ	line (f.)
ਡੇਰਾ	camp (m.)
ਡੋਲੀ	palanquin (f.)
ਢੱਕੀ	narrow passage between two hills, gorge (f.)
ਢੋਲ	drum (m.)
ਤਬਦੀਲੀ	change (f.)
ਤਲੀ	bottom, palm (of hand), sole (of foot) (f.)
ਤਾਰ	wire, telegram (m.)
ਤਾਰਾ	star (m.)
ਤਾੜਨਾ	to know, figure out, realize
ਤਿਆਰੀ	preparation (f.)
ਤੂਤੀ	an instrument (f.)
ਤੋਰਨਾ	to cause to go, set out, walk
ਤੌਰ	way, manner (f.)
ਥਹੁ	factual

ਦੰਪਤੀ	couple (m.)	
ਦਰਿੜ੍ਹਾਨਾ	to make firm, to hit hard	
ਦੀਵਾਨ	council (m.)	ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਣਾ
ਦੀਵਾਨ-ਅਸਥਾਨ	guest house (m.)	to meet, have a gathering
ਨ੍ਹਾਉਣਾ	to bathe	
ਨੱਥ	nose-ring (f.)	
ਨਾਇਕਾ	heroine (f.)	
ਨਾਹ	saying no, refusal (f.)	
ਨਾਹ ਨੁਕਰ	saying no, no, etc. (f.)	
ਨਿਉਜਾ	a type of sweet (m.)	
ਨੁਕਰ	see ਨਾਹ ਨੁਕਰ	
ਪਹੁੰਚਣਾ, ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ	to reach	
ਪਤਾਸਾ	a kind of sweet, candy (m.)	
ਪਰਤਾਲਣਾ	to investigate, examine, test	
ਪ੍ਰਵੇਸ਼	entrance (m.)	
ਪੜ੍ਹਾਈ	study (f.)	
ਪਾਠ	recital (m.)	
ਪਾਤਰ	character in a novel or drama (m.)	
ਪਿਆ	dear, husband (m.)	
ਪੁਆਉਣਾ	to dress someone else	
ਪੇਸ਼ਕਾਰ	agent, one who introduces (m.)	
ਪੈਡਾ	road (m.)	
ਪੈਡਾ ਮਾਰਨਾ	to cover a distance	
ਬਹੁੜਨਾ	to come again, to return	
ਬਹੂਟੀ	wife (f.)	
ਬਤੇਰੀ	plenty	
ਬਾਰੀ	window (f.)	
ਬਿਗਾਨਾ	other's	

ਬੁਖਾਰ	fever (m.)
ਬੈ	wife (f.)
ਭਰੋਸਾ	trust, faith (m.)
ਭਿਜਵਾਉਣਾ	to cause to be sent
ਭੁਆਉਣਾ	to cause to revolve, to swing around
ਮਸ਼ਕਰੀ	jesting (f.)
ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ	to feel
ਮਹਿੰਦੀ	henna (f.)
ਮਤਾ	lest
ਮਤੇ	although, but
ਮਰੁਜਾ	= ਮਹਾਰਾਜਾ
ਮ੍ਰਿਗ-ਕਿਸ਼ਨਾ	mirage (f.)
ਮਾਮੀ	mother's brother's wife (f.)
ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ	just after meeting, just after seeing
ਮਿਲਨੀ	meeting (f.)
ਮੁਜਬ	because of
ਮੇਲ	union (m.)
ਮੋੜਨਾ	to turn back
ਮੋੜ ਲਿਆਉਣਾ	to turn back
ਯੂਰਪੀਨ	European
ਰਚਾਉਣਾ	to arrange
ਰਾਗੀ	singer (m.)
ਰੀਤੀ	custom (f.)
ਰੁਸਣਾ	to be annoyed
ਰੁਝਣਾ	to be absorbed, engaged
ਲੰਘਣਾ	to cross over, to pass
ਲੁਆਉਣਾ	to use
ਲਾਚਾ	costume, dress (m.)

ਲਾੜਾ	bridegroom (m.)
ਲੋਹਾ	iron (m.)
ਲੰਭੇ ਵੇਲੇ	three hours before sunrise, about 3 A.M.
ਵਸਦੀ	habitation (f.)
ਵਹੁਟੀ	wife (f.)
ਵਕਤ	time (m.)
ਵਕਤ ਸਿਰ	ahead of time
ਵਾਪਸਨਾ	to happen, occur
ਵਿਹਲਾ	free, not busy, at leisure
ਵਿੰਗਾ-ਤੜਿੰਗਾ	crooked, uneven
ਵਿਛੜਨਾ	to be separated
ਵੇਰ	= ਵਾਰ

4.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਬਿਛੁੜਾ ਰਿਹਾ?
੨. ਲੇਖਕ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅਚਨਚੇਤ ਆਕੇ ਕੀ ਦਸਿਆ?
੩. ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੪. ਪਿੰਡ ਅਪੜਕੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ?
੫. ਲੇਖਕ ਜੀ ਜੰਵ ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦੂਰ ਗਈ?
੬. ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਜੰਝ ਵਿੱਚ ਕੀ ਪੁਆਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਤੋਰਿਆ ਗਿਆ?
੭. ਜੰਝ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਕੋਲੋਂ ਪਢਾਇਆ ਗਿਆ?
੮. ਜੰਝ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਟਿਕਾਇਆ ਗਿਆ?
੯. ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਰਾਤੀਂ ਕਿੱਥੇ ਸੁਲਾਇਆ ਗਿਆ?
੧੦. ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਬਜੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਨ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ?
੧੧. ਡੋਲੀ ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਕਿਉਂ ਆ ਗਏ?
੧੨. ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਕਿੱਥੇ ਖਾਈ?
੧੩. ਦੰਪਤੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਕਿੱਥੇ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ?
੧੪. ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਲੇਖਕ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਕਿੱਥੇ ਗਏ?
੧੫. ਗੁੱਜਰਖਾਨ ਕਦੋਂ ਜਾਣਾ ਸੀ?
੧੬. ਦੰਪਤੀ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ?
੧੭. ਲੇਖਕ ਨੇ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੀ ਸੋਚਿਆ?
੧੮. ਲੇਖਕ ਕਦੋਂ ਅਮੂਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ?
੨੦. ਧੱਨਕੋਰ ਦੇ ਲੇਖਕ ਕੋਲ ਆਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਲੇਖਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ?

4.4 Fill in the blanks:

੧. — ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹ — ਰਿਹਾ —।
੨. ਆਉ ਪਿੰਡ —, ਉਥੇ ਵਿਆਹ —।
੩. ਹੱਥ ਵਿੱਚ — ਕੇ ਉਹ — ਪਿਤਾ ਜੀ — ਟੁਰ —।
੪. ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ — — ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਉਂਦੇ।
੫. ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਵੇਖ — ਸਾਰੇ — ਲਗੇ।

੬. ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਡੇਰਾ — ਵਿਚ ਸੀ।
 ੭. ਕਿਥੇ ਉਹ ਤੇ — ਇਹ।
 ੮. ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ — ਵਿਚ — ਗਈ।
 ੯. ਓਹੋ ਮੈਂ ਤੇ — ਸਕੂਲ।
 ੧੦. ਉਸ ਨੇ ਘੁੰਡ — ਅਤੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚ — ਗਈ।
 ੧੧. ਮੈਂ ਉਸ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹੈਡਮਾਸਟਰ — ਸੀ।
 ੧੨. — — ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ — ਨੂੰ ਤਾਰ —।
 ੧੩. — ਦੀ ਰੋਟੀ — ਸੀ।
 ੧੪. ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ — ਦੇ ਹੱਥ ਇਕ — ਸੀ।
 ੧੫. ਉਹ ਨੇ ਉਡੀਕ — ਕੇ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ।

4.5 Translate into Panjabi:

1. Because of studying I did not go home.
2. After they reached New York no one ever heard from them.
3. I did not even tell my father when I went on a three-day vacation.
4. The preparation of the marriage party had already begun.
5. I was dressed in a coat and trousers.
6. No one in the gathering knew how to write.
7. This work had to be done by the student himself.
8. The sound of the bell kept coming.
9. I was worried; you can't trust these people.
10. At the time of our departure the girls sang a song.
11. Along with me were my father and my wife.
12. We both sat in the compartment, alone and quiet.
13. I remained just an outsider there.
14. Until my examination I neither wrote a letter nor went to see her.

4.6 The verb ਰਹਿਣਾ is used in three ways, to express:

(1) Continuance of an action for some time (present participle of verb of action, ਰਹਿਣਾ conjugated for appropriate tense)

ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ the sound kept coming

ਮੈਂ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਗਾ I will keep walking

(2) Action in process at a given time (stem of verb of action, past participle of ਰਹਿਣਾ, ਹੋਣਾ conjugated for tense)

ਉਹ ਬਾਹਰ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ she was looking outside

ਤਿਆਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ preparation is being made

(3) The meaning "to remain", "to stay", "to live"

ਮੈਂ ਓਪਰਾ ਦਾ ਓਪਰਾ ਹੀ I remained just an outsider

ਮੈਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ^{ਰਿਹਾ} ^{ਛਿੱਡ} - I stayed separated from my relatives

ਮੈਂ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ I lived there, I was living there

Translate the following:

1. He kept crying all night.
2. We were reading our Panjabi lesson in the class.
3. They will stay at a hotel in New York.
4. He lived in that house in this village.
5. He went to college but remained stupid.
6. I stayed in a house where my friends live.
7. They keep on singing until someone tells them to stop.
8. Na:nak kept teaching until he died.
9. People were dying of famine.
10. Where did you stay all night?

UNIT V

ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਵੇਰ
ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਉਪਾਸ਼ਕ

'ਖੁਸ਼ੀਆ' ਚੌਕੀਦਾਰ ਬੜੇ ਤੇ, ਬੈਠਾ ਪਿਆ ਉਂਪਲਾਵੇ ।

'ਮਣਸੋ' ਝੀਰੀ ਖੂਹ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਡੋਲ ਪਈ ਲਮਕਾਵੇ ।

'ਸੰਤੂ' ਚਾਰਾ ਨੱਕੇ ਮੋੜੇ, ਗਾਧੀ ਜੁੜਿਆ ਬੋਤਾ ।

'ਹਿੰਮਤ ਸਿਹੰ' ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਕੇ, ਲਾ ਲਿਆ ਅੱਧਾ ਜੋਤਾ ।

'ਮੀਣਾ-ਬੋਲਦ' ਕੋਹਲੂ ਅਗੇ, ਪਿੱਛੇ 'ਬੁਧੂ' ਤੇਲੀ ।

ਅਜੇ ਤੀਕ ਵੀ ਕੰਬੜਾਂ ਵਾਲੀ, ਮਹਿਕੇ ਪਈ ਹਵੇਲੀ ।

ਪਿੱਪਲ ਹੇਠ ਖਲੋਤੀ ਜੁੰਡਲੀ, ਸਾਥੀ ਤਾਈਂ ਉਡੀਕੇ ।

ਅਹਿ ਲਉ, ਔਣੇਂ ਵਾਲਾ ਆ ਗਿਆ, ਤੁਰ ਪਏ ਯਾਰ ਤਹੀਕੇ ।

ਕੱਲ੍ਹ ਆਉਂ ਇਕਰਾਰ ਤੇ ਆ ਕੇ, ਟੁਟੀਆਂ ਪਿਆਰ-ਤਣਾਵਾਂ ।

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕੁਟੀਆ 'ਚੋਂ ਤੁਰਿਆ, ਕੰਬਦਾ ਇਕ ਪਰਛਾਵਾਂ ।

ਚੀਨਾ-ਕੁਕੜ ਬਾਗਾਂ ਦੇਵੇ, ਬੰਦਿਆ ਜਾਗ ਸਿਤਾਬੀ ।

ਮੌਤ ਕਹੇ ਅਜ ਤੇਰੇ ਸਿਹ ਤੇ, ਲੈਸੁਣ ਮੌਜ ਸੁਰਾਬੀ ।

'ਗੰਗਾ-ਰਾਮ' ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਲਾਵੇ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਤਾਨਾਂ ।

ਹਉਕਾ ਭਰ ਕੇ 'ਭਾਈ' ਆਖੇ, 'ਦਾਰਾ' ਤੇਰੀਆਂ ਸ਼ਾਨਾਂ ।

ਨਿੱਕੜ, ਸੁਕੜ, ਗੋਹਾ, ਕੂੜਾ, ਕਰਦੀ ਅਜੇ 'ਜੁਆਲੀ' ।

ਕਿੱਲਿਉਂ ਲਾਹ ਦੁਧ ਦਾ ਕਰਮੰਡਲ, ਮੁੜ ਪਈ 'ਕਰਮਾਂ-ਵਾਲੀ' ।

'ਹੁੰਮੁਣ' ਚੂਹੜਾ ਗਲੀਆਂ ਹੁੰਝੇ ਕਾਲ ਦੇਹਿਰੇ ਲਾਉਂਦਾ ।

'ਅਤਰਾ' ਅਮਲੀ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੁਨੀਆਂ ਨਵੀਂ ਵਸਾਉਂਦਾ

ਚਾਟੀ ਵਿਚ ਮਧਾਣੀ ਛਣਕੇ, ਬਾਹੀਂ ਰੰਗਲਾ ਚੂੜਾ।
ਤੂਤ ਤੇ ਬੈਠਾ ਤਿਲੀਆਰ ਬੋਲੇ, ਮਾਣ-ਜੁਆਣੀ ਕੂੜਾ।

ਲੰਘਦਾ, ਲੰਘਦਾ ਮੇਲ ਨਾਨਕਾ, ਮਿੱਠੜੇ ਗੀਤ ਖਿਲਾਰੇ।
ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਅਨ-ਜਲ ਦੀ ਵਲ, ਜਾ ਰਹੇ ਪੰਛੀ ਸਾਰੇ।

ਸੱਜ-ਵਿਆਹੀ ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ, ਚੜ੍ਹਿਆ ਰੂਪ ਸਵਾਇਆ।
ਸੂਹਾ-ਚੀਰਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੂਰਜ, ਹਾਸੇ ਵੰਡਦਾ ਆਇਆ।

ਚੁੱਗਣ ਤੁਰ ਪਿਆ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਲ ਨੂੰ, ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਚਾਉਣਾ।
ਪ੍ਰੰਗਰੂਆਂ, ਟੱਲੀਆਂ 'ਚੋਂ ਗੂੰਜੇ, ਰਾਗ ਕਿਹਾ ਮਨ-ਭਾਉਣਾ।

ਸਰਘੀ-ਸੁਰਖ ਦੁੱਪਟਾ ਲੈ ਕੇ, ਲੰਘ ਗਈ ਲੰਘੀ ਭਰਦੀ।
ਛਾਹ-ਵੇਲਾ ਲੈ ਤੁਰ ਪਈ 'ਬਚਨੇਂ'। ਠੁੰਮਕ ਠੁੰਮਕ ਕਰਦੀ।

ਘੱਲ ਦਿਤੈ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਸੱਦਾ, ਕਰਕੇ ਕੁਲ ਤਿਆਰੀ।
ਵਾਜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਜੇ ਅੰਦਰ, ਫੁਕ ਸੁਰੀਲੀ ਮਾਰੀ।

ਮੂੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵਲ ਮਦਰਸੇ, ਵਗ ਪਏ ਵਾਹੋ-ਦਾਹੀ।
ਹੌਲੀਆਂ ਭਾਰੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਲੈ ਕੇ, ਪਰਤ ਪਏ ਨੇ ਘਾਹੀ।

ਪ੍ਰੰਮਣ, ਚਹਿਕਣ, ਬੱਚੇ, ਬੁੱਢੇ, ਗਭਰੂ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ।
ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਰਿਆਈ ਉਤੇ, ਝੁਟੇ ਲੈਣ ਬਹਾਰਾਂ।

ਹੱਟੀਆਂ ਦੇ ਸੁਹਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗੇ, ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਨੇ ਤਾਲੇ।
ਟਾਹਰਾਂ ਮਾਰਨ ਬਹਿ ਗਏ ਆ ਕੇ, ਛਿਕੜੀ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ।

ਜਾ ਬੈਠਾ ਮੈਂ ਧੂਣੀ ਸੇਕਣ, ਪਿੰਡ ਦਾ ਗੋੜਾ ਲਾ ਕੇ।
ਪੇਂਡੂ ਯਾਰਾਂ ਉਠਣ ਦਿੱਤਾ, ਰਾਜ ਦੀ 'ਟਿੰਡ' ਪਿਲਾ ਕੇ।

ਸੁਹਿਰੋਂ ਆਏ ਕਵੀ 'ਉਪਾਸ਼ਕ', ਅਹਦੀ ਉਡ ਗਈ 'ਮੈਠਾ'।
ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਜੀਵਨ, ਸੁਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ।

Note: The words enclosed in single quotation marks are names and nicknames

5.1 Phrases

ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਅਨ-ਜਲ ਦੀ ਜਾ
ਰਹੇ ਪੱਛੀ ਸਾਰੇ

all the birds are going toward their nourishment, sustenance-- "birds" is used figuratively to mean "people". The thought implied here is that it is the desire for food which impels people, or the need for food which it is their fate to eat.

5.2 Vocabulary

ਅਹਿ	aye!
ਅਜੇ ਤੀਕ ਵੀ	right up to now, as yet
ਅਨ-ਜਲ	food and water, bread and butter
ਅਮਲੀ	drug addict (m.)
ਉਪਲਾਉਣਾ	to doze off
ਉਡਣਾ	to fly
ਸੱਜਣਾ	to decorate oneself, to dress up
ਸਰਘੀ	food eaten early in the morning during Ramadan (f.)
ਸ਼ਰਾਬੀ	alcoholic (m.)
ਸਵਾਇਆ	one and one-quarter times, plenty
ਸ਼ਿਤਾਬੀ	clever
ਸੁਕੜ	bony, weak
ਸੁਰਖ	red
ਸੂਹਾ-ਚੀਰਾ	turban or crown of the heroes (m.)
ਸੇਕਣਾ	to warm, to foment, to blow to ignite
ਹਉਕਾ	= ਹੁੱਕਾ
ਹੱਟੀ	shop (f.)
ਹਰਿਆਈ	greenness (f.)

ਹੁੰਝਣਾ	to sweep
ਕਰਮੰਡਲ	small pail or bucket (m.)
ਕਰਮਾਂ-ਵਾਲਾ	fortunate
ਕਿੱਲੀ	pail (f.)
ਕੁਕੜ	rooster (m.)
ਕੁਟੀਆ	cottage (f.)
ਕੁਦਰਤ	nature (m.)
ਕੂੜਾ	rubbish (m.)
ਕੋਹਲੂ	oil press, sugar press (m.)
ਖਲੋਣਾ	to stand, stop
ਖਲੋਤਾ	past part. of ਖਲੋਣਾ
ਖਿਲਾਰਨਾ	to scatter
ਗਭਰੂ	young man (m.)
ਗਾਧੀ	seat occupied by the ox driver of a mill or well(f.)
ਗੂੰਜਣਾ	to resound
ਗੋੜਾ	circuit (m.)
ਘੱਲਣਾ	to send
ਘੀਗਰੂ	small belt worn by dancers (m.)
ਘੁੰਮਣਾ	to wander, take a walk
ਗੋਹਾ	cowdung (m.)
ਚਹਿਕਣਾ	to talk or sing sweetly and happily
ਚਾਉਣਾ	herd of cattle (m.)
ਚਾਟੀ	earthen churn (f.)
ਚੀਨਾ	red (applied to chickens)
ਚੁੰਗਣਾ	to graze
ਚੂਹੜਾ	sweeper (m.)
ਚੂੜਾ	set of bracelets (m.)
ਚੋਂ	= ਵਿੱਚੋਂ

ਚੌਕੀਦਾਰ	watchman (m.)
ਛੱਕਣਾ	to jingle, ring
ਛਾਹ	buttermilk (f.)
ਛਾਹ-ਵੇਲਾ	breakfast time (m.)
ਛਿਕੜੀ	game, similar to chess, played with cowrie shells
ਜੁੱਡਲੀ	a company of fakirs (f.)
ਜੁੜਨਾ	to be employed (used for animals)
ਜੋਤਾ	one plowing of a field (m.)
ਝੀਰੀ	woman of the water-carrier caste (f.)
ਝੂਟਾ	swing (m.)
ਟੱਲੀ	bell (f.)
ਟਾਹਰ	loud call (m.)
ਟਿੰਡ	earthen bucket of a Persian wheel (f.)
ਹੁੰਮਕ ਹੁੰਮਕ	with graceful gait
ਡੋਲ	bucket (m.)
ਤਣਾਵਾਂ	tent (m.)
ਤਾਈਂ	to
ਤਾਨ	tune, melody (f.)
ਤਾਲਾ	lock (m.)
ਤਿਲੀਅਰ	a kind of bird (m.)
ਤੂਤ	mulberry tree (m.)
ਥੜਾ	terrace, mound to sit on (m.)
ਦੁਧ (ਦੁੱਧ)	milk (m.)
ਦੁਪੱਟਾ	shawl, scarf (m.)
ਦੋਹਿਰਾ	double
ਧੂਣੀ	small ignited pile of chaff (f.)
ਨਿੱਕੜ	small
ਨੱਕਾ	edge, fore part (m.)
ਪੱਡ	bundle, load (m.)

ਪਰਛਾਵਾ	shadow (m.)
ਪ੍ਰੋਹਿਤ	family priest (m.)
ਪਿੱਪਲ	pipal tree (m.)
ਪੇਂਡੂ	belly (m.)
ਫੁਕ	breath (f.)
ਫੁਕ ਮਾਰਨਾ	to blow
ਬਹਾਰ	breeze, spring (f.)
ਬੰਦਣਾ	to take hold of
ਬਾਂਗ	crowing (f.)
ਬੂਹਾ	door (m.)
ਬੋਤਾ	small camel (m.)
ਬੋਲਦ	ox (m.)
ਮਹਿਕਣਾ	to be fragrant
ਮਦਰਸਾ	school (m.)
ਮਧਾਣੀ	revolving churn-staff (f.)
ਮਨ-ਭਾਉਣਾ	pleasing to the heart
ਮੀਣਾ	having horns which point downwards
ਮੁਟਿਆਰ	young woman (f.)
ਮੇਲ	mail-train (m.)
ਮੈਨਾ	mynah bird (f.)
ਰੰਗਲਾ	colorful
ਲੰਬੜ	tall person (m.)
ਲਮਕਾਉਣਾ	to hang up, suspend
ਲਾਪ	step, pace (f.)
ਲਾਵਾ	hired reaper (m.)
ਲੈਸੁਣ	listen!
ਵਸਾਉਣਾ	to found, to settle (trans.)
ਵੱਗਣਾ	to run
ਵਾਹੋ-ਦਾਹੀ	instantly

5.3 Rewrite the poem in Panjabi prose order and write a summary in English.

5.4 Translate into Panjabi:

1. Life in the village is simple.
2. It is not found in the city.
3. In the morning some people get up--others keep drowsing.
4. Girls go to get water, hanging their buckets into the well.
5. The oil man began walking after his ox.
6. His oil mill makes him happy, gives him work, and feeds his family.
7. Under the pi:pal tree someone is waiting.
8. The priest recited the name of Ra:m.
9. People are going toward the city or toward their village.
10. The sun is coming out and sweet songs are resounding in the village.
11. The girls and boys are running toward their school.
12. The grasscutter had come back from the fields.
13. I came from the city.
14. The shops' doors are opened.
15. I like village life, simple and sweet.

5.5 In this poem the form ਉਂਪਲਾਵੇ , ਲਮਕਾਵੇ , etc., has been used instead of the simple present ਉਂਪਲਦਾ ਹੈ, ਲਮਕਦਾ ਹੈ . This form is also found in Old Hindi

poetry and in folk-songs.

Change all such forms that you can find in this text to the simple present form.

5.6 A number of suffixes, all having a meaning similar to the English suffix "-er" / "-or", may be seen in this text.

ਈਆ	ਖੁਸ਼ੀ happiness	ਖੁਸ਼ੀਆ one who is happy
ਦਾਹ	ਚੌਕੀ watch, guard	ਚੌਕੀਦਾਰ watchman
ਵਾਲਾ	ਕਰਮ fate, fortune	ਕਰਮਵਾਲਾ one who is fortunate
ਈ	ਘਾਹ grass	ਘਾਹੀ grass-cutter
ਕ	ਉਪਾਸ(ਨਾ) to worship	ਉਪਾਸਕ worshipper

In your previous reading find more such words which contain one of these suffixes. Use them in your own sentences.

5.7 The particle ਵੀ has the following meanings:

(1) "also"	ਉਹ ਵੀ ਆਇਆ	he came also
(2) "even"	ਫਿਰ ਵੀ	even so
	ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ	not even he
	ਅਜੇ ਤੀਕ ਵੀ	even until now
(3) "-ever"	ਕੁਝ ਵੀ	whatever
	ਕਿੱਥੇ ਵੀ	wherever

ਕਦੀ ਵੀ
ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਣ

whenever
for whatever reason

Translate into Panjabi:

1. Even he did not write to us.
2. Whatever you do, I am with you.
3. Wherever you go, he will also go.
4. Whoever came, I did not see him.
5. For whatever reason, not even his father helped him.
6. Whenever the beggar came we gave him a pice.
7. Even a saint cannot always speak the truth.
8. I tell you to do this, whoever you are.
9. Even until now he remembers his friend.
10. Even so, he was a man like you.

UNIT VI

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਉਮਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਚਾਰ ਕੁ ਸੌ ਸਾਲ ਹੀ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਮਹੱਤਤਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ ਹਾੜ ੧੬੨੧ ਬਿਕਰਮੀ, ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੫੬੪ ਨੂੰ ਇਥੇ ਸੰਤੋਖਸਰ ਨਾਮੀ ਤਾਲ ਪੁਟਵਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਾਚੀਨ ਰਿਖੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਇਕ ਤਪਸਥਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੋਢੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਵੀ ਇੱਥੇ ਚਰਨ ਪਾਏ ਸਨ। ਸੰਤੋਖਸਰ ਦੀ ਪੁਟਾਈ ਦੇ ਦਸ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੬੩੧ ਬਿ. (ਸੰਨ ੧੫੭੪ ਈ.) ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਪਿੰਡ 'ਚੱਕ ਗੁਰੂ' ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਮੀ ਤਾਲ ਪੁਟਵਾਇਆ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਇਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੂਰੂ ਵਿਚ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰਾ ਸੀ, ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇੱਥੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆ ਆਬਾਦ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਨਾਲ ਰੌਣਕ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਕ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਿੱਖ ਬਣਨੇ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਤਾ ਫੈਲ ਗਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਜਹੰਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਹਾਰ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਪਰਚਾਰ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਬਿਧ ਨਾ ਬਣੀ। ਅੰਤ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਖ਼ੁਸਰੋ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਵੇਲੇ ਝੂਠੀਆਂ ਫ਼ੂਜ਼ਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

ਸੰਨ ੧੭੦੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ ਅਤੇ ਚੂਹੜ ਮੱਲ ਖੱਤਰੀ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਗੂਣੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਤਕਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਮੱਲ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨਾਇਬ ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਸਲਮ ਖ਼ਾਨ ਪਾਸ ਨਾਲਸ਼ ਜਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੱਟੀ ਦੇ ਅਮੀਨ ਹਰਿ ਸਹਾਇ ਦੇ ਨਾਉਂ ਪਰਵਾਨਾ ਲੈ ਆਇਆ। ਇਹ

ਦੇਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਉਤੇ ਆ ਹੁਕੂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੁਟ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣ ਦੇ ਮਨਸੂਬੇ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਰਿ ਸਹਾਇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਅਸਲਮ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨੁਸ਼ਹਿਰਾ ਪੰਨੂਆਂ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੇ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੁਮਕ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਭੱਜ ਨਿਕਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਟੱਕਰ ਸੀ ਜੋ ਮੁਗ਼ਲ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਤਿੰਘਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪਰਾਪਤ ਹੋਈ ਫ਼ਤਿਹ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੌਂਸਲੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਉਹ ਅਗਲੀਆਂ ਟੱਕਰਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ।

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵੇਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਅਗਲਾ ਪਰਸਿੱਧ ਵਾਕਿਆ ਇੱਥੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ (ਦਰਬਾਰ) ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਅਤੇ ਪਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਨ ੧੭੮੧ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੱਟ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਕਤਲ ਆਮ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਗਸ਼ਤੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਝੱਲਾਂ ਬੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਪਹਿਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਆਉਂਦਾ ਜਾਦਾ ਸਿੰਘ ਫੜ ਲਿਆ ਜਾਦਾ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਬਿਖੜੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘ ਕਤਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਛੱਡ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ-ਕਟੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਅਭਿਲਾਖੀ ਸਿੱਖ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਘੋੜਿਆਂ ਪਰ ਸਰਪਟ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦੇ ਹੋਏ ਸਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਟੁੱਭੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਨਿਕਲ ਜਾਦੇ। ਕਈ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਦੇ, ਪਰ ਜੋ ਫੜੇ ਵੀ ਜਾਦੇ ਉਹ ਵੀ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਅਠਿ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਅਤੇ ਮੌਤ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ, ਪਰ ਧਰਮ ਤਿਆਗਣਾ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਕਤਲਾਮਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦੌਰ ਨਵੰਬਰ ਸੰਨ ੧੭੫੩ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਸ ਬਿਖੜੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਦੋ ਦਲ (ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਅਤੇ ਤਰੁਣਾ ਦਲ) ਅਤੇ ਪੰਜ ਜਥੇ ਬਣੇ ਜੋਬਾਦ ਵਿਚ ਮਿਸਲਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਏ। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦੁੱਰਾਨੀ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਵੇਲੇ ਜਦ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪੈਰ ਪੈਰ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਛਿੱਥਾ ਪੈ ਕੇ ਦੋ ਵਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਢੁਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਚੌਥੇ

ਹੱਲੇ ਵੇਲੇ ਸੰਨ ੧੭੫੭ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰੀ ਵੱਡੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਪਰੈਲ ੧੭੬੨ ਨੂੰ ਜਦ ਕਿ ਦੁੱਰਾਨੀ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਾਰੂਦ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ, ਬੁੰਗੇ ਢੁਹਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਬੁੰਗਿਆਂ ਦੇ ਮਲਬੇ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਗਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਲਹੂ ਭਰੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਨਾਲ ਪੂਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੀਸਰੀ ਵਾਰੀ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੱਤਵੇਂ ਹੱਲੇ ਵੇਲੇ ਸੰਨ ੧੭੬੪ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਆ ਧਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਦ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਛਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਹੇਠ ਤੀਹ ਸਿੰਘ ਬੁੰਗਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਉੱਤਰੇ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਉਤੇ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰ ਗਏ।

ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੭੬੫ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਵਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮੋੜਨ ਦੀ ਦੇਰ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਮਤ ੧੮੨੨ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ (੧੦ ਅਪਰੈਲ ੧੭੬੫) ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰਮਤਾ ਸੋਧ ਕੇ ੧੬ ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਉਤੇ ਬਦੇਸੀ ਹੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪੈ ਗਈ ਅਤੇ ਮਿਸਲਦਾਰ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵੇਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਮੁੜ ਉਸਾਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੇਲੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੁਖ ਅਸਥਾਨ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਲਾਹੌਰ ਸੀ, ਪਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਗਈ।

ਮਾਰਚ ੧੮੪੯ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਜ ਖੁੱਸ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਛਾ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਧਰਮ-ਪਰਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ-ਪਰਚਾਰ ਵਲ ਮੋੜਿਆ। ੧੮੭੩ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਇੱਥੇ ਕਾਇਮ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਹ ਲਹਿਰ ਹੋਰ ਬਾਈਂ ਵੀ ਪਸਰ ਗਈ ਅਤੇ ੧੮੯੨ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰੀ ਜਾਣ ਨਾਲ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਿੱਖ ਸਕੂਲ ਖੁਲ੍ਹਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਰਾਜਸੀ ਜਾਗਰਤ ਦੀ ਜਾਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਅਪਰੈਲ ੧੯੧੯ ਵਿਚ ਹੋਏ ਜੱਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ਼ ਦੇ ਹਾਦਸੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਲਗੀ। ਨਵੰਬਰ ੧੯੨੦ ਵਿਚ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ ਵਿਚ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਚਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਜੈਤੋ (ਰਾਜ ਨਾਭਾ) ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੧੯੨੫ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਧਾਰਮਕ ਟੱਕਰ ਤਾਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ

ਆਪਸ ਵਿਚ ਧੜੇਬੰਦੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਬਾਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕਲ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਗਈ।

੧੯੪੭ ਦੇ ਫ਼ਸਾਦਾਂ ਵਿਚ ਅੱਗਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਢਹਿ ਢੁਆਈ ਨਾਲ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਇਕ ਇਹ ਫ਼ਾਇਦਾ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਖੂਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਣ ਗਿਆ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਬਣਦਾ।

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਜੱਲਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਗ਼, ਰਾਮ ਬਾਗ਼ ਆਦਿ ਅਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਥੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਲਹਿੰਦੀ ਵਲ ਦੁਰਗਿਆਣਾ ਮਦਰ ਹੈ ਜੋ ਹਰਿਮਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਉੱਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

6.1 Phrases

ਥਾਂ ਥਾਂ	place to place, here and there
ਕੋਈ ਬਿਧ ਨਾ ਬਣੀ	no way could be found, no efforts succeeded
ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹਾਰ ਖਾਕੇ	having suffered defeat at the hands of the Sikhs
ਜੇਤੀ ਜੇਤ ਸਮਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ	after the death of
ਪੈਰ ਪੈਰ ਉੱਤੇ	at every step
ਅ. ਦੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜਨ ਦੀ ਦੇਰ ਹੀ ਸੀ	no sooner had A. turned back
ਚੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ	on the rise
ਜੱਲਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਗ਼	Jalliā:wa:la: Garden, wherein in 1919 the British General Dyer opened fire on a public meeting, killing thousands of unarmed people
ਕੋੜੀ ਸ਼ਕਲ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਗਈ	became bitter, took a bitter form
ਠੀਂਹ ਰਖੀ ਸੀ	was founded

6.2 Vocabulary

ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ	to take
ਅਗਲਾ	next
ਅੰਤਲਾ	last
ਅਤਿ	excess (f.)
ਅਭਿਲਾਖੀ	desirous
ਅਮੀਨ	commissioner (m.)
ਅੰਗਿਆ	command (f.)
ਆਧਾਰ	base, basis (m.)
ਆਰੰਭ	= ਅਰੰਭ
ਆਵਾਜਾਈ	arrival and departure (f.)
ਇਸ਼ਨਾਨ	ritual bath (m.)
ਇਰਦ ਗਿਰਦ	around
ਉਸਾਰੀ	constructing, building (f.)
ਉਡਾ ਦੇਣਾ	to blast, to blow up
ਉੱਤਰਨਾ	to descend, to come to battle
ਉੱਜ	suspicion (f.)
ਸਹਾਰਨਾ	to bear, tolerate
ਸ਼ਹੀਦ	martyr (m.)
ਸਚੇਵਰ	lake, pond, pool (m.)
ਸਮਾਉਣਾ	to be dissolved, to die
ਸਰਪਟ	gallop (f.)
ਸਰੋਮਣੀ	most prominent
ਸੁਧਾਰ	reform (m.)
ਸੂਬੇਦਾਰ	chief of state (m.)
ਸੋਧਣਾ	to determine what is auspicious
ਹਾਦਸਾ	shock (m.)
ਹਾਰ ਖਾਣਾ	to take defeat

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ	gradually
ਕੱਢਣਾ	to expel, throw out
ਕਤਲਾਮ	general slaughter (m.)
ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ	to accept
ਕਲਾ	grandeur, the waxing of the moon (f.)
ਕਾਇਮ ਹੋਣਾ	to be founded
ਕਿੱਤਾ	occupation (m.)
ਕੁੱਟਣਾ	to pound
ਕੁਮਕ	supplies (f.)
ਕੋੜਾ	defective
ਖਿੜਣਾ	to laugh, to bloom
ਖੂਬਸੂਰਤ	beautiful
ਗਸ਼ਤੀ	patrolling (adj.)
ਗੰਥੀ	well versed in the Guru: Granth Sa:hib
ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ	to arrest
ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ	arrest (f.)
ਗੁਰਮਤਾ	consultation (m.)
ਘਲੂਘਾਰਾ	great destruction (m.)
ਚੱਕ	plot of ground, small village (m.)
ਛਾਉਣਾ, ਛਾ ਜਾਣਾ	to spread over, cover, cloud over
ਛਾਲ	leaping (f.)
ਛਿੱਬਾ	angry
ਛੇਵਾਂ	sixth
ਜਬਾ	group (m.)
ਜਬੇਦਾਰੀ	leadership (f.)
ਜਮਾਨਾ	time, age, world (m.)
ਜਾਗ	awakening (f.)
ਜਾਗਰਤ	awakening (f.)

ਜਾਨ	life (f.)
ਜੋਤੀ ਜੋਤ	light of lights (f.)
ਝੱਲ	madness (m.)
ਟੱਕਰ	encounter (f.)
ਟਾਕਰਾ	encounter (m.)
ਟੁੰਭੀ	dive (f.)
ਠੱਲ੍ਹ	end, stoppage (f.)
ਭੁਗਾਉਣਾ	to cause to be demolished
ਤਸੀਹਾ	torment, torture (m.)
ਤਕਰਾਰ	fight (f.)
ਤਪਸਥਾਨ	place of doing penance (m.)
ਤਰੁਣਾ	young
ਤਾਲ	pond, pool, tank (m.)
ਦਲ	group, party (m.)
ਦਿਨ-ਕਟੀ ਕਰਨਾ	to pass through difficult times, to pass the days with difficulty
ਦੌਰ	time, circuit, sway (m.)
ਧੜੇਬੰਦੀ	splintering, splitting (f.)
ਧਾਵਾ	assault, attack, raid (m.)
ਨਾਇਬ	sub-deputy (m.)
ਨਾਮੀ	named
ਨਾਲਜ਼	complaint, suit (f.)
ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ	to pass through
ਨਿਗੂਣਾ	worthless, without virtue
ਨਿਰਾਸਤਾ	distress (f.)
ਨੀਂਹ	foundation (f.)
ਨੁਕਸਾਨ	damage (m.)
ਪਸਰਨਾ	to spread

ਪਗੜ	mountain (m.)
ਪਹਿਰਾ	guard, watch (m.)
ਪੱਟੀ	quarter, area, zone (f.)
ਪਟਵਾਉਣਾ	to fill in
ਪਰਬੰਧਕ	managing
ਪ੍ਰਭਤਾ	dominance (f.)
ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਾ	to choose
ਪਰਵਾਨਾ	warrant (m.)
ਪੁਟਾਈ	filling in (f.)
ਪੂਰਨਾ	to fill, complete
ਫ਼ਸਾਦ	riot (f.)
ਫ਼ਤਿਹ	victory (f.)
ਫ਼ਾਇਦਾ	advantage (m.)
ਫ਼ੌਜ	army (f.)
ਬਗ਼ਾਵਤ	rebellion (f.)
ਬੰਦ	joint (m.)
ਬਾਰੂਦ	gunpowder (f.)
ਬਿਖੜਾ	difficult
ਬਿਧ	arrangement, way, manner (f.)
ਬੰਗਾ	buildings surrounding the tank of Amritsar (m.)
ਬੇਲਾ	wilderness (m.)
ਭੱਜ ਨਿਕਲਨਾ	to run away
ਭਾਲ ਕਰਨਾ	to watch
ਮਹੱਤਤਾ	importance (f.)
ਮਨਸੂਬਾ	dream, desire (m.)
ਮਲਬਾ	ruins, fragments, dust (m.)
ਮਿਸਲ	allegiance (f.)
ਮਿਸਲਦਾਰ	army officer under the authority of a ra:ja: (m.)

ਮੁਕੰਮਲ	complete
ਮੁੜ ਉਸਾਰੀ	rebuilding (f.)
ਮੋਰਚਾ	entrenchment (m.)
ਲਹਿੰਦਾ	west
ਲਹਿੰਦੀ ਵਲ	on the west side, in a westerly direction
ਲੋਥ	lump of flesh (f.)
ਰਿਖੀ	rishi, seer (m.)
ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ	having exaggerated
ਵਪਾਰਕ	pertaining to business, trade (adj.)
ਵਲ	side, direction (f.)
ਵਾਕਿਆ	event (m.)
ਵਾਰ ਜਾਣਾ	to sacrifice
ਵਿਚਕਾਰ	between, amidst

6.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ?
੨. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਕਿੰਨੇ ਤੇ ਕਦੇਂ ਰੱਖੀ ਸੀ?
੩. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
੪. ਇਥੋਂ ਦਾ ਤਾਲ ਕਿਸ ਨੇ ਪੁਟਵਾਇਆ ਸੀ?
੫. ਕਿਸ ਦੇ ਤਾਲ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ?
੬. ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਕੀ ਸੀ?
੭. ਇਥੋਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲੀ ਗਈ?
੮. ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਿਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ?
੯. ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੀ ਨਾ ਸਹਾਰ ਸਕਿਆ?
੧੦. ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਕੀ ਜੁਲਮ ਕੀਤੇ?
੧੧. ਚੁੜਨਮਲ ਖਤਰੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੧੨. ਅਸਲਮ ਖਾਨ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੧੩. ਸਬਦੇ ਗ੍ਰੰਥਿ ਨਾਲ ਲਹੌਰ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਸਲੂਕ ਹੋਇਆ?
੧੪. ਹਰ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ?
੧੫. ਕਤਲ ਕਤਲਾਮਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਕਦੇਂ ਤਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ?
੧੬. ਅਹਮਦਸ਼ਾਹ ਦੋਗਲੀ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੧੭. ਅਹਮਦਸ਼ਾਹ ਦੋਗਲੀ ਨੇ ਕਦੇਂ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਲ ਮੂੰਹ ਮੋੜਿਆ?
੧੮. ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਦੇਂ ਲਹੌਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ?
੧੯. ਕਦੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਇਆ?
੨੦. ਰਾਜਸੀ ਜਾਗਰਤ ਦੀ ਜਾਗ ਕਦੇਂ ਆਈ?
੨੧. ਗੁਰੂ ਦੁਵਾਰਾ ਏਕਟ ਕਦੇਂ ਪਾਹ ਹੋਇਆ?
੨੨. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਸਥਾਨ ਵੇਖਣ ਜੋਗ ਹਨ?

6.4 Fill in the blanks:

੧. — ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਚਾਰ ਸਾਲ — ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ — ਜਿਆਦਾ — ਹੈ।

੨. ਫ਼ਿਲਡਲਫ਼ਿਆ ਦੀ ਨੀਂਹ — ਨੇ — ਨੂੰ ਰੱਖੀ ਸੀ।
੩. — ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ — ਦਾ ਨਾਉਂ — ਪਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ।
੪. ਬਾਹਰੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ — ਨਾਲ ਰੋਣਕ — ਰਹੀ।
੫. ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਗੁਣੀ — ਗੱਲ — ਤਕਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।
੬. ਉੱਥੇ ਪਹਿਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ — — ਸਿੱਖਾਂ — ਫੜ ਲਿਆ ਜਾਦਾ।
੭. — ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ — ਕਰਨ ਲੱਗੇ।
੮. ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜਨ ਦੀ ਦੇਰ — ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਚ ਨੇ ਲਾਹੌਰ — ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ —।
੯. ਰਾਜ ਦਾ ਮੁਖ ਅਸਥਾਨ — — ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਹੈ ਪਰ ਨਿਉਆਰਕ ਦੀ ਪ੍ਰਭਤਾ — — — ਵਿਚ ਹੈ।
੧੦. ਰਾਜ ਖੁਸ ਜਾਣ ਨਾਲ — ਵਿਚ ਨਿਰਾਸਤਾ —।
੧੧. ਰਾਜਸੀ — ਦੀ ਜਾਗ — ਕਰਕੇ ੧੯੧੯ ਵਿਚ ਹੋਈ।
੧੨. ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ — ਵਿਚ ਧੜੇਬੰਦੀ — ।
੧੩. ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ — ਅਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ — ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਣ ਗਿਆ।

6.5 Translate into Panjabi:

1. Although our country is not very old, it is the most powerful in the world.
2. It is said that the city's name was Ra:mda:s Pur in the beginning.
3. But nothing came of it.
4. From place to place riots occurred between Hindus and Muslims.
5. After the sixth Guru: no guru: lived in Amritsar.
6. For a petty reason they quarrelled.
7. Both of these children were murdered.

8. The hopelessness which shadowed the Sikhs turned their interest toward religion.
9. The political awakening came largely after the second war.
10. The dissension later took critical form.

6.6 Doubling of words is a common device in Panjabi. The following examples occur in the text:

ਹੌਲੀ	lightly, slowly (adv.)	ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ	gradually (adv.)
ਵੱਖ	separate (adj.)	ਵੱਖ ਵੱਖ	(each) separately (adv.)
ਥਾਂ	place (n.)	ਥਾਂ ਥਾਂ	from place to place (adv. phrase)
ਬੰਦ	joint (n.)	ਬੰਦ ਬੰਦ	bit by bit (adv. phrase)

The past participle of verbs is similarly doubled:

ਹੋਏ ਸਨ	he had become	ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ	hardly had he become, he had just become (polite)
ਮਰੇ ਸਨ	he had died	ਮਰੇ ਮਰੇ ਸਨ	hardly had he died, he had just died (polite)

Similar in meaning to the latter construction is ਦੇਰ ਹੀ... ਕਿ:

ਉਸਦੇ ਆਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ... no sooner had he come than. . .

ਸਾਡੇ ਜਾਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ... no sooner do we go than. . .

Translate into Panjabi:

1. Gradually the sound increased.
2. The children came to school separately.
3. They murdered the guru's children, cutting them bit by bit.
4. Hardly had the father died, than they divided his money among themselves.
5. Gradually the travellers went separately from place to place.
6. No sooner had we slept than the baby began to cry.

UNIT VII

ਅਧੀ ਰਾਤ ਕਤਲ
ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ

ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਮਰ ਗਈ। ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਾਰ ਸੁਟਿਆ। ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਗਲਾ ਘੋਪ ਦਿੱਤਾ। ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਕੋਈ ਵਫ ਗਿਆ। ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਵਏ। ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਲਹੂ ਦੀ ਢੰਨ ਵਿਚ ਪਈ ਹੈ। ਵਿਚਾਰੀ ਤਾਈ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ।

ਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਸ਼ਬਰ ਥਾਣੇ ਤਕ ਪੁਜ ਗਈ।

ਲੋਕੀਂ ਹੈਰਾਨ, ਘਰ ਵਾਲੇ ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਹੋ ਕੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਸੁਤੀ ਸੀ। ਸਤ-ਤੇ-ਵੀਹ ਬੈਰੀਂ ਸਨ ਉਹਦੇ। ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਕਲ੍ਹ ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਕਲ੍ਹ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਮੀਂ ਡੰਗਰਾਂ ਦਾ ਉਸ ਗੁਤਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਮਹਿੰਕਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਚੋਇਆ। ਫੇਰ ਮੰਦਰ ਗਈ। ਮੁੜ ਕੇ ਉਸ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ। ਪਹਿਲੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਵਰਤਾਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਚੌਂਕਾ-ਚੁਲ੍ਹਾ ਸਾਂਭਿਆ। ਸਿਆਲੇ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਇਧਰੋਂ ਦਿਨ ਲਹਿੰਦਾ ਉਧਰ ਰਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਜਾ ਲੇਟੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਰ ਦੇ ਆਹਰ ਲਗੀ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਪਈ ਤੇ ਸੌਂ ਗਈ।

ਘਰ ਵਾਲੇ, ਬਾਹਰ ਵਾਲੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪ੍ਰੀਤੋ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦੇ, ਇਹ ਹੋ ਕੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਤੇ ਗਣੇਸ਼ੀ ਸੌਂਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਪਲੰਘ ਉਸ ਦਾ ਸੋਜ਼, ਕਿਤਾਬਾਂ ਕਾਪੀਆਂ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਤੇ ਸਾਹਮਣੀ ਨੁਕਰ ਵਿਚ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦਾ ਮੰਜੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁੜੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਅਧੀ ਅਧੀ ਰਾਤ ਤੀਕ ਪੜ੍ਹਦੀ ਰਹਿੰਦੀ, ਉਸ ਦਾ ਮਾਸਟਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਆਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਜੁਆਨ ਜਹਾਨ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸੰਗ ਲਈ ਉਹਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਪੈਂਦੀ। ਮੁੜ ਮੁੜ ਲੋਕੀਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਡੌਰ-ਡੌਰ ਅੱਖੀਆਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਵੇਖ ਛੱਡਦੀ, ਉਹਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਕ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਉਹ ਮੋਈ, ਦੂਜਾ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੀ ਕੁਖੋਂ ਜਾਈ ਹੋਵੇ। ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਬਾਲ ਵਿਧਵਾ ਸੀ। ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ, ਯਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹਦਾ ਘਰ

ਤੇ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਸੁਤੀ ਸੁਤੀ ਤੁਰ ਮਰ ਗਈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਤਬਾਰ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਮਰ ਗਈ ਸੀ।

ਕੋਈ ਕਹਿੰਦੇ ਕੋਈ ਬਾਹਰੇਂ ਆ ਕੇ ਉਹਦਾ ਗਲਾ ਘੋਪ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਹਰੇਂ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਆਉਂਦਾ? ਰਾਤ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਤੀਕ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਮਾਸਟਰ ਉਹਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪ੍ਰੀਤੋ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਪੜ੍ਹਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਤੇ ਉਧਰੇਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਗਏ, ਪ੍ਰੀਤੋ ਬਾਹਰ ਡਿਉਢੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਆਈ, ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਉਸ ਵੇਖਿਆ ਸਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਠੰਡੀ-ਯਖ਼ ਤਖ਼ਤੇ-ਦਾ-ਤਖ਼ਤਾ ਪਈ ਸੀ। ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਢਾਹ-ਕਲੱਪਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਲੇ ਜੇ ਕੋਈ ਬਾਹਰੇਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਨਾ ਲਾਹ ਕੇ ਲਿਜਾਦਾ। ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦੇ ਗੋਖੜੂ, ਉਹਦੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਉਹਦੀਆਂ ਛਾਪਾਂ ਉਂਜ-ਦੀਆਂ-ਉਂਜ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਸੀ।

ਕੋਈ ਕਹਿੰਦੇ, ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਨੇ ਕੁਝ ਖਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੌਹਰਾ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਕਾਹਨੂੰ? ਜੇ ਕੁਝ ਖਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਦੇਂ ਨਾ ਖਾਦੀ ਜਦੇਂ ਡਾਢੇ ਰੱਬ ਨੇ ਉਸ ਤੇਂ ਉਹਦਾ ਖ਼ਾਵੰਦ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਸ ਅਜੇ ਮੂੰਹ ਤਕ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਸੀ। ਜੇ ਕੁਝ ਖਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਦੇਂ ਨਾ ਖਾਦੀ, ਜਦੇਂ ਆਪਣੀ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਉਸ ਤੇਂ ਆਪਣਾ-ਆਪ ਸਾਂਭਿਆ ਨਹੀਂ ਸੰਭਲਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਕੱਦ-ਕੋਠੇ ਨੂੰ ਉਹ ਝੁਕਾ ਝੁਕਾ ਕੇ ਥਕ ਹਾਰ ਜਾਦੀ ਸੀ। ਜੇ ਕੁਝ ਖਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਦੇਂ ਨਾ ਖਾਦੀ ਜਦੇਂ ਉਹਦੀ ਜੁਆਨੀ ਉਹਦੇ ਵੇਖਦੇ ਵੇਖਦੇ ਉਹਦੇ ਹਥੇਂ ਖਿਸਕ ਗਈ ਤੇ ਉਹਦੇ ਅਰਮਾਨ ਉਂਜ ਦੇ ਉਂਜ ਕੁਆਰੇ ਉਹਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਡੱਕੇ ਪਏ ਰਹਿ ਕਏ। ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਉਸ ਕੁਝ ਖਾਣਾ ਸੀ?

ਤੇ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੁਝ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਉਹਦੀ ਨਜ਼ਰ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾਦੀ। ਹੁਣ ਜਦੇਂ ਉਹਦੇ ਦੇਵਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜੁਆਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਹਨੂੰ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮਰ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦੀ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਕੋਦੇਂ ਮਰਨਾ ਸੀ। ਤੇ ਉਹਦੇ ਦੇਵਰ ਦੀਆਂ ਪੀਆਂ ਕੋਠੇ ਦੀਆਂ ਕੋਠਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪੁੱਤਰ ਵਿਆਹੁਣ ਵਰ੍ਹਣ ਜੋਗੇ ਸਨ। ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਇੰਜ ਸੋਚਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਖ

ਵਾਲਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਤੇ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਨੇ ਸਬਰ-ਸੁਕਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਣੀ ਦਰਾਣੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਰਹੀ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਘਰ ਦੇ ਮਾਲ ਦੇ ਖਲਜਗਣ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਤੇ ਫੇਰ ਚੁਪਾਤੇ ਹੀ ਉਹ ਤੁਰ ਗਈ। ਬੁੱਢੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਤਨੀ ਬੁੱਢੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇੰਜ ਨ ਸਿਰ ਦੁੱਖੇ ਨਾ ਪਿੰਡਾ ਤਤਾ ਹੋਏ ਤੇ ਕੋਈ ਤੁਰ ਪਏ।

ਹਰ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਘੁਰ ਘੁਰ ਲੋਕੀਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿੰਨੇ ਮੂੰਹ ਉਤਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ। ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਈ ਕੁਝ।

ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਵੀ ਤੇ ਗਲੀ ਗਲੀ ਸੀ। ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਉਸ ਸਹੇਲਮੱਤੇ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇ ਰਹੀ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੁਝ ਭੇਜ ਰਹੀ। ਦੁੱਧ-ਦਹੀਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ। ਖੁਸ਼ੀ ਗੰਮੀ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆਦੀ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ। ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲੀ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ। ਰੱਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਸ ਰੱਬ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਕਟ ਲਈ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਮੰਦਰ ਜਾਂਦੀ। ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਆਰਤੀ ਜੜ੍ਹਾਂਦੀ। ਘੰਟਿਆਂ-ਬਧੀ ਆਂਖਾਂ ਮੀਟ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਸ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵਿਆ ਸੀ। ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਉਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਕਦੀ ਕੋਈ ਮੈਲਾ ਸੰਕਲਪ ਤੇਸ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਚੁਟਕੀ ਪਾਂਦੀ ਤੇ ਦੁਖਣ ਤੇ ਆਈਆਂ ਆਂਖੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ -ਭਲੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਟੂਣਾ ਕਰਦੀ ਤੇ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਰੋਗ ਛਫ ਜਾਂਦੇ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਤੇ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਧਰ ਜੰਮੀ ਤੇ ਇਧਰ ਇਹਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਬਸ ਦੁਧ ਪਾਣ ਮਾਂ ਕੋਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸੌਂਦੀ ਵੀ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਕੋਲ, ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਮਲਢਮੁਤ ਸਾਂਭਦੀ ਸੀ। ਤੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਵਡੀ ਹੋਈ, ਸਾਢੇ ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਜੁਆਨ ਹੋਈ, ਉਹਦੀ ਹਰ ਲੋੜ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਪੂਰੀ ਕਰਦੀ। ਤੇ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਉਸ ਨੂੰ 'ਪੁੱਤਰ, ਪੁੱਤਰ' ਕਹਿ ਕੇ ਨਾ ਰਜਦੀ। ਲੱਖ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਬਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਲੱਖ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀਆਂ ਰੱਖਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਮਜਾਲ ਏ ਉਹਦਾ ਮੱਥਾ ਵੀ ਤੱਤਾ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਫਿਕਰ ਕਰਦੀ ਝੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੰਗੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ, ਚੰਗੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ। ਚੰਗਾ ਆਚਰਨ ਚੰਗੇ ਰੱਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰਖਦਾ ਏ।

ਫ਼ਰੇਬ ਤੇ ਲੱਖ ਕੂੜ ਚਿਤਰੇ ਹੋਏ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ। ਹਰ ਉਹਦੀ ਹਰਕਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਹੁੰਦਾ। ਹਰ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਲੋਕੀਂ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਰ ਠੈਂਦੇ।

ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ, ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਈ ਕੁੜੀ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੱਕੀ ਬੱਕੀ ਫਟੀਆਂ ਫਟੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ ਵਿਚੋਂ ਸੁਫ਼ੇ ਵਿਚ, ਸੁਫ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਡੌਰ-ਡੌਰ ਉਹ ਆ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਤੇ ਫੇਰ ਥਾਣੇਦਾਰ ਆਇਆ। ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਉਸ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਸਿਰ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪਿਆ। "ਇਹ ਤੇ ਅਣ-ਆਈ ਮੌਤ ਮਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਤੇ ਅਣ-ਆਈ ਮੌਤ ਮਰੀ ਹੈ।" ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ।

ਤਾਈ ਕਣੇਸ਼ੀ ਦੇ ਡਿਹਲੇ ਇੰਜ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਫਟ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਪਲਕਾਂ ਟੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਚਿਹਰਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹੈਰਤ ਵਿਚ ਐਂਠਿਆ ਹੋਇਆ। ਹੱਥ ਜਿਵੇਂ ਅਸਹਿ ਬੇਬਸੀ ਵਿਚ ਜਕੂੜੇ ਹੋਏ। ਦੰਦ ਭੀਚੇ ਹੋਏ, ਟੰਗਾਂ, ਬਾਹਵਾਂ ਆਕੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ।

ਥਾਣੇਦਾਰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਗਿਆ ਕਿਬੁੱਢੀ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਉਸ ਉਤੇ ਖ਼ਬਰ ਦੇਣੀ ਸੀ।

ਇਕ ਘਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਦੂਜਾ ਪੁਲਸ ਪਿਛੇ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਘਰ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ।

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਹਰ ਨੁਕਰ, ਹਰ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਆਸ ਆਰਾਈਆਂ ਲਾਣ ਲਗਾ। "ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸਾਂ?" ਹਰ ਕੋਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਤੇ ਫੇਰ ਲੋਕੀਂ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦੇ ਦੇਵਰ ਨੂੰ ਹੀ ਹੀਰੀਆਂ ਦੇਣ ਲਗ ਪਏ। ਤੇ ਘਰਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਮੀਂ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਗੱਡ ਜਾਣ।

ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦੀ ਲਾਡਲੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਵੇਖਦੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ-ਮੱਥਾ ਕੰਧ ਨਾਲ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਰ ਲਵੇ।

ਫਿਰ ਪੁਲਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਫ਼ਸਰ ਆਇਆ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਡਾਕਟਰ ਸੀ। ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਅੰਦਰ ਘੁਰ ਘੁਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਵੀ ਰਾਇ ਸੀ ਤੇ ਪੁਲਸ ਕਪਤਾਨ ਦੀ ਵੀ ਰਾਇ ਸੀ ਕਿ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ

ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਚੀਰ ਫਾੜ ਕੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਹੋ ਸਕੇ।
ਤੇ ਜਦੋਂ ਹੋਏ ਪੁਲਸ ਕਪਤਾਲ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਹੱਥ-ਕੜੀ ਲਾ ਲਈ
ਜਾਏ।

ਉਹਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਢਾਹ-ਕਲੱਪਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਹ ਕੀ
ਹਨੇਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਪਿਊ ਦਾਦੇ ਦੀ ਰਖੀ-ਰਖਾਈ ਇੱਜ਼ਤ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ
ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ਤਰ ਕਿ ਸਿਪਾਹੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਹੱਥ-ਕੜੀ ਲਾ ਸਕੇ,
ਪ੍ਰੀਤੋ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਝਟ-ਦੇ ਝਟ ਲਈ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਵਈ।

ਸੁਫ਼ੇ ਦਾ ਦਹਵਾਜ਼ਾ ਭਾੜ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਤੀ।

"ਕਲ੍ਹ ਰਾਤ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਬੜੇ ਲੇਟ ਆਏ ਸਨ। ਪੜ੍ਹਾਏ ਪੜ੍ਹਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੇਰ
ਹੋ ਗਈ। ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੀ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਪੈ ਗਈ ਸੀ।
ਲੇਟਦਿਆਂ ਸਾਰ ਸੌਂ ਗਈ। ਵਿਚ ਵਿਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਹਦੇ ਘੁਰਾੜੇ ਸੁਣਾਈ
ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਤੇ ਫੇਰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਉਠੇ ਤੇ
ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਉਠੀ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਹਰ ਡਿਉਫੀ ਨੂੰ ਕੁੰਡੀ ਲਾ ਆਵਾਂ। ਤੇ
ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਮੈਨੂੰ ਲਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਲ
ਧਰੁੰਦੀ ਜੀ ਰਹੀ ਹੋਵਾਂ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਜਾ ਲਗੀ। ਮੈਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗੀ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ
ਬੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਬੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈਆਂ। ਤੇ ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ
ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਗਲ ਲਗੇ ਦੀਵਾਨਿਆਂ-ਹਾਰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਅਧੀ ਰਾਤ ਹੋ
ਗਈ। ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਗਲਵੱਕੜੀ ਖੁਲ੍ਹੀ, ਮੈਂ ਪਰਤ ਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਸਾਹਮਣੀ ਮੰਜੀ 'ਤੇ
ਲੇਟੀ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਿਟ ਬਿਟ ਟੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਵੇਖਿਆ,
ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਵੇਖਿਆ। ਤੇ ਅਸੀਂ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ, ਬਾਹਰ ਬਰਾਡੇ ਵਿਚ ਨਿਕਲ
ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਤਾਵਲੇ ਤਾਵਲੇ, ਸਹਿਮੇ ਸਹਿਮੇ
ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਚਲੇ। ਮੈਂ ਝਿਝਕਦੀ, ਬਿੜਕਦੀ ਮੁੜ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਈ, ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ
ਦੇ ਧੀਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰਵਾ ਲਵਾਂ, ਪਰ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਤੇ
ਉਂਜ ਫਟੀਆਂ ਫਟੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਤੇ ਮੈਂ ਅਗੇ ਹੋ ਕੇ ਤੱਕਿਆ, ਤਾਈ
ਗਣੇਸ਼ੀ ਦਿਆਂ ਡਿਹਲਿਆਂ ਵਿਚ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਬਰਾ ਕੇ ਮੈਂ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਨੂੰ

ਬੁਲਾਇਆ - 'ਤਾਈ ! ਤਾਈ !' ਕੋਈ ਜੁਆਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਇਆ - ਠੰਡਾ ਯਖ ਤੇ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਆਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤੇ ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ ਤੇ ਸਾਰਾ ਘਰ 'ਕੱਠਾ ਹੋਇਆ। ਕਸੂਰ ਮੇਰਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਕਸੂਰ ਮੇਰਾ ਹੈ।"

ਹੱਕਾ-ਬੱਕਾ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰਖ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਪ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ। ਉਹਦੀਆਂ ਪਲਕਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਛਲਛਲਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਤ-ਧਰਮ ਵਿਚ ਰਹੀ, ਸਤ-ਧਰਮ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ, ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਇਹ ਕਰਤੂਤ ਗੋਲੀ ਵਾਂਗ ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਜਾ ਲਗੀ ਸੀ। ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਇਕੋ ਵਾਰ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ। ਤੇ ਫਿਰ ਉਂਜ ਦੀਆਂ ਉਂਜ ਫਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫਟੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸੀ ਉਹ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਸਭ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਵੇ, ਪੁਲਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਏ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਝੜੀ ਅਬਰੂਆਂ ਦੀ ਵਸ ਰਹੀ ਸੀ। "ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ! ਕੁਆਰੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।" ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਪੁਲਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀ ਲਾ ਦਿਤੀ ਗਈ।

ਇਧਰੋਂ ਦਿਨ ਲਹਿੰਦਾ ਉਧਰ ਰਾਤ ਹੋ
ਜਾਂਦੀ

from this side came the day, on the
other it became night, i.e., the
days were short

ਡੋਰ-ਡੋਰ ਅੱਖੀਆਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹ
ਵਲ ਛੱਡਦੀ

with bloodshot eyes she just looked
at everyone

ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੀ ਕੁਖੋਂ ਜਾਈ ਹੋਵੇ

as if she had been born from her own
womb
worked the fingers to the bone

ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ

was reconciled (to her fate)

ਸਬਜ-ਸੁਕਰ ਕਰ ਲਿਆ

then quietly passed away

ਤੇ ਫੇਰ ਚੁਪਾਤੇ ਹੀ ਉਹ ਤੁਰ ਗਈ

as many talks as there were mouths,
i.e. everyone had his own theory

ਜਿੰਨੇ ਮੂੰਹ ਉਤਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੱਮ ਆਦੀ	helped everyone
ਦੁਖਣ ਤੇ ਆਈਆਂ ਆੱਖੀਆਂ	diseased eyes
ਮਲਫ਼ੂਤ ਸਾਭਦੀ ਸੀ	changed her diapers
ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	is very hard, is not easy
ਉੱਜ-ਦੀਆਂ-ਉੱਜ	intact
ਹੱਥ ਲਾਇਆ	touched
ਓਦੋਂ/ਉਦੋਂ ਨਾ ਖਾਦੀ	would not have eaten at <u>that</u> time?
ਕੋਠੇ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ	had grown big, stout and strong

7.2 Vocabulary

ਅਸਚਿ	intolerable
ਅਣ-ਆਈ	unnatural
ਅੰਤਰਧਿਆਨ	lost, absorbed, hidden
ਅਧੀ ਰਾਤ	midnight (f.)
ਅਫ਼ਸਰ	officer (m.)
ਅਰਮਾਨ	longing (m.)
ਅਲਮਾਰੀ	cupboard, wardrobe (f.)
ਆਹਰ	worry (m.)
ਆਚਾਰਨ	conduct (m.)
ਆਰਤੀ	a ritual of worship, worship (f.)
ਆਰਾਈ	adornment (f.)
ਐਂਠਣਾ	to get stiff, to cramp, to strut
ਇੰਜ	thus, the same
ਇਤਬਾਰ	trust, belief (m.)
ਓਦੋਂ	at that time
ਸੰਸਕਾਰ	sacrament, (here) cremation (m.)
ਸਹਿਮਣਾ	to hesitate, to be frightened
ਸਹੇਲ ਮੱਤਾ	feeling of friendship (f.)
ਸੰਕਲਪ	resolution (m.)

ਸੰਗ	companionship (m.)
ਸਤ ਧਰਮ	true religion (m.)
ਸਬਰ-ਸੁਕਰ	resignation (lit., endurance and thanks) (m.)
ਸਮਾਧੀ	meditation, Samadhi (f.)
ਸਾਝ	sharer, partner (m.)
ਸਿਆਲਾ	winter (m.)
ਸੁਫਾ	page (m.)
ਸੌਖਾ	easy, gentle
ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ	perplexed
ਹੱਥ ਕੜੀ	handcuff (f.)
ਹਰਕਤ	misbehavior (f.)
ਹਵਾਲੇ ਕਰਨਾ	to turn over to
ਹੀਰੀ	middle finger (f.)
ਹੈਰਤ	astonishment, perplexity (f.)
ਕਸੂਰ	fault (m.)
ਕੱਠਾ	gathered
ਕਤਲ	murder (m.)
ਕੱਦ-ਕੈਠਾ	body (lit., room of [her] size) (m.)
ਕੰਧ	wall (f.)
ਕਪਤਾਨ	captain (m.)
ਕਰਤੂਤ	deed (f.)
ਕਿਆਸ	theory, hypothesis, inference (f.)
ਕੁਆਰਾ	bachelor (m.)
ਕੁੰਡੀ	chain (f.)
ਕੁਰਸੀ	chair (f.)
ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨਾ	to sacrifice
ਕੋਨਾ	corner (m.)
ਖ਼ਬਰ	news (f.)
ਖਲਜਗਣ	calamity (m.)

ਖ਼ਾਤਰ	care, regard (f.)
ਖ਼ਾਪਣਾ	to exhaust, wear out
ਖ਼ਾਵੰਦ	husband (m.)
ਖ਼ਿਮਕਣਾ	to slip away
ਖ਼ੁਲ੍ਹਾ	opened
ਖ਼ੈਰੀ	well-wisher (m.)
ਖ਼ੋਹਣਾ	to snatch away
ਗੱਡਣਾ	to be buried, to bury oneself
ਗੰਮੀ	sorrow (f.)
ਗਲਵੱਕੜੀ	necking, embracing (f.)
ਗਲੀ	street, alley (f.)
ਗੁਤਾਵਾ	cattle mash (m.)
ਗੋਖੜੂ	a wrist ornament (m.)
ਘਰ ਵਾਲਾ	husband (m.)
ਘੁਸਰ-ਘੁਸਰ	whisper (f.)
ਘੁਰ ਘੁਰ	whisper (f.)
ਘੁਰਨਾ	to gaze, stare
ਘੁਰਾੜਾ	snoring (m.)
ਘੋਪਣਾ	to suffocate (trans.) ਗਲਾ ਘੋਪਣਾ to strangle
ਚਿਤਰਨਾ	to paint a picture
ਚਿਤਾਉਣਾ	to think, wish
ਚੀਕ	shriek, cry (f.)
ਚੀਰਫਾੜ	post-mortem (f.)
ਚੁਟਕੀ	pinch (f.)
ਚੁਪਠੇ ਹੀ	quietly
ਚੋਣਾ	to milk
ਚੋਂਕਾ	kitchen, dining room (m.)
ਛਲਛਲਾਣਾ	to overflow

ਛਾਤੀ	breast (f.)
ਛਾਪਾ	silver or golden ring (f.)
ਜਕੜਨਾ	to tie tightly
ਜਬਰਦਸਤ	forceful, strong
ਜ਼ਿਆਦਾ	more, much
ਜਿੰਦ-ਜਾਨ	living soul, dearest (f.)
ਜ਼ਿਮੀਂ	earth (f.)
ਜੁਆਨ ਜਹਾਨ	young, youthful
ਝੱਲੀ	basket (f.)
ਝੜੀ	stream (f.)
ਝਿਝਕਣਾ	to hesitate
ਝੁਕਾਣਾ	to bend
ਟੰਗ	leg (f.)
ਟੱਡਣਾ	to be stretched, to be open
ਟੁਕੜਾ	piece (m.)
ਟੂਣਾ	charm (m.)
ਠੰਡਾ	cold
ਠੱਕਣਾ	to hide
ਠੰਗਰ	cattle (m.)
ਠਾਠਾ	powerful
ਠਿਉਢੀ	porch, front gate (f.)
ਠਿਹਲਣਾ	to stream
ਠੰਨ	pile (f.)
ਠਾਹ-ਕਲੱਪਾ ਮਾਰਨਾ	to mourn, crying loudly and bitterly
ਤਖ਼ਤ	plank, board (m.)
ਤਤਾ (ਤੱਤਾ)	hot, warm
ਤਫ਼ਤੀਸ਼	inspection (f.)
ਤਾਈ	father's elder brother's wife (f.)
ਤਾਵਲੇ ਤਾਵਲੇ	quickly

ਥੱਕਣਾ	to be tired
ਥਾਣਾ	police station (m.)
ਥਾਣੇਦਾਰ	chief constable (m.)
ਥਿੜਕਣਾ	to tremble
ਦਰਾਣੀ	husband's younger brother's wife (f.)
ਦੁੱਧ-ਦਹੀਂ	milk and yogurt (f.)
ਦੇਵਰ	husband's younger brother (m.)
ਧਰੁੰਹਣਾ	to tear off
ਨਸੀਹਤ	exhortation (f.)
ਨਿੰਦਾ	back-biting, defamation (f.)
ਨੁਕਰ	corner (m.)
ਪ੍ਰਸੰਸਕ	admirer (m.)
ਪਰਤਨਾ	to turn back
ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ	pained, troubled
ਪਲਕ	eye-lid (f.)
ਪਲੰਘ	large cot (m.)
ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ	to teach
ਪਿੰਡਾ	body (m.)
ਪੁਲਸ	police (f.)
ਪੇਸ਼ਤਰ	before
ਫੱਟਾ	wide-open
ਫ਼ਰੋਬ	deceit (m.)
ਬੰਧ	closed
ਬਰਾਂਡਾ	porch, verandah (m.)
ਬਾਂਹ	arm (f.)
ਬਾਲ ਵਿਧਵਾ	child widow (f.)
ਬਿਟਬਿਟ	popping (protruding)
ਬੁੱਲੀ	lip (f.)

ਬੇਬਸੀ	helplessness (f.)
ਭਲਾ	well
ਭੀਚਣਾ	to press
ਭੀੜਨਾ	to close
ਮਹਿੰਗਾ	buffalo (f.)
ਮਜਲ	power, daring (f.)
ਮੰਜੀ	small cot (f.)
ਮਤਲਬ	meaning (m.)
ਮਲ-ਮੂਤ	excrement (m.)
ਮਾਸਟਰ	teacher (m.)
ਮਾਰ ਸੁੱਟਣਾ	to kill
ਮਾਲ	wealth, goods (m.)
ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ	consultation (m.)
ਮੈਲਾ	dirty
ਮੋਹਰਾ	a kind of poison (m.)
ਮੌਤ	death (f.)
ਯਖ	ice, frost (m.)
ਰੱਖ	care, protection (f.)
ਰੱਜਣਾ	to be satisfied, to be filled
ਰਾਇ	opinion (f.)
ਰੋਸ਼ਨੀ	light (f.)
ਰੋਗ	sickness (m.)
ਰੋਗੀ	sick man (m.)
ਲਾਸ਼	corpse (f.)
ਲਾਡਲਾ	beloved
ਲੇਟ	late
ਲੇਟਣਾ	to lie down
ਵੱਢਣਾ	to cut, reap, bite, kill

ਵਰੁਣਾ	to marry
ਵਰਤਾਉਣਾ	to distribute
ਵਾਲੀ	earring (f.)
ਵਿਆਹੁਣਾ	to arrange for marriage
ਵਿਹੜਾ	courtyard (m.)
ਵੀਵਾਨਿਆ-ਹਾਰ	madly, intensely

7.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਕੌਣ ਮਰ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਮੋਈ ਸੀ?
੨. ਤਾਈ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕੀ ਹੋਇਆ?
੩. ਤਾਈ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਲੋਕੀਂ ਕੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ?
੪. ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਤਾਈ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ?
੫. ਘਰ ਵਾਲੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸਦੇ ਕੋਲੋਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਪੁੱਛਦੇ ਸਨ?
੬. ਤਾਈ ਕਿੱਥੇ ਸੁਤੀ ਹੋਈ ਸੀ?
੭. ਮੁੜ ਮੁੜ ਲੋਕੀਂ ਤਾਈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਕੋਲੋਂ ਕਿਉਂ ਪੁੱਛਦੇ ਸਨ?
੮. ਤਾਈ ਵਿਧਵਾ ਕਦੇ ਹੋਈ ਸੀ?
੯. ਤਾਈ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰਖਦੀ ਸੀ?
੧੦. ਤਾਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੇ ਕਿਵੇਂ ਦਿਨ ਬਿਤਾਏ?
੧੧. ਤਾਈ ਲੋਕੀਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ?
੧੨. ਤਾਈ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਾਲਿਆ ਸੀ?
੧੩. ਪ੍ਰੀਤੋ ਰਾਤੀਂ ਕਿੰਨੇ ਵੱਜੇ ਤਕ ਜਾਗਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਕੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ?
੧੪. ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਆਕੇ ਕੀ ਕਿਹਾ?
੧੫. ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?
੧੬. ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ?

7.4 Fill in the blanks:

੧. ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦਾ ਚੋਰ ਨੇ ਸੁੱਤੇ — ਗਲਾ — — ।
੨. ਘਰ ਵਾਲੇ ਮੁੜ — ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦੇ ਇਹ ਹੋ ਕੀ ਗਿਆ ਸੀ।
੩. ਘਰ ਵਾਲੇ ਹੱਕੇ — ਸਨ, ਚੰਗੀ — ਸੁੱਤੀ ਸੀ ।
੪. ਤਾਈ ਗਣੇਸ਼ੀ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਤੇ — ਅੱਖੀਆਂ — ਭਲੀਆਂ — ।
੫. ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ — ਤਾਈ ਨੇ ਆਪਣੀ — ਜਾਨ ਬਣਾ — ਸੀ।
੬. ਉਧਰ ਤਾਈ ਮੋਈ ਤੇ — ਪ੍ਰੀਤੋ — — ।

੨. ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਨ — — ਰਾਤ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ — ।
੮. ਪੁੱਤਰ ਵਿਆਹੁਣ — — ਸਨ ।
੯. ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ — ਮੁੰਡਾ ਸਭ — ਵੇਖ — ਸੀ।
੧੦. ਬੁੱਢੇ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ — ਕੀਤਾ — ।
੧੧. ਜਦੋਂ — ਪੁਲਸ ਕਪਤਾਨ ਨੇ ਹੁਕਮ — ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਹਥ ਕੜੀ — — ।
੧੨. ਮੈਂ ਵੀ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਹਰ ਡਿਉਢੀ ਨੂੰ ਕੁੰਡੀ — — ।
੧੩. ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਉਂਜ ਦੀ — ਫਟੀਆਂ — ਨਜ਼ਰਾਂ ਵੇਖ — ਸੀ।
੧੪. ਉਹਦਾ ਅੰਗ — ਆਕੜਿਆ — ਸੀ।
੧੫. ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਖੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਦੀਆਂ — ਰਹਿ — ।

7.5 Translate into Panjabi:

1. A stream of water flowed from his eyes.
2. She screamed and the whole neighborhood gathered.
3. Hurriedly we went out to the porch.
4. The prestige of our forefathers will mingle with the dust.
5. They did not have a place to bury themselves.
6. Whispers increased at every corner.
7. He glanced once at her and began to shake his head.
8. Some would speak, some would give her something.
9. If she had to eat, she should have eaten before.
10. She always advised her well.
11. Her whole life was spent in devotion to God.
12. And then this news reached him.
13. In the evening she milked the cows.
14. Again and again they asked what had happened.
15. She brought the child up, just as if he had been born from her own womb.

7.6 Study the following:

ਤਾਈ ਉਂਜ ਦੀ ਉਂਜ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ

Auntie was looking just like that, was looking in just the same way

ਅਖੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਰਹਿ
ਗਈਆਂ

her eyes remained right open

ਉਹ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬੱਚਾ ਰਿਹਾ

he remained just a child (he never grew up)

ਬੈਠੇ ਦਾ ਬੈਠਾ (ਹੀ)

just sitting (without moving)

ਮਾਸਟਰ ਦਾ ਮਾਸਟਰ (ਹੀ)

just a teacher

ਉੱਥੇ ਦਾ ਉੱਥੇ (ਹੀ)

right there

In this construction a word is repeated, with ਦਾ, ਦੇ, ਦੀ, ਦੀਆਂ, ਦਿਆਂ, to give an intensive emphasis, which often can be translated in English as "right" or "just" in the sense that they are used in the above examples. The particle ਹੀ may also occur.

Translate the following into Panjabi:

1. All day long he sat right there.
2. He was just walking without knowing his destination.
3. His father tried to teach him, but he was just stupid.
4. Come right here and let me see what you are holding.
5. "You are just a child", she said, "how can you find it?"
6. Why do you always speak just like that?
7. I saw my coat right there on the bed this morning.
8. She saw him, just standing quietly in the shadows.

UNIT VIII

ਰਾਮ ਲੀਲਾ
ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ

ਪੰਦਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਭਗਤੀਲਿਹਿਰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਕੀਰਤਨਾਂ, ਜਲੂਸਾਂ, ਪਰਭਾਤ-ਫੇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ-ਨਾਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੀਲਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈਆਂ।

ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਵਿਚ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਕਥਾਕਾਰ ਚੌਪਈਆਂ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਨਾਟਕ-ਕਰਮ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਰਾਤ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਤ ਭਾਗ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖੇਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਟ-ਚਿਹਰੇ, ਤਾਜ ਅਤੇ ਸਿੰਗਾਰ ਸੁਨਹਿਰੇ ਤੇ ਰਾਂਗਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਖ਼ਮਲ ਤੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੀਆਂ ਸਿਲਮੇ ਸਿਤਾਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਝਿਲਮਿਲ ਝਿਲਮਿਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਹਜ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਹੈ।

ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਪੱਛਮੀ ਚੌਖਟੇਜੜੇ ਮੰਚ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਪੱਛਮੀ ਮੰਚ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਥ-ਸੁਝ ਯਥਾਰਥਕ ਹੈ। ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਕਈ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵਖ ਵਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਜਾ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਜਨਕ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਦਾ ਸਵੈਂਬਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਸੀਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਸ ਜੰਗਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੀ ਤੱਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਮ ਤੇ ਲਛਮਣ ਨੇ ਰਾਖ਼ਸ਼ ਮਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪੱਧਰ ਰਾਮ ਤੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਯੁਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਸੀਤਾ ਅਸ਼ੋਕ ਵਾਟਿਕਾ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮੂਹ-ਬਣਤਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਵਖਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਖਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਾ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸੁਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁ-ਪੱਧਰੀ ਵਿਥ-ਸੁਝ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅੰਜਤਾ ਦੀਆਂ ਕੰਧ-ਚਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਮਧ ਕਾਲ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਅਤੇ ਕਾਂਗੜੇ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਹਨ।

ਇਹ ਬਹੁ-ਪੱਧਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼-ਤਰਤੀਬ ਬੜੀ ਸੁਚੱਜੀ ਕਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਦਗੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜੋਕੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨਾਟਕੀ ਜ਼ਾਚ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਖੁਲ੍ਹੇ ਰੰਗ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਵਖ ਵਖ

ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਥਾਂ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਚਾਨਣ ਸੁਟ ਕੇ ਉਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰੂਸੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮਾਇਰ-ਹੋਲਡ ਨੇ ਇਸ ਸਦੀ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਕਈ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ। ਪੈਰਸ ਤੇ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਵਿਚ ਕਈ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਨਾਟਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਡੇ ਕਿ ਇੱਕੋ ਵਾਰੀ ਕਈ ਝਾਕੀਆਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਬਿਨਾਂ ਪਰਦੇ ਸਜਾ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਕ ਨਾਟਕ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੇਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਬਝਦਾ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਖੇਡਣ ਦੀ ਇਹ ਬਹੁ-ਰੰਗੀ ਤੇ ਬਹੁ-ਪੱਧਰੀ ਜਾਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕ-ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਰਾਵਣ, ਕੁੰਭਕਰਣ ਤੇ ਮੇਘਨਾਦ ਦੇ ਉੱਚੇ ਪੁਤਲੇ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੁਤਲੇ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਸਿਰ ਹਿਲਾ-ਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਘੁਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਰਾਮ ਦੀ ਵਿਜੈ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਹਾਰ ਉੱਤੇ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਮੁੱਕਦੀ ਹੈ। ਕਾਗ਼ਜ਼ ਦੇ ਪੁਤਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਲੇ ਛੁਟਦੇ ਹਨ, ਅੱਗ ਦੇ ਲੁੰਬੇ ਭੜਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪੁਤਲਿਆਂ ਦੇ ਫਲੂਸੜੇ ਉਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਮੇਲਾ ਇਸ ਜਿੱਤ ਉੱਤੇ ਖੂਸ਼ੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਸਟਰ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਉੱਤੇ ਈਸਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਲੋਕ-ਨਾਟਕ ਖੇਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਜੂਡਸ (ਜਿਸ ਈਸਾ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਮਰਵਾਇਆ ਸੀ) ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਰਾਵਣ ਵਾਂਗ ਗੋਲਿਆਂ ਤੇ ਆਤਸ਼-ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਨਾਰਸ ਕੋਲ ਰਾਮਨਗਰ ਵਿਚ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖ਼ਰਚਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਨਾਰਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਲਗ ਭਗ ਸੱਤ ਮੀਲਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਅਸਥਾਨਾਂ ਲਈ ਕਈ ਮੰਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ: ਅਯੁਨਿਆ, ਜਨਕਪੁਰੀ, ਸਰਜੂ ਨਦੀ, ਪੰਚਵਟੀ, ਰਣਭੂਮੀ, ਲੰਕਾ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕਹਾਣੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਭਿਨਯ-ਅਸਥਾਨ ਬਦਲਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਕ ਇਕ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਅਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਵਿਚ ਚਾਲ੍ਹੀ ਦਿਨ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਕਾਥਾਕਾਰ ਤੁਲਸੀ-ਰਚਿਤ 'ਰਾਮਚਰਿਤਮਾਨਸ' ਦੀਆਂ ਚੌਪਈਆਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਮੰਚ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਦਰਸ਼ਕ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਨਾਟਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਤਾ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ, ਉਸ ਦਾ ਪਰਵਾਰ, ਮਿਤਰ ਅਤੇ ਚੋਣਵੇਂ ਅਭਿਥੀ ਹਾਥੀਆਂ ਉੱਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਖੜੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਅਰਧ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵਿਦਿਵਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਨਾਟ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਇਸ ਰਾਮ ਨੀਲਾ ਦਾ ਨਿਰ-ਮਾਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਾਥੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਕੜੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਤੱਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਲਾਕਾਰ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੇ ਅਭਿਨਯ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਇਸ ਭੁਲ ਦੀ ਚਿਤਾਵਣੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਹੇਠ ਹੀ ਉੱਚੀ ਚੌਕੀ ਉੱਤੇ ਕਥਾਕਾਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਢੋਲ, ਡਿੱਟੇ ਤੇ ਬੰਸਰੀਆਂ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬੰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਕਥਾਕਾਰ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਦੀਆਂ ਚੌਪਈਆਂ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਦਮ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕੁੱਪ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਰਸ਼ਕ ਧਾਰਮਕ ਪਰਭਾਵ ਥਲੇ ਇਲਕੁਲ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਥਾਕਾਰ ਦੀ ਉੱਚੀ ਭਰਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਗੂੰਜਦੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਬੁਰ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਥਾਕਾਰ ਚੌਪਈਆਂ ਗਾ ਚੁਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਲਾਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਤੇ ਅਪਿਨਯ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਦਲਦਾ ਹੈ — ਜਿਵੇਂ ਅਸ਼ੋਕ ਵਾਟਿਕਾ ਤੋਂ ਜਾਵਨ ਦਾ ਦਰਬਾਰ — ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਥਾਂ ਪੁੱਜਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਾ ਹਾਥੀ ਸੁੰਡ ਚੁਕ ਕੇ ਸਲਾਮੀ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਤੁਰਨ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਥੀਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਪਿੱਛੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿਚ ਭਾਜੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਚੰਗੀ ਥਾਂ ਮੱਲਣ ਲਈ ਦੌੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ ਅਯੁਧਿਆ ਤੋਂ ਬਨਵਾਸ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਸਰਜੂ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਹੁਤ ਕਰੁਣਾ-ਮਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੱਤ ਮੀਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਨਦੀ ਵਗਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕ ਸਚ ਮੁਚ ਦੀ ਸਰਜੂ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਬੈਵਣ ਰਾਮ, ਲਛਮਣ ਤੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਜਾਦਿਆਂ ਤੱਕ ਕੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਖੜੇ ਦਰਸ਼ਕ ਭਾਵੁਕਤਾ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰੋਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਦੇ ਬਨਵਾਸ ਉੱਤੇ ਅਯੁਧਿਆ-ਵਾਸੀ ਰੋਏ ਸਨ। ਨੰਕਾ-ਦਹਿਨ ਵਰਗੇ ਭੜਕਦੇ ਤੇ ਦਹਸ਼ਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ, ਜਿਥੇ ਅਭਿਸ਼ਯਾਜ਼ੀ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਤੀਹ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕਠ ਆ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਟਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ — ਜਿਸ

ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦਰਸ਼ਕ ਨਾਟਕ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੀਦਾਂ-ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਚਮਕਦੇ ਮੁਕਟ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ ਬਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਜੇ ਹੋਏ ਸੈਂਕੜੇ ਕਲਾਕਾਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਚਾਲ੍ਹੀ ਦਿਨ ਤੀਕ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਗੁੰਝੇ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਖੇਡਣ-ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਵੇਲੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਰਾਮ, ਲਛਮਣ ਤੇ ਸੀਤਾ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ। ਰਾਮ ਨਗਰ ਵਿਚ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਦੀ ਇਹ ਪੰਰਪਰਾ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਦਾਰਾਜ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਉਦੋਂ ਹੋਰਾਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਦਾ ਵੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਇਕ ਮਹਿਕਮਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਇਕ ਸਕੱਤ੍ਰ ਤੇ ਕਈ ਉਪ-ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਪਾਰਸੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਪਰਭਾਵ ਥੱਲੇ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਵੀ ਚੌਖਟੇ-ਰੜੇ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਖੇਡੀ ਜਾਣ ਲਗੀ। ਅਜ ਕਲ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਆਮ ਕਰਕੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ-ਨਾਟ ਅਤੇ ਨ੍ਰਿਤ-ਨਾਟ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਦੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਛਾਵਾਂ-ਨਾਟ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਤਾ ਹੈ। ੧੯੫੦ ਵਿਚ ਸਚਿਨ ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਨਰੇਂਦ੍ਰ ਸ਼ਰਮਾ (ਦੋਵੇਂ ਉਦੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕੇ ਸ਼ਿਸ) ਨੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਦਿਲ ਖਿੱਚਵੀਂ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਨ੍ਰਿਤ-ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਖੇਡੀ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਰਧਨ ਨੇ ੧੯੫੨ ਵਿਚ ਰਾਮਾਇਣ ਉੱਤੇ ਪੁਤਲੀਆਂ ਦਾ ਨ੍ਰਿਤ-ਨਾਟ ਸਿਰਜਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਮੁਕਟ-ਚਿਹਰੇ ਲਾ ਕੇ ਪੁਤਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਨੱਚਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਮਯਾਬੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਨਿਉ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀਯ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ੧੯੫੭ ਵਿਚ ਬੜੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਰਚੀ। ਦਸਹਿਰੇ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਰਧ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ-ਭਾਗਾਂ ਮੰਚ ਬਣਾਇਆ। ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਹਰ ਦਸਹਿਰੇ ਦੇ ਅਵਸਰ ਉੱਤੇ ਭਾਰਤੀਯ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਇਹ ਨ੍ਰਿਤ-ਨਾਟ ਖੇਡਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਹਰ ਰਾਤ ਸੱਤ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਉਹ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਦਾ ਨ੍ਰਿਤ-ਨਾਟ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਕਥਾਕਾਰ ਦੇ ਗੀਤ ਤੋਂ ਲੀਲਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਚ ਵਿਚ ਗਾ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਕਰਦਾ, ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਅਗੇ ਤੋਰਦਾ ਅਤੇ ਜਜ਼ਬੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਡੂੰਘੇਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵੱਡੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ, ਜੋ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਨਿਊ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ, ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਰਾਵਣ, ਕੁੰਭਕਰਣ ਅਤੇ ਮੇਘਨਾਦ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਤਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਰਿਸ਼ਬਾਜ਼ ਬਣਾਉਂਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹੋ ਰੀਤ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਉਤੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਖਰਚ ਵਧੇ ਵਧੇ ਵਿਉਂਪਾਰੀ ਤੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਪੰਜ ਲੱਖ ਆਦਮੀ ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

8.1 Phrases

ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਨਾਟਕ-ਕਰਮ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ	unites the disunited sequences of
ਭਾਜੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	fleeing takes place
ਰਾਮ, ਲਕਸ਼ਮਣ ਤੇ ਸੀਤਾ ਦੀ ਆਰਤੀ	performs the ceremony of worship
ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ	for Ra:ma, LakṣmaNa and Si:ta: by moving lighted lamps and camphor on a tray circularly around them
ਪਰੰਪਰਾ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ	tradition continues
ਖਰਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ	are spent

8.2 Vocabulary

ਅਸਥਾਨ	place (m.)
ਅਸ਼ੋਕ ਵਾਟਿਕਾ	Aśok Garden, where Sita: was placed by Ra:vaN
ਅੱਗ	fire (f.)
ਅਜੋਕਾ	of today, contemporary
ਅਤਿਥੀ	guest (m.)
ਅਭਿਨਯ	acting (m.)
ਅਰਧ	half
ਅਲੋਪ	hidden
ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ	fireworks (f.)
ਆਮ ਕਰਕੇ	generally
ਇਸ਼ਾਰਾ	indication (m.)
ਇੱਕਠ	gathered
ਇਕ ਦਮ	right away, at that moment
ਉੱਕਣਾ	to err
ਉਜਾਗਰ	illuminated
ਉਪ-ਸਕੱਤ੍ਰ	deputy secretary (m.)
ਸਕੱਤ੍ਰ	secretary (m.)
ਸਥਾਨਕ	local
ਸੰਗੀਤ-ਨਾਟ	musical play (m.)
ਸੰਬੰਧ	relation (m.)
ਸਮੂਹ - ਬਣਤਰ	group organization, group arrangement (f.)
ਸਲਾਮੀ	salute (f.)
ਸਲੀਕਾ	manners, etiquette (m.)
ਸਵੈਂਬਰ	Swayambara, in which a woman chose a husband
ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ	rich man, moneylender (m.)

ਸਾੜਨਾ	to burn, to decay or rot in water
ਸਿਆਣਪ	cleverness, prudence (f.)
ਸ਼ਿਸ਼	pupil (m.)
ਸਿੰਗਾਰ	make-up (m.)
ਸਿਤਾਰਾ	star (m.)
ਸਿੱਧਾ	straight, simple, uncomplicated
ਸਿਰਜਣਾ	to create
ਸਿਲਮਾ	sequin (m.)
ਸੁਹਾਉਣਾ	beautiful
ਸੁੰਡ	elephant's trunk (f.)
ਸੁਨਹਿਰਾ	golden
ਹਿਲਾਉਣਾ	to shake, swing
ਕਸਬਾ	town (m.)
ਕਤਾਰ	line (f.)
ਕਥਾਕਾਰ	story writer, story teller (m.)
ਕੰਧ-ਚਿਤਰ	wall-painting, backdrop (m.)
ਕੰਪਨੀ	company (f.)
ਕਰਮ	order, sequence (m.)
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੀਲਾ	a dramatic presentation of the life of Kriṣṇa (f.)
ਕਰੁਣਾ-ਮਈ	full of compassion
ਕਲਾਕਾਰ	artist (m.)
ਕਾਮਯਾਬੀ	success (f.)
ਕਾਰਜ	deed (m.)
ਖਰਚ	expenditure (m.)
ਖਰਚਾ	expenditure (m.)
ਖ਼ਾਮੋਸ਼	quiet
ਖੇਵਟ	boatman (m.)
ਗਲਤੀ	mistake (f.)
ਗੁੰਨਣਾ	to knead, to weave

ਗੋਲਾ	bomb (m.)
ਘੜਨਾ	to make
ਘਿਰਨਾ	to be surrounded
ਘੁਮਾਉਣਾ	to encircle
ਘੇਰਾ	circle (m.)
ਚੱਕਰ	circle (m.)
ਚਮਕਣਾ	to shine
ਚਾਨਣ	light, moonlight (m.)
ਚਿਹਰਾ	mask (m.)
ਚਿਤਰਕਾਰ	painter (m.)
ਚਿਤਾਵਣੀ	warning (f.)
ਚੁੱਪ ਛਾ ਜਾਣਾ	to be completely silent
ਚੋਟੀ	top (f.)
ਚੋਣਵਾਂ	selected
ਚੌਕੀ	seat, guard (f.)
ਚੌਖਟਾ-ਜੜਾ	framed
ਚੌਪਈ	a poetic meter (m.)
ਛੰਡੇ	cymbals (m. pl.)
ਜਜ਼ਬਾ	feeling, enthusiasm (m.)
ਜਲੂਸ	procession (m.)
ਜਾਚ	device (f.)
ਜਿੱਤ	victory (f.)
ਝਾਕੀ	scenery (f.)
ਝਿਲਮਿਲ	flickering, glittering
ਝੁੰਘੇਰਾ ਕਰਨਾ	to deepen
ਤਜੁਰਬਾ	experiment (m.)
ਤਰਤੀਬ	order (f.)
ਤਾਜ	crown (m.)

ਤਿਉਹਾਰ	festival (m.)
ਤਿੰਨ-ਭਾਗਾ	three-part (adj.)
ਤੀਵੀ	woman, wife (f.)
ਦਹਾਕਾ	decade (m.)
ਦਰਸ਼ਕ	viewer (m.)
ਦਰਸ਼ਨੀ	worth seeing (adj.)
ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵਾਂ	attractive
ਦੁਹਰਾਉਣਾ	to repeat
ਨੱਚਣਾ	to dance
ਨ੍ਰਿਤ	dance (m.)
ਨ੍ਰਿਤ-ਨਾਟ	dance-play (m.)
ਨਿਉ ਦਿੱਲੀ	New Delhi
ਨਿਸ਼ਚਤ	fixed, decided, certain
ਨਿਗਾਹ	glance (f.)
ਨਿਪੁੰਨ	expert, clever
ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ	director (m.)
ਨਿਰਮਾਤਾ	maker, creator (m.)
ਪਹਾੜੀ	mountain (adj.)
ਪੱਛਮ	west (m.)
ਪੱਧਰ	open platform (m.)
ਪਰਛਾਵਾਂ-ਨਾਟ	shadow play (m.)
ਪਰਭਾਤ-ਫੇਰੀ	morning circuit, march around the village or city in the morning (f.)
ਪਰਮਪਰਾ	tradition (f.)
ਪ੍ਰਾਚੀਨ	ancient
ਪ੍ਰੇਰਨਾ	inspiration (f.)
ਪਾਰ ਕਰਨਾ	to take across
ਪੁਸ਼ਾਕ	dress (f.)
ਪੁਤਲਾ	effigy (m.)

ਪੁਤਲੀ	puppet (f.)
ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਕਰਨਾ	to present
ਫੈਲਨਾ	to spread
ਬਸਤੁ	thing (f.)
ਬੰਸਰੀ	flute (f.)
ਬਨਵਾਸ	exile into the forest (m.)
ਬਾਕਾਇਦਾ	as usual, according to the rules, regular
ਬਿਜਲੀ	lightening (f.)
ਬੁਤ	idol (m.)
ਬੋੜੀ	boat (f.)
ਭਰਵਾ	full
ਭੜਕਣਾ	to be enraged, enflamed
ਭੜਕਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼	vivid scenes
ਭਾਜੜ	flight (f.)
ਭਾਰਤੀਯ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ	Indian Arts Center
ਭਾਵੁਕਤਾ	emotion (f.)
ਮਹਿਕਮਾ	department (m.)
ਮੁਖਮਲ	muslin (f.)
ਮੰਚ	stage
ਮੱਲਣਾ	to rub
ਮੁਕਟ	headdress, crown (m.)
ਮੂਰਤ	image (f.)
ਮੈਦਾਨ	plain, field (m.)
ਯਥਾਰਥਕ	realistic
ਯੁਧ	war (m.)
ਰੰਗਮੰਚ	stage (m.)
ਰਚਿਤ	written by
ਰਾਖ਼ਸ਼	Ra:kṣasa, demon (m.)

ਰੰਗਲਾ	colorful
ਰਾਮ ਲੀਲਾ	folk play depicting the life of Rama (f.)
ਰੀਤ-ਰਸਮ	tradition, custom (f.)
ਰੇਸ਼ਮ	silk (f.)
ਲੰਕਾ-ਦਹਿਨ	burning of Lanka: (Ceylon)
ਲੀਲਾ	acting, play, particularly about religious figures (f.)
ਵਾਪਰਨਾ	to occur
ਵਾਰਤਾਲਾਪ	dialogue (m.)
ਵਿਉਪਾਰੀ	trader, merchant (m.)
ਵਿਜੈ	victory (f.)
ਵਿੱਥ-ਸੂਝ	sense of distance, perspective (f.)

8.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਭਗਤੀ-ਲਹਿਰ ਕਦੇ ਫੈਲ ਗਈ ਤੇ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ?
੨. ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਕਿਸ ਸਮਾਂ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਦਿਨ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?
੩. ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਜਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ?
੪. ਜਨਕ, ਸੀਤਾ, ਰਾਮ, ਲਛਮਣ, ਰਾਵਣ ਕੌਣ ਸਨ?
੫. ਬਹੁ-ਪੱਧਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼-ਤਰਤੀਬ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ?
੬. ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋਏ ਪੁਤਲੇ ਕਿਸ ਦੇ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ?
੭. ਦੁਸਹਿਰਾ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਦਿਨ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਭਾਗ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
੮. ਪੁਤਲੇ ਕੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ?
੯. ਬਨਾਰਸ ਦੀ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕੌਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ?
੧੦. ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਅਸਥਾਨਾਂ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?
੧੧. ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?

੧੨. ਕਥਾਕਾਰ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ?
੧੩. ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਦਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
੧੪. ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਵਰਗਾ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੁਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ?
੧੫. ਪਾਰਸੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦਾ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਉਤੇ ਕੀ ਪਰਭਾਵ ਪਿਆ?
੧੬. ਨ੍ਰਿਤ-ਨਾਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ?
੧੭. ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਦੇ ਮੇਲੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ?

8.4 Fill in the blanks:

੧. ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਵਿਚ — ਦਿਨ — ਹਨ।
੨. ਕਲਾਕਾਰ ਚੌਪਈਆਂ ਗਾਕੇ — ਹੋਏ ਨਾਟਕ-ਕਰਮ ਨੂੰ — ਹੈ
੩. ਇਹ ਜਾਚ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ — ਜੀ ਰਹੀ ਹੈ।
੪. ਇਹ ਵਿਥ-ਸੁਝ ਅਜਿਹਾ — ਕੰਧ ਚਿਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ — ਹੈ।
੫. ਇਹ ਪੁਤਲੇ ਵਡੀਆਂ — ਆਖਾਂ — ਹਨ।
੬. ਰਾਮਨਗਰ ਵਿਚ — ਜਾਂਦੀ ਰਾਮ ਲੀਲਾ — ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।
੭. ਕਥਾਕਾਰ ਤੁਲਸੀ-ਰਚਿਤ — — ਚੌਪਈਆਂ — ਹੈ।
੮. ਨਾਟਕ ਸ਼ੁਰੂ — ਤੋਂ — ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਾਥੀ — ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
੯. ਉਹ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲ — ਚਿਤਾਵਣੀ — ਹੈ।
੧੦. ਜਦ ਕਥਾਕਾਰ ਤੁਲਸੀ — ਚੌਪਈਆਂ — ਹੈ, — ਇਕ ਦਮ — ਪਾਸੇ ਚੁੱਪ — ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
੧੧. ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਮ ਦੀ ਆਰਤੀ — ਹੈ।
੧੨. ਇੱਥੇ — ਤੋਂ ਇਹ ਪੰਚਪਰਾ — ਆਉਂਦੀ ਹੈ
੧੩. ਕਥਾਕਾਰ ਦੇ ਗੀਤ — ਲੀਲਾ — — ਹੈ।
੧੪. ਇਹ ਲੀਲਾ — ਲਖਾਂ — ਖਰਚ — ਹਨ।
੧੫. ਕੋਈ — ਆਦਮੀ ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ — ਹੈ।

8.5 Translate into Panjabi:

1. Ra:m Li:la: came into existence in Uttar Pradesh.
2. Every night a certain part of the Ra:ma:yana is enacted.
3. At the same time, different shops are decorated in many places.
4. On Dashara day, Ra:m Li:la: ends.
5. The Ma:ha:ra:ja: bore the whole expenditure for this.
6. It takes twenty days to act out the play.
7. People sit in a circle near the elephants.
8. People flee and try to find a good place.
9. He took him as his brother.
10. Generally this is the way they play Shakespeare's dramas.
11. Thousands of dollars are spent on this.
12. People become a part of the play.
13. He has given his play the form of a shadow play.
14. The voice of the reader resounds over their heads.
15. The Ra:m Li:la: is performed in a circle of about a mile.

8.6 The verb ਲਗਣਾ is used when one wishes to indicate the span of time necessary to accomplish an activity:

ਇਸ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਵਿਚ ਚੌਦਾਂ
ਦਿਨ ਲਗਦੇ ਹਨ

it takes 14 days to enact
the Ra:m Li:la:

ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪੰਜ ਮਿੰਟ
ਲਗਦੇ ਹਨ

it takes five minutes to do
this job.

ਲਗਣਾ is conjugated for tense; the verb expressing the action occurs in its contracted infinitive form, followed by the post-position ਵਿਚ . The "it" of the above sentences is not translated into Panjabi; the length of time mentioned ("days", "minutes") is the subject of the sentence,

and ਲਗਣਾ agrees with it in gender and number.

Translate into Panjabi:

1. It takes five days to read this book.
2. It took three years to finish this work.
3. It will take only a minute to do this.
4. Why did it take so long?
5. How long will it take to go to San Francisco?
6. It took so long to come here because you told us the wrong way.
7. I don't know how long it will take to walk to his house.
8. Why should it take that long when you know the way?
9. Read and see how long it takes to write a letter.
10. Who said it will take ten days to cross the country?

ਦਾਵਾਨਲ
ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ

ਝਾਗ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿੱਖੜੇ ਪੈਂਡੇ,
ਧਾਰ ਤਿੱਖੀ 'ਤੇ ਪੈਰ ਧਰ ਧਰ ਕੇ,
ਅੱਜ ਆਏ ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਜੂਹ ਅੰਦਰ।

ਦੂਰ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀਮਾ ਤਕ
ਵੈਰ-ਘਿਰਣਾਂ ਦਾ ਤਪ ਰਿਹਾ ਇਕ ਥਲ,
ਏਸ ਤਪਦੇ ਤਮਾੜ ਥਲ ਅੰਦਰ,
ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਬੂਟਾ:
ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਜੂਹ 'ਚ ਹੁਸਨ ਦਾ ਬੂਟਾ।

ਏਸ ਬੂਟੇ ਦੇ ਹੇਠ ਆ ਨੇ ਜੁੜੇ
ਕਾਫ਼ਲੇ ਕੋਈ ਦਰਦਮੰਦਾਂ ਦੇ,
ਲੰਮੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਉੱਖੜੇ ਹੋਏ
ਇਥੇ ਮਹਿਫ਼ਲ ਸਜਾ ਕੇ ਹਨ ਬੈਠੇ।

ਏਸ ਬੂਟੇ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਸਿੱਠੀ,
ਏਸ ਬੂਟੇ ਦੀ ਪੈਣ ਹੈ ਠੰਡੀ,
ਏਸ ਬੂਟੇ 'ਤੇ ਚੁਕੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ,
ਏਸ ਬੂਟੇ 'ਤੇ ਬੁਲਬੁਲਾਂ ਬੋਲਣ,
ਇਥੇ ਬੈਠੀ ਹੈ ਡਾਰ ਘੁਗੀਆਂ ਦੀ,
ਹਿਥੋਂ ਉਡਦੀ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦੀ ਲੜੀ,
ਫੜ ਕੇ ਚੁੰਜਾਂ 'ਚ ਖ਼ਤਮੁਹੱਬਤ ਦੇ:
ਦੋਸਤੀ, ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਦੇ ਕਿੱਸੇ।

ਦੂਰ ਪਰ ਕਾਗ ਕੋਈ ਕੁਰਲਾਦਾ।
ਦੂਰ ਪਰ ਬਾਜ਼ ਕੋਈ ਮੰਡਲਾਦਾ!!

ਝੁੱਲ ਪੈਂਦੀ ਕਦੇ ਹਵਾ ਤੱਤੀ,
 ਚੀਖਦਾ ਦੈਂਤ ਕੋਈ ਐਟਮ ਦਾ,
 ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਛੱਡ ਕੇ ਮੂੰਹੋਂ
 ਕੋਈ ਚਿੰਘਾੜਦਾ ਕਿਤੇ ਰਾਕਸ਼,
 ਭੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸ਼ਾਨਤੀ-ਯਗ ਨੂੰ
 ਸੁੱਟੇ ਕੇ ਹੱਡੀਆਂ ਤੇ ਖੋਪਰੀਆਂ,
 ਝੁੱਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਹਵਾ ਤੱਤੀ।

ਝੁੱਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਹਵਾ ਤੱਤੀ,
 ਸਾਡੀ ਮਹਿੰਦੀ ਦਾ ਰੰਗ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ।
 ਸਾਡੇ ਸਿਹਰੇ ਦੇ ਫੁਲ ਮੁਰਝਾਏ।
 ਹਿੱਕ ਪਰਬਤ ਦੀ ਚੀਰਦਾ ਤੇਸਾ
 ਹੱਥ ਫ਼ਰਹਾਦ ਦ ਖਲੋ ਜਾਂਦਾ।
 ਦੇਖ ਮੈਲੀ ਨਜ਼ਰ ਮੁਠਾਫ਼ੇ ਦੀ
 ਕਣਕ ਨ੍ਹੇਰੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲੁਕ ਜਾਂਦੀ,
 ਖਾਣ ਲਗਦੀ ਹੈ ਵਾੜ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ,
 ਪੁਤ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲ ਨੇ ਜਾਂਦੇ।

ਦੂਰ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀਮਾ ਤਕ,
 ਵੈਰ-ਪਿਰਣਾਂ ਦਾ ਤਪ ਰਿਹਾ ਇਕ ਥਲ,
 ਏਸ ਤਪਦੇ ਤਮਾੜ ਥਲ ਅੰਦਰ,
 ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਬੂਟਾ:
 ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਜੂਹ 'ਚ ਹੁਸਨ ਦਾ ਬੂਟਾ।

ਏਸ ਬੂਟੇ ਦੇ ਹੇਠ ਆ ਨੇ ਜੁੜੇ
 ਕਾਫ਼ਲੇ ਕੋਈ ਦਰਦਮੰਦਾਂ ਦੇ,
 ਲੰਮੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਉੱਖੜੇ ਰੋਏ
 ਇਥੇ ਮਹਿਫ਼ਲ ਸਜਾ ਕੇ ਹਨ ਬੈਠੇ।

ਲੈ ਕੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ
 ਏਸ ਮਹਿਫ਼ਲ 'ਚ ਆਂਜ ਆਏ ਹਾਂ।
 ਇਹਨਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੀ ਕਰਕੇ ਦੀਵਾਲੀ
 ਕੱਟ ਛੱਡੀ ਹੈ ਰਾਤ ਮੱਸਿਆ ਦੀ,
 ਗ਼ਮ ਦੀ ਪਤਝੜ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਸੀਨੇ ਵਿਚ
 ਫੇਰ ਵੀ ਅਜ ਮੁਸਕਾਏ ਹਾਂ।

ਸਾਰੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੈ,
 ਪਰ ਤਿਰੀ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਰੁਖ ਥੱਲੇ
 ਸਾਨੂੰ ਛਾਂ ਦਿਲਬਰੀ ਦੀ ਦਿੱਸੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੂੰ ਸੁਣ ਲਈ,
 ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਮੈਂ ਜਾਣੀ।

ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦੇਹ ਸਾਜਨ,
 ਹੇ ਮੇਰੇ ਕਰਕਮੰਦ! ਹੇ ਹਾਣੀ!

ਜੱਗ ਸੜਦਾ ਹੈ, ਜੱਗ ਬਲਦਾ ਹੈ।
 ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਦਾ ਕੌਲ ਜਲਦਾ ਹੈ!!

ਤੇਰੇ ਸੀਨੇ 'ਚ ਖੋਹ ਮੁਹਬਤ ਦੀ,
 ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪਿਆਸ ਹੈ ਤੇਰੀ,

ਆ ਕਿ ਦਰਦਾਂ ਦਾ ਸੋਹਿਲਾ ਗਾਈਏ।
 ਜੱਗ ਸੜਦਾ ਹੈ, ਠੰਡ ਵਰਤਾਈਏ।

9.1 Phrases

ਲੰਮੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਉੱਖੜੇ ਰੋਏ
 ਮਹਿਫ਼ਲ ਸਜਾਨਾ
 ਬੁਲਬੁਲ, ਘੁਗੀ, ਕਬੂਤਰ

uprooted for a long time
 to have a party, a happy
 gathering
 symbols of peace

ਰਾਕਸ਼ ਭੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸ਼ਾਨਤੀ-ਯਗ ਨੂੰ	According to the myths, demons used to obstruct the prayers, sacrifices, rituals and meditation of the saints. The cries of war and atom bombs are doing the same, according to the poet, to destroy humanity's efforts for peace. As the demons threw bones and skulls into the sacrificial place, so will the atom bombs do.
ਮਹਿੰਦੀ, ਸਿਹਰਾ	auspicious symbols, used for the marriage ceremony
ਖਾਣ ਲਗਦੀ ਹੈ ਵਾੜ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ	the fence begins to eat the crops, that is, the persons made responsible for the protection of the people begin to destroy them.
ਇਹਨਾਂ ਜਖਮਾਂ ਦੀ ਕਰਕੇ ਦੀਵਾਲੀ ਕੱਟ ਛੱਡੀ ਹੈ ਰਾਤ ਮੱਸਿਆ ਦੀ	Di:wa:li: is celebrated on the night when the moon does not rise (ਮੱਸਿਆ), by lighting a row of lamps. In the lamps burns oil and wicks (here symbolized by the wounds which, like Di:wa:li: lamps, see one through the dark night of life).
ਪਤਝੜ	a symbol of sadness, as opposed to Spring when everything is supposed to smile.
ਪਿਆਸ ਹੈ	is great longing
ਪੁਤ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲ ਨੇ ਜਦੋ	sons don't care about their mothers--a sin and sign of extreme ingratitude

9.2 Vocabulary

ਐਟਮ	atom bomb (m.)
ਇਸ਼ਕ	love (m.)
ਉੱਖੜਨਾ	to be uprooted
ਸੜਨਾ	to decay, rot
ਸ਼ਾਨਤੀ-ਯਗ	prayer, sacrifice, offering made for peace (m.)
ਸਿਹਰਾ	chaplet of flowers, generally worn by bride & groom (m.)
ਸੀਨਾ	heart (m.)
ਸੋਹਿਲਾ	song sung by an exorcist in praise of the person being exorcised (m.)

ਹੁਸਨ	beauty (m.)
ਕਣਕ	wheat (f.)
ਕਬੂਤਰ	pigeon (m.)
ਕਾਗ	crow (m.)
ਕਾਰਵਾਨਾ	caravan (m.)
ਕੁਰਲਾਉਣਾ	to shriek, cry
ਕੌਲ	promise (m.)
ਖੇਪਰੀ	skull (f.)
ਖੋਹ	cave (f.)
ਚਿੰਘਾੜਨਾ	to roar, screech
ਚਿੜੀ	bird (f.)
ਚੀਖਣਾ	to scream, wail
ਚੁੱਜ	= ਚੁੱਝ
ਛਾ	= ਛਾਉਂ
ਜਖ਼ਮ	wound (m.)
ਜੁੜਨਾ	to gather, assemble (intr.)
ਜੂਹ	pasture, meadow (f.)
ਝਾਗ	foam (m.)
ਝੁਲਣਾ	to swing
ਡਾਰ	row, flock, line of birds (f.)
ਤੱਪਣਾ	to burn
ਤਮਾੜ	barren
ਤੇਸਾ	adze-like tool used by a carpenter (m.)
ਥਲ	ground, place (m.)
ਥੱਲੇ	at the bottom, under
ਦਰਦ	pain, agony (m.)
ਦਰਦ ਮੰਦ	compassionate
ਦਾਵਾ ਨਲ	forest fire, conflagration (here, torment of the heart) (f.)

ਦਿਲਬਰੀ	love, affection (f.)
ਦੀਵਾਲੀ	Diwali, the festival of lights (f.)
ਦੈਂਤ	demon (m.)
ਦੋਸਤੀ	friendship (f.)
ਧਾਰ	stream, current (f.)
ਫ਼ੇਰਾ	= ਹਨੇਰਾ
ਪੰਚਸ਼ੀਲ	a set of five principles for conducting international affairs (m.)
ਪਤਝੜ	autumn (f.)
ਪਿਆਸ	thirst (f.)
ਪੁਤ	= ਪੁੱਤਰ
ਪੈਂਡਾ	path, road (m.)
ਪੈਣ	breeze, air (f.)
ਫ਼ਰਹਾਦ	appeal (f.)
ਬਲਨਾ	to burn, blaze
ਬਾਜ਼	hawk (m.)
ਬਿਖੜਾ	difficult
ਬੂਟਾ	shrub, plant, bush, flower (m.)
ਮਹਿਫ਼ਲ	assembly (f.)
ਮੰਡਲਾਉਣਾ	to circle
ਮੁਹੱਬਤ	love (f.)
ਮੁਨਾਫ਼ਾ	profit (m.)
ਮੁਰਝਾਉਣਾ	to fade
ਰੁਖ	= ਰੂਖ
ਲੜੀ	string, line (f.)
ਲਾਟ	blaze; flame (f.)
ਵਾਸ਼ਨਾ	smell, odor (f.)
ਵਾੜ	fence, hedge (f.)

9.3 Rewrite the poem in Panjabi prose order and prepare a summary in English.

9.4 Translate into Panjabi:

1. In this burnt place I see a plant of love.
2. The caravans come and sit under this plant.
3. The birds eating from the plant sing sweet songs.
4. A long line of pigeons was sitting there.
5. Far away a hawk is circling in the sky.
6. The atom bomb devil is screaming, shooting fire from its mouth.
7. Hot winds blow, collecting bones and skulls.
8. Protectors are killing the people they are charged to protect.
9. We have come here with thousands of wounds in our hearts.
10. Although it is the autumn of the sorrow in our hearts, we still smile.
11. The whole world is on fire.
12. God has heard the voice of our hearts.
13. My heart longs for you.
14. Give me some solace; my soul is burning.

9.5 Note in this poem the use of the present perfect tense, which consists of the past participle with ਹੈ, ਹਾ, ਹੋ or ਹਨ, depending upon the person. For example:

ਸਾਡੀ ਇਕ ਬੂਟਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਹੈ

A plant has come to our sight (has appeared)

ਮਹਿਫ਼ਲ ਵਿਚ ਅੱਜ ਆਏ ਹਾਂ

We have come to the assembly

ਫੇਰ ਵੀ ਅੱਜ ਮੁਸਕਾਏ ਹਾਂ

Even so, we have smiled today

ਸਾਰੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੈ

The whole forest has caught fire

Translate into Panjabi:

1. We have just arrived here and we don't know the way.
2. He has finished the book which he began to read yesterday.
3. All the houses have caught fire.
4. We have seen this city.
5. The temple has become visible, although we are five miles from the city.
6. What else have you done? Nothing?
7. They have gone mad.
8. It has become late. We should go now.
9. How many cities have you visited in America?
10. I have ridden an elephant in India several times.

ਸਵਰਾਜ ਕੀ ਹੈ?

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ

ਬਲਕ ਤੇ ਬੁਖਾਰੇ ਵਿਚ ਛੱਜੂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਆਪਣੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਰਗਾ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਸਕਿਆ? ਕਿਉਂਕਿ ਓਥੇ ਛੱਜੂ ਜਾਂ ਮਹਿਮਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਗੁਲਾਮ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਹਦਾ ਸਵਰਾਜ ਸੀ। ਏਸ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਨਾ ਬਲਕ ਦੇ ਗਲੀਚੇ ਤੇ ਨਾ ਬੁਖਾਰੇ ਦੀਆਂ ਮਹਿਮਾਨੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇ ਛੱਜੂ ਆ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੁਕਰੇ ਚਾਹੇ ਕਿੱਲੀਆਂ ਠੋਕ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਬਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਚਾਹੇ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਇਹਦੀ ਕੁੰਜੀ ਉਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਲੈਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਸਵਰਾਜ ਹਰ ਜੀਵ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਿੱਠੀ ਖ਼ਾਬ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਮਝੇ ਜਾਂ ਨਾ ਸਮਝੇ, ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਕਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਪੈਣਾ ਵਿਚ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ, ਬਾਜਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ, ਪਿੰਜਰੇ ਦੇ ਰੱਜੇ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਗੌਂਦੇ ਹਨ, ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਖੇ ਦੁੜੀਂਗੇ ਮਾਰਦੇ ਹੋਵਾਨ, ਬਾਘਾਂ ਬਘਿਆੜਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ, ਭਰੀਆਂ ਖੁਰਲੀਆਂ ਉਤੇ ਬੱਧਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪਨਾਹ ਪਰਾਧੀਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦੁਆ ਸਕੀ। ਮਹੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ, ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ, ਭਰੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨੌਕਰ, ਓੜਕ ਪੁਕਾਰ ਉੱਠੇ ਹਨ: "ਪਰ-ਅਧੀਨ ਸੁਫ਼ਨੇ ਸੁਖ ਨਾਹੀਂ!" ਕਿਉਂ? ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਢਲਿਆ ਹੈ, ਇਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਨਾਹ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਪਰਾਧੀਨਤਾ ਇਹਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹਨੂੰ ਚੁਭਦੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਬਹਾਦਰ ਆਦਮੀ ਤੇ ਕੌਮਾਂ ਮੌਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਾਧੀਨ ਹੋਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ, ਕੁਝ ਝੁੰਡਣਾ, ਕੁਝ ਬਣਨਾ ਤੇ ਕੁਝ ਬਣਾਨਾ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਤੰਤਰ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨੌਕਰਾਂ, ਚਪੜਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ 'ਭਾਵੇਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਉਤੇ ਉਹ ਸੁਨਹਿਰੀ ਰੂਹਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਹੜੀ ਇਕ ਥੋੜੀ ਜਿੰਨੀ ਭੌਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹਦੇ ਕਪੜੇ ਮੋਟੇ ਹੀ ਹੋਣ।

ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ-ਆਤਮਾ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਧਨ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸੁਖੀ ਵਰਗੀ ਪੁਸ਼ਪ ਜੰਜੀਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਏਸ ਨੇ ਗਲੇਂ ਤੋੜ ਸੁਟਿਆ ਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਦੀ ਤਾਘ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਵਰਾਜ ਤੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਰੱਬੀ ਤਾਘਾਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵ ਦੀ ਅੰਤਮ ਹੋਣੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਹੀ ਉੱਚਾ ਆਚਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੁਤੰਤਰ ਕੌਮਾਂ ਭਾਵੇਂ ਜਾਹਿਲ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਮਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਹਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਾਸੱਲੀ ਤੇ ਮਰਦਾਉਪੁਣਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਗਾਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਤੱਕ ਵੇਖੋ, ਕਿਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮਿਲਾ ਵੇਖੋ - ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਸਵੈ-ਸਨਮਾਨ, ਸਵੈ-ਸ਼ਰਧਾ, ਸਵੈ-ਰਾਜ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਨਿੱਘ, ਅਝੱਕ ਅੱਖੀਆਂ ਤੇ ਨਿਸ਼ੰਗ ਬੋਲ! ਨਾ ਧਨ, ਨਾ ਤਾਕਤ, ਨਾ ਰੁਤਬਾ, ਨਾ ਹੁਸਨ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਉਪਰ ਦੱਸੀ ਅਮੀਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਜ ਰੋਲਾਂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਇਕ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕੌਮਾਂ ਉੱਨਤੀ ਦੀ ਸੜਕ ਉਤੇ ਨੱਠੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਪਲਟ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਓਹੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹਨ ਜੋ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲੇਂ ਸਨ। ਓਹੀ ਵਹਿਮ, ਓਹੀ ਔਕੜਾਂ, ਓਹੀ ਸਾਧਨ।

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਹਾਲਤ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਕਾਹਲੇ ਹਲ ਦੀ ਲੋੜਵੰਦ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਨਹਿਮ ਤੇ ਗਰਮ-ਧੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਹਿਫੀਕਾਂ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਗ਼ਲਤ ਜਾਂ ਠੀਕ ਉੱਦਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਰਾਜਸੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵੀ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ, ਪਰ ਇਕ ਸੈਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰੀਤ-ਪ੍ਰੇਰੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਬਣਾਓ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਸੁਲੋਹਾ ਪੁਚਾਣ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ, ਸਸਤਾ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ, ਭੁਲੇਖੇ ਕਢਣ, ਭਰਮ ਦੂਰ ਕਰਨ, ਭਰਾ ਨੂੰ ਭਰਾ ਕੋਲੋਂ ਨਿਖੇੜ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਬ ਦੀ ਥਾਂ ਸਰਲ ਤੇ ਸਾਝ ਮਜ਼ਬ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ, ਜਿਦ੍ਹੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਬਣ ਜਾਣ, ਤੇ ਸਾਰੀ ਖ਼ਲਕਤ ਨੂੰ ਇਕੋ ਰਚਣਹਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਕਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਦੁਖਾਣ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉੱਠਣ ਤੇ ਉਠਾਣ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਖੁਸਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਾਰਨ ਕੌਮ ਵਿਚੋਂ ਹਟਾਓ।
 ਔਖਿਆਈਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰੋ, ਕੌਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੀ ਮੁਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ਸਾਡੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ: ਭੈੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ, ਥੋੜੀ ਵਿਦਿਆ, ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ
 ਦਾਸ-ਸੁਭਾ, ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ, ਅਣਖਿਆਲੇ ਰੁਲਦੇ ਬੱਚੇ, ਹੱਡੀਆਂ ਵਿਚ
 ਰਚੇ ਭਰਮ, ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ, ਉਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ
 ਹਕੂਮਤ। ਇਹ ਲਿਸਟ ਠੀਕ ਬੜੀ ਲੰਮੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਪਾਨ, ਰੂਸ, ਤੁਰਕੀ ਦੀਆਂ
 ਮਿਸਾਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੁਝ ਉਹ ਕਰ ਸਕੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਜਾਤਾ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ
 ਚਿਰਕੇ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕਰੋ ਕਿ ਸਵਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ
 ਕਰ ਲਓ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਿ ਕਿਉਂ ਸੁਤੰਤਰ ਰਹਿ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਾ
 ਪਰਾਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਜੀਉਣ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ
 ਉਹ ਜੀਵਨ-ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ਘੁਲਣ ਦਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ,
 ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟਣ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਿਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ-
 ਦੀ, ਨਾ ਖੋਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਲੈਣ ਲਈ ਇਹਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
 ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਯੋਗ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਦ੍ਹੇ ਕੋਲ ਅਕਲ, ਸਿਹਤ, ਆਚਾਰ ਤੇ ਮਰਦਾ ਵਾਂਗ
 ਜੀਉਣ ਮਰਨ ਦਾ ਜਿਗਰਾ ਹੈ। ਘਿਰਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਆਪਣਾ ਘਰ
 ਸੋਧਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਤੀਜੀ ਗੱਲ, ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਅਕਲ ਕਿੰਨੀ ਹੈ,
 ਤੁਹਾਡਾ ਧਨ ਅਮੁਕ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਤਕ ਤੁਹਾਡੇ ਅਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾਸ-ਸੁਭਾ ਦਾ ਖ਼ਿਲਾਰਾ
 ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਤੁਹਾਡੇ ਬੰਗਲੇ ਦੇ ਅਲੇ ਦੁਆਲੇ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਗਾਲ-ਕੋਠੀਆਂ ਹਨ, ਤਦ
 ਤਕ ਨਾ ਅਮਨ ਤੇ ਨਾ ਪੂਰਾ ਸੁਆਦ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਸਕੋਗੇ, ਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ
 ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਜਿਦ੍ਹੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਸਵਰਾਜ ਨਹੀਂ, ਜਿਦ੍ਹੀ ਕੌਮ ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ
 ਕੋਈ ਭਾਰ ਨਹੀਂ, ਜਿਦ੍ਹੇ ਉਤੇ ਬੇਗਾਨਾ ਤੇਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਦੇ ਧੌਣ ਚੁਕ ਕੇ ਤੁਰ ਨਹੀਂ
 ਸਕਦਾ, ਉਹਦਾ ਧਰਮ ਦਾ ਮਾਣ ਕੂੜਾ ਹੈ।

ਹੋਣਹਾਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਦੀ ਭੁਖ ਨੰਗ ਦਾ ਚੇਤਾ ਰਖ ਕੇ ਹਰੇਕ ਫ਼ਜ਼ੂਲ-ਮੁਰਚੀ
 ਤੋਂ ਲਜਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜ਼ਾ ਮਾਰ

ਰਹੇ ਹਨ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਛਿੱਬੀਆਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਬਦੇਸ਼ੀ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ
ਭਰੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸ਼ਰਮਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੇਕਾਰ ਜਵਾਨੀ ਤੇ ਵਿਹਲੇ ਕਾਰੀਗਰ
ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ।

10.1 Phrases:

ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ

greatest, biggest

ਕਲੇ ਘਰ

happy, wealthy households

ਮਨ-ਅਧੀਨ ਸੁਫ਼ਨੇ ਸੁਖ ਨਾਹੀਂ

even in dreams there is no
happiness in slavery

ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ

because of its being contrary
to human nature

ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ

there must be some reason

ਅੱਖ ਮਿਲਾ ਦੇਖੋ

look in the eyes

ਨਕਸ਼ਾ ਪਲਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ

has changed its shape

ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ

day by day

ਹੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਰਚੇ

absorbed in our bones

ਜਦ ਤਕ

as long as

ਤੁਹਾਡੇ ਅਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾਸ ਸੁਭਾ ਦਾ ਖਿਲਾਰਾ ਹੈ

if you nourish a slavish nature

ਪੂਰਾ ਸੁਆਦ ਲੈ ਸਕੋਗੇ

you will be able to enjoy fully

10.2 Vocabulary

ਅਕਸ

reflection (m.)

ਅਕਲ

intelligence (f.)

ਅਝੱਕ

fixed, unblinking

ਅਣਖਿਆਲਾ

uncared for

ਅੰਤਮ

last

ਅੱਦੋਲਨ

movement (m.)

ਅਨੋਖਾ

strange, peculiar

ਅਫ਼ਗਾਨ

Afghan (m.)

ਅਮਨ

peace (m.)

ਅਮੁਕ

inexhaustible

ਆਚਾਰ

conduct (m.)

ਆਲਾ	niche (m.)
ਇਸਤ੍ਰੀ	woman (f.)
ਔਕੜ	miserable condition (f.)
ਔਖਿਆਈ	rumor (f.)
ਉਜੜਣਾ	to ruin
ਉਠਾਉਣਾ	to raise
ਉਦੱਮ	effort, hard work (m.)
ਉੱਨਤੀ	progress (f.)
ਉਭਾਰਨਾ	to lift, raise
ਓੜਕ	at last
ਸਸਤਾ	cheap, inexpensive
ਸ਼ਖਸੀਅਤ	personality (f.)
ਸੰਪੂਰਨ	complete, fulfilled
ਸਰਮਾਣਾ	to be shy
ਸਵਰਾਜ	self-rule, independence (m.)
ਸਵੀਕਾਰ	accepted
ਸਵੈਸਨਮਾਨ	self-respect (m.)
ਸਵੈ-ਸਰਧਾ	self-reverence (f.)
ਸੜਕ	road, street (f.)
ਸਿਹਤ	health (f.)
ਸ਼ਿਕਾਰੀ	hunter (m.)
ਸੁਤੰਤਰ	independent
ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ	freedom, independence (f.)
ਸੁਨਹਰੀ	golden
ਸੁਨੇਹਾ	message (m.)
ਸੁਫਨਾ	= ਸੁਪਨਾ
ਸੁਭਾ	nature (m.)
ਸੈਨਾ	army (f.)

ਸੋਧਣਾ	to clean, purify
ਹਟਾਉਣਾ	= ਹਟਾਣਾ
ਹਲ	solution (m.)
ਹਿਫਾਜ਼ਤ	safety (f.)
ਹੁਸਨ	beauty (m.)
ਹੈਵਾਨ	beast (m.)
ਹੋਣਹਾਰ	promising
ਹੋਣੀ	birth, becoming, destiny (f.)
ਕਸ਼ਟ	hardship (m.)
ਕੰਗਾਲ	poor
ਕਰਕੇ	because of
ਕਾਹਲਾ	hasty, speedy, quick
ਕਾਰੀਗਰ	artisan (m.)
ਕਿਸਾਨ	peasant (m.)
ਕਿੱਲੀ	nail (f.)
ਕੁੰਜੀ	key (f.)
ਖਤਰਾ	danger (m.)
ਖ਼ਲਕਤ	public (f.)
ਖ਼ਾਬ	dream, desire (f.)
ਖ਼ਿਲਾਰਾ	expansion, extension (m.)
ਖੁਸਣਾ	to be snatched away
ਖੁਰਲੀ	tame animal (f.)
ਖੋਹਣਾ	to lose
ਗਰਮ	hot, extremist
ਗਿਆਨ	knowledge (m.)
ਗੈਰ-ਜਿਮੇਵਾਰ	irresponsible
ਘਿਰਣਾ	hate (f.)
ਘੁਲਣਾ	to mix

ਚਿਰਾਉਣਾ	to take time
ਚੁਬਾਰਾ	attic (m.)
ਚੁੱਭਣਾ	to pierce
ਛਿੱਬੀ ਦੇਣਾ	to chide, ridicule
ਛੂਤ-ਛਾਤ	feeling of touchability and untouchability (f.)
ਜਹਾਜ਼	ship (m.)
ਜ਼ਜੀਰੀ	chain (f.)
ਜਾਹਿਲ	uncultured
ਜਾਤਾ	more
ਜਿਗਰਾ	heart (m.)
ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ	responsibility (f.)
ਜੀਵਨ-ਅਖਾੜਾ	life's field (m.)
ਠੇਕਣਾ	to nail
ਢੱਲਣਾ	to be ground, to be made
ਢੂੰਡਣਾ	to find
ਤਸੱਲੀ	satisfaction (f.)
ਤਹਿਰੀਕ	movement, agitation (f.)
ਤਜਰਬਾ	experience (m.)
ਤਰੱਕੀ	progress (f.)
ਤਾਕਤ	strength (f.)
ਤਾਪ	desire, inclination (f.)
ਦਿੜ੍ਹ	firm
ਦਾਸ-ਸੁਭਾ	slave mentality (m.)
ਦੁਖਾਣਾ	to hurt
ਦੁੜੰਗ ਮਾਰਣਾ	to leap
ਧੰਨਵਾਦ	thanks (m.)
ਧੜਾ	party, organization (m.)
ਧੌਣ	water used for washing (m.)

ਨੰਗ	nakedness (f.)
ਨੱਠਣਾ	to flee
ਨਰਮ	soft, moderate
ਨਿਸ਼ੰਗ	doubtless, fearless
ਨਿਕੰਮੀ	useless
ਨਿਖੇੜ	divided, separated
ਨਿੱਘ	warmth (m.)
ਨਿਰਵਾਣ	Nirvana (m.)
ਨੁਕਰਾ	corner (m.)
ਪਹਿਲਵਾਨ	wrestler (m.)
ਪਨਾਹ	shelter (f.)
ਪਰ-ਅਧੀਨ	dependent on others, slave (adj.)
ਪ੍ਰਸੰਨ	happy
ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ	nature (f.)
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ	published
ਪ੍ਰਵਾਹ	flow (m.)
ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ	legitimacy (f.)
ਪਰਾਧੀਨਤਾ	slavery, dependence (f.)
ਪ੍ਰੀਤ-ਪ੍ਰੇਰਾ	driven by love, love-inspired
ਪਲਟਣਾ	to change
ਪਿੰਜਰਾ	cage (m.)
ਪੁਸ਼ਪ	flower (m.)
ਪੁਕਾਰਨਾ	to call out
ਪੁੱਟਣਾ	to dig
ਪੈਣਾ	sharp
ਫ਼ਜ਼ੂਲ-ਖਰਚੀ	extravagance (f.)
ਬਹਾਦਰ	brave
ਬੰਗਲਾ	bungalow (m.)

ਬੇਗਾਨਾ	= ਬਿਗਾਨਾ
ਬਘਿਆੜ	small tiger (m.)
ਬਦੇਸ਼ੀ	= ਵਿਦੇਸ਼ੀ
ਬੰਧਨ	tying, bondage (m.)
ਬੱਧਿਆ (ਬੱਧਾ)	past participle of ਬੰਨ੍ਹਣਾ
ਬਾਘ	tiger (m.)
ਬਾਜ਼	hawk (m.)
ਭਰੋਸਾ	trust, faith (m.)
ਭੌਂ	land (f.)
ਮਹੱਲ	palace (m.)
ਮਹਿਫੂਜ਼	safe
ਮਹਿਮਾਨ	guest (m.)
ਮਹਿਮਾਨੀ	hospitality (f.)
ਮਜ਼ਦੂਰ	laborer (m.)
ਮਨਜ਼ੂਰ	accepted, approved
ਮਨੋਰਥ	aim, desire, fulfillment (m.)
ਮਰਦ	man (m.)
ਮਰਦਾਉਪੁਣਾ	manliness (m.)
ਮਿਸਾਲ	example (f.)
ਮਲੂਮ ਹੋਣਾ	to seem, appear
ਮੁਕਾਬਲਾ	confrontation (m.)
ਮੁਲਕ	country (m.)
ਯੋਗ	= ਜੋਗ
ਰਚਣਹਾਰ	creator (m.)
ਰੱਜਣਾ-ਪੁੱਜਣਾ	to be satisfied
ਰੱਬੀ	heavenly
ਰਾਜ਼ੀ	happy
ਰੁਤਬਾ	title, position (m.)
ਰੁਲਦ	neglectful, careless

ਰੂਵਾਨਗੀ	radiance (f.)
ਰੇਲ	train, railway (f.)
ਲਜਿਤ	ashamed
ਲਿਸਟ	list (f.)
ਲੋੜਵੰਦ	needy
ਵਰਦੀ	dress, costume (f.)
ਵਾਜ	= ਆਵਾਜ

10.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਬਲਖ ਤੇ ਬੁਖਾਰੇ ਵਿਚ ਕੌਣ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ?
੨. ਛੱਜੂ ਕਿਉਂ ਆਪਣੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ?
੩. ਪੰਛੀ ਤੇ ਹੈਵਾਨ ਕਿਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ?
੪. "ਪਰ-ਅਧੀਨ ਸੁਫ਼ਨੇ ਸੁਖ ਨਾਹੀਂ" ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
੫. ਇਕ ਨੌਕਰ ਤੇ ਮਾਲਕ ਵਿਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
੬. ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਕੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ? ਕਿਉਂ?
੭. ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਕਿਥੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ?
੮. ਆਜ਼ਾਦ ਕੌਮਾਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ?
੯. ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਹੜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹਨ?
੧੦. ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ?
੧੧. ਕੌਮ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨ ਹਟਾਏ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ?
੧੨. ਕੌਮ ਕਦੋਂ ਖਤਮ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
੧੩. ਸਾਡੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ?
੧੪. ਕਿਹੜੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
੧੫. ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਵੇਂ ਪਾਈ ਤੇ ਖੋਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ?
੧੬. ਕਿਸ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਮਾਣ ਕੂੜਾ ਹੈ?
੧੭. ਹੋਣਹਾਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
੧੮. ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕੌਣ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ?

10.4 Fill in the blanks:

੧. ਛੱਜੂ ਨੂੰ ਬਲਖ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੇ — — ਸੁਖ ਨਹੀਂ — — ।
੨. ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੁਕਰੇ — ਕਿੱਲੀਆਂ ਠੋਕ — ।
੩. ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ — ਜਾਂ ਨਾ —, ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ — ਦਾ ਅਕਸ — ਹੈ।
੪. ਜਾਪਦਾ ਹੈ — ਕਿਸੇ ਸ਼ੇਰ ਵਲ ਵੇਖ ਰਹੇ — ।
੫. ਆਤਮਾ ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਧਨ — ਨਹੀਂ — ।
੬. ਉਤੇ ਉਹ ਰੂਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ — ਇਕ — ਦੇ ਮੂੰਹ — — ਹੈ।
੭. ਆਜ਼ਾਦ ਕੌਮਾਂ — ਦੀ ਸੜਕ — ਨੱਠੀਆਂ ਜਾ — ।
੮. ਸਾਡੀਆਂ — ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ।
੯. ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ — ਦਿਨ — ਹਲ ਦੀ — ਹੁੰਦੀ ਜਾ — ਹੈ।
੧੦. ਜਾਪਾਨ ਤੇ ਰੂਸ ਦੀਆਂ — ਸਾਡੇ — ਹਨ।
੧੧. — — ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ — ਕਰ — ।
੧੨. ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਸੇ — — ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।
੧੩. ਘਿਰਣਾ — ਦੀ ਕੋਈ — ਨਹੀਂ।

10.5 Translate into Panjabi:

1. In our house there are neither costly rugs nor the best furniture.
2. However, he can do what he wants.
3. Freedom is the sweetest longing of every soul.
4. Slavery is against man's nature.
5. The splendor which is on a free man's face is not found on the face of a slave.
6. Only in freedom can we learn our responsibilities.
7. Neither riches nor beauty can produce a pleasant personality.

8. We will change the face of our nation.
9. Let the social movement continue, but we should do our work.
10. Remove those causes for which love is lost.
11. First of all, let us understand the true meaning of freedom.
12. We must become worthy of it.
13. As long as we have a slave mentality we cannot progress.
14. The place where there is no friendliness is not worth living in.
15. The nation demands the attention of promising youths.

10.6 Learn the following concordances:

1. ਜਦ ਤਕ ... ਤਦ ਤਕ as long as...then
ਜਦ ਤਕ ਦਾਸ-ਸੁਭਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।
As long as there is slave-mentality, the soul cannot be developed

2. ਜਿਹੜਾ ... ਉਹ one who...he
ਜਿਹੜਾ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।
One who is not free cannot receive respect
ਉਹੀ ... ਜਿਹੜਾ only he...who
ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਯੋਗ ਉਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕੋਲ ਅਕਲ ਹੈ।
Only he is worthy of freedom who has intellect.

3. ਨਾ ... ਨਾ neither...nor
ਨਾ ਤਾਂ ... ਨਾ ਹੀ neither...nor (emphatic)
ਨਾ ਧਨ ਨਾ ਤਾਕਤ ਅਮੀਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
Neither wealth nor power can make a rich personality.

ਭਾਵੇਂ . . . ਭਾਵੇਂ whether...or

ਭਾਵੇਂ . . . ਜਾਂ whether...or

ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਆਮਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ . . .

Whether they are peaceful or not...

ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਮਝੇ ਜਾਂ ਨਾ . . .

Whether he understands or not...

ਜਾਂ ਤਾਂ . . . ਜਾਂ either...or

ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਜਾਵਾਂਗਾ।

Either he or I will go there

Translate the following into Panjabi:

1. As long as you are here, do this work.
2. He who does not think before acting, repents.
3. Neither wealth nor power can give you happiness.
4. Only those who fight for their rights get them.
5. Whether he was good or not, he helped you.
6. Either go or stay, but don't stand there in the doorway.
7. As long as I am the president I will serve the interests of the nation.
8. He neither came nor called.
9. What difference does it make whether he loves you or not?
10. Whatever you sow, so shall you reap.

UNIT XI

ਅੱਗ ਲਗ ਗਈ
ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ

"ਅੱਗ ਲਗ ਗਈ ਹੈ ਜਮਾਨੇ ਨੂੰ" ਖਹੂੰ ਖਹੂੰ ਕਰਦਾ ਉਸ ਦਾ ਅਧ ਖੜ ਜਿਹਾ ਸਜਰਾ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਇਆ ਪਿਉ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਕੁੜ ਕੁੜ ਕਰਦਾ, ਖਪਦਾ ਕ੍ਰਿਝਦਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ। "ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਹਨੇਰ ਸਾਈਂ ਦਾ, ਮਾਰ ਵੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਨਾ ਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਹੈ, ਨਾ ਪਿਉ ਦਾ ਹਯਾ ਹੈ। ਖਤਰੀਆਂ ਦੇ ਪੁਤਰ ਉਸ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਦੇਵਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅੱਵਲ, ਗਊ ਵਾਂਗ ਚੁਪ ਚੁਪਾਤੇ, ਭਲੇ ਮਾਣਸ, ਕਿਸੇ ਵਲ ਅੱਖ ਪਰਤ ਕੇ ਨਾ ਵੇਖਣ, ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਕੇ ਆਉਣ, ਫੇਰ ਘਰ ਦੇ ਨਿਕੇ ਚੁਕੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਕਦੀ ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕਰਨ। ਮੱਝ ਦਾ ਗੁਤਾਵਾ ਵੀ ਕਰਨ, ਪੱਠੇ ਵੀ ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਣ ਆਪ ਹੀ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆਣ, ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਆਉਣ, ਭੈਣ ਵਿਹਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਾਂ ਲਈ ਤਨੂਰ ਵਿਚ ਝੁਲਕਾ ਵੀ ਪਾ ਦੇਣ। ਕਪੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਧੋਣ, ਲੱਸੀ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਸਕੂਲੇ ਚਲੇ ਜਾਣ, ਕਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਨ ਕਰਨ, ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੇ ਤੰਗ ਹੋਏ, ਬੁਟ ਪਾ ਲੈਣ, ਬਾਹਰੋਂ ਬੇਰ ਤੋੜ ਲਿਆਉਣ ਪਰ ਕਪੜੇ ਨਾ ਪਾੜਨ ਇਤਿ ਆਦਿ।"

ਤੇਰਾਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਪ੍ਰਭੂਲ ਬੜਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਅਛੋਹ ਕੋਮਲਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਘੁਟੀਂਦੀ ਦਬੀਂਦੀ ਲਗਦੀ ਸੀ। "ਖੜੀਆਂ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ" ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਦੀ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਕਦੀ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਖਰਚਦੇ, ਮਾਂ ਪਿਉ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਰਾਤੀਂ ਛੇਤੀ ਸੌਂਦੇ ਹਨ, ਸਵੇਰੇ ਜਲਦੀ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜੀਜ਼ ਵਲ ਅੱਖ ਪਰਤ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ।" ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਨਾਂ ਕੁਝ।

"ਨਿਕਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ," ਉਸ ਦਾ ਸਜਰਾ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਇਆ ਪਿਉ, ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਵੀ ਉਮ ਨੂੰ ਗੁਸਾ ਆਉਂਦਾ, ਦਸਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, "ਮਜਾਲ ਗਈ ਹੈ ਕਦੀ ਸਾਡੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਗਾਲ੍ਹ ਆਈ ਹੋਵੇ, ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਮ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਦੀ ਲੂਣੀ ਮਿੱਸੀ ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲਈਦਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਮੈਲ ਖੇਰੇ ਕਪੜੇ ਪਾਈਦੇ ਸੀ। ਕਦੀ ਇਹ ਭੈੜੇ ਫ਼ੈਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕੀਤੇ।"

ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਫੌਜ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਾਮੂਲੀ ਸਿਪਾਹੀ ਤੋਂ ਡਰ ਡਰ ਕੇ, ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਕਤ ਸਿਰ ਬੈਠ ਕੇ ਵਕਤ ਸਿਰ ਉਠ ਕੇ ਉਹ ਹਵਾਲਦਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਵਾਲ ਭੂਰੇ ਪੈ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚਿਮਚਿਮੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਨਾਲ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਬਾਬਾ ਬਾਬਾ' ਕਰ ਕੇ ਸਦਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਲਟਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਅਕਸਰ ਉਹ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਛਾਵਣੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੀਆਂ।

ਪ੍ਰਭੂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਤੇ ਪਰੀਆਂ ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਰੱਬ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਭਰਾ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਸਨ, ਮਾਵਾਂ ਪੁਤਰਾਂ ਨੂੰ ਬਨਬਾਸ ਭੇਜਦੀਆਂ ਸਨ, ਫੁੱਲ ਹੱਸਦੇ ਸਨ, ਬਦਲ ਗੱਜਦੇ ਸਨ, ਬਿਜਲੀਆਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਸਨ।

ਸਭ ਮੂੰਡੇ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਗਲ ਤੇ ਲੜ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਮਾਸਟਰ ਖੁਦ ਗਾਲ਼ੀਆਂ ਕਢਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮਾਸਟਰ ਬੀਮਾਰ ਹੋਏ, ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਜਲਦੀ ਛੁਟੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਸਜਰਾ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਇਆ ਪਿਉ ਉਸ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਭਲਾ ਮਾਣਸ ਸੀ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਉਹ ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਗਉ ਗਏਸ਼, ਚੁਪਚੁਪੀਰਾ, ਹਥ ਲਾਇਆਂ ਮੈਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਅਛੋਹ, ਕੰਵਾਰਾ।

ਪ੍ਰਭੂ ਕਈ ਵਾਰ ਕਲ-ਮੁਕੱਲਿਆਂ ਬੈਠ ਕੇ ਸੋਚਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਪਿਉ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂੰਡਾ ਹੋਵੇਗਾ: ਸਾਫ ਸੁਥਰੇ ਕਪੜੇ ਪਾਏ, ਨਿਕਾ ਜਿਹਾ, ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੇ ਜ਼ਬਾਨ ਨਹੀਂ, ਵਕਤ ਸਿਰ ਸਕੂਲ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਵਕਤ ਸਿਰ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦਾ, ਨਾ ਰੁਸਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਰੋਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਗਾਲ਼ ਕਢ ਲਵੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਕੋਈ ਮਾਰ ਲਵੇ ਚੁਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁੰ ਦੇ ਗੋਹੜਿਆਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਇਨਸਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਸਤ ਨਹੀਂ, ਹਵਾ ਦੇ ਝੋਕਿਆਂ ਨਾਲ ਇਧਰ ਉਧਰ ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਉਠਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ ਬਿਨ ਉਂਜ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕੀਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਹੀਲਾ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਉਂਜ ਹੋਇਆ ਨਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਡੋਲ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਨਿਕੇ ਨਿਕੇ ਝੂਠ

ਉਸਤੋਂ ਬੋਲੇ ਜਾਏ, ਬਿਲਕੁਲ ਮਾਸੂਮ ਜਿਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਕ ਦੋ ਗਾਲ਼ੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਸਾ ਆਉਂਦਾ ਫੜਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਉਹ ਪਿਛੋਂ ਦੰਦੀਆਂ ਵਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਕਦੀ ਕਦੀ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਵਡਿਆਂ ਦਾ ਕਿਹਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਕੁਝ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਲੜਦਾ ਨਾਹਿ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਬ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ਹਰ ਰਵਾਦਾਰੀ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਚੰਡ ਚੰਡੋਕਾ ਚਲ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਬੀਮਾਰ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਦਾ ਕੁਨੀਨ ਖਾਣ ਤੇ ਜੀਅ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਡਾਕਟਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦਾ, ਉਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ।

ਇਤਨੇ ਚੰਗੇ ਪਿਉ ਦਾ ਪੁਤਰ ਪ੍ਰਭੂਲ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਕਿਤਨੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਉਹ ਕਰਦਾ ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਵਰਿਆ ਜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਉਧਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖਹੂੰ ਖਹੂੰ ਕਰਦੇ, ਕੁੜ ਕੁੜ ਕਰਦੇ ਉਸ ਦੇ ਸਜਰੇ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਏ ਪਿਉ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, 'ਅਗ ਲਗ ਗਈ ਹੈ, ਹਨ੍ਹੇਰ ਸਾਈਂ ਦਾ ...'

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਇਸ ਸੋਚ, ਹਰ ਘੜੀ ਦੀ ਇਸ ਪੜਤਾਲ ਤੇ ੧੩-੧੪ ਸਾਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂਲ ਦੀ ਅਤਿ ਲਵੀ ਬੁਧੀ ਇਤਨੀ ਅਚੇਤ ਤੇ ਚੌਕੰਨੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕਦਮ ਉਹ ਚੁਕਦਾ, ਜਿਹੜੀ ਵਲ ਉਹ ਕਰਨ ਲਗਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਜੀਣਾ ਉਸ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਝੂਠ ਸ਼ਾਇਦ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਤਨਾ ਹੀ ਸਗੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਸੱਚ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੂੰਡੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗਾਲ਼ੀਆਂ ਕਢਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਤੋਂ ਕਤਰਾਣਾ ਮੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਲੜਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਸੋ ਉਹ ਇਕਲਵੰਜੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਮਾਂ ਪਿਉ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਚੁਪ ਚੁਪੀਤਾ ਉਹ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ, ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਬਕ ਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਵਕਤ ਬਚ ਜਾਂਦਾ। ਪ੍ਰਭੂਲ ਕਲ ਮੁਕੱਲਾ ਲੇਟਿਆ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਉਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਉਚਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲੇਗਾ, ਕਿਸੇ ਵਲ ਅੱਖ ਪਰਤ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇਵਾ। ਸਭ ਦਾ ਕਿਹਾ ਮੰਨੇਗਾ, ਇਨ ਬਿਨ ਇੰਝ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਨੂੰ ਚਿਤ੍ਰਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੋ ਘੰਟੇ ਬਤੀਤ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਗਲੇ ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲੈਂਦਾ।

ਇਹ ਅਤਿ ਕਠਨ ਤਪ ਕੋਈ ਚਾਰ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਤੂਲ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਬੁਖਾਰ ਵੀ ਇਤਨਾ ਕਿ ੧੦੫-੧੦੬ ਤਕ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ। ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਲ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ ਨੇ ਜਕੜ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅਖੀਰ ਸਦੇਂ ਬੁਖਾਰ ਹੋਰ ਉਤੇ ਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਵਾਵੇਲੀਆਂ ਲੈਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ, ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਮੁੰਡਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ? ਕਿਉਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ? ਮੈਥੋਂ ਝੂਠ ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਉਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਸਾਰੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਔਗ ਲਗ ਗਈ ਹੈ?"

ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਬੋਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਬੋਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭੜਸ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਹਲਕਾ ਹੋਇਆ ਕੋਲ ਮੰਜੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਚੰਝੂ ਭਰੇ ਹਏ ਸਨ। ਨਿਕੀਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਸੀ ਆਪ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਸਕੂਲ ਘੁਸਾਇਆ ਸੀ, ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਸਰਾਰਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਚਿਤ ਚੇਤੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਆਂਦੀਆਂ। ਕਦੀ ਮਾਂ ਪਿਉ ਦਾ ਉਸ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਿਆ, ਰੋਜ਼ ਮਾਸਟਰ ਤੋਂ ਕੁਟਾਈ ਖਾਂਦਾ। ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਨਹਾਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਲੜ ਭਿੜ ਕੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲਿਮ੍ਹਾਂ ਖੁਹਾ ਕੇ ਘਰ ਆ ਵੜਦਾ ਸੀ, ਘਰ ਦੀ ਪੱਕੀ ਭਾਜੀ ਕਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦੀ। ਚੋਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹਲਾਂ ਕਢਦਾ ਸੀ, ਮਾਰਦਾ ਸੀ, ਕੁਟਦਾ ਸੀ, ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਾਹਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਨਾਂ ਕੁਝ।

11.1 Phrases

ਹਨੇਰ ਸਾਈਂ ਦਾ	lit. "darkness of the Lord", What
ਅੱਖ ਪਰਤਕੇ ਨਾ ਵੇਖਣ	is the world coming to?
ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ	1) to be shy 2) to pay no attention
ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਸੀ	obey
ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦਾ	he meant business, he cared for his own work
ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਉਹ ਪਿਛੇ ਦੰਦੀਆਂ ਵਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ	does not disobey
ਚੰਡ ਚੰਡੋਕਾ ਚਲ ਜਾਂਦਾ	no matter how much he would gnash his teeth (repent) later
ਆਪਣੇ-ਆਪ ਤੇ	fight would take place
ਚਿਤ ਚੇਤੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਆਂਦੀਆਂ	at himself
	are not even dreamt of

ਕੁਟਾਈ ਖਾਦਾ
ਛੇ ਛੇ ਮਹਿਨੇ
ਤੇ ਹੋਰ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ

would take a beating
for six months (in a row, re-
peatedly)
and so many other things

11.2 Vocabulary

ਅਖੀਰ ਸਦੇਂ	at last
ਅੱਗ ਲੱਗਣਾ	to catch fire
ਅਚੇਤ	unconscious
ਅਛੋਹ	untouched
ਅਡੋਲ	fixed, not moving
ਅਧ ਖੁੜ	middle-aged
ਅੰਬਣਾ, ਅੰਬ ਜਾਣਾ	to become irritated
ਅੱਵਲ	first, on the top
ਇਕਲਵੰਜਾ	retirement, privacy (m.)
ਇਨਕਾਰ	refusal (m.)
ਸ਼ਕਾਇਤ	complaint (f.)
ਸਤ	truth, strength (m.)
ਸਰਜਾ	fresh, freshly
ਸਰਦੀ	winter (f.)
ਸ਼ਰਾਰਤ	naughtiness (f.)
ਸੰਵਰਣਾ	to improve oneself
ਸਾਈਂ	God, Lord, master (m.)
ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ	clean
ਸਿਧ	simple
ਸਿਪਾਹੀ	soldier (m.)
ਸੋਚ	worry (m.)
ਹਮੇਸ਼ਾ	= ਹਮੇਸ਼ਾ
ਹਯਾ	shame (f.)

ਹਵਾਲਦਾਰ	sergeant (m.)
ਹੀਲਾ	job (m.)
ਕਤਰਾਉਣਾ	to avoid
ਕਦਮ	step (m.)
ਕੰਨ	ear (m.)
ਕਿੰਝਣਾ	to be angry
ਕਲ-ਮੁਕੱਲਿਆਂ	alone
ਕੰਵਾਰਾ	bachelor (unspoiled person) (m.)
ਕੁਟਾਈ	beating (f.)
ਕੁਨੀਨ	quinine (f.)
ਕੁੜ ਕੁੜ ਕਰਨਾ	to gripe
ਕੋਮਲਤਾ	tenderness (f.)
ਖਰੂੰ ਖਰੂੰ ਕਰਨਾ	to cough
ਖਤਰੀ	Kṣatri:ya, member of warrior caste (m.)
ਖਪਣਾ	to wear oneself out
ਖਾਹਿਸ਼	desire (f.)
ਖੁਸ਼ਕ	dry
ਖੁਦ	self
ਖੋਰਨਾ	to melt, dissolve
ਗਉ	cow (f.)
ਗਉ-ਗਣੇਸ਼	innocent
ਗਣੇਸ਼	a Hindu deity (m.)
ਗਾਲੂ	abuse, curse word (f.)
ਗੋਹੜਾ	pile of carded cotton (m.)
ਘੜੀ	period of 3/8 of an hour (f.)
ਘੁਸਾਉਣਾ	to deceive ਸਕੂਲ ਘੁਸਾਉਣਾ to play hooky
ਘੁਟਾਉਣਾ	to suffocate, to choke (trans.)
ਚੰਡਚੰਡੋਕਾ	fighting and hitting, etc. (m.)
ਚਿਮਚਿਮਾ	dim

ਚੌਕਣਾ	alert
ਛਾਵਣੀ	cantonment (f.)
ਜਕੜਨਾ	to grip
ਜਮਾਤ	class (f.)
ਜਲਦੀ	quickly, early
ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ ਕਰਨਾ	to be a yes-man
ਜੀਣਾ	= ਜੀਉਣਾ
ਝੁਲਕਾ	fuel (m.)
ਝੋਕਾ	gust of wind (m.)
ਤੰਗ	tight
ਤਠੂਹ	hearth (m.)
ਤਪ	penance (m.)
ਦਬਾਉਣਾ	to press
ਨਕਲ	copy, mimicry (f.)
ਨਿਕੇ-ਚੁਕੇ	small or big, odds and ends
ਪੱਕਣਾ	to cook
ਪੱਠਾ	young he-goat (m.)
ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੀ	food (f.)
ਪਰਹੇਜ਼	abstention (m.)
ਪਰੀ	fairy (f.)
ਪਲਟਨ	platoon (f.)
ਪੜਤਾਲ	search (f.)
ਫ਼ਸਲ	harvest (f.)
ਫੜਤ ਕਰਕੇ	unwittingly
ਫੈਸ਼ਨ	fashion (m.)
ਬਚਪਨ	childhood (m.)
ਬਣਿਆ	trader, member of trading caste (m.)
ਬਤੀਰ	past

ਬਦਲ	cloud (m.)		
ਬਦਲੀ	transfer (f.)		
ਬੁਧੀ	intellect (f.)		
ਬੂਟ	shoes (m.)		
ਬੇਰ	a kind of plum (m.)		
ਭੜਸ	steam (f.)		
ਭਾਜੀ	vegetable (f.)		
ਭੂਰਾ	gray, white		
ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ	innocent		
ਮੱਝ	she-buffalo (f.)		
ਮਾਸੂਮ	innocent		
ਮਾਣਸ	man (m.)		
ਮਾਮੂਲੀ	ordinary		
ਮਾਰ	blow (f.)		
ਮੈਲ	dirt, filth (f.)		
ਮੋਹਤ	attracted		
ਰਵਾਦਾਰੀ	caution (f.)		
ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਣਾ	to retire		
ਰੁਸਣਾ	to pout, sulk		
ਰੂੰ	cotton (m.)		
ਲਵਾ	a small bird (m.)	ਲਵੀ ਬੁਧੀ	small mind
ਲੜ ਭਿੜ ਕੇ	having fought		
ਲਿਮ੍ਹਾ ਖੁਹਾਉਣਾ	to give a beating		
ਲੂਣਾ	(bread) without vegetables, meat, etc. (lit.,		salty)
ਫੱਟਣਾ	to twist (here, to grind)		
ਵਾਲਾ	hair (m.)		
ਵਾਵੇਲੀ	moaning (f.)		

11.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. "ਅੱਗ ਲਗ ਗਈ ਹੈ ਜਮਾਨੇ ਨੂੰ" ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ?
੨. ਖੜਕੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਪਿਉ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕਿਹਾ?
੩. ਰੀਟਾਇਰ ਪਿਉ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਪਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?
੪. ਰੀਟਾਇਰ ਪਿਉ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਿੱਥੇ ਰਿਹਾ ਸੀ?
੫. ਪ੍ਰਭੂਲ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ?
੬. ਸਕੂਲ ਦਾ ਮਾਸਟਰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੭. ਪ੍ਰਭੂਲ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ?
੮. ਪ੍ਰਭੂਲ ਕੌਲਾ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਸੀ?
੯. ਪ੍ਰਭੂਲ ਕਿਵੇਂ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੧੦. ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂਲ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਵਰਗਾ ਕਿਵੇਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ?
੧੧. ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਉਹਦਾ ਮਨ ਕੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੧੨. ਪ੍ਰਭੂਲ ਲਈ ਜੀਣਾ ਕਿਉਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ?
੧੩. ਪ੍ਰਭੂਲ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਿਆ?
੧੪. ਪ੍ਰਭੂਲ ਨੇ ਦੋ ਘੰਟੀਆਂ ਲਈ ਕੀ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ?
੧੫. ਚੰਗੇ ਬਣਨ ਦਾ ਤਪ ਪ੍ਰਭੂਲ ਕਿਤਨੇ ਦਿਨ ਕਰ ਸਕਿਆ ?
੧੬. ਪ੍ਰਭੂਲ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਬੁਖਾਰ ਕਦੇ ਚਲਕਾ ਹੋਇਆ?
੧੭. ਪ੍ਰਭੂਲ ਦਾ ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਕਿਉਂ ਸਨ?
੧੮. ਉਹਦਾ ਪਿਉ ਨਿਕਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੧੯. ਪ੍ਰਭੂਲ ਦਾ ਪਿਉ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ?
੨੦. ਪ੍ਰਭੂਲ ਦਾ ਪਿਉ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਸਲੂਕ ਕਰਦਾ ਸੀ? ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ?

11.4 Fill in the blanks:

੧. — ਸਾਈਂ ਦਾ, ਨਾ ਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਹੈ — — ਦਾ।
੨. — ਸਾਲ — ਉਮਰ ਦੀ — ਪਰੇਸ਼ਾਨ —।
੩. ਖੜੀਆਂ ਦੇ — ਸਵੇਰੇ — ਉਠਦੇ ਹਨ।
੪. ਘਰ ਦੀ — — ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ —।
੫. ਮੇਰਾ — ਸਾਰੀ ਉਮਰ — ਰਿਹਾ —।
੬. ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ — ਪਰੀਆਂ — ਮੋਹਤ — ਸਨ।
੭. ਨਿੱਕਿਆਂ — ਵੀ ਉਹ — ਭਾਲਾ ਹੈ।
੮. ਆਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ — ਬੈਠ ਕੇ — ਕਰਦੇ ਸਨ।
੯. ਉਹ ਕਦੀ — ਦਾ ਕਹਿਣਾ — —।
੧੦. ਉਸਦਾ ਕੁਠੀਨ ਖਾਣ — ਜੀਅ ਨਾ —।
੧੧. ਚੰਗੇ ਪਿਉ ਦਾ ਪੁਤਰ ਨਾਨਕ — ਤੇ ਹੈਰਾਨ —।
੧੨. ਕਿਤਨੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ — ਉਹ ਕਰਦਾ ਉਸ — ਸੰਵਦਿਆ ਜਾ — ਨਹੀਂ —
—।
੧੩. ਮੈਂ ਸਭ ਦਾ ਕਿਹਾ —।
੧੪. ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ — — ਪਿਆ।

11.5 Translate into Panjabi:

1. Neither parents nor teachers are feared.
2. They never refused to work.
3. They never told a lie, nor did they ever spend any money.
4. All his life he remained in college.
5. In front of his elders his courage would desert him.
6. All the children lied when it was necessary.
7. He always meant business.
8. From an early age he was innocent.
9. Sitting alone, he imagined what kind of a child his

father had been.

10. Sometimes he could not obey his elders.
11. To lie is as necessary for life as to speak the truth.
12. He decided in his heart that he would not go anywhere for two days.
13. He began to come down with a fever.
14. He did so many naughty things which today's children cannot even think of.
15. He beat his brothers, cursed them, and complained about them.

11.6 Learn the following related words:

ਕਦ	when?
ਕਦ ਕਦ	seldom
ਕਦੀ (ਕਦੇ)	sometimes, ever
ਕਦੀ ਕਦੀ	sometimes, now and then
ਕਦੀ ਨਾ ਕਦੀ	sometime or other
ਕਦੀ ਨਹੀਂ	never, not at all
ਕਦੀ ਦਾ/ਦੀ	long ago
ਕਦੀ ਵੀ	any time, whenever
ਕਦੋਂ	whence? when?

Give, by analogy, the meanings of the following and use them in your own sentences:

੧. ਕਿਸ	ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ	ਕਿਥੋਂ	ਕਿਧਰੇ ਵੀ
ਕਿਸ ਕਿਸ	ਕਿਸੇ ਵੀ	੩. ਕਿਧਰ	ਕਿਧਰੇਂ
ਕਿਸੇ	੨. ਕਿਥੇ	ਕਿਧਰੇ	
ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ	ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ	ਕਿਠਰੇ ਨਾ ਕਿਧਰੇ	
ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ	ਕਿਥੇ ਨਹੀਂ	ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ	

ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ
ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਮਫ਼ਤੂਨ

ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਦੀ ਦਾਦੀ ਨੇ ਈਦ ਦੇ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਪੋਤੀ ਭਾਵ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਈਦੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਪੰਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭੈਣ ਨੇ ਇਹ ਪੰਨਾ ਆਪਣੇ ਪਤੀ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਦੀ ਪਲਟਨ ਵਿਚ ਮੇਜਰ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੇਜਰ ਬਿੱਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪੰਨੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਚਾਰ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਲੱਗ ਪੱਗ ਸੀ। ਮੇਜਰ ਬਿੱਲੇ ਨੇ ਇਹ ਪੰਨਾ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਦੇ ਇਕ ਸਥਾਨਕੀ ਜੌਹਰੀ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਕਿਸ ਮੁੱਲ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਜੌਹਰੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਸੋਲਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੱਸਿਆ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਪੰਨਾ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਇਕ ਜੌਹਰੀ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਸੋਲਾਂ ਸਤਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਮੁੱਲ ਦੱਸਿਆ। ਮੇਜਰ ਬਿੱਲਾ ਅਨਜਾਣ ਜਿਹੇ ਯੁਵਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਤਾਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਚਹੂੰ ਜੌਹਰੀਆਂ ਕੋਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਦੇ ਅਤੇ ਦੋ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਸਨ; ਉੱਠੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸੌਦੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਾ ਤਾਂ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ।

ਇਹ ਚਾਰੇ ਜੌਹਰੀ ਇਸ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਜੌਹਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ। ਜੌਹਰੀ ਲੋਕ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਖੀਸਾ ਕੱਟਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੜੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜਵਾਹਰ ਪਾਰਖੂ ਨੂੰ ਵੀ ਉੱਲੂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਖੀਸਿਆਂ 'ਚੋਂ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜੌਹਰੀ ਹਰ ਸਾਲ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੌਹਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਪੰਨੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਚਾਲ੍ਹੀ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤਕ ਦੱਸਿਆ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਅਤੇ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਦੇ ਜੌਹਰੀ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬੰਬਈ ਵਏ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਜੌਹਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਰਕਮ ਦੱਸੀ ਗਈ। ਆਖ਼ਰ ਇਹ ਪੰਨਾ ਜੋ ਪੁਰ ਦੇ ਕਰੋੜ ਪਤੀ ਜੌਹਰੀ ਲਾਲਾ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਜੋ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਐਂਡ ਕੋ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀਰਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਪਝੱਤਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਵੇਚਿਆ ਗਿਆ।

ਪੰਨਾ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਵਿਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਜੌਹਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਜੋ ਕਾਫ਼ੀ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਬਦਦਿਲ ਹੋ ਗਿਆ ਇਕ ਖ਼ਤ ਰਾਹੀਂ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਣਵਈਏ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤ ਤਾਂ ਕੌਰੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਵੇਚਿਆ ਜਾਣਾ ਦੂਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੌਰਵ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ। ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਅਤੀ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋਇਆ।

ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਦਰਜ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਜੌਹਰੀਆਂ ਤੇ ਧੋਖੇ ਅਤੇ ਅਮਾਨਤ ਵਿਚ ਖ਼ਿਆਨਤ ਆਦਿ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਾਰਜ਼ ਏਜੰਟ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਰਿਆਸਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਨਾਲ ਭੇਜੇ ਗਏ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਣ ਤਕ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਦਮ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਇਸ ਨੂੰ ਖ਼ੁਰਦ ਬੁਰਦ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਏਜੰਟ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਰਿਆਸਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਸ ਨੇ ਲਾਲਾ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪੰਨਾ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਝੱਤਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਵਿਕ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਰੇ ਜੌਹਰੀ ਰੁਪਿਆ ਲੈ ਕੇ ਬੰਬਈਉਂ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਏਜੰਟ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਜੌਹਰੀ ਰੁਪਿਆ ਲੈ ਕੇ ਜਦ ਲਾਹੌਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਰੇਲਵੇ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਸਮੇਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਪਿਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰੁਪਿਆ ਲੈ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਦ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਬਰਤਾਨਵੀਂ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਉਘੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਸੀਮਾ ਅੰਦਰ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਵੇਦਾਰ ਜਾਂ ਮੁੱਦਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਾ ਉਕਤੀ ਯੁਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਨਾ ਵਕੀਲ ਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਅਪੀਲ ਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੌਹਰੀਆਂ ਨੇ ਜਦ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਰਿਆਸਤ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਵਿਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਏਜੰਟ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਨੇ ਵਾਰੰਟ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਉੱਡ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ

ਕਿੰਨੇ ਵਰਿਆਂ ਤੱਕ ਇਹ ਉਥੇ ਜੇਲ ਵਿਚ ਰਖੇ ਜਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਕੀਲ ਮਿਸਟਰ ਪੀ. ਐਨ. ਕੌਲ ਬੈਰਿਸਟਰ ਨੂੰ ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਲੋਕ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਐਡੀਟਰ "ਰਿਆਸਤ" ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਜੈਕਸਟਰਾਡਿਸ਼ਨ ਜੈਕਟ ਆਦਿ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਰਾਇ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਦਿੱਲੀ ਆਏ ਅਤੇ ਐਡੀਟਰ "ਰਿਆਸਤ" ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਚਾਰ ਸੁਣਾਏ। ਮੈਂਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸੌਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਅਤੇ ਡਾਂਗਾਂ ਦੇ ਗੜ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪੰਨਾ ਉੱਨੀ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਉਡਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਪਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਧੋਖਾ ਜਾਂ ਅਮਾਨਤ ਵਿਚ ਖ਼ਿਆਨਤ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਰਹਿਮ 'ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਜੋ ਚਾਹੁਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਿੱਟਾ ਕੀ ਹੋਵੇ। ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਰਤਾਨਵੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚਾਨਣੇ ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਪਾਸੇ ਦਸ ਦਿਤੇ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਨੂੰ ਨਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਂਜ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਬੇਅਰਥ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਅਜਿਹੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਲਾਲਾ ਸੁੰਦਰ ਦਾਸ ਆਪਣਾ ਪਛੱਤਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ। ਉੱਨੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਮੇਜਰ ਬਿਲੇ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਹ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੰਨਾ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਤਿੰਨਾਂ ਲਈ ਯੋਗ ਅਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਏਗਾ। ਇਸ ਵਿਉਂਤ ਤੋਂ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ

ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੇਰੀ ਇਹ ਵਿਉਂਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤੀ ਜੇਲ ਖ਼ਾਨਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੜੇ ਡਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਵਿਉਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾ ਤਾਂ ਜੇਲ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੀ ਨਾ ਉੱਨੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ। ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਉਣਤਾਈਆਂ ਹੋਣ-ਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਬੜੇ ਚੰਗੇ, ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿਤ, ਬੜੇ ਦਰਿਆ ਦਿਲ ਅਤੇ ਨਿਰਛਲ ਰਾਜੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਇਕ ਖਿਚ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਾਲਮਪੁਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਾਂਗੜਾ) ਪਹਾੜ 'ਤੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਮਾਚਾਰ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਲਿਖੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਖ਼ਤ ਦੇ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਰ ਆਈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਮ ਮਿਲਾਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੈਂ ਪਾਲਮ ਗਿਆ ਉਥੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਕੈਦ ਹੋਣ। ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪੁਜਣ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਲਾਲਾ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ ਪਾਲਮ ਲੈ ਗਿਆ ਤਾਂਕਿ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਲਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਧਰਵਾਸਾ ਦੇ ਦੇਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਅਮਾਨਤ ਵਿਚ ਖ਼ਿਆਨਤ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਪਿਛੋਂ ਲਾਲਾ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਨੇ ਚੀਫ਼ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਿੰਗ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਬੰਬਈ ਨੂੰ - ਜਿਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਬੰਬਈ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਇਹ ਪੰਨਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ - ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਕਿ ਪੰਨਾ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਹੁਣ ਬਾਕੀ ਗੱਲ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਤਦ ਹੀ ਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਨੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮਿਲਦਾ। ਅਦਾਲਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਸਚਾਰਜ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਐਕਸਟਰਾਡੀਸ਼ਨ ਵਾਰੰਟ ਕਾਂਸਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਕਿ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਸਨ

ਅਤੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਸਨ। ਮੈਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈ ਕੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਲੈ ਚੁਕਾ ਸਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਚਲ ਕੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰਾ ਦਿਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੜ੍ਹੀ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਹ ਲੋਕ ਘਬਰਾਏ ਰਹੇ ਕਿ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਭਰੋਸਾ, ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੇਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਟ ਦਿਤੇ ਜਾਈਏ। ਮੈਂ ਤੁਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਕਰਨਲ ਮਕਬੂਲ ਹੁਸੈਨ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਜਦ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਕਾਰਾਂ ਸਾਰੇ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਗੈੱਸਟ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਗਏ। ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਨਹਾਉਣ ਦੇ ਕਪੜੇ ਬਦਲਣ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਫਿਰਮ ਢਾਢੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਖ਼ਤਮ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਚਾਰ ਸਿ-ਪਾਹੀ ਅਤੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਠਾਉਣ ਲਈ ਆ ਗਏ। ਅਸਾਂ ਜਦ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਉਡ ਗਏ ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਰਮ ਤੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਸ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਧਰੋਹੀ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕੀਤੇ ਕੌਲ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੌਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਰਿਆਸਤ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀ ਭਰਪੂਰ ਉੱਤਰ ਨਾ ਦਿਤਾ। ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਕਿ ਚੰਗਾ ਜੇਕਰ ਇਹ ਦੇਸ਼ੀ ਜੇਲ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਜੇਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣਾ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕਮੀਨਾ-ਪਨ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੇਲ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਇਸ ਚੈਲੰਜ 'ਤੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਮਨੁੱਖਤਾ ਜਾਗੀ, ਉਹਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਬਹੁਤ ਵਧੇਰੇ ਵਿਗੜ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਪੁਰ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ। ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਲੈ ਲਏ। ਮੈਂ

ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੜਾ ਚਿਰ ਉਡੀਕ ਕਰੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਨਾ ਲਾਓ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਉਹ ਮੋਟਰ ਖਲੋਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਗੈਂਸਟ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਆਏ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਮੋਟਰ ਵਿਚ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਲਾਲਾ ਉਧੋ ਦਾਸ ਕੋਲ ਪੁਜਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਮਿੰਟ ਬਰਾਡੇ ਵਿਚ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪਈ ਅਤੇ ਜਦ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਥ ਆਦਮੀ ਨਬੂ ਖ਼ਾਂ ਦੀ ਕਬਰ, ਨਾ ਅਸੀਸ ਨਾ ਬਦਅਸੀਸ ਭਾਵ ਨਾ ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਨਾਂਹ ਹੀ। ਨਾ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਉੱਤਰ । ਰਿਆਸਤੀ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰਾ ਫੇਰੀਆਂ ਤੇ ਚਲਾਕੀਆਂ। ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਪਾਲਮਪੁਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਿਖਤੀ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਆਖੋ। ਮੈਂ ਬੇ-ਵਸ ਹਾਂ ਇਹ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ ਆਦਿ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਧਰਵਾਸ ਯੋਗ ਉੱਤਰ ਨਾ ਦਿਤਾ। ਮੈਂ ਬੜਾ ਫ਼ਿਕਰ ਵੰਦ ਕਿ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਪਾਲਮਪੁਰ ਵਿਚ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ। ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਕਿਧਰ ਜਾਵਾਂ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਕਰਨਲ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਘਰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਆਗ਼ਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਕਰਮ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਇਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪੁਲੀਸ ਰਹਿ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਸਾਰੇ ਹਾਲ ਦਸੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਝਟ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਆਏ। ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਉਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਜ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਵਾਰੰਟਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ 'ਤੇ ਆਗ਼ਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਥਾਨੇਦਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਭੇਜ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਵਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਹੂੰ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰ ਦੇਣ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਾਮੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਅਤੇ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਆਗ਼ਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜੋ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਕਰਾਈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਡਿਸਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਡਿਸਚਾਰਜ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਗੈਂਸਟ ਹਾਊਸ ਆਏ। ਪੰਨਾ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪੁਜ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਰਾਤ ਦੀ ਗੱਡੀ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆਇਆ। ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਦਾ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਦਾ ਸਾਕਾ ਅਤੇ

ਸਾਰੇ ਸਮਾਚਾਰ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲਿਖੇ। ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਮਾਚਾਰ ਜਾਣ ਕੇ ਬੜਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅੰਦਰ ਕੋਮਲ ਜਿਨਸ ਉਪਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜੇ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਦੀ ਹੋਰ ਲੋੜ ਸੀ। ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਗਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਕਰਮ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਤਾਂ ਜੇਲ ਵਿਚ ਜਾਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਿਸ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਕੋਲ ਦੇ ਉਹ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਦੀ ਸੀਮਾ 'ਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਏ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦਾ।

12.1 Phrases

ਮੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ	I don't remember
ਕਿਸ ਮੁੱਲਦਾ ਹੈ?	How much is...?
ਖੀਸਾ ਕੱਟਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ	in cheating
ਉੱਲੂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ	are able to fool
ਕੌੜੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ	very very cheap
ਅਮਾਨਤ ਵਿਚ ਖ਼ਿਆਨਤ	embezzlement, misappropriation of a thing given in trust
ਖ਼ੁਰਦ ਬੁਰਦ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ	could not push under the rug
ਉਕਤੀ ਯੁਕਤੀ	logic or argument
ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਅਤੇ ਡਾਗਾਂ ਦੇ ਫਾਗ	to dispose of a costly thing very cheaply
ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ	worthless, groundless
ਨਿਜੀ ਤੌਰ ਤੇ	personally
ਨਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਰੀਦੀ	should not say no
ਰੁਪਏ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ	of the confiscation of the money
ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਿਆ	became very ashamed

12.2 The following English words are found in the text:

ਸਟੇਸ਼ਨ, ਕਾਰ, ਮਨਿਸਟਰ, ਮੇਜਰ, ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਰਜਿਸਟਰ, ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ, ਮੋਟਰ, ਏਜੰਟ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ, ਅਪੀਲ, ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ, ਪੁਜੀਸ਼ਨ, ਚੈਲੰਜ, ਰੀਟਾਇਰਡ, ਚੀਫ਼, ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਊਟੀ, ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਪੁਲੀਸ, ਕਰਨਲ, ਡਿਸਚਾਰਜ, ਵਾਰੰਟ, ਕੌਂਸਲ, ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ

12.3 Vocabulary

ਅਹਿਲਕਾਰ	official (m.)
ਅਖ਼ਬਾਰ	newspaper (m.)
ਅਤੀ	very, much
ਅਦਾਲਤ	court (f.)
ਅਨਜਾਣ	innocent
ਅਪਰਾਧ	crime (m.)
ਅਫ਼ਸੋਸ	sorrow, regret (m.)
ਅਮਾਨਤ	deposit, thing given in trust (f.)
ਇੱਛਾ	desire (f.)
ਇਤਰਾਜ਼	objection (m.)
ਇਦ	Id, a Muslim holiday (f.)
ਈਦੀ	gifts given on Id (f.)
ਉਕਤੀ	argument (f.)
ਉਘਾ	= ਉੱਘਾ
ਉਪਤਨ	to produce
ਉਪਰੰਤ	after
ਉੱਲੂ	owl (m.) ਉੱਲੂ ਬਣਾਉਣਾ to fool
ਉਣਤਾਈ	lack (f.)
ਸਹਿਮਤ	agreed
ਸਥਾਨਕੀ	local
ਸਫ਼ਾਰਸ਼	recommendation (f.)
ਸਮਾਚਾਰ	news (m.)
ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ	rich man, merchant (m.)
ਸਾਕਾ	remarkable event (m.)
ਸਿੱਟਾ	result (m.)
ਸੂਚਨਾ	information (f.)
ਸ਼ੇਭਾ ਦੇਣਾ	to benefit, to become

ਸੈਦਾ	business, dealing (m.)
ਹਾਜਰ	present
ਹੀਰਾ	diamond (m.)
ਹੁਸ਼ਿਆਰ	clever
ਹੋਰਾ ਫੇਰੀ	avoidance, beating around the bush (f.)
ਹੋਸ਼	consciousness (m.)
ਹੋਸ਼ ਉੱਡ ਜਾਣਾ	to be very frightened
ਕਬਰ	grave, tomb (f.)
ਕਮੀਨਾਪਨ	meanness (m.)
ਕਾਨੂੰਨਬਾਜ਼ੀ	legal complications (f.)
ਕਾਨੂੰਨੀ	legal
ਕਾਰਵਾਈ	proceedings (f.)
ਕੀਮਤੀ	valuable
ਕੋਮਲ	tender
ਕੌੜੀ	a small coin, a cowrie shell (used as money) (f.)
ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ	treasury (m.)
ਖ਼ਿਆਨਤ	perfidy, treachery, embezzlement (f.)
ਖਿਚ	pulling, drawing, attraction (f.)
ਖੀਸਾ	pocket (m.)
ਖੀਸਾ ਕੱਟਣਾ	to overcharge, underpay, to deceive in money matters
ਖ਼ੁਰਦ ਬੁਰਦ	disposed of
ਗਹੁ	attention, care (m.)
ਗਜ਼	a measurement of length, a yard (m.)
ਚਹੂੰ	four
ਚਾਨਣਾ	light (m.)
ਜ਼ਮਾਨਤ	bail (f.)
ਜ਼ਮਾਨਤਨਾਮਾ	documents for arranging bail (m.)
ਜਵਾਹਰ	jewel (m.)

ਜਿਨਸ	type of grain (m.)
ਕੈਲ ਖਾਨਾ	jail (m.)
ਜੌਹਰੀ	jeweller (m.)
ਠਹਿਰਾਉਣਾ	to declare, to cause to stay
ਭਾਂਗ	staff, club (f.)
ਭਿਮਢਾਣਾ	crowd (m.)
ਤਸੱਲੀ-ਬਖ਼ਸ਼	satisfactory
ਤਸੱਲੀ-ਭਰਪੂਰ	satisfactory
ਤਕਲੀਫ਼	trouble, pain (f.)
ਤਜਵੀਜ਼	plan, opinion (f.)
ਦਰਖ਼ਾਸਤ	application (f.)
ਦਰਜ ਕਰਨਾ	to make an entry in a register, to register
ਦਰਿਆਦਿਲ	liberal hearted, magnanimous
ਦਾਅਵੇਦਾਰ	accuser in a court case (m.)
ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਨਾ	to enter
ਦਾਦੀ	father's mother (f.)
ਦੋਸ਼ੀ	guilty, criminal
ਧਰਵਾਸਾ	confidence (m.)
ਧਰੋਹੀ	deceiver (m.)
ਨਮੋਸ਼ੀ	disgrace (f.)
ਨਿਸ਼ਛਲ	pure, simple
ਨਿਗਰਾਨੀ	watch, care (f.)
ਨਿਜੀ	private
ਨਿਜੀ ਤੌਰ ਤੇ	privately
ਪੰਨਾ	emerald (m.)
ਪੜਾਗ	camp (m.)
ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੋ ਜਾਣਾ	to feel ashamed
ਪਾਰਖ਼ੂ	examiner, appraiser (m.)

ਫੜਵਾਉਣਾ	to cause to arrest, to help to arrest
ਫ਼ਿਕਰਵੰਦ	worried
ਬਦ-ਅਸੀਸ	curse (bad blessing) (m.)
ਬਦ-ਦਿਲ	of bad conscience (adj.)
ਬਰਤਾਨਵੀ	British
ਬਰੀ	acquitted
ਬੇਅਦਬ	impertinent
ਬੇਈਮਾਨ	dishonest
ਭਾਅ	rate (m.)
ਭਾਵ	meaning, that is (m.)
ਭੈ-ਭੀਤ	terrorized, fearful
ਮੁੰਦਈ	accuser in a court case (m.)
ਮੁਲਜ਼ਮ	defendant (m.)
ਮੁਲਾਕਾਤ	meeting (f.)
ਮੁਕਤੀ	process, way (f.)
ਮੁਵਕ	youth, young man (m.)
ਰਹਿਮ	pity (m.)
ਰਾਇ	opinion (f.)
ਲਾਗੇ	near
ਲਾਭਦਾਇਕ	profitable, useful
ਲਿਹਾਜ਼	consideration, point of view (m.)
ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ	in, about, relating to, concerning
ਲਿਖਤਾ	written
ਵਸਤ	thing (f.)
ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਹੋਣਾ	warrants to be issued
ਵਿਉਂਤ	arrangement, device (f.)

12.4 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਕਿਸਨੇ ਈਦ ਦੇ ਦਿਨ ਪੰਨਾ ਦਿੱਤਾ?
੨. ਉਹਦੇ ਪਤੀ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ?
੩. ਇਸ ਪੰਨੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੀ ਸੀ?
੪. ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਦੇ ਜੌਹਰੀ ਨੇ ਇਸ ਪੰਨੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?
੫. ਇਹ ਪੰਨਾ ਮੇਜਰ ਬਿੱਲਾ ਨੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਵਿਚ?
੬. ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜੌਹਰਿਆਂ ਨੇ ਪੰਨੇ ਦਾ ਕੀ ਮੁੱਲ ਦੱਸਿਆ? ਤੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਜੌਹਰਿਆਂ ਨੇ?
੭. ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਹ ਪੰਨਾ ਕਿਤਨੇ ਦਾ ਵੇਚਿਆ ਗਿਆ?
੮. ਕਿਸਨੇ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ?
੯. ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਲਭਣ ਲਈ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੧੦. ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕੀਤਾ?
੧੧. ਜੌਹਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਕੀਲ ਕਿਸਨੂੰ ਕੀਤਾ?
੧੨. ਐਡੀਟਰ "ਰਿਆਸਤ" ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ?
੧੩. ਲੇਖਕ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ?
੧੪. ਜੇ ਲੇਖਕ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?
੧੫. ਲੇਖਕ ਨੇ ਕੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੱਸੀ ਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਪਸੰਦ ਆਈ?
੧੬. ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ?
੧੭. ਪੰਨਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ?
੧੮. ਪੰਨਾ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹੋਰ ਕੀ ਕੰਮ ਬੱਚਿਆ ਸੀ?
੧੯. ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਵਿਚ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਈ?
੨੦. ਲੇਖਕ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ?

12.5 Fill in the blanks:

੧. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ — ਚੇਤੇ ਨਾ —।
੨. ਪੰਨਾ ਕਿਸ ਮੁੱਲ — ਸੀ?
੩. ਜੌਹਰੀ ਲੋਕ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਖੀਸਾ — ਨਾਲ ਬੜੇ — ਹੁੰਦੇ —।

੪. ਕੀਮਤੀ ਵਸਤ — ਦੇ ਭਾਅ ਨਾ —।
੫. — ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਵੇਦਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਾ ਵਕੀਲ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ —
ਅਪੀਲ —।
੬. "ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਅਤੇ — — —" ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਰ ਲੱਖ ਦਾ ਪੰਨਾ
— — ਵਿਚ — ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
੭. ਇਸ — ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ — ਕੀਤੀ ਜਾ — ਹੈ।
੮. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ — ਆਦਮੀ ਇਕ ਖਿਚ — ਕਰਦਾ ਹੈ।
੯. ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲਖਾਨਾ — ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।
੧੦. ਕੱਮ ਹੈ — ਪਿੱਛੋਂ ਗੱਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਾਪਸ — ਦੀ ਸੀ।
੧੧. ਉਹ ਵਿਚਕਾਰ — — ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ — — ਸੀ।
੧੨. ਜਦ ਉਥੇ ਪੁੱਜੇ — ਕਾਰਾਂ — ਲਈ — ਸਨ।

12.6 Translate into Panjabi:

1. This book was worth ten dollars.
2. Jewellers are very clever in cheating others ("cutting others' pockets").
3. Through a letter, I informed him of the sale.
4. He was very sad to learn that such a valuable thing had been sold so cheaply.
5. Tyranny in the Native States was even worse than in the British area.
6. They appointed Mr. Singh as their lawyer.
7. But it was not possible to hold the meeting in the city.
8. I think if he is asked he will not say no.
9. A man feels pleasure in talking to him.
10. He has no objection to returning the money.
11. I had taken the responsibility of acting as mediator.
12. This is going against the promise given.

12. Warrants were issued for their arrest.
13. They were asked to post bail of five hundred dollars each.
14. I came back to New York on the night train.

12.7 Note the use of ਤਾਂ/ਤੇ in the following sentences:

ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਜਾਵਾਂ ਤੇ
ਕਿਧਰ ਜਾਵਾਂ

If we are to do (something), what are we to do; if we are to go (somewhere), where are we to go?

ਨਾ ਤਾਂ ਖਾ ਹੀ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਨਾ
ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ

Neither could he eat nor do anything

ਜਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਨਹੀਂ ਤੇ
ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ

Either work or (otherwise) you won't pass

ਇਕ ਤਾਂ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤ, ਦੂਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਗੌਰਵ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

On the one hand (it was) a valuable thing, on the other (it was) a question of his dignity

ਜਦ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਪੁਲੀਸ ਨੇ
ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ

When they reached the station the police arrested them

ਸਫ਼ਾਰਤ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਬੇਅਦਬੀ ਹੋਵੇਗੀ

As far as recommending is concerned, it will be disrespectful

ਤਾਂ ਭਈ, ਜਰੂਰ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰੋ

Then (in that case), brother, certainly do this work

ਤਾਂ is used in two senses, as a connective or as an emphatic word. As the former it means "then", "if...then", "when... then"; as the latter it has the meaning "after all", "is it not?", "as far as...is concerned", "in that case". In non-initial position ਤਾਂ may be replaced by ਤੇ. Translate:

1. If he asks me, I will go.
2. After all, he is human.
3. On the one hand he is sick, on the other he is hungry.
4. Then let's go and have a cup of coffee.
5. As far as dying for his country is concerned, he can't do it.

UNIT XIII

ਸਹਾਏ

ਮਿੱਟੇ

‘ਇਹ ਨਾ ਆਖੋ ਕਿ ਇਕ ਲੱਖ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਇਕ ਲੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰੇ ਹਨ — ਇਹ ਆਖੋ ਕਿ ਦੋ ਲੱਖ ਇਨਸਾਨ ਮਰੇ ਹਨ — ਤੇ ਇਹ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਟ੍ਰੈਜਿਡੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੋ ਲੱਖ ਇਨਸਾਨ ਮਰੇ ਹਨ, ਟ੍ਰੈਜਿਡੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਨ ਤੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਏ। ਇਕ ਲੱਖ ਹਿੰਦੂ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਹੋਣਾ ਏਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਲੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਬਗ਼ਲਾਂ ਵਜਾਈਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸਚਾਈ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੈ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਇਕ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਝਰੀਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਈ — ਉਹ ਲੋਕ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨਾਲ ਧਰਮ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ, ਈਮਾਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸ਼ਰਧਾ — ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ — ਛੁਰੇ, ਚਾਕੂ ਤੇ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫ਼ਨ੍ਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?’

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਉਸ ਦਿਨ ਕਿੰਨਾ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਸਾਂ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਛੱਡਣ ਆਏ ਸਾਂ ਉਹ ਸਾਥੋਂ ਅਨਿਸਚਿਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ — ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਿਸ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਜੋਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਾਂ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਮਾਲੀ ਤੇ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਸਾਥੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੁਗਲ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰੋਂ ਖ਼ਤ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਫ਼ਸਾਦਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਚਾਚਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਦਮਾ ਪੁੱਜਾ। ਇਸੇ ਸਦਮੇ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ‘ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗਾ।’

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਪੇ ਪੁਛਿਆ, ‘ਕੀ ਕਰੇਂਗਾ?’

ਜੁਗਲ ਨੇ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ‘ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟਾਂ।’

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਚੁੱਪ ਲਗ ਪਗ ਅੱਠ ਦਿਨ ਤਕ ਰਹੀ ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਟੁੱਟੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪੌਣੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਕਰਾਚੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਜੁਗਲ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ ਕਿ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਦੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਵਾਕ ਸੀ, 'ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟਾਂ।' ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਹੁਣ ਤਕ ਇਹੋ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ - ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲੀ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚੁੱਪ ਸੀ, ਪਰ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਗਾਲੜੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ - ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ।

ਸਵੇਰੇ ਉਠਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਪੀਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਸਬਾਬ ਵਰ੍ਹੇਰਾ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਵਾਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਆਪ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਹੱਸਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਖਦਾ ਤੇ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਜੱਡਣ ਵਿਚ ਬੇਹਦ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਦਮ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਾਂ। ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਜੁਗਲ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗੱਲ ਛੇੜੋ, ਪਰ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।

ਜੁਗਲ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪੈਗ ਪੀ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਲੇਟ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤੇ ਬ੍ਰਿਜ ਮੋਹਨ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਬਿੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸਨ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ੀਸਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸਨ। ਲਾਡਰੀ ਤੋਂ ਕਪੜੇ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਉਸ ਨੇ ਹੱਸਦੇ ਖੇਡਦੇ ਕੀਤੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਬਜ਼ਾਰ ਦੇ ਮੋੜ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਇਕ ਪਾਠ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਥਰੂ ਆ ਗਏ। ਬ੍ਰਿਜ ਮੋਹਨ ਦੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖ ਕੇ ਉਥੋਂ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਹੀ ਕਿਹਾ, 'ਯਾਦ ਏ ਬ੍ਰਿਜ ਅੱਜ ਤੋਂ ਦਸ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਪਤਲੀ ਸੀ, ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਉਧਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।'

ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਘਰ ਪੁਜਦੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਅਮੁਕ ਲੜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਨਾ ਸਿਰ ਸੀ ਪਾ ਪੈਰ, ਪਰ ਮੈਂ ਤੇ ਬਿੰਜ ਬਰਾਬਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਤੇ ਜੁਗਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਜਦੋਂ ਟੈਕਸੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵੱਲ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ।

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਬੰਬਈ ਦੇ ਨੀਮੇ ਚੌੜੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਸਲਾਮ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਏਨੇ ਵਿਚ ਟੈਕਸੀ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਤੇ ਪੁਜ ਗਈ। ਬੇਹਦ ਭੀੜ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਹੁਤ ਘੱਟ ਸਨ ਤੇ ਭੈੜੇ ਹਾਲ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ। ਅਣਗਿਣਤ ਬੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕੱਲਾ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਐਸੀ ਥਾਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹੜੀ ਉਸ ਦੀ ਦੇਖੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਹ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਕੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਸਾਨੂੰ ਉਥੇ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਸੰਮੁਦਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਮੁਮਤਾਜ਼ ਦੇਰ ਤਕ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਜੁਗਲ ਦਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਂਦੇ ਹੋਇਆਂ ਕਿਆ, 'ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਧੋਖਾ ਹੈ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਸੰਮੁਦਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਣਾ - ਪਰ ਇਹ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਧੋਖਾ ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ - ਇਹ ਮਿਲਾਪ।'

ਜੁਗਲ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਚੱਕਰ ਲਾ ਰਹੀ ਸੀ - ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟਾਂ।

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਬਾਰ ਤੋਂ ਬ੍ਰਾਂਡੀ ਮੰਗਵਾਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਪੀ-ਤੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਮੀਂ ਚਾਰੇ ਗਲਾਸ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਜੰਗਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜੇ ਸਾਂ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਧੜਾ ਧੜ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਅਹਿਲ ਸੰਮੁਦਰ ਤੇ ਸੰਮੁਦਰੀ ਪੰਛੀ ਮੰਡਲਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਜੁਗਲ ਨੇ ਇਕ ਦਮ ਡੀਕ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਗਲਾਸ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੀਂ ਮੁਮਤਾਜ਼! ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਤੈਨੂੰ ਐਵੇਂ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਸੀ।'

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਰੁਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਦ ਤੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ 'ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਹੋ

ਸਕਦਾ ਏ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟਾਂ - ਕੀ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਤੂੰ ਇਹੋ ਸੋਚਿਆ ਸੀ?'

ਜੁਗਲ ਨੇ ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ, 'ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਏ।'

'ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟਦਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੁੰਦਾ। ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਫ਼ਲਾਸਫ਼ਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕਿਹਾ। 'ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਜੇ ਤੂੰ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੂੰ - ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ - ਉਹ ਜੇ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਗੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਏ - ਉਹ ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ ਏ - ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਕਬਰਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਕਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਘਟ ਜਾਂਦਾ।

ਬੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਤੇ ਕੁਝ ਸੋਚਣ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਮੇਰੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਭਰਾ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਿੰਦੇ, ਪਰ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਕਸਮ ਜੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਮੈਂ ਕਬਰ ਪਾੜ ਕੇ ਚੀਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਇਹ ਦਰਜਾ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ - ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਡਿਗਰੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟਿਆ - ਤੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸੁਣੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ - ਦੱਸ, ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਮਗੇ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਾਂ? ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਚਾਚਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਾਤਲ ਕਿਸ ਇਨਾਮ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਏ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ, ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰੇ ਤੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਫ਼ਜ਼ੂਲ - ਬਿਲਕੁਲ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲਹੂ ਨਾਲ ਰੰਗੇ -'

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋ ਵਿਆ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਧਰਮ, ਦੀਨ, ਈਮਾਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸ਼ਰਧਾ - ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਆਤਮਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਛੁਰੇ, ਚਾਕੂ ਤੇ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਫ਼ੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਤੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦਾ ਏ।'

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਧਰਮ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਉਹ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਨਕਿਨਵੇਂ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਉਸ ਖ਼ਾਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿਚ

ਮਨੁੱਖ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਏ? — ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖ ਦਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਇਕ ਦਮ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕ ਜਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 'ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਖ਼ਾਸ ਗੱਲ ਸੀ? — ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਸੀ — ਪੇਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟੀਆ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਕਿੰਨੀ ਸਾਫ਼ ਸੀ।'

ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਕਿਸ ਦੀ?'

ਇਕ ਭੜਵੇ ਦੀ।'

ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ ਤੁਬਕ ਪਏ। ਮੁਮਤਾਜ਼ ਦੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਚੇਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਠਰਮੇਂ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਇਕ ਭੜਵੇ ਕੀ?'

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ, 'ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਏ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਇਨਸਾਨ ਸੀ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈਰਾਨੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਏ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਭੜਵਾ ਸੀ — ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਦਲਾਲ — ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਮੀਰ ਬਹੁਤ ਸਾਫ਼ ਸੀ।'

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਚੇਤੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ — ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ — ਕੁਝ ਸਹਾਏ ਸੀ — ਬਨਾਰਸ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਫ਼ਾਈ ਪਸੰਦ. ਉਹ ਥਾਂ ਜਿਥੇ ਉਹ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਬੜਾ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਖ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਪਰਦੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। ਚਾਰਪਾਈਆਂ ਤੇ ਪਲੰਘ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਗਦੇਲੇ ਤੇ ਗਾਓ ਤਕੀਏ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਚਾਦਰਾਂ ਤੇ ਉਛਾੜ ਸਾਰੇ ਸਾਫ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਨੌਕਰ ਸੀ ਪਰ ਸਫ਼ਾਈ ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਸਫ਼ਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਰ ਕੰਮ — ਤੇ ਉਹ ਸਿਰ ਤੋਂ ਵੇਲਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟਾਲਦਾ, ਧੋਖਾ ਤੇ ਫ਼ਰੇਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ — ਰਾਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੀਤ ਗਈ ਏ ਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਮਿਲਦੀ ਏ ਤੇ ਉਹ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਨਾ ਗਵਾਓ — ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਏ ਤੇ ਲੁਕਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ — ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਕਮਾ ਚੁਕਾ ਏ — ਹਰ ਦਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਢਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ — ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਰ ਬਣਾਏ ਨੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਰ ਕਿਉਂ, ਵਧ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ — ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੀਹ

ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਪੂਰੇ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਬਨਾਰਸ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਬਜ਼ਾਜ਼ੀ ਦੀ ਹੱਟੀ ਖੋਲ੍ਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਬਜ਼ਾਜ਼ੀ ਦੀ ਹੱਟੀ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਣ ਕਿਉਂ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਸੁਣ ਲਿਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ, 'ਅਜੀਬ ਆਦਮੀ ਸੀ।'

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ, 'ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਬਣਾਵਟ ਏ। ਇਕ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਫ਼੍ਰਾਡ ਏ। ਕੌਣ ਯਕੀਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਧੰਧੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਡਾਕਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਸੇਵਿੰਗ ਐਕਾਊਂਟ ਖੋਲ੍ਹ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕੁਲ ਆਮਦਨ ਉਥੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ - ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਦਸਾਂ ਬਾਰਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ਆਪਣੇ ਪੱਲਿਓਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਬਣਾਵਟੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਅਮੀਨਾ ਤੇ ਸਕੀਨਾ ਦੋਵੇਂ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਾਸ ਵਗ਼ੈਰਾ ਖਾ ਸਕਣ। ਏਥੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਸਾਰੇ ਵੈਸ਼ਨੇ ਨੇ।' ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਲੂ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਦੀ ਉਸ ਹਿੰਦੂ ਕੁੜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗਾਹਕ ਨਾਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਖ਼ਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਾਤਾ ਸਾਹਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਸਹਾਏ ਲਈ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁਖੀ ਹੈ ਕਿ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਉਸ ਦੇ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਬਨਾਰਸ ਜਾ ਕੇ ਬਜ਼ਾਜ਼ੀ ਦੀ ਹੱਟੀ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕੇ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਹੱਸ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ, ਤੇਰਾ ਖਿਆਲ ਗਲਤ ਸੀ?

'ਬਿਲਕੁਲ - ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੋਵੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਤਿਲਕਿਆ ਹੋਵੇ - ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਇਨਸਾਨ ਸੀ।'

ਜੁਗਲ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ, 'ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ?'

ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ, 'ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਕੁਝ ਚਿਰ ਰੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਉਪਰ ਦੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਿਧਰ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਇਕ ਧੁੰਧਲੇ

ਜਹੇ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਫ਼ਸਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਮੂੰਹ ਹਠੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਭਿੰਡੀ ਬਜ਼ਾਰ ਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸਾਂ - ਕਚਫ਼ੀਉ ਕਰ ਕੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆਵਾ ਜਾਈ ਘਟ ਸੀ, ਟ੍ਰੇਮ ਵੀ ਬੰਦ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਟੋਕਰੇ ਕੋਲ ਗੰਢ ਬਣੀ ਤਕਿਆ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕੋਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਏ - ਪਰ ਜਦ ਮੈਂ ਪੱਥਰ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਤੇ ਲਹੂ ਦੇ ਲੇਬੜੇ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਰੁਕ ਗਿਆ - ਵਾਰਦਾਤ ਕਤਲ ਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਫੜਾਂ, ਪਰ ਲਾਸ਼ ਹਿੱਲੀ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਠੇੜੇ ਤੇੜੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਝੁਕ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲ ਤਕਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਸਹਾਏ ਦਾ ਜਾਣਿਆਂ ਪਛਾਣਿਆਂ ਚਿਹਰਾ ਦਿਸਿਆ ਪਰ ਲਹੂ ਦੇ ਧੱਬਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਫੁਟ ਪਾਥ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਟਵਿਲ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਕਮੀਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜ਼ਖਮ ਸ਼ਾਇਦ ਪੱਸਲੀ ਦੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਾਣੀ ਹਾਏ ਹਾਏ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਮੋਢਾ ਫੜ ਕੇ ਹਿਲਾਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ। ਮੈਂ ਉਠ ਕੇ ਜਾਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਸਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਟਿਕਟਿਕੀ ਬੰਝ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆਂ। ਫਿਰ ਇਕ ਦਮ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਝੁਣਝੁਣੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਸੀਂ?'

ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਪੁਛਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਧਰ ਆਇਆ, ਕਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤਾ, ਕਦੋਂ ਦਾ ਉਹ ਫੁਟਪਾਥ ਤੇ ਪਿਆ ਹੈ - ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ ਕੀ ਮੈਂ ਉਥੇ ਖ਼ਬਰ ਕਰ ਦਿਆਂ।

ਉਸ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਤਾਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ ਕਹੇ, 'ਮੇਰੇ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਇਹੋ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ।'

ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰੇ ਕੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਕੇ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜਾਣ-ਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਮਰਦੇ ਦੇਖਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ ਤੇ ਆਖ਼ਰੀ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਰਹਾਣੇ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਖੜਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ - ਮੈਂ ਡਰਾਕਲ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਡਰਾਕਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਸੀ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਇਹ ਡਰ ਸੀ, ਕਿ ਕਿਤੇ ਮੈਂ ਫੜਿਆ ਨਾ ਜਾਵਾਂ।

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਫ਼ੜਿਆ ਨਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਲਈ ਧਰ ਲਿਆ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ। ਜੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਆਪਣਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮੈਨੂੰ ਫਸਾ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਸੋਚੇ ਮਰਨਾ ਤੇ ਹੈ ਈ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਮਰਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਮੈਂ ਜਾਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇੰਜ ਕਰੇ ਨੱਸਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸਹਾਏ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਮੈਂ ਰੁਕ ਗਿਆ ਮੈਂ ਉਸ ਵੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਕਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਛੇਤੀ ਕਰ ਮੀਆਂ, ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪੀੜ ਨਾਲ ਹਾਏ ਹਾਏ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਮੀਜ਼ ਦੇ ਬਟਨ ਖੋਲ੍ਹ ਤੇ ਅੰਦਰ ਹੱਥ ਪਾਇਆ, ਇਧਰ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਕੁਝ ਜੇਵਰ ਤੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸੌ ਰੁਪਏ ਨੇ - ਇਹ ਸੁਲਤਾਨਾ ਦਾ ਮਾਲ ਏ - ਮੈਂ - ਮੈਂ ਇਕ ਦੋਸਤ ਦੇ ਕੋਲ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਰੱਖਿਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ - ਅਜ ਉਸ ਨੂੰ - ਭੇਜਣ ਵਾਲਾ ਸਾਂ - ਕਿਉਂਕਿ - ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਓ ਖ਼ਤਰਾ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ - ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣਾ ਤੇ - ਕਹਿਣਾ ਏਥੋਂ ਝਟ ਪਟ ਚਲੀ ਜਾਏ - ਪਰ - ਆਪਣਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣਾ।

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਰੁਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਹਾਏ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਜੈ ਜੈ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਫੁਟ-ਪਾਥ ਤੇ ਨਿਕਲੀ ਸੀ, ਦੂਰ, ਉਧਰ ਜਿਥੇ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਇਕ ਪੂੰਦਲੀ ਜਹੀ ਫ਼ਿਜ਼ਾ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਘੁਲ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਹਾਜ਼ ਨੇ ਵਿਸਲ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਸੁਲਤਾਨਾ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਜੇਵਰ ਤੇ ਰੁਪਏ ਦਿਤੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਥਰੂ ਆ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਜੰਗਲੇ ਨਾਲ ਖੜਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੱਥ ਹਿੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਜੁਗਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਜਿਵੇਂ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਸਹਾਏ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਏ - ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ?'

ਜੁਗਲ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਕਿਹਾ, 'ਕਾਸ਼ ਮੈਂ ਸਹਾਏ ਦੀ ਰੂਹ ਹੁੰਦਾ।'

13.1 Phrases

ਬਗਲਾਂ ਵਜਾਈਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ

must have boasted

ਕੋਈ ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ

knew nothing about

ਆਪ ਹੀ ... ਆਪ ਹੀ

(him)self... (him)self

ਹੰਸਦੇ ਖੇਡਦੇ	happily
ਆਖਰੀ ਸਲਾਮ	last greeting, farewell
ਹਾਂ ਵਿਚ	affirmatively, in affirmation
ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ	so much so that
ਖਰਚ ਆਪਣੇ ਪੱਲਿਓਂ ਕਰਦਾ ਸੀ	spent from his own pocket
ਜਾਣਿਆਂ ਪਛਾਣਿਆਂ	well-known
ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ	called by name
ਮੇਰੇ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ	my days are over
ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਖਬਰੇ ਕੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ	who knows what was God's will?
ਆਖਰੀ ਵੇਲੇ	in (his) last moments
ਇਕ ਪਾਸੇ ... ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ	on the one hand...on the other hand
ਧਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ	will be indicted

13.2 The following English words are found in the text:

ਟ੍ਰੈਜਿਡੀ, ਬਿਲ, ਫੀਸ (fees), ਟੈਕਸੀ, ਬਾਰ, ਬੁਫੀ, ਗਲਾਸ, ਕਮਿਸ਼ਨ, ਫ਼੍ਰਾਡ (fraud), ਸੇਵਿੰਗ ਐਕਾਊਂਟ, ਕਰਫੀਉ (curfew), ਟ੍ਰੈਮ, ਫੁਟਪਾਥ (footpath, sidewalk), ਟਵਿਲ (towel), ਬਟਨ, ਵਿਸਲ (whistle).

13.3 Vocabulary

ਅਸਬਾਬ	luggage (m.)
ਅਹਿਸਾਸ	awareness (m.)
ਅਹਿਲ	inhabitant (m.)
ਅਜੀਬ	strange
ਅਧ-ਮੀਟੀ	half-closed
ਅਨਿਸਚਿਤ	uncertain
ਅਮੁਕ	unending
ਆਖਰੀ	last
ਆਤਮਾ	soul (m.)
ਆਮਦਨ	income (f.)
ਔਰਤ	woman (f.)

ਇਸ਼ਾਰਾ	sign, indication, hint (m.)
ਇਨਾਮ	prize, reward (m.)
ਈਮਾਨ	religion, conviction, truth (m.)
ਉਚੇਚ	peculiarity, specialty (f.)
ਉਛਾੜ	covering (f.)
ਉਧਾਰ	loan (m.)
ਉਪਰਲਾ	top (adj.)
ਸਹਾਏ	a name
ਸ਼ਹਾਦਤ	martyrdom (f.)
ਸਚਾਈ	truth (f.)
ਸਦਮਾ	shock (m.)
ਸਫ਼ਰ	journey (m.)
ਸਫ਼ਾਈ ਪਸੰਦ	clean-minded, liking cleanliness
ਸਮੁੰਦਰ	sea, ocean (m.)
ਸਮੁੰਦਰੀ	sea (adj.)
ਸ਼ਰਨਾ ਰਖੀ	refugee (m.)
ਸਰਾਹਣਾ	head of a bed (m.)
ਸ਼ਰਾਬ	alcoholic beverage (f.)
ਸਲਾਮ	greeting, salute (m.)
ਸਾਬਤ	complete
ਸਾਮਾਨ	goods (m.)
ਸੁੱਖਣਾ	to promise, vow, desire (m.)
ਹਸਤੀ	existence (f.)
ਹੱਕਦਾਰ	claimant (m.)
ਹਰਾਮਜ਼ਦਗੀ	wickedness, bastardliness (f.)
ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਾ	bastard (m.)
ਹਾਏ ਹਾਏ ਕਰਨਾ	to moan
ਹਿਲਣਾ	to move (intr.)
ਕੱਟੜ	dogmatic, conservative

ਕਬਰਸਤਾਨ	graveyard (m.)
ਕਮਜ਼ੋਰੀ	weakness (f.)
ਕਮਾਉਣਾ	to earn
ਕਾਸ਼	only if
ਕਾਤਲ	murderer (m.)
ਖਾਤਾ	account (m.)
ਖ਼ਾਨਾ	partition, portion, category, compartment (m.)
ਖੁਸ਼ਹਾਲ	happy, well-to-do
ਗੰਢ	knot (f.)
ਗਦੇਲਾ	thick quilt, mattress (m.)
ਗੰਭੀਰਤਾ	seriousness (f.)
ਗਵਾਉਣਾ	to waste, lose
ਗਾਓ	large pillow, bolster (m.)
ਗਾਹਕ	customer (m.)
ਗਾਲੜੀ	talkative
ਘਟੀਆ	lowly, inferior
ਘੁਲ ਮਿਲਣਾ	to dissolve
ਚਮਕ	shine (f.)
ਚਾਹਵਾਣ	desirous
ਚਾਕੂ	knife (m.)
ਚਾਦਰ	shawl, sheet (f.)
ਚਾਰਪਾਈ	cot (f.)
ਚੀਕਣਾ	to shout
ਛੁਰਾ	dagger (m.)
ਛੇੜਨਾ	to start (talking)
ਜ਼ਖ਼ਮੀ	wounded
ਜੰਗਲਾ	window (m.)
ਜ਼ਜ਼ਬਾਤੀ	emotional
ਜਮਾ ਕਰਨਾ	to add, deposit

ਜ਼ਮੀਰ	conscience, soul (f.)
ਜਾਇਜ਼ਾ	survey, scrutiny (m.)
ਜਾਣਿਆਂ	well-known
ਜਾਣਿਆਂ ਪਛਾਣਿਆਂ	well-known
ਜਾਨੀ	bodily
ਜੇਵਰ	jewelry, ornaments (m.)
ਜੋਸ਼	enthusiasm (m.)
ਝਰੀਟ	scratch (f.)
ਝੱਲਣਾ	to suffer, bear
ਝੁਣਝੁਣੀ	shudder (f.)
ਟਿਕਟਿਕੀ ਬੰਨ੍ਹਣਾ	to gaze without blinking
ਟੋਕਰਾ	basket (m.)
ਡਰਾਕਲ	coward (m.)
ਡਾਕਖਾਨਾ	post-office (m.)
ਡੀਕ	gulp (f.) ਡੀਕ ਲਾਕੇ in one gulp
ਤਕਿਆ	pillow (m.)
ਤਮਗਾ	medal (m.)
ਤੁਬਕ	startled
ਤਿਲਕਣਾ	to err
ਦਲਾਲ	broker (m.)
ਦਿਮਾਗ	mind (m.)
ਦਿਲੀ	close, intimate
ਧੁੰਧਲਾ	dim
ਧੰਧਾ	occupation(m.)
ਧੱਜਾ	blot (m.)
ਧਰ ਲੈਣਾ	to take into custody
ਧੜਾਧੜ	fast
ਧੋਖਾ	deceit (m.)
ਠੱਸਣਾ	to flee

ਪੱਸਲੀ	rib (f.)
ਪੱਥਰ	stone (m.)
ਪੱਲਾ	corner of clothing(m) ਆਪਣੇ ਪੱਲਿਓਂ from his own pocket
ਪਾਠ	betel leaf (m.)
ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ	inquiry (f.)
ਪੇਸ਼ਾ	occupation (m.)
ਪੈਗ	drinking glass (m.)
ਪੈਣਾ	three-quarters ਪੈਦੇ ਚਾਰ ਵਜੇ quarter to four o'clock
ਫਸਾਉਣਾ	to trap
ਫਜ਼ੂਲ	in vain
ਫ਼ਨਾ	ruin, destruction (f.)
ਫ਼ਰੋਬ	deceit (m.)
ਫ਼ਿਜ਼ਾ	atmosphere (f.)
ਫੀ ਸਦੀ	per cent
ਫੁਲਾਸਫ਼ਰ	philosopher (m.)
ਬਜ਼ਾਰ	market of cloth merchants (m.)
ਬਣਾਵਟ	invention, falsehood, fraud (f.)
ਬੰਦਰਗਾਹ	port (m.)
ਬਦਲਾ	revenge (m.)
ਬੰਦੂਕ	shotgun (f.)
ਬਧਾ	stretched forward
ਬਨਾਵਟੀ	fake
ਬਰਾਬਰ	continuously
ਬਾਤ	matter, thing (f.)
ਬੇਹੱਦ	very much, limitless
ਬੇਵਕੂਫ਼	stupid, foolish
ਭੜਵਾ	procurer (m.)
ਮਜ਼ਹਬੀ	religious

ਮੰਜਲ	destination (f.)
ਮਾਲੀ	economic
ਮੁਆਫ਼	= ਮਾਫ਼
ਮੌਜੂਦ	present
ਮੌੜ	turning (m.)
ਲੁਕਾਉਣਾ	to hide (trans.)
ਲੇਥੜਾ	piece of flesh (m.)
ਵਗੈਰਾ	etcetera
ਵਜੂਦ	existence, being, essence (m.)
ਵਧੀਆ	excellent
ਵਾਕ	sentence (m.)
ਵਾਧਾ	increment, increase (m.)
ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ	atmosphere (m.)
ਵਾਰਦਾਤ	case (f.)
ਵਿਦਾਇਗੀ	departure, farewell (f.)
ਵੈਸ਼ਨੋ	Vaishnavite, worshipper of Lord Vishnu:

13.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਫ਼ਸ਼ਾਦ ਵਿਚ ਅਸਲੀ ਟ੍ਰੇਜਿਡੀ ਕੀ ਹੈ?
੨. ਧਰਮ ਈਮਾਨ ਛੁਰੇ, ਚਾਕੂ ਜਾਂ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਰ ਸਕਦਾ?
੩. ਮੁਮਤਾਜ਼ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਕਿਉਂ? ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਕੌਣ ਆਏ ਸਨ?
੪. ਮੁਮਤਾਜ਼ ਦੇ ਕਰਾਚੀ ਜਾਣ ਵਿਚ ਜੁਗਲ ਦਾ ਕੀ ਹਿੱਸਾ ਸੀ?
੫. ਮੁਮਤਾਜ਼ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਗਲੜੀ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ?
੬. ਜੁਗਲ ਤੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀ ਕੀਤਾ ਸੀ?
੭. ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕੀ ਵੇਖਿਆ? ਤੇ ਕੀ ਸੋਚਿਆ?
੮. ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਜੁਗਲ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਿਆ? ਤੇ ਜੁਗਲ ਨੇ?
੯. ਬਾਰ ਵਿਚ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਜੁਗਲ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਤੇ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ?

੧੦. ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਉਂ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਹੈ?
੧੧. ਧਰਮ ਤੋਂ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਸੀ?
੧੨. ਭੜਵਾ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਭੜਵੇ ਨੂੰ ਕਿਤਨੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ?
੧੩. ਭੜਵੇ ਦਾ ਧੰਧੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਸੀ?
੧੪. ਕਤਲ ਦੀ ਵਾਰਦਾਤ ਕਿਹ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਈ ਸੀ?
੧੫. ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਸਹਾਏ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਿਆ? ਤਹਾਏ ਨੇ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ?
੧੬. ਭੜਵੇ ਨੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਖਰੀ ਕੰਮ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੧੭. ਜੁਗਲ ਸਹਾਏ ਦੀ ਰੂਹ ਕਿਉਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ?

13.4 Fill in the blanks:

੧. ਕਾਜ਼ ਉਹ —।
੨. ਮੈਂ — ਵਾਲਾ ਸਾਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ —।
੩. ਇਹ ਫ਼ਰ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੋਂ ਉਹ — ਨਾ —।
੪. ਉਹ ਇਹ — ਦੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ —।
੫. ਉਹ ਮੇਰਾ ਜਾਇਜ਼ਾ — ਮਾਮੀ —।
੬. ਉਹ ਮੇਰਾ ਦੋ ਇਹ ਮਿਆਲ ਵਿਚ — ਕਮਜ਼ੋਰੀ —।
੭. ਮੇਰਾ ਮਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸਿਲਕੁਲ — —।
੮. ਜੁਗਲ ਨੇ — ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ।
੯. ਧਰਮ ਤੋਂ ਮੇਰਾ — ਉਹ — ਨਹੀਂ — ਇਹ ਅਸੀਂ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ।
੧੦. ਥੋੜਾ — ਚੁੱਪ — ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੇ — ਸ਼ੁਰੂ —।
੧੧. ਉਸਦੀ — ਹੋਈ ਗੱਲ ਚੱਕਰ — ਰਹੀ —।
੧੨. ਜਦੋਂ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਾ — ਲੋੜੇ — ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ —।
੧੩. ਸਦੇਰੇ — ਹੀ ਉਸਨੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ —।
੧੪. ਫ਼ਾਸਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ — ਤੇ ਤੂੰ ਕੀ —।
੧੫. ਇਹ ਜੋ — — ਹੈ, ਸਾਡੇ ਸਹੀਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।

13.5 Translate into Panjabi:

1. They are fools who think that they can destroy others.
2. Faith is not in our body, but in our soul.
3. It is possible that I will teach you.
4. Suddenly he decided to go to Pakistan.
5. Can he harm a man who is his bosom friend?
6. He wanted to talk to him immediately about his going.
7. Immediately after reaching home he began to weep.
8. How sweet is the deceit of a glance!
9. People were boarding the bus constantly.
10. After remaining quiet for a while, he began to sing.
11. His occupation was very lowly.
12. He cleaned his house with his own hands.
13. Who can believe that he was a poet?
14. If only I could be a saint ("great soul")!
15. My days are over--it is the will of God.

13.6 Study the following sentences:

ਇਹ ਵਚ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਫੜਿਆ ਨਾ ਜਾਵਾਂ I was afraid lest I
be caught (arrested)

ਕਿਤੇ ... ਨਾ used with hortative verb forms means "lest"

ਅਜ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਵਾਲਾ ਸਾਂ Today I was about to send

contracted infinitive + ਵਾਲਾ means "about to..."

ਕਾਸ਼ ਮੈਂ ਸਹਾਏ ਦੀ ਰੂਹ ਹੁੰਦਾ If I were only Saha:e's
soul!

ਕਾਸ਼ with the present participle or the
hortative is used for the conditional,
for wishes, etc.

Translate the following into Panjabi:

1. Hurry, lest the train leave!
2. He was afraid that the thief might steal something.
3. I was about to leave my home when the beggar came.
4. He kept repeating, "If only I could have enjoyed life!"
5. If only you were here!
6. It is about to rain.
7. Were you about to break this stick?
8. If only I had worked hard!
9. We were afraid lest the lion come.
10. Come on, the bus is about to go.

UNIT XIV

ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਜੱਟ
ਧਨੀਰਾਮ ਚਾਕ੍ਰਿਕ

ਤੂੜੀ ਤੰਦ ਸਾਭ ਹਾੜੀ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ
ਲੰਬੜਾ ਤੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕੱਟ ਕੇ

ਮੀਹਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਤੇ ਸਿਆੜ ਕੱਢ ਕੇ
ਮਾਲ ਢਾਂਡਾ ਸਾਭਣੇ ਨੂੰ ਚੂਹੜਾ ਛੱਡ ਕੇ

ਪੱਗ ਝੱਗਾ ਚਾਦਰ ਨਵੇਂ ਸਵਾਇ ਕੇ
ਸੰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਡਾਗ ਉਤੇ ਤੇਲ ਲਾਇ ਦੇ

ਕੱਛੇ ਮਾਰ ਵੰਝਲੀ ਅਨੰਦ ਛਾ ਗਿਆ
ਮਾਰਦਾ ਦਮਾਮੇ, ਜੱਟ ਮੇਲੇ ਆ ਗਿਆ

ਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਢਾਣੀ ਵਿਚ ਲਾੜਾ ਸੱਜਦਾ
ਬੱਘ ਬੱਘ ਬੱਘ ਬੋਲੇ ਸ਼ੇਰ ਗੱਜਦਾ

ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਅਰਕ ਨਾਲ ਹੁੱਜਾਂ ਮਾਰਦਾ
ਸੈਨਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਮੂੰ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਦਾ

ਚੰਗੀ ਜਹੀ ਸੱਦ ਲਾ ਦੇ ਬੱਲੇ ਬੋਲੀਆ।
ਤੂੰਬਾ ਜ਼ਰਾ ਖੇਲੁ ਖਾਂ, ਜੁਆਨਾਂ ਤੇਲੀਆ।

ਸਰੂ ਵਾਂਗ ਝੁਲ ਵੰਝਲੀ ਸੁਣਾ ਗਿਆ
ਮਾਰਦਾ ਦਮਾਮੇ, ਜੱਟ ਮੇਲੇ ਆ ਗਿਆ।

ਤੂੰਬੇ ਨਾਲ ਭਾਤ ਭਾਤ ਬੋਲ ਬੋਲੀਆਂ
ਹਾੜ ਵਿਚ ਜੱਟਾਂ ਨੇ ਮਨਾਈਆਂ ਹੋਲੀਆਂ

ਛਿੱਝ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋਈ, ਢੋਲ ਢੱਲ ਵੱਜਦੇ
ਕੱਸ ਕੇ ਲੰਗੋਟੇ ਆਏ ਸ਼ੇਰ ਗੱਜਦੇ

ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਨੇ ਪਿੰਡੇ ਗੁੰਠੇ ਹੋਏ ਤੇਲ ਦੇ
ਮਾਰਦੇ ਨੇ ਛਾਲਾ ਦੁਲੇ ਡੰਡ ਪੇਲਦੇ

ਕਿੱਸੂ ਨੂੰ ਸੁਰੈਣਾ ਪਹਿਲੇ ਹੱਥ ਢਾ ਗਿਆ
ਮਾਰਦਾ ਦਮਾਮੇ, ਜੱਟ ਮੇਲੇ ਆ ਗਿਆ।

ਵਾਰੀ ਹੁਣ ਆ ਗਈ ਜੇ ਪੀਣ ਖਾਣ ਦੀ
ਰੇਉੜੀਆਂ ਜਲੇਬੀਆਂ ਦੇ ਆਹੂ ਲਾਹਣ ਦੀ

ਹੱਟੀਆਂ ਦੇ ਵੱਲ ਆ ਪਏ ਨੇ ਟੁਟ ਕੇ
ਹੁੰਝ ਲਈਆਂ ਥਾਲੀਆਂ ਜੁਆਨਾਂ ਜੁੱਟ ਕੇ

ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਗਲਾਸ ਫਿਰਿਆ
ਤੇਲੀਆਂ ਤੇ ਡੂਮਾਂ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਘਿਰਿਆ

ਬੁੱਕਾਂ ਤੇ ਕਮੀਣਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾ ਗਿਆ
ਮਾਰਦਾ ਦਮਾਮੇ, ਜੱਟ ਮੇਲੇ ਆ ਗਿਆ।

14.1 Phrases:

ਸੰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਡਾਂਗ	segmented staff
ਦਮਾਮੇ ਮਾਰਦਾ	beating drums
ਹਾੜ ਵਿਚ ਜੱਟਾਂ ਨੇ ਮਨਾਈਆਂ ਰੇਲੀਆਂ	in the month of June-July the peasants have celebrated the festival of colors
ਕੱਸ ਕੇ ਲੰਗੋਟੇ	having put on their loincloths tightly
ਕਿੱਸੂ ਨੂੰ ਸੁਰੈਣਾ ਪਹਿਲੇ ਹੱਥ ਢਾ ਗਿਆ	SuraiNa: has pulled down Kissu: in the very first round
ਰੇਵੜੀਆਂ ਜਲੇਬੀਆਂ ਦੇ ਆਹੂ ਲਾਹਣ ਦੀ	of eating up revRi: and jalebi: in great quantities

14.2 Vocabulary

ਅਰਕ	juice, spirit (m.)
ਆਹੂ	harm, damage, defect (m.)
ਆਹੂ ਨ. ਹਣਾ	to be slaughtered in great numbers
ਸੱਦ	call (f.)
ਸਰੂ	fir tree (m.)
ਸਵਾਉਣਾ	to cause to be sewn
ਸ਼ਾਹ	moneylender (m.)
ਸਿਆੜ	furrow (m.)
ਸੈਨਤ	signal, mark (f.)
ਹਾੜ	fourth month
ਹਾੜੀ	winter crop (f.)
ਹਿਸਾਬ	account (m.)
ਹਿਸਾਬ ਕੱਟਣਾ	to clear the accounts
ਹੁੱਜ	thrust (f.)
ਹੁੱਜ ਮਾਰਨਾ	to punch, pierce
ਹੋਲੀ	Holi, a festival (f.)
ਕੱਸਣਾ	to tighten, to wear tightly
ਕੱਛ	armpit (f.)
ਕੱਛੇ ਮਾਰਨਾ	to take under the arm
ਕਮੀਣ	low caste person (m.)
ਕਲੇਜਾ	heart (m.)
ਗੁੰਨੁਣਾ	to rub, massage
ਘਿਰਨਾ	to be frightened
ਚਖਾਉਣਾ	to cause to taste
ਛਿੱੜ	wrestling (f.)
ਜੱਟ	peasant, farmer (m.)
ਜਲੇਬੀ	a type of candy (f.)

ਜੁੱਟਣਾ	to gather
ਝੰਗਾ	coat (m.)
ਝੁਲਣਾ	to swing
ਟੁਟ ਕੇ ਪੈਣਾ	to jump on
ਡੰਡ	a type of exercise (m.)
ਡਾਂਗ	staff (f.)
ਡੂਮ	a Muslim caste of bards (m.)
ਢਾਹਣਾ	to defeat in wrestling, pull down
ਢਾਂਡਾ	ox (m.)
ਢਾਣੀ	group, gang (f.)
ਤੰਦ	cut. tie (m.)
ਤੂੰਬਾ	a drinking vessel (m.)
ਤੂੜੀ	chaff (f.)
ਤੇਲੀਆ	root of a plant (m.)
ਥਾਲੀ	brass plate (f.)
ਦਮਾਮਾ	kettle-drum (m.)
ਦੂਲਾ	brave man, good man (m.)
(ਡੰਡ) ਪੈਲਣਾ	to perform the exercise called ਡੰਡ
ਬੱਘ ਬੱਘ	rumble (f.)
ਬੱਲੇ	bravo! well done!
ਬੁੱਕ	punch (in boxing) (f.)
ਬੇਲੀਆ	friend, third ox in the team (m.)
ਭਾਤ ਭਾਤ	all sorts of
ਮਜ਼ਾ ਚਖਾਉਣਾ	to teach a lesson
ਮਨਾਉਣਾ	to celebrate
ਮੀਂਹ	rain (m.)
ਰੇਉੜੀ	a type of candy (f.)
ਲੰਗੋਟੀ	loin-cloth (m.)

ਲੰਬੜਾ	liar, chatterbox, collector of crop taxes (m.)
ਲਾਹਣਾ	to bring down
ਲਿਸ਼ਕਣਾ	to flash, gleam, glitter
ਵੰਗਾਰਨਾ	to put in motion
ਵੰਝਲੀ	flute, bamboo pipe (f.)
ਵੱਟਣਾ	to receive in exchange, to exchange
ਵੇਚ ਵਟ ਕੇ	having done the selling, etc.

14.3 Rewrite the poem in Panjabi prose order and summarize.

14.4 Translate into Panjabi:

1. The farmer came to the city playing his drums.
2. He has cleared his accounts with the money lenders.
3. I had a new coat sewn for me.
4. He spoke all kinds of words.
5. Their legs, massaged with oil, shone.
6. Deer leapt, the lion woke up and he roared.
7. We taught them a good lesson.
8. Happiness spread over everything.
9. People waited for the rain, but no rain came.
10. Preparation for the wrestling was completed.
11. In the very first round, Krishna: threw Nara:iNa: on the ground.
12. Now it was his turn to eat.
13. He left his servant at home to take care of his house.
14. Seeing a lion, our hearts sank.

14.5 Learn the following word pairs, write their meanings and use them in your own sentences:

ਹਾੜ	ਹਾੜੀ
ਤਿਆਰ	ਤਿਆਰੀ
ਭਾਤ	ਭਾਤ ਭਾਤ
ਉਡੀਕ	ਉਡੀਕਣਾ

14.6 ਪਹਿਲਾ is the ordinal form of the number ਇੱਕ . Write the other ordinal numbers up to 20 and substitute them for the underlined word in the following sentence:

ਕਿੱਸੂ ਨੂੰ ਸੁਰੈਣਾ ਪਹਿਲੇ ਹਥ ਫਾ ਗਿਆ

14.7 What kinds of forms do you think ਸਵਾਇ / ਲਾਇ are in this poem? Can you give the more usual form?

14.8 This poem, small though it is, is very rich in the various verb forms. Use each of those listed below in your own sentences:

ਵੱਟ(ਕੇ)	ਕੱਟ(ਕੇ)	ਸਾਭ(ਕੇ)	
ਕੱਢ(ਕੇ)	ਛੱਡ(ਕੇ)	ਸਵਾਇ(ਕੇ)	
ਲਾਇ(ਕੇ)	ਮਾਰ(ਕੇ)	ਟੁਟ(ਕੇ)	ਬੋਲ(ਕੇ)
ਸਾਭਣੇ	ਪੀਣ	ਖਾਣ	ਲਾਹਣ
ਸੱਜਦਾ (ਹੈ)	ਗੱਜਦਾ (ਹੈ)	ਮਾਰਦਾ (ਹੈ)
ਮਾਰਦੇ (ਨੇ)	ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਨੇ	ਵੰਗਾਰਦਾ (ਹੈ)
ਮਾਰਦਾ	ਗੱਜਦੇ	ਪੇਲਦੇ
ਫਿਰਿਆ	ਘਿਰਿਆ	ਆਏ
ਮਨਾਈਆਂ	ਲਈਆਂ	
ਛਾ ਗਿਆ	ਆ ਗਿਆ	ਚਖਾ ਗਿਆ
ਢਾ ਗਿਆ	ਸੁਣਾ ਗਿਆ	ਆ ਪਏ

14.9 ਤੇ is used in two ways in this poem:

1) as a post-position meaning "on", "to", "by", "from", "with"
(ਬੁੱਕਾਂ ਤੇ "with the fists"). In this case it is a
contraction of the post-position ਉੱਤੇ .

2) as a conjunction meaning "and". Another form of this
conjunction is ਅਤੇ .

ਤੇ may also be used:

3) in place of ਤਾਂ (see 12.7)

4) as a post-positional form of ਤੂੰ , that is as a variant
of ਤੈ (ਤੈਂ)

5) in the phrase ਤੇ ਵੀ , meaning "even after".

Make sentences using the different meanings of ਤੇ .

UNIT XV

ਤਲਾਸ਼ੀ

ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਗੜਗੱਜ

੧

ਗਿਣਤੀ ਵਾਂਗ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਜੇਲ ਨਾਲ ਚੋਲੀ ਕਾਮਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਜੇਲ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਤਲਾਸ਼ੀ ਤੇ ਚਲਾਨ, ਦੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਜੇਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਖੜਕਾ ਦੜਕਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੇਲ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਧੁੜਕੂ ਲਗਣ ਲਗ ਪਏ, ਤਲਾਸ਼ੀ ਤੇ ਚਲਾਨ ਇਸ ਵਿਚ ਖੜਕੇ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖੜਕੇ ਦੜਕੇ ਦੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੇਲ ਨੂੰ ਘਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੈਦੀ ਦਾ ਚਲਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖ਼ਤਰੇ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਗੱਲ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਗ਼ਾਵਤ ਬਲਵਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਲੜਾਈ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜੇਲ ਦੇ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਲਈ ਤਲਾਸ਼ੀ ਮਾਨੋਂ ਬਸਰੇ ਦੀ ਖੱਟੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਿਪਾਹੀ ਜਦੋਂ ਆਪਣਾ ਖੀਸਾ ਖ਼ਾਲੀ ਵੇਖਦਾ, ਕੈਦੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਇਹ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ।

੧੯੨੪ ਦੇ ਜਨਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੀ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਵੇਰ ਮੈਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਾਠਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਲੁਕਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਲੂਣ ਤੇ ਮਿਰਚ ਆਮ ਕੈਦੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਲ ਦੀ ਦਲ ਜਿਹੜੀ ਨਿਰਾ ਤੱਤਾ ਪਾਣੀ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦਾਣਾ ਚੁੱਭੀ ਮਾਰਿਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ, ਲੂਣ ਮਿਰਚ ਤੋਂ ਵੀ ਆਮ ਕਰਕੇ ਵਿਰਵੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ ਲੂਣ-ਮਿਰਚ ਵੀ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਹੱਡ-ਮਾਸ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਢਿਡਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਸਨ - ਅਰਥਾਤ ਜੇਲੀ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਕਈ ਘਰ ਵੀ ਏਸੇ ਲੂਣ-ਮਿਰਚ 'ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਰੋਜ਼ ਦੇਵੇਂ ਵੇਲੇ ਰੋਟੀ ਵਕਤ ਤਲਾਸ਼ੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਾਂ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਬਹਿ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਕਤਾਰਾਂ ਵੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਸਤ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀ ਸਾਂ, ਬੌੜੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਜਮਾਨ ਰਹਿੰਦੇ। ਅਸੀਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਫੇਰ ਰੋਟੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਲਿਹਾਰ ਕੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ।

ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵੇਲੇ ਸਾਡੀ ਕਤਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਨੂੰ ਸੋਠੇ ਦੀ ਡਲੀ ਵਾਂਗ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਸੀ। ਤਲਾਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਮੈਥੋਂ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਕੁ ਬੰਦੇ ਦੂਰ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਹੇਠ ਦੱਬ ਲਈ। ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਨਰਮ ਸੀ। ਡਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਧਸ ਗਈ। ਤਲਾਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈ ਗਏ, ਪਰ ਡਲੀ ਹੱਥ ਨਾ ਆਈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੋਰਚਾ ਮਾਰ ਲਿਆ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕਢ ਕੇ ਝਾੜ ਪੂੰਝ ਕੇ ਦਾਲ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖੋਰ ਲਈ। ਮੇਰੀ ਚਲਾਕੀ ਵੇਖ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫ਼ਰ, ਜਥੇਦਾਰ ਵਧਮ ਸਿੰਘ ਨਾਗੋਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਫ਼ੌਜਾ ਸਿੰਘ ਭੁਲਰ ਆਦਿ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਦਾਂ ਉਲੂ ਬਣਾਇਆ।

੨

ਅਗਲੇ ਸਾਲ ੧੯੨੫ ਵਿਚ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਜੇਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਕ ਥਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੜਕ ਕੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਬਾਕੀ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਥੀ ਕੁਝ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਉਹੋ ਸੜਕ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਕੁਝ ਹਟਵਾਂ ਦਮੁਸੇ ਨਾਲ ਸੜਕ ਕੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਸੜਕ ਕੋਟ ਮੌਕਿਆ (ਜੇਲ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਵੱਡੀ ਕੰਧ) ਦੇ ਲਾਗ ਹੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਅਗੇ ਇਕ ਲੂਣ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਡਲੀ ਆਣ ਡਿਗੀ। ਇਹ ਡਲੀ ਬਾਹਰੋਂ ਕੰਧ ਉਤੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੇਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹੋ ਡਲੀ ਵਾਪਸ ਜੇਲੋਂ ਬਾਹਰ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀ। ਕੁਝ ਹੀ ਮਿੰਟਾਂ ਪਿਛੋਂ ਗੁੜ ਦੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਬੋਰੀ ਮੇਰੇ ਲਾਗੇ ਧੜੇਂ ਕਰਦੀ ਆਣ ਡਿਗੀ। ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦਿਤੀ ਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਉਥੇ ਖੜੇ ਸਾਰਾ ਗੁੜ ਖਾ ਗਏ ਤੇ ਕੁਝ ਲਾਗਲੇ ਹੋਰ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਆ ਦਿਤਾ।

ਗੁੜ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਕੈਦੀ ਦਾ ਸੀ। ਓਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਜੇਲ ਵਿਚ ਗੁੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ। ਕਿਸੇ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਕੈਦੀ ਕੋਲੋਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਖਾ ਕੇ ਜੇਲ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ

ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਜੇਲ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਗੁੜ ਪੁਚਾਉਣ ਦੀ ਟਿਪੀ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਾਹਰਲੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੇਲ ਦੇ ਫਲਾਣੇ ਪਾਸੇ ਬਾਹਰਲੀ ਦੀਵਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਛੁਣ ਦੀ ਡਲੀ ਅੰਦਰ ਸੁਟੀ ਸੀ ਤਾਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸਿਪਾਹੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਆਮ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਰੋੜਾ ਆਦਿ ਅੰਦਰ ਡਿਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਸੁਟਣ 'ਤੇ ਕੋਈ *ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਡਿਗੇਗੀ। ਉਹੋ ਗਲ ਹੋਈ। ਅੰਦਰਲਾ ਸਿਪਾਹੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਦਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਡਿਊਟੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਜਾਣਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਗੁੜ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਲ ਰਖਦੇ ਤਾਂ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਰਖਣ ਕਰਕੇ ਪੇਸ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਮੁੱਠਾ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਸਿਪਾਹੀ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁੜ ਅੰਦਰ ਡਿਗਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁੜ ਡਿੱਗਣ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਸਮਝ ਲਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਪੁਛੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ। ਸਾਰੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਗੋਰਾ ਬੈਰਕ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਸੈਫੁਦੀਨ ਕਿਚਲੂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਕਿਚਲੂ ਕੋਲ ਸਾਡੀ ਸੁਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਜ ਦੀਨ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਆਦਤ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਉਹ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਨੇਪੇ ਵੀ ਫੇਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਕਿਚਲੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਿਛੋਂ ਲਾਹਿਆ, "ਤਾਜ ਦੀਨ ਤੂੰ ਨਿਮਾਜ਼ੀ ਏਂ। ਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੈਦੀਆਂ 'ਤੇ ਜੁਲਮ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫੇਰ ਇਹ ਅਕਾਲੀ ਕੈਦੀ ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀ ਹਨ, ਅਖ਼ਲਾਕੀ ਕੈਦੀ ਨਹੀਂ।"

ਤਾਜ ਦੀਨ ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਚੁਪ ਕਰ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿੜ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿਤੀ। ਮੁੜ ਸੜਕ ਕੁੱਟਣ ਆਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੀ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ, ਪਰ ਗੁੜ ਕਿਥੋਂ ਲਭਣਾ ਸੀ।

*ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚਾਜ਼ ਜੇਲ ਵਿਚ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਮਾਸ਼ੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

੩

ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਜੇਲ ਵਿਚ ਹੀ ਮੈਂ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਸੱਠਾਂ ਚੱਕੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਸੈੱਲ (ਚੱਕੀ) ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਰੁੱਖ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁੱਢ ਕੋਲ ਇਕ ਟੋਆ ਸੀ - ਜਿਹੜਾ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਾਟੇ ਮਾਜਣ ਲਈ ਸਿੱਟੀ ਪੁੱਟ ਪੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਾਟੇ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਅਸਾਂ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਇਕ ਟਿੰਡ ਵਿਚ ਭੰਗੀ ਕੋਲੋਂ ਮੈਲਾ ਪੁਆ ਦੇ ਉਪਰ ਇਕ ਧੋਤਾ ਜਿਹਾ ਰੁਮਾਲ ਬੰਨ੍ਹਵਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਉਹ ਟਿੰਡ ਰੁੱਖ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਾਲੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਰਖਾ ਦਿਤੀ। ਉਪਰ ਇਕ ਕੰਬਲ ਰਖ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਸਾਂ ਤਾਜ ਦੀਨ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾ ਚਖੋਣ ਦੀ ਨੀਯਤ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਤਾਜ ਦੀਨ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਾਨੋਂ ਸੁੰਘਦਾ ਸੁੰਘਦਾ ਆ ਗਿਆ। ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਫੋਲ ਫਾਲ ਲਈਆਂ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਕੁਝ ਨਾ ਲਗਾ। ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਰੁੱਖ ਦੇ ਮੁੱਢ ਕੋਲ ਕੰਬਲ 'ਤੇ ਪੈ ਗਈ। ਉਸ ਕੰਬਲ ਹੇਠੋਂ ਟਿੰਡ ਕਢ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕ ਆ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੱਥ ਲਗ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਉਸ ਨੇ ਟਿੰਡ ਉਠਾ ਲਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ।

"ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਮਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਕੀ ਤੇ ਕੀਹਦਾ ਹੈ?"

"ਜਮਾਦਾਰ ਜੀ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕੈਦੀ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।" ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਬਣਾ ਸਵਾਰ ਕੇ ਆਖਿਆ।

ਕਿਸ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਹੈ ਇਹ ਟਿੰਡ। ਪਤਾ ਤਾਂ ਲਗੇ।" ਤਾਜ ਦੀਨ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਆਖਿਆ।

"ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਦਿਓ, ਤੁਹਾਡਾ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੱਡੋ।" ਮੈਂ ਚਿੜੌਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਖਿਆ।

"ਤੇਰੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਕਿਸ ਦੀ ਹੈ।" ਤਾਜ ਦੀਨ ਨੇ ਇਸ ਭਾਵ ਨਾਲ ਆਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੱਥ ਲਗ ਜਾਏਗਾ। ਹੁਣ ਹੱਥ ਰੰਗੇ ਹੀ ਜਾਣਗੇ।

"ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਚੁਗਲੀ ਕਰਾਂਗਾ।" ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਤੈਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ।

"ਇਸ ਟਿੰਡ ਵਿਚ ਘਿਉ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੇੜਦਾ, ਪਰ ਜੇ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ ਦਿਵਾ ਦਏਂ।" ਤਾਜ ਦੀਨ ਨੇ ਵਸਮੇ ਰੰਗੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਕਰਾ ਆਖਿਆ।

"ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ।" ਕੁਝ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ।

"ਤਾਂ ਇਹ ਟਿੰਡ ਤੇਰੀ ਹੀ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਪੇਸ਼ੀ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗਾ।" ਤਾਜਦੀਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

"ਵੇਖੀ ਜਾਏਗੀ।" ਮੈਂ ਕਿਹਾ।

੪

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਜੇਲ ਅਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮੇਜਰ ਕੁਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚੋਂ ਆਉਣ ਕਰ ਕੇ ਖੁਲ੍ਹ-ਦਿਲਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਆਖ ਮੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸੇ ਮੇਜਰ ਕੁਰੀ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ 'ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਜੇਲ ਵਿਚ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁੜ ਦੇਣਾ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਿਛੋਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛਟਾਕੀ ਰੋਜ਼ ਗੁੜ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਹਰ ਜੇਲ ਵਿਚ ਗੁੜ ਮਿਲਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਮੇਜਰ ਕੁਰੀ ਅਗੇ ਮੈਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਦਰੋਗਾ ਜੇਲ ਨੇ ਮੇਰੀ ਹਿਸਟਰੀ ਟਿਕਟ ਅਗੇ ਕਰ ਕੇ ਮੇਜ਼ ਉਤੇ ਟਿੰਡ ਰਖਵਾ ਕੇ ਕਿਹਾ:

"ਜਨਾਬ ਇਹ ਟਿੰਡ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਹੈ, ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈ।"

ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਨੇ ਟਿੰਡ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ। ਤਾਜ ਦੀਨ ਨੇ ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਟਿੰਡ ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੱਖੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਜੱਥਾ ਭੁੰ ਭੁੰ ਕਰਦਾ ਐਉਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਡੂਮਣਾ ਛੇੜਿਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਲੇ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਟਿੰਡ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਦਸ ਕਦਮ ਦੂਰ ਜਾ ਖਲੋਤਾ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਮੈਥੋਂ ਨਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤਾਜ ਦੀਨ ਵਲੋਂ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਗੱਲ 'ਤੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਤੇ ਤੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਸੇ। ਤਾਜ ਦੀਨ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਜਰ ਕੁਰੀ ਨੇ ਤਾਜ ਦੀਨ ਨੂੰ ਉਹ ਸੁਣਾਈਆਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਹਲ ਨਾ ਦੇਵੇ।

15.1 Phrases:

ਖਤਰੇ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ	there is nothing dangerous
ਆਮ ਗੱਲ	normal thing
ਦਾਣਾ ਚੁੱਭੀ ਮਾਰਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ	even if you dive in it you won't find a grain, i.e., it (dal, soup) is watery, thin
ਮੋਰਚਾ ਮਾਰ ਲਿਆ	won the battle
ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਰਖਣ ਕਰਕੇ	due to keeping a thing which entered jail illegally
ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੋਵੇ	as if he had got wealth to last for his whole life

15.2 Vocabulary

ਅਕਾਲੀ	member of a Sikh sect (lit., immortal one) (m.)
ਅਖ਼ਲਾਕੀ	criminal
ਅੰਦਰਲਾ	inner
ਅੰਦਾਜ਼ਾ	guess (m.)
ਅਰਥਾਤ	that is
ਇਕ ਵੇਰ	once
ਸਹਾਈ	helper (m.)
ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਣਾ	to be understood, grasped
ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਰੋਟੀ	dinner, evening meal (f.)
ਸਿਆਸੀ	political
ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼	recommendation (f.)
ਸੁੰਘਣਾ	to smell
ਸੋਨਾ	gold (m.)
ਹਟਵਾਂ	farther
ਹਾਲਾਤ	plural of ਹਾਲਤ
ਕਤਾਰ	line (f.)
ਕੰਬਲ	blanket (m.)
ਕਰੀਬ	approximately

ਕਿੜ	animosity (f.)
ਖੱਟੀ	income (f.)
ਖਲਿਹਾਰਨਾ	to cause to stand, to stop
ਖੜਕਾ ਦੜਕਾ	noise , disorder (m.)
ਖੀਸਾ	pocket (m.)
ਖੁਲ੍ਹ-ਦਿਲਾ	open-hearted, good-natured
ਖੇਰਨਾ	to melt, dissolve (trans.)
ਗਿਣਤੀ	counting, taking roll call (f.)
ਗੁਜ਼ਾਰਾ	wealth (m.)
ਗੁੜ	unrefined sugar (m.)
ਗੋਰਾ	pertaining to white people
ਘਲਣਾ	to send
ਘਿਉ	clarified butter (m.)
ਚੱਕੀ	cell (f.)
ਚਲਾਕੀ	cleverness (f.)
ਚਲਾਨ	transfer (m.)
ਚਿੜਾਉਣਾ	to tease
ਚੁਗਲੀ	tattling (f.)
ਚੁੱਭੀ	dive (f.)
ਚੋਲੀ ਦਾਮਨ ਦਾ ਸਬੰਧ	close relationship (m.)
ਛਟਾਕੀ	a measure of weight, 1/16 of a ser, about 2 oz.(f.)
ਛੋੜਣਾ	to leave
ਜਥੇਦਾਰ	leader of a Sikh jatha: or group (m.)
ਜਨਾਬ	Sir (m.)
ਜਾਲਮ	tyrant (m.)
ਜਿਮੇਵਾਰ	responsible
ਜੇਲੀ	pertaining to jail (adj.)
ਝਾੜ ਪੂੰਝ ਕੇ	having cleaned
ਟਿੰਡ	tin box or container (m.)

ਟਿਪੀ	trick, plot, plan (f.)
ਟਿਪੀ ਲੜਾਉਣਾ	to plan
ਡਲੀ	lump, piece (f.)
ਭਿੰਗਣਾ	to come, fall
ਭੁਮਣਾ	a kind of bee (m.)
ਭਿੰਡ	belly (m.)
ਭੰਗ ਕਰਨਾ	to make things difficult, to give a hard time
ਭਲਾਈ	search (f.)
ਤਕਿ	so that
ਭੈ	anger (m.)
ਦੱਬਣਾ	to be pressed
ਦਮੁਸਾ	a wooden pounding instrument used in road-
ਦਰੋਗਾ	police chief (m.)
ਦਾਣਾ	a grain (m.)
ਧੋਮਣਾ	to sink into, to penetrate
ਧੜੈਂ	bang, crash (m.)
ਧੁੜਝ	throbbing (m.)
ਧੋਤਾ	washed clean
ਲਿਗੁਣਾ	useless, without virtues
ਨਿਮਾਜੀ	one who observes nama:z (Muslim prayers) regularly
ਲਿਰਾ	exclusively, solely, merely (m.)
ਨੀਯਤ	intention (f.)
ਨੋਖ	secret (m.)
ਨੋਟ	paper bill (money)(m.)
ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਲ	for the first time
ਪਾਠਕ	reader (m.)
ਪੁੱਟਣਾ	to pound
ਪੇਸ਼ੀ	presentation before the judge (f.)

ਫਲਾਣਾ	"so-and-so" (m.)
ਫੇਲਣਾ	to disclose, reveal
ਫੇਲ ਫਾਲ ਲੈਣਾ	to search for, discover, ferret out
ਬਨਾਣਾ ਸੱਵਾਰਨਾ	to behave in a flowery, artificial manner
ਬਦਮਾਸ਼ੀ	wickedness, villainy (f.)
ਬ੍ਰਾਜਮਾਨ	present
ਬਲਵਾ	riot (m.)
ਬਾਹਰਲੀ	outer
ਬਾਟ	pot (m.)
ਬਿਸਤਰ	bedding (m.)
ਬੁਨਿਆਦੀ	fundamental
ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹਿਣਾ	to scold
ਬੇਫ਼ਿਕਰ	unworried, unconcerned
ਬੈਰਕ	jail cell (f.)
ਬੋਰੀ	bag (f.)
ਭੰਗੀ	sweeper (m.)
ਠੱਖੀ	fly (f.)
ਮਜ਼ਾ ਚਖੌਣਾ	to teach a lesson
ਮਾਜਣਾ	to rub, to clean
ਮਾਨੇਂ	as if
ਮਾਲ	goods, thing (m.)
ਮੁੱਛਾ	mustache (f.)
ਮੁੱਢ	root, origin (m.)
ਮੁੱਦਾਅ	object, property (m.)
ਮੋਰਚਾ ਮਾਰਨਾ	to win a battle
ਮੌਕਿਆ	outer wall (of jail)(m.)
ਰੰਗਣਾ	to color
ਰੁਮਾਲ	handkerchief (f.)

ਰੋੜਾ	piece of brick or stone (m.)
ਲਾਗ	near
ਲਾਗਲਾ	nearby
ਲੋਹਾ	iron (m.)
ਵਸਮਾ	indigo leaf (m.)
ਵਗਾਹਣਾ	to throw
ਵਿਹਲ	leisure (f.)
ਵਿਰਵਾ	scarce, rare
ਵੀਵਾਰ	wall (f.)

15.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਤਲਾਸ਼ੀ ਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ?
੨. ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ?
੩. ਕੈਦੀ ਦਾ ਚਲਾਨ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
੪. ਤਲਾਸ਼ੀ ਕਿਉਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?
੫. ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕਿਵੇਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ?
੬. ੧੯੨੪ ਦੇ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕੀ ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ?
੭. ਲੇਖਕ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਲੂਣ ਕਿਉਂ ਲੁਕਾਇਆ?
੮. ਲੇਖਕ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵੇਲੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ?
੯. ਲੇਖਕ ਨੇ ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਹਾਕਮਾਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਲੁਕਾਈ?
੧੦. ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿਚ ਸੜਕ ਕੁੱਟਦੇ ਹੋਇਆਂ ਕੀ ਘਟਨਾ ਘਟੀ?
੧੧. ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ?
੧੨. ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਦੂਜੀ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ?
੧੩. ਦੀਵਾਰ ਤੋਂ ਗੁੜ ਦੀ ਛੋਟੀ ਬੋਰੀ ਦਾ ਕੈਦਿਆਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
੧੪. ਉੱਥੇ ਜੇਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਕਿਹੜਾ ਡਾਕਟਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ?
੧੫. ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਕੈਦਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸੁਕਾਇਤ ਲਾਣ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕੀ ਆਖਿਆ?
੧੬. ਕੈਦਿਆਂ ਨੇ ਤਾਜਦੀਨ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਲ ਕੀ ਠੱਠਾ ਕੀਤਾ?
੧੭. ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਕੈਦਿਆਂ ਕੋਲ ਆਕੇ ਕੀ ਪੁੱਛਿਆ?

੧੮. ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਚਿੜੇਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੀ ਆਖਿਆ?
੧੯. ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਲੇਖਕ ਕੋਈ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ?
੨੦. ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ?
੨੧. ਕੋਈਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਗੁੜ ਮਿਲਨ ਲੱਗ ਪਿਆ?
੨੨. ਲੇਖਕ ਕੋਈ ਨੇ ਸੁਪਰਿਨਟੈਂਡੈਂਟ ਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?
੨੩. ਮੇਜਰ ਕੋਰੀ ਨੇ ਤਾਜਦੀਨ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਿਆ?

15.4 Fill in the blanks:

੧. ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦਾ ਲਾਲ — ਦਾ ਸੰਬਧ ਹੈ ।
੨. ਲੜਾਈ ਜਾਂ ਬਲਵਾ — ਤਾਂ — ਜਰੂਰੀ ਹੋ — ਹੈ ।
੩. ਰੋਜ਼ — ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ — ਜਾਂਦੇ — ।
੪. ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹਾਸਲ — ਲੂਣ ਦੀ — ਸੋਨੇ ਦੀ ਡਲੀ — ।
੫. ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ — ਆਵਾਜ਼ — ਤੇ ਖੜੇ — ਸਾਰਾ — ਖਾ ਗਏ ।
੬. ਉਹ — — ਕਿਸ ਕੋਈ ਦਾ ਸੀ ।
੭. ਉਸ ਨੇ — ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਜਾਣ — ।
੮. ਉਸ ਨੂੰ — ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ — — ਕਿ — ਅੰਦਰ ਹੈ ।
੯. ਇਕ ਟਿੱਡ ਵਿਚ ਭੰਗੀ — ਮੈਲਾ — ।
੧੦. — ਕੋਈ ਦਾ — ਹੋਵੇਗਾ ।
੧੧. ਕੋਈ ਨੂੰ ਸੁਪਰਿਨਟੈਂਡੈਂਟ ਅਗੇ — — ਗਿਆ ।
੧੨. — ਨਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆ
੧੩. ਮੈਨੂੰ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ ਦਿੱਤਾ — ।
੧੪. ਉਹ ਮਾਣੇਂ — — ਆ ਗਿਆ ।

15.5 Translate into Panjabi:

1. I could not contain myself; I told everything.
2. For the first time they allowed the prisoners to have some sugar.

3. If you give me a five rupee note I will not touch the tin.
4. Even if I know, why should I tell on someone.
5. You must certainly know whose mischief this is.
6. It was the time of his arrival.
7. Somehow the constable came to know that the thief had gone into that house.
8. We were searched thoroughly as soon as we came out.
9. Before me fell a big lump of sugar.
10. It is not known to whom the book belonged.
11. There is a very close relationship between examinations and cheating.
12. Whenever the constable found his pockets empty he began to search the prisoners.
13. Every day at mealtime we used to drink milk.
14. When we sat in line they searched our bedding.
15. I thought I had won the battle.

15.6 Use the following word pairs in your own sentences in order to show their difference of meaning:

੧) ਇੱਕ	ਇੱਕਲਾ	ਲੜਨਾ	ਲੜਾਈ
ਅੰਦਰ	ਅੰਦਰਲਾ	੪) ਜਿੰਮਾ	ਜਿਮੇਵਾਰ
ਬਾਹਰ	ਬਾਹਰਲਾ	ਜੱਥਾ	ਜਥੇਦਾਰ
੨) ਗਿਣਨਾ	ਗਿਣਤੀ	੫) ਪਾਠ	ਪਾਠਕ
੩) ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨਾ	ਤਲਾਸ਼ੀ	ਲੇਖ	ਲੇਖਕ
ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ	ਪੇਸ਼ੀ	੬) ਸਾਬ	ਸਾਬੀ
ਖੜਕਣਾ	ਖੜਕਾ	ਕੈਦ	ਕੈਦੀ
ਗੁਜਾਰਨਾ	ਗੁਜਾਰਾ	ਬੁਨਿਆਦ	ਬੁਨਿਆਦੀ
ਚਮਕਣਾ	ਚਮਕ	ਸਹਾਏ	ਸਹਾਈ

ਨਿਮਾਜ਼	ਨਿਮਾਜ਼ੀ	੨) ਫਿਕਰ	ਬੇਫਿਕਰ
ਜੇਲ	ਜੇਲੀ	ਗੁਣੀ	ਨਿਗੁਣੀ
ਅਖਲਾਕ	ਅਖਲਾਕੀ		

15.7 ਮੈਥੋਂ ਨਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆ I could not contain myself

The passive verb form in negation indicates incapability--physically or mentally--of doing something; in the positive sense, with intransitive verbs it roughly means "cannot help doing".

Translate into Panjabi:

1. I could not walk.
2. He cannot read.
3. He cannot help sleeping all day.
4. We could not control ourselves.
5. They could not run.

UNIT XVI

ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ
ਕੁਲਬਾਟ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗ

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਰਧ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵਸਤੂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰੀਵਰਤਣ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਸਾਡਾ ਸਾਹਿਤ ਅਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰੀਵਰਤਣ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੀਵਰਤਣ ਨੇ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਹ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਉਨਤੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਚ ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਬੋਲੀਆਂ ਤੋਂ ਅਗੇ ਲੰਘ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਚਰਮ-ਸੀਮਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੀ ਜਿਥੇ ਪੁਜ ਕੇ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤ-ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਅਜੇ ਤਕ ਸਿਵਾਂ ਨਵਤੇਜ ਤੋਂ — ਉਹ ਰਚਨਾ ਵੀ ਇੰਨੀ ਮਹਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ-ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਚਰਚਾ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਸ-ਮੰਜ਼ਲ ਹਾਲੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਬਹੁਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਤਰ-ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਪਨਾ ਲਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੇ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਆਰਥਿਕ ਘਾਟਾਂ ਹਨ, ਪੈਸੇ ਦੀ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਵੰਡ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਭ ਥਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਕਲਾ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਆਤਮਾ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਦਾ ਚੋਖਾ ਪਸਾਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸਹਿਸਰ ਲੋਕਾਂ ਦੁਖੀ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਆਰਥਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸੁਖਸ਼ਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੈ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ। ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਾਹਿਤ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਮਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪੀਚਵੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸਾਨੂੰ ਆਪ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵੀ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਪਤੀ ਆਪਣੀ ਲਤਾ ਸਮਾਨ ਕਾਮਨੀ ਲਈ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਘਰ ਵਿਚ

ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਵੀ ਹੈ, ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਪਰ ਪਤੀ ਫਿਰ ਵੀ ਇਕ ਅਤ੍ਰਿਪਤੀ ਜਿਹੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਸੁਖ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਦੁਖੀ ਪੁਤਰ ਲਈ ਮਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਨੇਹ ਪ੍ਰਗਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਪਰਾਪਕ ਵਿਥ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚੋਤਾਣ ਦਾ ਹੱਲ ਆਰਥਿਕ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀ ਕਰੇਗਾ? ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਉਹ ਮਾਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗ ਲਾਈ ਰੱਖਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਨਾਲ ਇਕ ਪ੍ਰੀਤ ਜਿਹੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਕਾਮ-ਰੁਚੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਚੇਤ ਹੀ ਉਹ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਕਾਮ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਜਿਹਾ — ਹੁਣ ਯੁਵਕ-ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਉਜਿਰੇ ਹੀ ਅੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਲੋਚਨਾ ਹੈ ਪਰ ਪਤਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਗ ਜਾਂ ਸੁਭਾਅ ਮਾਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਪਤੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਉਛ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਸੁਤਰ ਲਾਗੂ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਗੁੰਝਲ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ: ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ।

ਦੁੱਗਲ ਬਾਰੇ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਕੁਝ ਖਾਸ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਮਾਨਸਿਕ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਕੁ ਸੀਮਿਤ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਉੱਥਲ ਪੁੱਥਲ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਚੋਖਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ-ਮਧ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ, ਘਰ ਦਾ ਨੌਕਰ, ਕੋਈ ਪਜ਼ਰਗ ਤੀਵੀਂ ਜਾਂ ਬੁੱਢੀ ਭਾਫਾਂ ਤੇ ਇਕ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਚਲਦੇ ਜਜ਼ਬੇ। ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਪਾਤਰਾਂ ਨੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦਾ। ਉਹਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਆਧਿਐਨ ਸੁਰੰਧੀ ਸਮਾਨ ਹੈ ਜੋ ਪਛ ਛਿੰਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਕੂਲ ਦਾ ਪੇਤਲਾ ਜਿਹਾ ਪਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਦੀ ਕਦੀ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨਾਂ ਦਾ ਡਾਢਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਖ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਆਮ ਕਹਾਣੀ ਹੈ 'ਰਾਮ ਲੀਲਾ'। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਤਾਜਗੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ

ਬੁਢੇ ਪਤੀ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪਤਨੀ ਆਪਣੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਦੀ ਝੂਠੀ ਪੂਰਤੀ ਇਕ ਬੰਦੇ ਦੇ ਅਬੋਧ ਪਿਆਰ ਵਿਚੋਂ ਲਭਦੀ ਹੈ। ਬੜੀ ਹੀ ਸਾਦਗੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਜੁਆਨ-ਰੀਝਾਂ ਨੂੰ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਛੋਹ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਅਜਿਹੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਿਕ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਨੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕਲਾ-ਸੀਮਾ ਦੀ ਹਾਥ ਪਾਈ ਹੈ ਪਰ ਮਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਚਿਤ੍ਰ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦ ਦਾ ਉਸ ਨੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਮੂਹਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਫਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਜੀਤਕ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈ। 'ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਪਸ਼ੂ' ਉਸ ਦੀ ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਸਨੀਯ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਘੋਲ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸੁਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਧਿਐਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕ-ਸੰਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ, ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਤੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕ ਨੇ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਫਲ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ।

ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਨਵਤੇਜ, ਨਵਤੇਜ-ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਿਗਰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਚਾਈਆਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਬੇਤਾਲ', 'ਔਂਤਰੀ', 'ਚੋਰ' ਤੇ 'ਕਾਲ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ' ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਕੂਲ ਦੇ ਤਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ 'ਬੇਤਾਲ' ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਬੀਨ-ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ-ਇਛਕ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਮਧਰੀਕ ਕਲਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਿਚ ਕਲਾ ਲਈ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਲਾਤਮਿਕ ਇਕਠਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਕਸ਼ਕ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ ਗਦਾਜ਼ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਗੁਲਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਸੁੰਦਰ ਲੜਕੀ ਕੋਹਜਾ ਨਾਚ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੁਝ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਸੱਚੇ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਤਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹਾਵਾਂ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਦੀ ਜੋ ਬਾਰੀਕੀ ਉਸ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ ਉਹ ਹਿਕ ਸਫਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ

ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਨਸਿਕ ਡਰਾਂ, ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਆਦਿਕ ਦੀ ਦੰਗੀ ਸੁਝ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਅੰਤਰ-ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਨਿਜ-ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਡੂੰਘੇ ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਠ-ਬੁਧੀ ਦੀ ਪਾਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕ੍ਰਿਪਤੀ' 'ਤੀਉੜੀ' ਤੇ 'ਕੁਝ ਉਸ ਦੀ, ਕੁਝ ਆਪਣੀ' ਵਿਚ ਉਸ ਮਨ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਹਾਥ ਪਾਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਧੁਰਾ ਲਿੰਗ-ਵਿਸ਼ਾਦ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਰੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਲਿੰਗ-ਵਿਸ਼ਾਦ ਉਘੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪਸ਼ੂ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘਟ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਦੁੱਗਲ ਦੀ 'ਵੱਢ ਵਿਚ ਇਕ ਸਵੇਰ' ਧੀਰ ਦੀ 'ਮੰਗੋ' ਪਸ਼ੂ-ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਤਿਆਰਥੀ ਨੇ 'ਸਪ ਤੇ ਮਨੁੱਖ' ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਸਪ ਦੇ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨੋ-ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਮਤੁਲਨਾ ਵਿਖਾਈ ਹੈ। ਦੁੱਗਲ ਦੀ ਨਵੀਂ ਰਚਨਾ 'ਗੌਰਜ' ਵਿਚ ਇਕ ਦੇ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਪਸ਼ੂ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸੁਝ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਾਮ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਗ ਹੈ, ਕਬਾ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਡਾ. ਫ਼ਰਾਇਡ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੋ-ਨਿੰਦਾ ਕਰੀਏ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਭੀਆਂ ਠੋਸ ਸਚਾਈਆਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਲਿੰਗ-ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਨੰਗੇ-ਪ੍ਰਗਟਾ ਦੀ ਇੰਨੀ ਹਦ ਤਕ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਲਿਖਾਰੀ ਆਪ ਰਾਜ ਮਾਂਠੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਪਾਠਕ ਦੀਆਂ ਕਾਮ-ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪਠੇ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਕਰੜੀ ਆਲੋਚਨਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਲਿੰਗ-ਵਿਚਾਰ ਕੋਈ ਨਿੰਦਨੀਯ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗਲਪਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਬੁਧੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁੰਝਲਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ। 'ਮੰਟੋ' ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਈ ਪਰ ਜੇ ਸਬਾਨ ਉਸ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਕਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਕਾਮ-ਵਿਸ਼ਾਦ ਤੇ ਅਜਿਹਾ

ਵਿਅੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਝ ਬੁਝ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹੋ ਗਲ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਜੱਜ ਨੇ ਆਖੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਸ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਭਾਜ ਖਾਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਨੀਚ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੇ ਰੋਕ ਕਰਨੀ ਬੁਰੀ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਭਾਵਨਾ ਨਿੰਦਨੀਯ ਹੈ ਜਦ ਲੇਖਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪ ਰਸ ਮਾਣਨ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਜ ਪੇਂਡੂ ਹੈ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੀ ਨਿਕੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਿੜ ਸ਼ਹਿਰੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਨੇ ਮਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਘਟ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪੇਂਡੂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਹਚਨਾ-ਅਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਤੇ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਿਲਬਰ ਨੇ ਪੇਂਡੂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭਾਗ ਨੂੰ ਉਕਾ ਹੀ ਅਖੇਂ ਓਹਲੇ ਕਰਨਾ ਕਥਾ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਸਭ ਪਾਸੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗ਼ਾਲਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਤਕ ਹੀ 'ਸਤਯੰ' ਤੇ 'ਸ਼ਿਵੰ' ਦਾ ਕਰਤਵ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਭ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਾਡੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਧਰੀਕ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਬਣਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ। ਅਜ ਲੋਕ ਯੁਗ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਗਰਗਾਮਤਾ ਦੀ ਸਰਾਹਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦ ਕੁਝ ਨਾਅਰਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਇਕ ਦਿਲੀ ਹੂਕ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਕਹਾਣੀ-ਕਾਰ ਹਨ ਪਰ ਬਾਕੀ ਫੋਕੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਮੋੜਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਰੀਕ ਅਗਰਗਾਮੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀ-ਰਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਕੁਝ ਸਮਾਲੋਚਕਾਂ ਤੇ ਨਵ-ਉਦਿਤ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਟੈਕਨੀਕ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨੀ ਕਲਾ ਵਾਂਗ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਟੈਕਨੀਕਾਂ ਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ, ਇਹ ਮੌਲਿਕ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਨਵ-ਟੈਕਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਸਮਾਲੋਚਕ ਕਹਾਣੀਕਲਾ (ਸਮੁੱਚੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵੀ) ਨੂੰ ਜਯੋਮੈਟਰੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਂਗ ਸਮਝਾ ਕੇ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਕਈ

ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਝ ਗਿਣੇ ਮਿਥੇ ਟੁਕੜੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਟੈਕਨੀਕ ਦੇ ਅਜੂਬੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਟੈਕਨੀਕ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸੂਤਰ-ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਕਥਾ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਥਾ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਮੂਲ ਆਤਮਾ ਨਿਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਘਟਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਕ ਸੂਚਨਾ ਕਠਾਕਾਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਭਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਇਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਘਟਨਾ ਦੀ ਜੜਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਢਾਂਚਾ ਹੀ ਉਖੜਿਆ ਉਖੜਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੇਖੋਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਸੇ ਵਰਗ ਨਾਲ ਜੜਤ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਲੇਖ ਹੀ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕਹਾਣੀ-ਖੇਤਰ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਧੀਰ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਜੇ ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ ਸਿਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧੀਰ ਨੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਕੀਤਾ ਖ਼ਤਲ ਕੋਈ ਏਡਾ ਪ੍ਰਸੰਸਨੀਯ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਰੋਦੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਹਨ ਤੇ ਨਿਜ-ਵਿਸ਼ਾਦ ਦੀਆਂ ਉਪਜ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਹੀ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ: ਦੁੱਗਲ ਤੇ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ, ਪਰ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਆਦਰਸ਼ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਈਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਵਿਚ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਤੱਤ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹਨ। ਉਹ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਚੰਗਾ ਕਥਾਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਜ਼ਬਾਨ-ਰਸ ਤੇ ਘਟਨਾ-ਮੌਲਿਕਤਾ ਕਾਰਨ ਪਾਠਕ ਦਾ ਮਨ ਕੀਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਗਲ ਠੀਕ ਹੀ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਬਾਤ ਦਾ ਬਤੰਗੜ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰੇ ਆਸਾਂ ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਉਸ ਵਾਰੇ ਮੇਰਾ ਇਕੋ ਹੀ ਕਿੰਤੂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਖਾਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜੇਕੋਂ ਤੇ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦੁੱਗਲ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ - ਇਕ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ 'ਕਲਾ ਕਲਾ ਲਈ' ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਅਗਰਬਾਮੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਨਹੀਂ। ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਾਹਸਵਾਹ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਗਟਾ-ਢੰਗ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਤਜਰਬੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਰੀਪੋਰਟਾਜ਼, ਲੰਮੀ-ਛੋਟੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਅਤਿ ਛੋਟਾ ਕਹਾਣੀ ਆਦਿਕ ਕਈ ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲੋਚਨ ਬਖਸ਼ੀ ਨੇ ਲੰਮੀ ਛੋਟੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਫਲ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਕ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ-ਰੂਪ ਪਾਤਲ-ਰੇਖਾ-ਚਿਤ੍ਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਘਟ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਰਕ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਰੰਗ ਦੀ ਝਲਕ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਉਪਕਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਸਾਹਸਵਾਹ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕਈ ਵਾਰ ਇੰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਗਟਾ-ਢੰਗ ਵਿਚ ਨਵੀਨਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਮਾਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਲੋਚਕ ਨਾਮਝਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੁਖਾਤ ਸਮਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸੁਲਝਿਆ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਲੋਚਕ ਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਦੇ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਸੁਚੱਜੀ ਨਵੀਨਤਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਰ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਬੁਝਾਂ ਨਿਰਪੱਖ ਸਮਾਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਘਾਟਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਕੋਈ ਅਟੱਲ ਚਟਾਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ।

16.1 Phrases

ਅਜੇ ਤਕ ਵੀ	even up to now
ਸਿਵਾ, ਤੋਂ ਸਿਵਾ	with the exception of
ਇਕ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ	the same kind of
ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ	nowhere else
ਜੇ ਅਸੀਂ ਸੂਤਰ ਲਾਗੂ ਕਰੀਏ	if we apply the formula
ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ	for example
ਸੂਝ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ	give evidence of insight
ਸੂਝ ਬੂਝ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਸਰਮ	intelligent people
ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ	become very ashamed
ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ	but even so
ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ	it's certainly better than this
ਕਲਾ ਕਲਾ ਲਈ	art for art's sake
ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ	despite
ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ	seem

16.2 Vocabulary

ਅੰਸ਼	part (m.)
ਅੰਗ	body (m.)
ਅਗਚਗਮਤਾ	progressiveness (f.)
ਅਗਚਗਮੀ	progressive
ਅਟੱਲ	immobile, permanent
ਅਤ੍ਰਿਪਤੀ	insatiability (f.)
ਅੰਤ੍ਰੀਵ	inner, mental
ਅਬਾਹ	deep, immeasurable, limitless
ਅੰਦਰ-ਦਰਸ਼ਨ	introversion (m.)
ਅਧਾਰ	= ਆਧਾਰ
ਅਧੀਐਨ	study (m.)
ਅਨੁਸਾਰੀ	follower (m. or f.)
ਅਨੁਕੂਲ	according to
ਅਨੁਕੂਲਤਾ	agreeability (f.)
ਅਨੇਕ	many
ਅਬੋਧ	innocent
ਅਰਧ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ	half century (f.)
ਆਕ੍ਰਸ਼ਕ	attractive
ਆਦਿਕ	etcetera
ਆਲੋਚਨਾ	criticism (f.)
ਉੱਕਾ	single, alone
ਉਖੜਨਾ	to be uprooted
ਉਘਰਨਾ	to be uncovered
ਉਘੜਵਾ	exposed, clear
ਉਚ-ਮਧ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ	upper middle class (f.)
ਉਜਾਹਾਰ	known
ਉਥੱਲ ਪੁਥੱਲ	unrest, instability, (mental) conflict (f.)

ਉਦਾਹਰਣ	example (m.)
ਉਨਤੀ	progress (f.)
ਉਪ੍ਰੋਕਤ	above-mentioned
ਸੰਸਾਰ-ਪ੍ਰਸਿਧੀ	world fame (f.)
ਸਹਿਸਰ	thousand
ਸੰਖੇਪ	summary (m.)
ਸੰਗ੍ਰਿਹ	collection (m.)
ਸਤਯ	truth (m.)
ਸਤਿਕਾਰ	respect, welcome (m.)
ਸਨੇਹ	affection (m.)
ਸਫਲ	successful
ਸਬੰਧਤ	related
ਸਬੂਤ	proof (m.)
ਸਮਸਿਆ	problem (f.)
ਸਮਕਾਲੀ	contemporary
ਸਮਤੁਲਨਾ	equality (f.)
ਸਮਾਜਵਾਦੀ	socialist
ਸਮਾਨ	equal, like
ਸਮਾਲੋਚਕ	critic (m.)
ਸਮੂਹਕ	collective
ਸਮੂਚਾ	whole
ਸਰਾਹਣਾ	praise (f.)
ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਘੋਲ	class struggle (m.)
ਸਰੋਦਾਂ	pertaining to a particular music (adj.)
ਸ਼ਾਹਸਵਾਰ	good rider (m.)
ਸਾਹਿਤਕਾਰ	literary person, writer (m.)
ਸਾਦਗੀ	simplicity (f.)
ਸਾਧਾਰਣ	simple

ਸ਼ਿਵ	goodness (m.)
ਸੀਮਾ	limit, boundary (f.)
ਸੀਮਿਤ	limited
ਸੁਗੰਧੀ	fragrance (f.)
ਸੁਲਝਿਆ	solved, rational, clear-minded
ਸੁਵਿਧਾ	facility (f.)
ਸੁਖਸ਼ਮ	subtle
ਸੁਝਬੁਝ ਵਾਲੇ ਜੀਵ	intelligent person (m.)
ਸੁਝ-ਰਹਿਤ	senseless, unimaginative
ਸੁਤਰ	precept, formula (m.)
ਸੁਤਰ-ਅਨੁਕੂਲਤਾ	accord with the precept (lit., precept-agreeability) (f.)
ਸ਼ੈਲੀ	style (f.)
ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ	stylist (m.)
ਹਾਥਪਾਈ	struggle (f.)
ਹਾਲੇ	at present, as yet
ਹਾਵਭਾਵ	gesture, blandishment (m.)
ਹੂਕ	cry of pain (f.)
ਕਹਾਣੀਕਾਰ	story writer (m.)
ਕਥਾਕਾਰ	story writer (m.)
ਕਦੀ ਕਦੀ	sometimes
ਕਰਤਵ	duty (m.)
ਕਰੜਾ	hard, severe
ਕਲਾਤਮਿਕ	artistic
ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ	auspicious, good
ਕਲੇਸ਼	pain, torment (m.)
ਕਾਣਾ	defective
ਕਾਮ	desire, lust (m.)
ਕਾਮ-ਰੁਚੀ	sexual desire (f.)

ਕਾਮ-ਕ੍ਰਿਪਤੀ	sexual satisfaction (f.)
ਕਾਮਨੀ	a beautiful woman (f.)
ਕਲਿਣਾ	to attract
ਕੋਹਜਾ	= ਕੋਝਾ
ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ	happiness (f.)
ਗਹੁ	attention (m.)
ਗਲਪਕਾਰ	fiction writer (m.)
ਗ਼ਾਲਬ	dominant
ਗਿਣੇ-ਮਿਥੇ	few
ਗੁੰਝਲ	tangle (f.)
ਗੁਲਾਈ	roundness (f.)
ਗੋਦ	lap (f.)
ਘਾਟ	deficiency, lack (f.)
ਘਾਤ	murder (m.)
ਚਟਾਨ	rock (f.)
ਚਰਮ-ਸੀਮਾ	farthest boundary (f.)
ਚਿਤ੍ਰ	picture (m.)
ਚਿਤ੍ਰਣਾ	to picture, portray
ਛਿੰਨ	moment (m.)
ਛੋਹ	contact (m.)
ਜਨਤਕ	public (adj.)
ਜ਼ਬਾਨ	language (f.)
ਜੜਤ	fixation, setting, joining (f.)
ਝਲਕ	glimpse (f.)
ਠੋਸ	solid
ਠਾਢਾ	strong, powerful
ਢਾਂਚਾ	sketch, frame, plan (m.)
ਤਜਰਬਾ	experiment (m.)

ਤਤ	element, principle (m.)
ਤਰਜਮਾਨੀ	rendering (f.)
ਤਾਜ਼ਗੀ	freshness (f.)
ਬੁੜ	scarcity (f.)
ਦਲੀਲ	argument, logic (f.)
ਦਿਆਨਤਦਾਰ	truthful
ਦਿਲੀ	heart's (adj.)
ਦੁਖਾਤ	tragedy (m.)
ਧੁਰਾ	axle (m.)
ਨੰਗੇਜ-ਪ੍ਰਗਟਾ	showing nakedness (f.)
ਨਵ-ਉਦਿਤ	newborn, new in the field, emerging
ਨਵੀਨਤਾ	newness (f.)
ਨਾਅਰਾ	slogan (m.)
ਨਾਮਧਾਰੀਕ	named
ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ	only in name, few, little
ਨਿਗਰ	solid
ਨਿੰਦਨੀਯ	worth condemning, bad
ਨਿਰਪੱਖ	objective
ਨੁਕਤਾ	point (m.)
ਨੁਹਾਰ	resemblance, conformity (f.)
ਨੌਜਵਾਨ	young
ਪਸਾਰ	expansion, extension (m.)
ਪਸ਼ੂ	animal (m.)
ਪੱਖ	side, theme (m.)
ਪ੍ਰਸੰਸਨੀਯ	praiseworthy
ਪ੍ਰਸੰਸਾ	praise (f.)
ਪ੍ਰਸੰਸਾ-ਇਛਕ	desiring praise
ਪਰਸਪਰ	with each other

ਪ੍ਰਕਾਰ (ਪਰਕਾਰ)	type (m.)
ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ	to show
ਪ੍ਰਗਟਾ-ਢੰਗ	way of expression (m.)
ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ	progressive
ਪ੍ਰਚਲਤ	prevalent, current
ਪ੍ਰਤਿਭਾ	genius (f.)
ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ	brilliant, extremely intelligent
ਪ੍ਰਤੀ	toward
ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ	to seem
ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ	representation (f.)
ਪ੍ਰਬੀਨ	clever, skillful
ਪ੍ਰਮੁਖ	main
ਪਰਯੋਗ	experiment (m.)
ਪ੍ਰਾਪਤੀ	achievement (f.)
ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ-ਕਾਲ	early period (m.)
ਪ੍ਰਵਿਰਤਣ	change (m.)
ਪੜਾ = ਪੜਾਅ	camp, encampment (m.)
ਪਾਹ	influence (f.)
ਪਾਤਰ	character (m.)
ਪਿੜ	field, arena (m.)
ਪੀਚ	hard
ਪੂਰਤੀ	fulfillment (f.)
ਪੇਂਡੂ	pertaining to the village (adj.)
ਪੇਤਲਾ	slippery
ਫਾਫਾ	a very old woman (f.)
ਫੋਕਾ	empty
ਬਗੈਰ	without
ਬਜਾਏ	instead

ਬਜ਼ੁਰਗ	elderly
ਬਤੰਗੜ	exaggeration (m.)
ਬਦਨਾਮੀ	defamation (f.)
ਬਿਤੀ	tendency (f.)
ਬਰੀਕੀ (ਬਾਰੀਕੀ)	minuteness (f.)
ਬਾਹਰਮੁਖੀ	external
ਬਿਹਤਰ	better
ਬੁਰਾਈ	defect (f.)
ਬੇਤਾਲ	out of tune
ਭਜ	flight, running away (f.)
ਭਾਵਨਾ	feeling (f.)
ਮਹਾਨ	great
ਮਚਲਣਾ	to insist, persist
ਮੰਜਲ	destination (f.)
ਮਨੁਕਰ	disagreement (m.)
ਮਨੋਭਾਵ	feeling (m.)
ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ	psychological
ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ	psychologist (m.)
ਮੱਲਣਾ	to receive
ਮਾਨਸਿਕ	mental
ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ	Marxist
ਮੌਲਿਕ	original
ਮਥਾਰਥਵਾਦੀ	realist (m.)
ਯੁਗ	age, era (m.)
ਯੁਵਾ-ਅਵਸਥਾ	youth (f.)
ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ	living, life (f.)
ਰੀਝ	desire, fondness (f.)
ਰੀਪੋਰਤਾਜ	reportage (m.)
ਰੇਖਾ-ਚਿਤ੍ਰ	sketch (m.)

ਲਤਾ	ivy (f.)
ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ	to apply
ਲਿੰਗ	gender, sex (m.)
ਲਿੰਗ-ਵਿਚਾਰ ਤੇ	according to sex
ਲਿੰਗ-ਵਿਸ਼ਾਦ	battle of the sexes (m.)
ਲੋਕ-ਸੰਗਰਾਮ	people's fight (m.)
ਲੋਚਣਾ	to wish, desire
ਵਸਤੂ	plot, subject (f.)
ਵਜੋਂ	as
ਵਰਖਾ	rain, shower (f.)
ਵਰਗ	group, category (m.)
ਵਾਹ ਵਾਹ	praise (f.)
ਵਾਤਾਵਰਣ	atmosphere (m.)
ਵਿਅੰਗ	satire, sarcasm (m.)
ਵਿਆਖਿਆ	explanation (f.)
ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ	analysis (m.)
ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਿਕ	analytic
ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ	special
ਵਿਕਸਿਤ	developed
ਵਿਚਾਰ	idea (m.)
ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ	thinking, stream of thought, ideology (f.)
ਵਿਲੱਖਣ	peculiar, special
ਵਿਲੱਖਣਤਾ	peculiarity, difference (f.)

16.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਰਵਰਤਨ ਕਾਲ ਕਦੇ ਤੇ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
੨. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਜਾਦੀ ਸੀ?
੩. ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਕੀ ਅਸਥਾਨ ਹੈ?

੪. ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਅਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
੫. ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਸਿਆ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?
੬. ਮੁੱਖ ਸਭ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ?
੭. ਦੁਖੀ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕਿਹ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
੮. ਪਤਿ ਪਤਨੀ ਦੀ ਵਿਥ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਸੁਝਾਵ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
੯. ਅੱਜਕਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਸਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਨ?
੧੦. ਦੁੱਗਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
੧੧. ਦੁੱਗਲ ਕਿਹੜੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮੰਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ?
੧੨. ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਤਰ ਕਿਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ?
੧੩. ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ?
੧੪. ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕੌਣ ਲਿਖਦੇ ਹਨ?
੧੫. ਇਕ ਸੱਚੇ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਿਉਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ?
੧੬. ਨਵਤੇਜ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਉਤਰਦਾ ਹੈ?
੧੭. ਕਾਮਦਾ ਸਾਡੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ?
੧੮. ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਾਮ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ?
੧੯. ਭਾਰਤ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਜ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਹੈ?
੨੦. ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਕਹਾਣੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪਿੰਡੂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ?
੨੧. ਅੱਜਕਲ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦਾ ਰੁਖ ਆਪਣਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
੨੨. ਕੁਝ ਸਮਾਲੋਚਕਾਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਨਵੀਂ ਟੈਕਨੀਕ ਨੂੰ ਨਿਆਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ?
੨੩. ਕਥਾ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਮੂਲ ਆਤਮਾ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
੨੪. ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿ ਖੇਤਰ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ?

16.4. Fill in the blanks:

੧. ਇਹ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਦੂਜੀ — ਹੈ।
੨. ਪੈਸੇ ਦਾ — ਰਖਦੇ ਹੋਏ — ਸਹਿਸਰ ਲੋਕਾਂ — ਹਨ।
੩. ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚੋਤਾਣ ਦਾ ਹੱਲ — ਕੀ —।
੪. ਬਹੁਤ — ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ — ਕਰਦੇ ਹਨ।
੫. ਇਸ ਪਖ — ਹੈਮਿੰਗਵੇ ਦੀ ਅਮਰ ਕਹਾਣੀ ਹੈ " — "।
੬. " — " ਸਾਲਿੰਜਰ ਦੀ — — ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।
੭. ਉਸਦੇ ਮਾਨਸਿਕ — ਦਾ ਅਧਾਰ — ਹੈ।
੮. ਅਮਰੀਕੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪਸ਼ੂ — ਤੇ ਬਹੁਤ — ਕਹਾਣੀਆਂ — ਹਨ।
੯. ਭਾਵੇਂ ਉਸਦੀ ਸੌ ਨਿੰਦਾ —, — ਉਸਦੀਆਂ — ਸਚਾਈਆਂ — ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।
੧੦. ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ — ਲੋਕਾਂ ਦੀ — ਹੈ।
੧੧. ਸਾਡੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ — ਦੀ ਭਾਵਨਾ — ਹੈ।
੧੨. ਕਹਾਣੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ — ਆਤਮਾ — ਹੈ।
੧੩. ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਹੁਤ — ਹਨ।

16.5 Translate into Panjabi:

1. They think that the reason for all evils is the lack of money.
2. Despite a good distribution of money, thousands of people are unhappy.
3. Only psychological facts can solve this.
4. For this reason the happy husbands become fed up with their beautiful wives.
5. The axle of his stories is the battle of the sexes.
6. The majority of Indian people live in villages.

7. The position he holds among story writers is not held by anyone else.
8. There is an eternal freshness in his stories.
9. The false satisfaction which a young girl receives from her old husband is described in his stories.
10. I think he can be a great writer, if he pays some attention to his style.
11. There seems to be a great lack of good critics.

16.6 The suffix -ਵਾਦ means "-ism"; -ਵਾਦੀ means "ist" :

ਯਥਾਰਥ	real	ਯਥਾਰਥਵਾਦ	réalism	ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ	realist
ਪ੍ਰਗਤੀ	progress	ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦ	liberalism	ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ	progressive
ਸਮਾਜ	society	ਸਮਾਜਵਾਦ	socialism	ਸਮਾਜਵਾਦੀ	socialist
ਮਾਰਕਸ	Marx	ਮਾਰਕਸਵਾਦ	Marxism	ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ	Marxist
ਆਦਰਸ਼	ideal	ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ	idealism	ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ	idealist
ਪੂੰਜੀ	capital	ਪੂੰਜੀਵਾਦ	capitalism	ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ	capitalist

The suffix -ਕਾਰ means "one who does..."

ਕਹਾਣੀ	story	ਕਹਾਣੀਕਾਰ	story writer
ਨਾਟਕ	play	ਨਾਟਕਕਾਰ	playwright
ਗਲਪ	fiction	ਗਲਪਕਾਰ	fiction writer
ਸਾਹਿਤ	literature	ਸਾਹਿਤਕਾਰ	literary man
ਕਲਾ	art	ਕਲਾਕਾਰ	artist
ਸ਼ੈਲੀ	style	ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ	stylist
ਕਥਾ	story	ਕਥਾਕਾਰ	story writer, narrator

The suffix -ਸ਼ਾਲੀ changes a noun to an adjective:

ਪ੍ਰਤਿਭਾ	talent	ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ	talented
ਗੌਰਵ	dignity	ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ	dignified

Build other words with these suffixes and use them in your own sentences.

UNIT XVII

੧੯੬੦ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ

ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਪਿਛੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਵਾ ਬਲਵੰਤ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਫੀਰ, ਸੁਖਪਾਲਵੀਰ 'ਹਸਰਤ' ਸੁਖਬਾਰ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ 'ਨੇਕੀ' ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਕਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਕਾਫੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਨਵੀਂ ਪੌਦ ਵਿਚੋਂ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਸ.ਸ. ਮੀਸ਼ਾ ਆਦਿ ਦੇ ਪਰਯੋਗ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹਨ। 'ਮੀਸ਼ਾ' ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੇ ਪਰਯੋਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਰ ਨਵੀਂ ਪੌਦ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਸਖਣੀ ਰਹਿ ਕੇ ਕੇਵਲ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹਰਫ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਤੇ ਰੂਪਵਾਦੀ ਹੋ ਲਈ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਦੋ ਚਾਰ ਹੀ ਨਵੀਂ ਪੌਦ ਦੇ ਸਾਇਰ ਇਸ ਅਸਰ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੇ ਹਨ।

ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੋੜ ਆਇਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਵੀ ਉਥੇ ਗੀਤ ਕਾਵਿ ਓਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰਵਾਇਤੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਾਇਰ, ਜਿਵੇਂ ਮੁਨੀਰ ਨਿਆਜ਼ੀ, ਅਹਿਮਦ ਰਾਹੀ, ਭੱਟੀ, ਸਲੀਮ ਕਾਸ਼ਰ, ਅਸਮਾਈਲਿੰ ਮਤਵਾਲਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਫਿਲਮੀ ਗੀਤ ਹੀ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੜੇ ਸਫਲ ਕਵੀ ਹਨ, ਪਰ ਏਸ ਕਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਗੀਤ-ਕਾਵਿ ਨੂੰ ਉਹ ਰਵਾਇਤੀ ਰੰਗ ਤੋਂ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾ ਸਕੇ।

ਗਜ਼ਲ-ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਰੂਪ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਭਾਵੇਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਢੇਰ ਪਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਪਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਤੇ ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਉਹ ਫੇਰ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਕਵੀਆਂ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਅਗੇ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਭਾਰਤੀ ਕਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ-ਨੁਮਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਪਰਯੋਗ ਤੋਂ ਸਗੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪੇਯੋਗਵਾਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਧੇਰੇ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਇਰ ਇਹ ਵੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਰਦੂ ਦੇ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣੇ ਕਵੀ ਹਨ ਤੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ-ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘਟ ਅਧਿਅਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਥੇ ਵੀ ਇਹੋ ਰੂਪਵਾਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੁੰਦੀ।

ਮੁਨੀਰ ਨਿਆਜ਼ੀ, ਸਲੀਮ ਕਾਸ਼ਰ, ਸ਼ਰੀਫ ਕੁੰਜਾਹੀ, ਜ਼ਫ਼ਰ ਇਕਬਾਲ, ਅਹਿਮਦ ਜ਼ਫ਼ਰ, ਅਜ਼ੀਮ ਭੱਟੀ, ਅਨੀਸ ਨਾਗੀ, ਸਲੀਮ ਉਲਰਹਿਮਾਨ, ਸਫਦਰ ਵਹੀਦ, ਗੌਹਰ ਨੇਸ਼ਾਹੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗਵਾਦੀ ਤੇ ਅਨੇਕੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਕਵਿਤਾ ਲੈ ਕੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ।

ਜਨਵਰੀ ੧੯੬੦ ਵਿਚ ਫ਼ਤਿਹ ਮੁਨੀਰ ਨਿਆਜ਼ੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਰਾਤ' ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦੀ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਮੁਨੀਰ ਨੇ ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਕਵਾਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। 'ਇਕ ਪੱਕੀ ਰਾਤ' ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵੇਖੋ।

ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਉਤੇ ਦਿੱਸਣ
ਛਿੱਟਾਂ ਲਾਲ ਫੁਹਾਰ ਦੀਆਂ।
ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਬੁਹੇ ਖੜਕਣ,
ਡੈਣਾਂ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ।
ਸੱਪ ਦੀ ਸੁਕਰ ਗੁੰਜੇ ਜੀਕੂੰ,
ਗੱਲਾਂ ਗੁੱਝੇ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ।
ਏਧਰ ਓਧਰ ਲੁਕ ਲੁਕ ਹੱਸਣ,
ਸੁਕਲਾਂ ਸੁਹਿਰੇਂ ਪਾਰ ਦੀਆਂ।
ਰੂਹਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਣ,
ਮਹਿਕਾਂ ਬਾਸੀ ਹਾਰ ਦੀਆਂ।
ਕਬਰਸਤਾਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੱਸਣ,
ਕੂਕਾਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਦੀਆਂ।

ਮੁਨੀਰ ਨੇ ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕਲਾਧੇ ਵਿਚ ਨਪੀੜੀ, ਗਮਾਂ-ਘੋਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਏਨੀ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟਾਇਆ ਏ ਕਿ ਇਹ ਮੁਨੀਰ ਦਾ ਹੀ ਹਿਸਾ ਹੈ। ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਬਾਸੀ ਹਾਰ ਦੀਆਂ ਮਹਿਕਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਬੇਲ ਤੇ "ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਬੁਹੇ ਖੜਕਣ; ਡੈਣਾਂ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ" ਕਹਿ ਕੇ ਡੈਣ ਦਾ ਗ਼ਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਕ ਅਨੇਖਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹਲਕੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਧੁੰਦਲੀ ਜਹੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ।

ਛਿੱਟਾਂ ਲਾਲ ਫੁਹਾਰ ਦੀਆਂ, ਕਹਿ ਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਖਰੇ ਕਲਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਿਕ ਦੇ ਰੋਗੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਕਵਿਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਆਤਮ-ਸੰਘਰਸ਼ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਕਵਿਤਾ ਕਿਡੀ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯਥਾਰਥ ਭਰੀ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵੀ,
ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਏ।
ਆਪਣੇ ਹੀ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਅੰਦਰ,
ਆਪੇਈ ਤਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਏ।
ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਖੜਕਾਂਦੀ,
'ਵਾ ਤੇਂ ਡਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਏ।
ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਕਬਰ ਤੇ,
ਹੌਕਾ ਭਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਏ।

(ਜੀਣ ਲਈ ਜਤਨ)

ਮੁਨੀਰ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ 'ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਕਬਰ ਤੇ ਹੌਕਾ ਭਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਏ।' ਕਹਿ ਕੇ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਸੂਰਜ ਉਪਜਦੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਜਾਂ ਗਮਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਕਬਰ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿਤੀ ਏ। ਇਸ ਵਿਚ ਰੀਝਾਂ ਦੇ ਲਿਤਾੜੇ ਜਾਣ ਵਲ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਏ। ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਠਨਾਈਆਂ ਵਿਚ ਜੀਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਬੜਾ ਕਲਾ-ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਮੁਨੀਰ ਛੋਟੀ ਜਹੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਜਾਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਦਾ ਏ। ਉਰਦੂ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਮਾਲੋਚਕ ਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ 'ਕੁਦਸੀਆ ਬਾਨੂੰ' ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁ-ਸਾਰ 'ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੁਨੀਰ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਇਕ ਰੁਤ ਏ, ਸਮਾਂ ਏ, ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਏ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੀ ਮੁਟਿਆਰ ਜਿਸ ਦਾ ਬੋਲੀ ਏ ਮੁਨੀਰ। ਇਹ ਰੁਤ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਾਪਾਂ ਦੇ ਸੂਰਜ ਅੱਗੇ ਫਿਰਤ ਦੇਂਦੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਏ, ਅਸੀਂ ਕੂਬਕ ਕੂਬਕ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਏਧਰ ਉਧਰ ਵੇਖਣੇ ਆਂ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਅੱਧ ਅਸਮਾਨ ਤੀਕਰ 'ਸਫਰ ਲਾਈਣਾਂ ਜਹੀਆਂ ਹੀ ਦਿਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾ ਤੋਪ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਏ ਨਾ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼। ਮੁਨੀਰ 'ਗਮੇਂ ਜਾਨਾਂ' ਜਾਂ 'ਗਮੇ ਦੌਰਾਂ' ਨੂੰ ਸਿਧਾ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਚੁੜੇਲਾਂ, ਭੂਤਨੀਆਂ, ਜਾਦੂਗਰਨੀਆਂ ਕਹਿ ਕੇ ਸੱਦਦਾ ਏ।'

ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਅਸਲੋਂ ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਕਵਿਤਾ 'ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵੇਖੋ'।

ਆਪਣੇ ਈ ਡਰ ਤੋਂ

ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਨੇ

ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਾਲ।

ਇਹ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸੱਚ ਮੁਚ ਹੀ 'ਸਰਚ ਲਾਈਟ' ਜਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਲੰਮੀ ਕਵਿਤਾ ਵਾਲੀ ਯੋਗਤਾ ਦਿਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਸਲੋਂ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹਨ। 'ਸਫਰ ਦੀ ਰਾਤ' ਵਿਚ ਕੁਝ ਇਕ ਗੀਤ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਰਵਾਇਤੀ ਰੰਗ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇ। ਏਸੇ ਵਰ੍ਹੇ ਮੁਨੀਰ ਨੇ ਇਕ ਖੰਡ-ਕਾਵਿ (ਮਸਨਵੀ) ਇਕ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਮੌਤ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬਹਿਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ।

ਮੁਹੰਮਦ ਅਜ਼ੀਮ 'ਭੱਟੀ' ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਨਵੇਂ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੁਨੀਰ ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਡੁਘਾਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਮੁਨੀਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਰਯੋਗ ਕਾਫੀਆ ਰਦੀਫ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੁਹੰਮਦ ਅਜ਼ੀਮ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਤਜਰਬੇ ਕਾਫੀਆ ਰਦੀਫ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਹਿਰ ਵਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਫਰਕ ਹੈ ਮੁਨੀਰ ਤੇ ਭੱਟੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਨੀਰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਭੱਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੇਂਡੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਭੱਟੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਚਿਤਰ ਵਨੇਰੇ ਹੈ।

ਸੁਕੇ ਪੱਤਰ

ਧੁਪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ

ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਤ ਕਢ ਲੈਂਦੀ ਏ।

ਲਵੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁਟ ਕੇ

ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਨੇ,

ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਸੁਕੇ ਹੋਏ ਪਤਰ

ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਤੇ ਚੰਗੇ ਨੇ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੁਝ ਸੁਊਰ ਨਹੀਂ ਏ

ਚੁਪ ਚਾਪ ਈ ਮਰ ਜਾਏ ਨੇ

ਅਸੀਂ ਆਦਮੀ,

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੈ ਸੁਰੂਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ

ਇੰਜ ਮਰਨਾ ਵੀ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਏ।

ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਅੰਗ ਹੈ। ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਹਰਾਮੀ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਤੇ ਅਛੂਤਾ ਏ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ 'ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬ' ਤੇ 'ਪੰਜ ਦਰਿਆ' ਤੇ 'ਇਕਦਮ' ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਹਨ।

ਜ਼ਫਰ ਇਕਬਾਲ ਉਰਦੂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਵੀ ਤੇ ਗਲਪ-ਕਾਰ ਏ। ਅਜ ਕਲ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਵਿਚ ਵਕਾਲਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਨਿੱਕੀ ਤੋਂ ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਲਾ ਦੀ ਫਬਵੀਂ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਵਧਾ ਦੇ ਕਹਿਣਾ ਉਸ ਦੇ ਫਨ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨਿਵਾਣ ਵਲੋਂ ਤੁਰ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਦਮ ਅਸਰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਤੇ ਆਦਮੀ ਚਕ੍ਰਿਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜਿਵੇਂ ਮਹਿਕ ਦਾ ਬੁਲ੍ਹਾ ਇਕ ਦਮ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘ ਜਾਏ ਤੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵਿਰਾਗ ਜਿਹਾ ਲਾ ਜਾਏ। ਇਹ ਹੈ 'ਇਕਬਾਲ' ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਗੁਣ।

ਨਵੀਂ ਜੁਤੀ ਨੇ, ਪਲ ਵਿਚ ਧਾਇਆ,

ਸੁਹਲ ਅੱਡੀ ਤੇ ਛਾਲਾ।

ਮੇਰਾਂ ਵਰਗਾ ਟੇਰਾ ਛੱਡ ਕੇ,

ਹੁਣ ਤੂੰ ਚਲ ਅਵੱਲੀ ਚੱਲੇਂ।

ਘਰੋਂ ਸਕੂਲੇ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੀਆਂ

ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ

ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਂ

ਨਾ ਮੈਂ ਸੁਹਲ ਮਲੁਕ,

('ਸਜਰੇ ਫੁਲ' ਵਿਚੋਂ)

ਏਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜ਼ਫਰ ਇਕਬਾਲ ਦੀਆਂ ਏਸ ਵਰ੍ਹੇ ਛਪੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ "ਸੱਤ ਬਗਾਨੀ" (ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੬੦) ਤੇ "ਸਜਰੇ ਫੁਲ" ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ-ਯੋਗ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋ: ਸ਼ਰੀਫ਼ ਕੁੰਜਾਹੀ ਐਮ. ਏ. ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਉਰਦੂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸਫ਼ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵੀ ਹੈ। ੧੯੫੮ ਵਿਚ ਛਪੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਜਗਰਾਏ' ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਏਧਰ ਛਪੀ ਸੀ, ਵਿਚ ਗ਼ਾਮਾਂ, ਮੌਲਾ ਖ਼ੈਰ ਗੁਜ਼ਾਰੇ, ਲਾਹੌਰ ਨਾਹੌਰ ਏ, ਕੌਣ ਇਹ ਖੱਖਰ ਛੇੜੇ, ਆਦਿ ਲੰਮੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਬੜੀਆਂ ਹੀ ਸਫ਼ਲ ਸਨ। ਸ਼ਰੀਫ਼ ਬੜੀਆਂ ਲੰਮਈਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਦਾ ਏ। ਏਸ ਵਰ੍ਹੇ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਲੰਮੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਹਨ। 'ਬੰਬਾਰੀ ਦੀ ਇਕ ਤਸਵੀਰ' ਵਿਚ ਅਮਨ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਜੰਗ ਤੇ ਬੜੀ ਹੀ ਅਨੇਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਮਿਲ-ਪੱਥਰ ਹੈ। ਨਮੂਨਾ ਦੇਖੋ -

ਧੀਏ ਨੀ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਏਹੋ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਏ
 ਤੇਪਾਂ ਦਸ ਮੂੰਹੋਂ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਨੇ
 ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਲਾ ਛੱਲੀਆਂ ਨੇ ਢੀਣੀਆਂ
 ਉੱਡਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਲੱਗਦੇ
 ਉਂਜ ਨੇ ਦੁਗਾੜੇ ਨਿਰੀ, ਮੌਸੜੀ ਤੇ ਅੱਗ ਦੇ
 ਤਕਣੇ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਧਮੁੜੀਆਂ ਵੀ ਸੁਹਣੀਆਂ
 ਸੱਪਣੀਆਂ ਪੱਟ ਨਾਲੋਂ ਕੂਲੀਆਂ ਨੇ ਹੋਂਦੀਆਂ।

ਲੰਮੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਬਦੁਲ ਮਜੀਦ ਭੱਟੀ ਦੀਆਂ 'ਚੰਨ ਏਦ ਦਾ ਚਕ੍ਰਿਆ' ਤੇ 'ਸਹਿਤੀ', ਹਮੀਦ ਅਲੀ ਹਾਸਮੀ ਦੀ 'ਉਠਾਂ ਵਾਲੇ', ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਅਹਿਮਦ ਦੀ 'ਵੇਲੇ ਦੀ ਗੱਲ', ਉਰਦੂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵੀ ਹਫੀਜ਼ ਜਲੰਧਰੀ ਦੀ 'ਦਰਦ ਦੀਆਂ ਲੱਜਤਾਂ', ਅਫਜ਼ਲ ਪਰਵੇਜ਼ ਦਾ 'ਸੱਸੀਏ ਅਕਲੋਂ ਕੱਸੀਏ', ਕਯੂਮ ਨਜ਼ਰ ਦੀ 'ਮੁੜ ਤੂੰ' ਤੇ ਹਕੀਮ ਨਾਸਰ ਦੀਆਂ 'ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸੈਰ' 'ਸਜਰਾ ਸੂਰਜ' ਬੜੀਆਂ ਸਫ਼ਲ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਹਨ।

ਏਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਨਾਮ 'ਅਦੀਬ' ਤੇ ਅਨੀਸ 'ਨਾਗੀ' ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹਨ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੀਕਵਾਦੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਅਨਾਮ ਅਦੀਬ ਦੀ 'ਸਪੇਰਾ' ਨਜ਼ਮ ਵੇਖੋ।

ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਸੜਦਾ, ਹੌਕੇ ਭਰਦਾ
 ਗਲੀ ਗਲੀ ਅਜ ਫਿਰੇ ਸਪੇਰਾ, ਬੀਨ ਵਜਦਾ
 ਇਕ ਇਕ ਪੈਸਾ, ਕਠਾ ਕਰ ਕੇ
 ਇਕ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ

ਦੁਖ ਹਯਾਤੀ ਦੇ ਇਹ ਜ਼ਹਿੰਦਾ
 ਇਕ ਗਠੜੀ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ
 ਜੀ ਨੂੰ ਖਬਰੇ ਕੋਈ ਨਾ ਚੁੱਕੇ
 ਮੈਂ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਉਹ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ?
 ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਕੇ ਸੁਅਲੇ
 ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੋਕੇ ਭਰਦਾ।
 ਗਲੀ ਗਲੀ ਅਜ ਫਿਰੇ ਸਪੇਰਾ
 ਬੀਨ ਵਜਾਇਆ।

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬ, ਸਤੰਬਰ)

ਇਸ ਵਿਚ ਅਨਾਮ ਅਦੀਬ ਨੇ ਫਿਡ ਖਾਤਰ ਪਾਪੜ ਵੇਲ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਯਥਾਰਥ
 ਭਰੀ ਤਸਵੀਰਕਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸੱਪ ਵਰਗੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾਕੇ
 ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਸਵਾਲ ਹੱਲ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ।

'ਪਿਆਰ ਮੁੱਢ ਤੇ ਹੀ ਦੁਖਾਤ ਵਿਚ ਮੁਕਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਫ ਦਰ ਵਹੀਦ ਤੇ
 ਗੌਹਰ ਨੌਸ਼ਾਹੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਏਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਵੇਖੋ।

ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਾਤਰ
 ਉਚੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਵਾਟਾਂ ਤੁਰ ਕੇ
 ਤੇਰੇ ਬੂਹੇ ਆਣ ਖਲੋਤਾ।
 ਤੇਰੇ ਹੱਥੀਂ ਸ਼ਗਲਾਂ ਵਾਲੀ ਰੰਗਲੀ ਮਹਿੰਦੀ ਵੇਖੀ।
 ਸਿਰ ਤੇ ਸੂਹਾ ਲੀੜਾ ਡਿੱਠਾ, ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ
 ਉਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਲੋਕੀ ਆਖਣ
 ਡੋਲੀ ਡਕਣ ਆਣ ਖਲੋਤਾ
 ਤੇਰੀਆਂ ਸੱਪਰਾਂ ਢਹਿ ਨਾ ਜਾਵਣ
 ਤੇਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਰਹਿਵਣ

(ਸਫ਼ਦਰ ਵਹੀਦ)

ਏਸ ਵਿਚ ਸਫ਼ਦਰ ਵਹੀਦ ਨੇ ਗ਼ਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸਫ਼ਲ ਨਾ ਹੋ
 ਸਕਣਾ ਤੇ ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਪਰਾਏ ਵਸ ਹੋ ਜਾਣਾ ਦਰਸਾ ਕੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਹੁਸਨ ਦੀ ਪੱਤ
 ਰੱਖਣਾ ਬੜੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਗੌਹਰ ਨੌਸ਼ਾਹੀ 'ਛੁੱਲ੍ਹੇ ਬੇਰ' ਵਿਚ

ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਕੱਚੀ ਕਲੀ
 ਤੂੰ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੀ
 ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਸਧਰਾਂ ਦਾ ਸਾਇਆ
 ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਵੇਲੇ ਦਾ ਤਾਜ
 ਤੂੰ ਇਹ ਸਮਝੇਂ
 ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਕੀ ਨਿਬਾਹ
 ਹੁਣ ਵੀ ਸਾਭ ਨੈ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ।
 ਕਿਉਂ ਜੇ ਲੋਕੀ ਸੱਚੇ ਆਖਣ
 ਛੁੱਲ੍ਹੇ ਬੇਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਜਦਾ।

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬ)

ਏਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੌਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ 'ਕੱਚੀਆਂ ਕਲੀਆਂ' ਤੇ 'ਆ ਨੀ ਫਰ ਅਜ' 'ਪੰਜ ਦਰਿਆ' (ਦਸੰਬਰ ਤੇ ਜੁਲਾਈ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ) ਵੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਹੀਦ ਅਤਹਰ, ਹੁਸਨ ਅਰਾਫ਼ੀ, ਅਸਮਾਈਲ ਕਲੰਦਰ, ਖ਼ਲੀਲ ਆਤਸ਼, ਰਸ਼ੀਮ ਸੈਮੀ, ਮਨੂੰ ਭਾਈ ਆਦਿ ਦੇ ਯਤਨ ਵੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਤੇ ਬੜੇ ਈ ਸਫ਼ਲ ਹਨ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗਵਾਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਬਾਵਾ ਬਲਵੰਤ, ਆਤਮ ਹਮਰਾਹੀ, ਗੁਰਮਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫ਼ਰ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ 'ਅਵਾਰਾ', ਮੋਹਣਜੀਤ, ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ 'ਚੰਦ', ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੀ ਤੇ ਜਗਤਾਰ ਪਪੀਹਾ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਛੱਪਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਏਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

17.1 Phrases

ਏਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
 ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ

besides those
 especially

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ	many a
ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ	are following the line
ਦੇ ਚਾਰ ਹੀ	very few
ਏਸ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ	for this reason
ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿ ਕਵੀ	recognized poets
ਨਹੀਂ ਤਾਂ	otherwise
ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਫ਼	even clearer, even more apparent
ਹੋਕਾ ਭਰਨਾ	to sigh
ਜਿਨ੍ਹਾਂ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ	as much as...so
ਤਕਣੇ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਧਮੁੜੀਆਂ ਵੀ	even wasps are beautiful to look
ਸੱਪਣੀਆਂ ਪੱਟ ਨਾਲੋਂ ਕੂਲੀਆਂ ਨੇ ਹੋਂਦੀਆਂ	at; snakes are softer than silk
ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ	mostly

17.2 Vocabulary

ਅਕਾਸ਼	sky (m.)
ਅੱਖਰ	letter (of the alphabet), word (m.)
ਅਛੂਤਾ	untouched, unique
ਅਮਨ	peace (m.)
ਅਵੱਲੀ	best
ਆਤਮ-ਸੰਘਰਸ਼	self-struggle, conflict (m.)
ਇਕਲਾਪਾ	loneliness (m.)
ਉਪਜਣਾ	to be born
ਸੂਊਰ	intelligence (m.)
ਸੰਕੋਚ	hesitation (m.)
ਸਖਣੀ ਰਹਿਣਾ	to be tied, to be woven
ਸੁਗਠ	auspicious event, omen (m.)
ਸੰਘਰਸ਼	struggle (m.)
ਸਜਰਾ	fresh
ਸੱਧਰ	desire, enthusiasm (f.)
ਸੱਪ	snake (m.)
ਸੱਪਣੀ	snake (f.)
ਸਪੇਰਾ	snake charmer (m.)
ਸਫ਼	row (f.)
ਸ਼ਬਦ-ਚਿਤਰ	word-sketch (m.)
ਸਰਚਣਾ	to be distributed
ਸੁਲਾਘਾ-ਯੋਗ	praiseworthy
ਸ਼ਾਇਰ	poet (m.)
ਸ਼ਾਇਰੀ	poetry (f.)
ਸਾਫ਼	clear
ਸਿਖਰ	top (m.)
ਸਿਧਾ	= ਸਿੱਧਾ , direct

ਸ਼ੀਸ਼ਾ	mirror (m.)
ਸੁਅਲਾ	burning flame (m.)
ਸੁਹਲ	soft, tender
ਸੂਹਾ	crimson, red
ਸੂਕਰ	whistle, hiss (f.)
ਹਯਾਤੀ	life (f.)
ਹਰਫ਼	letter (f.)
ਹਰਾਮੀ	bastardly, lazy
ਹਲ ਕਰਨਾ	to solve
ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼	airplane (m.)
ਹਿੰਦੀ-ਨੁਮਾ	Hindi-like, Hindi-ized
ਹੌਕਾ	sorrow (m.)
ਹੌਕਾ	= ਹੁੱਕਾ
ਕੱਚਾ	unripe
ਕਠਨਾਈ	difficulty, hardship (f.)
ਕਮਾਲ	wonder (m.)
ਕਲੀ	bud (f.)
ਕਾਫ਼ੀਆ ਰਦੀਫ਼	a particular poetic meter (m.)
ਕੀਮਤ	price, value (f.)
ਕੂਕ	loud call, noise, shriek (f.)
ਕੂਲਾ	soft, tender
ਖੱਖਰ	wasp's nest (m.)
ਖੰਡ-ਕਾਵਿ	short epic, long poem (m.)
ਖੜਕਾਉਣਾ	to rattle (trans.)
ਖ਼ੈਰ	alms, welfare (f.)
ਗ਼ਜ਼ਲ-ਕਾਵਿ	Gazal literature (m.)
ਗਠੜੀ	bundle (f.)
ਗਮ	sorrow (f.)

ਗਮਾ ਘੇਰੀ	surrounded by sorrows
ਗਲਤ	wrong
ਗਲਪਕਾਰ	fiction writer (m.)
ਗੀਤਿ-ਕਾਵਿ	lyric poetry (m.)
ਗੁੰਝਣਾ	to be braided, kneaded
ਚਕ੍ਰਿਤ	astonished
ਚਾਲ	pace, mode of walking (f.)
ਚੁੜੇਲ	witch (f.)
ਛੱਲਾ	honeycomb (f.)
ਛਾਲਾ	blister (m.)
ਛਿੱਟ	sprinkling (f.)
ਜਾਦੂਗਰਨੀ	wizard (f.)
ਟਾਹਣੀ	bough (f.)
ਟੋਰਾ	talking nonsense, striking a ball with a bat (m.)
ਠਕਣਾ	to obstruct, check, hinder
ਠੁੱਲ੍ਹਣਾ	to be shaken down
ਠੋਣ	witch, old woman (f.)
ਢੀਣੀ	hole (f.)
ਤਸਵੀਰ	picture (f.)
ਤਸਵੀਰਕਸ਼ੀ	painting (f.)
ਤਜਰਬਾ	experiment (m.)
ਤਰਨਾ	to swim, float
ਤੂਬਕਣਾ	to flutter
ਤੁਲਨਾ	comparison (f.)
ਟਿਕ	tuberculosis (m.)
ਦੁਗਾੜਾ	double-barrelled gun (m.)
ਦੌਰ	times, age (m.)
ਧਮੁੜੀ	yellow wasp (f.)
ਧਾਰਾ	stream (f.)

ਨਹਿਰ	canal (f.)
ਨਜ਼ਮ	poem (f.)
ਨਪੀੜ	pressure (f.)
ਨਿਬਾਹ	living, getting along (m.)
ਨਿਵਾਣ	low place, depth (m.)
ਪਹਿਰੇਦਾਰ	guard, watchman (m.)
ਪੱਟ	silk (m.)
ਪ੍ਰਤੀਕ	symbol (m.)
ਪ੍ਰਤੀਕਾਵਾਦੀ	symbolistic
ਪ੍ਰਯੋਗਵਾਦੀ	experimental
ਪਰਾਇਆ	someone else's, other
ਪਾਪੜ	a kind of crisp, salty wafer (m.)
ਪਾਪੜ ਵੇਲਣਾ	to work very hard
ਪੁੰਦਲਾ	dim
ਪੈਦ	generation, crop (f.)
ਫਨ	art (m.)
ਰਬਵਾ	well attired, ornate
ਰੋਤਤ	rotation (m.)
ਫਿਲਮੀ	pertaining to films (adj.)
ਫੁਹਾਰ	sprinkle (f.)
ਬਹਿਰ	wave (f.)
ਬਗਾਨਾ	= ਬਿਗਾਨਾ
ਬੰਦਸ਼	bondage, rhyming (f.)
ਬਲਵਾਨ	strong
ਬਾਸੀ	faded, rotten, left-over
ਬਾਲਣਾ	to kindle, burn
ਬੀਨ	type of flute used by snake-charmers
ਬੁਲ੍ਹਾ	blast of wind (m.)

ਬੂਹਾ	door, window (m.)
ਭੱਟੀ (ਭੱਠੀ)	oven (f.)
ਭੂਤਨੀ	ghost (f.)
ਮਹਿਕ	scent, fragrance (f.)
ਮਹਿਬੂਬ	beloved (m.)
ਮਹਿਲ	= ਮਹੱਲ
ਮਕਾਨ	house (m.)
ਮੰਨਾ ਪ੍ਰਮੰਨਾ	famous, recognized
ਮਨੁੱਕ	beautiful, tender
ਮਾਇਆ-ਜਾਲ	net of illusion, mirage (m.)
ਮੀਲ ਪੱਥਰ	milestone (m.)
ਮੁਸੀਬਤ	difficulty (f.)
ਮੁਢ	beginning (m.)
ਮੋਰ	peacock (m.)
ਮੌਤੜੀ	death (f.)
ਯਥਾਰਥ	real (adj.) reality (m.)
ਯੋਗਤਾ	ability (m.)
ਰਵਾਇਤੀ	motion, flow (f.)
ਰੁਤ	season (f.)
ਰੂਹ	soul (f.)
ਰੂਪ-ਰੇਖਾ	outline (f.)
ਰੂਪ-ਵਾਦੀ	formalist (m.)
ਰੋਜ਼ਗਾਰ	job (m.)
ਲਪੇਟ	wrapping (f.)
ਲਪੇਟਣਾ	to wrap
ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ	glitter, shine (m.)
ਲਿਖਾਰੀ	writer (m.)
ਲੀਜ਼ਾ	cloth (m.)

ਲੇਖ	article, essay (m.)
ਵਸ	control (m.)
ਵਧਾਈ	congratulation ਵਧਾਈ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੋਣਾ worthy of congratulation (f.)
ਵਾਟ	path, road (f.)
ਵਿਸ਼ੇ	subject, subject matter (m.)
ਵਿਸ਼ੇਸ਼	special

17.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਹੈ?
੨. ਕਿੰਨੇ ਕਿੰਨੇ ਕਵੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ?
੩. ਨਵੀਂ ਪੌਦ ਵਿੱਚੋਂ ਕੌਣ ਕੌਣ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?
੪. ਨਵੀਂ ਪੌਦ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਵੀ ਕਿਸ ਰੂਪਰੇਖਾ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ?
੫. ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਕਿਵੇਂ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ?
੬. ਅਸਮਾਇਲ ਮਤਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਸਕੇ?
੭. ਗਜਲ ਕਵੀ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?
੮. ਅੱਜਕਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਮੋੜ ਹੈ?
੯. ਮੁਨੀਰ ਨਿਆਜ਼ੀ ਤੇ ਹੋਰ ਇਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਪੀੜ ਵਿਚ ਲਿਖਾਏ ਹਨ?
੧੦. ਮੁਨੀਰ ਨਿਆਜ਼ੀ ਦੀ "ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਰਾਤ" ਕਦੇ ਛਪੀ?
੧੧. ਮੁਨੀਰ ਨਿਆਜ਼ੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ?
੧੨. ਛੁਟਾ ਲਾਲ "ਫੁਹਾਰ" (ਦੀਆਂ) ਵਿੱਚ ਕੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ?
੧੩. "ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨਵੀਂ" ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ?
੧੪. ਮੁਨੀਰ ਨਾਲੋਂ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕੀ ਜਿਆਦਾ ਹੈ?
੧੫. ਮੁਨੀਰ ਅਤੇ ਭੱਟੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ?
੧੬. ਜਫਰ ਇਕਬਾਲ ਕੌਣ ਹੈ? ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ?
੧੭. ਜਫਰ ਇਕਬਾਲ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ?
੧੮. ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਅੱਜ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵੀ ਕੌਣ ਹੈ?

੧੯. ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੇ "ਬਮ ਬਾਰੀ ਦੀ ਇਕ ਤਸਵੀਰ" ਵਿਚ ਕੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ?

17.4 Fill in the blanks:

੧. ਨਵੀਂ — ਦੇ — ਸ਼ਾਇਰ — ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ — ਤੇ ਚਲ — ਠ।
੨. ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ — ਪਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ, — ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ — ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਕਵੀਆਂ — ਅਗੇ —।
੩. — ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ — ਕਵਿਤਾ — ਰਚੀ ਜਾ — ਹੈ।
੪. ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ — ਤੇ — ਬਾਰੇ ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ — ਬਲਵਾਨ ਹੈ।
੫. ਉਹ ਛੋਟੀ — ਗੱਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਬਡੀ — ਕਹਿ — ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ — ਹੈ।
੬. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਨੀਰ — ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ — ਭੱਟੀ — ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ।
੭. — ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ — ਸਫ਼ਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਨੇਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ — — ਚੀਜ਼ —।
੮. ਨਿੱਕੀ — ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਧਾਕੇ ਉਸਦੇ ਫਨਦਾ — ਹੈ।
੯. — ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ — ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਕ — ਮੋੜ ਹਨ।
੧੦. — ਖਿਆਲ — ਉਸਦੀ ਇਹ ਕਵਿਤਾ — ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ — ਹੈ।
੧੧. ਏਨ੍ਹਾਂ — ਬਿਨਾਂ — ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਖ਼ਾਸ — — — ਹਨ।
੧੨. ਗਲਤ — ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਦਾ ਸਫ਼ਲ — — ਹੈ।

17.5 Translate into Panjabi:

1. After the partition of India, a great change took place in literature.
2. Many poets of the new generation follow Eliot.
3. Now-a-days experimental poetry is being published in greater quantity.
4. He is particularly to be congratulated on his new book.
5. His poems are full of the real struggle of life.

6. He has compared the sorrows with a fresh grave.
7. They are joined together by their own fears.
8. There is one more difference between the poetry of Frost and Tagore.
9. Reading his poetry, one remains astounded.
10. The sun has taken from them the essence of their life.
11. In my opinion his new poem is a milestone in Panjabi poetry.
12. He has depicted realistically the hard life.
13. It is not good to have false values and ruin oneself.
14. There is no need to mention these poems in this article, as they are well known.

17.6 Write the prose order of the poems quoted in this article and prepare, in Panjabi, a summary of the article giving the main themes of Panjabi poetry in Pakistan.

17.7 ਜਿਹੜਾ ਮੁਨੀਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ , ਭੱਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੇਂਡੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ।

Bhatti: is as close to village life as Munir is to city life

Based on this construction, translate the following into Panjabi:

1. This house is as old as the other house.
2. He writes as good poetry as Frost.
3. He was as close to me as he was to you.
4. Tagore knows the life of the farmers as well as he knows the life of the laborers.
5. Gandhi was as close to Harijans as you are to Negroes.
6. This book is as interesting as the other is dull.

17.8 Study these uses of the contracted infinitive:

ਜੀਣ ਦਾ ਇਸਾਰਾ	indication of life
ਬਾਣੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ	according to (what) Ba:nū: (says)
ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੀ	inhabitant of the city

Translate into Panjabi:

- 1.. He gave me the signal to speak.
2. According to his writing, his father died when he was only three.
3. He married a fruit-seller
4. The poet gives us the power to live.
5. The singer was an inhabitant of New York City.

UNIT XVIII

ਰਾਝੇ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡਣਾ

ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ

ਰੂਹ ਛੱਡ ਕਲਬੂਤ ਜਿਉਂ ਵਿਦਾ ਹੁੰਦਾ,

ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਦਰਵੇਸ਼ ਸਿਧਾਰਿਆ ਹੈ।

ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਕਸਮ ਕਰ ਕੇ,

ਰਾਹ ਝੰਗ-ਸਿਆਲ ਪਧਾਰਿਆ ਹੈ।

ਕੀਤਾ ਰਿਜ਼ਕ ਨੇ ਖਰਾ ਉਦਾਸ ਰਾਝਾ,

ਚਲੇ ਚਲ ਹੀ ਮੂੰਹੋਂ ਪੁਕਾਰਿਆ ਹੈ।

ਕਛੇ ਵੰਝਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ,

ਵਾਰਸ, ਭਾਈ ਤੇ ਦੇਸ ਵਿਸਾਰਿਆ ਹੈ।

* * * * *

ਖਬਰ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਜਾ ਦਿਤੀ

ਧੀਏ ਰੁੱਸ ਹਜ਼ਾਰਿਓਂ ਚੱਲਿਆ ਹੈ।

ਹਲ ਵਾਹੁਣਾ ਓਸ ਤੋਂ ਹੋਇ ਨਾਹੀਂ

ਮਾਰ ਬੋਲੀਆਂ ਭਾਬੀਆਂ ਘੱਲਿਆ ਹੈ।

ਪਕੜ ਰਾਹ ਤੁਰਿਆ, ਹੰਝੂ ਨੈਣ ਰੋਵਣ,

ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਦਾ ਨੀਰ ਉਛੱਲਿਆ ਹੈ।

ਅੱਗੋਂ ਵੀਰ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਭਾਈਆਂ ਨੇ,

ਅਧਵਾਟਿਉਂ ਰਾਹ ਜਾ ਮੱਲਿਆ ਹੈ।

* * * * *

ਰਾਝਾ ਆਖਦਾ, ਉਠਿਆ ਰਿਜ਼ਕ ਮੇਰਾ,

ਮੈਥੋਂ, ਭਾਈਓ, ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸੰਗਦੇ ਹੋ?

ਸਾਭ ਲਈ ਜੇ ਬਾਪ ਦੀ ਮਿਲਖ ਸਾਰੀ,

ਤੁਸੀਂ ਸਾਕ ਨਾ ਸੈਣ ਨਾ ਅੰਗ ਦੇ ਹੋ।

ਵਿਚੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇ ਸਾਡੇ ਨਿਕਲਨੇ ਤੇ,

ਗੱਲ ਆਖਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾ ਸੰਗਦੇ ਹੋ।

ਵੱਸ ਲਗੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗੂੰ

ਤੁਸੀਂ ਚਾ ਸੁਲੀ ਉਤੇ ਟੰਗਦੇ ਹੋ।

ਭਲੇ ਕੰਮ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਨੀਤ ਤੁਸੀਂ,
 ਰਵਾਦਾਰ ਲੜਾਈ ਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਹੋ।
 ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਦਾਸ ਹੋਏ,
 ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਸੋ ਨਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਹੋ।

* * * * *

ਭਾਈ:

ਆਖ, ਰਾਇਆ, ਭਾ ਕੀ ਬਣੀ ਤੇਰੇ,
 ਦੇਸ ਬਾਪ ਦਾ ਛੱਡ ਸਿਧਾਰ ਨਾਹੀਂ।
 ਵੀਰਾ, ਅੰਬੜੀਂ ਜਾਇਆ, ਜਾ ਨਾਹੀਂ,
 ਸਾਨੂੰ ਨਾਲ ਫ਼ਿਰਾਕ ਦੇ ਮਾਰ ਨਾਹੀਂ।
 ਇਹ ਭਾਈਆਂ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਵੀਰ ਤੇਰੇ,
 ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚਾਰ ਨਾਹੀਂ।
 ਬਖਸ਼ ਦੇਹ ਗੁਨਾਹ ਤੂੰ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ,
 ਕੌਣ ਜੰਮਿਆਂ ਜੋ ਗੁਨਾਗਾਰ ਨਾਹੀਂ।
 ਭਾਈਆਂ ਬਾਝ ਨਾ ਮਜਲਸਾਂ ਸੋਹਦੀਆਂ ਨੀ,
 ਅਤੇ ਭਾਈਆਂ ਬਾਝ ਬਹਾਰ ਨਾਹੀਂ।
 ਭਾਈ ਮਰਨ ਤੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਭੱਜ ਬਾਹੀਂ,
 ਬਿਨਾਂ ਭਾਈਆਂ ਭਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨਾਹੀਂ।
 ਤਾਲਿਆਮੰਦ ਦੀਆਂ ਲੱਖ ਖੁਸ਼ਾਮਦਾਂ ਨੀ,
 ਤੇ ਗਰੀਬ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁਮਖ਼ਾਰ ਨਾਹੀਂ।
 ਕੱਲੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਮਾਰਦੇ ਨੇ,
 ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਰ ਨਾਹੀਂ।
 ਜਿਥੇ ਆਪ ਜਿਹੇ ਹੋਣ ਅੱਠ ਭਾਈ,
 ਉਸ ਦੇ ਜੇਡ ਤਾਂ ਜੁਗ ਬਹਾਰ ਨਾਹੀਂ।
 ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਮੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਈਆਂ ਦੇ,
 ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਣਾ ਜੰਗ ਦਰਕਾਰ ਨਾਹੀਂ।

* * * * *

18.1 Phrases

ਓਸ ਤੋਂ ਹੋਇ ਨਾਈਂ	it is beyond him, he could not do it
ਮਾਰ ਬੋਲੀਆਂ (ਬੋਲੀਆਂ ਮਾਰਨਾ)	to reproach
ਕਸਮ ਕਰ ਕੇ	having taken a vow of renunciation
ਚਲੋ ਚਲ ਹੀ ਪੁਕਾਰਿਆ ਹੈ	he called only "move on! let's go!"
ਕਛੇ ਵੰਝਲੀ ਮਾਰ ਕੇ	having wrapped
ਨਾ ਨੀਤ ਤੁਸਾਂ	your heart is not
ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚਾਰ ਨਾਹੀਂ	don't think otherwise

18.2 Vocabulary

ਅਧਵਾਟ	halfway (m.)
ਮਾਂਬੜ	mother (f.)
ਮਾਂਬੜੀਂ ਜਾਇਆ	full brother, true brother (m.)
ਉਛੱਲਣਾ	to spring up
ਸੰਗਣਾ	to be ashamed
ਸਾਰ	grace, care (f.)
ਸਿਧਾਰਨਾ	to go, to set off
ਸੁਲੀ	impaling stake (f.)
ਸੈਣ	close relatives, intimates (m.)
ਸੋਂਹਣਾ	to become, benefit, look beautiful
ਹਲ	plow (m.)
ਕਸਮ	oath, vow (m.)
ਖਰਾ	pure, genuine

ਖੁਸ਼ਾਮਦ	flattery (f.)
ਗ਼ਮਖ਼ਾਰ	consoler, sympathizer (m.)
ਗੁਨਾਗਾਰ	sinner (m.)
ਗੁਨਾਹ	sin, fault (m.)
ਚਾ	= ਚਾਹ
ਜੁਗ	pair (m.)
ਜੁਡ	as long as, as large as (pron.); comparison (m.)
ਟੰਗਣਾ	to hang
ਤਾਲਿਆਮੰਦ	rich
ਤਿਵੇਂ	= ਤਿਉਂ
ਦਰਕਾਰ	need (f.)
ਦਰਵੇਸ਼	fakir, dervish (m.)
ਨੀਤ	intention (f.)
ਨੀਰ	water (m.)
ਨੂਣ	eyes (m. pl.)
ਪਧਾਰਨਾ	to come, to go
ਫ਼ਿਰਾਕ	sorrow (m.)
ਬਾਹ	strength (f.)
ਬਾਝ	without
ਬਾਪ	father (m.)
ਬੋਲੀ ਮਾਰਨਾ	to taunt, speak sarcastically, tease
ਭੱਜਣਾ	to be broken
ਭਾਬੀ	sister-in-law (f.)
ਮਜਲਸ	court, party, assembly (f.)
ਸਨਸੂਰ	Mansu:r, a saint who was hung because of his religious views
ਮੱਲਣਾ	to seize
ਮਿਲਖ	estate (f.)

ਮੀਆਂ	sir, honorific title (m.)
ਰੰਗ	enjoyment (m.)
ਕਲਬੂਤ	statue, body (m.)
ਰਵਾਦਾਰ	lover, admirer (m.)
ਭਿਜਕ	food (m.)
ਰੂਹ	soul (f.)
ਵੱਸ ਲੱਗਣਾ	to be in power
ਵੰਝਲੀ	a bamboo flute (f.)
(ਹਲ) ਵਾਹੁਣਾ	to plow
ਵਿਸਾਰਨਾ	to forget
ਵਿਦਾ	farewell (f.)
ਵੀਰ	brother (m.)

18.3 Rewrite the poem in Panjabi prose order and prepare a summary in Panjabi.

18.4 Translate into Panjabi:

1. We have forgotten our own country.
2. He kept saying only "move on, move on."
3. The people informed his brother that he was leaving.
4. Sisters-in-law reproached him for being unable to plow for a living.
5. What do you want from me?
6. If you get a chance you will harm him.
7. He cried with his eyes full of tears.
8. Do not kill because of your sorrow.
9. Do not think otherwise.
10. Who is not born in the world a sinner?

11. No one cares for the poor.
12. Without brothers, life is not worth living.
13. Manage the estate left by your father.
14. You do not put your heart to good work.
15. We became sad--everyone became sad.

18.5 Learn the following pairs, some of which are used in this poem. Use them in your own sentences:

ਗੁਨਾ (ਗੁਨਾਹ)	ਗੁਨਾਗਾਰ
ਤਾਲਿਆ	ਤਾਲਿਆਮੰਦ
ਗ਼ਮ	ਗ਼ਮਖ਼ਾਰ
ਦਰ	ਦਰਕਾਰ
ਰਵਾ	ਰਵਾਦਾਰ
ਵਿਚਾਰ	ਵਿਚਾਰਨਾ
ਮਾਰ	ਮਾਰਨਾ
ਪੁਕਾਰ	ਪੁਕਾਰਨਾ

18.6 ਜਿਉਂ/ਜਿਵੇਂ ... ਤਿਉਂ/ਤਿਵੇਂ = as...so (in the same way)

Translate into Panjabi:

1. As it rains from the sky, so the water flowed from his eyes.
2. As he reads, so he writes.
3. As I do, so does he.
4. As your grandfather died, so shall you.
5. He came there as a cloud comes.

18.7 ਚਲ ਵਾਹੁਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਹੋਇ ਨਾਹੀਂ ।

He would not plow (could not plow).

This use of the verb ਹੋਣਾ shows inclination or capability-- with ਨਾਹੀਂ a lack of inclination or ability. The "doer" of the action occurs in the post-positional form with ਤੋਂ (here ਉਸ ਤੋਂ), the verb of action in the infinitive form (here ਵਾਹੁਣਾ), and ਹੋਣਾ is conjugated for tense, etc.

Translate into Panjabi:

1. He would not study.
2. He could not work hard
3. The king could not rule properly.
4. The farmer would not plow properly; he never could do it.
5. He could never run away.

UNIT XIX

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੂਰਮ ਗਤੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ
ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਲੀ

ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਜਿਸ ਬੀਰਤਾ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਇਕ ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਸ ਗੌਰਵ ਭਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿਸੇ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਗੋਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਕਈ ਵਡੇ ਵਡੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਇਹ ਸੁਨਹਿਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਉੱਨੀ ਮਾਣ ਭਰੀ ਥਾਂ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਇਸ ਵਲ ਉਚੇਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਮਾਣ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਜਾਗਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਭਰਿਆ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀ ਭੌਲਿਕ ਹਾਲਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਬਦੇਸ਼ੀ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਮਗਰੋਂ ਦੂਜੇ ਹਮਲੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹ ਹਮਲਾਵਰ ਉੱਤਰੀ ਪਛਮੀ ਦਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਲਘਾਏ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿਸਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਤਾੜਦੇ ਰਹੇ। ਯੂਨਾਨੀ, ਸਿਥੀਅਨ, ਕੁਸ਼ਾਨ ਹੂਣ, ਅਰਬੀ, ਤੁਰਕੀ ਆਦਿ ਹਮਲਾਵਰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਖੀ ਹਿਤ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਰਬੀਰ ਅਥਾਹ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਰਹੇ। ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸਭਨਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਤਾਸੀਰ ਬੇਓੜਕੀ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਮਲਾਵਰ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਬਦੇਸ਼ੀ ਖੋਜੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਰਥ-ਵਸ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਭੰਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਫ਼ਖਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਜੰਗ-ਜਦਲਾਂ ਦੇ ਬਦਲਾਂ ਹੇਠ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਰਹੱਦੀ ਰਾਜ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖ਼ਮੀਰ ਭਰ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ।

ਲਿਖਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਕੰਦਰ, ਮਹਾਨ ਆਇਆ ਜਿਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਾਜ ਸਾਮਰਾਜ ਹਾਰ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਸਦੀਆਂ ਸੰਸਾਰ-ਜੇਤੂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਅਗੇ ਕੋਈ ਠਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਜਿਸ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਪੋਰਸ ਨੇ ਸਿਕੰਦਰ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਕਾ ਸਿਕੰਦਰ ਵੀ ਮੰਨ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿਹਲਮ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਰਾਰੀ ਸਟ ਵੱਜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ ਉਸ ਦੰਦ ਖਟੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਵਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਵੀ ਤੇ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਵਸਦੇ ਅਸਵਾਕਿਆਂ ਕਠੋਈਆਂ ਤੇ ਮਲਵੀਕਿਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਗਣ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਸਿਕੰਦਰ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦਾ ਡੱਟਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਣੇ ਪੂਰੇ ਤੜਾ ਨਾਲ ਰੋਕਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਵੀ ਕਰ ਛਡਿਆ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਸਿਕੰਦਰ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲੋਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਿਆ, ਉਹੀ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਿਕ ਥਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਟਿਲ ਲਾਉਣ ਤੇ ਜਿਤ ਹੋਈ, ਪਰ ਉਹ ਜਾਦੀ ਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੁਰਬੀਰਤਾ ਦੀ ਪੱਕੇ ਸਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਚੁੱਕਾ ਕਾਂਡ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੇ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੌਰਮਈ ਹੈ। ਯੂਨਾਨੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿਕੰਦਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਇਕੋ ਹੀ ਵਹਿਣ ਨੇ ਤੁਫ਼ਾਨ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਯੂਨਾਨੀ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਆਖ਼ਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੋਢੀ ਸੀ ਟੈਕਸਲਾ ਸੁਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰਮੌਰ ਅਧਿਆਪਕ ਚਾਣਕ ਜਿਸ ਨੇ ਚੰਦਰ ਗੁਪਤ ਮੌਰੀਆ ਨੂੰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਅਗੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੌਰੀਆ ਸਲਤਨਤ ਪੱਕਿਆਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਲੋਕਸ ਨੇ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਯੂਨਾਨੀ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਕਰਾਰੀ ਹਾਰ ਹੋਈ। ਅਪਣੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਲੜਕੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਚੰਦਰ ਗੁਪਤ ਮੌਰੀਆ ਨਾਲ ਵਿਆਹੁਣੀ ਪਈ।

ਹੁਣ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰ ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਾਨੇਸਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਵਰਧਨ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਯੋਧਾ ਵੀਰ ਉਠਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਲਲਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਾਨੇਸਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸਿਧਤਾ ਮਿਲੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਥਾਂ ਹਰਸ਼ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣੀ। ਪ੍ਰਸਿਧ ਚੀਨੀ ਸੈਲਾਨੀ ਯੂਆਨ ਚਵਾਗ ਨੇ, ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਪਣੇ ਸਫ਼ਰ-ਨਾਮੇ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਹਰਸ਼ ਦੀ ਮਰਾਨਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਹਰਸ਼ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਮਧ ਕਾਲੀਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ ਵਡੇ ਰਾਜ ਤਾਂ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਰਾਜਪੂਤ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੇ ਚੰਗੀ ਚੋਖੀ ਥਾਂ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਭੇਰੇ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀਆ ਬੰਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਨਾਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਬੰਸ ਨੇ ਕਈ ਐਸੇ ਰਾਜੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਨ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਲੜ ਮਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਹੀਆ ਬੰਸ ਗੁਜ਼ਨੀ ਤਾਈਂ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਤੋਂ ਪਾਰ ਵਾਰ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੈ ਪਾਲ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਅਨੰਗ ਪਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਮੂਦ ਗੁਜ਼ਨੀ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਪਣੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਸਿਕਾ ਜਮਾਇਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੈ ਪਾਲ ਜਿਥੇ ਇਕ ਸੂਚਨਾ ਸਮਰਾਟ ਸੀ, ਉਥੇ ਇਕ ਅਣਖੀਲਾ ਫ਼ੌਜੀ ਜਰਨੈਲ ਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗੁਜ਼ਨੀਆਂ ਤੋਂ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਮਰਥ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਖ਼ੁਨਾਮੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਅਣਖ ਦੇ ਸੁਆਲ ਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਅਸੂਲ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅਪਣੇ ਆਪ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਇਹ ਕਿੱਨੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਕਿ ੬੪੬ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਹਰਸ਼ ਦੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ੧੦੦੮ ਵਿਚ ਮਹਿਮੂਦ ਗੁਜ਼ਨੀ ਦੇ ਹੱਲੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਜ਼ਾਦ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗੁਜ਼ਨਵੀਆਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਉਪਰ ਕਈ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਪਰ ਮੁਹੰਮਦ ਗ਼ੌਰੀ ਦੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਕ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਅਸਰ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਨਾ ਪਕੜ ਸਕਿਆ। ਮੁਹੰਮਦ ਗ਼ੌਰੀ ਨੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੁਭਵਾ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਸ

ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਪਏ ਸਨ। ਦਿਲੀ ਤੇ ਅਜਮੇਰ ਦੇ ਸਮਰਾਟ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਚੌਹਾਨ ਨੇ ੧੧੯੧ ਈ: ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮੁਹੰਮਦ ਗ਼ੌਰੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਕਰਾਰੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਹੋਰ ਕਈ ਵਿਸਾਹਘਾਤ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਗ਼ੌਰੀ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਉਹ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਹੀ ਬਚ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਮੁਹੰਮਦ ਗ਼ੌਰੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਹਮਲਾ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਲਈ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਪਣੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ ਚਾਂਦ ਬਰਦਾਰੀ ਨੇ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੀ ਜਮਪਲ ਸੀ, ਮੁੜਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਜਲੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ। ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹਥੋਂ ਮੁਹੰਮਦ ਗ਼ੌਰੀ ਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਚਾਂਦ ਬਰਦਾਰੀ ਦਾ ਹੀ ਹੱਥ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਹਥੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਚੌਹਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਨਿਰਾ ਰਾਜਸੀ ਦਾਬੇ ਦਾ ਹੀ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ ਹੀ ਅਪਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾਉਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਰਹੁ-ਰੀਤੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤੀ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਡਰੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ।

ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਨੇ ਜੋ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਅਨਸਰ ਪ੍ਰਜਵਲਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁਕਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਾਜਸਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤੁਰਕੀ ਸੁਲਤਾਨ ਆਪਣੀ ਰਾਜਸੀ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਗੁਆ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਦਿਨ ਪੁਗਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਉਪਰ ਨਿਰਦੋਸ਼-ਜਨਤਾ ਉਪਰ ਬੇ-ਪਨਾਹ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਜੁਗ਼-ਗ਼ਰਦੀ ਕਾਰਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਏਨਾ ਸਾਹ ਸਤ-ਹੀਣ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਕ ਅਣਹੋਣੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਸ ਨਿਘਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤੀ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਬਰ ਦਾ

ਪੁਟ ਪਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੁਖਸੀਅਤ ਸਨ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਲ ਪਲ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਮਾਜਕ ਅਧੋਗਤੀ ਦਾ ਕੀ ਇਲਾਜ ਹੈ। ਜੁਲਮ ਨੂੰ ਸਹਿੰਦਿਆਂ ਸਬਰ ਸੁਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਬੜਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਉਲ੍ਹਾਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੋਠੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਚ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਜੁਲਮ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਨਿਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ, ਪਰੇਮ, ਅਣਖ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਜੀਣ ਦੀ ਪਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਵੇਖਣ ਦਾ ਬੜਾ ਵਡਾ ਪਰੋਗ-ਰਾਮ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਉਹ ਇਕ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸਪਿਰਟ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਬਰਾਹੀਮ ਲੋਧੀ ਅਤੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਨੰਗੇ ਜੁਲਮ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਚੁਪ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਲਿਤਾੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕਣ ਲਈ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਸੰਪੂਰਨ ਬ੍ਰਾਬਰਤਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਮੀਰਾਂ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਵਿਚਲੇ ਖਪੇ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਸਨੂਈ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਚ ਨੀਚ ਦਾ ਭੇਦ ਭਾਵ ਮਿਟਾਉਣ ਖ਼ਾਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਸੰਗਤ ਤੇ ਪੰਗਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਚਲਾਈ। ਇਹੋ ਹੀ ਇਕ ਸੱਚੇ ਲੋਕ-ਰਾਜੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰੇਣੀ-ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਦਿਸਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਦੇ ਬਦੀ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿਚ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁਧ ਖੜਾ ਹੋਣ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਅਗਲੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਤਨੇਂ ਮਨੇਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜੂਝਣ ਲਈ ਜੋ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਵਿਚ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਫੈਲਾਅ ਨਾਲ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮਨਾਰਾ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਿੜੇ ਮਥੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ

ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਸਹਿ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਨਿਜੀ ਜੀਵਨਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਇਕ ਗੁਲਾਮ ਜੀਵਨ ਜੀਣ ਨਾਲੋਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣਾ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਸਫ਼ਲਾ ਹੈ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਅਤੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਬੇ-ਖ਼ੌਫ਼ ਹੋ ਕੇ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਪੱਧਰ ਉਪਰ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਲਈ ਕੌਮ ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣ ਨਾਲ ਜਦੋਂ-ਜਹਿਦ ਹੋਰ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਈ। ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਆਣ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜੁਝ ਮਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਲੈਣੀ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਸਰ-ਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਾਲਸੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਮਕ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਰਤ ਲੋਕਾਂ ਅਗੇ ਇਹ ਰਖੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਲੋਕ ਅਗੇ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਪਣਾ ਸਿਰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਕੇ ਅਮਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਨੇ ਲੋਕ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਏਨਾ ਸਿਰੜੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਬਾਲਗ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਹਸਦਿਆਂ ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣੇ ਜਾਣਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਡੋਲ ਕੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਅਗੇ ਝੁਕੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਰਗੀ ਮਿਸਾਲ ਸਾਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕਿਥੇ ਮਿਲੇਗੀ?

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜਾਈਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਬੀਤਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ ਕਈ ਵਾਰ ਦੰਦ ਖਟੇ ਕੀਤੇ। ਕਈ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਖ਼ੁਲ੍ਹਮ ਖ਼ੁਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦੇਸ਼ੀ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਏਜੰਟ ਕਹਿ ਕੇ ਭੰਡਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸਕਾਰਿਆਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਮੁਗ਼ਲਈ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੀ ਗਈ ਕਰਾਰੀ ਸੱਟ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ

ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਫਿਰ ਬੰਦਾ ਬੀਰ ਬਹਾਦਰ, ਇਕ ਵੈਰਾਗੀ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਘੱਲਿਆ ਸੀ, ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਫਿਰ ਸੰਭਲ ਨਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਕਰਾਰੇ ਵਾਰ ਨੇ ਦੱਖਣੀ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮੁਗ਼ਲਈ ਰਾਜ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾ ਦਿਤਾ।

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਮਨ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਪਲਟਾ ਲਿਆ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਕ ਭਾਵੇਂ ਲਗਾਤਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਜ਼ੁਲਮ ਜ਼ਬਰ ਹੀ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਰਾਜ ਪਲਟੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਮੁਗ਼ਲ ਸਾਮਰਾਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ਬਰ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮਸਾਲ ਨੂੰ ਜਗਦਿਆਂ ਰਖਿਆ। ਇਹ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਦੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀਆਂ ਉਤੇ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਅਸਹਿ ਤੇ ਅਕਹਿ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਭਰੇ ਦੌਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰੜਤਾ ਅੰਤ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ।

ਨਾਦਰ ਅਤੇ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿਤਾਣਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਅਫ਼ਗ਼ਾਨ ਮੁੜ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਗਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੁੰਹ ਮੋਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਲੜਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਪਾਨੀਪਤ ਦੀ ਤੀਜੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਖੂੰਹਦੀ ਸੱਤਾ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਕੇ ਰਖ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲੜਾਈ ਨੇ ਸਤਲੁਜ ਤਾਈਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਸਤਲੁਜ ਪਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਰਾਹ ਵੀ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜ਼ਮਾਨਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ ਸਿਖ ਰਾਜ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸਮਾਂ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਕੁੰਦਨ

ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਤਪਣਾ ਤੇ ਗਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਖ਼ਾਲਸੇ' ਦੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਸਦੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਘਾਟ ਛੱਡ ਕੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ-ਨਾਦਰ ਤੇ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਜੁਲਮਾਂ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਇਮਤਿਹਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨਬਾਜ਼ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਹਸ ਹਸ ਕੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਕਿਉਂਕਿ 'ਖ਼ਾਲਸੇ' ਦਾ ਰਾਜ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜੁਲਮਾਂ ਜ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨਾ ਅਪਣਾ ਸੁਭਾਗ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਕਠਨਾਈਆਂ ਭਰੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਉਹ ਜਾਣ ਕੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜ਼ਮਾਨਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਲੋਂ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਉਣ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਏਨਾ ਮਹਾਨ ਤੇ ਤਾਕਤਵਰ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਜਿਤ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਵਲ ਹਥ ਪਾਉਦੇ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਸਿਖ ਰਾਜ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਾਬਲ ਕੰਪਾਰ ਤੇ ਅਫ਼ਗਾਨਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਰ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਖ਼ਾਲਸਈ ਝੰਡੇ ਜਮਰੌਦ ਤਾਈਂ ਝੁਲਣ ਲਗ ਪਏ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਪੀੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬਾਕੀ ਸਾਹਾ ਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਪੰਜਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਕਿੰਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਅਹਿਦਨਾਮਿਆਂ ਲਈ ਅਪਣੇ ਸੁਭਾਗ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਹੁਣ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਖ਼ੈਬਰ ਨੂੰ ਛੁਹਣ ਲਗ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਤਿਬਤ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਬਲੋਚਸਤਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੱਦ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਬਣ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਏਨੇ ਵਡੇ ਚੋੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜ ਕੀਇਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਦੀਵਾਨ ਮੋਹਕਮ ਚੰਦ ਅਤੇ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵੇ ਸਰਦਾਰ ਵਰਗੇ ਫ਼ੌਜੀ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਨਿਪੋਲੀਅਨ ਵਰਗੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨਾਲ ਮਾਣ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪੂੰ ਇਕ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਸਿਧਤਾ ਵਾਲਾ ਜਰਨੈਲ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਵੀ ਬੜੇ ਫ਼ਖ਼ਰ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਨਿਪੋਲੀਅਨ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਹਾਰ ਖਾਣਾ ਅਜਿਹੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿਖੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਰ ਖਾਧੀ, ਇਸੇ ਲਈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਿਕਟ ਭੂਤ ਕਾਲ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਿਰ ਮਾਣ ਨਾਲ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਅਜੋਕੇ ਸੰਕਟ ਕਾਲ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਸਾਨੂੰ ਅਪਣੇ

ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਮਹਾਨਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਉਸ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਹੀ ਬਦਲ ਕੇ ਰਖ ਦਿਤਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰ ਵਾਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਪਾੜਵੀ ਮੂੰਹ ਚੁਕੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਸਤਿਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਫ਼ਤਿਹ ਕਰਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਸ਼ੇਕ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਵਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਵੇਖਣਾ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਚਾਲਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸਿੱਖ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਵਿਚ ਫੂਟ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਫ਼ਖ਼ਰ ਭਰਿਆ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਕਾਂਡ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿੰਨੀ ਦੁਖ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਸੀ, ਉਹੀ ਤੇੜ ਫੇੜ ਅਤੇ ਫੂਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇੰਜ ਸਾਡੀ ਬੇੜੀ ਸਾਡੇ ਅਪਣੇ ਮਲਾਹਾਂ ਦੇ ਹਥੀਂ ਡੁਬੀ।

ਹਾਂ ! ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀ "ਇਕ ਸਰਕਾਰ" ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਹ ਆਖ਼ਰੀ ਦਮ ਤਕ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਏ।

ਆਉਂਦੇ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕਈ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ। ੧੮੪੭ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਗਠਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੋਠੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਆਵਾਜ਼ ਉਠੀ ਅਤੇ ਜੰਗੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਧਦੀ ਰਹੀ, ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਜਾਨਬਾਜ਼ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਫਾਂਸੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ, ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ, ਤੋਪਾਂ ਅਗੇ ਉਡਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਇਹ ਜੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮੱਠਾ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਸਗੋਂ ਹਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਉਸ਼ਾ ਦੀ ਲਾਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿੜਤਾ, ਹੋਰ ਪਰਪੱਕਤਾ ਭਰਦੀ ਰਹੀ। ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ਼ ਵਰਗੇ ਕਈ ਸਾਕੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਡੁਲਾ ਨਾ ਸਕੇ। ਕੌਮੀ ਅਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗ੍ਰਾਮਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਗੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਰਗੀ ਮਹਾਨ ਸਾਮਰਾਜੀ ਕੌਮ ਨੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਉਹ ਆਖ਼ਰੀ ਰਿਆਸਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਬੂਲਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਇਹ

ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਕਬੂਲਦਾ। ਪਰ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਪੰਜਰੇ ਪਾਉਣਾ ਕਿਹੜਾ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਸ਼ੇਰ ਆਖਰ ਸ਼ੇਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਅਸਾਨ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ੇਰ ਅਜ ਫਿਰ ਨੀਫ਼ਾ ਤੇ ਲੱਦਾਖ਼ ਦੇ ਪਾੜਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਅਪਣੀ ਸੂਰਮਗਤੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਨ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਦੀ ਰਖਿਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜਾਨਾਂ ਤਲੀ ਤੇ ਰਖ ਕੇ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ।

19.1 Phrases:

ਨਿਰਾ . . . ਸਗੋਂ	not only ... but also
ਇਕ ਮਗਰੋਂ ਦੂਜੇ	one after another
ਲੋਹਾ ਲੈਣਾ	to fight bravely
ਸਿਕਾ ਮੰਨਣਾ	greatly impressed
ਗਵਾਹੀ ਭਰਨਾ	to give testimony
ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ	within only seven years
ਕਰਾਰੀ ਹਾਰ	resounding defeat
ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ	no matter what happens (happened)
ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੀ ਜਮਪਲ ਸੀ	who was born and brought up in Panjab
ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ	to face
ਇਕੋ ਇਕ	the only
ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ	felt very deeply, strongly
ਸਬਰ ਦਾ ਘੁਟ ਪੀਣਾ	to resign oneself
ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਤਕ/ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ	for a long time
ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ	clearly
ਅਮਨ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਇਆ	it was not their fate to live at peace
ਘਰ ਘਾਟ ਛੱਡ ਕੇ	leaving their homes and jobs
ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ	we can compare
ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ	in spite of
ਜੰਗੇਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ	freedom-struggle
ਜਾਨ ਤਲੀ ਤੇ ਰਖ ਕੇ	taking one's life in one's hands

19.2 Vocabulary

ਅਸਮਰਥ	unable
ਅਸਰਦਾਰ	influential
ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ	to realize
ਅਹਿਦਨਾਮਾ	treaty (m.)
ਅਕਹਿ	unspeakable
ਅਖਵਾਉਣਾ	to cause to say
ਅਜ਼ਾਰ	difficulty, pain (m.)
ਅਡਰਾ	separate
ਅਣਹੋਣੀ	unthinkable (lit., which does not occur), unheard of
ਅਣਖ	high-mindedness, self-respect (m.)
ਅਣਖੀਲਾ	unbloomed
ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ	international
ਅਤਿਕਥਨੀ	exaggeration (f.)
ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ	behind doors
ਅਧਿਆਪਕ	teacher (m.)
ਅਧੋਗਤੀ	downfall (f.)
ਆਨ	prestige (f.)
ਆਪ੍ਰੀ	(him)self
ਅੰਮ੍ਰਿਤ	nectar (m.)
ਇਤਬਾਰ	trust, faith (m.)
ਇਤਿਹਾਸ	history (m.)
ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ	historian (m.)
ਇਨਕਲਾਬ	revolution (m.)
ਇਨਕਲਾਬੀ	revolutionary
ਉਜਾਗਰ	illuminated
ਉਡਣਾ	to be blown up
ਉਲ੍ਹਾਮਾ	reproach, complaint (m.)

ਉਲਘਣਾ	to cross
ਉਸ਼ਾ	dawn (f.)
ਉਣ	deficiency, want of fullness (f.)
ਉਫ਼ਾਨ	boiling over (m.)
ਸੰਸਾਰ-ਜੇਤੂ	world-conquerer (m.)
ਸ਼ਹਾਦਤ	martyrdom (f.)
ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ	safe
ਸੰਕਟ	calamity, trouble (m.)
ਸੰਕੇਤ	indication (m.)
ਸ਼ਖਸੀਅਤ	personality (f.)
ਸੰਗਠਨ	organization(m.)
ਸਜਣਾ	to become, to fit
ਸਥਿਤੀ	situation (f.)
ਸਦਕਾ	sacrifice, alms (m.)
ਸੰਦੇਸ਼ਾ	message (m.)
ਸੰਪੂਰਨ	total, complete
ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ	travelogue (m.)
ਸਮਰਾਟ	emperor (m.)
ਸਮਾਪਤ	ended
ਸਰਹੰਦ	(great) India (m.)
ਸਰਹੰਦੀ	pertaining to the frontier (adj.)
ਸਰਗਰਮ	heated, hot
ਸ਼ਰੇਣੀ - ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ	classless society (m.)
ਸਲਤਨਤ	kingdom (f.)
ਸਲਾਮਤੀ	safety (f.)
ਸਵਦੇਸ਼ੀ	native
ਸਵਾਰਥ	selfishness (m.) ਸਵਾਰਥ ਵਸ due to selfishness
ਸਾਹ-ਸਤ-ਹੀਣ	weak, without resolution and spirit

ਸਾਹਬਜ਼ਾਦਾ	son (lit., son of sa:hab) (m.)
ਸਾਹੀਆ	royal
ਸਾਗਰ	sea (m.)
ਸ਼ਾਨਦਾਰ	dignified, wonderful
ਸਾਸਰਾਜ	empire (m.)
ਸਿਕਾ ਮੰਨਣਾ	to be greatly impressed
ਸਿਕਾ ਜਮਾਉਣਾ	to have sway over
ਸਿਫਤ	quality (f.)
ਸਿਰਮੌਰ	topmost
ਸਿਰੜਾ	mad, stubborn
ਸਿਰੜੂਤਾ	madness (f.)
ਸੁਭਾਗ	good luck, good fortune (m.)
ਸੁਰਬੀਰ	brave person (m.)
ਸੁਰਮ ਗਤੀ	bravery (f.)
ਸੈਲਾਨੀ	traveller (m.)
ਸ਼ੋਕ	alas! sorrow (m.)
ਹਮਲਾ	attack (m.)
ਹਮਲਾਵਰ	attacker (m.)
ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ	to receive, obtain
ਹੁਕਮਰਾਮ	rulers(m.)
ਹੁਣ	Hun (m.)
ਕਮਾਨ	leadership, authority (f.)
ਕਰਾਰਾ	crisp, hot, stiff ਕਰਾਰੀ ਸਟ ਵੱਜਣਾ to have a fierce battle
ਕਾਂਡ	chapter, event (m.)
ਕਾਬੂ	control (m.)
ਕਾਲਕੋਠੜੀ	death-cell (f.)
ਕੁੰਦਨ	purified gold (m.)

ਕੁਰਬਾਨੀ	sacrifice (f.)
ਖਟਾ	sour
ਖ਼ਤਰਨਾਕ	dangerous
ਖਪਾ	sacrifice (m.)
ਖ਼ਮੀਰ	nature (m.)
ਖਾਧ	food, diet (m.)
ਖਾਲਸਈ	pertaining to the Kha:lsa: (adj.)
ਖਿਲਾਫ਼	against
ਖ਼ੁਨਾਮੀ	disgrace, defame (f.)
ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹਾ	openly
ਖੋਜੀ	researcher (m.)
ਗਣਰਾਜ	republic (m.)
ਗੰਭੀਰ	serious, deep
ਗਲਣਾ	to melt
ਗੁਆਉਣਾ	to lose
ਗੋਠੇ ਟੇਕਣਾ	to bend, to accept defeat
ਗੌਰਵਭਰਾ	magnificent
ਗੌਰਵਮਈ	splendid, dignified
ਘੁਟ	sip, drop (m.)
ਚਾਲ	trick (f.)
ਛੁਹਣਾ	to touch
ਜੰਗ-ਜੰਦਲ	war, battle (m.)
ਜਦੋ-ਜਹਿਦ	struggle (f.)
ਜਨਮਦਾਤਾ	founder (m.)
ਜ਼ਬਰਦ ਨਤ	strong
ਜਮਪਲ	inhabitant (lit., one who is born and raised) (m.)
ਜਰਵਾਣਾ	powerful, large
ਜਾਨਬਾਜ਼	brave, courageous

ਜਾਨ ਵਾਰਨਾ	to give one's life, to sacrifice one's life
ਜਿਕਰ	mention, description (m.)
ਜੁਗ-ਗੁਰਦੀ	revolution, change (f.)
ਜੁਲਮ ਜਬਰ	tyranny (m.)
ਜੁਝਣਾ	to struggle
ਜੁਝ ਮਰਨਾ	to fight fiercely
ਝੰਡਾ	banner, flag (m.)
ਝਲਕਾਰਾ	glimpse (m.)
ਝੁਕਣਾ	to bow
ਝੁਲਣਾ	to swing
ਟਿਲ	mound (m.)
ਠੱਟਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ	to face bravely, without flinching
ਠਟਣਾ	to stand firm
ਤਬਾਹੀ	ruin (f.)
ਤੂਣ	protection (m.)
ਤ੍ਰਿਸਕਾਰਨਾ	to rebuke
ਤਰੀਕਾ	way, means (m.)
ਤਲੀ	palm (f.)
ਤਾਸੀਰ	quality, nature (f.)
ਤਾਕਤਵਰ	strong
ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ	structure (m.)
ਤੁਲਿਆ ਹੋਣਾ	to be determined
ਤੇੜ ਫੋੜ	breaking, conspiracy to divide or ruin (f.)
ਦੰਗ	surprised, astonished
ਦੰਦ ਖਟੇ ਕਰਨਾ	to give a good fight, to defeat
ਦੰਦੀਆਂ ਪੀਹਣਾ	to be very angry, to gnash one's teeth
ਦਬਦਬਾ	awe (m.)
ਦਰਬਾਰੀ	pertaining to the court (adj.)

ਦਿੜਤਾ	firmness (f.)
ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ	to enter
ਦਾਬਾ	snub, threat (m.)
ਦੁਸ਼ਮਣ	enemy (m.)
ਦੁਭਦਾ	perlexity (f.)
ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ	policy of force (f.)
ਨਸੀਬ	fate (m.)
ਨੰਗਾ	naked
ਨਿਕਟ ਭੂਤ ਕਾਲ	near past (m.)
ਨਿਘਰਨਾ	to be swallowed up, to be overwhelmed
ਨਿਤਾਣਾ	weak, faint
ਨਿਰਦੋਸ਼	innocent, guiltless
ਨਿਰੋਲਤਾ	purity (f.)
ਨੀਹ	foundation of a wall (f.)
ਨੇਤਾ	leader (m.)
ਪੰਗਤ	sect, brotherhood, society (f.)
ਪੰਡਤ ਜੀ	here, Pandit Nehru
ਪ੍ਰਸਿਧਤਾ	fame (f.)
ਪ੍ਰਜਵਲਤ ਕਰਨਾ	to inflame, ignite
ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ	to give
ਪਰਪੱਕ	very firm, solid, mature
ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ	Supreme Soul, God (m.)
ਪਲਟਾ	turn (m.)
ਪਾਰਵਾਰ	around, along both sides
ਪਿੰਜਰਾ	cage (m.)
ਪੁਸ਼ਤ	generation (f.)
ਪੁਗਾਉਣਾ	to complete, fulfill
ਪੁਰਾਤਨ	ancient

ਪ੍ਰੋਕਾਰ	supporter, apologist (m.)
ਫੱਸਣਾ	to be caught, trapped
ਫ਼ਖਰ	proud (m.)
ਫਲਸਰੂਪ	as a result
ਫਾਂਸੀ	hanging, death-rope (f.)
ਫਿਰਕਾ	sect, group (m.)
ਫੁਟ	division (f.)
ਫੁਕਣਾ	to blow, breathe in
ਫੈਲਾਅ	expansion (m.)
ਬੰਸ	family, clan (m.)
ਬਦੇਬਦੀ	contentiously
(ਦੀ) ਬਦੌਲਤ	due to
ਬੰਧਨ	bondage (m.)
ਬੰਨ	binding, stoppage (m.)
ਬਰਾਬਰਤਾ	equality (f.)
ਬਿਹਬਲ	impatient, pained
ਬੀਰਤਾ	bravery, courage (f.)
ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਣਾ	to undertake (a difficult enterprise)
ਬੇਓੜਕਾ	unending
ਬੇ-ਖੌਫ਼	fearless
ਬੇ ਪਨਾਹ	terrible (lit., without shelter)
ਬੇਮਿਸਾਲ	unique (lit., without example)
ਭੰਡਣਾ	to slander, defame
ਭੂਗੋਲਿਕ	geographical
ਮਸ਼ਹੂਰੀ	skillful
ਮਹਾਨਤਾ	greatness (f.)

ਮਜ਼ਬੂਤ	strong
ਮੱਠਾ	faint, weak
ਮਧਕਾਲੀਨ	medieval
ਮਲਾਹ	boatman (m.)
ਮੁਸ਼ੀਬਤ	hardship (f.)
ਮੁਕਤ	free
ਮੋਹਰਾ	head, chief, leader (m.)
ਮੋਰਚਾ	battlefront (m.)
ਯਾਤਰਾ	travel (f.)
ਯੂਨਾਨੀ	Greek
ਰਹਿੰਦੀ ਖੁੰਚਦੀ	remaining
ਰਹੁ-ਰੀਤੀ	way of life (f.)
ਰਤੀ	a very small weight (f.) ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ not even the slightest
ਰਾਖੀ	protection (f.)
ਰਾਖੀਹਿਤ	in order to protect, for protection
ਰਾਜਨੀਤਿ	politics (f.)
ਲਗਾਤਾਰ	continuously
ਲਲਕਾਰ	challenge (f.)
ਨਾਬਾਲਿਗ	minor, not adult
ਲੋਹੀ ਲੈਣਾ	to face bravely
ਵਟਾਉਣਾ	to cause to be twisted, altered, changed
ਵਾਗਡੋਰ	rein (f.)
ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ	debate (m.)
ਵਿਸਾਹਘਾਤ	traitorous
ਵਿਚਕਾਰਲਾ	middle, in between (adj.)
ਵੈਰਾਗੀ	ascetic (m.)

19.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ?
੨. ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਕਿਸ ਗੱਲ ਵਲ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?
੩. ਕਿਸ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਮਾਣ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਜਾਗਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਭਰਿਆ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?
੪. ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੋਂ ਆਏ?
੫. ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਇੱਥੇ ਆਏ?
੬. ਸੁਰਬੀਰਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਰਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ?
੭. ਪੰਜਾਬ ਕਿਉਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ?
੮. ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਕੌਣ ਆਇਆ ?
੯. ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਕਾਂਡ ਕਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
੧੦. ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਤਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਯੁਨਾਨੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿਟਾਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਏ?
੧੧. ਚਾਣਕ ਕੌਣ ਸੀ?
੧੨. ਮੋਰੀਆ ਸਲਤਨਤ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸਦੀ ਯੋਗਤਾ ਸੀ?
੧੩. ਹੁਲਾਂ ਦੇ ਆਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਿਹੜਾ ਯੋਧਾ ਉਠਿਆ ਸੀ?
੧੪. ਥਾਣੇਸ਼ਰ ਕਿਹਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣੀ?
੧੫. ਕਿਸ ਨੇ ਹਰਸ਼ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ?
੧੬. ਮਹਮੂਦ ਗ਼ਜ਼ਲੀ ਨਾਲ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ?
੧੭. ਕਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਕੇ ਜਾਣ ਦਿੱਤੀ ਸੀ?
੧੮. ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਨੇ ਕਦੋਂ ਮੁਹੰਮਦ ਗੌਰੀ ਨੂੰ ਕਰਾਰੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਸੀ?
੧੯. ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹਥੋਂ ਮੁਹੰਮਦ ਗੌਰੀ ਨੂੰ ਮਰਵਾਣ ਵਿਚ ਕਿਸ ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ?
੨੦. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ?
੨੧. ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੇ ਕੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ?
੨੨. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੌਣ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ?

19.4 Fill in the blanks:

੧. ਕੌਮ — ਸੰਕਟ ਵਿਚ — ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਆਪਣੀ — ਦੀ ਮਿਸਾਲ — ਕੀਤੀ ਹੈ।
੨. — ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ — ਸਾਹਮਣੇ —।
੩. ਸਿਕੰਦਰ ਕਦੀ — ਦਾ — — — ਮੰਨਿਆ।
੪. ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਕਾਂਡ ਪਹਿਲੇ — — ਗੌਰ ਮਈ ਹੈ।
੫. ਰਾਜਪੂਤ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੇ ਚੰਗੀ — ਬਾਂ — — ਸੀ।
੬. ਨਾਨਕ ਇਕ ਮਹਾਨ — ਸ਼ਖਸੀਅਤ —।
੭. ਮੁਹੰਮਦ ਗੌਰੀ ਦਾ ਹਮਲਾ — ਲਈ — ਦਾ ਕਾਰਣ —।
੮. ਇਕ ਗੁਲਾਮ ਜੀਵਨ ਜੀਣ — ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ — — — ਹੈ।
੯. ਇਸ — ਮਿਸਾਲ — ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ — ਮਿਲੇਗੀ?
੧੦. ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ — ਲਈ — ਹਨ।
੧੧. ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ — ਤੇ — ਜ਼ੁਲਮ — ਗਏ।
੧੨. ਪੰਜਾਬ ਦੀ — ਕਲਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ — — ਰਿਹਾ ਸੀ।
੧੩. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ — ਇਕ — ਪ੍ਰਸਿਧਤਾ — ਜਰਨੈਲ ਸੀ।
੧੪. ਸਮੁੱਚੇ — — ਅਸੀਂ — ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ — —।

19.5 Translate into Panjabi:

1. Na:nak has put an example of bravery before us.
2. It cannot be said to be an exaggeration that he upholds his principles until the last minute.
3. Panjab is not given as high a place in history as it ought to have been given.
4. For historical reasons India attracted many foreigners..
5. History is our witness that he was a brave man.
6. For the first time in his life he was badly defeated.
7. With this begins the second chapter of the history.

8. When he tried to get back the lost areas, he was killed.
9. The medieval period of history is even brighter than the previous one.
10. He felt the deteriorated condition of his time.
11. In the hearts of the people who were being trampled, he gave light.
12. His whole life was spent fighting against foreign rule.
13. The golden age of Polish poetry was in the 19th century.
14. The government was determined to suppress the movement.

19.6 Study the following uses of the participle:

1. Adjectival use:

ਆਉਂਦੇ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ	in the coming one hundred years
ਭੁੱਲਦਿਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ	in the declining stage
ਰਹਿੰਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸੱਤਾ	remaining power
ਲਿਤਾੜੇ ਜਾ ਰਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ	of the people being trampled
ਮਾਰੀ ਗਈ ਕਰਾਰੀ ਸੱਟ	the hard struck blow

2. Adverbial use:

ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ	despite this (even such a thing having happened)
ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮਸਾਲ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦਿਆਂ ਰਖਿਆ	kept the torch of freedom burning

Translate into Panjabi:

1. Despite my working so hard, I did not succeed.
2. We kept the lamp lit all night, but you didn't come.
3. Even being late we enjoyed the play.
4. In coming years he will remain President.
5. Police arrested the thief running from the scene.
6. The people, hard hit by famine, did not lose courage.
7. Only a burning lamp gives light.
8. The above mentioned questions need answers.

UNIT XX

ਆਸ ਦਾ ਜਨਮ

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਤੈਨ ਕਿਸਾਨ ਸੁਤੀ ਖੇਸਾਂ ਵਿਚ ਖਿਦੂ ਖਣੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੂਣ ਤੇਲ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਵਰਗੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਗੱਪਾਂ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਆਲ ਦੀ ਲੰਮੀ ਰਾਤ ਦਾ ਲੱਕ ਤੋੜ ਰਹੇ ਹਨ।

‘ਵੇਟ ਕਿਨੂੰ ਦੇਣਾ ਜੇ? ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ? ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦੋਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ।

‘ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਨੂੰ? ਕੀ ਆਖਦੇ ਨੇ ਯਾਰ ਤੁਹਨੂੰ? ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ।

‘ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ।’

‘ਮੈਂ ਵੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਦਿਆਗਾ। ਤੀਸਰੇ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ।

‘ਓਇ, ਛੱਡੋ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਨੇ, ਬੁਢੇ ਦੁਕਾਨਕਾਰ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਧੀ ਜਿਹੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਆਖਿਆ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਐਡਾ ਕੂਲਾ ਨਹੀਂ ਜਿਡਾ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਕਿਸਾਨ ਉਸ ਨਾਲ ਝਗੜਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਝਟ ਆਪਮਤੀ ਚੁਪ ਦੇ ਖੋਲ ਵਿਚ, ਜੋ ਦੁਕਾਨਕਾਰ ਦਾ ਸਾਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਖਾਸਾ ਹੈ, ਜਲਜਲਿਤ ਵਾਗਰ ਵੜ ਗਿਆ।

ਚੋਣ ਲੜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬੜਾ ਤਕੜਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸੀ, ਵਢੇ ਰਾਜ-ਘਰਾਣੇ ਵਿਚੋਂ, ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਇਕ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸੀ, ਜੋ ਮੇਰਠ ਸਾਜ਼ਾ ਕੇਸ ਵਿਚ ਕੈਦ ਰਹਿ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਐਤਕਾਂ ਚੋਣਾਂ ਪਹਿਲੇ ਵਾਗ ਫੋਕੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਕੌਂਸਲਾਂ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਭੁਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮੰਦੇ ਚੰਗੇ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਸ ਜੇ ਕੋਈ ਝੋਲੀ-ਚੁਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ, ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਖ਼ਿਤਾਬ ਪਾ ਲੈਂਦਾ। ਹੁਣ, ਸਭ ਆਖਦੇ ਸਨ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਨਾਲ ਵੰਡਣ ਲਗਾ ਸੀ, ਡਰਦਾ ਕਿ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਇਹ ਤਾਕਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਚਲੀ ਜਾਏ ਤੇ ਹੁਣ ਹਿਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਵੰਡ ਵੰਡਾਈ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਵੰਡੀਦਿਆਂ ਵੰਡੀਦਿਆਂ ਖੋਰ ਲੈਣ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਤੁਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਦਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣ। ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਣੋਂ ਅੱਗ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਕਿਡੇ ਮਹਾਨ ਭਾਵ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਸੋਸ਼ੀ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਮਤ ਬਣ ਕੇ ਚੰਦੜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਤੇ ਮਿਝ ਦੇਵੇਂ ਚੂਸ ਲਏ ਸਨ, ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਕਹਜੇ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਬਟਾਈ, ਹੱਡ-ਤੋੜ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਲਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਕਹਜੇ ਵਾਂਗ ਟਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਬਟਾਈ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਵਾਂਗ ਕੁਝ ਚੁਰਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਢ ਸਕਦੇ, ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਹਰ ਇਕ ਕੋਲ ਪੁਸ਼ਾਰੇ ਜੋਗੀ ਤੋਇੰ, ਗੱਜਵੀਂ ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਸੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜਾਈ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪੱਕਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਵੀ ਬੇਫ਼ਿਕਰੀ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਅਮੀਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਵਧੀਆ ਵਹੁਟੀ ਤੇ ਵਧੀਆ ਖੱਟ ਜਦੋਂ, ਡੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ, ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਿਚ, ਜੀ ਕਰੇ, ਲੈ ਲਵੇ। ਨਾ ਕੋਈ ਗ਼ਰੀਬ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੰਭਵ ਜੇ ਵੋਟਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਪਰ ਠੰਢੇ ਜਿਹਾਰੇ ਨਾਲ ਸੋਚਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਸਭ ਤੋਂ ਨਰਮ ਦਿਲ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ, ਤੋਂ ਮੁਨਾਫ਼ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਜਿਹੜਾ ਕਈ ਵਾਰ ਬਟਾਈ ਵਿਚੋਂ ਛੋਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪੁਲਸ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਏ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦੇਵੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰਨਾ ਕਿਧਰਲੀ ਸਿਆਣਪ ਹੋਵੇਗੀ? ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀਸ਼ੇਕਾਂ ਦੇ ਦਮਗਜ਼ਿਆ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਰੂਸ ਦੇ ਏਜੰਟ ਦੱਸਦੇ ਹੋਣ, ਜਿਹੜੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਪਿਆ ਸਕਣ, ਜਿਹੜੇ ਲਾਰੀਆ ਵੀ ਨਾ ਲਿਆ ਸਕਣ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਧੂਣ ਲਈ? ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਉਮੇਦਵਾਰ ਦੀ ਵੋਟ ਪਾਣ ਟੁਹ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪਵੇ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਰੂਪ। ਦੂਜਾ ਫੋਕੀ ਆਸ। ਕਿਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਵੇ ਆਦਮੀ?

ਭਰਾਵੇ ਸਦੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਲੰਘਾ ਦਿਤੀਆਂ। ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਚੱਕੀ ਵਿਚ ਬਰੀਕ ਕਰਕੇ ਪੀਠੇ ਗਏ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਵੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਉਲਾਦਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇਹੋ ਚੱਕੀ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇ ਦਿਓ। ਪਰ ਜੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਇੰਜ਼ਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜੇ ਆਕੜ ਕੇ ਟੁਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਆਪਣੇ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਟੁਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਉਏ, ਜੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਉਲਾਦਾਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹਵਾ ਵਿਚ ਜੰਮਣ, ਪਲਣ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਸਾਬੀ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਉਏ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਇਕ ਵੋਟ ਵੀ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ? ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰ ਸਕੋਗੇ? ਇਹ ਲਾਗੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਗੱਜਣ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੱਜਣ ਸਿੰਘ ਹੱਡੀ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁਲਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਰਾ ਸਕਦੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਗੋਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਡਰਦਾ ਮਾਣ ਨਾਲ ਬੁਲਾਂਦਾ ਸੀ, ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਬੰਦਖਲਾਸੀ ਦੀਆਂ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਪਾਓ। ਕਿਤਨਾ ਸੱਚਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ? ਜਿਵੇਂ ਹੋਣਹਾਰ ਆਪ ਮੂੰਹੋਂ ਅਖਵਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਰਮਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੀਨ ਵਜਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਗਿਰਦ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਂਗੂੰ ਸਾਹਾ ਪਿੰਡ ਉਸ ਦੇ ਗਿਰਦ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਲੈ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਚਿਆਰ ਸਨ, ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦੇਵੇ ਚਾਹੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਬਹਿਮਤ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਵੇ।

ਫਿਰ ਉਠਿਆ ਸਾਬੀ ਨੂਰ ਇਲਾਹੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ, ਭਰਾਵੇ ਸਾਬੀ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਪਾਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੋਲਿੰਗ ਸਟੇਜ਼ਨ ਤੇ ਟੁਰ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪਏਗਾ। ਅਸਾਡੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ 'ਚ ਨਹੀਂ ਖੜੀਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰੀਂ ਟੁਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਕਾਹਦੇ ਲਈ? ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਤੋਂ ਛੁਟਣ ਲਈ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ। ਇਸ ਮੰਜ਼ਲ ਲਈ ਨੱਠੇ ਅਰ ਪਿਛਾਹ ਨਾ ਦੇਖੋ ਪਰਤ ਕੇ। ਹਾਂ, ਜੇ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਨਾਲ ਖੇਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਲੁਟ ਨਾਲ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਨਾਲ, ਤਾਂ ਖੇਡੋ, ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜੋ ਜਹਾਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵੰਡੀ ਬੈਠੇ ਨੇ। ਵਾਹ, ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਸਈ, ਅੱਜ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਦਰਿਆ-ਦਿਲ ਹੋਏ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਰੀਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀਆਂ ਨੇ ਅਰ ਬੱਤਲਾ ਦੇ ਡੱਟ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹ ਰਹੇ ਨੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਬਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਣੇ ਛੱਡ ਦਿਓ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਪੈਦਾ ਕੀ ਕੀਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗਲ ਘੁਟ ਦਿਓ। ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਗ਼ੁਲਾਮ ਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰੀ ਚਲੋ। ਜਾਉ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਆਓ।'

'ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ।'

'ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ, ਕਾਫ਼ੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਣ ਅਸਮਾਨ ਨੇ ਵੀ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਰੱਬ ਨੇ ਵੀ ਸੁਣ ਲਿਆ।' ਨੂਰ ਇਲਾਹੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪ ਕਰਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

'ਉਹਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਛੱਡੀਓ। ਅਸੀਂ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪਾਵਾਂਗੇ।'

'ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਮੁਰਦਾਬਾਦ।'

'ਨਹੀਂ, ਭਰਾਵੇ ਨਹੀਂ, ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਮੁਰਦਾਬਾਦ !'

'ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਮੁਰਦਾਬਾਦ !'

'ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀ ਮੁਰਦਾਬਾਦ !'

'ਇਨਕਲਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ! ਕਿਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ !'

* * * * *

ਪਿੰਡ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਹੱਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਲਾਰੀ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾਈ ਸੀ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਜਿਹੇ ਹੋ ਕੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਲਾਰੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵੋਟਰ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਦੋ ਨੰਬਰਦਾਰ ਤੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਟਵਾਰੀ। ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹੋਏ, ਮਾਘ ਦੇ ਪਾਲੇ ਤੋਂ ਕੰਬਲ ਲਪੇਟੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰੇ ਹੋਏ ਚਿਹਰੇ ਮਸਾਂ ਹੀ ਦਿਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਾਰੀਆਂ, ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵਾਂਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਗ਼ਰੀਬੀ ਪਾਪ ਕਰਵਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

'ਕੀ ਹਾਲ ਈ, ਨੰਬਰਦਾਰਾ! ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਣ ਚਲਿਆ ਇੰ? ਇਕ ਜਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਉਸ ਜਥੇ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਫੋਲਕੀਆਂ ਛੋਟੇ ਵਜਾਦੇ ਗੀਤ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਏ ਪੋਲਿੰਗ ਸਟੇਜ਼ਨ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਵੋਟਰ ਸਨ ਉਹ ਵੋਟਾਂ ਪਾਣ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ੈਵੇਂ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਪੁਆਣ।'

'ਜਾਓ, ਭਰਾਵੇ ਜਾਓ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੌਕਰ ਆਂ। ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਬੱਧੇ ਹੋਏ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਏਥੇ ਬੈਠੇ ਆ? ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵੋਟ ਦੇਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਇੰ? ਇਕ ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਨੌਜਵਾਨ ਹੱਸ ਪਏ, ਜਾਣੋ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਚਲ ਗਏ।

ਇਕ ਹੋਰ ਜਥਾ ਆਇਆ, ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦਾ ਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੋਲਿੰਗ ਸਟੇਜ਼ਨ ਤੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਲੇ ਹੋਏ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੁਝ ਡਰੂ ਜਿਹੇ ਵੋਟਰ ਵੀ ਸਨ। ਸਭ ਲਾਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਤੇ 'ਆਪਣੇ ਉਮਿਦਵਾਰ' ਦੇ ਹੋਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਜਾ ਮਾਰਨ ਕਿ ਜਲਦੀ ਹੋਵੇ। ਕੁਝ ਹੀ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਲਾਰੀ ਝੂੰ ਝੂੰ ਕਰਦੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਚਲੀ ਗਈ।

* * * * *

ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਬੜੀ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਮਰ ਕੌਰ, ਉਸਦੀ ਵਹੁਟੀ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੀ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਇਕ ਪਰਵਰਦਾ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਧੀ ਸੀ।

‘ਆਸਾਂ ਵੋਟ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੌਣੀ ਦੇ’, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਵੰਦ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ। ਉਹ ਇਕ ਸੋਹਣੀ ਮੁਟਿਆਰ ਸੀ।

ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਸੰਨ੍ਹ ਤੋਂ ਫੜੇ ਚੋਰ ਵਾਂਗ ਉਸ ਵਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ

ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਦਬਾ ਵੀ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਵੋਟ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਜੇ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਪੱਖ ਤੇ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਹਾਲੀ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਾਮ ਨੰਬਰਕਾਰ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅਮਰ ਕੌਰ ਕੋਲੋਂ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੋਟ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਵਾ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਮਰ ਕੌਰ ਦਾ ਕੀ ਹਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੋਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਬਰੇ?

ਅਮਰ ਕੌਰ, ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ, ਉਸ ਨੇ ਵੁਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਆਖਿਆ, ‘ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਦਾ ਮੰਨਦਾ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਐਤਕੀਂ ਜਾਣ ਦੇ, ਲਚਾਰ ਨ ਕਰ।

‘ਲਚਾਰੀ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਐ। ਮੈਂ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾਧਾ ਇ, ਜੇ ਹਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਾਗੀ, ਆਸਾਂ ਉਹਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣੀ ਐ।

‘ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਏਸ ਨਾਲ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਬਗ਼ੈਰ ਐਤਕੀ ਦੇ ਚਕੋਤੇ ਦੇ ਤੇ ਉਹਦੇ ਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਛਡਣ ਨਹੀਂ ਲਗਾ, ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਲੇਰ ਹੋ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ।

‘ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਤੈ ਪਈ ਵੋਟ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੌਣੀ ਐ, ਸੁਣਿਆ ਈ? ਅਮਰ ਕੌਰ ਨੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰੀ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗੱਲ ਟੁਕ ਦਿਤੀ।

ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਪੋਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਹੀ ਨ ਗਿਆ, ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਦੋਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸੱਚਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

* * * * *

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੋਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਪਰਚਾ ਖ਼ਰੀਦ ਲਿਆ।

'ਐਰੇਗਨ ਫ੍ਰੰਟ ਉਤੇ ਬਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਭੈੜੇ ਮੌਸਮ ਤੇ ਬਰਫ਼ ਬਾਰੀ ਨੇ ਵਧਣੇਂ ਰੋਕ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸਮਤ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਦੇ ਆਖਿਆ, 'ਵੇਖ ਓਇ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ, ਕਿਸਮਤ ਵੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਹੋਗੀ ਉ। ਮੌਸਮ ਵੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸਪੇਨ ਚਿ।'

'ਅੱਛਾ! ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਾਸਰਿਆ। 'ਵਾਹਵਾ! ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਮਰਵਾ ਦੇਣੇ ਨੇ, ਐਬੋਸੀਨੀਆਂ ਦੇ ਹਬਜ਼ੀਆਂ ਵਾਂਗਰ। ਇਹ ਨਿਰਪੱਖ ਨਹੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ, ਦਿਲੋਂ ਇਹ ਮਸੇਲੀਨੀ ਵਲ ਦੇ ਨੇ।'

'ਹਾਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਜਮਾਤ ਵਾਲੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਤੋਂ ਇਤਨਾ ਡਰਦੇ ਨੇ, ਸਾਥੀ ਨੂਰ ਇਲਾਹੀ ਨੇ ਪਿਛੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਖਿਆ, 'ਕਿ ਉਹ ਮਸੇਲੀਨੀ ਸਲਤਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੇ, ਪਰ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਤੇ ਵੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਤਕੜਾ ਹੋ ਜਾਦਾ ਇ।'

'ਬਰਤਾਨਵੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਸਰ ਵਾਲਟਰ ਸਿਟਰਿਨ ਵਰਗਿਆਂ ਕੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਸੱਜੇ ਵਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸੱਜੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਅਗਲਾ ਵਾਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਜਿਤਨੀ ਲੋੜ ਸੀ ਉਤਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਗ ਗਈ। ਅਜ ਦੀ ਘੜੀ ਤੇ ਵੀਹ ਬਿਸਵੇ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਲਈ, ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਮਰ ਚੁਕਾ ਹੈ।'

'ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਦਾ ਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਨੇ, ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਪੁਰਾਨੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਭਰੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਆਖਿਆ।

20.1 Phrases

ਮੰਦੇ ਚੰਗੇ ਦੀ	of good or bad, of improving or
ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਭੁਖੇ	not improving hungry for prestige
ਜੇ ਕੋਈ ਝੋਲੀ ਚੁਕ ਹੋਵੇ	if someone begs, if someone flatters (the government) enough
ਕਿਤੇ ਇਹ ਤਾਕਤ ਨਾ ਚਲੀ ਜਾਵੇ	lest the power go
ਅੱਗ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ	was very angry

ਠੰਡੇ ਜਿਗਰੇ ਨਾਲ	calmly, with a cool mind
ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ ਜੁਵਾਬ ਨਾ ਦੇਵੇ	as far as possible he won't let you down, won't say "no".
ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਰੂਪ	very fortunate, lucky
ਹੱਡੀ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ	a man of courage, of strong will
ਜਿਵੇਂ ਹੋਣਹਾਰੂ ਆਪੁ ਮੂੰਹੋਂ ਅਖਵਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	as if destiny itself is speaking through him
ਕਾਹ ਦੇ ਲਈ	for what? why?
ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਸਈ	just see
ਉਹਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਛਡਾਗੋ	we <u>will</u> make him listen
ਐਵੇਂ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ	just to see the show, just for the fun of it
ਐਤਕੀ ਜਾਣ ਦੇ	let it go this time
ਗੱਲ ਟੁਕ ਦਿਤੀ	said bluntly

20.2 Vocabulary

ਅਭਿਮਾਨ	pride (m.)
ਆਕੜਨਾ	to strut
ਆਕੜਕੇ	proudly
ਆਪਮਤੀ	(him) self, on his own
ਐਡਾ	so much
ਐਤਕਾ	this one, of this time
ਇੰਤਜਾਮ	management, arrangement (m.)
ਉਲਝਣ	dilemma (f.)
ਉਲਾਦ	offspring (f.)
ਸਗੋਂ	even
ਸਰਮਾਏਦਾਰ	capitalist (m.)

ਸਜ਼ਮ	conspiracy (f.)
ਸੁੰਦਰੀ	beautiful woman (f.)
ਸੁਰ	voice, tone (m.)
ਸੂਤੀ	cotton (adj.)
ਹੱਡ-ਠੋੜ	hard, bone-breaking
ਹਬਸੀ	Negro (m.)
ਹਾਲਾ	tax on produce (m.)
ਹਾਲੀ	recently
ਹੋਣਹਾਰ	destiny (f.)
ਕੰਬਲ	blanket (m.)
ਕਿਯਰਲੀ	of what place? what kind of?
ਕਿਰਤੀ	worker (m.)
ਕੂਲਾ	soft
ਖੱਟ	gain, profit, income (f.)
ਖਾਸਾ	excellent, elegant, noble, pure
ਖਾਘੀ	coughing (f.)
ਖਾਵੰਦ	husband (m.)
ਖ਼ਿਤਾਬ	title (m.)
ਖਿਦੂ	ball (m.)
ਖੁਰਾਕ	diet (f.)
ਖੇਸ	cotton shawl (m.)
ਖ਼ੋਲ	sheath (m.)
ਗੱਪ	gossip, exaggeration (f.)
ਗੱਪ ਛੱਡਣਾ	to talk aimlessly
ਗ਼ਰੀਬੀ	poverty (f.)
ਗਲ ਘੁਟਣਾ	to strangle
ਗੁਜਾਰੇ ਜੋਗਾ	enough, sufficient to live on

ਗੁਲਾਮੀ	slavery (f.)
ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ	absence (f.)
ਚੱਕੀ	gristmill (f.)
ਚਕੋਤਾ	contract money (m.)
ਚੰਬੜਨਾ	to stick, to be joined
ਚਰਾਉਣਾ	to graze
ਚੂਸਣਾ	to suck
ਛੋਟ	remission (f.)
ਜ਼ਮੀਰ	conscience (f.)
ਜਲਜੀਵ	water animals (m.)
ਜਿਗਰਾ	spirit, resolution, endurance (m.)
ਜਿੰਦਾਬਾਦ	long live! vive!
ਜਿਮੀਦਾਰ	landlord (m.)
ਟਾਲਣਾ	to postpone
ਡਰੂ	cowardly, fearful
ਤਕੜਾ	strong
ਤਮਾਸ਼ਾ	show, entertainment (m.)
ਦਮਗੜਾ	vain boasting (m.)
ਦਲੇਰ	brave, courageous
ਦੋਲਕੀ	drum (f.)
ਧੂਣਾ	to carry
ਨਕਾਜੀ	useless
ਠੱਠਣਾ	to run, flee
ਠੰਬਰਦਾਰ	village collector of taxes for irrigation (m.)
ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ	despair (f.)
ਠੰਜਵਾਲ	youth, young man (m.)
ਪਟਵਾਰੀ	village official who keeps records of fields (m.)

ਪਰਚਾ	issue, number (of a newspaper or periodical) (m.)
ਪਰਵਰਦਾ	subordinate, dependent, subjected
ਪਾਲਾ	winter, chill (m.)
ਪਿਛਾਹ	backward
ਪੀਠਣਾ	to be ground
ਫੋਕਾ	empty
ਬਹਿਸਤ	heaven (f.)
ਬਟਾਈ	portion of grain given as rent by a tenant to his landlord (f.)
ਬੰਦ ਖੁਲਾਸੀ	freedom, release (f.)
ਬਰਫ਼ ਬਾਰੀ	snowfall (f.)
ਬਰੀਕ	thin, fine
ਬਾਗੀ	rebellion (m.)
ਬਿਸਵਾ	a measurement of area, about 1/32 of an acre (m.)
ਬੇਫ਼ਿਕਰੀ	unconcern, the state of being without worries (f.)
ਬੋਲੀਸ਼ੇਕ	Bolshevik (m.)
ਭਾਸਰਨਾ	to say, speak
ਭਾਲਨਾ	to see, look at
ਭਿਆਨਕ	terrible, frightening
ਮਦਦੀ	helper (m.)
ਮੰਦਾ	unwell
ਮਾਘ	January-February, 11th month of Hindu calendar (m.)
ਮਿਝ	marrow (f.)
ਮੁਜ਼ਾਰਾ	leasee, tenant farmer (m.)
ਮੁਨਸਫ਼	judge, justice (m.)
ਮੁਰਦਾਬਾਦ	down with! death to!
ਮੌਸਮ	weather (m.)

ਹੱਜਵਾਂ	happy, satisfied, having a full stomach
ਰਾਜ-ਘਰਾਣਾ	royal family (m.)
ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ	native
ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ	daily newspaper (m.)
ਰੋੜ੍ਹਨਾ	to push, to move (trans.)
ਲੱਕ	heart (m.)
ਲਚਾਰ ਕਰਨਾ	to force
ਲਪੇਟਣਾ	to wrap
ਲਾਥੀਦਾ	neighborly
ਲੂਣ ਹਰਾਮ ਕਰਨਾ	to betray
ਵੰਡ ਵੰਡਾਈ	division (f.)
ਵਿਸਵਾ	= ਬਿਸਵਾ
ਵੀਹ ਬਿਸਵੇ	totally, 100 per cent

20.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਕਿਸਾਨ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ?
੨. ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਪੁੱਛਿਆ?
੩. ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ?
੪. ਕੌਣ ਕੌਣ ਚੋਣ ਲੜਨ ਲਈ ਖੜੇ ਹੋਏ ਸੀ?
੫. ਬਹੁਤੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਕਿਸਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ?
੬. ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਕਿਉਂ ਮਹਾਨ ਸੀ?
੭. ਜੇ ਵੋਟਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਨੂੰ ਮਿਲਣ, ਤਾਂ ਕੀ ਕੁਝ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?
੮. ਚੋਣ ਲੜਨ ਵਾਲਾ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਮੀ ਸੀ? ਤੇ ਗੱਜਣ ਸਿੰਘ?
੯. ਜਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਠੂਰ ਇਲਾਹੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ?
੧੦. ਠੂਰ ਇਲਾਹੀ ਨੇ ਕੀ ਨਾਰੇ ਲਾਇਏ?
੧੧. ਪੈਦਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵੋਟਰ ਕਿਵੇਂ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ?

੧੨. ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਕੀ ਆਖਿਆ?
 ੧੩. ਲੰਬਰਦਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਉਂ ਹੱਸ ਪਏ?
 ੧੪. ਲਾਰੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੌਣ ਕੌਣ ਆਕੇ ਬੈਠ ਗਏ?
 ੧੫. ਨਹਾਇਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ?

20.4 Fill in the blanks:

੧. ਕਿਸਾਨ ਪਿੰਡ ਦੀ — — ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਗੱਪਾਂ — — ।
 ੨. ਵੋਟ ਕਿਸ ਨੂੰ —, — ਨੂੰ — ਸਮਿਥ ਨੂੰ?
 ੩. ਚੋਣ — ਵਾਲਿਆਂ — ਇਕ ਜਿਮੀਦਾਰ ਹੈ ਤੇ — ਇਕ — ।
 ੪. — ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ — ਨੂੰ ਵੋਟ — ।
 ੫. — ਲਈ — — ਮਹਾਨ ਭਾਵ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ।
 ੬. — — ਨਾਲ ਸੋਚਿਆ — ਤਾਂ ਉਹ ਸਭ — ਨਰਮਦਿਲ — ਹੈ ।
 ੭. ਆਜ਼ਾਦੀ — ਇਕ ਵੋਟ — ਖਰਚ ਨਹੀਂ — — ।
 ੮. ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਲੈ —, ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ — ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਨ ।
 ੯. ਲਾਰੀਆਂ — ਉਡੀਕ ਰਹੀਆਂ — ।
 ੧੦. ਅਸੀਂ — ਸਰਕਾਰ ਦੇ — ਹਾਂ ।
 ੧੧. ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ — ਸਾਂ ।
 ੧੨. ਮੈਂ ਬੜੀ — ਵਿਚ ਪਿਆ — ਸੀ ।
 ੧੩. ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾਧਾ ਹੈ, ਸੋ — — ਕਰਾਗੀ ।
 ੧੪. ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਦਾ — ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ — — ।
 ੧੫. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ — ਤਕੜਾ — ਜਾਂਦਾ — ।

20.5 Translate into Panjabi:

1. Whom are you going to vote for? Whom else, but for the candidate of my party?
2. The election is not just empty talk.
3. How great democracy is for them!
4. But if one thinks with a cool mind, then no one is better

than he.

5. He was the embodiment of fortune and a man of soft heart.
6. To free yourselves from slavery and poverty, vote for Roy!
7. Do not ride in his truck, even if he asks you to.
8. And the peasants shouted, "Down with capitalism, long live the revolution!"
9. We are bound by our job.
10. Singing songs, they went to the polling station.
11. He was in a great dilemma.
12. I tell you right now that you have to go.
13. He just did not go to the polling station.
14. I bought the daily newspaper and began to read it.
15. The leadership in the state is rapidly moving toward the right.

20.6 Note the difference between these pairs of sentences:

ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ ਪੈਣ
ਮੈਂ ਵੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਦਿਆ
ਕੀ ਕਰ ਸਕੇ ?
ਕਿਸਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਵੇ ਆਦਮੀ?

ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ ਪੈਣਗੇ
ਮੈਂ ਵੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਦਿਆਂਗਾ
ਕੀ ਕਰ ਸਕੋਗੇ ?
ਆਦਮੀ ਕਿਸਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਵੇਗਾ ?

Thus the simple future is formed by adding ਗਾ (masculine) in the singular and ਗੇ in the plural to the hortative form. An exception to this is in the first person plural, for which ਗੇ is added to the first person singular hortative.

Translate into Panjabi:

1. Perhaps he may come today. If he should, I will go with him to buy a book.

2. What should a man do in such a situation?
3. He will do just what he is told.
4. What do you think he should eat if you don't give him any bread?
5. If the election is held tomorrow, for whom will you vote?
6. On the one hand there was a rich man, on the other an empty hope.
7. What should a man choose?

UNIT XXI

ਆਖੀ ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰੀਤਮ

ਅਜ ਆਖੀ ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਕਬਰ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲ।
ਤੇ ਅਜ ਕਿਤਾਬੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਕੋਈ ਅਗਲਾ ਵਰਕਾ ਫੋਲ।

ਇਕ ਰੋਈ ਸੀ ਧੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ, ਤੂੰ ਲਿਖ ਲਿਖ ਮਾਰੇ ਵੈਣ
ਅੱਜ ਲੱਖਾਂ ਧੀਆਂ ਰੋਂਦੀਆਂ, ਤੈਨੂੰ ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਹਿਣ:

ਉਠ ਦਰਦ ਮੰਦਾ ਦਿਆ ਦਰਦੀਆ, ਉਠ ਤਕ ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ
ਅਜ ਬੇਲੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿਡੀਆਂ ਤੇ ਲਹੂ ਦੀ ਭਰੀ ਚਨਾਬ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜ਼ਹਿਰ ਰਲਾ
ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਧਰਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਪਾਣੀ ਲਾ।

ਇਸ ਜ਼ਹਿਰੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਨੂੰ ਨੂੰ ਫੁੱਟਿਆ ਜ਼ਹਿਰ
ਗਿਠ ਗਿਠ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਲਾਲੀਆਂ ਫੁਟ ਫੁਟ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਕਹਿਰ।

ਵਿਹੁ ਵਲਿੱਸੀ ਵਾ ਫਿਰ ਵਣ ਵਣ ਵੱਗੀ ਜਾ
ਉਹਨੇ ਹਰ ਇਕ ਵਾਸ ਦੀ ਵੰਝਲੀ ਦਿੱਤੀ ਨਾਗ ਬਣਾ।

ਨਾਗਾਂ ਕੀਲੇ ਲੋਕ-ਮੂੰਹ ਧਸ ਫਿਰ ਡੰਗ ਹੀ ਡੰਗ
ਪਲੇ ਪਲੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨੀਲੇ ਪੈ ਗਏ ਅੰਗ।

ਗਲਿਓਂ ਟੁੱਟੇ ਗੀਰ ਫਿਰ ਤੁੱਕਲਿਓਂ ਟੁੱਟੀ ਤੰਦ
ਤਿੱਜਣੇਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਚੱਪੜੇ ਘੁਕਰ ਬੰਦ।

ਸਣੇ ਸੋਜ ਦੇ ਬੇੜੀਆਂ ਲੁੱਡਣ ਦਿਤੀਆਂ ਰੋੜ੍ਹ
ਸਣੇ ਡਾਲੀਆਂ ਪੀਂਘ ਅਜ ਪਿਪਲਾਂ ਦਿਤੀ ਤੋੜ।

ਜਿਥੇ ਵਜਦੀ ਸੀ ਫੂਕ ਪਿਆਰ ਦੀ, ਉਹ ਵੰਝਲੀ ਗਈ ਗੁਆਚ
ਰਾਝੇ ਦੇ ਸਭ ਵੀਰ ਅੱਜ, ਭੁੱਲ ਗਏ ਉਹਦੀ ਜਾਚ।

ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਹੂ ਵੱਸਿਆ, ਕਬਰਾਂ ਪਈਆਂ ਚੋਣ
ਪ੍ਰੀਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੀਆਂ, ਅਜ ਵਿਚ ਮਜ਼ਾਰਾਂ ਰੋਣ।

ਅਜ ਸੱਭੇ ਕੈਦੋਂ ਬਣ ਗਏ, ਹੁਸਨ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਚੋਰ
ਅਜ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਈਏ ਲੱਭ ਦੇ, ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਇਕ ਹੋਰ।

ਅੱਜ ਆਖਾਂ ਵਾਰਸਸ਼ਾਹ ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲ।
ਤੇ ਅਜ ਕਿਤਾਬੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਕੋਈ ਅਗਲਾ ਵਰਕਾ ਫੋਲ।

Va:ras Śa:h is the writer of a famous folk epic 'Hi:r and Ra:njha:'.
Hi:r is described here by the poetess as "a daughter of Panjab".
This poem may refer to the bloodshed of the 1946-47 riots.

21.1 Phrases:

ਕਿਤਾਬੇ ਇਸ਼ਕ	book of love
ਲਿਖ ਲਿਖ ਮਾਰੇ	wrote copiously
ਤੈਨੂੰ ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ	to thee, Va:ras Śa:h
ਅਜ ਬੇਲੇ	today, at this time
ਪੰਜਾ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ	in the five waters (rivers) of Panjab
ਵਣ ਵਣ ਵੱਗੀ ਜਾ	is running from one forest to another
ਰਾਝੇ ਦੇ ਸਭ ਵੀਰ	all the brothers of Ranjha:, i.e., fellow Panjabis

21.2 Vocabulary

ਅਗਲਾ	next
ਆਖ	call, word, saying (f.)
ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੀ	princess (f.)
ਸੋਜ	bedstead (f.)
ਕਹਿਰ	wrath, anger, calamity (m.)
ਕਬਰ	grave (f.)
ਕਲਿਣਾ	to charm (a snake)
ਗਿਠ ਗਿਠ	at every place
ਗੁਆਚਣਾ	to be lost
ਘੁਕਰ	hum, buzzing, noise (m.)
ਚਨਾਬ	a river in Panjab (f.)
ਚਰੱਖੜ	spinning wheel (m.)
ਜ਼ਹਿਰ	poison (f.)
ਜਰਖੇਜ਼	fertile
ਜਾਚ	trying, estimate, examination (f.)
ਡੰਗ	sting (m.)
ਡਾਲੀ	branch (f.)
ਤੰਦ	string, thread (f.)
ਤੁੰਕਲ	spindle of a spinning wheel (m.)
ਤਿੰਜਣ	group of spinning women or girls (f.)
ਨਾਗ	snake (m.)
ਨੀਲਾ	blue
ਪੰਜ ਪਾਣੀਆਂ	five rivers -- Panjab (lit., five waters)
ਪਲੇ ਪਲੀ	bit by bit, little by little
ਪੀਘ	a kind of swing (f.)

ਫੋਲਣਾ	to open
ਬੰਦ	stopped, closed
ਬੋੜੀ	fetter (f.)
ਮਜ਼ਾਰ	grave (f.)
ਰਲਾਉਣਾ	to mix (trans.)
ਵੜ੍ਹ	flowing of water (f.)
ਲਾਸ਼	corpse (f.)
ਲਾਲੀ	redness, lady (f.)
ਲੁੱਠਣਾ	to be moved, to roll
ਠੰਡ	pore (m.)
ਵਣ	forest (m.)
ਵਰਕਾ	page, leaf of a book (m.)
ਵਾ	atmosphere, air (f.)
ਵਾਸ	bamboo (m.)
ਵਲਿੱਸੀ	wrapped in, full of
ਵਿਹੁ	poison (f.)
ਵਿੱਛਣਾ	to be spread
ਵੈਣ	eulogy (in poetry) (m.)

21.3 Rewrite this poem in Panjabi prose order and give a summary in Panjabi.

21.4 Translate into Panjabi:

1. Speak from somewhere--speak from wherever you are!
2. Let us open a new page in the history of the human race!
3. When one man cried you wrote a whole book.
4. Today millions suffer and you do not write.
5. Oh, compassionate one, look what is happening to your country!

6. He mixed the poison with the milk and gave it to his enemy.
7. A flower bloomed from the fertile land.
8. He made a snake out of every plant.
9. His body turned pale.
10. We need one more Gandhi, one more Buddha.
11. The graves of lovers cry.
12. There were people everywhere.

21.5 (1) Note the use of ਹੀ in the sentence:

ਡੰਗ ਹੀ ਡੰਗ ਹਨ

there are only stings and stings
(there are lots of stings)

(2) Note the use of the ending -ਓਂ throughout this poem.

It has the meaning "from":

ਵਿਚੋਂ

from in

ਕਿਥੋਂ

from where?

ਗਲਿਓਂ

from the street

ਤੁੱਕਲਿਓਂ

from the spindle

ਕੈਦੋਂ

from prison

ਕਿੱਸਣੋਂ

from the spinning women

(3) When a noun stands in apposition to a pronoun and is followed by a post-position, the latter appears twice:

ਲੱਖਾਂ ਧੀਆਂ ਤੇ ਨੂੰ, ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ

lakhs of daughters say to you,

ਨੂੰ, ਕਹਿਣ

Va:ras Śa:h

Translate into Panjabi:

1. As far as we could see there were only people there.
2. They said to him, Mr. Singh, from where have you come?

3. The police inspector told him, the leader, "You will be released from prison today."
4. Speak you, oh Lord, from somewhere!
5. There are lots of miseries here; save us from them!
6. From the middle of Panjab a peasant came.
7. Water, water everywhere, and not a drop to drink.
8. From the city they sent for him, the poet.
9. Where do you say you came from, Ra:m?
10. He had only daughters and no sons.

UNIT XXII

ਸਵਾ ਪੰਜ ਰੁਪਏ
ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੌਲੀ

ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਿਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਗਇਆ। ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਪਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ। ਸੰਗ ਮਰਮਕ ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਥਾਂ ਰੁਕ ਗਇਆ:

41)

ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਵਲਦ ਕੱਥਾ ਸਿੰਘ, ਸਿਰੀ ਨਗਰ

ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਇਹ ਸੋਚਿਆ, ਸਦਕੇ ਜਾਈਏ ਸਿੱਖੀ ਦੇ। ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਤਿਲ ਫੁਲ ਦੀ ਕਮ-ਹੈਸੀਅਤੀ ਦਾ ਝੱਕ ਨਾ ਕੀਤਾ—ਸੁਦਾਮੇ ਦੇ ਤੰਦਲ ਬਹੁਤ ਬੜੀ ਚੀਜ਼ ਹਨ—ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ, ਜੋ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, 41) ਜਿੰਨੀ ਬੋਹੜੀ ਰਕਮ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਖਣੇ ਨਾਂਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਏਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜੋ "ਸੋ ਦਰ" ਦੀ ਅਸਬੂਲ ਸੂਰਤ ਹੈ, ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਦਾ, ਅਮੀਰੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਰਵਾ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਫੇਰ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ, ਵੇਖੋ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ, ਮੁਲਕਾਂ, ਜਾਤੀਆਂ, ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕੀ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਉਚੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਖੁਣਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰਸਿਖ, ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਤੜਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਮਰਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਹੈ। 'ਨਿਵ ਨਿਵ ਲਾਗਾ ਪਾਇ॥' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀਆਂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਮਾਈ ਤਾਂ ਖ਼ੈਰ ਸਫਲ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਸੂਝ ਆਈ ਕਿ ਏਥੇ ਉਰਦੂ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਹੈ, ਸਿੰਧੀ ਹੈ, ਖ਼ਬਰੇ ਲੰਡੇ, ਟਾਕਰੇ ਵੀ ਹੋਣ। ਏਥੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭੂਗੋਲਕ ਚੌੜਾਈ ਚਿਤਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜ ਸਾਰੀ ਪਿਰਬਮੀ ਤੇ ਹੈ, ਅਮਰੀਕਾ, ਅਫ਼ਰੀਕਾ, ਯੂਰਪ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਅਰਬ, ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਰਧਾਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਏਥੇ ਮਹਿਕਦੀ ਟਹਿਕਦੀ ਹੈ...

ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ, ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕਹਿਆ, ਇਹ ਖ਼ਾਲਸਾ ਹੋਟਲ ਵਾਲਾ ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਹੋਟਲ ਸਿਰੀ ਨਗਰ, ਪਹਿਲਗਾਮ ਤੇ ਗੁਲਮਰਗ ਤਿੰਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਹੈ ਸੀ—ਹੋਵੇਗਾ ਹੁਣ ਵੀ। ਪਰ ਉਹ ਤੇ ਅਮੀਰ ਹੋ ਗਇਆ ਸੀ, ਓਸ ਨੇ ਕਾਹਨੂੰ 41) ਕੇਵਲ ਚੜ੍ਹਾਏ ਹੋਣਗੇ। ਨਾਲੇ ਉਹਦੇ ਪਿਉ ਦਾ ਨਾਂ ਕੱਥਾ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਕੱਥਾ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਕੱਥਾ ਕਰਦਾ ਹੋਣੈ। ਅਸਲ ਵਾਸੀ ਉਹ ਜੰਮੂ ਦਾ ਰਹਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਸਿਰੀ ਨਗਰ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸ ਗਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਜੰਮਿਆ। ਨਹੀਂ, ਕੱਥਾ ਸਿੰਘ ਸਿਰੀ ਨਗਰ ਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਪਿਉ ਕੱਥਾ ਵੇਚਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਚੋਰੀ ਛਪੀ। ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਫੜਿਆ ਗਇਆ ...

ਮੈਂ ਏਥੇ ਹੀ ਖਲੋਤਾ ਸਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਮੈਂ ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਹਾਂ।

ਅੱਛਾ! ਮੈਂ ਕਹਿਆ।

ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੀ ਸੁਆਲ ਹੈ?

ਮੈਂ — ਤੂੰ, ਭਰਾਵਾਂ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਬੁੱਝ ਲਈ।

ਉਹ — ਬਾਬਾ ਜੀ, ਬੜੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਾੜੇ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਲਾਹਿਆ। ਕੁਝ ਨਾ ਪੁੱਛੋ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਕਟੀ ਕੀਤੀ। ਇਹੋ ਧੜਕਣ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਮੰਨਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਮਰਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਦੇਣਦਾਰ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਖ਼ਬਰੇ ਕਦੇ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਮਿਲੇ ਤੇ ਕਦੇ ਮੈਂ ਦੇਣਾ ਲਾਹ ਸਕਾਂ।

ਮੈਂ — ਗੁਰਮੁਖਾ, ਫਿਰ ਸੁਣਾ ਦੇ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ।

* * * * *

ਮੈਂ, ਜੀ, ਸਿਰੀ ਨਗਰ, ਮੀਰਾਂ ਕਦਲ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਾਲੇ ਮਹਲੇ ਵਿਚ, ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ। ਯਤੀਮ ਸਾਂ। ਬੁਢੀ ਮਾਂ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜ ਮਾਂਜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ੧੬-੧੭ ਵਰਿਹਾਂ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਟਿੰਡਰ ਮਾਂਜਣ ਤੇ ਲਗ ਗਇਆ। ਮਾਂ ਨੇ ਬਥੇਰੀ ਆਖ ਵੇਖ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਕੁੜੀ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਪਰਨਾਣ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਮੈਂ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਆ ਗਇਆ ਘਰੇਂ ਨੱਠ ਕੇ। ਓਥੇ ਨਾਨਕ ਪੁਰੇ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਝਾੜੂ ਬਹਾਰੀ ਦੇ ਛੱਡਦਾ ਤੇ ਰੋਟੀਆਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਛੱਕ ਛਡਦਾ। ਭਾਈ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਬੁਲਾਦਾ ਤੇ ਐਧਰ ਓਧਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹੀ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਗੋਰਾ ਤੇ ਸਾਂ ਹੀ ਕਦ ਵੀ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਇਕ ਰੱਜ ਪੁੱਜੇ ਘਰ ਦੀ ਮੁਸ਼ਟੰਡੀ, ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ, ਮੇਰੇ ਖੈਹੜੇ ਪੈ ਗਈ। ਕਹਿਆ ਕਰੇ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਪਰੇਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿਆ, ਮੈਂ ਪਰੇਮ, ਸੁਰੇਮ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਸੁਣੇਗੀ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ, ਅਸਾਂ ਦਸਾਂ ਨਹੀਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਖਾਣੀ, ਹੱਡ ਘਸਾਣੇ, ਤੂੰ ਕੋਈ ਗਿਟਮਿਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਰਾਮ ਤਲਸ ਲਭ ਲੈ। ਉਹ ਕਹੇ, ਨਹੀਂ, ਪਰੀਤਮ, ਤੂੰ

ਸੋਹਣਾ ਏਂ, ਮਧੁਰ ਏਂ, ਤੂੰ ਜੋਬਨ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਏਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਿਛੇ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ
 ਦਿਆਂਗੀ। ਮੈਂ ਕਹਿਆ, ਇਹ ਚਤਰਾਈਆਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੁਰਫੇ, ਗੁੰਡੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ
 ਬਖਾਣੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀ ਗ਼ਰੀਬ ਕੁੜੀ
 ਲਭਾਂਗਾ, ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੇ ਮੇਢੇ ਨਾਲ ਮੇਢਾ ਢਾਹ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰੇ, ਮੇਰਾ ਘਰ ਸਾਭੇ, ਮੇਰੀ
 ਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ। ਜੇ ਉਹ ਮੰਨ ਗਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭਰਤੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ
 ਲੜਾਈ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਮੈਂ - ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਬਾਬਾ ਜੀ, ਉਹ ਗਲੇਂ ਲਹੇ ਈ ਨਾ, ਲੇਹ ਵਾਂਗ ਚੰਬੜ ਗਈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ
 ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਜੁਆਂ ਵਿਚ ਕੀ ਲਭਦਾ ਸੀ। ਸਿਆਲੇ ਵਿਚ ਮੇਰਿਆਂ ਹਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਮਣ
 ਮਣ ਮਿਲ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਮੁਸ਼ਕ ਜਹੀ ਆਇਆ ਕਰੇ। ਮੈਂ
 ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਅਗੇ ਸੁਖਣਾ ਸੁਖੀ, ਜੇ ਇਹ ਬਲਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰੇਂ ਟਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ੧।)
 ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਜਾ ਕੇ ਚਾਹੜਾਂਗਾ। ਉਹ ਕਹੇ, ਮੈਂ ਉਲਟੀ ਹੋ ਕੇ
 ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਕੁਝ ਲਾ ਦਿਆਂਵੀ। ਬਸ ਜੀ, ਮਾਂ ਹੀ ਜਾਨ ਬਚੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਰੇਲ ਦਾ
 ਬਾਬੂ ੧੨) ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਰੋਟੀ ਕਪੜੇ ਤੇ ਲਹੌਰ ਲੈ ਆਇਆ। ਲਹੌਰ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਡੌਰ ਭੌਰ
 ਹੋ ਗਇਆ। ਸਾਡਾ ਬਾਬੂ ਬੜਾ ਵੱਡੀ ਖੇਰਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਾਲਗੁਦਾਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਬਾਬੂ
 ਸੀ। ਰੋਜ਼ ਜੇਬਾਂ ਭਰ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਫਲ, ਤਰਕਾਰੀ, ਕਪੜਾ, ਹੋਰ ਸਮਿਆਨ,
 ਕੋਲੇ - ਬਸ ਆਮਦ ਲਗੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪੁਤਰ,
 ਵੱਡੀ ਦਾ ਰੁਪਈਆ ਕੱਚਾ ਪਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ - ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਬੜੀ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਣੀ ਹੈ।

ਹਾਂ, ਜੀ, ਮੇਰਾ ਪਿਉ ਕਥਾ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਗੁਰਬਿਆਂ ਦਿਆਂ ਮਹਲਿਆਂ
 ਵਿਚ। ਨਾਂ ਸੀ ਉਹਦਾ ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਾਂ ਕੱਥਾ ਸਿੰਘ ਰੱਖ ਲਇਆ ਸੀ।
 ਲੋ ਜੀ, ਉਹੋ ਗਲ ਹੋਈ। ਬਾਬੂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਦੋ ਮੋਰੀਏ ਪੁਲੇਂ ਪਾਰ, ਜਿਥੇ ਈਸ਼ਿਣਾ
 ਰੰਡੀਆਂ ਪੇਸ਼ਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਰਾਤ ਬਾਬੂ ਦੇ ਡਾਕਾ ਪਇਆ। ਸਭ ਕੁਝ
 ਹੁੰਝ ਹਾਝ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਡਾਕੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ। ਜਾਂਦਿਆਂ ਵਾਰੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, ਬਚੂ,
 ਕਾਫ਼ਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਮੂਤਰ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾ ਕੇ ਛੱਡਣਾ
 ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਸਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਹਾਵਲ ਪਿੰਡੀ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ,
 ਸਿਰ ਜਾਏ ਤੇ ਜਾਏ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਜੋਚਿਆ, ਜਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਡਾਕੂਆਂ

ਛੇੜਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹ ਚਾਹੁ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ, ਆਪਣੇ ਫਿਰ ਵਿਚ ਖੋਹਬ ਲਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, ਹੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜੇ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ੧।) ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਸਿਰੀ ਅੰਬਰਾਸਰ ਜਾ ਕੇ ਚਾਹੜਾਂਗਾ।

ਮੈਂ - ਉਹਨਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਿਆ?

ਜੀ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਰਾਖਾ। ਇਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਉਏ ਇਸ ਸਿਖੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਫੜੋ। ਦੂਜਾ ਬੋਲਿਆ, ਏਸ ਗੰਦੇ ਨੂੰ ਕੀ ਹੱਥ ਲਾਣੈਂ, ਇਹ ਤੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਮਰਿਆ ਪਇਆ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਬੋਲਿਆ, ਚੁੱਕ, ਓਏ ਹਰਾਮੀਆਂ, ਇਹ ਟਰੰਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੋਟਰ ਵਿਚ ਰਖ ਆ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਪੁਲਸ ਆਈ। ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਸੀ, ਤੇ ਪੱਕਾ ਸ਼ਕ, ਕਿ ਚੋਰੀ ਓਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਕਲਰਕ ਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਡੀ ਵਿਚੋਂ ਹਿੰਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਂਦਾ, ਬਲਕਿ ਜਿਸ ਉਤੇ ਉਸ ਨੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵੀ ਦੋ ਵਾਹੀ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਬੂ ਨਾ ਰਦ ਦੀ ਗਿੰਮਤ ਨਾ ਪਈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਸੇ। ਉਸ ਨੇ ਡਾਕੇ ਦੀ ਥਾਂ ਚੋਰੀ ਦੀ ਰਪੋਟ ਲਿਖਾਈ। ਹੁਣ ਪੁਲਸ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਆਸਾ ਤਿੰਨਾਂ ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਚਪੜਾਸੀ ਸੀ, ਮਝ ਗਾਂ ਸਭਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਤੇ ਮੈਂ ਸਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਥਾਣੇ। ਖ਼ੂਬ ਜੁਤੀਆਂ ਪਈਆਂ, ਕੋਲੜੇ ਪਏ। ਗਾਹਲਾਂ ਖਾਧੀਆਂ, ਨੱਕ ਰਗੜੇ। ਮੈਂ ਮੰਨਤ ਮੰਨੀ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜੇ ਏਥੋਂ ਬਚ ਜਾਵਾਂ ॥=) ਚੜ੍ਹਾਵਾਂਗਾ। ਅੱਗੋਂ ਕਦੇ ਅਮੀਰਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਇਹਨਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਲੁਣ ਲਹੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਭਰਤੀ ਹੋ ਜਾਗਾ।

ਮੈਂ - ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਹੁੜੇ?

ਜੀ, ਬਾਬਾ ਜੀ, ਜੇ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਅੰਜ ਬਹੁੜਦੇ ਨੇਂ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਲ ਹੀ ਖਲੋਤੇ ਹੋਣ। ਇਕੋ ਰਾਤ ਆਸੀਂ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਬਾਬੂ ਆਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕਢਵਾ ਕੇ ਲੈ ਗਇਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬਾਬੂ ਦੀ ਵਡੀ ਧੀ ਨੂੰ ਵਾਸਤੇ ਪਾਏ, ਬੀਬੀ, ਮੇਰੀ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਮੈਨੂੰ ਦਿਵਾ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸ ਸਿਰੀ ਨਗਹ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਤਰਾਸ ਆ ਗਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਚੁੜੀ ਮੈਨੂੰ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਹਰਨ ਹੋ ਜਾ। ਬਾਬੂ ਜੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਲੁਟੇ ਪੁੱਏ ਗਏ ਨੇਂ, ਉਹਨਾਂ ਤੈਨੂੰ ਤਨਖ਼ਾਹ ਕੀ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਆਖ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਬੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਿਜਵਾਇਆ ਸੀ।

ਮੈਂ - ਤੂੰ ਫੇਰ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਇਆ?

ਦੂਜੇ ਹੀ ਦਿਨ । ਬਸਰੇ ਚਲਾ ਗਇਆ, 'ਲਸ਼ਕਰ' ਬਣ ਕੇ ।

ਮੈਂ - ਲਸ਼ਕਰ ਕੀ ।

ਸਫ਼ਰ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਚਪੜਾਸੀ । ਪਰ ਤਨਖ਼ਾਹ ਚੋਖੀ, ੬੦) ਮਹੀਨਾ, ਰੋਟੀ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਵਰਦੀ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ । ਮੈਨੂੰ ਤੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਮਿਲ ਗਈ । ਮੈਂ ਸੱਠ ਦੇ ਸੱਠ ਹੀ ਘਰ ਮਾਂ ਨੂੰ ਘੱਲ ਦੇਂਦਾ । ਭੈੜੀ ਵਾਦੀ ਮੈਂ ਕੋਈ ਲਾਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣ ਦਿਤੀ ਸੀ । ਸਾਹਿਬ ਲੋਕ, ਗੋਰੇ, ਜੋ ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼ ਦੇ ਜਾਏ, ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਦੁਧ ਚਲ ਜਾਂਦਾ । ੧੯੨੩ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ । ਸਿੱਧਾ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ । ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਅਫ਼ਸਰੀ ਤੇ ਅਮੀਰੀ ਦੀਆਂ ਧੁੱਮਾਂ ਪਾ ਰਖੀਆਂ ਸਨ । ਦਸ ਦਿਨ ਲੰਘੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ, ਲੈ, ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੰਘਾ, ਅੱਗੇ ਇਕ ਨਹੀਂ ਸੀਓ ਜੁੜਦੀ, ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਸਾਕ ਆਏ ਪਏ ਨੀਂ । ਚੁਣ ਲੈ । ਮੈਂ ਬੜਾ ਹਰਾਨ ਹੋਇਆ । ਮਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਚੁਣਨ ਵਾਲੀ ਕੀ ਭੈੜੀ ਗਲ ਆਖੀ ਆ । ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਸਿੱਕਾਰੇ ਨੇ, ਕਿ ਸੇਬ ਨੇ, ਕਿ ਪਸ਼ਮੀਨੇ ਦੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ । ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਕਰਨੈਂ, ਕੋਈ ਜਨਾਨੀ ਜਣਾ ਗੰਢ ਦਿਤੇ ਜਾਣ, ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ਜੇ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਜਾਂ ਲੁਚੇ ਨਾਂ ਹੋਏ ਤਾਂ । ਗੱਲ ਕੀ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਇਆ । ਮੈਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆਖਿਆ, ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸੁਖਣਾ ਲਾਹਣੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਓਥੇ ਇਹ ਵਿਆਹ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਸੁਖਣਾ ੧।) ਵੀ ਲਾਹ ਦਿਆਂਗਾ । ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵਹੁਟੀ ਪਾਰੋ ਤੇ ਮਾਂ ਸਰਧੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਰੁਪਏ ਭੰਨ ਕੇ ਟਾਂਗਾ ਵਾਹਣਾ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਚਲਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਬਸਰੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਨ ਦਾ ਝੱਸ ਪੈ ਗਇਆ ਸੀ । ਮੈਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ, ਕਿਉਂ, ਜੀ, ਕੋਈ ਤਾਜ਼ਾ ਖ਼ਬਰ ਤੇ ਸੁਣਾਓ । ਅਸੀਂ ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਪ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਟਾਂਬੇ ਤੇ ਬੈਠਾ । ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਜੈਤੋ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਲਗਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਸੂਰਮੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ । ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ੬੦ ਰੁਪਈਆਂ ਲਈ ਜਾਨਾ ਵਾਰਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਸਰੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮੁਫ਼ਤ ਜਾਨ ਲੜਾ-ਉਣੀ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਹੈ । ਮੈਂ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਰੁਪ ਚੁਪੀਤਿਆਂ ਸਿਰੀ ਨਗਰੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਤੁਰ ਪਇਆ ਤੇ ਜੈਤੋ ਪਹੁੰਚ ਗਇਆ । ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ । ਸਟਾਂ ਬੜੀਆਂ ਖ਼ਤਰ-ਕਾਕ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਪੰਜ ਛੀ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ । ਮੈਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਪਇਆ ਸਾਂ । ਇਕ ਅਕਾਲੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਹਿਆ, ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਕਾਲ ਆਇਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਮੈਂ ਦੇਣਦਾਰ ਹਾਂ, ੪॥=) ਮੈਂ ਸੁਖਣਾ ਦੇਣੀ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਐਸ ਵੇਲੇ ੫।) ਹਨ । ੧੦ ਆਨਿਆਂ ਦੀ ਸੁਖਣਾ ਇਕ ਮੈਂ ਹੋਰ ਸੁਖਦਾ ਹਾਂ, ਜੇ ਮੇਰੇ ਪਿਛੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ

41) ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਸਿਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸੰਗ ਮਰਮਰ ਤੇ ਲਿਖਵਾ ਦੇਣਾ, ਨਾਲੇ ਸਿਰੀ ਨਗਰ।

ਮੈਂ — ਉਹ ੧੦ ਆਨਿਆਂ ਦੀ ਸੁਖਣਾ ਕੀ ਸੀ?

ਮੇਰੀ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਬੱਚਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੁਖਿਆ ਜੇ ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਾਡਾ ਬੰਸ ਅੱਗੇ ਤੁਰੇ। ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਮੇਰੀ ਵਹੁਟੀ ਮੇਰੀ ਹੀ ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਚੰਡੇਪਾ ਕਟ ਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਾਲ ਲਏਗੀ। ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਹਵਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ— ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ।

ਮੈਂ ਅੱਖੀਆਂ ਚੁਕੀਆਂ ਤਾਂ ਓਥੇ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਸੀ।

* * * * *

ਮੈਂ ਤੁਰੀ ਗਇਆ। ਇਹ ਗਲਬਾਰ ਹੋਈ ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬਾਹੀ ਵਿਚ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬਾਹੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜਾ ਪਰਕਰਮਾ ਵਿਚ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਛੇ ਇਕ ਜੋੜੀ ਬਾਬਾ ਅਟਲ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਰਦ ਬੁਢਾ ਸੀ, ਜ਼ਨਾਨੀ ਜੁਆਨ। ਖ਼ਬਰੇ ਦੂਜੀ ਜਾਂ ਤੀਜੀ ਬੀਵੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਬੀਵੀ ਲਾਲ ਪੀਲੀ ਹੋਈ ਉਲ ਜਲੂਲ ਬੱਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੋਹੜਾ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਟੁਰਦਾ ਡੇਹੁਢੀ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਆ ਗਇਆ। ਜ਼ਨਾਨੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ: "ਤੁਹਾਡੀ ਤੇ ਮਤ ਮਾਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੌ ਵਾਰੀ ਸਮਝਾਇਐ — ਕੋਈ ਮੈਂ ਤੁਹੀ ਦਾ ਵੀ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ ਗਇਆ, ਬਹਿ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ। ਖ਼ਰਚ ਕਰਨਾ ਰਾਹ ਚੰਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਹੜੀ ਐਡੀ ਤੁਸਾਂ ਸੁਖਣਾ ਸੁਖੀ ਸੀ? ਕਿ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਚੌਥਾ ਵਿਆਹ ਕਰੋ? ਦੱਸੋ, ਗ਼ਜ਼ਬ ਸਾਈਂ ਦਾ, 41) ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਵੰਡ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਚੰਡੀਆਂ, ਮੁਣਸ ਖਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਦਿਹਾੜੀ ਚਾਰ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਰੋਟੀਆਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤਾਏ ਨੇ। ਉਹੋ 41) ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ। ਐਸ ਸਾਲ ਮੈਂ ਨਾ ਕੋਈ ਗਰਮ ਬਨੈਲ ਲਈ ਹੈ, ਨਾਂ ਗਰਮ ਜਹਾਜ਼ਾਂ। ਵੱਡੇ ਦਾਨੀ ਤੇ ਉੱਚੇ ਰਈਸ ਆਏ, 41) ਪਲਕ ਵਿਚ ਪੁੱਟ ਸੁੱਟੇ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ 41) ਨਾਲ ਵੀਝ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਬੋਲੀਆਂ ਵਸਾ ਦੇਣਗੇ, ਤੈਨੂੰ ਜੁਆਨ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਸੱਤ ਪੁਤਰ ਕੱਠੇ ਹੀ ਭੇਜ ਦੇਣਗੇ।"

ਮੈਂ ਕਹਿਆ, ਜਾਬਾਜ਼ੇ ਤੇਰੀ ਜੀ-ਣ ਵਾਲੀ ਨੂੰ।

22.1 Phrases

ਸਦਕੇ ਜਾਈਏ ਸਿੱਖੀ ਦੇ

ਨਾਮ ਦੇ ਹਸੀਏ

ਖੈਰੜੇ ਗਈ

ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਮਾਈ

ਹੱਡ ਘਸਾਉਣਾ

ਇਹ ਚਤਰਾਈਆਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੁਰਛੇ

ਮੈਂ ਉਲਟੀ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਕੁਝਲਾ ਦਿਆਂਗੀ

ਮਸਾਂ ਹੀ ਜਾਨ ਬਚੀ

੧੨) ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਰੋਟੀ ਕਪੜੇ ਤੇ

ਕੱਚਾ ਪਾਰਾ

ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਪੇਸ਼ਾ ਕਰਨਾ

ਸਿਰ ਜਾਏ ਤੇ ਜਾਏ ਪਰ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ
ਨਾ ਜਾਏ

ਰਗੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ

ਖੂਬ ਜੁਤੀਆਂ ਪਈਆਂ

ਹਰਨ ਹੋ ਜਾ

ਸੱਠ ਦੇ ਸੱਠ

ਭੈੜੀ ਵਾਦੀ ਮੈਂ ਕੋਈ ਲਾਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣ
ਦਿੱਤੀ ਸੀ

ਉਸ ਨਾਲ ਦੁਧ ਚਲ ਜਾਵਾ

ਜਾਨ ਲੜਾਉਣਾ

ਤਿੰਨ ਸਾਕ ਆਏ ਪਏ

ਲਾਲ ਪੀਲੀ ਹੋਈ

ਉਲ ਜਲੂਲ ਬੱਕ ਰਹੀ ਸੀ

ਗੁਜ਼ਬ ਸਾਈਂ ਦਾ

What wouldn't we sacrifice
for Sikhism!

longing for fame

was after me

earnings of hard work

to work extremely hard

show your cleverness to some-
one else

turning my back on you, I will
blame you for something

I got out of it by the skin of
my teeth

on 12 Rs. a month plus food
and clothing

hard to digest

it is bound to come out of
one's body

to engage in prostitution

let the head go if it must,
but not Sikh righteousness

began to torture

were well beaten with shoes

run away quickly!

all sixty

I never allowed myself to

to acquire any bad habits

it was enough to pay for milk

to fight to the death, to
work very hard

three offers of marriage have
come

angrily

had been talking nonsense

for God's sake

22.2 Vocabulary

ਅਸਬੂਲ	concrete (as opposed to subtle).
ਅਮੀਰੀ	richness, wealth, nobility (f.)
ਅਰਾਮ ਤਲਬ	fond of luxury, lazy
ਆਖ ਵੇਖ	search (f.)
ਆਮਦ	income (f.)
ਈਸ਼ਿਣਾ	wretched
ਉਲਟਾ	opposed, upside down, contrary
ਉਲ ਜਲੂਲ	nonsensical
ਸ਼ਹੀਦੀ	martyrdom (f.)
ਸੰਗਮਰਮਰ	marble (m.)
ਸਟ	blow (f.)
ਸਦਕਾ	sacrifice, charity, alms (m.)
ਸਮਿਆਵਣ	goods, furniture, appurtenances (m.)
ਸਰਧਾਵਾਨ	devoted
ਸ਼ਰੇਮ	used with ਪਰੇਮ
ਸ਼ਿਕਾਰਾ	houseboat (m.)
ਸਿਖਾਉਣਾ	to teach
ਸਿੱਖੀ	pertaining to Sikhism or Sikhs (adj.)
ਸਿਦਕ	righteousness, truth (m.)
ਸਿੱਧਾ	right away, immediately (adv.)
ਸੀਓ	boundary (m.)
ਸੇਵਾ	here, charity (f.)
ਹਰਨ	deer (m.)
ਹਰਾਨ	= ਹੈਰਾਨ
ਹਵਸ	whim, longing (f.)
ਹਵਾਲਾਤ	prison, cell (f.)

ਹਾਜ਼ਰ	present
ਹਾਝਣਾ	used with ਹੁੰਝਣਾ
ਹੁੰਝਣਾ	to sweep, collect, gather
ਕੱਚਾ	raw
ਕੱਠੇ ਹੀ	at one time
ਕਢਵਾਉਣਾ	to cause to be expelled, taken out, removed
ਕਥਾ	reading of stories from the holy books (f.)
ਕਮ-ਹੋਸੀਅਤੀ	little capability (f.)
ਕਰਜ਼ਾ	debt (m.)
ਕਲਰਕ	clerk (m.)
ਕਾਫ਼ਰ	unbeliever (m.)
ਕੋਲੜਾ	whip (m.)
ਖਾਧਾ	eaten
ਖੁਣਵਾਉਣਾ	to cause to be dug, engraved
ਖੂਬ	plenty
ਖੈਹੜਾ	obstinacy, path (m.)
ਖੋਹਬਣਾ	to pierce, thrust into
ਖੋਰਾ	eater ਵੱਢੀ ਖੋਰਾ one who takes too many bribes (m.)
ਗ਼ਜ਼ਾਬ	calamity, wrath (m.)
ਗੰਢ	knot (in which money or other valuables are tied) (f.)
ਗੰਦਾ	dirty
ਗਰਮ	hot
ਗਲਬਾਤ	talk, matter, thing (f.)
ਗਾਹਲ	= ਗਲੂ
ਗਿਟਮਿਟ ਕਰਨਾ	to speak English or other "sophisticated" language
ਗੁੰਡਾ	rogue, crook (m.)
ਗੋਰਾ	white man (m.) fair-skinned (adj.)

ਘਸਾਉਣਾ	to cause to rub
ਘੱਲਣਾ	to send
ਚਤਰਾਈ	cleverness (f.)
ਚੰਬੜਨਾ	to be pasted
ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ	to offer (to a god)
ਚਾਹੜਣਾ	= ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ
ਚੂੜੀ	bracelet (f.)
ਚੋਰੀ ਛਪਿਆ	printed illegally
ਚੌੜਾਈ	breadth (f.)
ਜੰਮਣਾ	to give birth
ਜਰਾਬ	sock (f.)
ਜਾਤੀ	caste, race (f.)
ਜੁਰਮਾਨਾ	fine (m.)
ਜੁ	= ਜੀ
ਜੋਬਨ	youth (m.)
ਜੋੜੀ	pair (f.)
ਝੰਸ	habit, taste, disposition (m.)
ਝਕ	fear, doubt, thought (m.)
ਝਾੜੂ	broom (f.) ਝਾੜੂ (ਬੁਹਾਰੀ) ਦੇਣਾ to sweep
ਟੀਹਕਣਾ	used with ਮਹਿਕਣਾ
ਟਰੰਕ	trunk, box (m.)
ਟਾਂਗਾ	horse buggy (m.)
ਟਿੰਡਰ	used with ਭਾਂਡਾ, pot (m.)
ਡਾਹਣਾ	to spread, to water, to engage someone in business
ਡਾਕਾ	robbery (m.)
ਡੋਹੁੜੀ	threshold (f.)

ਭਿਡ	belly (m.)
ਤਤਾ	warm
ਤੰਦਲ	puffed rice (m.)
ਤਨਖਾਹ	salary (f.)
ਤਾਜ਼ਾ	fresh
ਬੈਲੀ	money bag (f.)
ਬੋਹੜਾ	little
ਦਿਹਾੜਾ	day (m.)
ਦੁਸ਼ਟ	mean, cruel
ਦੇਣਦਾਰ	debtor (m.)
ਧੜਕਣ	throbbing, worry (f.)
ਧੁੱਮ	tumult, rumor (f.)
ਠੱਕ	nose (f.)
ਨਮਰਤਾ	humility (f.)
ਨਮਰਦ	cowardly, unmanly
ਨਿਵ ਨਿਵ	bowing down
ਪਸ਼ਮੀਨਾ	woolen
ਪਰਕਰਮਾ	circle, circling (of a shrine, etc.) (f.)
ਪਰਨਾਲਾ	water chute (to carry water from the roof) (m.)
ਪਰੀਤਮ	darling, dear (m.)
ਪਲਕ	eyelid, moment (f.)
ਪਾਤਸ਼ਾਹ	king, Lord (m.)
ਪਾਰਾ	mercury (m.)
ਪਿਰਥਮੀ	earth (f.)
ਪੀਲਾ	yellow
ਪੁੱਟਣਾ	to eradicate
ਪੇਟ	stomach (m.)

ਬਸ	enough!
ਬਹਾਰੀ	broom (f.)
ਬਹੁੜਨਾ	to come to help
ਬਖ਼ਸ਼ਣਾ	to bestow upon
ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼	tip (f.)
ਬਖ਼ਾਣਨਾ	to tell, describe
ਬਬੂ	baby!
ਬਨੈਨ	sweater (m.)
ਬਲਕਿ	moreover, but also
ਬਾਹੀ	side (f.)
ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ	royalty, kingship (f.)
ਬੀਵੀ	wife (f.)
ਬੁਰਛਣਾ	to cut slightly, trim
ਬੇਵਕੂਫ਼	= ਬੇਵਕੂਫ
ਭੰਨਣਾ	to fry
ਭਰਤੀ ਹੋਣਾ	to enlist (in the army)
ਭਾਂਡਾ	pot (m.)
ਭੂਗੋਲਕ	geographical
ਮਸਾਂ	hardly, barely
ਮਹਲਾ	street (m.)
ਮਹੀਨੇ	per month
ਮਣ	maund, measure of weight (m.)
ਮਧੁਰ	sweet
ਮੰਨਤ	prayer, request (f.)
ਮਾਲਗੁਦਾਮ	storage, warehouse (m.)
ਮੁਸ਼ਕ	odor, smell (f.)
ਮੁਸ਼ਟੰਗ	strong, but lacking in sense

ਮੁਣਸ	man (m.) ਮੁਣਸ ਖਾਣਾ
ਮੁਫ਼ਤ	gratis, free of charge
ਮੂਤਰ	urine (m.)
ਮੋਰੀ	drain (f.)
ਯਤੀਮ	orphan (m.)
ਰਈਸ	rich
ਰਸੀਆ	fond of pleasure, sensual
ਰਗੜਨਾ	to rub, to cause difficulty
ਰੱਜ ਪੁੱਜਾ	well-to-do, happy
ਰੰਡੀ	whore (f.)
ਰੰਡੇਪਾ	widowhood (m.)
ਰਪੋਟ	report (f.)
ਰਵਾ	in motion, going
ਰਾਖਣਾ	to save
ਰੀਝਣਾ	to be happy
ਲਸ਼ਕਰ	army, platoon (m.)
ਲਹਣਾ	= ਲਹਿਣਾ here: to take, receive
ਲੰਘਣਾ	to cross over
ਲੰਡਾ	lonely
ਲਤੜਵਾਉਣਾ	to cause to be trampled
ਲਾਹਣਾ (ਲਾਹਿਣਾ)	to bring down, to take down
ਲਾਗਾ ਪਾਇ	touched feet, fell on (his) feet (form of respectful greeting)
ਲੁਚਾ	debauched, profligate, lewd
ਲੁੱਟਣਾ	to be robbed
ਲੇਹ	paste (m.)
ਲੌਜੀ	lo and behold!

ਵੱਡੀ	bribe (f.)	ਵੱਡੀ ਮੋਰਾ	one who takes too many bribes (m.)
ਵਰਦੀ	dress, costume (m.)		
ਵਲਦ	son (m.)		
ਵਾਸਤਾ	relation, connection (m.)		
ਵਾਸਾ	living, residing (m.)		
ਵਾਹਣਾ	= ਵਾਹੁਣਾ		
ਵਾਦੀ	habit (f.)		
ਵਿਥਿਆ	torment, worry (f.)		

22.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ ਸੀ?
੨. ਉਹ ਕਿਹ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਹ ਰਿਹਾ ਸੀ?
੩. ਲੇਖਕ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਪੜਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕੀ ਸੋਚਿਆ?
੪. ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਆਪਣਾ ਨਾਉ ਕਿੱਥੇ ਲਿਖਾਉਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਤੇ ਗੁਰਸਿਖ?
੫. ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜ ਕਿੱਥੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ?
੬. ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਕੌਣ ਸੀ ਤੇ ਇਹਦੇ ਹੋਟਲ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਸਨ?
੭. ਲੇਖਕ ਕੌਲ ਕੌਣ ਆਇਆ ਤੇ ਉਹਨੇ ਕੀ ਆਖਿਆ?
੮. ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੰਨਤ ਬਾਰੇ ਕੀ ਆਖਿਆ?
੯. ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ?
੧੦. ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਕਿਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਸੀ?
੧੧. ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਘਰੋਂ ਨੌਂ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਆ ਗਿਆ?
੧੨. ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕੌਣ ਪੈ ਗਈ?
੧੩. ਪਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀ ਆਖਿਆ?
੧੪. ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਨ ਉਸ ਕੁੜੀ ਕੋਲੋਂ ਕਿਵੇਂ ਛੁਟੀ?
੧੫. ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਾਬੂ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ?

੧੬. ਡਾਕਾ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆ ਤੇ ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਕਿਵੇਂ ਬੱਚ ਗਿਆ?
੧੭. ਬਾਬੂ ਨੇ ਫਾਕੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਰਪੋਟ ਦਿੱਤੀ?
੧੮. ਚੌਰੀ ਵਿੱਚ ਬਾਬੂ ਨੇ ਕਿਹਦਾ ਨਾਉਂ ਲਾਇਆ?
੧੯. ਬਾਬਾ ਜੀ ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਹੁੜੇ?
੨੦. ਬਾਬੂ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ?
੨੧. ਗਰੀਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਿਹ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ?
੨੨. ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ?
੨੩. ਇਹ ਲੇਖਕ ਨਾਲ ਕੌਣ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ?
੨੪. ਅੱਗੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਦੂਜੀ ਕੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ?
੨੫. ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਖਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਆਖਿਆ ਸੀ?

22.4 Fill in the blanks:

੧. ਸੰਗਮਰਮਰ ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ — ਰਕਮਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ — ਸੀ।
੨. ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਬੋਹੜੀ ਰਕਮ ਨੂੰ — — ਨਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ।
੩. ਲੋਕੀ ਆਪਣੇ ਨਾਂ — ਥਾਵਾਂ ਤੇ — ਹਨ।
੪. ਬੜੀਆਂ — ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।
੫. ਕਦੇਂ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਮਿਲੇ — ਮੈਂ —।
੬. ਜੇ ਉਹ ਮੰਨ ਗਈ — ਮੈਂ — ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ।
੭. — ਹੀ ਜਾਨ ਬਚੀ।
੮. ਸਿਰ ਜਾਏ — ਜਾਏ, — ਸਿਦਕ — ਜਾਏ।
੯. ਪੁਲਸ ਨੇ — ਹੀ ਨੌਕਰਾਂ — ਰਗੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ — ਦਿਤਾ।
੧੦. ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਕੀ — ਹੈ।
੧੧. ਰੋਟੀ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ — ਵਰਦੀ — ਸਰਕਾਰੀ।
੧੨. ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਜਾਨ — ਸਾਡਾ — ਹੈ।
੧੩. ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਇਹੋ — ਹਵਾਸ —।
੧੪. ਮਰਦ ਲਾਲ ਪੀਲਾ — — — ਬੱਕ — ਸੀ।
੧੫. ਸ਼ਾਇਦੀ ਤੇਰੀ — ਵਾਲੀ ਨੂੰ।

22.5 Translate into Panjabi:

1. On Sunday I go to church.
2. This is the limit of sweetness.
3. He settled down in Delhi where his son was born.
4. Who knows whether we experience human birth again or not?
5. Not only was he good looking, but he was also healthy.
6. I was saved by a hair's breadth.
7. His name was Bholu: Singh, but people called him Katha: Singh.
8. We have to teach them a lesson.
9. Instead of going there, he just phoned.
10. I send all sixty rupees home.
11. He is sick already and is not going to work any more.
12. He said the fair is about to start.
13. This is all the poor people long for.
14. He was shouting nonsense in his anger.
15. This year I have neither shoes nor warm clothes.

22.6 Study the use of ਹੀ/ਈ in the following sentences. This particle in general has the function of emphasizing or intensifying some part of the sentence in which it occurs. It cannot be translated by any single English word or expression.

ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੁਣਿਆ

I heard just a little bit

ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਨੇ

they use themselves

ਸੱਠ ਦੇ ਸੱਠ ਈ

all sixty

ਕਮਾਈ ਤਾਂ ਖ਼ੈਰ ਸਫਲ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ

of course, earning does fulfill its purpose

ਕੱਥਾ ਸਿੰਘ ਸਿਰੀਨਗਰ ਹੀ ਸੀ

Katha: Singh was right in Srinagar

ਮੈਂ ਏਥੇ ਹੀ ਖਲੋਤਾ ਸਾਂ

ਉਹ ਗਲੋਂ ਲਹੇ ਹੀ ਨਾ

ਮਸਾਂ ਹੀ ਜਾਨ ਬਚੀ

ਨਿਕਲ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਪੁਲਸ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਅਸਾਂ
ਰਗੜਨਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ

ਜਿਵੇਂ ਕੋਲ ਹੀ ਖਲੋਤੇ ਹੋਣ

ਮੈਂ ਹੀ ਬਾਬੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਿਜਵਾਇਆ ਸੀ

ਦੂਜੇ ਹੀ ਦਿਨ

ਮੇਰੀ ਬਹੂਟੀ ਮੇਰੀ ਹੀ ਰਹੇਗੀ

ਬਹਿ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਲੋਕ ਹੀ ਲੋਕ ਸਨ

ਮੈਂ ਆਇਆ ਹੀ ਸਾਂ

ਮੈਂ ਗੋਰਾ ਤੇ ਸਾਂ ਹੀ ਕਦ ਵੀ ਚੰਗਾ ਸੀ

ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੈਂ ਗੋਰਾ ਸਾਂ ਬਲਕਿ ਕਦ
ਵੀ ਚੰਗਾ ਸੀ

I stood right here

she simply won't get off (my)
neck

life was saved by a mere hair's
breadth

it is just bound to get out

immediately after arriving the
police began to harrass us

as if he stood right nearby

it was I who had ba:bu:ji: sent

the very next day

my wife will remain mine

you are certainly not going to
sit (forever)

there were lots and lots of
people

hardly had I arrived

not only (ਤੇ...ਹੀ) was I fair
in complexion, but my
stature was also good.

Translate into Panjabi:

1. She was certainly a beautiful girl.
2. When I arrived she was just standing there in front of the house.
3. I had hardly begun to sing when everyone left.
4. We didn't know that it was he who called the police.
5. This house is simply not big enough for our family.
6. It was mere luck that I was not caught sooner.
7. The thief came on the very day that I had lent my jewels to a friend.

8. She said she loved him alone, but he could never believe her.
9. All four of their children go to school.
10. We were right in Delhi when we heard of his death.
11. There were lots and lots of birds on every tree.
12. Immediately after finishing his work he rode home on the bus.
13. Not only was she ugly, but she was mean too.
14. Why did you choose that very painting out of the whole exhibit?
15. They thought that only their child was clever and amusing.
16. He simply could not stop chasing her, although he was really tired of the game.
17. It was near this very spot that we saw the ghost.
18. I don't know why she wears that cheap hat.
19. When they built that new house they cut down all twenty of those beautiful trees.
20. There was just one piece of bread for the two of us.

UNIT XXIII

ਮੇਰਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ
ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ

ਪਰਸੋਂ ਸ਼ਲਾਮਾਠ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਚਾਹ ਪੀਂਦਿਆਂ ਡਾਕਟਰ ਨਜ਼ੀਰ ਤੋਂ ਪੁਛਣ ਤੇ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦਾ ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਕੀ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਮੋਟਰ ਦੁਬਾਰਾ ਤੁਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁਛ ਈ ਲਿਆ।

ਡਾਕਟਰ ਨਜ਼ੀਰ ਦੀ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਸਾਦਗੀ ਤੇ ਸਾਫ਼-ਗੋਈ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ ਸਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਕਰਹੀ ਹੋਵੇ, "ਮਨੁੱਖੀ ਪਿਆਰ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਮਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਤੇ ਵਡੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਅਭੰਬਰ ਹੈ, ਤੇ ਅਭੰਬਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਨਾ ਹੈ।"

ਨਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੋਟਰ ਪੁਰਾਣੇ ਮਾਡਲ ਦੀ ਬੈਬੀ ਮਾਰਿਸ ਹੈ (ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਮੋਟਰਾਂ ਦੀ ਦਰਾਮਦ ਉਪਰ ਕੋਈ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਹੁਰ ਵੰਨਗੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮਾਡਲ ਬੜੇ ਸਸਤੇ ਭਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।) ਉਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਿਜ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਵਿਖਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਕੇਵਲ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਡਰਾਈਵਰ ਉਸ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਇਕ ਸੁਥਰਾ ਤੇ ਸੁਖਾਵਾਂ ਸਾਰੋਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਪਰ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਮਾਡਲਾਂ ਦੀ ਗਰਾਂਡੀਲ ਸ਼ੈਵਰਲੇ ਦਾ ਸਾਲਕ ਵੀ ਰਸ਼ਕ ਖਾ ਮਕਦਾ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਨਜ਼ੀਰ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਸਾਧਾਰਨ ਪੇਂਡੂਆਂ ਵਾਲਾ ਖੁਸਾ ਹੈ, ਕੌਰੇ ਜਹੇ ਰੰਗ ਦੀ ਪਾਪਲਿਨ ਦੀ ਪਤਲੂਨ, ਖ਼ਾਕੀ ਟਵਿਲ ਦਾ ਕੋਟ, ਸਾਦੀ ਜਹੀ ਟਾਈ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਸਾਦਗੀ ਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਉਚੇਚਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੈ।

"ਮੈਂ ਕੋਈ ਕੱਟੜ ਮਜ਼ਹਬੀ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ," ਨਜ਼ੀਰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, "ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਵੱਸ਼ ਮੁਕੱਦਸ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਇਹਤਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅੱਲਾਹ, ਭਗਵਾਨ ਜਾਂ ਗਾਡ ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਬੇਸ਼ਕ ਵਖ ਵਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੂਜਦੇ ਹੋਣ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਹੈ — ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਖ਼ੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਫੇਰ, ਮੈਂ ਇਕ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਹਾਂ।"

ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਾਇੰਸ ਅਜਿਹੇ ਨਤੀਜੇ ਕਢਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਰਬ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ। ਕੁਦਰਤ ਬਜ਼ਾਰੇ-ਖੁਦ ਸਭ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕ ਦਿਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਠ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਚਲਣ ਵਾਲੀ। ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਖ਼ੌਰੇ ਗ਼ਲਤ ਈ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਠਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪੁਛਨਾਂ ਜੇ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਰਬ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਮੇਰੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਤਨੀ ਅਨੁਕੂਲ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਕੀ ਪਿਆ ਸੀ ਮੇਰੀ ਪਸੰਦ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰਖਣ ਦਾ?"

ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੀ ਜਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ, ਮੈਂ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਏਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਰਾਨਾ ਸੁਹੱਪਣ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ੀਰ ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਸੁਹੱਪਣ ਦਾ ਅਭਿਲਾਖੀ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੁੱਖਾਂ, ਕੌਮਾਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਸਮਠਤਾਵਾਂ ਦਾ ਖੋਜੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਖਰੇ-ਵਿਆਂ ਤੇ ਤੰਗ-ਖ਼ਿਆਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਉਪਰ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ ਛੇੜਦਾ। ਉਹ ਇਹੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਵਕਤ ਸੁਹਣਾ ਗੁਜ਼ਰੇ, ਮੈਂ ਫੇਰ ਵੀ ਆਵਾਂ। ਜਨਤਾ ਹਰ ਥਾਂ ਇਹੋ ਜਹੀ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਗੁਣ ਦੇਸ਼ ਇਕੋ ਜਹੇ ਹਨ, ਦਵੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫੇਰ ਮਿੱਤਰਤਾ ਹੋਏ, ਝਗੜੇ-ਝੇੜੇ ਮਿਟਣ, ਦਿਲ ਦੀ ਡੂੰਘੀ, ਗੁੱਝੀ ਤੇ ਅਮਿੱਟ ਤਾਪ ਉਹਦੇ ਬੋਲਾਂ ਅਤੇ ਉਹਦੀਆਂ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ, ਨਿਰੰਤਰ ਛਲਕਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖ਼ਿਆਲ ਉਠਿਆ — "ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦਾ ਘਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੀਵ ਕੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਕੀ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਢੂੰਡਣਾ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਬਲਕਿ ਜਨਤਾ ਦਾ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸੁਗਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਯੂਰਪੀਨ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਏਸ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹਾਸੀ ਉਡਾਈ ਹੈ, ਇਹਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸਿਥਲਤਾ, ਜਹਾਲਤ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਲਿਸੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦਸਿਆ ਹੈ — ਅਖ਼ੀਰ, ਇਹ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਰਲੋਕ ਨਾਲੋਂ ਪਰਲੋਕ ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰਾ ਹੈ।

"ਨਿਸ਼ਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਖੋਖਲੀ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਦਾਨਿਸ਼ਵਰਤਬਕੇ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਉਹਨਾਂ ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ?"

ਕੀ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਉਪਰ ਗੌਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਧਰਮ ਤੇ ਫਲਸਫ਼ੇ ਨੂੰ ਛਿੱਥੇ ਪੈ ਕੇ ਬਾਲਾਏ ਤਾਕ ਨਹੀਂ ਰਖ ਦੇਂਦੇ? ਕੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਡਾ ਚਿੰਤਨ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਰਥਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ? ਜਿਸ ਹਦ ਤਕ ਉਹ ਲੋਕ ਅਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਨੂੰ ਸਬਰ ਨਾਲ ਸਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਹਿਲ ਤੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ, ਸਭ ਮਤ-ਮਤਾਤਰ, ਸਭ ਐਲੀਏ, ਮਹਾਤਮਾ ਤੇ ਸੰਤ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਬਾਧਾ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਢਕਵੰਚੁ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵੇਲਿਆਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਜ਼ਰਗਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸਰਬਤ ਦੇ ਭਲੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤਕ ਦੀਆਂ ਅਹੁਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਤਾਆਂ। ਆਪਣੀ ਏਸ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਬਿਮੁਖਤਾ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਹਿਤ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਨੀ ਭੁਖਾਂ ਉਨੀਆਂ ਹੀ ਤੀਬਰ ਹਨ ਜਿੰਨੀਆਂ ਜਿਸਮਾਨੀ। ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਪੱਛੜੇ-ਪਨ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਧਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਧੁਰ-ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਕਤਾਂ ਤੋਂ ਅਟੁਟ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਅਣਮੋਲ ਵਿਰਸੇ ਵਲੋਂ, ਜਿਹੜੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹੱਠਾਂ ਵਿਚ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਵੇਸਲ ਹੋ ਕੇ, ਉਹਨੂੰ ਨਿਗੂਣਾ ਤੇ ਨਕਾਰਾ ਸਮਝ ਕੇ, ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਸੁਟ ਛਡਿਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸੁਆਰਥੀ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਲੁਟੇਰੇ ਉਹਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਪਾਕ ਆਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਪਰਮ-ਸਹਾਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਨਾਸ਼ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅੱਗੇ-ਵਧੂਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਾਅਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਦੁਤਕਾਰੀ ਹੋਈ ਉਹ ਪਾਖੰਡੀ ਅਤੇ ਪਤਵੰਤੇ ਗੁਰਗਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਕਿਜਨਤਾ ਦੇ ਦਿ-ਮਾਗ਼ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧੂਆਂ ਵਲ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਪਿੱਛੇ-ਖਿਚੂਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਲਾ ਉਹ ਸਾਂਝਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ?

"ਫੇਰ ਉਹੋ ਗ਼ਲਤੀ? ਫੇਰ ਮੈਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਇਕੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਲਗ ਪਿਆ? ਪਰ ਇਸ ਵੰਡ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਦਿਮਾਗ਼ ਹੀ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦਿਲ ਤਸਲੀਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿਸ ਵੰਡ ਨੂੰ ਦਿਲ ਤਸਲੀਮ ਨਾ ਕਰੇ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਕੁ

ਪੱਕੀ ਹੈ? ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਸਿੰਧ ਤੋਂ ਰਾਵੀ ਤਕ ਦੇ ਖਿੱਤੇ ਦਾ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸ ਸੀ। ਇਹੋ ਖਿੱਤਾ ਹੀ ਤਾਂ ਕਦੇ 'ਆਰੀਆ-ਵਰਤ' ਅਖਵਾਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਬਦ "ਹਿੰਦੂ" ਵੀ ਤਾਂ ਸਿੰਧ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਡੇ ਵਸੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ? ਮਹੰਜੋਦਾਰੋ, ਹੜੱਪਾ ਅਤੇ ਟੈਕਸਲਾ ਦੇ ਖੰਡਰਾਤ ਵੀ ਤਾਂ ਏਥੋਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਨ। ਕੀ ਵਰਤਮਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦਾ ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬਧ ਟੁਟ ਗਿਆ ਹੈ? ਇਹ ਭਲਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਵਿਰਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਪੁਸ਼ਾਕ ਸੰਗੀਤ, ਨ੍ਰਿਤ, ਸਭਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤਾਂ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਤੀਜੀ ਜਾਂ ਚੌਥੀ ਪੀੜੀ ਤਕ ਦੇ ਨਾਂ ਗਿਆਤ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਤਾਂ ਪੀੜੀਆਂ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ! ਖ਼ੈਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀ ਸਨ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤਨੇ ਵਖਰੇ ਸਨ, ਖ਼ੈਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜੇ ਹਿੰਦੂ ਸਨ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਈਰਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ, ਕਿਹੜੇ ਯੂਨਾਨ ਤੋਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਅਰਬ ਤੋਂ। ਖ਼ੈਰੇ ਕਿਹੜੇ ਏਧਰੋਂ ਟੁਰ ਕੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਚਲੇ ਗਏ?

ਲਾਇਲਪੁਰ ਤੋਂ ਚਾਰ ਮੀਲ ਉਰਾਂ ਗੱਡੀ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਪਹੀਆ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਸੜਕ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ "ਕੋਹੀਨੂਰ" ਮਿਲ ਦਾ ਫਾਟਕ ਸੀ। ਨਜ਼ੀਰ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿਚ ਵੀਹ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਪੜੇ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕਪੜਾ ਭੇਜਦੀਆਂ ਹਨ। "ਕੋਹੀਨੂਰ" ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮਿਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਗ ਭਗ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਿਲ ਦੀ, ਇਤਨੀ ਹੀ ਵੱਡੀ, ਦੂਜੀ ਸ਼ਾਖਾ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਹਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਨਹੀਂ।

ਸੜਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਕਾਲਿਜ ਸੀ। ਪਹੀਆ ਠੀਕ ਹੋਣ ਡਾਕਟਰ ਨਜ਼ੀਰ ਮੈਨੂੰ ਕਾਲਿਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਏ। ਪ੍ਰਿੰਤੀਪਲ ਸਾਹਬ ਨੇ ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਪਿਲਾਈ, ਅਤੇ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੱਤਰਕਾਰ ਤੇ ਫ਼ਿਲਮਕਾਰ ਖ਼ਵਾਜਾ ਅਹਿਮਦ ਅੱਬਾਸ ਨਾਲ ਉਹ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਅੱਬਾਸ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਬੜੀ ਉਤਕੰਠਾ ਨਾਲ ਪੁਛ-ਗਿਛ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੈਥੋਂ ਵਾਅਦਾ ਲਿਆ ਕਿ ਬੰਬਈ ਵਾਪਸ ਪੁਜ ਕੇ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੁਨੇਹਾ ਅੱਬਾਸ ਨੂੰ ਦਿਆਂ।

ਫੇਰ, ਏਸ ਤੋਂ ਬੋੜਾ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਬਸਾਂ ਦੇ ਅੱਡੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਨਜ਼ੀਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਕਾਲਿਜ ਦੇ ਮੁੰਡੀਆਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਅਗੋਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਕੰਮ।

ਅੱਡੇ ਉਤੇ ਬੱਸਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੋਈ ਕਿਧਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਕੋਈ ਕਿਧਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੀਆਂ ਬਸਾਂ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਾਂਗ ਏਥੇ ਵੀ ਬੱਸਾਂ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਰੌਲੇ ਗੌਲੇ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਰਲ ਜਾਣ ਦਾ ਉਹ ਸਾਅਦ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜਾ ਫ਼ਿਲਮੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਝੰਗ ਵਾਲੀ ਬੱਸ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਤੁਰ ਪਈ। ਇਸ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਬੜੀ ਰੋਅਬਲੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਮੈਂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਜਾਂ ਕੋਹਾਟ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਗੱਭਰੂ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਮੇਰੀ ਪਿੰਡੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਝਟ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਜਾਪਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੁਜ ਕੇ ਇਕ ਥਾਂ ਸਵਾਰੀ ਚੜ੍ਹਾਣ ਲਈ ਉਹਨੇ ਬਸ ਰੋਕੀ। ਓਸੇ ਛਿਣ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਇਕ "ਹਰੇ ਮਾਲਦੇ" ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਛਾਬੜੀ ਉਤੇ ਪਈ ਤੇ ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਲਲਚਾ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ। ਉਹਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੁਚਕਾਰ ਕੇ, ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਤੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਇੰਜ "ਹਾਂ" ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, "ਵਤ-ਨੀਆਂ, ਤੂੰ ਬੇਸ਼ਕ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਜਾਨ ਮੰਗ।"

ਉਹ ਬਾਕੀ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਅਤੇ ਕਲੀਨਰ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵਿਖਾ ਵਿਖਾ ਕੇ ਔਖਾ ਔਖਾ ਪੇਸ਼ ਆਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਜਤਲਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਏਸ "ਪਰਦੇਸ" ਵਿਚ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਗ਼ੈਰ-ਮੁਤਮੀਨ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਤੇ ਹੁਸੀਨ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇੰਜ ਨਜ਼ਰਾਂ ਰਲਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ, ਜਿਵੇਂ ਜਿਹਲਮੋਂ ਪਾਰ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਤੇ ਮੈਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਖਦਾ, "ਇਆਣਿਆਂ ਵਤਨੀਆਂ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਦੇਸੋਂ ਦੇ ਸੌ ਮੀਲ ਦੂਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਦੁਖ ਕੀ ਜਾਣੇ ਜਿਹੜਾ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲ ਦੂਰ ਤੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੜ ਆਣ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ?" ਤੇ ਫੇਰ ਮੈਂ ਰੋਕਿਆ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨੂੰ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕੀ ਏਸ ਤਿੱਖੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਤਸ਼ ਇਹਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਨੂੰ ਪਲ ਭਰ ਵਿਚ ਸੁਕਾ ਨਾ ਸੁਟੇਗੀ?

ਸੜਕ ਬਹੁਤੀ ਚੌੜੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤੇ ਪਧਰੀ ਹੈ। ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਲ ਧਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆਮ ਭੌਰ ਤੇ ਹਰ ਸ਼ਾਹਰਾਹ ਉਤੇ ਟਰੱਕ ਦਬਾ-ਦਬ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਲਾਈਲਪੁਰ ਵਿਚ ਇਤਨੀਆਂ ਮਿੱਲਾਂ ਬਣ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਲਾਇਲਪੁਰ, ਲਾਇਲਪੁਰ ਤੋਂ ਝੰਗ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸਾਰਾ ਰਾਹ ਸਾਜ਼ੋਨਾਦਰ ਹੀ ਕੋਈ ਮਾਲ ਨਾਲ ਲੱਦਾ ਟਰੱਕ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਹਾਂ ਪਰ ਸਵਾਰੀ-ਬੱਸਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਭਰਮਾਰ ਸੀ। ਸੜਕ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਉਚੇ ਉਚੇ ਸਰੂਟੇ ਤੇ ਦੂਰ-ਦਿਰੀਤ ਤੀਕ ਫੈਲੇ ਹਰੇ ਭਰੇ ਖੇਤ ਅਜੀਬ ਬਹਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਬਲੋਚੀ ਪਠਾਣ ਆਪਣੀ ਡਾਚੀ ਦੀ ਰੱਸੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਟੁਰਦਾ ਆਉਂਦਾ ਮਿਲਦਾ। ਪਿਛੇ ਬੈਠੇ ਦੋ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਰ ਸਿਆਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਇਹ ਪਠਾਣ ਇਧਰ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਸਾਲ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਖਟ ਪਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਘਟ ਪਠਾਣ ਆਏ ਹਨ। ਅਖ਼ੀਰ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦਾ ਅੰਗੂਰ ਵੀ ਐਤਕੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਕਿਰਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਹਰ ਪੜਾਅ ਉਤੇ ਲਹਿੰਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਝੰਗ ਦੀ ਸੰਗੀਤ-ਮਈ ਬੋਲੀ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲਗ ਪਈ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਸੀਟ ਉਤੇ ਇਕ ਜੱਟ ਆ ਕੇ ਬੈਠਾ। ਧੁੱਪਾਂ ਨਾਲ ਸੇਕੀ ਹੋਈ ਰੰਗਤ, ਬਾਕੀਆਂ ਪੇਚਦਾਰ ਮੁੱਛਾਂ, ਕਲੇਜੀ ਰੰਗ ਦਾ ਫੱਬਣੇ ਪਟਖ਼ਾਂ, ਜਿਦ੍ਰੇਹੋਠੇਂ ਥਿੰਦੇ ਤੇ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਪੱਟੇ ਪਏ ਝਾਤ ਮਾਰਦੇ। ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਢਿੱਡੇਂ ਨੰਗਾ ਜਾਤਕ, ਜਿਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਘਨ੍ਹਈਏ ਦੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਚੇਤੇ ਆਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬੜਾ ਬਾਕਾ ਫੇਟ ਤੇ ਤੇੜ ਚਦਰੀ। ਸੀਟ ਤੇ ਇੰਜ ਤਣ ਕੇ ਬੈਠਾ ਜਿਵੇਂ ਦੂਰੇਂ ਵੇਖਿਆਂ ਖਲੋਤਾ ਜਾਏ। ਜਟ ਕੋਲੋਂ ਕਲੀਨਰ ਨੇ ਪੈਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੰਗ ਲਏ, ਜਾਂ ਜਟ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਲਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਕਰਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਕਲੀਨਰ ਪਿਛੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਸੀਟ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਲਾਹੌਰੀਏ ਸਨ। ਝੰਗ ਦਾ ਲਹਿਜਾ ਵੱਟ ਕੇ ਉਹ ਲਗੇ ਜਟ ਦੀ ਲਤ ਖਿੱਚਣ। ਅਖ਼ੀਰ "ਭਿਰਾ, ਤੂੰ ਵੀ ਇਥਾਈਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਥਾਈਂ, ਵਧ ਪੈਸੇ ਘਿਨ ਕੇ ਵਤ ਅਸਾਂ ਚੋਰ ਬਣਨੈਂ?"

ਖਿਝਿਆ ਹੋਇਆ ਜਟ, ਜਿਦ੍ਰੇ ਲਈ ਦੇ ਚਾਰ ਆਨੇ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਣ ਗੱਲ : ਨਹੀਂ ਸੀ, ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਮੇਰੇ ਵਲ ਤਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਲਸ ਬਣਾਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ "ਐਹ ਵੇਖੋਂ ਬਾਊ ਜੀ, ਮੈਂਡੇ ਨਾਲ ਠੱਠਾ ਪਏ ਕਰੇਂਦੇ ਨੇ !"

ਅਖ਼ੀਰ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਡਾਟ ਕੇ ਚੁਪ ਕਰਾ ਦਿਤਾ।

23.1 Phrases

ਪੁਛਣ ਤੇ ਜੀਅ ਕੀਤਾ	felt like asking
ਨਾ ਤਾਂ ... ਤੇ ਨਾ ਹੀ	neither...nor (emphatic)
ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਰਬ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ	the universe does not seem to need God
ਦਿਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ	begins to seem
ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ	from this point of view
ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਕੀ ਪਿਆ ਸੀ?	what compelled Nature? what need did Nature have?
ਦੀ ਥਾਂ	in place of
ਕੰਧਾ ਤੋੜਨਾ	to suppress, to break the backbone
ਮੇਰਾ ਵਕਤ ਸੁਹਣਾ ਗੁਜਰੇ	I should have a good time
ਦਾਨਿਸ਼ਵਰ ਤਬਕਾ	intelligentsia
ਛਿੱਬੇ ਪੈ ਕੇ	feeling shame
ਸਰਬਤ ਦੇ ਭਲੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਕੇ	putting the good of all before them
ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਪੱਕੀ ਹੈ?	how sound, firm is it?
ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ	for example
ਪਿਛਲਾ ਪਹੀਆ ਬਹਿ ਗਿਆ	the rear tire was flat
ਨਾ ਕੇਵਲ ... ਸਗੋਂ	not only...but also
ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ	during the conversation
ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣਾ	to test, to give an examination
ਮੇਰੀ ਪਿੰਡੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਜਾਪਿਆ	seemed to sense my place of origin
ਬੇਸ਼ਕ, ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਜਾਨ ਮੰਗ	by all means, ask even my life
ਨਜ਼ਰ ਚਲਾਉਣਾ	to flirt
ਮੁੜ ਆਣ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ	cannot even think of coming back

ਬਸਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਸੀ	buses were plentiful
ਕਲੋਜੀ ਰੰਗ ਦਾ	black
ਢਿੱਡੋਂ ਨੰਗਾ	naked above the waist
ਝੰਗਦਾ ਲਹਿਜਾ ਵੱਟ ਕੇ	in the accent of Jhang (a place)
ਲੱਤ ਖਿੱਚਣਾ	to pull one's leg

23.2 The following English words occur in the text:

ਡਾਕਟਰ, ਮਾਡਲ, "ਬੇਬੀ ਮਾਰਿਸ", ਮੋਟਰ, ਕੰਟਰੋਲ, ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਿਜ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਡਰਾਈਵਰ, ਗਰਾਂਡੀਲ ਸ਼ੇਵਰਲੇ (Chevrolet) ਪਤਲੂਨ (pantaloons, pants), ਪਾਪਲਿਨ, ਟਵਿਲ, ਕੋਟ, ਟਾਈ, ਗਾਡ (God) ਸਾਈੰਸ, ਮਿਲ, ਬਸ, ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਕਾਲਿਜ, ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ, ਫ਼ਿਲਮ, ਕਲੀਨਰ

23.3 Vocabulary:

ਅਹੁਤੀ	sacrifice (f.)
ਅਖਵਾਉਣਾ	to cause to be called
ਅਖ਼ੇ	oh!
ਅਗਿਆਨਤਾ	ignorance (f.)
ਅੰਗੂਰ	grape (m.)
ਅੱਗੇ-ਵਧੂ	progressive (adj.)
ਅਟੁਟ	unbroken
ਅੰਡਬਰ	show (m.)
ਅਣਹੋਂਦ	nonexistence (f.)
ਅਣਮੋਲ	valuable, priceless
ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ	one who has blind faith (m.)
ਅਧਿਆਤਮਕ	spiritual
ਅਨਿਅ	other
ਅਨੁਕੂਲ	agreeable

ਅਭਿਲਾਖੀ	desirous
ਅਮਿੱਟ	eternal
ਅਵੱਸ਼	surely, of course
ਅਵੇਸਲਾ	careless
ਅਸ਼ਾ	intention (m.)
ਅਸ਼ਾਨੀ	ease (f.)
ਅਤਸ਼	fire (f.)
ਅਦਰ	respect (m.)
ਅਪ-ਮੁਹਾਰੇ	spontaneously, by itself
ਆਰਥਕ	= ਆਰਥਿਕ
ਆਰੀਆਵਰਤ	land of the Aryas (m.)
ਅਲੋਚਕ	critic (m.)
ਆਵਾਜਾਵੀ	coming and going, transportation, commuting (f.)
ਐਤਕੀ	now, this time
ਐਲੀਆ	Muslim saint (m.)
ਇਆਣਾ	innocent
ਇਹਤਰਾਮ	respect (m.)
ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ	permission (f.)
ਇਥਾਈਂ	this place, here
ਉਤਕੰਠਾ	eagerness (f.)
ਉਤਾਰਨਾ	to drop, to cause to alight
ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ	culture (f.)
ਸਸਤਾ	inexpensive, cheap
ਸ਼ੰਕਾ	doubt (f.)
ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ	personality (f.)
ਸੰਖਿਆ	number (f.)
ਸੰਗੀਤ-ਮਈ	musical

ਸਭਨਾਂ	all	
ਸਭਿਆਚਾਰਕ	civilized	
ਸਖਬਤ	all (adj.)	
ਸ਼ਰਾਰਤੀ	naughty	
ਸਰੂਟਾ	reed (m.)	
ਸਵਾਰੀ	passenger (f.)	
ਸਾਇੰਸਦਾਨ	scientist (m.)	
ਸ਼ਾਇਰਾਨਾ	poetic, pertaining to a poet	
ਸ਼ਾਹਰਾਹ	highway, lit: royal way (m.)	
ਸ਼ਾਖਾ	branch (f.)	
ਸਾਜ਼ੋਨਾਦਰ ਹੀ	rarely	
ਸਾਂਝਾ	share (m.)	
ਸਾਧਨ	means (m.)	
ਸਾਧਾਰਨ	= ਸਾਧਾਰਣ	
ਸਾਫ਼-ਗੋਈ	frankness (f.)	
ਸਾਲਸ	mediator (m.)	
ਸਿਖਲਤਾ	laxity, slackness (f.)	
ਸੀਮਤ	limited	
ਸੁਆਰਥੀ	selfish	
ਸੁਹੱਪਣ	beauty (m.)	
ਸੁਖਾਵਾਂ	pleasant, giving happiness	
ਸੁਗਲ	interest, hobby (m.)	
ਸੁਬਰਾ	clean	
ਸੋਮਾ	stream (m.)	
ਰੰਭਲਾ	adventure (m.)	
ਹਾਸੀ	laughter (f.)	ਹਾਸੀ ਉਡਾਉਣਾ to laugh at
ਹੁਸੀਨ	beautiful	

ਹੋ ਗੁਜ਼ਰਨਾ	to have been
ਕੱਟੜ	firm, orthodox
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਘਲੂਈਆ	Krishna
ਕਲੀਨਰ	cleaner, conductor of a bus (m.)
ਕਲੋਜੀ	= ਕਲੋਜਾ
ਕਾਇਨਾਤ	universe, animate beings in the universe (f.)
ਕਿਰਸਾਨ	peasant (m.)
ਕੁਦਰਤ	Nature (f.)
ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼	Holy Koran (f.)
ਕੌਰਾ	spotted, variegated in color
ਖਟਪਟ	fight (f.)
ਖੰਡਰਾਤ	ruins (m.)
ਖਾਸੋਸ਼ੀ	quiet (f.)
ਖ਼ਾਹਿਸ਼	desire (f.)
ਖ਼ਾਕੀ	khaki
ਖ਼ਿੱਲਣਾ	to be teased, vexed
ਖ਼ਿੱਤਾ	area, country, province (m.)
ਖ਼ੁਸ਼ਾ	shoe (m.)
ਖੋਖਲਾ	hollow, without foundation
ਖੋਜੀ	searcher, seeker (m.)
ਖ਼ੋਰੇ	who knows? even if
ਗਿਆਤ	known
ਗੁਜ਼ਰਨਾ	to pass
ਗੁੱਝਾ	mysterious, deep
ਗੁਰਗਾ	puppet, disciple, servant, spy (m.)
ਗ਼ੈਰ-ਮੁਤਮੀਨ	dissatisfied
ਗ਼ੌਰ ਕਰਨਾ	to think over

ਘਿਣਾ	to take
ਚਦਰੀ	shawl (f.)
ਚਲਣਾ	to follow (a rule)
ਚਿੰਤਨ	thinking (m.)
ਛਲਕਣਾ	to flash
ਛਾਬੜੀ	basket (f.)
ਛਿਥਾ	fallen, shamed
ਛਿਣ	moment (m.)
ਜਹਾਲਤ	stupidity, barbarity (f.)
ਜਤਲਾਣਾ	to tell, show
ਜਨਤਾ	public (f.)
ਜ਼ਰੂਰਤ	necessity (f.)
ਜ਼ਾਤ	personality (f.)
ਜਾਤਕ	child (m.)
ਜਿਸਮਾਨੀ	physical
ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ	attitude toward life (m.)
ਜੀਵਨ-ਵਰਤਾਰਾ	manner of living, way of life (m.)
ਝਗੜਾ-ਝੇੜਾ	conflict, etc. (m.)
ਝਾਤ	hide and seek (f.)
ਟਰੱਕ	truck, van (m.)
ਠੱਠਾ	joke, jest (m.)
ਠਾਚੀ	she-camel (f.)
ਠਾਟਣਾ	to scold
ਠੂੰਘਾ	deep
ਢਕ-ਵੰਚ	fraud, hypocrite (m.)
ਠੂੰਡਣਾ	to search
ਤਸਲੀਮ ਕਰਨਾ	to accept
ਤਣਕੇ	proudly
ਤਣਨਾ	to strut

ਤਬਕਾ	group, class (m.)
ਤਰੱਕੀ	progress (f.)
ਤਾਕਤ	strength (f.)
ਤਾਪਣਾ	to desire, incline, bend
ਤੀਬਰ	sharp
ਤੇੜ	part of the human body from the waist down (m.) ਤੇੜ ਪਾਉਣਾ to put on trousers
ਥਿੰਦਾ	stout, fat
ਦਬਾਦਬ	continuously
ਦਰਾਮਦ	import (f.)
ਦਹਿਆ	river (m.)
ਦਾਨਿਸ਼ਵਰ	intellectual
ਦੁਬਾਰਾ	second time
ਦੁਰਕਾਰਨਾ	to reject, chase away
ਦੂਰ-ਦਿਰੀਤ	far horizon (m.)
ਦੇਖਭਾਲ	care (f.)
ਦੋਸ਼	defect (m.)
ਦੌਰਾਨ	times
ਧਿਰਾ	gentleman (m.)
ਧੁਰ-ਪ੍ਰਾਚੀਨ	very ancient
ਨਸੀਬ ਹੋਣਾ	to receive, to have in one's fate
ਨਕਾਰਾ	useless
ਨਜ਼ਰਿਆ	point of view (m.)
ਨਤੀਜਾ	result (m.)
ਨਰਲੋਕ	human world, the universe (m.)
ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼	improper
ਨਾਪਾਕ	impure
ਨਿਸ਼ਚੇ	surely

ਨਿੱਜੀ	private
ਨਿਡਰਤਾ	fearlessness (f.)
ਨਿਰਸੰਕੋਚ	without hesitation
ਨਿਰੰਤਰ	continuously, always
ਪਹੀਆ	wheel (m.)
ਪੱਛੜੇ-ਪਨ	backwardness (m.)
ਪੱਟ	thigh (m.)
ਪਟਖ਼ਾ	sash (m.)
ਪੱਤਰਕਾਰ	journalist (m.)
ਪਤਲੂਨ	trousers, pants (lit: pantaloons) (f.)
ਪਤਵੰਤ	honorable
ਪਧਰਾ	smooth, even
ਪਰਸੋਂ	day before yesterday, day after tomorrow
ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ	nature (f.)
ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ	show (m.)
ਪਰਦੇਸ਼	abroad (m.)
ਪ੍ਰਬਿਰਤੀ	tendency (f.)
ਪ੍ਰਭਾਵਤ	impressed
ਪਰਮ-ਸਹਾਈ	very helpful
ਪ੍ਰਮੁਖ	man (m.)
ਪਰਲੋਕ	the other world (m.)
ਪ੍ਰਾਣ	life, essence of life, breath (m.)
ਪ੍ਰੇਮ-ਸੁਨੇਹਾ	message of love, regards (m.)
ਪਾਪਲਿਨ	poplin (f.)
ਪਿੱਛੇ-ਖਿਚੂ	reactionary, lit: drawing backwards
ਪਿੰਡੀਵਾਲਤਾ	sense of knowing someone's place of origin (f.)
ਪੀੜਾ	suffering (f.)
ਪੀੜੀ	generation (f.)

ਪੁਚਕਾਰ	stroking, caressing (f.)
ਪੁਛ-ਗਿਛ	inquiry (f.)
ਪੁਰਖਾ	forefather (m.)
ਪੂਜਣਾ	to worship
ਪੇਸ਼ ਆਣਾ	to behave
ਪੇਚਦਾਰ	twisted
ਫੱਬਣਾ	to suit, to look nice, to befit
ਫਰਕ	difference (m.)
ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ	philosophy (m.)
ਫਾਟਕ	gate (m.)
ਫ਼ਿਲਮਕਾਰ	film producer (m.)
ਫਿਲਮੀ	pertaining to films
ਫੇਟਾ	turban (m.)
ਬਸਾਂ ਦਾ ਘੱਡਾ	bus station (m.)
ਬਹਿਸ	argument (f.)
ਬਹਿਣਾ	to sit
ਬਜਾਤੇ-ਖੁਦ	by itself (himself, herself)
ਬਲੋਚੀ	of Baluchistan
ਬਾਉ ਜੀ	Sir!
ਬਾਕਾ	coquettish, foppish, twisted, curved
ਬਾਧਾ	hindrance (f.)
ਬਾਲਾਏ ਤਾਕ	aside
ਬਾਵਜੂਦ	in spite of
ਬਿਮੁਖਤਾ	disinclination (f.)
ਬੇਸ਼ਕ	surely, doubtless
ਭਰਮਾਰ	excess (f.)
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ	fallen, destroyed

ਭਾ	rate (m.)
ਭਿਰਾ	brother (m.)
ਮਹਾ ਪੁਰਖ	great man (m.)
ਮਜੁਬ	religion (m.)
ਮਜੁਬੀ	religious
ਮਤ-ਮਤਾਤਰ	religion and sects(m.)
ਮਾਹੌਲ	atmosphere (m.)
ਮਾਲਦਾ	a kind of mango (m.)
ਮਿੱਤਰਤਾ	friendship (f.)
ਮੁਜਾਫ਼ਰ	passenger, traveler (m.)
ਮੁਕੱਦਸ	pure, holy
ਮੁੱਛ	moustache (f.)
ਮੁਤਾਬਕ	according to
ਮੁਫ਼ਲਿਸੀ	poverty, indigence (f.)
ਮੂਰਤ	image, idol (f.)
ਮੈਂਡਾ	= ਮੇਰਾ ਮੈਂਡਾ ਨਾਲ with me
ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ	living (m.)
ਰੰਗਤ	color (f.)
ਰਚਣਾ, ਰਚਿਆ ਹੋਣਾ	to be absorbed
ਰਲਾਉਣਾ	to mix (trans.)
ਰਵਾਨਾ ਹੋਣਾ	to go
ਰਿਸ਼ਤਾ	relation (m.)
ਰੁਤਬਾ	title, position (m.)
ਰੂਹਾਨੀ	spiritual
ਰੋਅਬਲਾ	awe-inspiring
ਰੋਕਣਾ	to stop (trans.)
ਰੌਲਾ-ਗੌਲਾ	noise, uproar (m.)

ਲਹਿਜਾ	tone (m.)
ਲਤ	leg (f.)
ਲਲਚਾਰੁਣਾ	to attract, to cause to long for
ਲਿਸ਼ਕਣਾ	to flash, shine, glitter
ਲੁਟੇਰਾ	robber (m.)
ਵਖਰੇਂਵਾ	dissensions (m.)
ਵੰਗਾਰ	openness, explicitness (f.)
ਵਤ	again, then
ਵਤਨੀ	countryman (m.)
ਵਦੇਸ਼	= ਵਿਦੇਸ਼
ਵਰਤਮਾਨ	present, contemporary
ਵਾਅਦਾ	promise (m.)
ਵਿਕਾਸ	development (m.)
ਵਿਖਾਲਾ	show (m.)
ਵਿਗਿਆਨਕ	scientific
ਵਿਚਾਲੇ	between, among
ਵਿਦੇਸ਼	abroad (m.)
ਵਿਨਾਸ਼	destruction (m.)
ਵਿਰਸਾ	heritage (m.)

23.3 Answer the following questions in Panjabi:

੧. ਲੇਖਕ ਦਾ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਿਹ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਪੁਛਣ ਦਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ?
੨. ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਨਜ਼ੀਰ ਵਿਚ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ?
੩. ਡਾਕਟਰ ਨਜ਼ੀਰ ਦਾ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਸਨ? ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਾਰੇ?
੪. ਸੁਆਰਥੀ ਲੁਟੇਰੇ ਕੌਣ ਹਨ? ਉਹ ਹਨਤਾ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਹਨ?
੫. ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦਾ?
੬. ਮਹੰਜੋਦਾਰੋ ਤੇ ਹੜੱਪਾ ਕਿਸ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਨ?

੭. ਕੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਬੰਧ ਹੈ? ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ?
੮. ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਕਪੜੇ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ?
੯. ਲੇਖਕ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਨਜ਼ੀਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ?
੧੦. ਨਜ਼ੀਰ ਸਾਰਿਬ ਨੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਉਤਾਰਿਆ? ਉੱਥੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁਆਦ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਿਉਂ?
੧੧. ਬਸ ਰੁਕਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਮਨ ਕੀ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਲਲਚਾ ਪਿਆ?
੧੨. ਜੱਟ ਅਤੇ ਬਸ ਕਲੀਨਰ ਕੀ ਲੜਾਈ ਕਿਉਂ ਹੋਈ?
੧੩. ਜੱਟ ਲਈ ਦੋ ਚਾਰ ਆਨੇ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਣ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?

23.4 Fill in the blanks:

੧. ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਮੁੜ — ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ — — ।
੨. ਕਦੇ — ਕੋਈ-ਟੁਰਦਾ — ਮਿਲਦਾ।
੩. ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਵਿਚ — ਕਿਰਸਾਣਾਂ — ਸੀ।
੪. — ਕਾਰ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਪਹੀਆ — ਗਿਆ।
੫. ਉਹ ਔਖਾ ਔਖਾ ਪੇਸ਼ ਆਦਾ — ਕਹਿ ਰਿਹਾ — ਕਿ ਉਹ ਇੱਥੇ ਗ਼ੈਰ-ਮੁਤਮੀਨ ਹੈ।
੬. ਉਹਨੂੰ — ਸਾਰ ਮੈਂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਦਾ — — ਹੈ।
੭. ਬਸਾਂ ਦੇ — ਤੇ ਉਤਾਰ — ਉਹ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ — ਗਏ।
੮. ਸਾਡੀ ਅਟੁਟ — ਰਹੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹੱਡਾਂ — — — ।
੯. ਜਨਤਾ ਹਰ ਥਾਂ — ਜਿਹੀ ਹੈ।
੧੦. ਅਸੀਂ ਤੰਗ-ਖ਼ਿਆਲੀਆਂ ਦੀਆਂ — — ਚਾਹੁੰਦੇ — ।
੧੧. ਮੈਂ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਇਹ — ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੀ — ਵਿਗਿਆਤਮਕ।
੧੨. ਮੈਨੂੰ ਕੀ — ਉਸਦੀ ਪਸੰਦ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ — ਦਾ?
੧੩. ਚਾਹ — ਡਾਕਟਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪੁਛਣ — — ਕੀਤਾ।
੧੪. ਕੁਦਰਤ ਆਪ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਨ — ਹੈ ਤੇ — — ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ — ਵਾਲੀ।

23.5 Translate into Panjabi:

1. I felt like eating something.
2. The car is good enough to do the job.
3. If there is a God, he is one; there cannot be three or four gods.
4. Nature itself makes its laws and follows them.
5. I cannot tell whether this point of view is scientific or spiritual.
6. I just wanted to have a good time.
7. How firm can this division be if the heart does not accept it?
8. The teaching of our great people was progressive.
9. After all, there was a history of this area.
10. Not only do they fulfill the needs of Pakistan, but they send cloth abroad also.
11. Among them were government as well as private buses.
12. What do you know of the anguish of those whose home is far away?
13. I cannot even think of going back.
14. A majority of the students came from India.
15. At last he became quiet and went home.

23.6 Word Formation: Study the following words with their suffixes, learn the meaning of the suffixes and use the words in your own sentences.

1. To form an adjective from a noun:

ਜਿਸਮ	—	ਜਿਸਮਾਸੀ	ਵਿਗਿਆਨ	—	ਵਿਗਿਆਨਕ
ਅਧਿਆਤਮ	—	ਅਧਿਆਤਮਕ	ਸ਼ਾਇਰ	—	ਸ਼ਾਇਰਾਨਾ

ਯੂਰਪ — ਯੂਰਪੀਨ

ਰੋਅਬ — ਰੋਅਬਲੀ

2. To form a noun from a verb:

ਮੰਨ(ਣਾ) — ਮਅਨਤਾ

ਵੱਸ(ਣਾ) — ਵਸਨੀਕ

ਪਹਿਰ(ਨਾ) — ਪਹਿਰਵਾ

3. To form a noun from an adjective:

ਸਾਦਾ — ਸਾਦਗੀ

ਸਿਬਲ — ਸਿਬਲਤਾ

4. To form a noun from another noun:

ਸ਼ਖਸ਼ — ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ

ਪੱਤਰ — ਪੱਤਰਕਾਰ

ਫ਼ਿਲਮ — ਫ਼ਿਲਮਕਾਰ

ਦਾਨਿਸ਼ — ਦਾਨਿਸ਼ਵਰ

ਸਾਇੰਸ — ਸਾਇੰਸਦਾਨ

ਕਾਰ — ਕਾਰਖ਼ਾਨਾ

ਹਿੰਦੂ — ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ

ਅਫ਼ਗ਼ਾਨ — ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ

ਪਤ — ਪਤਵੰਤ

ਸਫ਼ਰ — ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ

Study the following prefixes. use the words in your own sentences:

1. Negative prefixes: "un-", "non-", "in-" "-less", etc.

ਜਾਇਜ਼ — ਨਾਜਾਇਜ਼

ਗੁਣ — ਐਗੁਣ

ਮੁਖ(ਤਾ) — ਬਿਮੁਖਤਾ

ਮੇਲ — ਅਣਮੇਲ

ਹੋਂਦ — ਅਣਹੋਂਦ

ਮਿੱਟ(ਣਾ) — ਅਮਿੱਟ

ਟੁਟ(ਣਾ) — ਅਟੁਟ

ਗਿਆਨ(ਤਾ) — ਅਗਿਆਨ(ਤਾ)

ਕਾਰਾ — ਨਕਾਰਾ

ਗੁਣ — ਨਿਗੁਣ(ਾ)

ਸ਼ਕ — ਬੇਸ਼ਕ

ਮੁਤਮੀਨ — ਰ੍ਹੋਰ-ਮੁਤਮੀਨ

2. Positive prefixes: "with", "extra", "special"

ਵਜੂਦ — ਬਾਵਜੂਦ

ਗਿਆਨ — ਵਿਗਿਆਨ

New words are formed by combining other words and omitting the post-positions or conjunctions that would otherwise intervene:

1. Combining nouns (omitting post-positions) to form another noun:

ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ (ਜੀਵਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕੋਣ)

ਜੀਵਨ-ਵਰਤਾਰਾ (ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ)

ਆਰੀਆਵਰਤ (ਆਰੀਆ ਦਾ ਵਰਤ)

ਸ਼ਾਹਰਾਹ (ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਰਾਹ)

ਸਵਾਰੀ-ਬਸ (ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਬਸ)

2. Combining nouns (omitting "and" [ਤੇ , etc.]) to form a noun:

ਦੇਖ-ਭਾਲ (ਦੇਖ ਤੇ ਭਾਲ)

ਰਹਿ ਹਣ-ਸਹਿਣ (ਰਹਿਣ ਤੇ ਸਹਿਣ)

ਪੁਛ-ਗਿਛ (ਪੁਛ ਤੇ ਗਿਛ)

ਆਵਾ-ਜਾਈ (ਆਵਾ ਤੇ ਜਾਈ)

ਮਤ-ਮਤਾਤਰ (ਮਤ ਤੇ ਮਤਾਤਰ [ਮਤ + ਮਤਰ])

3. Combining an adjective and a noun to form another noun:

ਤੰਗਖਿਆਲ (ਤੰਗ + ਖਿਆਲ)

ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ (ਅੰਧ + ਵਿਸ਼ਵਾਸ)

ਮਹਾਤਮਾ (ਮਹਾ + ਆਤਮਾ)

ਮਹਾਪੁਰੁਖ (ਮਹਾ + ਪੁਰੁਖ)

ਪਰਮਾਤਮਾ (ਪਰਮ + ਆਤਮਾ)

ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ

or numeral + noun

ਦੂਰਦਿਗੰਤ (ਦੂਰ + ਦਿਗੰਤ)

or adverb + noun

ਧੁਰ-ਪ੍ਰਾਚੀਨ

ਪਿਛੇ-ਖਿਚੂ

ਅੰਗੇ-ਵਧੂ

ਦੂਰ-ਕਾਰੀ

or adverb + adjective
to form an adjective

UNIT XXIV

SELECTION 3 FROM GURU GRANTH SAHIB

1. ਇਹੁ ਤਨੁ ਧਰਤੀ ਬੀਜ ਕਰਮਾ ਕਰੈ ਸਲਿਲ ਆਪਾਉ ਸਾਰੰਗਪਾਣੀ॥
ਮਨੁ ਕਿਰਸਾਣੁ ਹਰਿ ਰਿਦੈ ਜੰਮਾਇ ਲੈ ਇਉ ਪਾਵਸਿ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੀ॥ ੧ ॥
ਕਾਰੇ ਗਰਬਸਿ ਮੂੜੇ ਮਾਇਆ॥ ਪਿਤ ਸੁਤੇ ਸਗਲ ਕਾਲਤੂ ਮਾਤਾ ਤੇਰੇ ਹੋਹਿ ਨ
ਅੰਤਿ ਸਖਾਇਆ॥ ਰਹਾਉ॥ ਬਿਖੈ ਬਿਕਾਰ ਦੁਸਟ ਕਿਰਖਾ ਕਰੇ ਇਨ ਤਜਿ
ਆਤਮੈ ਦੇਇ ਧਿਆਈ॥ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਹੋਹਿ ਜਬ ਰਾਖੇ ਕਮਲੁ ਬਿਗਸੈ ਮਧੁ
ਆਸੁਮਾਈ॥ ੨ ॥ ਬੀਜ ਸਪਤਾਹਰੇ ਬਾਸਰੇ ਸੰਗ੍ਰਹੇ ਤੀਨਿ ਖੋੜਾ ਨਿਤ ਕਾਲੁ
ਸਾਰੈ॥ ਦਸ ਅਠਾਰ ਮੈ ਅਪਰੰਪਰੇ ਚੀਨੈ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਇਵ ਏਕੁ ਤਾਰੈ॥੩ ॥

* * *

2. ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਗੁਰੁ ਪਾਈਐ ਹਰਿਨਾਮੇ ਦੇਇ ਦ੍ਰਿੜਾਇ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ
ਪਾਇਓ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇ॥ ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਮਾਵਾਣੇ ਦਰਗਹ ਮਿਲੈ
ਸਜਾਇ॥ ੧ ॥ ਮਨ ਰੇ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਚੁਕਾਇ॥ ਅੰਤਰਿ ਤੇਰੈ ਹਰਿ ਵਸੈ ਗੁਰ
ਸੇਵਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇ॥ ਰਹਾਉ॥ ਸਚੁ ਬਾਣੀ ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਹੈ ਜਾ ਸਚਿ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ॥
ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਹਉਮੈ ਕ੍ਰੋਧੁ ਨਿਵਾਰਿ॥ ਮਨਿ ਨਿਰਮਲ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ
ਤਾ ਪਾਏ ਮੋਖਦੁਆਰੁ ॥ ੨ ॥ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜਗੁ ਬਿਨਸਦਾ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਆਵੈ ਜਾਇ॥
ਮਨਮੁਖ ਸਬਦੁ ਨ ਜਾਣਨੀ ਜਾਸਨਿ ਪਤਿ ਗਵਾਇ॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਨਾਉ ਪਾਈਐ ਸਚੇ
ਰਹੈ ਸਮਾਇ॥ ੩ ॥ ਸਬਦਿ ਮੰਨਿਐ ਗੁਰੁ ਪਾਈਐ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ॥ ਅਨ-
ਇਨੁ ਭਗਤਿ ਕਰੇ ਸਦਾ ਸਾਚੇ ਕੀ ਲਿਵ ਲਾਇ॥ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ
ਨਾਨਕ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇ॥ ੪ ॥

* * *

3. ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ॥ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧਪੁ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭ੍ਰਾਤਾ॥ ਤੂੰ ਮੇਰਾ
ਰਾਖਾ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ਤਾ ਭਉਕੇਹਾ ਕਾੜਾ ਜੀਉ॥ ੧ ॥ ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਤੁਧੁ
ਪਛਾਣਾ॥ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਓਟ ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਣਾ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤੁਧੁ ਉਪਾਏ॥ ਜਿਤੁ

ਜਿਤੁ ਭਾਣਾ ਤਿਤੁ ਤਿਤੁ ਲਾਏ ॥ ਸਭ ਕਿਛੁ ਕੀਤਾ ਤੇਰਾ ਹੋਵੈ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ
ਅਸਾੜਾ ਜੀਉ ॥ ੩ ॥ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਮਹਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ਹਰਿਗੁਣ
ਗਾਇ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਸੀਤਲਾਇਆ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ਨਾਨਕ ਜਿਤਾ
ਬਿਖਾੜਾ ਜੀਉ ॥ ੪ ॥

* * *

4. ਸਾਧੋ ਮਨ ਕਾ ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਉ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਸੰਗਤਿ ਦੁਰਜਨ ਕੀ ਤਾ ਤੇ
ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਗਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਦੋਨੋ ਸਮ ਕਰਿ ਜਾਨੈ ਅਉਰੁ
ਮਾਨੁ ਅਪਮਾਨਾ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਅਤੀਤਾ ਤਿਨਿ ਜਗਿ ਤਤੁ ਪਛਾਨਾ ॥
੧ ॥ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਦੋਉ ਤਿਆਗੈ ਖੋਜੈ ਪਦੁਨਿਰਬਾਨਾ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ
ਇਹੁ ਖੇਲੁ ਕਠਨੁ ਹੈ ਕਿਨਹੂੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਨਾ ॥ ੨ ॥

* * *

5. ਸਾਧੋ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਗੁਨੁ ਗਾਵਉ ॥ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਪਾਇਓ ਬਿਰਥਾ ਕਾਹਿ
ਗਵਾਵਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਦੀਨ ਬੰਧ ਹਰਿ ਸਰਨਿ ਤਾਹਿ
ਤੁਮ ਆਵਉ ॥ ਗਜ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸ ਮਿਟਿਓ ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਤੁਮ ਕਾਹੇ ਬਿਸਰਾਵਉ ॥
੧ ॥ ਤਜਿ ਅਭਿਮਾਨ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਫੁਨਿ ਭਜਨ ਰਾਮ ਚਿਤੁ ਲਾਵਉ ॥ ਨਾਨਕ
ਕਹਤ ਮੁਕਤਿ ਪੰਥ ਇਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਤੁਮ ਪਾਵਉ ॥ ੨ ॥

* * *

6. ਨਰ ਅਚੇਤ ਪਾਪ ਤੇ ਡਰੁ ਰੇ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਸਗਲ ਭੈ ਪੰਜਨ ਸਰਨਿ ਤਾਹਿ ਤੁਮ
ਪਰੁ ਰੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਜਾਸ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤਾ ਕੇ ਨਾਮੁ ਹੀਐ ਮੇ
ਧਰੁ ਰੇ ॥ ਪਾਵਨ ਨਾਮੁ ਜਗਤਿ ਮੈ ਹਰਿ ਕੇ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਕਸਮਲ ਸਭੁ ਹਰੁ
ਰੇ ॥ ੧ ॥ ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਸਹੁਰਿ ਨਹ ਪਾਵੈ ਕਛੁ ਉਪਾਉ ਮੁਕਤਿ ਕਾ ਕਰੁ ਰੇ ॥
ਨਾਨਕ ਕਹਤ ਗਾਇ ਕਰੁਨਾਮੈ ਭਵ ਸਾਗਰ ਕੇ ਪਾਰਿ ਉਤਰੁ ਰੇ ॥ ੨ ॥

7. ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕੈ ਮਨੁ ਮੇਰਾ॥ ਮੇਰੇ
ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਾਨ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰੁ ਮੇਲੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਭਵਜਲਿ ਫੇਰਾ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਲੋਚ ਲਗੀ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰੀ ਹਰਿ ਨੈਨਹੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹੇਰਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ
ਦਇਆਲਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਹਰਿ ਪਾਧਰੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰਾ॥ ੧ ॥ ਹਰਿ
ਚੰਗੀ ਹਰਿਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੋਵਿੰਦ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰਾ॥ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ
ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੀਠਾ ਲਾਗਾ ਮੁਖਿ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਚੰਗੇਰਾ ॥ ੨ ॥ ਲੋਭ ਵਿਕਾਰ
ਜਿਨਾ ਮਨੁ ਲਾਵਾ ਹਰਿ ਵਿਸਰਿਆ ਪੁਰਖੁ ਚੰਗੇਰਾ॥ ਓਇ ਮਨਮੁਖ ਮੁੜ ਅਗਿ-
ਆਨੀ ਕਈਅਹਿ ਤਿਨ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਮੰਦੇਰਾ॥ ੩ ॥ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧਿ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ
ਪਾਇ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰਾ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਗੁਰੁ ਤੇ ਪਾਇਆ ਧੁਰਿ
ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਲਿਖੇਰਾ ॥ ੪ ॥

* * *

8. ਰਾਮ ਸਿਮਰਿ ਰਾਮ ਸਿਮਰਿ ਰਾਮ ਸਿਮਰਿ ਭਾਈ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਬਿਨੁ
ਬੁਝਤੇ ਅਧਿਕਾਈ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ॥ ਬਨਿਤਾ ਸੁਤ ਦੇਹ ਗ੍ਰਹ ਸੰਪਤਿ ਸੁਖਦਾਈ॥
ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ਤੇਰੇ ਕਾਲ ਅਵਧ ਆਈ॥ ੧ ॥ ਅਜਮਲ ਗਜ ਗਨਿਕਾ
ਪਤਿਤ ਕਰਮ ਕੀਨੇ ॥ ਤੇਉ ਉਤਰਿ ਪਾਰਿ ਪਰੇ ਰਾਮਨਾਮ ਲੀਨੇ॥ ੨ ॥ ਸੁਕਰ
ਕੂਕਰ ਜੋਨਿ ਭ੍ਰਮੇ ਤਉ ਲਾਜ ਨ ਆਈ॥ ਰਾਮਨਾਮ ਛਾਡਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਾਹ ਬਿਖੁ
ਖਾਈ॥ ੩ ॥ ਤਜਿ ਭਰਮ ਕਰਮ ਬਿਧਿ ਨਿਖੇਧ ਰਾਮਨਾਮੁ ਲੇਹੀ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਜਨ ਕਬੀਰ ਰਾਮੁ ਕਰਿ ਸਨੇਹੀ॥ ੪ ॥

* * *

9. ਨਾਥ ਨਰਹਰ ਦੀਨ ਬੰਧਵ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਦੇਵ ॥ ਭੈ ਤ੍ਰਾਸ ਨਾਸ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਗੁਣ
ਨਿਧਿ ਸਫਲ ਸੁਆਮੀ ਸੇਵ ॥ ੧ ॥ ਹਰਿ ਗੋਪਾਲ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ॥ ਚਰਣ ਸਰਣ
ਦਇਆਲ ਕੇਸਵ ਤਾਰਿ ਜਗ ਭਵਸਿੰਧ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ॥ ਕਾਮਕ੍ਰੋਧ ਹਰਨ ਮਦਮੋਹ
ਦਹਨ ਮੁਰਾਰਿ ਮਨ ਮਕਰੰਦ ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਨਿਵਾਰਿ ਧਰਣੀਧਰ ਪਤਿ ਰਾਖੁ
ਪਰਮਾਨੰਦ ॥ ੨ ॥ ਜਲਤ ਅਨਿਕ ਤਰੰਗ ਮਾਇਆ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਹਰਿ ਰਿਦ
ਮੰਤ ॥ ਛੇਦਿ ਅਹੰਬੁਧਿ ਕਰੁਣਾਮੈ ਚਿੰਤ ਮੇਟਿ ਪੁਰਖ ਅਨੰਤ ॥ ੩ ॥ ਸਿਮਰਿ

ਸਮਰਠ ਪਲ ਮਹੂਰਤ ਪ੍ਰਭ ਧਿਆਣੁ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਸੰਨ ਪੂਰਨ
 ਜਾਚੀਐ ਰਜ ਸਾਧ ॥ ੪ ॥ ਮੋਹ ਮਿਥਨ ਦੁਰੰਤ ਆਸਾ ਬਾਸਨਾ ਬਿਕਾਰ ॥ ਰਖੁ
 ਧਰਮ ਭਰਮਇਦਾਰਿ ਮਨ ਤੇ ਉਧਰੁ ਹਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥ ੫ ॥ ਧਨਾਢਿ ਆਢਿ
 ਭੰਡਾਰ ਹਰਿਨਿਧਿ ਹੋਤ ਜਿਨਾ ਨ ਚੀਰ ॥ ਖਲ ਮੁਵਧ ਮੁੜ ਕਟਾਖ ਸ੍ਰੀਧਰ ਭਏ
 ਗੁਣਮਤਿ ਧੀਰ ॥ ੬ ॥ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਜਗਦੀਸ ਜਪਿ ਮਨਿ ਧਾਰਿ ਚਿਦ ਪਰਤੀਤਿ ॥
 ਜੀਅ ਦਇਆ ਮਇਆ ਸਰਬਰੂ ਰਮਣੰ ਪਰਮ ਹੰਸਹ ਰੀਤਿ ॥ ੭ ॥ ਦੇਤ ਦਗਸਨੁ
 ਸੁਵਨ ਹਰਿ ਜਸੁ ਰਸਨ ਨਾਮ ਉਚਾਰ ॥ ਅੰਗ ਸੰਗ ਭਗਵਾਨ ਪਰਸਨ ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ
 ਪਤਿਤ ਉਧਾਰ ॥ ੮ ॥

* * *

10. ਖੋਜਤ ਫਿਰੇ ਅਸੰਖ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਈਆ ॥ ਸੇਈ ਹੋਏ
 ਭਗਤ ਜਿਨਾ ਕਿਰਪਾਰੀਆ ॥ ੧ ॥ ਹਉ ਵਾਰੀਆ ਹਰਿ ਵਾਰੀਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
 ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਪੰਬੁ ਡਰਾਉ ਬਹੁਤੁ ਭੋਹਾਰੀਆ ॥ ਮੈ ਤਕੀ ਓਟ ਸੰਤਾਹ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰੀਆ ॥
 ੨ ॥ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਅਨੂਪ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰੀਆ ॥ ਗੁਰ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਲਾਗਉ ਪਾਇ
 ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਰੀਆ ॥ ੩ ॥ ਮੈ ਕੀਏ ਮਿਤ੍ਰ ਅਨੇਕ ਇਕਸੁ ਬਲਿਹਾਰੀਆ ॥ ਸਭ ਗੁਣ
 ਕਿਸ ਹੀ ਨਾਹਿ ਹਰਿ ਪੂਰ ਭੰਡਾਰੀਆ ॥ ੪ ॥ ਚਹੁ ਦਿਸਿ ਜਪੀਐ ਨਾਉ ਸੁਖਿ
 ਸਵਾਰੀਆ ॥ ਮੈ ਆਹੀ ਓੜਿ ਤੁਹਾਰਿ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀਆ ॥ ੫ ॥ ਗੁਰਿ ਕਾਢਿਓ
 ਭੁਜਾ ਪਸਾਰਿ ਮੋਹ ਕੂਪਾਰੀਆ ॥ ਮੈ ਜੀਤਿਓ ਜੰਨਮੁ ਅਪਾਰੁ ਬਹੁਰਿ ਨ ਹਾਰੀਆ ॥
 ੬ ॥ ਮੈ ਪਾਇਓ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨੁ ਅਕਬੁ ਕਥਾਰੀਆ ॥ ਹਰਿ ਦਾਗਹ ਸੋਭਾਵੰਤ ਬਾਹ
 ਲੁਭਾਰੀਆ ॥ ੭ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਲਧਾ ਰਤਨੁ ਅਮੋਲੁ ਅਪਾਰੀਆ ॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਭਉਜਲੁ
 ਤਰੀਐ ਕਹਉ ਪੁਕਾਰੀਆ ॥ ੮ ॥

* * *

11. ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵਾ ਤਦ ਹੀ ਗਾਵਾ ॥ ਤਾ ਗਾਵੇ ਕਾ ਫਲੁ ਪਾਵਾ ॥ ਗਾਵੇ ਕਾ ਫਲੁ
 ਹੋਈ ॥ ਜਾ ਆਪੇ ਦੇਵੈ ਸੋਈ ॥ ੧ ॥ ਮਨ ਮੇਰੇ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਨਿਧਿ ਪਾਈ ॥
 ਤਾ ਤੇ ਸਚ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਅੰਤਰਿ ਜਾਗੀ ॥ ਤਾ
 ਚੰਚਲ ਮਤਿ ਤਿਆਗੀ ॥ ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਕਾ ਉਜੀਆਰਾ ॥ ਤਾ ਮਿਟਿਆ ਸਗਲ ਅੰਧਾਰਾ ॥

੨ ॥ ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ॥ ਤਾ ਜਮ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਭਾਗਾ ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਨਿਰਭਉ
ਪਾਇਆ ॥ ਤਾ ਸਹਜੈ ਕੈ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥ ੩ ॥ ਭਣਤਿ ਨਾਨਕੁ ਬੁਝੈ ਕੇ ਬੀਚਾਰੀ ॥
ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ ॥ ਕਰਣੀ ਕੀਰਤਿ ਹੋਈ ॥ ਜਾ ਆਪੇ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ॥
੪ ॥

* * *

12. ਗਗਨ ਮੈ ਬਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ ॥ ਧੁਪੁ
ਮਲਆਨਲੇ ਪਵਣੁ ਚਵਰੇ ਕਰੇ ਸਗਲ ਬਨਰਾਇ ਫੂਲੰਤ ਜੋਤੀ ॥ ੧ ॥ ਕੈਸੀ ਆਰਤੀ
ਹੋਇ ਭਵ ਖੰਡਨਾ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ ॥ ਅਨਹਤਾ ਸਬਦ ਵਾਜੰਤ ਭੇਰੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਸਹਸ ਤਵ ਨੈਨ ਨਨ ਨੈਨ ਹੈ ਤੋਹਿ ਕਉ ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ ਨਨਾ ਏਕ ਤੋਹੀ ॥ ਸਦਾ ਪਦ
ਬਿਮਲ ਨਨ ਏਕ ਪਦ ਗੰਧ ਬਿਨੁ ਸਹਸ ਤਵ ਗੰਧ ਇਵ ਚਲਤ ਮੋਹੀ ॥ ੨ ॥ ਸਭ
ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥ ਤਿਸ ਕੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ ॥ ਗੁਰ
ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਆਰਤੀ ਹੋਇ ॥ ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਮਲ ਮਕਰੰਦ
ਲੋਭਿਤ ਮਨੇ ਅਨਦਿਨੇ ਮੋਹਿ ਆਹੀ ਪਿਆਸਾ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਲੁ ਦੇਹਿ ਨਾਨਕ ਸਾਰਿੰਗ
ਕਉ ਹੋਇ ਜਾ. ਤੇ ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਵਾਸਾ ॥ ੩ ॥

24.1 Vocabulary

Because the language of the Guru Granth Sahib is somewhat different from modern standard Panjabi, the words from this unit will not be included in the final glossary. They are arranged here according to the numbered selections.

NOTE: The endings -ਉ and -ਇ added to words is characteristic of this dialect, as it is of other medieval Hindi dialects as well. In general, these endings have no meaning and words with them have not been listed if they appear without the endings in the Glossary.

The present participle here may take the endings -ਤਾ, -ਤੇ etc., or -ਤ, instead of the Panjabi endings -ਦਾ, -ਦੇ etc. The simple present -ਦਾ ਹੈ is frequently contracted to -ਐ, for example ਚੀਨਿਦਾ ਹੈ "recognizes" becomes ਚੀਨਿਐ .

The ending -ਇ frequently appears appended to the stem form of a verb, with no change of meaning. The stem may represent either the perfect participle, "having ..." (normally stem + ਕੇ, for example ਦੇ ਕੇ, ਦੇ, here ਦੇਇ), or the singular imperative (for example ਜੰਮਾ, here ਜੰਮਾਇ).

The hortative ending -ਈਏ frequently appears as -ਈਐ.

1. ਅਪਰੰਪਰੇ unlimited, Lord, God	ਸੁਤੇ = ਸੁਤ ਓ and son
ਆਸ਼ੁਮਾਈ hermitage (f.)	ਹਰਿ Lord, Krishna (m.)
ਆਤਮੈ=ਆਤਮਾ ਮੈ in the soul	ਕਮਲੁ lotus (m.)
ਆਪਾਉ you yourself	ਕਰੇ karma, steps (m.)
ਇਵ only	ਕਾਹੇ for what reason, why?
ਸਖਾਇਆ friend (m.)	ਕਾਲਤੁ at all times
ਸੰਗ੍ਰਹਣਾ to collect	ਕਿਰਖਾ weeding out (m.)
ਸਗਲ all, whole	ਖੋੜਾ trap (m.)
ਸਪਤਾਹਰੇ weekly	ਗਰਬ = ਗਰਵ pride (m.)
ਸਲਿਲ water (m.)	ਚੀਨਣਾ to recognize
ਸਾਰਨਾ to set, make (a trap)	ਜਪੁ ਤਪੁ austere devotion (m.)
ਸਾਰੀਗ ਪਾਣੀ in whose hand is
the whole world, one who
rears the whole world,
Vishnu, God	ਤਜਣਾ to renounce
	ਤਾਰਨਾ to take across

ਧਿਆਈ meditation (m.)	ਬਿਖੈ lust, desire (m.)
ਨਿਤ every day	ਬਿਗਸਣਾ to flourish, bloom
ਨਿਰਬਾਣੀ pertaining to Nir- va:N (adj.)	ਮਧੁ = ਮਧੁਰ
ਪਦੁ position (m.)	ਮੂੜਨਾ to fool
ਪਾਵਸਿ will get	ਮੈ in
ਬਾਸਰੈ daily	ਰਹਾਉ refrain (m.)
ਬਿਕਾਰ defect, perversion (m.)	ਰਿਦੈ = ਰਿਦਾ
2. ਅੰਤਰਿ heart (m.)	
ਅਨਦਿਨੁ endless, eternal	ਦਰਗਹ shrine (m.)
ਸਹਜਿ = ਸਹਿਜੇ	ਦਿੜਾ ਉਣਾ = ਦਿੜਾਉਣਾ
ਸਚਿ truly	ਧਿਆਉਣਾ to meditate upon
ਸਜਾਉਣਾ to decorate	ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ the (valuable) thing, i.e. the Lord's name
ਸਮਾਉਣਾ to be contained in	ਨਿਰਮਲ pure, clean
ਸਾਚਾ truth (m.)	ਨਿਵਾਰਨਾ to keep off
ਸੁਖੁ happiness (m.)	ਪਿਆਰੁ ਧਰਨਾ to love
ਹਉਮੈ egoism (m.)	ਬਾਣੀ speech (f.)
ਕਮਾਵਣਾ = ਕਮਾਉਣਾ	ਬਿਨਸਣਾ to decay, to be ruined
ਕਰੇ = ਕਰਕੇ	ਬਿਨੁ = ਬਿਨਾ
ਕਿਨੈਨ no-one	ਬਿਰਥਾ uselessly, vainly
ਕਿਰਪਾ mercy (f.)	ਭਾਉ = ਭਾਵ
ਗਵਾਇ wasted, spent, lost	ਮਨਿ in heart
ਗੁਰ = ਗੁਰੁ = ਗੁਰੂ	ਮੁਖ face, mouth, speech (m.)
ਚੁਕਾਉਣਾ to do away with, to cause to perish	ਮੋਖਦੁਆਰੁ door, gate to salvation (m.)
ਜਾਸਨਿ therefore	ਲਿਵ devotion, affection (f.)
	ਵਿਚਹੁ in the middle
3. ਅਸਾੜਾ = ਸਾਡਾ	
ਉਪਾਉਣਾ to make, bear, give birth	ਓਟ protection, shelter (f.)
	ਸਭਨੀ = ਸਭਨਾ

ਸਭਿ = ਸਭੀ	ਤੁਧੁ = ਤੁਧੁ thee
ਸਤਿਲਾਉਣਾ to be pacified, to become calm, find solace	ਤੁਮਰਾ = ਤੁਹਾਡਾ
ਕਾੜਾ worry (m.)	ਬੰਧਪੁ friend, brother
ਕਿਛੁ = ਕੁਝ	ਬਿਖਾਰਨਾ to scatter
ਕੇਹਾ of what kind?	ਭਉ fear, danger (m.)
ਜਿਤੁ ਜਿਤੁ whatever, whoever	ਭੁਤਾ = ਭਰਾ
ਜੀਅ ਜੰਤ animate beings (m. pl.)	ਭਾਣਾ desire (f.)
ਜੀਉ = ਜੀਵ, ਜੀਅ	ਮਾਣਾ = ਮਾਣ
ਤਾ indeed	ਰਾਖਾ keeper, protector (m.)
ਤਿਤੁ ਤਿਤੁ that and that	ਵਾਧਾਈ = ਵਧਾਈ
4. ਅਉਰੁ and	ਗੁਰਮੁਖਿ devotee (m.)
ਅਹਿਨਿਸਿ always, day and night	ਜਨ devotee (m.)
ਅਤੀਤਾ free from	ਤਾ ਤੇ from that
ਅਪਮਾਨ disgrace (m.)	ਤਿਆਗਣਾ to renounce
ਉਸਤਤਿ praise, worship (f.)	ਤਿਨਿ he
ਸੰਗਤਿ = ਸੰਗਤ company (f.)	ਦੁਰਜਨ evil person (m.)
ਸਮ equal	ਦੇਉ = ਦੋਵੇਂ
ਸਾਧੋ = ਸਾਧੁ	ਦੋਨੇ = ਦੋਵੇਂ
ਸੋਗ sorrow (m.)	ਮਾਨੁ = ਮਾਣ
ਹਰਖ happiness (m.)	
5. ਅਮੋਲਕ invaluable, priceless	ਤੁਸ਼ calamity (m.)
ਸ ਰਨਿ shelter (f.)	ਤਾਹਿ his, of that
ਸਿਮਰਤ capable, strong, force- ful	ਤੁਮ = ਤੁਸੀਂ
ਕੋ of, to	ਦੀਨ ਬੰਧ friend of the poor (m.)
ਗਜ elephant (m.)	ਪਤਿਤ fallen, sinful
ਗੋਬਿੰਦ Krishna, Lord (m.)	ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ redeemer of the fallen

- ਪੰਥ path (m.)
 ਪੁਨੀਤ pious
 ਫੁਨਿ again, then
6. ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ reciting, remembering (again & again)
 ਹਰਨਾ to take away
 ਹੀਅੰ heart (m.)
 ਕਸਮਲ sin (m.)
 ਕਛੂ = ਕੁਝ
 ਕਰੁਨਾਮੈ compassionate Lord!
 ਜਗਤਿ = ਜਗਤ world, universe (m.)
 ਜਾਸ whose
 ਦੀਨ ਦਇਆਲ merciful to the poor
 ਦੇਹ body (f.)
 ਨਹ = ਨਹੀਂ
7. ਅਗਿਆਨੀ ignorant
 ਸਤਿਗੁਰ (ਸਤਿਗੁਰਿ) true teacher, God (m.)
 ਹੀਅਰੈ heart (m.)
 ਹੇਰਨਾ to see
 ਕੇਰਾ, ਕੇਰੀ = ਦਾ, ਦੀ
 ਚੰਗੇਰਾ good
 ਧੁਰਿ all the way, exact
 ਨੈਨਹੁ by, with eyes
 ਪ੍ਰਭ (ਪ੍ਰਭੁ) Lord (m.)
 ਪ੍ਰਾਣ = ਪ੍ਰਾਣ life, breath (m. pl.)
 ਪਾਧਰੁ guest (m.)
 ਪੁਰਖੁ man (m.)
- ਬਿਸਰਾਉਣਾ to forget
 ਮਾਨਸ = ਮਾਣਸ here: human (adj.)
 ਮੁਕਤਿ salvation (f.)
- ਨਰ man (m.)
 ਪਰੁ fall! (imperative)
 ਪਾਰਿ ਉਤਰਨਾ to go across
 ਪਾਵਨ pious
 ਪੁਰਾਨ Pura:na (m.)
 ਬਹੁਰਿ again
 ਬੇਦ Veda (m.)
 ਭਵਸਾਗਰ ocean of the universe (m.)
 ਭੈ ਪੰਜਨ fear-destroying
 ਮੈ = ਮੈ
- ਫੇਰਾ circle, return (m.)
 ਬਿਸਰਨਾ to be forgotten
 ਬਿਬੇਕ knowledge (m.)
 ਬੁਧਿ = ਬੁਧੀ
 ਭਵਜਲਿ ocean of the world
 ਭਾਗੁ fate, fortune (m.)
 ਮਸਤਕਿ forehead (m.)
 ਮੰਦੇਰਾ worthless, bad
 ਮੂੜ stupid
 ਮੇਰੈ = ਮੇਰੇ
 ਮੇਲਣਾ to bring together, unite
 ਰੰਗੀ colored

- ਨਾਵਾ = ਨਾਇਆ
 ਲਿਖੇਰਾ written
 ਲੋਚ ਲੱਗਣਾ to desire intensely
- ਲੋਭ greed (m.)
 ਵਿਕਾਰ = ਬਿਕਾਰ
8. ਅਜਾਮਿਲ name of a sinner who on his deathbed called for his son, Na:ra:yana, The Lord Na:ra:yana heard and saved him. ਅਵਧ period, time (f.)
 ਸੰਪਤਿ wealth (f.)
 ਸੁਖਦਾਈ pleasant, giving happiness
 ਸੁਕਰ pig (m.)
 ਕਬੀਰ the poet Kabir (m.)
 ਕੁਕਰ dog (m.)
 ਗਨਿਕਾ name of a prostitute who taught her parrot to repeat God's name and thus received salvation.
 ਗ੍ਰਹ house, home (m.)
- ਜੋਨਿ = ਜੁਨ
 ਛਾਡਣਾ to give up
 ਤਉ even so
 ਤੇਉ they
 ਨਿਖੇਧ negation (m.)
 ਪਾਰਿ ਪਰੇ crossed to the other side (of the ocean of the universe)
 ਬਨਿਤਾ woman, wife (f.)
 ਬਿਧਿ Brahma (m.)
 ਬੁਡਣਾ to sink
 ਭੁਮਣਾ to wander
 ਲਾਜ shame (f.)
9. ਅਹੰਬੁਧਿ sense of egoism (f.)
 ਅੰਗ ਸੰਗ with, along with
 ਅਨਿਕ = ਅਨੇਕ
 ਅਗਢਿ knot (f.)
 ਉਧਰਨਾ to uplift, give salvation
 ਸਮਰਨ memory, remembrance (m.)
 ਸਰਬਤ੍ਰ at all places, everywhere
 ਸੁਵਨ listening (m.)
 ਸੁਧਿਰ upholder of beauty, God (m.)
 ਸੁਆਮੀ master (m.)
 ਸੇਵ servant (m.)
 ਕਟਾਖ crooked, askance look (f.)
- ਕ੍ਰਿਪਾਲ compassionate
 ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਹਰਨ destroyer of lust and anger (m.)
 ਕੇਸ਼ਵ Keśava, Lord Krishna (m.)
 ਖਲ evil man (m.)
 ਗੁਣਨਿਧਿ treasure of qualities (m.)
 ਗੁਣਮਤਿ intelligent
 ਗੋਪਾਲ rearer of cattle, Lord Krishna (m.)
 ਚਿੰਤ = ਚਿੰਤਾ
 ਚੀਰ cloth (m.)
 ਛੇਦਣਾ to pierce
 ਜਗਦੀਸ਼ master of the world (m.)
 ਜਾਚਣਾ to beg, ask for, wish

ਤਰੰਗ wave (f.)	ਬਾਸਨਾ lust (f.)
ਦਇਆ mercy (f.)	ਬਿਦਾਰਨਾ to destroy
ਦੀਨ ਬੰਧਵ friend of the poor (m.)	ਭਏ became
ਦੁਰੰਤ unquenchable (lit: whose end is far)	ਭੰਡਾਰ treasury (m.)
ਦੇਤ = ਦਿੰਦਾ	ਭਵਸਿੰਧ ocean of the universe
ਧਨਾਢਿ rich man (m.)	ਮਇਆ mother (f.)
ਧਰਣੀਧਰ holder of the earth (m.)	ਮਹੁਰਤ auspicious moment, period of one hour and forty-eight minutes (m.)
ਧੀਰ courageous	ਮਕਰੰਦ lotus (m.)
ਨਰਹਰਿ God--refers to God's in- carnation in the form of a lion-headed man in order to save a devotee (m.)	ਮਦਮੋਹ ਦਹਨ burner of pride and attachment (m.)
ਨਾਸ destruction (m.)	ਮਿਥਨ sexual intercourse, lust (m.)
ਨਾਥ Lord, master (m.)	ਮੁਰਾਰਿ Lord, Krishna (m.)
ਨਿਰੰਕਾਰ God!	ਮੁਵਧ stupid
ਪਤਿ = ਪਤ honor (m.)	ਮੇਟਣਾ to destroy
ਪਤਿਤ ਉਧਾਰ uplifter of the fallen (m.)	ਰਸਨ tongue (f.)
ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ = ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ	ਰਜ dust (f.)
ਪਰਤੀਤਿ devotion, love (f.)	ਰਮਣੰ being, existing (adj.)
ਪਰਮਹੰਸਰ ascetic of the highest order, supreme soul (m.)	ਰਿਦਮੰਤ man of heart (m.)
ਪਰਮਾਨੰਦ supreme bliss, God (m.)	ਰੀਤਿ = ਰੀਤੀ
ਪੁਰਖ ਅਨੰਤ eternal man, God (m.)	
10. ਅਸੰਖ innumerable	ਓੜਿ shelter, obstruction (f.)
ਅਕਬੁ ਕਥਾਰੀ speaker (relator) of the unspeakable (m.)	ਸੰਤਾਹ saints (m. pl.)
ਅਨੂਪ unique	ਸਰਬ ਸਾਧਾਰੀਆ belonging to all people
ਅਮੋਲੁ priceless	ਸਰਬ ਨਿਧਾਨੁ abode of all (m.)
ਆਹੀ = ਸੀ	ਸਵਾਰੀ mender (m.)
ਇਕਸੁ lonely, single, one	ਸੇਈ, ਸੋਈ he (only)
ਉਬਾਰਨਾ to save (from drowning), to uplift, raise up	ਸੋਭਾਵੰਤ splendid, magnificent

ਹਉ egoism (m.)	ਪਾਇ foot, feet (m.)
ਹਾਰਨਾ to be defeated	ਪੂਰ = ਪੂਰਨ
ਕਹਉ ਪੁਕਾਰੀਆ said loudly	ਬਲਿਹਾਰੀ sacrifice (f.)
ਕਾਢਣਾ = ਕੱਢਣਾ	ਬਾਹ power (f.)
ਕਿਰਪਾਰਨਾ to bestow mercy upon	ਭਉਜਲੁ = ਭਵਜਲਿ
ਕੀਏ = ਕੀਤੇ	ਭੰਡਾਰੀ treasurer (m.)
ਕੂਪਾਰ ocean (m.)	ਭੁਜਾ arm (f.)
ਚਹੁ ਦਿਸਿ all four sides	ਭੈਹਾਰੀ destroyer of fear (m.)
	ਮੋਹਨਲਾਲ Lord, Krishna (m.)
ਜੀਤਣਾ to win	ਰਤਨੁ jewel (m.)
ਡਰਾਉਣਾ to frighten	ਲਧਣਾ to seek
ਤੁਹਾਰਿ = ਤੁਹਾਡਾ	ਲੁਡਾਰੀ weak, tailless
ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਰੀਆ showed	ਲੇਹੁ ਉਬਾਰੀਆ saved
ਪਸਾਰਨਾ to spread out	ਵਾਰੀ devoted
11. ਅੰਧਾਰਾ darkness (m.)	ਚੰਚਲ fickle
ਆਪੇ by itself	ਤਾ that
ਉਜੀਆਰਾ light (m.)	ਤਿਸ post-positional of ਸੋ, him
ਕਰਣੀ = ਕਰਨੀ	ਨਿਰਭਉ fearless
ਕਾ = ਦਾ	ਬਚਨੀ saying (f.)
ਕੀਰਤਿ fame (f.)	ਬੀਚਾਰੀ thoughtful
ਕੈ = ਕਰਕੇ	ਬੁਝਣਾ = ਬੁੱਝਣਾ
ਕੋ who?	ਭਣਤਿ says
ਗਾਵਾ = ਗਾਇਆ	ਭਾਗਣਾ to run away
ਜਮ Ya:ma, God of Death (m.)	ਭਾਵਾ past participle of ਭਾਣਾ
ਜਾ = ਜੋ	ਭਾਣਾ to like, to please
ਜਾਗਣਾ to awake, to take place	ਮਹਿ = ਮੈ
	ਮਤਿ (ਮਤ) intellect, sense (f.)

12. ਅਨਹਤਾ ਸ਼ਬਦ words (the sounds ਦੀਪਕ lamp (m.)
of prayer) which can be heard ਯੂਪੁ incense (f.)
in all directions. (m.)
- ਅਨਦਿਨੈ for a long time ਨਨ no
ਸਹਸ thousand(s) ਨੈਨ = ਨੈਣ
- ਸਾਰੰਗ a bird which drinks only ਪਦ foot (m.)
rain-water and only in one ਪਵਣੁ wind, air, breeze (f.)
ਰੋਇ = ਹੁੰਦਾ ਹੈ /season (m.)
- ਕਉ = ਠੰ ਪਿਆਸਾ thirsty
ਕੈਸੀ of what kind? ਫੁਲੰਤ pleasing
- ਗਗਨ sky (m.) ਬਨਰਾ bridegroom (m.)
ਗੰਧ scent (f.) ਬਿਮਲ pure
- ਚੰਦੁ moon (m.) ਭਵ ਖੰਡਨਾ breaking through the
ਚਵਰੋ whisk, used in ritual (m.) ਭੇਰੀ kettle-drum (f.)
ਚਾਨਣਿ light (m.) ਮਲ ਆਨਲ spring breeze (f.)
- ਜਨਕ as if ਮੋਹਣਾ to attract
ਜੋਤੀ light (m.) ਮੋਤੀ pearl (m.)
ਤਵ thy ਰਵਿ sun (m.)
- ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ circle, group of ਲੋਭਿਤ attracted
stars (m.) ਵਾਜੰਤ being played
ਤੇਹਿ the same
ਥਾਲੁ large metal platter (f.)

GLOSSARY

The NOTE preceding the Glossary of the Panjabi Reader--Level I, which is reprinted at the end of this Glossary, applies here also with regard to alphabetical order and the notation of Hindi and Urdu cognates.

ਅੰਸ਼ part (m.)	ਅਖਲਾਕੀ criminal
ਅਸਹਿ intolerable [asahya]	ਅਖਵਾਉਣਾ to cause to say, to cause to be called [kahla:na:]
ਅਸਤ (sun)set (m.)	ਅਖਾਣ saying (m.) [kathan]
ਅਸਥਾਨ place (m.) [stha:n]	*ਅਖੀਰ ਸਦੇ at last
ਅਸਥੂਲ concrete [sthu:l]	*ਅਖੇ oh!
ਅਸਬਾਬ luggage (m.)	ਅੰਗ body (m.)
ਅਸੰਭਵ impossible	ਅੱਗ fire (f.) ਅੱਗ ਲੱਗਣਾ to catch fire [a:g]
ਅਸਮਰਥ unable [asamarth]	ਅਗਰਗਾਮਤਾ progressiveness (f.) [agra:-
ਅਸਰਦਾਰ influential	ਅਗਰਗਾਮੀ progressive [agraga:mī:]
ਅਸਲੀਅਤ reality (f.)	ਅਗਲਾ next
ਅਸ਼ੋਕ ਵਾਟਿਕਾ Aśok Garden, where Sita was placed by Ra:vaNa	ਅਗਿਆਨਤਾ ignorance (f.) [ajñā:ta:]
ਅਹਿ aye! [e]	ਅੰਗੂਰ grape (m.)
ਅਹਿਸਾਸ awareness (m.)	*ਅੱਗੇ-ਵਧੂ progressive, forward-looking
ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ to realize	ਅਚੇਤ unconscious
ਅਹਿਦਨਾਮਾ treaty (m.)	ਅਛੂਤਾ untouched, unique
ਅਹਿਲ inhabitant (m.)	ਅਛੋਹ untouched
ਅਹਿਲਕਾਰ official (m.)	ਅਜ਼ਾਰ difficulty, pain (m.)
ਅਹੁਤੀ sacrifice (f.) [a:huti]	ਅਜਿਹਾ such [aisa:]
ਅਕਸ reflection (m.)	ਅਜੀਬ strange
ਅਕਹਿ unspeakable [akathya]	ਅਜੇ ਤੀਕ ਵੀ right up to now, as yet [abhi:/a:j tak bhi:]
ਅਕਲ intelligence (f.) [aql]	*ਅਜੋਕਾ contemporary, of today
ਅਕਾਸ਼ sky (m.) [a:ka:ṣ]	*ਅਝੱਕ fixed, unblinking
ਅਕਾਲੀ Akali, Sikh devotee (m.)	ਅਟਕਣਾ to stop
ਅਖੰਡ unbroken, continuous	ਅਟੱਲ immobile, permanent [aTall]
ਅਖੁਤਿਆਰ ਕਰਨਾ to take	ਅਟੁਟ unbroken [aTu:T]
ਅਖੁਬਾਰ newspaper (m.)	ਅਡੰਬਰ show (m.) [a:Dambar]
ਅੱਖਰ letter, word (m.) [aksar]	
ਅਖਰੋਟ walnut (m.)	

- *ਅਡਰਾ separate
 *ਅਡੋਲ fixed, not moving
 ਅਣ-ਆਈ unnatural
 ਅਣਹੋਣੀ unthinkable, unheard of (lit: which does not take place) [anhoni:]
 *ਅਣਹੋਂਦ non-existence (f.)
 *ਅਣਖ high-mindedness, self-
 *ਅਣਖਿਆਲਾ uncared for respect(m.)
 ਅਣਖੀਲਾ unbloomed [ankhila:]
 ਅਣਮੋਲ valuable, priceless [anmol]
 ਅੰਤਮ last [antim]
 ਅੰਤਰਧਿਆਨ lost, absorbed, hidden [antar-dhya:n]
 ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ international [antar-
 ਅਤ੍ਰਿਪਤੀ insatiability (f.) [ātr̥pti]
 *ਅੰਤ੍ਰੀਵ inner, mental
 *ਅੰਤਲਾ last
 ਅਤਿ excess (f.)
 *ਅਤਿਕਥਨੀ exaggeration (f.)
 ਅਤਿਥੀ guest (m.) [atithi]
 ਅਤੀ very, much [ati]
 ਅਥਾਹ deep, limitless, immeas-
 ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ behind doors urable
 ਅੰਦਰ-ਦਰਸ਼ਨ introversion (m.)
 ਅੰਦਰਲਾ inner [antar-darśan]
 ਅੰਦਾਜ਼ guess (m.)
 ਅਦਾਲਤ court (f.)
 ਅਦੁਤੀ unique [adviti:ya]
 ਅੰਦੋਲਨ movement (m.) [a:ndolan]
 ਅਧ ਖੜ middle-aged [adheR]
 *ਅਧ-ਮੀਟੀ half-closed
 *ਅਧਵਾਟ halfway (m.)
 ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ one who has blind
 faith [andh-viśva:si:]
 ਅਧਾਰ base, basis (m.) [a:dha:r]
 ਅਧਿਆਤਮਕ spiritual [a:dhya:tmik]
 ਅਧਿਆਪਕ teacher (m.) [adhya:pak]
 ਅਧਿਐਨ study (m.) [adhyayan]
 ਅਧੀ ਰਾਤ midnight (f.) [a:dhi: ra:t]
 ਅਧੋਗਤੀ downfall (f.) [adhogati]
 ਅਨ-ਜਲ food and water (m.) [ann-jal]
 ਅਨਜਾਣ innocent [anja:n]
 ਅਨੰਦ-ਰੀਤੀ happy ceremony (f.) [a:nand-
 ਅਨਿਆ other [anya] ri:ti]
 ਅਨਿਸਚਿਤ uncertain [aniścit]
 *ਅਨੁਸਾਰੀ follower (m.)
 ਅਨੁਕੂਲ agreeable, according to
 ਅਨੁਕੂਲਤਾ agreeability (f.)
 ਅਨੁਭਵ experience (m.)
 ਅਨੁਵਾਦ translation (m.)
 ਅਨੇਕ many
 ਅਨੇਖਾ strange, peculiar
 ਅਪਭਰੰਸ਼ Apabhramśa language
 ਅਪਰਾਧ crime (m.)
 *ਅਪੜਨਾ to reach
 ਅਫਸਰ officer (m.)
 ਅਫ਼ਸੋਸ sorrow, regret (m.)
 ਅਫ਼ਗਾਨ Afghan (m.)
 *ਅੰਬਣਾ, ਅੰਬ ਜਾਣਾ to become irritated
 *ਅੰਬਰੀ sky-blue, pertaining to the
 sky (adj.)
 *ਅੰਬੜੀ mother (f.) ਅੰਬੜੀ ਜਾਇਆ true
 brother (m.)
 ਅਬੋਧ innocent
 ਅਭਿਨਯ acting (m.)
 ਅਭਿਮਾਨ pride (m.)
 ਅਭਿਲਾਖੀ wishing, desirous [abhila:-
 si:]
 ਅਮਨ peace (m.)
 ਅਮਰ immortal
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ nectar (m.) [amṛt]
 ਅਮਲੀ drug addict (m.)
 ਅਮਾਨਤ deposit, thing given in trust
 (f.)
 ਅਮਿਟ eternal
 ਅਮੀਨ commissioner (m.)

- ਅਮੀਰੀ richness, riches, wealth, nobility (f.)
- *ਅਮੁਕ unending, inexhaustible
- ਅਰਕ juice, spirits (m.) [arq]
- ਅਰਥਾਤ that is [artha:t]
- ਅਰਦਾਸ request (f.)
- ਅਰਧ half ਅਰਧ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ half century (f.) [ardha-śata:bdi:]
- ਅਰਮਾਨ longing (m.)
- ਅਰਾਮ ਤਲਬ luxury-loving, lazy [a:ra:mtalab]
- ਅਲੰਕਾਰਕ decorative, using many figures of speech [a:lanka:-rik]
- ਅਲੱਗ separate [alag]
- ਅਲਮਾਰੀ wardrobe (f.)
- *ਅਲੋਪ hidden [lupta]
- ਅਵੱਸ਼ surely, of course [avaśya]
- ਅਵੱਲ (ਅਵੱਲ) first, on the top [avval]
- *ਅਵੱਲੀ best
- *ਅਵੇਸਲਾ careless
- ਆ
- ਆਸ਼ਾ intention (m.) [a:śaya]
- ਆਸਾਨੀ ease (f.)
- ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ hopeful, optimistic
- *ਆਹਰ worry (m.)
- ਆਹਾਰ food (m.)
- *ਆਹੂ defect (m.) ਆਹੂ ਲਾਹਣਾ to be massacred
- ਆਕ੍ਰਸ਼ਕ attractive [a:karṣak]
- ਆਕੜਨਾ to strut ਆਕੜਕੇ proudly [akaṛna:]
- *ਆਖ call, word, saying (f.)
- ਆਖ਼ਰੀ last
- *ਆਖ ਵੇਖ search (f.)
- ਆਗ੍ਰਹਿ insistence (m.) [a:graha]
- ਆਗਿਆ command (f.) [a:jñā:]
- ਆਚਰਨ conduct (m.) [a:caran]
- ਆਚਾਰ conduct (m.)
- ਆਤਸ਼ fire (f.)
- ਆਤਮ-ਸੰਘਰਸ਼ self-struggle (m.)
- ਆਤਮਕ spiritual [a:tmik] [a:tm-sangharṣ]
- ਆਤਮਾ soul (f.)
- ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ fireworks (f.)
- ਆਦਤ habit (f.) ਆਦਤ ਪਾਉਣਾ to form a habit
- ਆਦਰ respect (m.)
- ਆਦਿਕ etcetera [a:di]
- ਆਧਾਰ base, basis (m.)
- ਆਧੁਨਿਕ modern
- ਆਨ prestige (f.)
- *ਆਪਮਤੀ (him)self, on his own
- *ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ by (it)self, spontaneously
- ਆਪੂੰ (him)self [a:p hi:]
- ਆਮ general ਆਮ ਕਰਕੇ generally
- ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ generally [a:m taur se]
- ਆਮਦ income (f.)
- ਆਮਦਨ income (f.) [a:mdani:]
- ਆਰਸੀ mirror-set ring (f.)
- ਆਰਤੀ ritual of worship, worship (f.)
- ਆਰਥਕ (ਆਰਥਿਕ) economic [a:rthik]
- ਆਰੰਭ = ਅਰੰਭ
- *ਆਰਾਈ adornment (f.)
- ਆਰੀਆ Aryan (m.) ਆਰੀਆ ਵਰਤ land of the Aryans, India [a:ryavarta]
- ਆਲਾ niche (m.)
- ਆਲੋਚਕ critic (m.)
- ਆਲੋਚਨਾ criticism (f.)
- ਆਵਾਜਾਈ arrival and departure (f.)
- ਆਵਾਜਾਵੀ transportation, commuting (f.)
- ਐ
- ਐਟਮ atom bomb (m.)
- ਐਂਠਣਾ to become stiff, to strut
- *ਐਤਾ so much [itna:]
- *ਐਤਕਾ this one, of this time

- *ਅੰਤਕੀ now, this time
 ਅੰ ਇਨਕਾਰ refusal (m.) [inka:r]
- *ਅਕੜ miserable condition (f.)
 *ਅਖਾ-ਸੌਖਾ difficult & easy
 *ਅਖਿਆਈ rumor (f.)
 ਅਰਤ woman (f.)
 ਅਲੀਆ Muslim saint (m.) [auliya:]
 ਇ ਈਸਵੀ A.D., Christian Era (f.)
- *ਇਆਣਾ innocent
 ਇਸ਼ਕ love
 ਇਸਤ੍ਰੀ woman (f.) [stri:]
 ਇਸ਼ਨਾਨ ritual bath (m.) [sna:n]
 ਇਸ਼ਾਰਾ sign, indication, hint
 ਇਹਤਰਾਮ respect (m.)
 ਇੱਕਠ gathered
 ਇੱਕ ਦਮ right away, at that moment
 *ਇਕਲਵੰਜਾ retirement, privacy (m.)
 ਇਕੱਲਾ ਇਕੱਲਾ each [akele akele]
 ਇਕਲਾਪਾ loneliness (m.) [ake-
 ਇਕ ਵੇਰ once [ek ba:r]
 ਇਕਾਗੀ one act (play) (m.) [ek-
 ਇਖਲਾਕੀ moral
 ਇੱਛਾ desire (f.)
- *ਇੰਜ thus, the same
 ਇਜਾਜ਼ਤ permission (f.)
 ਇੰਟਰ Intermediate examination,
 after 2 years of college
 ਇੰਤਜਾਮ management, arrangement
 ਇਤਬਾਰ trust, belief, faith (m.)
 ਇਤਰਾਜ objection (m.)
 ਇਤਿਹਾਸ history (m.)
 ਇਤਿਹਾਸਕ historical [aitiha:sik]
 ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ historian (m.)
- *ਇਥਾਈਂ this place, here
 ਇੰਦ੍ਰੀ sense (f.) [indri:ya]
 ਇਨਕਲਾਬ revolution (m.) [inqa-
 ਇਨਕਲਾਬੀ revolutionary [inqa-
 la:bi:]
- *ਇਨ ਬਿਨ exactly
 ਇਨਾਮ prize, reward (m.)
 ਇਮਤਿਹਾਨ examination (m.) [imtaha:n]
 ਇਰਦਗਿਰਦ around
 ਇਲਾਜ healing, cure, medicine (m.)
 ਈ ਈਸਵੀ A.D., Christian Era (f.)
- *ਈਸ਼ੀਆ wretched
 ਈਦ Id, a Muslim festival (f.)
 ਈਦੀ gifts given on Id (f.)
 ਈਮਾਨ religion, conviction, truth
 ਉ ਉਸਾਰੀ constructing, building (f.)
 ਉੱਕਣਾ to err [u:kna:]
 ਉੱਕਤੀ argument (f.) [ukti]
 *ਉੱਕਾ single, alone
 ਉਖੜਨਾ to be uprooted
 *ਉੱਪਲਾਉਣਾ to doze off [ũ:ghna:]
 ਉਪੜਨਾ to be uncovered
 ਉਪੜਵਾ exposed, clear
 *ਉੱਪਾ (ਉੱਪਾ) well-known
 ਉੱਚ-ਕੋਟੀ high standard (m.) [ucca-
 ਉੱਚ-ਮਧ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ upper middle class (f.)
 [ucca madhya šreNi:]
- ਉਚਾਰਨਾ to pronounce [ucca:rna:]
 *ਉਚੇਚ peculiarity, speciality (f.)
 ਉਛਲਣਾ to spring up [uchalna:]
 *ਉਛਾੜ covering (f.)
 ਉਜੜਨਾ to ruin
 ਉਜਾਗਰ illuminated, known
 *ਉੱਝ = ਉੱਜ
 ਉਠਾਉਣਾ to raise [uTha:na:]
 ਉਡਣਾ to fly, blow up ਉਡਾ ਦੇਣਾ to
 blast, to blow up [uRna:]
 ਉਤਸਾਹ courage, enthusiasm, zeal
 ਉਤਕੰਠਾ eagerness (f.) [utsa:h]

ਉਤਰਨਾ to descend, come to battle [utarna:]	*ਉੜਕ at last
ਉਤਾਰਨਾ to drop, to light	ਸੁਊਰ intelligence (m.)
ਉਥਲ ਪੁਥਲ unrest, instability, (mental) conflict [uthal puthal]	ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ Sanskrit (f.)
ਉਦਮ effort [uddyam](m.)	ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ culture (f.) [sanskriti]
ਉਦਾਹਰਣ example (m.)	ਸੰਸਕਾਰ sacrament (m.)
ਉਧਾਰ loan (m.)	ਸਸਤ੍ਰ-ਕਿਰਿਆ operation (f.) [śastra- kriya:]
ਉਨਤੀ progress (f.) [unnati]	ਸਸਤ੍ਰ inexpensive, cheap
ਉਨਾਈ weaving (f.) [buna:i:]	ਸੰਸਾਰ-ਜੇਤੂ world-conquerer [sansa:r- vijeta:]
*ਉਪ-ਸਕਤ੍ਰ deputy-secretary (m.)	ਸੰਸਾਰ-ਪ੍ਰਸਿਧੀ world-fame [sansa:r pras- iddhi]
ਉਪਜ product (f.)	ਸਹਾਈ helper (m.)
ਉਪਜਣਾ to be born [upajna:]	ਸ਼ਹਾਦਤ martyrdom (f.)
ਉਪਤਨ ਕਰਨਾ to produce [utpann]	ਸਹਾਰਨਾ to bear, tolerate
ਉਪਭਾਸ਼ਾ dialect [upbha:ṣa:]	ਸਹਿਸਰ thousand [sahasra]
ਉਪਰੰਤ after [upra:nt]	ਸ਼ਹਿਦ honey (m.) [śahad]
ਉਪਰਲਾ top (adj.) [u:parla:]	ਸਹਿਬਾਨ pl. of ਸਹਿਬ
ਉਪ੍ਰੋਕਤ above-mentioned [uprokta]	ਸਹਿਮਣਾ to hesitate, to be frightened [sahamna:]
ਉਭਾਰਨਾ to lift, raise	ਸਹਿਮਤ agreed [sahmat]
ਉਲ੍ਹਾਮ reproach, complaint (m.)	ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ safe
ਉਲਝਣ dilemma (f.) [uljhan]	ਸ਼ਹੀਦ martyr (m.)
ਉਲਟਾ opposed, upside down	ਸ਼ਹੀਦੀ martyrdom (f.)
ਉਲਟਣਾ to overturn, upset, re- veal	*ਸਹੇਲਮੰਤਾ friendliness, council of friends
ਉਲਘਣਾ to cross [la:ngḥna:]	ਸੰਕਟ calamity, trouble (m.)
ਉਲਾਦ offspring (f.) [aula:d]	*ਸਕਤ੍ਰ secretary (m.)
ਉਲੂ owl (m) ਉਲੂ ਬਣਾਉਣਾ to fool ਉ	ਸ਼ਕਤੀ strength (f.) [śakti]
ਉਸ਼ਾ dawn (f.)	ਸੰਕਲਪ resolution (m.) [sankalp]
*ਉਜ suspicion (f.)	ਸੰਕਾ doubt (f.)
ਉਠ camel (m.) [ū:T]	ਸ਼ਕਾਇਤ complaint (f.) [sika:yat]
*ਉਣ deficiency (f.)	ਸੰਕੇਤ indication (m.)
*ਉਣਤਾਈ lack (f.)	ਸੰਕੋਚ hesitation (m.)
ਉਫਾਨ boiling over (m.) [ufa:n]	ਸ਼ਖਸੀਅਤ personality (f.)
ਉਲਜਲੂਲ nonsensical	*ਸਖਣੀ ਰਹਿਣਾ to be tied, woven
ਉ	ਸੰਖਿਆ number (f.) [sankhya:]
*ਉਦੇ at that time	ਸੰਖੇਪ summary (m.) [sakṣep]
ਉਪਰਾ other, stranger [apar]	ਸੰਗ companionship (m.)
	ਸੰਗਠਨ organization (m.)

- *ਸੰਗਣਾ to be ashamed ਸਪੇਰਾ snake charmer (m.)
ਸੁਗਨ auspicious event, omen *ਸਫ਼ row (f.)
ਸੰਗਮਰਮਰ marble (m.) (m.) [śagun] ਸਫ਼ਰ journey (m.)
ਸੰਗ੍ਰਿਹ collection (m.) [sangrah] ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ travelogue (m.)
ਸੰਗੀਤ-ਮਈ musical [sangi:mayi:] ਸਫਲ successful
ਸੰਗੀਤ-ਨਾਟ musical play (m.) ਸਫ਼ਾਈ ਪਸੰਦ clean-minded
*ਸਗੋਂ even [sangi:t na:tya] ਸਫ਼ਾਰਸ਼ recommendation (f.) [sifa:riś]
ਸੰਘਰਸ਼ struggle (m.) ਸਫ਼ਾਲ outer wall of a city or fort
ਸਚਾਈ truth (f.) (f.) [fasi:l]
ਸਚੇਵਰ lake, pond, pool, tank (m.) ਸ਼ਬਦ word (m.)
ਸਜਣਾ to decorate oneself [sajna: ਸ਼ਬਦ-ਚਿਤਰ word-sketch (m.)
ਸਜਣਾ to become, suit, fit ਸੰਬੰਧ relation (m.)
ਸੰਜਮ abstinence, sobriety (m.) ਸੰਬੰਧਕ relative word (m.)
ਸੰਜਮੀ abstemious / [sañyam] ਸੰਬੰਧਤ related [sambandhit]
*ਸਜਰਾ fresh ਸੰਬੰਧੀ relative (m.)
ਸਜਾ punishment (f.) ਸਬਰ-ਸੁਕਰ resignation (m.) lit:
*ਸਟ blow (f.) endurance and thanks
ਸਤ truth, strength (m) ਸਤ ਧਰਮ ਸਬੂਤ proof (m.)
true religion [satyadharm] *ਸਭਨਾ all
ਸਤਯੰ truth (m.) [satyam] ਸੰਭਲਣਾ to be supported, to stand
ਸਤਿਕਾਰ respect, welcome (m.) firm
ਸਥਾਨ = ਅਸਥਾਨ / [satka:r] *ਸਭਿਆਚਾਰਕ civilized [sabhya:carak]
ਸਥਾਨਕ, ਸਥਾਨਕੀ local [stha:ni:y] ਸਭੀ = ਸਭ ਹੀ
ਸਥਿਤੀ situation (f.) [sthitil] ਸਮਸਿਆ problem (f.) [samasya:]
*ਸਦ call (f.) ਸਮਕਾਲੀ contemporary [samka:li:n]
*ਸਦਕਾ sacrifice, charity (m.) ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਣਾ to be understood
ਸਦਮਾ shock (m.) *ਸਮਤੁਲਨਾ equality (f.)
ਸਦੀ century (f.) ਸਮਰਾਟ emperor (m.)
ਸੰਦੇਸ਼ਾ message (m.) ਸਮਾਉਣਾ, ਸਮਾ ਜਾਣਾ to be dissolved,
*ਸੰਧਰ desire, enthusiasm (f.) ਸਮਾਚਾਰ news (m.) /to die [sama:na:]
*ਸੰਨੁ space, distance (m.) ਸਮਾਜਵਾਦੀ socialist (m. & adj.)
ਸਨੇਹ affection (m.) ਸਮਾਧੀ meditation (f.) [sama:dhi]
ਸੱਪ snake (m.) [sã:p] ਸਮਾਨ equal, like
ਸੱਪਣੀ snake (f.) [sarpNi:] ਸਮਾਪਤ ended
ਸਪਤ-ਸਿੰਧੁ land of 7 rivers (7) ਸਮਾਲੋਚਕ critic (m.)
ਸੰਪੂਰਨ total, complete [sampu:rN] ਸਮਿਆਨ goods, furniture, appurten-
ances (m.) [sa:ma:n]

- ਸਮਿਗਰੀ material (f.) [sa:magri:] *ਸਰੂ fir tree (m.)
- ਸਮੁੱਚਾ (ਸਮੁੱਚਾ) whole [samu:ca:] *ਸਰੂਟਾ reed plant (m.)
- ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ on the whole [samu:ce taur se] *ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਘੋਲ class-struggle (m.)
- ਸਮੁੰਦਰ sea (m.) [samudra] ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ class-less society (m.)
- ਸਮੁੰਦਰੀ of the sea [samudri:] *ਸੁਰੇਮ used with ਪਰੇਮ
- ਮਸ਼ੁਹਕ collective [sa:mu:hik] *ਸਰੋਦਾ pertaining to a particular music
- *ਸਮੂਹ-ਬਣਤਰ group organization, arrangement (f.) ਸੁਰੋਮਣੀ most prominent [śiromaṇi:]
- ਸਮੇਤ including, with ਸਲਤਨਤ kingdom (f.)
- ਸਰਹੰਦ (great) India (m.) *ਸਲਾਹਣਾ to praise [sara:hna:]
- ਸਰਹੰਦੀ of the frontier [sarhind] ਸੁਲਾਘਾ-ਯੋਗ praise-worthy [śla:gha:-yogya]
- ਸਰਾਣਾ pillow, head of a bed [sira:hna:] ਸਲਾਮ salute, greeting (m.)
- ਸਰਗਰਮ heated, hot [sargarm] ਸਲਾਮਤੀ safety (f.)
- *ਸਰਘੀ food eaten early in the morning during Ra:mada:n (f.) ਸਲਾਮੀ salute (f.)
- *ਸਰਚਣਾ to be distributed ਸਲੀਕਾ manner, etiquette (m.)
- *ਸਰਜਾ fresh, freshly ਸਲੂਕ treatment (m.)
- ਸਰਦੀ winter (f.) ਸਲੋਕ Sanskrit couplet (m.) [ślok]
- ਸੁਰਯਾਲੂ devotee (m.) [śraddha:lu] ਸਵਦੇਸ਼ੀ native [svadeśi:]
- ਸੁਰਯਾਵਾਨ devoted [śraddha:va:n] ਸੰਵਰਣਾ to improve oneself
- ਸੁਰਨਾਰਥੀ refugee (m.) [śarNa:r-/thi:] ਸਵਰਾਜ self-rule, independence (m.) [svara:j]
- ਸਰਪਟ gallop (f.) ਸਵਾਇਆ one and a quarter times, plenty [sava:ya:]
- ਸਰਬੰਗੀ all around, in all parts [sarva:ngi:] ਸਵਾਉਣਾ to cause to be sewn [sīva:na:]
- *ਸਰਬਤ all ਸਵਾਰਥ (ਵਸ) (due to) selfishness (m.) [sva:rth-vaś]
- ਸਰਮਾਏਦਾਰ capitalist (m.) ਸਵਾਰੀ passenger (f.)
- ਸੁਰਮਾਣਾ to be shy [śarma:na:] ਸਵੀਕਾਰ accepted
- ਸਰਲ simple ਸਵੈ-ਇੱਛਿਆ-ਪੂਰਬਕ willingly [svēccha:-pu:rvak]
- ਸਰਾਹਣਾ praise (f.) [sara:hna:] ਸਵੈਸਨਮਾਨ self-respect (m.) [svasama:n]
- ਸਰਾਹਣਾ = ਸਰਾਣਾ ਸਵੈ-ਸੁਰਯਾ self-reverence (f.) [sva-śraddhna:]
- ਸੁਰਾਬ wine, liquor (f.) ਸਵੈਬਰ custom by which a girl selects her own husband [svayambar]
- ਸੁਰਾਬੀ alcoholic (m.)
- ਸੁਰਾਰਤ naughtiness (f.)
- ਸੁਰਾਰਤੀ naughty
- ਸੁਰੀਰ body (m.)

- ਸੜਕ road (f.)
 ਸੜਨਾ to decay, rot
 ਸਾਇੰਸਦਾਨ scientist (m.)
 ਸਾਇਰ poet (m.) [ša:yar]
 ਸਾਇਰਾਨਾ poet's, poetic
 [ša:yra:na:]
 ਸਾਇਰੀ poetry (f.) [ša:yri:]
 ਸਾਈਂ God, Lord, Master (m.)
 ਸ਼ਾਹ money-lender (m.)
 *ਸ਼ਾਹ-ਸਤ-ਹੀਣ weak, without
 resolution & spirit
 ਸ਼ਾਹਸਵਾਰ good rider (m.)
 ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੀ princess (f.)
 ਸ਼ਾਹਬਜ਼ਦਾਦ son, lit: son of
 sa:hib (m.)
 *ਸ਼ਾਹ-ਰਾਹ highway, lit: royal
 path (m.)
 ਸਾਹਿਤ literature (m.) [sa:hitya]
 ਸਾਹਿਤਕ literary [sa:hityik]
 ਸਾਹਿਤ ਕਾਰ literary man, writer
 (m.) [sa:hityaka:r]
 ਸਾਹੀਆ royal [ša:hi:]
 ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ merchant, money-lender,
 rich man (m.) [sa:hu:ka:r]
 *ਸਾਕਾ remarkable event (m.)
 ਸ਼ਾਖਾ branch (f.)
 ਸਾਖੀ treatise, moral poem (f.)
 ਸਾਗਰ sea (m.)
 ਸ਼ਾਗਿਰਦ pupil, student (m.)
 ਸਾਜ਼ਸ਼ੁ conspiracy (f.) [ša:jiš]
 ਸਾਜ਼ਨਾਦਰ ਹੀ rarely
 *ਸਾਝ sharer, partner (m.)
 ਸਾਝਾ share (m.) [sa:jha:]
 ਸਾਥੀ companion (m.)
 ਸਾਦਗੀ simplicity (f.)
 ਸਾਧ ascetic (m.) [sa:dhul]
- ਸਾਧਨ means (m.)
 ਸਾਧਾਰਣ, ਸਾਧਾਰਨ ordinary, simple
 ਸ਼ਾਨਤੀ-ਯਗ prayer, sacrifice made
 for peace (m.) [ša:nti yajña]
 ਸ਼ਾਨਦਾਰ dignified, magnificent
 ਸਾਬਤ complete ਸਾਬਤ ਸਬੂਤ
 whole, firm, unbroken
 ਸਾਫ਼ clear, clean
 ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ clean
 ਸਾਫ਼-ਗੋਈ frankness (f.)
 ਸਾਮਰਾਜ empire (m.) [sa:m rajya]
 ਸਾਮਾਜਿਕ social
 ਸਾਮਾਨ goods (m.)
 *ਸ਼ਾਮੀ in the evening, evening-
 (adj.)
 ਸਾਰ grace, care (f.)
 ਸ਼ਾਲ shawl (m.)
 ਸਾਲਸ mediator, arbitrator (m.)
 *ਸਾੜਨਾ to burn, decay, rot in water
 ਸਿਆਸੀ political
 ਸਿਆਣਪ cleverness, prudence (f.)
 [sya:npan]
 *ਸਿਆਲਾ winter (m.)
 *ਸਿਆੜ furrow (m.)
 ਸ਼ਿਸ਼ੂ pupil (m.) [šišya]
 ਸਿਹਤ health (f.) [sehat]
 ਸਿਹਰਫੀ a particular kind of
 poem (f.)
 ਸਿਹਰਾ chaplet of flowers worn by
 bride & groom (m.) [sehra:]
 ਸਿਕਾ coin, impression (m.)
 ਸਿਕਾ ਮੰਨਣਾ to be greatly impressed
 ਸਿਕਾ ਜਮਾਉਣਾ to hold sway over
 ਸ਼ਿਕਾਰਾ houseboat (m.)
 ਸ਼ਿਕਾਰੀ hunter (m.)

ਸਿਖਰ top (m.) [šikhar]	*ਸੁਹੱਪਣ beauty (m.)
ਸਿਥਲਤਾ laxity, slackness (f.) [šithilta:]	*ਸੁਹੁਲ soft, tender
ਸਿਖਾਉਣਾ to teach [sikha:na:]	*ਸੁਕੜ dried, bony, weak
ਸਿਖਿਆ education, preaching(f.)	*ਸੁਖਣਾ to promise, vow, especially to God, in return for favors
*ਸਿੱਖੀ Sikh's (adj.)/[šikṣa:]	*ਸੁਖਾਵਾ pleasant
ਸਿੰਗਾਰ make-up (m.)	ਸੁਗੰਧੀ fragrance (f.) [sugandhi]
*ਸਿੱਟਾ result (m.)	ਸੁਗਲ interest, hobby (m.)
ਸਿੱਤਾਬੀ clever [sita:bi:]	ਸੁੰਘਣਾ to smell [sū:ghna:]
ਸਿਤਾਰਾ star (m.)	ਸੁੰਡ elephant's trunk (f.) [sū:D]
*ਸਿਦਕ righteousness, truth (m.)	ਸੁਤੰਤਰ independent [svatantra]
ਸਿੱਧ (ਸਿਧ) proven, simple	ਸੁਤੰਤਰਤਾ freedom, independence (f.) [svatantrata:]
ਸਿੱਧਾ (ਸਿਧਾ) direct, straight (adj.) directly (adv.)[si:dha:]	ਸੁਥਰਾ clean
ਸਿਧਾਰਨਾ to go, to set off	ਸੁੰਦਰੀ beautiful woman (f.)
ਸਿਪਾਹੀ soldier (m.)	ਸੁਧਾਰ reform (m.)
ਸਿਫਤ quality (f.)	ਸੁਨਹਰਾ, ਸੁਨਹਿਰਾ golden [sunahra:]
ਸਿਫਾਰਸ਼ = ਸਫਾਰਸ਼	*ਸੁਨੇਹਾ message (m.)
ਸਿਰ ahead ਵਕਤ ਸਿਰ ahead of time [se]	ਸੁਫਨਾ = ਸੁਪਨਾ dream (m.) [sapna:]
ਸਿਰਜਣਾ to create [srjan karna:]	ਸੁਫਾ page (m.) [safa:]
ਸਿਰਜਨਾ creation (f.) [srjan]	ਸੁਭਾ nature [svabha:v]
ਸਿਰਮੌਰ topmost	ਸੁਭਾਗ fortune, good luck (m.) [saubha:gya]
*ਸਿਰੜਾ mad, stubborn	ਸੁਭਾਵਿਕ natural [sva:bha:vik]
*ਸਿਰੜੂਤਾ madness (f.)	ਸੁਰ voice, tone (m.) [svar]
ਸਿਲਮਾ sequin (m.)	ਸੁਰਖ red
ਸ਼ਿਵੈ goodness (m.) [šivam]	ਸੁਲਝਿਆ solved, rational, clear- minded [suljha:]
ਸੀਓ boundary, limit (m.)[si:ma:]	ਸੁਵਿਧਾ facility (f.)
ਸ਼ੀਸ਼ਾ mirror (m.)	*ਸੁਹਾ crimson, red
ਸੀਨਾ heart (m.)	*ਸੁਹਾ-ਚੀਰਾ (turban) of the heroes, crown (m.)
ਸੀਮਤ = ਸੀਮਿਤ	ਸੁਖਸ਼ਮ subtle [su:kṣam]
ਸੀਮਾ limit, boundary (f.)	ਸੁਚਨਾ information (f.)
ਸੀਮਿਤ limited	ਸੁਝਬੁਝ ਵਾਲੇ ਜੀਵ intelligent person
ਸੁਅਲਾ burning flame (m.)[šaula:]	ਸੁਝ-ਰਹਿਤ senseless, unimaginative
ਸੁਆਦ taste, gusto (m.)[sva:d]	ਸੁਤਰ precept, formula (m.) [su:tr]
ਸੁਆਰਥੀ selfish [sva:rthi:]	
ਸੁਹਾਉਣਾ beautiful [suha:vna:]	

ਸੁਤਰ-ਅਨੁਕੂਲਤਾ accord with the	ਸ਼ੌਕ fondness (m.) [šauq]
ਸੁਤੀ cotton (adj.)	ਸੌਖਾ easy, gentle
ਸੁਫੀ Sufi, member of Muslim sect	ਸੌਦਾ business, deal (m.)
ਸੁਬੇਦਾਰ state chief (m.)	ਹ
ਸੁਰਬੀਰ hero, brave man (m.)	*ਹਉਕਾ = ਹੌਕਾ
[šu:rvi:r]	ਹਸਤੀ existence (f.)
*ਸੁਰਮਗਤੀ bravery (f.)	
ਸੁਰਮਾ hero (m.) [su:rma:]	ਹੱਕਦਾਰ claimant (m.) [haqda:r]
ਸੂਲੀ impaling stake (f.)	ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ perplexed
ਸੇਕਣਾ to warm, foment, to blow	ਹਕੂਮਤ government (f.)
to make hot [sekna:]	*ਹੰਝੂ tear (m.) [a:su]
ਸੇਜ bedstead (f.)	*ਹਟਵਾਂ farther
ਸੇਬ apple (m.) [sev]	ਹਟਾਉਣਾ = ਹਟਾਣਾ to remove
ਸੇਰ a measure of weight (m.)	ਹੱਟੀ shop (f.)
ਸੇਵਾ service, charity (f.)	ਹਠਯੋਗ hathyoga (m.)
*ਸੈਣ close relative, intimate (m.)	*ਹੱਡ-ਤੋੜ hard, which breaks the
*ਸੈਨਤ signal, mark (f.)	bones [ha:D-ToR]
ਸੈਨਾਂ army (f.) [sena:]	ਹੱਥਕੜੀ hand-cuff (f.) [hathkaRi:]
ਸੈਲਾਨੀ traveller (m.)	ਹਬਸ਼ੀ Negro (m.)
ਸੈਲੀ style (f.)	*ਹੰਭਲਾ adventure (m.)
ਸੈਲੀਕਾਰ stylist (m.)	ਹਮ-ਨਾਮ same name (adj.)
ਸੋਹਣਾ to become, benefit, look	ਹਮਲਾਆਵਰ = ਹਮਲਾਵਰ invader
beautiful [sohna:]	ਹਮੇਸ਼ = ਹਮੇਸ਼ਾਂ always
ਸੋਹਿਲਾ song sung by an exorcist	ਹਯਾ shame (f.)
in praise of the person	ਹਯਾਤੀ life (f.) [haya:t]
exorcised (m.)	*ਹਵਸ਼-ਵੱਸ for happiness
ਸ਼ੌਕ alas! sorrow, grief (m.)	ਹਰਕਤ (mis)behavior (f.)
ਸੋਚ worry (m.)	ਹਰਨ deer (m.) [hiraN, hariN]
*ਸੋਚੀਂ in worry	ਹਰਫ਼ letter (m.) [haruq]
ਸੋਧਣਾ to clean, purify [šodhna:]	ਹਰਾਨ = ਹੌਰਾਨ
	ਹਰਾਮਜ਼ਦਗੀ wickedness (f.)
ਸੋਧਣਾ to determine what is	ਹਰਾਮਜ਼ਦਾ bastard (m.)
auspicious [šodhna:]	ਹਰਾਮੀ bastardly, lazy
ਸੋਨਾ gold (m.)	ਹਰਿਆਈ greenness (f.) [hariya:li:]
ਸੋਭਾ ਦੇਣਾ to benefit, to become	ਹਲ plow (m.)
*ਸੋਮਾ stream (of water) (m.)	

ਹਲ solution (m.)	*ਹੁੰਜ thrust (f.)
ਹਲ ਕਰਨਾ to solve	ਹੁੰਜ ਮਾਰਨਾ to punch, pierce
ਹੱਲਾ attack, invasion (m.) [ham-	ਹੁੱਕ cry of pain (f.)
ਹਵਸ whim, longing (f.) / la:]	*ਹੁੰਝਣਾ to sweep, collect, gather
ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ airplane (m.) [haviš]	ਹੁਣ Huns (m.)
ਹਵਾਲਦਾਰ sergeant (m.) [havalda:r]	ਹੋਰਾ ਫੇਰੀ avoidance, beating
ਹਵਾਲਾਤ prison, cell (f.)	around the bush (f.)
ਹਵਾਲੇ ਕਰਨਾ to turn over to	ਹੋਰਤ astonishment, perplexity (f.)
ਹਾਏ ਹਾਏ ਕਰਨਾ to moan	ਹੋਵਾਨ beast (m.)
ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ to receive, obtain	ਹੋਸ਼ consciousness (m.)
ਹਾਸੀ laughter (f.) [hã:si:]	ਹੋਸ਼ ਉੱਡ ਜਾਣਾ to be frightened
ਹਾਸੀ ਉਡਾਉਣਾ to laugh at	ਹੋ ਗੁਜਰਨਾ to have been
ਹਾਦਸਾ shock (m.)	ਹੋਣਹਾਰ destiny (f.) [honha:r]
ਹਾਜ਼ਰ present [ha:zir]	ਹੋਣਹਾਰ promising (adj.) [honha:r]
*ਹਾਂਝਣਾ used with ਹੁੰਝਣਾ	ਹੋਣੀ birth, becoming, destiny (f.)
ਹਾਥਪਾਈ struggle (f.) [ha:tha:-	*ਹੋਂਦ existence (f.)
ਹਾਰ ਖਾਣਾ to take defeat / pa:i:]	ਹੋਲੀ festival of colors (f.)
ਹਾਲਤ condition (f.)	*ਹੋਕਾ sorrow, sigh (m.)
*ਹਾਲਾ tax on produce (m.)	ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ gradually [hole hole]
ਹਾਲਾਤ pl. of ਹਾਲਤ	ਕ
*ਹਾਲੀ recently	ਕਸ਼ਟ hardship (m.)
*ਹਾਲੇ at present, as yet	ਕਸਣਾ to tighten, to wear tightly
ਹਾਵ ਭਾਵ gesture, blandishment	[kasna:]
ਹਾੜ 4th month [a:sa:Dh] / (m.)	ਕਸਬਾ town (m.)
ਹਾੜੀ winter crop [a:sadhi:] (f.)	ਕਸਮ oath, vow (m.)
ਹਿਸਾਬ account (m.)	ਕਸ਼ਮੀਰੀ Kashmiri language (f.)
ਹਿਸਾਬ ਕੱਟਣਾ to clear the ac-	ਕਹਾਣੀਕਾਰ story writer (m.)
ਹਿੰਦੀ-ਨੁਮਾ Hindi-like, -ized / counts	ਕਹਿਰ calamity, wrath (m.) [kaha:ni:ka:r]
ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ safety (f.)	ਕੰਗਾਲ poor
ਹਿਲਣਾ to move (intr.) [hilna:]	ਕੱਚਾ unripe, raw
ਹਿਲਾਉਣਾ to shake, swing [hila:na:]	*ਕੱਛ armpit (f.)
ਹੀਰਾ diamond (m.)	ਕੱਛੇ ਮਾਰਨਾ to take under the arm
*ਹੀਰੀ middle finger (f.)	ਕੱਟੜ dogmatic, conservative, firm,
ਹੀਲਾ job (m.)	orthodox [kaTTar]
ਹੁਸਨ beauty (m.) [husna]	ਕਠਨ hard [kaThin]
ਹੁਸ਼ਿਆਰ clever [hošiya:r]	ਕਠਨਾਈ difficulty, hardship (f.)
ਹੁਸੀਨ beautiful [hasi:n]	ਕੱਠਾ gathered [ikaTTha:] [kaThina:i:]
ਹੁਕਮਰਾਮ ruler [hukmrã]	ਕੱਠੇ ਹੀ at one time [ikaTThe hi:]

ਕੱਢਣਾ to expell, throw out, remove [ka:Dhna:]	ਕਮੀਨਾਪਨ meanness (m.)
ਕੱਢਵਾਉਣਾ to cause to be expelled, taken out, removed [kaDhva:na:]	ਕਰਕੇ because of
ਕਢਾਈ knitting (f.)	ਕਰਜ਼ਾ debt (m.)
*ਕਣਕ wheat (f.)	ਕਰਤਵ duty (m.) [kartarya]
ਕਤਰਾਣਾ to avoid [katra:na:]	ਕਰਤੂਤ deed (f.)
ਕਤਲ murder (m.) [qatl]	ਕਰਮ order, sequence (m.)
ਕਤਲਾਮ general slaughter (m.)	ਕਰਮੰਡਲ small pail, bucket (m.)
ਕਤਾਰ line (f.) [qata:r]	[kamaNDal]
ਕਥਾ reading of stories from the holy book	ਕਰਮਾਂ- ਵਾਲਾ fortunate [karmõva:la:]
ਕਥਾਕਾਰ story writer, narrator	ਕਰੜਾ hard, severe [kaRa:]
*ਕੱਦ-ਕੋਠਾ body (m.)	* ਕਰਾਹਤ abomination, disgust (f.)
ਕਦਮ step (m.)	ਕਰਾਰਾ crisp, hot, stiff
ਕਦੀ ਕਦੀ sometimes [kabhi: kabhi:]	* ਕਰਾਰੀ ਸਟ ਵੱਜਣਾ to have a terrible fight, battle
*ਕੰਧ wall (f.) [skhandh]	ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਘਨੁਈਆ Krishna [kr̥ṣṇ kanhaiya:]
ਕੰਧ-ਚਿਤਰ wall-painting, back-	ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੀਲਾ Krishna Lila (f.)
ਕੰਨ ear (m.) [ka:n] /drop (m.)	
ਕੰਨਖੀ squint (f.) [kankhi:]	*ਕ੍ਰਿਝਣਾ to be angry
ਕੰਨਪਾਟਾ having pierced ears	ਕਰੀਬ approximately
ਕਪਤਾਨ captain (m.) [kanpaTa:]	ਕਰੁਣਾਮਈ full of compassion
ਕੰਪਨੀ company (f.)	*ਕਲ-ਮੁਕਲਿਆਂ alone
ਕਬਰ grave (f.)	ਕਲਰਕ clerk (m.)
ਕਬਰਸਤਾਨ graveyard (m.) [kab- /rista:n]	ਕਲਾ grandeur, waxing of the moon, ਕਲਾਕਾਰ artist (m.) /art (m.)
ਕੰਬਲ blanket (m.)	ਕਲਾਤਮਕ artistic [kala:tmak]
ਕਬੂਤਰ pigeon, dove (m.)	ਕਲਾਤਮਿਕ = ਕਲਾਤਮਕ
ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ to accept, admit	ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ good, auspicious [kal- /ya:Nka:ri:]
ਕਬੂਲਣਾ to accept	ਕਲੀ bud (f.)
ਕਮ-ਹੈਸੀਅਤੀ little capability (f.) [kam-haisyat]	ਕਲੀਨਰ cleaner, conductor of a bus (m.)
ਕਮਜ਼ੋਰੀ weakness (f.)	ਕਲੇਸ਼ pain, torment (m.)
ਕਮਰਾ room (m.)	ਕਲੇਜਾ heart (m.)
ਕਮਾਉਣਾ to earn [kama:na:]	*ਕਲੇਜੀ = ਕਲੇਜਾ
*ਕਮਾਨ leadership (f.)	ਕੰਵਾਰਾ bachelor-, unspoiled [kũva:ra:]
ਕਮਾਲ wonder (m.)	ਕਵਾਲੀ a kind of song (f.) [kavva:li:]
ਕਮੀਣ low-caste person (m.)	ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ poetry symposium (m.)
	ਕਾਇਨਾਤ universe, animate beings of the universe (f.)

- ਕਾਇਮ ਹੋਣਾ to be founded
 ਕਾਸ਼ only if
 *ਕਾਹਲਾ hasty, quick, speedy
 ਕਾਗ crow (m.)
 ਕਾਂਡ chapter, event (m.)
 ਕਾਣਾ defective
 ਕਾਤਲ murderer (m.) [qa:til]
 ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਜ਼ੀ legal complications (f.) [qa:nu:n ba:zi:]
 ਕਾਨੂੰਨੀ legal [qa:nu:ni:]
 ਕਾਫ਼ਰ unbeliever (m.)
 ਕਾਫ਼ਲਾ caravan (m.)
 ਕਾਫ਼ੀ coffee (f.)
 ਕਾਫ਼ੀ a type of poem (f.)
 ਕਾਫ਼ੀਆ ਰਦੀਫ਼ a meter of poetry (m.)
 ਕਾਬੂ control (m.)
 ਕਾਮ lust, desire (m.)
 ਕਾਮ-ਤ੍ਰਿਪਤੀ sexual desire (f.)
 ਕਾਮ-ਰੁਚੀ sexual satisfaction (f.)
 ਕਾਮਨੀ beautiful, desirable woman (f.)
 ਕਾਮਯਾਬੀ success (f.)
 ਕਾਰਜ act (m.)
 ਕਾਰਜ deed (m.) [ka:rya]
 ਕਾਰਨ reason (m.) [ka:raN]
 (ਦੇ)ਕਾਰਨ because of
 ਕਾਰਵਾਈ proceedings (f.) [ka:ryava:hi:, ka:rrava:i:]
 ਕਾਰਾਗਰੀ handicraft (f.) [kari:-giri:]
 ਕਾਰੀਗਰ artisan (m.)
 ਕਾਲ time, death (m.)
 ਕਾਲ ਕੋਠੜੀ death cell (f.)
 ਕਾਵਿ epic (m.) [ka:vya]
 ਕਿਆਸ theory, hypothesis, inference (f.)
 ਕਿਸਮ kind (f.) [qism]
 ਕਿਸਾ story, take (m.) [kissa:]
 ਕਿਸਾਨ peasant (m.)
- *ਕਿੱਤਾ occupation (m.)
 *ਕਿਧਰਲਾ of what place, what kind of
 ਕਿਰਸਾਨ peasant (m.) [kisa:n]
 *ਕਿਰਤੀ worker (m.)
 ਕਿਰਿਆ verb (f.) [kriya:]
 ਕਿੱਲੀ nail (f.) [ki:li:]
 ਕਿਵੇਂ how? in what manner?
 *ਕਿੜ animosity (f.)
 ਕੀਮਤ price, value (f.)
 ਕੀਮਤੀ valuable
 ਕੀਰਤਨ religious recital (m.)
 *ਕੀਲਣਾ to attract, charm (a snake)
 ਕੁਆਰਾ bachelor (m.)
 *ਕੁਕੜ rooster (m.)
 ਕੁੰਜੀ key (f.)
 ਕੁੱਟਣਾ to pound [ku:Tna:]
 ਕੁਟਾਈ beating (f.)
 ਕੁਟੀਆ cottage (f.) [kutiya:]
 ਕੁੰਡੀ chain (f.)
 ਕੁੰਦਨ purified gold (m.)
 ਕੁਦਰਤ nature (f.)
 ਕੁਨੀਨ quinine (f.)
 ਕੁਮਕ supplies (f.)
 ਕੁਰਸੀ chair (f.)
 ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨਾ to sacrifice
 ਕੁਰਬਾਨੀ sacrifice (f.)
 *ਕੁਰਲਾਉਣਾ to shriek, cry
 ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ Holy Koran (f.)
 ਕੁਰੀਤੀ bad custom (f.) [kuri:ti]
 *ਕੁੜ ਕੁੜ ਕਰਨਾ to grip
 ਕੁਕ loud call, shriek, noise (f.)
 *ਕੂਲਾ soft, tender
 ਕੂੜਾ rubbish (m.)
 ਕੇਸਰ saffron (m.)
 ਕੇਸਰੀ saffron colored (adj.)
 ਕੈਦੀ prisoner (m.)
 ਕੋਸ਼ dictionary (m.)

- *ਕੋਹਜਾ defective
 ਕੋਹਲੂ oil-press, sugar press
 *ਕੋਝਾ defective (m.) [kolhu:]
 *ਕੋਟੀ jacket, small coat (f.)
 ਕੋਠੜੀ room (f.)
 ਕੋਨਾ corner (m.)
 ਕੋਮਲ tender
 ਕੋਮਲਤਾ tenderness (f.)
 ਕੋਲੜਾ whip (m.) [koRa:]
 ਕੋੜੀ small piece of money (f.)
 ਕੋਰਾ spotted, variegated / [kauRi:]
 in color [kabra:]
 ਕੋਲ promise (m.) [qaul]
 ਖ
 ਖਹੁੰ ਖਹੁੰ ਕਰਨਾ to cough
 *ਖਖਰ wasp's nest (m.)
 ਖੁਜਾਨਾ treasury (m.)
 *ਖਟ gain, profit, income (f.)
 ਖਟਪਟ fight (f.)
 ਖਟਾ sour [khaTTa:]
 *ਖਟੀ income (f.)
 ਖੰਡ-ਕਾਵਿ short epic, long
 poem (m.) [khaND kavya]
 ਖੰਡਰਾਤ ruins (m.)
 ਖਤਰਨਾਕ dangerous
 ਖਤਰਾ danger (m.)
 ਖਤਰੀ warrior class, caste (m.)
 [kṣatriya, khatri:]
 ਖਪਣਾ to wear oneself out
 *ਖਪਾ sacrifice (m.) / [khapna:]
 ਖਬਰ news (f.)
 ਖਮੀਰ nature (m.)
 ਖਰਚ expenditure (m.)
 ਖਰਚਾ expenditure (m.)
 ਖਰਬੂਜਾ melon (m.)
 ਖਰਾ pure, genuine
 ਖਲਕਤ public (f.)
- *ਖਲਜਗਣ trouble, calamity,
 misery (f.)
 *ਖਲਿਹਾਰਨਾ to cause to stand, to stop
 *ਖਲੀ = ਖੜੀ
 *ਖਲੋਤਾ past participle of ਖਲੋਣਾ, to
 ਖੜਕਾਉਣਾ to rattle [khaRka:na:] / stand
 ਖੜਕਾ ਦੜਕਾ noise, disorder (m.)
 ਖਾਸ ਕਰਕੇ particularly
 ਖਾਸਾ excellent, elegant, noble, pure
 ਖਾਹਿਸ਼ desire (f.)
 ਖਾਕੀ khaki
 *ਖਾਖੀ coughing (f.) [khā:si:]
 ਖਾਤਰ care, regard (f.) [xa:tir]
 ਖਾਤਾ account (m.)
 ਖਾਧ food, diet (m.) [kha:dya]
 *ਖਾਧਣਾ to exhaust
 *ਖਾਧਾ eaten
 ਖਾਨਾ partition, portion, category (m.)
 ਖਾਬ dream, desire (f.)
 ਖਾਮੋਸ਼ quiet
 ਖਾਮੋਸ਼ੀ quietness (f.)
 *ਖਾਲਸਈ Sikh, Khalsa (adj.)
 ਖਾਲਸਾ Sikh (m.)
 ਖਾਵੰਦ husband (m.)
 ਖਿਆਨਤ perfidy, treachery, embezzle-
 ment (f.) [xaya:nat]
 ਖਿਸਕਣਾ to slip away [khisakna:]
 *ਖਿਚ attraction (f.)
 ਖਿਝਣਾ to be teased, vexed [khi:jhna:]
 ਖਿਡੋਣਾ toy (m.) [khilauna:]
 *ਖਿੱਤਾ area, country, province (m.)
 ਖਿੱਤਾਬ title (m.)
 *ਖਿਦੂ ball (m.)
 ਖਿਲਾਫ਼ against
 *ਖਿਲਾਰਨਾ to scatter
 *ਖਿਲਾਰਾ expansion, extension (m.)
 ਖਿੜਨਾ to laugh, to bloom [khilna:]

- ਖੀਸਾ pocket (m.) ਖੀਸਾ ਕੱਟਣਾ
to overcharge, underpay,
deceive in money matters
ਖੁਸ਼ਹਾਲ happy, well-to-do,
in a happy condition
- ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ happiness, good condi-
tion (f.)
ਖੁਸ਼ਕ dry [xušk]
- *ਖੁਸਣਾ to be snatched away
ਖੁਸ਼ਮਦ flattery (f.)
*ਖੁਸਾ shoe (m.)
*ਖੁੰਡੀ nail, spike (f.)
ਖੁਣਵਾਉਣਾ to cause to be dug,
ਖੁਦ -self /engraved [khudva:na:]
- ਖੁਨਾਮੀ disgrace (f.)
ਖੁਰਦ ਬੁਰਦ disposed of
*ਖੁਰਲੀ tame animals
ਖੁਰਕ diet (f.)
ਖੁਲ੍ਹ-ਦਿਲਾ open-hearted, good
/natured [kula:dil]
ਖੁਲ੍ਹਣਾ to open [khulna:]
- ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹਾ openly [khullam khul-
/la:]
ਖੁਲ੍ਹਾ open, spacious [khula:]
ਖੁਬ plenty
ਖੁਬਸੂਰਤ beautiful
ਖੋਸ cotton shawl (m.)
ਖੋਵਟ boat-man (m.)
*ਖੋਹੜਾ obstinacy, path (m.)
ਖੋਰ alms, welfare (f.)
*ਖੋਰੀ well-wisher (m.)
ਖੋਹ cave, hole (f.)
ਖੋਹਣਾ to lose [khona:]
*ਖੋਹਣਾ to snatch away, seize
ਖੋਹਬਣਾ to pierce, thrust into
ਖੋਖਲਾ hollow, baseless [ghōpna:]
ਖੋਜਣਾ to search for [khojna:]
ਖੋਜੀ researcher, seeker (m.)
ਖੋਪਰੀ skull (f.) [khopa:ri:]
ਖੋਰ-ਖੋਰਾ eater ਵੱਡੀ ਖੋਰਾ one
who takes too many bribes (m.)
- *ਖੋਰਨਾ to melt, dissolve (tr.)
ਖੋਲ sheath (m.)
*ਖੋਰੇ who knows? even if
ਗ
ਗਉ cow (f.)
ਗਉ-ਗਣੈਸ਼ innocent
ਗਸਤੀ patrolling (adj.)
*ਗਰੁ attention, care (m.)
ਗਜ measure of length, a yard (m.)
ਗਜਬ calamity, wrath (m.)
ਗਜਲ-ਕਾਵਿ Gazal literature [gazal-
ਗਠੜੀ bundle (f.) [gaThri:] /ka:vya]
ਗੱਡਣਾ to be buried, to bury oneself
ਗੱਡੀ train (f.) [ga:Ri:] /ga:Rna:]
ਗੰਢ knot, pocket (f.) [gã:Th]
ਗਣਰਾਜ republic (m.) [gaNra:jya]
ਗਣੈਸ਼ a Hindu deity (m.)
ਗੰਦਾ dirty
ਗਦੇਲਾ thick quilt, mattress (m.)
ਗੱਘ gossip, exaggeration (f.)
ਗੱਘ ਡੰਡਣਾ to talk aimlessly
*ਗੰਭਰੁ young man (m.)
ਗੰਭੀਰ serious, deep
ਗੰਭੀਰਤਾ seriousness (f.)
ਗਮ sorrow (f.)
ਗਮਖ਼ਾਰ consoler (m.)
*ਗਮਖ਼ੋਰੀ surrounded with sorrows
*ਗੰਮੀ sorrow (f.)
*ਗੰਥੀ well versed in the Guru
Granth Sahib
ਗਰਮ hot, extremist
ਗਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ to arrest
[girafta:r karna:]
ਗਿਫਤਾਰੀ arrest (f.) [girafta:ri:]
ਗ਼ਰੀਬੀ poverty (f.)
ਗਲ ਘੁੱਟਣਾ to strangle [gala:
ghoTna:]

- *ਗੱਲ ਮੋੜਨਾ to take back one's
ਗਲਣਾ to melt [galna:]
ਗਲਤ wrong
ਗਲਤੀ mistake (f.)
ਗਲਪਕਾਰ fiction writer (m.)
*ਗਲਬਾਤ talk, matter, thing
*ਗਲਵੱਕੜੀ necking, embrace (f.)
ਗਲੀ street, alley (f.)
ਗਲੀਚਾ woolen rug (m.)
ਗਵਾਉਣਾ to waste, lose
ਗੜ castle, fort [gaya:na:]
ਗੜਬੜ turmoil, upheaval (f.)
*ਗਾਓ ਤਕਿਆ large pillow, bol-
ਗਾਹਕ customer (m.) ster (m.)
ਗਾਹਲ =ਗਲੁ
*ਗਾਧੀ seat occupied by driver
*ਗਾਬਾ suckling calf of a mill (f.) (m.)
ਗਾਲੂ abuse, curse (f.) [gali:]
ਗਾਲਬ dominant [ga:lib]
*ਗਾਲੜੀ talkative
ਗਿਆਤ known [jñā:t]
ਗਿਆਨ knowledge (m.) [jñā:n]
ਗਿਟਮਿਟ ਕਰਨਾ to speak English
or any "sophisticated" lan-
guage [git pit karna:]
*ਗਿਠ ਗਿਠ at every place
ਗਿਣਤੀ counting, taking roll
*ਗਿਣੇ ਮਿਖੇ few [gine/cune] (f.)
ਗਿਰਾਵਟ fall (f.)
ਗੀਤ lyric, song (m.)
ਗੀਤਿ-ਕਾਵਿ lyric poetry (m.)
ਗੁਆਉਣਾ to lose [gi:ti kavya]
*ਗੁਆਚਣਾ to be lost
*ਗੁਆਂਢ neighborhood (f.)
ਗੁਸਾ anger (m.) [gussa:]
ਗੁਜਰਨਾ to pass
ਗੁਜਾਰਾ wealth (m.)
ਗੁਜਾਰੇ ਜੋਗਾ sufficient to live
on (adj.)
- *ਗੁੰਝਣਾ to be braided, kneaded
ਗੁੰਝਲ tangle (f.) [gunjhan] [guthna:]
*ਗੁੰਝਾ mysterious, deep
ਗੁੰਡਾ rogue, crook (m.)
*ਗੁਤਾਵਾ cattle-mash (m.)
*ਗੁੰਨੁਣਾ to rub, massage, knead, weave
ਗੁਨੁਗਾਰ sinner (m.)
ਗੁਨਾਹ sin, fault (m.)
*ਗੁਰਸਿਖ preaching of the Gurus (f.)
ਗੁਰਗਾ puppet, spy, disciple, servant
*ਗੁਰਮਤ Sikhism (m.) / (m.)
*ਗੁਰਮਤਾ consultation (m.)
ਗੁਲਾਈ roundness (f.) [gola:i:]
ਗੁਲਾਮੀ slavery (f.)
ਗੁੜ unrefined sugar (m.)
ਗੁੰਜਣਾ to resound
*ਗੋੜਾ circuit (m.)
ਗੋਰਹਜਰੀ absence (f.)
ਗੋਰਜਿਮੇਵਾਰ irresponsible
ਗੋਰਮੁਤਮੀਨ dissatisfied
*ਗੋਸ਼ਟ plot, association (m.)
*ਗੋਹੜਾ pile of carded cotton (m.)
*ਗੋਹਾ coddung (m.)
*ਗੋਖੜਾ wrist ornament (m.)
ਗੋਡੇ ਟੇਕਣਾ to bend, accept defeat
ਗੋਦ lap (f.) [ghutne Tekna:]
ਗੋਰਾ white man (m.) fair-skinned (adj.)
ਗੋਲਾ bomb (m.)
ਗੋਰ ਕਰਨਾ to think over
ਗੋਰਵ pride (m.)
ਗੋਰਵ ਭਰਾ magnificent
ਗੋਰਵਮਈ dignified, splendid
ਘ
ਘਸਾਉਣਾ to cause to rub [ghisva:na:]
ਘੱਟਣਾ to become less
ਘਟਨਾ event (f.)
ਘਟੀਆ lowly, inferior [ghatiya:]

- ਘਨਘੋਰ loud, thundering noise (f.)
ਘਰ ਵਾਲਾ husband (m.)
ਘਰ ਵਾਲੇ relatives (m.pl.)
*ਘਰੇਗਾ home-made
ਘੱਲਣਾ (ਘਲਣਾ) to send
*ਘਲੂਘਾਰਾ great destruction (m.)
ਘੜਨਾ to make
ਘੜੀ period of 3/8 hours (f.)
ਘਾਟ deficiency, lack (f.)
ਘਾਤ murder (m.)
ਘਿਉ clarified butter (m.)
[ghi:]
*ਘਿਨਣਾ to take
ਘਿਰਣਾ hate (f.) [ghrNa:]
ਘਿਰਨਾ to be surrounded
*ਘਿਰਨਾ to be frightened
ਘੀਆ squash (m.) [ghiya:]
ਘੁਸਰਘੁਸਰ whisper (f.) [khusar-
pusar]
*ਘੁਸਾਉਣਾ to deceive ਸਕੂਲ
ਘੁਸਾਉਣਾ to play hooky
ਘੰਗਰੂ small bell used by dancers
(m.) [ghũ:gru:]
ਘੁਟ sip, drop (m.) [ghũ:T]
ਘੁਟਣਾ to press down [ghoTna:]
ਘੁਟਾਉਣਾ to suffocate, choke
(trans.) [ghoTna:]
*ਘੁੰਡ veil (m.)
ਘੁੰਮਣਾ to wander, take a walk
[ghu:mna:]
ਘੁੰਮਾਉਣਾ to circle (trans.)
ਘੁਰ ਘੁਰ whisper (f.)/[ghuma:na:]
ਘੁਰਨਾ to gaze, stare [ghu:rna:]
*ਘੁਰਾੜਾ snoring (m.)
ਘੁਲਣਾ to mix [ghulna:]
ਘੁਲ ਮਿਲਣਾ to dissolve
[ghulna: milna:]
- ਘੁਕਰ hum, buzz, sound of spin-
ning wheels (f.)
ਘੋਰਾ circumference, circle (m.)
ਘੋਪਣਾ to suffocate (trans.)
ਗਲਾ ਘੋਪਣਾ to strangle [ghoTna:]
ਚ
ਚਹਿਕਣਾ to talk or sing sweetly
and happily [cahakna:]
ਚਹੁੰ four
*ਚੱਕ plot of ground, small village,
hamlet (m.)
ਚੱਕਰ circle (m.)
ਚਕ੍ਰਿਤ astonished [cakit]
*ਚੱਕੀ cell (f.)
ਚੱਕੀ gristmill (f.)
*ਚੱਕੋਤਾ contract money (m.)
ਚਖਾਉਣਾ to cause to taste
[akha:na:]
ਚਟਾਨ rock (f.) [caTTa:n]
*ਚੰਡ ਚੰਡੋਕਾ fighting and hitting (m.)
ਚਤਰਾਈ cleverness (f.) [catura:i:]
ਚਦਰੀ shawl (f.)
ਚਨਾਬ a river in Panjab (f.)
ਚਪੜਾਸੀ messenger, servant (m.)
*ਚੰਬੜਨਾ to be pasted, joined, to
stick [cipaTna:]
ਚਮਕ shine (f.)
ਚਮਕਣਾ to shine [camakna:]
ਚੱਕੜਾ spinning wheel [carkha:]
ਚਰਨ foot (m.) [caraN]
ਚਰਮ-ਸੀਮਾ farthest boundary (f.)
ਚਰਾਉਣਾ to graze [cara:na:]
ਚਲਣਾ to follow (the rule) [calna:]
ਚਲਾਕੀ cleverness (f.) [ca:la:ki:]
ਚਲਾਨ transfer (to another jail) (m.)
ਚੜ੍ਹਨਾ to ride, climb [caRhna:] [ca:la:n]

- ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ to offer. (to a god)
[caRha:na:]
- ਚਾ desire (f.) [ca:h]
- *ਚਾਉਣਾ herd of cattle (m.)
ਚਾਹ = ਚਾ
- ਚਾਹਵਾਣ desirous [ca:hva:n]
- ਚਾਹੜਣਾ = ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ
- ਚਾਕੂ knife (m.)
- *ਚਾਟੀ earthen churning pot (f.)
- ਚਾਦਰ sheet, shawl (f.)
- *ਚਾਨਣ light, moonlight (m.)
- ਚਾਰਪਾਈ cot (f.)
- ਚਾਲ trick (f.)
- ਚਾਲ pace, mode of walking (f.)
- ਚਾਲਨਾ to cause to move [cal-
a:na:]
- ਚਿਹਰਾ mask (m.) [cehra:]
- ਚਿੰਘਾੜਨਾ to roar, screech
- ਚਿੱਠੀ letter (f.)
- ਚਿੰਤਨ thinking (m.)
- ਚਿਤ੍ਰ picture, painting (m.)
- ਚਿਤਰਕਾਰ painter (m.)
- ਚਿਤਰਕਾਰੀ painting, photogra-
phy (f.)
- *ਚਿਤ੍ਰਣਾ (ਚਿਤਰਨਾ) to picture,
portray
- *ਚਿਤਾਈ having attracted
- *ਚਿਤਾਉਣਾ to think, wish, attract
- ਚਿਤਾਵਣੀ warning [ceta:vani:]
- *ਚਿਮਚਿਮਾ dim
- *ਚਿਰਾਉਣਾ to take time
- *ਚਿੜਾਉਣਾ to tease
- ਚਿੜੀ bird (f.) [ciRiya:]
- ਚੀਕ shriek, cry (f.) [ci:x]
- ਚੀਕਣਾ to shout [ci:xna:]
- ਚੀਖਣਾ to scream, wail
- *ਚੀਨਾ red (color of chickens)
- ਚੀਰਢਾੜ post-mortem (f.)
- ਚੁੰਗਣਾ to graze [cugna:]
- ਚੁਗਲੀ tattling (f.)
- ਚੁੰਜ beak (f.) [cõc]
- ਚੁਟਕੀ pinch (f.)
- ਚੁਪ ਚੁਪੀਤਾ quiet, silent
- ਚੁਪ ਛਾ ਜਾਣਾ to be completely silent
[cuppi: cha: ja:na:]
- *ਚੁਪਏ ਹੀ quietly
- ਚੁਬਾਰਾ attic (m.)
- ਚੁਭਣਾ to pierce [cubhna:]
- *ਚੁਭੀ dive (f.)
- ਚੁੜੇਲ witch (f.) [cuRail]
- ਚੁਸਣਾ to suck [cu:sna:]
- ਚੁਹੜਾ sweeper (m.)
- ਚੁੜਾ set of bracelets (m.)
- ਚੁੜੀ bracelet (f.)
- *ਚੁਟਕ relish, fondness, love (f.)
- ਚੇਲਾ follower, pupil (m.)
- *ਚੇ = ਚਿੰਚੇ
- *ਚੇਣਾ to milk
- ਚੇਕਾ kitchen, dining room (m.)
- ਚੇਟੀ top (f.)
- *ਚੇਣਵਾਂ selected, chosen
- ਚੇਰੀ ਛਪਿਆ printed illegally (adj.)
- ਚੇਲੀ ਦਾਮਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ close relationship
- ਚੌਕਣਾ alert
- ਚੌਕੀ seat, guard (f.)
- ਚੌਕੀਦਾਰ watchman (m.)
- ਚੌਖਟਾ-ਜੜਾ framed, (stage) having
proscenium arch
- ਚੌਪਈ a poetic meter (m.) [caupa:i:]
- ਚੌੜਾਈ breadth (f.)
- ਛ
- ਛਟਕੀ a measure of weight, about
2 ounces (f.)
- *ਛੰਡਣਾ to clean by shaking, winnow,
sift

- *ਛਲਕਣਾ to jingle, ring
 ਛਪਣਾ to be printed [chapna:]
 ਛਲਕਣਾ to flash [chalakna:]
 ਛਲਛਲਾਣਾ to overflow [chal-chala:na:]
- *ਛੱਲੀ (ਛਲੀ) ear of corn, honey-comb (f.)
 ਛਾਂ, ਛਾਉਂ shade, shadow (f.)
 ਛਾਏਂ in the shade [cha:ya:]
 ਛਾਉਣਾ, ਛਾ ਜਾਣਾ to spread over, to cover
 ਛਾਹ buttermilk (f.) ਛਾਹ-ਵੇਲਾ breakfast-time (m.)
 ਛਾਤੀ breast (f.)
- *ਛਾਪਾ silver or golden ring (f.)
 ਛਾਪੇਖਾਣਾ printing press (m.) [cha:pa:xa:na:]
- *ਛਾਬੜੀ basket (f.)
 ਛਾਲ leaping (f.)
 ਛਾਲਾ blister (m.)
 ਛਾਵਣੀ cantonment (f.)
- *ਛਿਕੜੀ game, like chess, played with cowrie shells (f.)
- *ਛਿਖਾ fallen, shamed
 *ਛਿੜ wrestling (f.)
 *ਛਿੱਟ sprinkling (f.)
 ਛਿਣ moment [kṣaṇ]
- *ਛਿੱਥਾ angry
 ਛਿੱਠ = ਛਿਣ
- *ਛਿੱਬੀ ਦੇਣਾ to chide, ridicule
 ਛੂਹਣਾ to touch [chu:na:]
 ਛੂਟਣਾ to be released [chu:Tna:]
 ਛੁਰਾ dagger (m.)
 ਛੂਤ-ਛੂਤ feeling of touchability-untouchability (f.)
 ਛੇਵਾਂ sixth [chavõ]
- ਛੇੜਣਾ to start (talking)
- ਛੇੜਣਾ to bother, touch
 *ਛੇੜੇ cymbals (m.pl.)
 ਛੋਟ remission (f.) [chu:T]
 ਛੋੜਣਾ to leave
 *ਛੋਹ contact (m.)
- ਜ
 ਜਹਾਜ਼ ship (m.)
 ਜਹਾਲਤ stupidity, barbarity (f.)
 ਜ਼ਹਿਰ poison (f.) [zahar]
 ਜਕੜਣਾ to grip, tie tightly
 ਜਖ਼ਮ wound (m.)
 ਜਖ਼ਮੀ wounded
 *ਜੰਗ-ਜੰਦਲ war, battle (m.)
 ਜੰਗਲਾ window (m.)
 ਜਜ਼ਬਾ feeling, enthusiasm (m.)
 ਜਜ਼ਬਾਤੀ emotional
 ਜਜ਼ੀਰੀ chain (f.) [zanzi:r]
- *ਜੰਝ, ਜੰਝ marriage party, the group accompanying the groom to the ceremony in the bride's village
 ਜਤਲਾਣਾ to show, tell / (f.)
 ਜਥਾ group (m.) [jattha:]
 ਜਥੇਦਾਰ leader of a Sikh jatha: (m.) [jattheda:r]
 ਜਥੇਦਾਰੀ leadership (f.) [jattheda:ri:]
 ਜਦੋ-ਜਹਿਦ struggle (f.) [jaddojahad]
- *ਜਨਤਕ public (adj.)
 ਜਨਤਾ public (f.)
 ਜਨਭਾਸ਼ਾ dialect, lit: people's language (f.)
 ਜਨਮ ਦਾਤਾ founder (m.)
 ਜਨਾਬ sir (m.)
 ਜੱਪਣਾ to recite the name of the Lord [japna:]
 ਜ਼ਬਰਦਸਤ forceful, strong
 ਜ਼ਬਾਨ language (f.)
 ਜੰਮਣਾ to give birth [janmna:]
- *ਜਮਪਲ inhabitant, one who is born and brought up (m.)

- ਜੰਮਾਉਣਾ to plant, establish,
fix [jama:na:]
- ਜਮਾ ਕਰਨਾ to add, deposit
- ਜਮਾਤ class (f.)
- ਜਮਾਨਤ bail (f.)
- ਜਮਾਨਤ ਨਾਮਾ documents for bail
- ਜਮਾਨਾ time, age, world (m.)^(m.)
- ਜਮੀਰ conscience, soul (f.)
- ਜਰਖੇਜ਼ fertile
- *ਜਰਵਾਣਾ large, powerful
- ਜਰਾਬ sock [jurra:b] (f.)
- ਜ਼ਰੂਰਤ necessity (f.)
- ਜਲਜੀਵ water animals (m.)
- ਜਲਦੀ quickly, early
- ਜਲੂਸ procession (m.)
- ਜਲੇਬੀ type of candy (f.)
- ਜਵਾਹਰ jewel (m.)
- *ਜੜਤ fixing, setting, joining
(f.)
- ਜਾਇਜ਼ਾ survey, scrutiny (m.)
- ਜਾਹਿਲ uncultured
- ਜਾਗ, ਜਾਗਰਤ awakening (f.)
- ਜਾਚ examination, /[ja:grati]
trying, device (f.) [jã:c]
- ਜਾਣਿਆ ਪਛਾਣਿਆ well-known
[ja:na: pahca:na:]
- ਜਾਤ personality (f.)
- *ਜਾਤਕ child (m.)
- ਜਾਤਾ more [zya:dah]
- ਜਾਤੀ caste, race (f.) [ja:ti]
- ਜਾਦੂਗਰਨੀ wizard (f.)
- ਜਾਨ life (f.) ਜਾਨ ਵਾਰਨਾ
to sacrifice one's life
- ਜਾਨਬਾਜ਼ brave
- ਜਾਨੀ bodily
- ਜਾਮਾ coat reaching to the
ankles (m.)
- ਜਾਲਮ tyrant (m.) [za:lim]
- ਜ਼ਿਆਦਾ much, more [zya:dah]
- ਜਿਸਮਾਨੀ physical
- ਜ਼ਿਕਰ mention, description (m.)
- ਜਿਗਰਾ spirit, resolution, endur-
ance (m.) [jigar]
- ਜਿੱਤ victory (f.) [ji:t]
- ਜਿੰਦ-ਜਾਨ living soul, dearest (f.)
[zinda:-ja:n]
- ਜਿੰਦਾ ਬਾਦ long live! vive!
- ਜਿਨਸ a type of grain (f.)
- ਜ਼ਿਮੀ earth (f.) [zamī:]
- ਜਿਮੀਦਾਰ landlord (m.) [zamī:da:r]
- ਜਿਮੇਵਾਰ responsible [zimmeda:r]
- ਜਿਮੇਵਾਰੀ responsibility (f.) [zimme-
da:ri:]
- ਜੀਣਾ = ਜੀਉਣਾ
- ਜੀਵਨ-ਅਖਾੜਾ life's field (m.)
- ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ attitude toward life
(m.)
- *ਜੀਵਨ-ਵਰਤਾਰਾ manner of living, way
ਜੁਆਨ ਜਹਾਨ young, youthful /of life(m)
[java:n]
- ਜੁਗ pair (m.) [yug]
- *ਜੁਗ-ਗ਼ਰਦੀ revolution, change (f.)
- ਜੁਟਣਾ to gather [juTna:]
- *ਜੁੰਡਲੀ a company of fakirs (f.)
- ਜੁਰਮਾਨਾ fine (m.)
- ਜੁਲਮ ਜਬਰ tyranny (m.)
- ਜੁੜਨਾ to gather, assemble, to be
employed (for animals)
- ਜੁ = ਜੀ honorific
- *ਜੁਹ pasture, meadow (f.)
- ਜੁਝਣਾ to struggle [ju:jhna:]
- ਜੁਝ ਮਰਨਾ to fight fiercely
- *ਜੇਡ comparison (m.) as long as,
as large as

- ਜੇਲ ਖਾਨਾ jail (m.)
 *ਜੇਲੀ of jail, jail- (adj.)
 ਜੇਵਰ jewelry, ornament (m.)
 ਜੋਸ਼ enthusiasm (m.)
 ਜੋਗੀ ascetic, Yogi (m.)
 ਜੋਤਾ one plowing of a field (m.)
 ਜੋਤੀ ਜੋਤ light of lights (f.) [jyoti-jyoti]
 ਜੋਬਨ youth (m.) [yauvan]
 ਜੋਰਦਾਰ forceful
 ਜੋੜੀ pair (f.)
 ਝ
 *ਝੋਲਾ habit, taste, disposition (m.)
 *ਝੋਕ fear, doubt, thought (m.)
 ਝਗੜਾ-ਝੇੜਾ conflict (m.)
 *ਝੰਗਾ coat (m.)
 ਝਟਪਟ immediately
 ਝੰਡਾ banner, flag (m.)
 *ਝਰੀਟ scratch (f.)
 *ਝੋਲਾ madness (m.)
 ਝਲਕ glimpse (f.)
 ਝਲਕਾਰਾ glimpse (m.)
 ਝਲਣਾ to suffer, bear [jhelna:]
 ਝੋਲਾ basket (f.)
 ਝੜੀ stream (f.)
 ਝਾੜੀ scenery (f.) [jhā:ki:]
 ਝਾਗ foam (m.)
 ਝਾਤ hide and seek (f.)
 ਝਾੜ ਪੁਝ ਕੇ having cleaned
 ਝਾੜੂ broom (f.) ਝਾੜੂ ਦੇਣਾ
 to sweep
 ਝਿਝਕਣਾ to hesitate
 ਝਿਲਮਿਲ flickering, glittering
 *ਝੀਰੀ woman of the water-carrier (f.) [dhī:vri:]
 ਝੁਕਣਾ to bow, bend [jhukna:]
- ਝੁਕਾਉਣਾ to bend (trans.)
 [jhuka:na:]
 *ਝੁਣਝੁਣੀ shudder, trembling (f.)
 *ਝੁਲਕਾ fuel (m.)
 ਝੁਲਣਾ = ਝੁਲਣਾ
 *ਝੁਟਾ swing (m.)
 ਝੁਲਣਾ to swing
 ਝੋਕਾ gust of wind (m.)
 ਝੋਲੀ bag (f.)
 ਟ
 *ਟਹਿਕਣਾ used with ਮਹਿਕਣਾ
 ਟੱਕਰ encounter (f.)
 ਟੰਗ leg (f.) [Tā:g]
 ਟੰਗਣਾ to hang [Tangna:]
 *ਟੱਡਣਾ to be stretched, to be open
 ਟਰੰਕ trunk, box (m.)
 ਟਰੱਕ truck, van (m.)
 *ਟੱਲੀ bell (f.)
 ਟਾਹਣੀ bough (f.) [Tahni:]
 *ਟਾਹਰ loud call (m.)
 *ਟਾਕਰਾ encounter (m.)
 ਟਾਂਗਾ horse-buggy (m.)
 ਟਾਲਣਾ to postpone [Ta:lina:]
 ਟਿਕਟਿਕੀ ਬੰਕੁਣਾ to gaze unblinkingly
 TakTaki: bā:dhna:]
 ਟਿਕਾਉਣਾ to station, put up [Tika:-
 ਟਿਕਾਣਾ place (m.) [Thika:na:] na:]
 *ਟਿੱਡ tin box (m.)
 *ਟਿੱਡ earthen bucket of Persian /wheel (f.)
 *ਟਿੱਡਰ pot, etc., used with ਭਾਂਡਾ (m.)
 *ਟਿਪੀ trick, plot, plan (f.)
 ਟਿਪੀ ਲੜਾਉਣਾ to plan
 ਟਿਲ mound (m.) [Ti:la:]
 ਟੀਕਾ commentary (f.)
 ਟੁਕੜਾ piece (m.)
 ਟੁਟਕੇ ਪੈਣਾ to jump on [Tu:T ke paRna:]

- ਟੰਭੀ dive (f.) [Dubbi:]
 ਟੂਣਾ charm (m.) [Tona:]
 *ਟੋਆ pit, hollow place (m.)
 ਟੋਕਰਾ basket (m.)
 *ਟੋਰਾ talking nonsense, striking
 ਠ a ball with a bat (m.)
 ਠਹਿਰਾਉਣਾ to declare, to cause
 to stay [Thahra:na:]
 ਠੱਠਾ joke, jest (m.)
 ਠੰਡਾ cold
 *ਠਰ੍ਹੰਮਾ calmness, peace (m.)
 *ਠੱਲ੍ਹਾ end, stoppage (f.)
 ਠੁੱਮਕ ਠੁੱਮਕ with graceful gait
 ਠੋਕਣਾ to nail
 ਠੋਠ pure
 ਠੋਸ solid
 ਠ
- *ਠਕਣਾ to obstruct, check, hide
 ਠੰਗ sting (m.) [Dank]
 ਠੱਟਣਾ to stand firm [DaTna:]
 ਠੱਟਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ to face
 bravely, firmly
 ਠੰਡ a kind of exercise (m.)
 ਠੱਬਾ carriage, compartment (m.)
 ਠੰਗਰ cattle (m.)
 *ਠਰਾਕਲ fearful
 *ਠਰ੍ਹੂ coward (m.)
 ਠਲੀ lump, piece (f.)
 ਠਾਇਰੀ diary (f.)
 *ਠਾਹਣਾ to spread, water, engage
 a person in business
 ਠਾਕਸ਼ਾਨਾ post-office (m.)
 ਠਾਕਾ robbery (m.)
 *ਠਾਗ staff, club (f.)
 *ਠਾਚੀ she-camel (f.)
 ਠਾਟਣਾ to scold [Da:Tna:]
- *ਠਾਠਾ powerful
 ਠਾਰ line, row, flock (f.)
 ਠਾਲੀ branch (f.)
 ਠਿਉਢੀ porch, front gate (f.)
 [DyoDhi:]
 *ਠਿਹਲਣਾ to stream
 *ਠਿੰਗਣਾ to come, fall
 *ਠੀਕ gulp (f.) ਠੀਕ ਲਾਕੇ in
 one gulp
 *ਠੁੱਲ੍ਹਣਾ to be shaken down
 *ਠੁੱਲਾਉਣਾ to cause to waver, to shake
 *ਠੁੱਘਾ deep
 *ਠੁੱਗਾਈ depth (f.)
 *ਠੁੱਘੀਰਾ ਕਰਨਾ to deepen
 ਠੁਮਣਾ a kind of bee (m.)
 ਠੋਹੁਢੀ household (f.) [DyoDhi:]
 ਠੋਰਾ camp (m.)
 *ਠੋਣ witch, old woman (f.)
 ਠੋਲੀਆ basket (f.) [Daliya:]
 ਠੋਲ bucket (m.)
 ਠੋਲਣਾ to waver, move [Dolna:]
- ਠੋਲੀ palanquin (f.)
 *ਠੋਰ-ਠੋਰ blood-shot
 ਠ
- *ਠਕ-ਵੰਚ fraud, hypocrite (m.)
 *ਠੱਕੀ narrow passage between two
 hills (f.)
 *ਠੱਲ ਪile (f.)
 ਠੱਲਣਾ to be ground, to be made
 [Dalna:]
 *ਠਾਹ-ਕਲੱਪਾ ਮਾਰਨਾ to mourn, crying
 ਠਾਹਣਾ to pull down, defeat in
 wrestling [Dha:na:]
 ਠਾਚਾ sketch, frame, plan (m.)
 ਠਾਡਾ ox (m.)

- *ਢਾਣੀ group, gang (f.)
- *ਢਿਡ belly (m.)
- *ਢਿਮ ਢਾਣਾ crowd (m.)
- *ਢੀਣੀ hole (f.)
- ਢੁਹਾਉਣਾ to cause to be demolished [Dhuva:na:]
- ਢੂੰਡਣਾ to search for, to find
ਢੁੱਲ drum (m.) /Dhū:Dna:]
- ਤ
- ਤਸੱਲੀ satisfaction (f.)
- ਤਸੱਲੀ-ਬਖ਼ਸ਼ satisfactory
- ਤਸੱਲੀ-ਭਰਪੂਰ satisfactory
- ਤਸਲੀਮ ਕਰਨਾ to accept
- ਤਸਵੀਰ picture (f.)
- ਤਸਵੀਰਕਸ਼ੀ painting (f.)
- *ਤਸੀਹਾ torment, torture (m.)
- ਤਹਿਰੀਕ movement, agitation (f.)
- ਤਕਰਾਰ fight (f.)
- ਤਕਲੀਫ਼ trouble, pain (f.)
- ਤਕੜਾ strong
- ਤਕਿਆ pillow (m.) [takiya:]
- ਤਖ਼ਤ plank, board (m.)
- ਤੰਗ tight ਤੰਗ ਕਰਨਾ to give a hard time ਤੰਗ-ਖਿਆਲੀ narrow-mindedness (f.)
- ਤਜਰਬਾ experiment, experience (m.) [tajurba:]
- ਤਜਵੀਜ਼ plan, opinion (f.)
- ਤਣਨਾ to strut ਤਣਕੇ proudly [tanna:]
- *ਤਣਾਵਾਂ tent (m.)
- ਤਤ element, principle (m.) [tatv]
- ਤਤਸਮ original (form of Sanskrit words)
- ਤੱਤਾ (ਤਤਾ) hot, warm
- *ਤੰਦ cut, tie (m.)
- *ਤੰਦ string, thread (f.)
- ਤਦਭਵ changed (form of Sanskrit words)
- ਤੰਦਲ puffed rice (m.) [tandul]
- ਤਨਖ਼ਾਹ salary (f.)
- ਤਨੂਹ hearth (m.) [tandu:r]
- ਤਪ penance (m.)
- ਤੱਪਣਾ to burn [tapna:]
- ਤਪਸਥਾਨ place of doing penance (m.)
- ਤਫ਼ਤੀਸ inspection (f.)
- ਤਬਕਾ group, class (m.)
- ਤਬਦੀਲੀ change (f.)
- ਤਬਾਹ destroyed
- ਤਬਾਹੀ ruin (f.)
- ਤਬੀਅਤ condition, mood (f.)
- ਤਮਗ਼ਾ medal (m.)
- ਤਮਾਸ਼ਾ show, entertainment (m.)
- *ਤਮਾੜ barren place (m.)
- ਤਕੁਲਾ spindle of a spinning wheel (m.) [takūva:]
- ਤਰੱਕੀ progress (f.)
- ਤਰਜਮਾਨੀ rendering (f.)
- ਤਰਤੀਬ order (f.)
- ਤਰਨਾ to swim, float [tairna:]
- *ਤੁਬਕ startled
- *ਤੁਬਕਣਾ to flutter
- ਤੁਣ protection (m.)
- ਤੁਸਕਾਰਨਾ to rebuke, renounce
- *ਤੁੰਜਣ group of spinning girls (f.)
- ਤਰੀਕਾ way, means (m.)
- ਤਰੁਣਾ young [taruN]
- ਤਲਾਸ਼ੀ search (f.)
- ਤਲੀ palm (f.) [hatheli:]

- ਤਲੀ bottom (f.) ਤੁਲਨਾ comparison (f.)
 ਤਾਈਂ to [tai] ਤੂਤ mulberry tree (m.)
 ਤਾਈ father's elder brother's ਤੂਤੀ a musical instrument (f.)
 ਤਾਸੀਰ quality, nature (f./wife (f.) ਤੂਬਾ a drinking vessel (m.)
 ਤਾਕਤ strength (f.) ਤੂੜੀ chaff (of wheat) (f.)
 ਤਾਕਤਵਰ strong *ਤੋਸਾ adze (m.)
 ਤਾਕਿ so that ਤੇਜ਼ੀ speed (f.)
 *ਤਾਂਘ desire, inclination (f.) *ਤੇਲੀਆਂ root of a plant (m.)
 *ਤਾਂਘਣਾ to desire, incline, bend *ਤੇੜ human body from waist down (m.)
 ਤਾਜ crown (m.) ਤੋਸ਼ anger (m.)
 ਤਾਜ਼ਗੀ freshness (f.) *ਤੇਰਨਾ to cause to go, set out, walk
 ਤਾਜ਼ਾ fresh ਤੋੜ ਫੋੜ breaking, conspiracy to
 ਤਾਣਾ ਪੇਣਾ structure (m.) [ta:na:] ਤੋਰ way, manner (f.) /divide (f.)
 ਤਾਨ tune, melody (f.) /peta:]
 ਤਾਰ wire, telegram (m.)
 ਤਾਰਾ star (m.)
 ਤਾਲ tank, pond, pool (m.)
 ਤਾਲਾ lock (m.)
 ਤਾਲਿਆਮੰਦ rich
 *ਤਾਵਲੇ ਤਾਵਲੇ quickly
 ਤਾੜਨਾ to know, figure out, realize
 ਤਿਆਗ renunciation (m.) [tya:g]
 ਤਿਆਰੀ preparation (f.) [taiya:ri:]
 ਤਿਉਹਾਰ festival (m.) [tyauha:r]
 ਤਿੰਨ-ਭਾਗਾ three-part [tri-bha:ga:]
 ਤਿਪਾਈਆ 3-legged stool (f.)
 *ਤਿਲਕਣਾ to err [tipa:i:]
 *ਤਿਲੀਅਰ kind of bird (m.)
 ਜਿਉਂ — ਤਿਵੇਂ as...so
 ਤੀਕ to, up to, until [tak]
 ਤੋਂ — ਤੀਕ from...to [se...tak]
 *ਤੀਕਰ sharp, hot
 ਤੀਬਰ sharp [ti:vr]
 *ਤੀਵੀਂ woman, wife (f.)
 ਤੁਰੰਤ immediately
 ਤੁਲਿਆ ਹੋਣਾ to be determined [tula:]
 ਤੁਰੀ kind of squash (f.) /hona:]
 /[tori:]
- ਥ
 *ਥਹੁ factual
 ਥੱਕਣਾ to be tired [thakna:]
 ਥਲ ground, place (m.)
 *ਥੱਲੇ at the bottom, under
 *ਥੜਾ terrace, mound (m.)
 ਥਾਣਾ police station (m.) [tha:na:]
 ਥਾਣੇਦਾਰ chief constable (m.) [tha:ne-
 ਥਾਲੀ brass plate (f.) /da:r]
 *ਥਿੰਦਾ stout, fat
 ਥਿੜਕਣਾ to tremble [thirakna:]
 *ਥੁੜ scarcity (f.)
 ਥਿਲੀ money-bag (f.)
 ਥੋਹੜਾ = ਥੋੜਾ little [thoRa:]
- ਦ
 *ਦਹਾਕਾ decade (m.)
 ਦੰਗ surprised ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਣਾ to be
 astonished [dang rah ja:na:]
 ਦੰਦ ਖਟੇ ਕਰਨਾ to give a good fight,
 to defeat [dā:t khatTe karna:]
 ਦੰਦੀਆਂ ਪੀਹਣਾ to gnash one's teeth,
 to be very angry [da:t pi:sna:]

- ਦੰਪਤੀ couple (m.) [dampati]
 ਦੱਬਣਾ to be pressed [dabna:]
 ਦਬਦਬਾ awe (m.)
 ਦਬਾਉਣਾ to press [daba:na:]
 ਦਬਾਦਬ continuously
 *ਦਮਗਜ਼ਾ vain boasting (m.)
 *ਦਮਮਾ kettledrum (m.)
 *ਦਮੁਮਾ wooden pounding instrument
 used in roadbuilding (m.)
 ਦਰਸ਼ਕ viewer (m.)
 ਦਰਸ਼ਨੀ worth seeing [darśani:ya]
 ਦਰਸ਼ਾਉਣਾ to show
 ਦਰਕਾਰ need (f.)
 ਦਰਖਾਸਤ application (f.) [darx-
 ਦਰਜ recorded ਦਰਜ ਕਰਨਾ to /va:st]
 make an entry, to register
 ਦਰਦ pain, agony (m.)
 ਦਰਦਮੰਦ compassionate
 ਦਰਬਾਰੀ of the court (adj.)
 ਦਰਵੇਸ਼ fakir (m.)
 ਦਰਾਣੀ husband's younger brother's
 ਦਰਾਮਦ import (f.) /wife [daura:ni:]
 ਦਰਿਆ river (m.) [dariya:]
 ਦਰਿਆ ਦਿਲ liberal, magnanimous
 ਦ੍ਰਿਸ਼ scene (m.)
 ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ firm [dr̥Dh]
 ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ firmness (f.) [dr̥Dhta:]
 *ਦਰਿੜ੍ਹਾਉਣਾ to make firm, to hit
 hard
 ਦਰੋਗਾ police chief (m.)
 ਦਲ group, party (m.)
 ਦਲਾਲ broker (m.)
 ਦਲੀਲ argument, logic (f.)
 ਦਲੇਰ brave, courageous [diler]
 ਦਾਅਵੇਦਾਰ accuser in a court case
 (m.) [da:veda:r]
 ਦਾਸ-ਸੁਭਾ slave-mentality (m.)
 [da:s-svabha:v]
 ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣਾ to enter [da:xil hona:]
 ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਨਾ to enter
 ਦਾਣਾ grain (m.)
 ਦਾਦੀ father's mother (f.)
 ਦਾਨਿਸ਼ਵਰ intellectual (m.)
 ਦਾਨੀ donor (m.)
 *ਦਾਬਾ snub, threat (m.)
 ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ philosophical
 ਦਾਂਵਾਨਲ forest fire (f.)
 ਦਿਆਨਤਦਾਰ truthful [daya:natda:r]
 ਦਿਹਾੜਾ day (m.)
 ਦਿਕ tuberculosis (m.)
 ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰਨਾ to pass the days with
 difficulty, to pass through a
 difficult period
 ਦਿਮਾਗ਼ mind (m.)
 *ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵਾਂ attractive
 *ਦਿਲ ਪਰਚਾਵਾ entertainment (m.)
 *ਦਿਲਬਰੀ love, affection (f.)
 ਦਿਲੀ of the heart (adj.)
 ਦਿਲੀ close, intimate
 ਦੀਵਾਨ-ਅਸਥਾਨ guest house (m.)
 [di:va:n stha:n]
 ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਣਾ to meet, have a gath-
 ering [___ lagna:]
 ਦੀਵਾਰ wall (f.)
 ਦੀਵਾਲੀ festival of lights (f.)
 ਦੁਆਰਾ by [dva:ra:]
 ਦੁਸ਼ਟ mean, cruel
 ਦੁਸ਼ਮਣ enmity (m.) [dušman]
 ਦੁਹਰਾਉਣਾ to repeat [duhra:na:]
 ਦੁਕਾਨ shop (f.)
 ਦੁਖਾਉਣਾ to hurt [dukha:na:]
 ਦੁਖਾਂਤ tragedy (m.)
 *ਦੁਗਾੜਾ double-barrelled gun (m.)
 ਦੁਧ = ਦੁੱਧ milk (m.) [du:dh]
 ਦੁੱਧ-ਦਹੀ milk and yoghurt (f.)
 [du:dh dahi:]

- ਦੁਪੱਟਾ shawl, scarf (m.)
 ਦੁਬਾਰਾ second time
 ਦੁਭਧਾ perplexity (f.) [duvidha:]
 ਦੁਰਕਾਰਨਾ to reject, chase away
 [dutka:rna:]
 *ਦੁੜੰਗ ਮਾਰਣਾ to leap
 ਦੂਰ-ਦਿਰੀਤ far horizon (m.)
 *ਦੁਲਾ valiant, brave man (m.)
 ਦੇਖਭਾਲ care (f.)
 ਦੇਣਦਾਰ debtor (m.) [denda:r]
 ਦੇਵਰ husband's younger brother
 ਦੈਤ demon (m.) [daitya] / (m.)
 ਦੇਸ਼ defect (m.)
 ਦੇਸਤੀ friendship (f.)
 ਦੇਸ਼ੀ guilty
 ਦੋਹਿਰਾ double [duhra:]
 ਢੋਲਕੀ drum (f.) [Dholki:]
 ਦੌਰ time, circuit, sway, age
 (m.)
 ਦੌਰਾਨ times
 ਦੌੜ race, running (f.)
 ਦੌੜਨਾ to run
- ਧ
- ਧੱਸਣਾ to sink into, go into
 [dhāsna:]
 *ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ policy of force (f.)
 ਧੰਧਾ occupation (m.)
 ਧੰਨਵਾਦ thanks (m.) [dhanyava:d]
 ਧੱਬਾ blot (m.)
 *ਧਮੁੜੀ yellow wasp (f.)
 ਧਰਤ = ਧਰਤੀ
 ਧਰਤੀ ground, earth, land (f.)
 ਧਰ ਲੈਣਾ to take into custody
 *ਧਰਵਾਸਾ confidence (m.)
 *ਧਰੁੰਹਣਾ to tear off
 *ਧਰੇਹੀ deceiver (m.)
- ਧੜਕਣ throbbing; worry (f.)
 [dhaRkan]
 *ਧੜਾ party, organization (m.)
 ਧੜਾਧੜ fast
 *ਧੜੇਬੰਦੀ splintering (f.)
 ਧੜੈਂ bang! [dhaRa:m]
 ਧਾਰ = ਧਾਰਾ
 ਧਾਰਮਿਕ religious
 ਧਾਰਾ stream, current, edge of a
 sword (f.)
 ਧਾਵਾ assault, attack, raid (m.)
 *ਧਾੜਵੀ plunderer (m.)
 *ਧਿਰਾ gentleman (m.)
 ਧੁੰਦਲਾ, ਧੁੰਪਲਾ dim
 ਧੁੰਮ tumult, rumor (f.) [dhu:m]
 *ਧੁਰ - ਪ੍ਰਾਚੀਨ very ancient
 ਧੁਰਾ axle (m.)
 *ਧੁੜਕ ਥrobbing (m.)
 ਧੁਣਾ to carry [Dhona:]
 *ਧੁਣੀ a small ignited pile of chaff
 ਧੋਖਾ deceit (m.) / (f.)
 ਧੋਤਾ washed, clean [dhula:]
 *ਧੋਣ water used for washing (m.)
- ਠ
- *ਠੱਸਣਾ to flee
 ਠਸੀਹਤ exhortation (f.)
 ਠਸੀਬ fate (m.) ਠਸੀਬ ਹੋਣਾ to be in
 one's fate
 ਨਾਉਣਾ to bathe [naha:na:]
 ਨਹਿਰ canal (f.) [nahar]
 ਨੇਰਾ = ਰਨੇਰਾ darkness (m.) [ādhera:]
 ਨਕ nose (f.) [na:k]
 ਨਕਸ਼ਾ map (m.)
 ਨਕਲ copy, mimicry (f.)
 *ਨੱਕਾ fore part, edge (m.)
 *ਨਕਾਜੀ useless
 ਨਕਾਰਾ useless [na:ka:ra:]

- ਨੰਗ nakedness (f.)
ਨੰਗਾ naked
*ਨੰਗੀਜ-ਪ੍ਰਗਟਾ showing nakedness (f.)
ਨੰਚਣਾ to dance [na:ca:]
ਨਜਮ poem (f.)
ਨਜਰਿਆ point of view (m.) [na-
*ਨੜਣਾ to run, flee /zirya:]
ਨਤੀਜਾ result (m.)
ਨੱਥ nose ring (f.) [na:th]
*ਨਪੀੜ pressure (f.)
ਨੰਬਰਦਾਰ village collector of
irrigation taxes (m.) [lam-
barda:r]
ਨਮਦਾ felt (m.)
ਨਮਰਤਾ humility (f.) [namrata:]
ਨਮਰਦ cowardly, unmanly [na:mard]
ਨਮੂਨਾ example, model (m.)
*ਨਮੋਸ਼ੀ disgrace (f.)
ਨਰਮ soft, moderate
ਨਰਲੋਕ human world, universe (m.)
ਨ੍ਰਿਤ dance (m.) [nr̥tya]
ਨ੍ਰਿਤ-ਨਾਟ dance-play (m.) [nr̥tya
na:Tyā]
ਨਵਉਦਿਤ new-born, emerging
[navodit]
ਨਵੀਨਤਾ newness (f.)
ਨਾਅਰਾ slogan (m.) [na:ra:]
ਨਾਇਕਾ heroine (f.) [na:yika:]
ਨਾਇਬ sub-deputy (m.) [na:yab]
ਨਾਂਹ refusal, saying no (f.)
ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ saying "no, no" / [na:]
ਨਾਗ snake (m.)
ਨਾਜਾਇਜ਼ improper [na:jayaz]
ਨਾਟਕ play, drama (m.)
ਨਾਥ ascetic of a particular
sect (m.)
ਨਾਪਾਕ impure
ਨਾਮਧਰੀਕ named [na:m dha:ri:]
- ਨਾਮ ਮਤੁ only in name, few, little
ਨਾਮੀ named
ਨਾਲਜ਼ complaint, suit (f.) [na:liš]
ਨਾਵਲ novel (m.)
*ਨਿਉਜਾ a type of sweet (m.)
ਨਿਉ ਦਿੱਲੀ New Delhi
ਨਿਸੰਗ doubtless, fearless [niššank]
ਨਿਸਚਤ fixed, decided, certain [niš-
ਨਿਸਚੇ surely [nišcaya] /cat]
ਨਿਸ਼ਛਲ pure, simple
ਨਿਕਟ near ਨਿਕਟ ਭੁਤਕਲ near past
ਨਿਕਮਾ useless / (m.)
ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ to pass through [ja-
/na:]
*ਨਿਕੜ small
*ਨਿਕੇ ਚੁਕੇ small & big, odds & ends
ਨਿਖਾਰ purification (m.)
*ਨਿਖੇੜ divided, separated
*ਨਿਗਰ solid
ਨਿਗਰਾਨੀ watch, care (f.)
ਨਿਗਾਹ glance (f.)
ਨਿਗੂਣਾ useless, virtueless, bad
*ਨਿਘ warmth (m.) /nirguNa:]
ਨਿਘਰਨਾ to be swallowed up, over-
whelmed [niḡalna:]
ਨਿਜੀ (ਨਿਜੀ) private
ਨਿਜੀ ਤੌਰ ਤੇ privately
ਨਿਡਰਤਾ fearlessness (f.)
*ਨਿਤਾਣਾ weak, faint
ਨਿੰਦਨੀਯ worth condemning, bad
ਨਿੰਦਾ back-biting (f.)
ਨਿਪੁੰਨ expert, clever [nipuN]
ਨਿਬਾਹ living, getting along (m.)
ਨਿਮਾਜੀ who observes Nama:z regu-
ਨਿਮਿਤ reason, motive (m.) larly
ਨਿਯਮ rule (m.)
ਨਿਰਸੰਕੋਚ without hesitation [nissan-
ਨਿਰੰਤਰ continuously, always, /koc]
without interruption

- ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ director (m.)
 ਨਿਰਦੋਸ਼ innocent, not-guilty
 ਨਿਰਪੱਖ objective (adj.) [nitpakṣ]
 ਨਿਰਮਾਤਾ maker, creator (m.) [nir-
 ਨਿਰਵਾਣ Nirva:N (m.) ma:ta:]
 ਨਿਰਾ exclusively, cleanly, solely
 ਨਿਰਾਸਤਾ distress, despair (f.)
 ਨਿਰਾਕਾਰ formless / [naira:ṣya]
 *ਨਿਰੋਲਤਾ purity (f.)
 ਨਿਰੋਲ pure
 ਨਿਵਨਿਵ bowing
 *ਨਿਵਾਣ low place, depth (m.)
 ਨੀਂਹ foundation (f.) [nī:v]
 ਨੀਤ, ਨੀਤਤ intention (f.)
 ਨੀਰ water (m.)
 ਨੀਲਾ blue
 *ਨੁਹਾਰ resemblance, conformity
 ਨੁਕਸਾਨ damage (m.) / (f.)
 ਨੁਕਤਾ point (m.)
 ਨੁਕਰ used with ਨੀਹ
 ਨੁਕਰ corner (m.) [nukkaR]
 ਨੁਕਰਾ = ਨੁਕਰ
 ਨੁਮਾਇਸ਼ exhibition, exhibit (f.)
 *ਨੁੰਘ secret (m.) / [numa:yaṣ]
 ਨੇਤਾ leader (m.)
 ਨੈਣ eyes (m.pl.) [nayan]
 ਨੋਟ bill, note (money) (m.)
 ਨੌਕਰੀ service, employment (f.)
 ਨੌਜਵਾਨ, ਨੌਜਵਾਨ young man (m.)
 ਪ
 ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ remorse, repentance,
 regret (m.) [paṣca:ta:p]
 ਪਸ਼ਮੀਨਾ woolen (adj.) wool (m.)
 ਪਸਰਨਾ to spread
 ਪੱਸਲੀ rib (f.) [pasli:]
 ਪਸਾਰ expansion, extension (m.)
 ਪਸ਼ੂ animal (m.) [paṣu] / [prasa:r]
 ਪਹਾੜ mountain (m.)
 ਪਹਾੜੀ of the mountain (adj.)
 ਪਹਿਰਾ guard, watch (m.)
 ਪਹਿਰੇਦਾਰ guard, watchman (m.)
 ਪਹਿਲ start (f.) ਪਹਿਲ ਕਰਨਾ to
 start, to be first
 ਪਹਿਲਵਾਨ wrestler (m.) [pahalva:n]
 ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ for the first time
 ਪਹੀਆ wheel (m.) [pahīyā] pahāl
 ਪਹੁੰਚਣਾ to reach [pahūcna:]
 ਪੱਕਣਾ to cook [pakna:]
 ਪੱਖ side, theme (m.) [pakṣ]
 ਪੰਗਤ sect, line, brotherhood (f.)
 ਪੰਚਸ਼ੀਲ set of 5 principles for con-
 ducting international affairs (m.)
 ਪੱਛਮ west (m.) [paṣcim]
 ਪੱਛੜੇਪਨ backwardness (m.) [pichRa:pan]
 ਪਛਾਣਨਾ to recognize [pahca:nna:]
 ਪੰਜਾਂ ਪਾਣੀਆਂ five rivers of Panjabi
 [pañc pa:ni:]
 *ਪੱਟ silk (m.)
 *ਪੱਟ thigh (m.)
 *ਪਟਕਾ sash (m.)
 ਪਟਵਾਰੀ village officer, keeper
 of land records (m.)
 ਪੱਟੀ quarter, area (f.)
 ਪਟਵਾਉਣਾ to fill in [paTva:na:]
 ਪੱਠਾ young goat (m.)
 *ਪੰਡ bundle, load (m.)
 ਪੰਡਤ ਜੀ here, Jawaharlal Nehru
 ਪਤਝੜ autumn (f.) / [paNDit ji:]
 ਪੱਤਰਕਾਰ journalist (m.) [patraka:r]
 ਪਤਲੂਨ trousers (f.)
 *ਪਤਵੰਤ honorable
 ਪਤਾਸ਼ਾ a kind of sweet (m.) [bataṣa:]
 ਪੱਥਰ stone (m.)

- *ਪੱਧਰ open platform (m.)
- *ਪੱਧਰ standard (m.)
- *ਪਧਰ smooth, even
- ਪਧਾਰਨਾ to come, to go
- ਪੰਨਾ emerald (m.)
- ਪਨਾਹ shelter (f.)
- ਪਰ-ਅਧੀਨ dependent on others, slave (para:dhi:n)
- ਪ੍ਰਸੰਸਕ admirer (m.)
- ਪ੍ਰਸੰਸਨੀਯ praiseworthy
- ਪ੍ਰਸੰਸਾ praise (f.)
- ਪ੍ਰਸੰਸਾ-ਇਛਕ desiring praise [praśansa:-icchuk]
- ਪ੍ਰਸੰਗ occasion, context, situation (m.)
- ਪ੍ਰਸਨ happy
- ਪਰਸਪਰ with each other
- *ਪ੍ਰਸਾਦੀ food (f.)
- ਪ੍ਰਸਿੱਧ famous
- ਪ੍ਰਸਿੱਧਤਾ fame (f.)
- ਪਰਸੋਂ day before yesterday, day
- ਪਰਚੇਜ਼ abstention (m.) /after tomorrow
- ਪਰਕਰਮਾ circling (of a shrine, etc.), circle (f.) [parikrama:]
- ਪ੍ਰਕਾਰ, ਪਰਕਾਰ type (m.)
- ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ published [praka:śit]
- ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ = ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ nature (f.) [prakṛti]
- ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ to show [pragṭa:na:]
- *ਪ੍ਰਗਟਾ ਢੰਗ way of expression (m.)
- ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ progressive [pragati-va:di:] (m.)
- ਪ੍ਰਚਲਤ prevalent, current [praclit]
- ਪਰਜਾ issue, number (m.)
- ਪ੍ਰਚਾਰ propaganda, proselytizing (m.)
- ਪ੍ਰਚਾਰਕ preacher (m.)
- ਪਰਛਾਵਾਂ shadow (m.) [parcha:i:]
- *ਪਰਛਾਵਾਂ-ਨਾਟ shadow play (m.)
- ਪ੍ਰਜਵਲਤ ਕਰਨਾ to enflame, ignite [prajjvalit karna:]
- *ਪਰਤਣਾ to turn back
- ਪਰਤਾਲਣਾ to investigate, examine
- ਪ੍ਰੀ ਤਗਿਆ vow, promise (f.) [pratij-ña:]
- ਪ੍ਰਤਿਭਾ genius (f.)
- ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ extremely intelligent, brilliant
- ਪ੍ਰਤੀ toward [prati]
- ਪ੍ਰਤੀਕ symbol (m.)
- ਪ੍ਰਤੀਕਵਾਦੀ symbolistic
- ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ to seem [pratit hona:]
- ਪ੍ਰਤੀਨਿਯਤਾ representation (f.) [pra-tinidhitva (m.)]
- ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ show (m.)
- ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ to give
- ਪਰਦੇਸ਼ abroad
- ਪਰਨਾਲਾ waterchute (m.)
- ਪਰਪੱਕ very firm, solid, mature [paripakva]
- ਪਰਬੰਧਕ managing
- ਪ੍ਰਬਿਰਤੀ tendency (f.) [pravṛtti]
- ਪ੍ਰਬੀਨ clever, skillful [pravi:N]
- ਪ੍ਰਭਤਾ dominance (f.) [prabhuta:]
- ਪਰਭਾਤ ਫੇਰੀ morning circuit, morning walk around the village (f.)
- ਪ੍ਰਭਾਵ influence (m.) [prabha:v]
- ਪ੍ਰਭਾਵਤ impressed [prabha:vit]
- ਪ੍ਰਭੁ Lord (m.) [prabhu]
- ਪਰਮ-ਸਹਾਈ very helpful [param-saha:yak]
- ਪਰੰਮਪਰਾ tradition [parampara:]
- ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ Supreme Soul, God [parma:t- (m.) /ma:]
- ਪ੍ਰਮੁਖ main
- ਪਰਯੋਗ experiment (m.)
- ਪ੍ਰਯੋਗਵਾਦੀ experimentalist (m.)
- ਪਰਲੋਕ the other world (m.)
- *ਪਰਵਰਦਾ subordinate, subject, dependant

- ਪ੍ਰਵਾਹ flow (m.)
- *ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਾ choose
- *ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ legitimacy (f.)
- ਪਰਵਾਨਾ warrant (m.)
- ਪ੍ਰਵੇਸ਼ entrance (m.)
- ਪਰਾਇਆ someone else, other
- ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ Prakrit language / [para:ya:]
[pra:krt]
- ਪ੍ਰਾਚੀਨ ancient
- ਪ੍ਰਾਣ life, essence of life, (m.)
- ਪਰਾਧੀਨਤਾ slavery, dependence (f.)
- ਪ੍ਰਾਪਤੀ achievement (f.) [pra:pti]
- ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ beginning
- ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਕਾਲ early period (m.)
- ਪਰੀ fairy (f.)
- ਪ੍ਰੀਤ-ਪ੍ਰੇਰਾ love-inspired [pri:ti-
prerit]
- ਪਰੀਤਮ darling, dear (m.)
- ਪ੍ਰੀਵਰਤਣ change (m.) [parivartan]
- ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ pained, troubled
- *ਪ੍ਰੇਮ-ਸੁਨੇਹਾ message of love, re-
gards (m.) [prem-sandeś]
- ਪ੍ਰੇਰਨਾ inspiration (f.) [prerNa:]
- ਪ੍ਰੋਹਿਤ family priest (m.) [purohit]
- ਪਲਕ eye-lid, moment (f.)
- ਪਲੰਘ big cot (m.) [palang]
- ਪਲਟਨ platoon (f.)
- ਪਲਟਣਾ to ange [palaTna:]
- ਪਲਟਾ turn (m.)
- ਪੱਲਾ corner of clothes (m.)
- ਆਪਣੇ ਪੱਲਿਓਂ from his own
- *ਪਲੇ ਪਲੀ bit by bit /pocket
- *ਪੜਚੋਲ investigation, criticism
- ਪੜਤਾਲ search (f.) / (f.)
- ਪੜਾ = ਪੜਾਅ camp, encampment,
stop-over (m.) [paRa:v]
- ਪੜ੍ਹਾਈ study (f.)
- ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ to teach [paRha:na:]
- *ਪਾਹ influence (f.)
- ਪਾਠ recital (m.)
- ਪਾਠਕ reader (m.)
- ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੋ ਜਾਣਾ to feel ashamed
[pa:ni: pa:ni: ho ja:na:]
- ਪਾਤਸ਼ਾਹ King, Lord [ba:dśa:h]
- ਪਾਤਰ cast (of characters (m.)
- ਪਾਦਰੀ Christian priest, minister
- ਪਾਠ betel leaf (m.) / (m.)
- ਪਾਪਲਿਨ poplin (f.)
- ਪਾਪੜ a spicy wafer ਪਾਪੜ ਵੇਲਣਾ
to work very hard (m.)
- ਪਾਰ ਕਰਨਾ to take across
- ਪਾਰਖੂ examiner, appraiser (m.) [pa:r-
khu:]
- ਪਾਰਵਾਰ around, on both sides / [khi:]
[la:r pa:r]
- ਪਾਰਾ mercury (m.)
- ਪਾਲਾ chill, winter (m.)
- ਪਿਆ, dear, husband [piya:](m.)
- ਪਿਆਸ thirst (f.) [pya:s]
- ਪਿਆਰਾ favorite, beloved [pya:ra:]
- ਪਿਛਲਾ last
- *ਪਿਛੋਂ backward
- *ਪਿੱਛੇ-ਖਿਚੂ reactionary (adj.)
- ਪਿੰਜਰਾ cage (m.)
- *ਪਿੰਡਾ body (m.)
- *ਪਿੰਡੀਵਾਲਤਾ sense of knowing someone's
place of origin (f.)
- ਪਿੱਪਲ pipal tree [pi:pal]
- ਪਿਰਥਮੀ earth (f.) [prthvi:]
- *ਪਿੜ field, arena (m.)
- ਪੀਂਘ a kind of swing (f.)
- *ਪੀਚ hard
- ਪੀਠਣਾ to grind [pi:sna:]
- ਪੀਰ Muslim saint (m.)
- ਪੀਲਾ yellow
- ਪੀੜਾ suffering (f.)
- ਪੀੜੀ generation (f.) [pi:Rhi:]

ਪੁਆਉਣਾ to dress (trans.) [pahra:na:]	*ਪੈਰਾ road, path (m.) ਪੈਰਾ ਮਾਰਨਾ to cover a distance
ਪੁਸ਼ਤ generation (f.)	ਪੈਣਾ sharp [paina:]
ਪੁਸ਼ਪ flower (m.)	ਪੈਰੋਕਾਰ supporter, apologist (m.)
ਪੁਸ਼ਾਕ dress (f.) [pauša:k]	ਪੈਥੀ book (f.)
ਪੁਕਾਰਨਾ to call out	ਪੈਣ ਬreeze, air (f.) [pavan]
ਪੁਗਾਉਣਾ to complete, fulfill [puga:na:]	ਪੈਣਾ three-quarters ਪੈਣੇ ਚਾਰ ਵਜੇ quarter to four o'clock
ਪੂਚਕਾਰ stroking, caressing (f.)	
*ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ inquiry (f.)	ਪੈਦ generation, crop (f.) [pauhd]
*ਪੁਟਣਾ to eradicate, dig	ਫ
ਪੁਟਾਈ filling in (f.)	ਫਸਣਾ to be caught, trapped
ਪੁਤ, ਪੁੱਤਰ son (m.) [pu:t, pu:tra]	[phāsna:]
ਪੁਤਲਾ effigy (m.)	ਫਸਲ harvest (f.)
ਪੁਲੀ puppet (f.)	ਫਸਾਉਣਾ to trap [phāsa:na:]
ਪੂਰਖਾ forefather (m.)	ਫਸਾਦ riot (f.)
ਪੂਰਾਤਨ old, ancient	ਫਖਰ proud (m)
ਪੁਰੁਖ man (m.) [puruṣ]	ਫਜੂਲ in vain
ਪੁਲਸ police (f.) [pulis]	ਫਜੂਲ ਖਰਚੀ extravagance (f.)
ਪੂਜਣਾ to worship [pu:jna:]	*ਫੱਟਾ wide-open
ਪੂਰਣ, ਪੂਰਨ complete, entire	ਫਤਿਹ victory (f.)
ਪੂਰਤੀ fulfillment (f.) [pu:rN] [pu:r̥ti]	ਫਨ art (m.)
ਪੂਰਨਾ to fill, complete, fulfill	ਫੂਨ੍ਹਾ ruin, destruction (f.)
ਪੈਸ਼ ਆਣਾ to behave [peś a:na:]	ਫਬਣਾ to suit, look nice, befit [phabna:]
ਪੈਸ਼ਕਾਰ agent (m.)	ਫਬਵਾ well-attired, ornate
ਪੈਸ਼ਗੋਈ ਕਰਨਾ to present	ਫਰਸ਼ floor (m.)
ਪੈਸ਼ਤਰ before	ਫਰਹਾਦ appeal (f.) [fariya:d]
ਪੈਸ਼ਾ occupation (m.)	ਫਰਕ difference (m.) [farq]
ਪੈਸ਼ੀ presenting before the judge	ਫਰੋਬ deceit (m.)
ਪੈਚਦਾਰ twisted / (f.)	ਫਲ fruit (m.)
ਪੈਟ stomach (m.)	ਫਲਸਫਾ philosophy (m.)
ਪੈਂਡੂ of the village (adj.)	ਫਲਸਰੂਪ as a result
ਪੈਂਡੂ belly	ਫਲਸਫਰ philosopher (m.)
*ਪੈਤਲਾ slippery	ਫਲਾਣਾ so-and-so (m.) [falā:]
(ਫੈਡ) ਪੈਲਣਾ to perform the exer- cize ਫੈਡ.	ਫਕਵਾਉਣਾ to cause or help to arrest [pakaRva:na:]
ਪੈਗ drinking glass (m.)	

- *ਫੜਤ ਕਰਕੇ unwittingly
ਫਾਇਦਾ advantage (m.) [fa:yda:]
ਫਾਂਸੀ hanging, death-rope (f.)
ਫਾਟਕ gate (m.)
- *ਫਾਫਾ very old woman (f.)
ਫਾਰਸੀ Persian (f.)
ਫਿਕਰਵੰਦ worried [fikramand]
ਫਿਜ਼ਾ atmosphere (f.)
ਫਿਰਕਾ sect, group (m.)
- *ਫਿਰਤ rotation (m.)
ਫਿਰਾਕ ਸorrow (m.)
ਫਿਲਮਕਾਰ film producer (m.)
ਫਿਲਮੀ of films (adj.)
ਫੀ ਸਦੀ per cent
ਫੁਹਾਰ sprinkle (f.)
ਫੁਟ division (f.) [phu:T]
ਫੂਕ breath (f.) ਫੂਕ ਮਾਰਨਾ
to blow [phũ:k]
ਫੂਕਣਾ to blow, to breathe in
[phũ:kna:]
ਫੇਟਾ turban (m.)
ਫੇਰ ਫਾਰ change (m.)
ਫੈਸ਼ਨ fashion (m.)
ਫੈਲਣਾ to spread [phailna:]
ਫੈਲਾਅ expansion [phaila:v]
ਫੁਲ flower [phu:l]
ਫੋਕਾ empty
ਫੋਲਣਾ to disclose, reveal, open
[kholna:]
- *ਫੋਲ ਫਾਲ ਲੈਣਾ to search, discover
ਫੌਜ army (f.)
- ਬ
- ਬੰਸ family, clan (m.) [vanš]
ਬਸ enough
ਬਸਤੂ thing (f.) [vastu]
ਬੰਸਰੀ flute (f.)
ਬਸ ਦਾ ਐਂਡਾ bus station(m.)
- ਬਹਾਦਰ brave [baha:dur]
ਬਹਾਰ spring, breeze (f.)
ਬਹਾਰੀ= ਬੁਹਾਰੀ broom (f.)
ਬਹਿਸ argument (f.) [bahas]
ਬਹਿਸਤ heaven(m.) [bahišt]
*ਬਹਿਣਾ to sit
ਬਹਿਰ wave (f.) [bahr]
*ਬਹੁੜਨਾ to come to help
- ਬਹੂਟੀ wife (f.) [bahu:]
ਬਖ਼ਸ਼ਣਾ to bestow upon [baxšna:]
ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼ tip (f.)
ਬਖ਼ਾਣਨਾ to tell, to describe
[bakha:nna:]
ਬੰਗਲਾ bungalow (m.)
ਬਗਾਨਾ = ਬਿਗਾਨਾ other, others'
ਬਗ਼ਾਵਤ rebellion (f.)
ਬਗੈਰ without
*ਬੱਘ ਬੱਘ rumble (f.)
*ਬਘਿਆੜ small tiger (m.)
ਬਚਨ sayings (m.)
ਬਚਪਨ childhood (m.)
ਬਚੂ baby? (m.) [bačču:]
ਬਜਾਏ instead
ਬਜ਼ਾਜ਼ਾ cloth merchandise (m.)
ਬਜ਼ਾਤੇ-ਖੁਦ in itself, by itself/him-
self/herself etc.
- ਬਜ਼ੁਰਗ elderly
ਬਟਾਈ portion of grain given to
landowner by sharecropper (f.)
ਬਣਾਵਟ invention, falsehood, fraud
(f.) [bana:vaT]
ਬਣਿਆ merchant, trader (m.)
[baniya:]
ਬਤੰਗੜ exaggeration (m.)
ਬਤੀਤ past [vyati:t]
ਬਤੇਰੀ plenty [bahuteri:]

- ਬੰਦ joint (m.) ਬ੍ਰਾਜਮਾਨ present [vira:jma:n]
- ਬੰਦ closed, hidden, stopped ਬਰਾਂਡਾ porch, verandah (m.)
- ਬੰਦ ਕਰਨਾ to stop, to disconti-
/nue ਬਰਾਬਰ continuously
- ਬਦਅਸੀਸ curse (m.) *ਬਰਾਬਰਤ equality (f.) [bara:bari:]
- ਬੰਦਸ਼ bondage, rhyming(f.) ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ Braj language (f.) [braj
[bandiś]] bha:ṣa:]
- *ਬੰਦ-ਖੁਲਾਸੀ freedom, release (f.) ਬ੍ਰਿਤੀ tendency (f.) [vrtti]
- *ਬੰਦਣਾ to take hold of ਬਰੀ acquitted ਬਰੀ ਹੋਣਾ to be
acquitted
- ਬਦਦਿਲ bad conscience (m.) ਬਰੀਕ thin, fine [ba:ri:q]
- ਬਦਨਾਮੀ defamation (f.)/meaning ਬਰੀਕੀ = ਬਾਰੀਕੀ minuteness (f.)
- ਬਦਮਾਸ਼ੀ wickedness, villainy(f.) ਬਲਕਿ moreover, but also
- ਬੰਦਰਗਾਹ sea-port (m.) *ਬਲਨਾ to burn, blaze [jalna:]
- ਬਦਲ cloud (m.) [ba:dal] ਬਲਵਾ riot (m.) [balba:]
- ਬਦਲਵਾ changed [badla:] ਬਲਵਾਨ strong
- ਬਦਲਾ revenge (m.) ਬਲੇ bravo, well done! [vallah]
- ਬਦਲੀ transfer (f.) [tabdi:li:] ਬਲੋਚੀ of Balochistan (adj.)
- ਬੰਦੂਕ shotgun (f.) ਬਾਈਬਲ Bible (f.)
- ਬਦੇਸ਼ੀ = ਵਿਦੇਸ਼ੀ foreigner(m.)foreign ਬਾਊ ਜੀ sir: [ba:bu:ji:]
- *ਬਦੇਸ਼ੀ contentiously ਬਾਸੀ faded, rotten, left-over
- (ਦੀ)ਬਦਲਤ due to ਬਾਹ arm (f.)
- ਬੰਧਣਾ to increase [baDhna:] *ਬਾਹ strength (f.)
- ਬੰਧਨ tying, bondage (m.) ਬਾਹਰਮੁਖੀ external [bahirmukhi:]
- *ਬੰਧਾ, ਬੰਧਿਆ past partic. of ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਬਾਹਰਲਾ outer
- *ਬੰਧਾ stretched forward ਬਾਹੀ side (f.)
- ਬੰਨ binding, stoppage (m.)[band] ਬਾਕਾ coquettish, foppish, twisted,
curved (adj.) dandy (m.)
- ਬਨਵਾਸ exile in the forest (m.) ਬਾਕਾਇਦਾ as usual, according to the
[vanva:s] rules, regular
- ਬਨਾਣਾ ਸੰਵਾਰਨਾ to behave in an
artificial, flowery manner
- ਬਨਾਵਟੀ fake, made-up ਬਾਗ crowing (f.)
- ਬਨੈਨ sweater (m.) [baniya:n] ਬਾਗੀ rebellion (m.)
- ਬ੍ਰਹਮ-ਚਰਜ celibacy, chastity ਬਾਘ tiger (m.)
- (m.) [brahmacarya] ਬਾਜ਼ hawk (m)
- ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ a religious student who
observes chastity (m.) *ਬਾਝ without
- *ਬਰਤਾਨਵੀ British *ਬਾਟ pct (m.)
- *ਬਰ ਫੁਬਾਰੀ snowfall (f.) ਬਾਣੀ saying (especially in poems)
(f.)

- ਬਾਤ talk, matter, thing (f.)
- ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ royalty, kingship (f.)
- ਬਾਧਾ hindrance (f.) [va:dha:]
- ਬਾਪ father (m.)
- *ਬਾਰੀ window (f.)
- ਬਾਰੀਕੀ minuteness (f.) [ba:ri:qi:]
- ਬਾਰੂਦ gun-powder (f.)
- *ਬਾਲਣਾ to kindle, burn (trans.)
[jala:na:]
- ਬਾਲ ਵਿਧਵਾ child widow (f.)
- ਬਾਲਾਏ ਤਾਕ aside
- ਬਾਵਜੂਦ inspite of
- ਬਿਸਤਰ bedding (m.)
- ਬਿਸਵਾ measurement of land,
about 1/32 of an acre (m.)
- ਬਿਹਤਰ better [behtar]
- ਬਿਹਬਲ impatient, pained [vihval]
- *ਬਿਖੜਾ difficult
- ਬਿਗਾਨਾ other, others'
- ਬਿਜਲੀ lightning (f.)
- *ਬਿਟਬਿਟ absolutely
- ਬਿਤਾਉਣਾ to pass (time) ਜੀਵਨ
ਬਿਤਾਉਣਾ to live a life
[bita:na:]
- ਬਿਧ arrangement, way, manner (f.)
[vidhi]
- ਬਿਖਤਾ disinclination (f.) [vi-
ਬੀਨ flute played by / mukhta:]
a snake charmer (f.)
- ਬੀਮਾਰੀ sickness (f.)
- ਬੀਰ brave , brother (m.) [vi:r]
- ਬੀਰਤਾ bravery (f.) [vi:rta:]
- ਬੀਵੀ wife (f.)
- ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਣਾ to undertake (a dif-
ficult enterprise)
- ਬੁਹਾਰੀ broom (f.) ਬੁਹਾਰੀ ਦੇਣਾ
to sweep
- *ਬੁੱਕ buffet, boxing (f.)
- ਬੁਖਾਰ fever (m.)
- *ਬੁੰਗਾ buildings surrounding the
tank of Amritsar (m.)
- *ਬੁਝਾਰਤ riddle (f.)
- ਬੁਤ idol (m.)
- ਬੁਧੀ intellect (f.) [buddhi]
- ਬੁਨਿਆਦੀ fundamental
- ਬੁਰਛਣਾ to cut slightly, trim
[burakna:]
- ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹਿਣਾ to scold
- ਬੁਰਾਈ defect (f.)
- *ਬੁਲ੍ਹਾ blast of wind (m.)
- *ਬੁਲ੍ਹੀ lip (f.)
- *ਬੂਹਾ door, window (m.)
- ਬੂਟ shoes (m.)
- *ਬੂਟਾ shrub, plant, bush, flower
(m.)
- *ਬੇ wife (f.)
- ਬੇਅਦਬ impertinent
- ਬੇਈਮਾਨ dishonest
- *ਬੇਓੜਕ unending
- ਬੇਸ਼ਕ surely, doubtless
- ਬੇਹਦ very much, limitless
- ਬੇ-ਖੌਫ਼ fearless
- ਬੇਗਾਨਾ = ਬਿਗਾਨਾ
- ਬੇਤਾਲ out of tune
- ਬੇ ਪਨਾਹ terrible, shelterless
- ਬੇਫ਼ਿਕਰ unworried
- ਬੇਫ਼ਿਕਰੀ unconcern (f.)
- ਬੇਬਸੀ helplessness (f.)
- ਬੇਮਿਸਾਲ unique, of which there is
no example
- ਬੇਰ a kind of plum (m.)
- *ਬੇਲਾ wilderness (m.)
- *ਬੇਲੀਆ friend, third ox in the
team (m.)

- ਬੇਵਕੂਫ਼, ਬੇਵਕੂਫ਼ stupid [bevaqu:f] ਭਾਤ ਭਾਤ all sorts of [bhā:ti
 ਬੇੜੀ fetter (f.) ਭਾਈ brother's wife (f.) [bhā:ti]
 *ਬੇੜੀ boat (f.) *ਭਾਲਨਾ to see ਭਾਲ ਕਰਨਾ to watch [bha:bhā:]
 ਬੈਰਕ jail cell (f.) ਭਾਵ meaning (m.) that is
 *ਬੇਤਾ small camel (m.) ਭਾਵਨਾ feeling (f.)
 ਬੈਰੀ bag (f.) ਭਾਵੁਕਤਾ emotion (f.)
 ਬੋਲਸ਼ੈਵਿਕ Bolshevik (m.) ਭਿਆਨਕ terrible, frightening [bha-
 ਬੋਲੀ ਮਾਰਨਾ to taunt, to be sarcas- ਭਿਆਵਾਉਣਾ to cause to be /ya:nak]
 ਬੈਲਦ ox (m.) [bail] ਭਿਆਵਾਉਣਾ sent [bhajva:na:]
- ਭ
- ਭਗਤ devotee (m) [bhakt]
 ਭਗਤੀ-ਲਹਿਰ Bhakti movement (f.)
 ਭੰਗੀ sweeper (m.) [bhak+: lahar]
 *ਭੱਜਣਾ to be broken, to flee
 ਭੱਜ ਨਿਕਲਣਾ to run away
 ਭੱਠੀ, ਭੱਠੀ oven (f.)
 *ਭੰਡਣਾ to slander, defame
 ਭੰਨਣਾ to fry [bhunna:]
 ਭਰਤੀ ਹੋਣਾ to enlist in the army
 ਭਰਪੂਰ full of
 ਭਰਤਾਰ excess (f.)
 ਭਰਵਾ full [bharmā:]
 ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ fallen, destroyed [bhraṣṭ]
 ਭਰੋਸਾ trust, faith (m.)
 ਭਲਾ well
 ਭੜਕਣਾ to be enraged, enflamed
 ਭੜਕਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ vivid scenes [bhaRak-
 *ਭੜਕਾਸ steam (f.) /te dr̥ṣya]
 ਭੜਵਾ procurer (m.)
 ਭਾ, ਭਾਅ rate (m.) [bha:v]
 *ਭਾਸਰਨਾ to say, to speak
 ਭਾਸ਼ਾ language (f.)
 *ਭਾਜ flight, running away (f.)
 *ਭਾਜੜ flight (f.) [bhagdaR]
 ਭਾਜੀ vegetable (f.)
 ਭਾਂਡਾ pottery, pot (m.)
 ਭਾਤ type, kind (f.) [bhā:ti]
- ਭਿੰਨ separate
 *ਭਿਰਾ brother (m) [from bhra:ti]
 ਭੀਚਣਾ to press [bhī:ṇa:]
 ਭੀੜਣਾ to close [bheṛna:]
 *ਭੁਆਉਣਾ to cause to revolve, to
 swing around
 ਭੂਗੋਲਕ, ਭੂਗੋਲਿਕ geographical [bhau-
 ਭੂਤਨੀ ghost (f.) /golik]
 ਭੂਰਾ gray, white
 *ਭੂਰੇ ਅੱਖ in the open
 ਭੈ fear (m.) [bhaya]
 ਭੈ-ਭੀਤ terrified, fearful
 ਭੋਇੰ land (f.) [bhumi]
 ਭੋਗੀ sensuous
 ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ innocent
 ਭੌ land (f.) [bhu:]
- ਮ
- ਮਾਨਤਾ intelligence (m.) [ma:nyata:]
 ਮਾਹਾਰੂ famous
 ਮਸਕਰਾ jester (m.) [maskhara:]
 ਮਸਨਵੀ a kind of poem (f.)
 *ਮਸਨੂਈ skillful
 *ਮਸਾ hardly, barely
 ਮਹੱਤਤਾ importance (f.) [mahattā:]
 ਮਹੱਲ palace (m.) [mahal]
 ਮਹਲਾ street (m.) [mohalla:]
 ਮਹਾਨ great
 ਮਹਾਨਤਾ greatness (f.)

ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ great man (m.) [maha:	ਮੱਤ (ਮਤ) view, opinion, sect (m.)
ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ to feel [mahsu:s]	ਮਤ-ਮਤਿਰ religion and sects (m.)
ਮਹਿਕ fragrance, scent (f.) [ma-	*ਮਤਾਂ lest
ਮਹਿਕਣਾ to be fragrant [mahakna:]	*ਮਤੇ although, but
ਮਹਿਕਮਾ department (m.) [mahakma:]	*ਮਦਦੀ helper (m.)
ਮਹਿੰਗਾ buffalo (f.) [māhga:]	ਮਦਰਸਾ school (m.)
ਮਹਿੰਦੀ henna (f.) [māhdi:]	*ਮੰਦਾ unwell
ਮਹਿਫਲ assembly (f.) [mahfil]	ਮਧਕਾਲ medieval period (m.) [madh-
ਮਹਿਫੂਜ਼ safe [mahfu:z]	ਮਧਕਾਲੀਨ medieval [madhyaka:li:n]
ਮਹਿਬੂਬ beloved (m.) [mahbu:b]	*ਮਧਣੀ revolving churn-staff (f.)
ਮਹਿਮਾਨ guest (m.) [mehma:n]	ਮਧੁਰ sweet
ਮਹਿਮਾਨੀ hospitality [mehma:ni:]	ਮਨਸ਼ੁਬਾ dream, desire (m.)
ਮਹਿਲ = ਮਹੱਲ	ਮਨਜ਼ੂਰ acceptable, approved
ਮਹੀਨਾ month (m.)	ਮਨਣਾ to regard, consider
ਮਕਾਨ house (m.)	ਮਨਤ prayer, request (f.) [minnat]
ਮਖ਼ਮਲ muslin (f.)	ਮਨ-ਭਾਉਣਾ pleasing to the heart
ਮੱਖੀ fly (f.)	ਮਨਾਉਣਾ to celebrate, persuade [man-bhavna:]
ਮੰਚ stage (m.)	*ਮੰਨਾ ਪ੍ਰਮੰਨਾ famous, recognized
ਮਚਲਣਾ to insist, persist [ma-	*ਮਨੁਕਰ disagreement (m.)
ਮਜ਼ਬ (ਮਜਹਬ) religion (m.)	ਮਨੇ ਭਾਵ feeling (m.)
ਮਜ਼ਬੀ (ਮਜਹਬੀ) religious	ਮਨੇਰਥ aim, desire, fulfillment (m.)
ਮਜ਼ਦੂਰ laborer (m.)	ਮਨੇਵਿਗਿਆਨਕ psychological [manovaij-
ਮਜ਼ਬੂਤ strong	ñā:nik]
ਮੰਜ਼ਲ destination (f.) [manzil]	ਮਨੇਵਿ ਗਿਆਨੀ psychologist (m.) [mano-
ਮਜਲਸ court, assembly, party	ਮਰਦ man (m.)
(f.) [majlis]	*ਮਰਦਾ ਉਪੁਣਾ manliness (m.)
ਮਜ਼ਾ ਚਖੋਣਾ (ਚਖਾਉਣਾ) to teach a	ਮਲਾਹ boatman (m.) [mallā:h]
ਮਜ਼ਾਰ grave (f.)	ਮਲੂਕ beautiful, tender
ਮਜਲਲ daring, power (f.)	ਮਲੂਮ ਹੋਣਾ to seem
*ਮੰਜੀ small cot (f.)	ਮਿਗ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ mirage (f.) [mrg tr̥ṣNa:]
*ਮੰਝ she-buffalo (f.)	*ਮਲਣਾ to seize
*ਮੰਠਾ weak, faint	ਮਲਣਾ to receive [milna:]
ਮੰਡਪ temporary open shed or	ਮਲਣਾ to run [malna:]
booth (m.)	ਮਲਬਾ dust, ruins, fragments (m.)
ਮੰਡਲਾਉਣਾ to circle [māDla:na:]	ਮਲ-ਮੂਤ excrement (m.) [mal-mu:tr]
ਮੰਡੀ market (f.)	*ਮੜਾਈ covering or coating with
ਮਣ maund, a measure of weight	leather, gold, etc. (f.)
(m.) [man]	

- ਮਾਇਆ illusion (f.) [māyā:]
 ਮਾਇਆ-ਜਾਲ net of illusion, mi-
 ਮਾਸਟਰ teacher (m.) /rage (i.)
 ਮਾਸੂਮ innocent
 ਮਾਹੌਲ atmosphere (m.)
 ਮਾਮਣਾ to rub, to clean
 ਮਾਣਸ man (m.)
 ਮਾਨਸਿਕ mental
 ਮਾਠੇ as if
 ਮਾਮੀ mother's brother's wife (f.)
 ਮਾਮੂਲੀ ordinary
 ਮਾਰ blow (f.) ਮਾਰ ਸੁੱਟਣਾ to kill
 ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ Marxist (m.)
 ਮਾਲ wealth, goods (m.)
 ਮਾਲਗੁਦਾਮ storage, warehouse (m.)
 ਮਾਲਦਾ kind of mango (m.)
 ਮਾਲੀ economic
 ਮਿਸਲ allegiance (f.)
 ਮਿਸਲਦਾਰ army officer (m.)
 ਮਿਸਾਲ example (f.)
 *ਮਿਝ marrow (f.)
 ਮਿੱਤਰਤਾ friendship (f.) [mitrata:]
 ਮਿਰਚ chili (f.)
 ਮਿਲਖ estate (f.)
 ਮਿਲਨਾ ਜੁਲਨਾ to resemble
 *ਮਿਲਨੀ meeting (f.)
 ਮੀਆਂ sir, honorific title (m.)
 ਮੀਂਹ rain (m.) [mēh] /miyā:]
 ਮੀਠਾ = ਮਿਠਾ
 *ਮੀਣਾ with downward-pointing horns
 *ਮੀਲ ਪੱਥਰ milestone (m.)
 ਮੁਆਫ਼ = ਮਾਫ਼
 *ਮੁਸ਼ਕ smell (f.)
 ਮੁਸ਼ਟੰਡਾ strong but wanting in sense
 [mast.aNDa:]
 ਮੁਸ਼ਾਹਰਾ Urdu poetry symposium (m.)
 ਮੁਸਾਫ਼ਰ passenger, /maṣā:yra:]
 traveler (m.) [musa:fir]
- ਮੁਸੀਬਤ hardship, difficulty (f.)
 ਮੁਹੱਬਤ love (f.)
 ਮੁਕੱਟ headdress, crown (m.)
 *ਮੁਕੱਟਾ to end
 ਮੁਕਤ free
 ਮੁਕੱਦਸ pure, holy
 ਮੁਕੰਮਲ complete
 ਮੁਕਾਬਲਾ confrontation, comparison
 ਮੁੱਛ mustache (f.) [mūch] / (m.)
 *ਮੁਜ਼ਾਰਾ lease-holder tenant farmer
 *ਮੁਟਿਆਰ young woman (f.) / (m.)
 *ਮੁਢ root, origin, beginning (m.)
 *ਮੁਢਲਾ beginning, early (adj.)
 ਮੁਣਸ man (m.) ਮੁਣਸ ਖਾਣਾ man eater / (m.)
 ਮੁਤਾਬਕ according to [muta:biq]
 ਮੁੱਦਈ accuser in a court case (m.)
 ਮੁਦਾਅ object, property (m.) [mudda:]
 ਮੁਨਸਫ਼ judge, justice (m.)
 ਮੁਨਾਫ਼ਾ profit (m.)
 ਮੁੰਨੀ sage, saint (m.) [muni]
 ਮੁਫ਼ਤ free of charge
 ਮੁਫ਼ਲਿਸੀ poverty, indigence (f.)
 ਮੁਰਝਾਉਣਾ to fade [mujha:na:]
 ਮੁਹਦਾਬਾਦ down with, death to!
 ਮੁਲ price (m.) [mu:lya]
 ਮੁਲਕ country (m.)
 ਮੁਲਜ਼ਮ defendant (m.) [mulzim]
 ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ consultation (m.)
 ਮੁਲਾਕਾਤ meeting (f.)
 *ਮੁੜ ਉਸਾਰੀ rebuilding (f.)
 *ਮੁਜਬ because of
 ਮੁਤਰ urine (m.)
 ਮੁਰਤ image (f.) [murti]
 ਮੇਲ union (m.) express train (m.)
 ਮੇਲਾ fair (m.)
 *ਮੈਂਡਾ my, mine ਮੈਂਡਾ ਨਾਲ with me

ਮੈਦਾਨ plain, field (m.)	ਰ
ਮੈਨਾ mynah bird (f.)	ਰਈਸ rich
ਮੈਲ dirt, filth (f.)	ਰਸ , ਰਸ juice, sweetness, enjoyment, poetic flavor (m.)
ਮੈਲਾ dirty	ਰਸਤਾ way, path (m.)
ਮੋਹ attachment (m.)	ਰਸੀਆ fond (rasiya:)
ਮੋਹਤ attracted [mohit]	ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ living (m.) [rahan-sahan]
ਮੋਹਰਾ head, chief, leader (m.)	*ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ living, life (f.)
*ਮੋਢੀ leader (m.)	*ਰਹਿੰਦੀ ਖਹਿੰਦੀ remaining
ਮੋਰ peacock (m.)	ਰਹਿਮ pity (m.) [raham]
ਮੋਰਚਾ entrenchment, battlefront	*ਰਹੁ-ਰੀਤੀ way of life (f.)
ਮੋਰਚਾ ਮਾਰਨਾ to win a battle (m.)	*ਰਖ care, protection (f.)
ਮੋਰੀ drain (f.)	ਰੰਗ color, enjoyment, pleasure (m.)
ਮੋੜਨਾ, ਮੋੜ ਲਿਆਉਣਾ to turn back	ਰੰਗਣਾ to color [rangna:]
ਮੌਸਮ weather (m.)	ਰੰਗਤ color (f.)
*ਮੋਹਰਾ a kind of poison (m.)	ਰੰਗਦਾਰ colorful
*ਮੌਕਿਆ outer wall (of jail) (m.)	ਰੰਗਮੰਚ stage (m.)
ਮੌਜੂਦ present	ਰੰਗਲਾ colorful [rangila:]
ਮੌਤ death (f.)	ਰਗੜਨਾ to rub, to give a hard time, to cause difficulty
*ਮੌਤੜੀ death (f.)	ਰਚਣਹਾਰ creator (m.)
ਮੌਲਿਕ original	ਰਚਣਾ, ਰਚਿਆ ਹੋਣਾ to be absorbed
ਮੌੜ turning (m.)	ਰਚਣਾ to create, write [racna:]
ਯ	ਰਚਨਾ writing, creation (f.)
*ਯਖ ice, frost (m.)	*ਰਚਾਉਣਾ to arrange
ਯਤੀਮ orphaned (adj.) orphan (m.)	ਰਚਿਤ written by
ਯਥਾਰਥ reality (m.) real (adj.)	*ਰੱਜਣਾ to be satisfied, filled
*ਯਥਾਰਥਕ realistic	*ਰੱਜਣਾ-ਪੁੱਜਣਾ to be satisfied
ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ realist (m.)	*ਰੱਜ ਪੁੱਜਾ well-to-do, happy
ਯਾਤਰਾ travel (f.)	*ਰੱਜਵਾਂ happy, satisfied, with a full ਰੰਡੀ whore (f.) /stomach
ਯੁਕਤੀ process, way (f.) [yukti]	ਰੰਡੇਪਾ widowhood (m.) [raNda:pa:]
ਯੁਗ age, era (m.)	ਰਤੀ small weight (f.)
ਯੁਧ war (m.) [yuddh]	ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ not even the slightest [ratti:]
ਯੁਵਕ youth, young man (m.)	ਰਪੋਟ report (f.)
ਯੁਵਾ-ਅਵਸਥਾ youth (f.)	*ਰੱਬੀ heavenly
ਯੂਨਾਨੀ Greek	
ਯੋਗ worthy [yogya]	
ਯੋਗਤਾ ability (f.) [yogyata:]	
ਯੋਜਕ conjunction (in grammar) (m.)	

- *ਰੱਬੀ-ਪ੍ਰੀਤ love of God (f.)
ਰਮਣੀਕ beautiful
- ਰਲਾਉਣਾ to mix (trans.) [rila:na:]
- *ਰਵਾ a-going, in motion
- *ਰਵਾਇਤੀ motion, flow (f.)
- ਰਵਾਦਾਰ lover, admirer (m.)
- *ਰਵਾਦਾਰੀ caution (f.)
- ਰਵਾਨਾ ਹੋਣਾ to go
- ਰਾਇ opinion (f.) [ra:y]
- ਰਾਖਸ਼ demon (m.)
- ਰਾਖਣਾ to save, keep
- *ਰਾਖੀ(ਹਿਤ) for protection (f.)
- ਰਾਗ ਰੰਗ festivity, diversion /pleasure (m.)
- *ਰਾਗਲਾ colorful
- ਰਾਗੀ singer (m.)
- ਰਾਜ-ਘ ਰਾਣਾ royal family (m.)
- ਰਾਜਨੀਤਿ politics (f.) [ra:j gharaj /na:]
- ਰਾਜੀ happy
- ਰਿਸ਼ਤਾ relation (m.)
- ਰਿਸ਼ੀ seer (m.) [r̥ʂi:]
- ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ native
- ਰਿਖੀ sear (m.) [r̥ʂi:]
- ਪਿਜ਼ਕ food (m.)
- *ਰੀਝ desire, fondness (f.)
- ਰੀਝਣਾ to be happy
- ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਣਾ to retire
- ਰੀਤ-ਰਸਮ tradition, custom (f.)
- ਰੀਤੀ custom, manner, way (f.)
- ਰੁਸਣਾ to be annoyed, /[ri:ti]
to sulk, pout [ru:Thna:]
- ਰੁਖ = ਰੂਖ tree (m.)
- *ਰੁਝਣਾ to be absorbed, engaged
- ਰੁਤ season (f.) [rtu]
- ਰੁਤਬਾ title, position (m.)
- ਰੁਮਾਲ handkerchief (m.)
- *ਰੁਲਦ, neglecting, careless
- ਰੁੰ cotton (m.) [ru:i:]
- ਰੂਹ soul (f.)
- ਰੂਹਾਨੀ spiritual
- ਰੂਪਕ skit, small drama (m.)
- ਰੂਪਮਾਨ shaped, appeared
- ਰੂਪ ਰੇਖਾ outline (f.)
- ਰੂਪ-ਵਾਦੀ formalist (m.)
- ਰੂਵਾਨਗੀ radiance (f.)
- ਰੇਉੜੀ a kind of sweet (f.) [revRi:]
- ਰੇਸ਼ਮ silk (f.)
- ਰੇਖਾ-ਚਿਤ੍ਰ sketch (m.)
- ਰੇਲ train (f.)
- ਰੇਅਲਾ impressive, awe-inspiring
[robi:la:]
- ਰੋਸ਼ਨੀ light (f.)
- ਰੋਕਣਾ to stop [rokna:]
- ਰੋਗ sickness (m.)
- ਰੋਗੀ sick man, invalid (m.)
- ਰੋਜਗਾਰ job (m.)
- ਰੋਜਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ daily paper (m.)
- *ਰੋੜਨਾ to push, to move (trans.)
- ਰੋੜਾ piece of brick, stone, etc.
- ਰੋਣਕ splendor, glitter (f.) / (m.)
[raunak]
- *ਰੋਲਾ-ਗੋਲਾ noise, uproar (m.)
- *ਰੋੜੁ flowing of water (f.)
- ਲ
- ਲਸ਼ਕਰ army, platoon (m.)
- ਲਸਨ garlic (m.) [lahusan]
- *ਲਹਣਾ = ਲਹਿਣਾ
- ਲਹਿਜਾ tone (m.) [lahza:]
- *ਲਹਿਣਾ to descend, subside, come
down, take, receive
- *ਲਹਿੰਦਾ west. ਲਹਿੰਦੀ ਵਲ on the west
- ਲਹਿੰਦੀ a Panjabi dialect (f.) / side
- ਲਹਿਰ movement (f.) [lahar]

- ਲੂਹੁ blood (m.)
 *ਲੋਕ heart (m.)
 ਲੋਕਾ-ਦਹਿਨ burning of Lanka: (Ceylon)
 ਲਗ ਪਗ = ਲਗਭਗ [lanka: dahan]
 ਲਗਾਤਾਰ continuously
 ਲੰਗੋਟਾ loin-cloth (m.)
 ਲੰਪਣਾ to cross over, to pass
 ਲਚਾਰ ਕਰਨਾ to force [la:ca:r___]
 ਲਜਿਤ ashamed [lajjit]
 *ਲੰਡਾ lonely
 ਲਤ leg (f) [la:t]
 *ਲਤੜਵਾਉਣਾ to cause to be trampled
 ਲਤਾ ivy (f.)
 ਲਪੇਟ wrapping (f.)
 ਲਪੇਟਣਾ to wrap
 *ਲੰਬੜ tall person (m.) [lambu:]
 *ਲੰਬੜਾ liar, chatterbox (m.)
 crop-tax-collector (m.)
 *ਲਮਕਾਉਣਾ to hang up, to suspend
 ਲਲਕਾਰ call, challenge (f.)
 ਲਲਚਾਉਣਾ to attract, to cause
 to long for [lalčā:na:]
 *ਲਵਾ a kind of bird (m.) ਲਵੀ
 ਬੁਧੀ small mind (f.)
 ਲੜ ਭਿੜਕੇ having fought
 ਲੜਾਈ war, fight, battle (f.)
 ਲੜੀ string (line) (f.)
 ਲਾਸ਼ corpse (f.)
 *ਲਾਹਣਾ to bring down, to take
 *ਲਾਗਲਾ near by, neighborly / down
 ਲਾਗ ਪਾਈ touched feet, saluted
 ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ to apply
 *ਲਾਗੇ near
 *ਲਾਗੇ ਦਾ neighborly
 *ਲਾਘ step, pace (f.)
 *ਲਾਚਾ a costume or dress (m.)
- *ਲਾਟ blaze, flame (f.)
 ਲਾਡਲਾ beloved
 ਲਾਬਾਲਿਗ minor, not adult
 ਲਾਭ gain, profit (m.)
 ਲਾਭਦਾਇਕ useful, profitable
 [la:bhda:yak]
 ਲਾਲੀ lady (f.), redness (f.)
 ਲਾਵਾ hired reaper (m.)
 *ਲਾੜਾ bride-groom (m.)
 *ਲਿਸ਼ਕਣਾ to flash, to gleam
 to shine, to glitter
 *ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ glitter, shine (m.)
 ਲਿਸਟ list (f.)
 ਲਿਹਾਜ਼ consideration (m.)
 ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ from the point of view
 ਲਿਖਤਾ written [likhit] / (of)
 *ਲਿਖਾਰੀ writer (m.)
 ਲਿੰਗ sex, gender ਲਿੰਗ-ਵਿਚਾਰ ਤੇ
 according to sex ਲਿੰਗ-ਵਿਸ਼ਾਦ
 battle of sexes (m.)
 *ਲਿਮ੍ਹਾ ਖੁਹਾਉਣਾ to give a beating
 ਲੀਲਾ acting, play, sport (f.)
 *ਲੀੜਾ cloth (m.)
 *ਲੁਆਉਣਾ to use
 *ਲੁਕਾਉਣਾ to hide (trans.)
 ਲੁਚਾ debauched, profligate,
 lewd [lučča:]
 ਲੁੱਟਣਾ to rob [lu:Tna:]
 ਲੁਟੇਰਾ robber (m.)
 *ਲੁੱਡਣਾ to be moved, to roll
 *ਲੁੱਠਿ pore (m.)
 *ਲੁਣ salt (m.) ਲੁਣ ਹਰਾਮ ਕਰਨਾ
 to betray [namak hara:m karna:]
 ਲੁਣਾ (food or bread) without
 vegetable, meat, etc. [alauna:]
 ਲੇਹ paste (m.) [lehi:]

ਲੇਖ	article, essay (m.)	*ਵੰਗਾਰਨਾ	to put in motion
ਲੇਟ	late	ਵਰੀਰਾ	etcetera
ਲੇਟਣਾ	to lie down	ਵਜੂਦ	existence, being, essence (m.)
*ਲੈਸਣਾ	to plaster, to smooth	*ਵਜੋਂ	as
ਲੋਈ	woolen shawl or blanket (f.)	*ਵੰਝਲੀ	flute, bamboo-pipe (f.)
ਲੋਹਾ	iron (m.) ਲੋਹਾ ਲੈਣਾ to	ਵੱਟਣਾ	to twist, to grind
	fight bravely		[bã:Tna:], to trade
ਲੋਕ-ਸੰਗਰਾਮ	people's fight (m.)	ਵੇਚ ਵਟ ਕੇ	having done the trade
ਲੋਕ ਕਵੀ	folk poet (m.)	ਵਟਾਉਣਾ	to cause to be twisted/ changed [bãTva:na:]
*ਲੋਚਣਾ	to wish, to desire	*ਵੰਡ ਵੰਡਾਈ	division (f.)
*ਲੋਣਾ = ਲਾਉਣਾ		*ਵੱਢਣਾ	to cut, to reap, to bite, to kill
ਲੋਥ	lump of flesh (f.)	*ਵੱਢੀ	bribe (f.) ਵੱਢੀ ਖੋਰਾ one
ਲੋਥੜਾ	small lump of flesh (m.)		who takes bribes extensively (m.)
*ਲੋੜਵੰਦ	needy	ਵਣ	forest (m.) [van]
ਲੌਜੀ	lo and behold !	*ਵਤ	again, then
*ਲੌੜੇ ਵੇਲੇ	3 hours before sunrise	ਵਤਨੀ	fellow country-man (m.)
ਵ		ਵਦੇਸ਼	foreign country (m.)
ਵਸ	control (m.) [vaṣ, bas]	ਵਧਾਈ	congratulation (f.) ਵਧਾਈ
ਵਸ ਲਗਣਾ	to be in one's power		ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੋਣਾ to be worthy of
ਵਸਣਾ	to live [basna:]		being congratulated
ਵਸਤ, ਵਸਤੂ	thing (f.) , plot	ਵਧਾਉਣਾ	to increase [baDha:na:]
	subject-matter (f.) [vastu]	ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ	exaggerating(ly)
ਵਸਦੀ	habitation (f.) [basti:]		[baDha: čaDha: ke]
ਵਸਨੀਕ	inhabitant (m.)	ਵਧੀਆ	excellent [baDhiya:]
*ਵਸਮਾ	indigo leaf (m.)	ਵਪਾਰਕ	business-, trade- (adj.)
ਵਸਾਉਣਾ	to found, to settle		[vya:pa:rik]
	[basa:na:]	ਵੰਨਗੀ	sample (f.) [ba:ngi:]
ਵਹਿਣਾ	to flow [bahna:]	ਵਰੁਣਾ	to marry [varaN karna:]
ਵਹਿਮ	superstition (m.) [baham]	ਵਰਕਾ	page of a book (m.)
*ਵਹੁਟੀ	wife (f.)	ਵਰਖਾ	rain, shower (f.) [varṣa:]
ਵਕਤ	time (m.) ਵਕਤ ਸਿਰ ahead	ਵਰਗ	group, category (m.)
	of time [vaqt se]		[varg]
*ਵਖਰੇਵਾ	dissention (m.)	ਵਰਣਨ	description (m.) [varNan]
ਵੱਗਣਾ	to run [bha:gna:]	ਵਰਤਣਾ	to use [baratna:]
*ਵਗਾਹਣਾ	to throw	ਵਰਤਮਾਨ	present, contemporary
*ਵੰਗਾਰ	explicitness, openness (f.)		[vartma:n]

*ਵਰਤਾਉਣਾ	to distribute	ਵਾਰਤਕ	short story (f.)
*ਵਰਤੋਂ	use (m.)	ਵਾਰਤਾਲਾਪ	dialogue, discourse (m.)
ਵਰਦੀ	dress, costume (f.)	ਵਾਰਦਾਤ	case, event (f.)
*ਵਲ	side, direction (f.)	ਵਾਲ	hair (m.) [ba:l]
ਵਲਦ	son (m.)	ਵਾਲੀ	earring (f.) [ba:li:]
ਵਲਿੰਸਾ	wrapped with, full of [vilasa:]	*ਵਾਵੇਲੀ	moaning (f.)
ਵਾ	air, atmosphere (f.) [hava:]	ਵਾੜ	fence, hedge (f.) [ba:Rh]
ਵਾਅਦਾ	promise (m.) [va:da:]	ਵਿਅੰਗ	satire, sarcasm (m.) [vyang]
ਵਾਸ	bamboo (m.) [bã:s]	ਵਿਅਰਥ	useless, meaningless [vyarth]
ਵਾਸਤਾ	relation, connection (m.)	ਵਿਆਹੁਣਾ	to arrange for marriage [bya:hna:]
ਵਾਸਤੇ	for	ਵਿਆਖਿਆ	explanation (f.) [vya:khya:]
*ਵਾਸ਼ਨਾ	smell, odor (f.)	ਵਿਉਂਤ	device, arrangement (f.) [byõt]
ਵਾਸਾ	residence, living (m.)	ਵਿਉਪਾਰੀ	trader (m.) [vya:pa:ri:]
ਵਾਸੀ	resident (m.)	ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ	analysis (m.) [vislesaN]
ਵਾਹੁਣਾ = ਵਾਹੁਣਾ	to plough, to drive [ba:hna:]	ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਿਕ	analytic [vislêṣaṅa:tmak]
ਵਾਹ ਵਾਹ	praise (f.) bravo !	ਵਿਸਵਾ = ਬਿਸਵਾ	
ਵਾਹੁਣਾ	to plough	ਵਿਸਾਹਘਾਤ	treachery (m.) [viṣva:sgha:t]
*ਵਾਹੋ-ਦਾਹੀ	instantly	ਵਿਸਾਰਨਾ	to forget (trans.) [bisa:rna:]
ਵਾਕ	sentence (m.) [va:kya]	ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ	special [viṣiṣṭ]
ਵਾਕਿਆ	event (m.) [va:qaya:]	ਵਿਸ਼ੇ	subject, subject-matter (m.) [viṣaya]
ਵਾਗਡੋਰ	rein (f.) [ba:g Dor]	ਵਿਸ਼ੇਸ਼	special [viṣeṣ]
ਵਾਜ = ਆਵਾਜ	voice, call (f.)	*ਵਿਹਲ	leisure (f.)
ਵਾਟ	path, road (f.) [ba:T]	*ਵਿਹਲਾ	free, not busy, at leisure
ਵਾਤਾਵਰਣ	atmosphere (m.)	*ਵਿਹੜਾ	court yard (m.)
ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ	debate (m.)	*ਵਿਹੁ	poison (f.) [vis]
*ਵਾਦੀ	habit (f.)	ਵਿਕਸਤ, ਵਿਕਸਿਤ	developed
*ਵਾਧਾ	increase, development increment (m.)	ਵਿਕਾਸ	development (m.)
*ਵਾਪਰਨਾ	to happen, to occur	*ਵਿਖਾਲਾ	show (m.)
ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ	atmosphere (m.) [va:yu ma- /NDal]	*ਵਿਗਾ-ਤੜਿਗਾ	crooked, uneven
*ਵਾਰ	song of praise (m.)	ਵਿਗਿਆਨਕ	scientific [vaijñā:nik]
ਵਾਰ ਜਾਣਾ	to sacrifice		
ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਹੋਣਾ	warrants to be issued		

- * ਵਿਚਕਾਰ between
- * ਵਿਚਕਾਰਲਾ middle, in between (adj.)
- ਵਿਚਾਰ thought (m.), idea (m.)
- ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ stream of thoughts, ideology, thinking (f.)
- * ਵਿਚਾਲੇ between, among, in between (post-position)
- ਵਿਛਣਾ to be spread [bičhna:]
- ਵਿਛੜਨਾ to be separated [bičharṇa:]
- ਵਿਛਾਉਣਾ to spread [bičha:na:]
- ਵਿਜੈ victory (f.) [vijaya]
- ਵਿਤਾਉਣਾ = ਬਿਤਾਉਣਾ
- * ਵਿਥ-ਸੂਝ sense of distance, perspective (f.)
- ਵਿਥਿਆ torment, worry (f.) [vyatha:]
- ਵਿਦਾ farewell (f.)
- ਵਿਦਾਇਗੀ departure, farewell (f.)
- ਵਿਦੇਸ਼ foreign country (m.)
- ਵਿਦੇਸ਼ੀ foreigner (m.), foreign (adj.)
- ਵਿਨਾਸ destruction (m.)
- ਵਿਰਸਾ heritage (m.)
- ਵਿਰਵਾ rare, scarce [birva:]
- ਵਿਲੱਖਣ peculiar, strange, special [vilakṣaṇ]
- ਵਿਲੱਖਣਵਤਾ peculiarity, difference (f.) [vilakṣaṇta:]
- ਵੀਹ ਬਿਸਵੈ hundred percent [bi:s bisve]
- * ਵੀਰ brother (m.)
- * ਵੀਵਾਨਿਆਂ ਹਾਰ madly, intensely
- ਵੈਦਕ Vedic [vaidik]
- ਵੈਰ = ਵਾਰ delay (f.)
- ਵੈਸ਼ਨੋ Vaishnavite [vaiṣNav]
- * ਵੈਣ eulogy in poem (m.)
- ਵੈਦਿਕ medical [vaidyak]
- ਵੈਰ enmity (m.)
- ਵੈਰਾਗੀ ascetic (m.)

GLOSSARY

NOTE: Alphabetical order in Panjabi with regard to vowels is somewhat inconsistent. In words beginning with vowels the order is generally according to the 3 basic vowel symbols ਅ, ਏ, and ਓ, thus ਅ, ਆ, ਐ, ਔ, ਇ, ਈ, ਏ, ਉ, ਊ, ਓ. Where post-consonantal vowels are involved, however, the order is generally as follows (here given with the consonant ਕ): ਕ, ਕਾ, ਕਿ, ਕੀ, ਕੁ, ਕੂ, ਕੇ, ਕੈ, ਕੌ, ਕੌ. This convention has been followed here. There are several ways of dealing with vowels to which adhik, tippi or bindi has been applied. Here syllables which differ only in the presence or absence of these marks will occur together, in this order: vowel with tippi (or bindi), vowel with adhik, unmarked vowel. For example: ਬੰਦ, ਬਦ - ਪੱਤ, ਪਤ ਅੰਤ, ਅੱਤ - ਖਸਾ, ਖੱਸਾ, ਖਸਾ - ਅੰਗ, ਅੱਗੇ, ਅੰਗੋਛਾ - ਗਾ, ਗਾਟੀ, ਗਾਧੀ.

In the glossary, besides the Panjabi words found in this Reader and their English meanings, Hindi or Urdu cognates which differ in form but have the same meaning as the Panjabi words, have been given in brackets []. If the Hindi and Panjabi forms are identical, the Hindi form has not been listed. The system of transliteration for Hindi used here is essentially the same as that used for Panjabi, except that "q" has been added to indicate Hindi.

An asterisk preceding a word indicates a strictly Panjabi form, with no clear Hindi cognate of similar meaning. In many cases, variant spellings, especially with regard to the use of adhik, have been given, but no attempt has been made to be exhaustive.

ਅ	ਅਜੇ ਵੀ even now [a:j]
ਅਸਰ influence (m.)	ਅੱਡ separate [alag]
ਅਸਲ real ਅਸਲੇ in fact [asal mē]	ਅੱਡੀ heel (f.) [eDi:]
ਅਸਾਮੀ employment, post (f.)	ਅਣਗਿਣਤ innumerable, countless [anginat]
ਅਸੀਂ we [ham]	ਅੰਤ end (m.)
ਅਸੀਸ blessing (m.)	ਅਤੇ and
ਅਸੂਲ principle (m.) [usu:l]	ਅੱਥਰੂ tear (m.) [ašru]
ਅਹਿੰਸਾ non-violence (f.)	ਅਥਵਾ or
ਅਕਸਰ often	ਅੰਦਰ inside
ਅਕਤੂਬਰ October (m.)	ਅੰਧ dark, blind ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ blind faith
ਅੱਖ eye (f.) [ã:kh]	ਅੱਧਖੜ middle-aged [adheR]
ਅਖ਼ੀਰ at last [a:xi:r]	ਅੱਧਾ half [a:dha:]
ਅਖ਼ੀਰੀ last, ultimate ਅਖ਼ੀਰੀ ਵਾਰ for the last time [a:xiri: ba:r]	ਅਧਿਕਾਰੀ officer, ruler (m.)
ਅੰਗ part (m.)	ਅਧੀਨ subjugated
ਅੰਗਰੇਜ਼ Englishman (m.)	ਅੰਨ food, grain (m.) ਅੰਨ ਦਾਤਾ giver of food, benefactor (m.)
* ਅਗਵਾਈ leadership (f.)	ਅਨਖ pride, dignity (m.)
ਅੰਗਾਰੀ fire (f.)	ਅਨੰਦ pleasure, bliss (m.)
ਅੱਗੇ (ਅਗੇ) before, in the past	ਅਨਾਮ reward (m.) [ina:m]
ਅੱਗੇ ਹੀ already ਅੱਗੇ before- hand, previously [a:ge]	ਅਨਾਮੀ worthy of reward, good [ina:mi:]
ਅਚਾਨਕ suddenly	ਅਨੁਸਾਰ according to
ਅੱਛਾ well! good	ਅਨੁਮਾਨ guess, inference (m.) ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣਾ to guess
ਅੱਜ (ਅਜ) today ਅੱਜ ਕਲ੍ਹੇ now- a-days ਅਜੇ ਤਕ up to now	ਅਪਣਾਉਣਾ to employ [apna:na:]
	ਅਪਰਾਧੀ criminal, one who is guilty (m.)

ਅਰ and [aur]
 ਅਰਥ meaning (m.)
 ਅਰੰਭ beginning (m.) ਅਰੰਭ ਕਰਨਾ
 to begin [a:rambh]
 ਅੱਲਾ Allah, God (m.)
 ਅਵਾਈ rumor (f.) [afva:h]
 ਅੜਨਾ to insist on, to stick

 ਆ

 ਆ = ਹਾ
 ਆਉਣਾ to come [a:na:]
 ਆਉਂਦਾ arrival (f.) [a:mad]
 ਆਸ hope (f.)
 ਆਸ਼ਰਮ stage of life (m.)
 ਆਰੋ yes
 ਆਖ matter, thing (f.)
 ਆਖਣਾ to say
 ਆਖ਼ਰ at last [a:xi:r]
 * ਆਗੂ leader (m.)
 ਆਜ਼ਾਦ free
 ਆਜ਼ਾਦੀ freedom (m.)
 ਆਟਾ flour (m.)
 ਆਣਾ = ਆਉਣਾ
 ਆਦਮੀ man (m.)
 ਆਦਰਸ਼ ideal (m.)
 ਆਦਿ et cetera

ਆਨੰਦ pleasure, bliss (m.)
 ਆਪ self ਆਪੇ self (emphatic) [a:p
 hi:] ਆਪੇ ਵਿੱਚ among themselves
 ਆਪਣਾ own (reflexive pronoun, refers
 to subject of sentence) [apna:]
 ਆਬਾਦ populated, situated
 ਆਬਾਦੀ population (f.)
 ਆਮ general
 ਆਰਡਰ order (m.)
 ਆਰੀ saw (f.)
 ਆਵਾਜ਼ voice (f.)

ਐ

ਐ = ਹੈ
 ਐਸ = ਇਸ
 ਐਤ Sunday (m.)
 ਐਤਵਾਰ Sunday (m.) [itva:r]
 ਐਥੇ = ਇੱਥੇ
 ਐਧਰ hither, to this side [idhar]
 ਐਨਕ eye-glasses (f.)
 ਐਨਾ = ਇੰਨਾ
 ਐਵੇਂ thus, in vain [aise hi:]

ਐ

* ਐਖ਼ਰ difficult

ਔਗੁਣਹਾਰਾ defective [avagun- va:la:]	ਇਤਨਾ = ਇੰਨਾ
ਔਧਰ thither, to that side [udhar]	ਇੱਥੇ (ਇਥੇ) here [yahā:]
	ਇਨਸਾਨ human being (m.)
	ਇਨ੍ਹਾਂ these, them. (post-positional pl. of ਇਹ) [inhõ]
ਇ	ਇੰਨਾ so much ਇੰਨੇ ਨੂੰ in the meantime [itna:]
ਇਸ this, him, her, it (post- positional sg. of ਇਹ)	ਇਲਾਕਾ area (m.)
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) thus, in the same way ਇਸ ਲਈ therefore	ਈ
ਇਹ this, he, she, it, they [yah]	ਈ = ਹੀ
ਇਹਨਾਂ = ਇਨ੍ਹਾਂ	ਈ = ਹੈ
ਇਹੋ this very [yah hi:]	ਈਸ਼ਵਰ God (m.)
ਇੱਕ (ਇਕ) one ਇਕ ਦਮ totally ਇਕੋ ਜਿੱਥੇ alike ਇਕੋ ਜਿਹਾ equally [ek]	ਏ
ਇਕੱਠਾ united, together ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ to unite, organize, gather together	ਏਂ = ਹੈਂ
ਇਕਰਾਰ promise (m.)	ਏ = ਹੈ
ਇਕਲਾ alone, apart [akela:]	ਏਸ = ਇਸ
ਇਚਿਆ wish (f.) [iccha:]	ਏਹ these, they, or = ਇਹ
ਇਜ਼ਤ respect, honor, prestige (f.)	ਏਕਾ unity (m.)
	ਏਥੇ = ਇਥੇ
	ਏਨਾ = ਇੰਨਾ
	ਉ
	ਉਸ that, him, her, it (post- positional sg. of ਉਹ)

ਉਹ that, he, she, it, they [vah, vo]	ਉਪਾਉ remedy, expedient (m.) [upa:y]
ਉਹ-ਹੇ an exclamation	ਉਪਾਸ਼ਾ worship (f.)
ਉਗਿਆ ਹੋਣਾ to grow (intr.) [uga: hona:]	ਉਮਰ age (f.)
ਉੱਚਾ high [ũ:ca:]	ਉਮੈਦ hope (f.) [ummi:d]
ਉਂਜ thus ਉਂਜ ਹੀ just, anyway, for no reason [yũ:]	* ਉਰੇ here, on this side
ਉਠਣਾ to wake up, get up (intr.)	ਉਲਟ reverse, opposite (f.)
ਉਠਾਣਾ to raise [uTha:na:]	ਊ
* ਉਡੀਕ expectation (f.) ਉਡੀਕ ਕਰਨਾ to await, expect	ਊ in that way
ਉਡੀਕਣਾ to await, expect	ਊਚ high [ũ:c]
ਉਣਨਾ to weave [bunna:]	ਊਠ camel (m.) [ũ:Th]
ਉਤਸਾਹ enthusiasm (m.)	ਊ
ਉਤਸੁਕਤਾ eagerness (f.)	ਊ = ਹੇ
ਉੱਤੇ (ਉਤੇ) on, upon	ਊਇ hey! oh!
ਉੱਤੇਂ (ਉਤੇਂ) from on, off	ਊਹ they, those, or = ਉਹ
ਉੱਥੇ (ਉਥੇ) there [vahã:]	ਊਹੀ that very [vahi:]
ਉੱਥੇਂ (ਉਥੇਂ) thence, from there	ਊਹੇ an exclamation
ਉਦਯੋਗ occupation (m.)	ਸ
ਉਦਾਸ sad	
ਉਨ੍ਹਾਂ those, them (post-posi- tional pl. of ਉਹ) [unhõ-]	
ਉਪਦੇਸ਼ preaching (m.)	ਸੰਸਾਰ world (m.)
ਉਪ-ਮੰਤਰੀ deputy minister (m.)	ਸੰਸਾਰੀ worldly
ਉੱਪਰ over, above [u:par]	ਸਹਾਰਨਾ to sustain

ਸਹਿਜੇ easily, gently ਸਹਿਜੇ ਹੀ very easily [sahaj]	ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ Satyagraha (m.) [satya:grah] ਸਤਿਆਨਾਸ destruction, misfortune (m.) [satya:na:ś]
ਸਹਿਮਣਾ to be frightened ਸਹਿਮ ਜਾਣਾ to be frightened [sa- hamna:]	*ਸੱਦਣਾ to call ਸੱਦਾ invitation, call (m.)
ਸਹਿਰ city (m.)	ਸਦਾ always ਸਦਾ ਈ forever
ਸਹੁਰਾ father-in-law, wretch (an insulting term)(m.) [sasur]	ਸਦਾ ਵਰਤ religious distribution of food [sada:vrat] (m.)
ਸਹੇਲੀ girl friend (of a girl)(f.)	* ਸਦੀਵੀ eternal, everlasting
ਸ਼ੱਕ suspicion (m.) [śak]	ਸੰਨ year (of an era) [san] (m.)
ਸੱਕਣਾ (ਸਕਣਾ) to be able [sakna:]	ਸਨ (they) were (see ਹੋਣਾ) [the]
ਸ਼ਕਲ shape, face (f.) [śakl]	ਸਨਮਾਨ respect (m.) [samma:n]
ਸਕੂਲ school (m.) [sku:l]	ਸਨੇਹੀ beloved friend (m.) [snehi:]
* ਸੰਗਤ religious association (f.)	ਸਪਸ਼ਟ clear [spaśT]
ਸੰਗੀਤ music (m.) ਸੰਗੀਤ-ਸਾਜ਼ musical instrument(m.)	ਸਫਲਤਾ success (f.)
* ਸਗੋਂ on the contrary	ਸਬਕ lesson (m.)
ਸੰਘ federation (m.)	ਸਬਜ਼ੀ green vegetable (f.)
ਸੱਚ truth (m.) [sac]	ਸਬਰ patience (m.) [sabr]
ਸਚਾ true [sacca:]	ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਾ to address
ਸਚੀ ਮੁਚੀ real [sac muc hi:]	ਸਭ all ਸਭ ਕੁਝ everything [sab kuch]
ਸੱਜਾ right (hand)	ਸਭਾ assembly (f.)
* ਸਣੇ together with, along with	ਸੰਭਾਲਣਾ to take care of, manage
ਸੰਤ saint (m.)	ਸੰਭਾਲ ਲੈਣਾ to take care of, manage
ਸਤੰਬਰ September (m.) [sitambar]	ਸਮਝਣਾ to understand ਸਮਝ ਜਾਣਾ to understand
ਸਤਰ line (f.)	
ਸ਼ਤਰੂ enemy (m.) [śatru]	

ਸਮਝਾਉਣਾ to explain, cause to understand [samjha:na:]	ਸਾਈਂ fakir, ascetic (m.)
ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ to be considered [samjha: ja:na:]	ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ scripture (m.) [śa:str]
ਸਮਾਂ time (m.) [samay]	ਸਾਹ breath (m.) [sā:s]
ਸਮੇਂ = ਸਮਾਂ	ਸਾਹਮਣੇ in front of, before [sa:mne]
ਸਰਕੜਾ a kind of reed (m.) [sarkaNDa:]	ਸਾਹਿਬ a title of respect, Mr., Esq.
ਸਰਕਾਰ government (f.)	ਸ਼ਾਹੀ royal
ਸਰਕਾਰੀ governmental	* ਸਾਕ relative (m.)
ਸ਼ਰਮੇ-ਕੁਸ਼ਰਮੇ somehow (lit., with shame, without shame)	ਸਾਡਾ our [hama:ra:]
ਸਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ all-sovereign	ਸਾਢੇ -and a half ਸਾਢੇ ਚਾਰ four and a half [sa:Rhe]
ਸ਼ਰਾਰਤ mischief (f.)	ਸਾਂਤਮਈ peaceful [śa:ntimay]
ਸ੍ਰੀ a title of respect, Mr., Esq.	ਸਦਾ simple
ਸ਼ਰੀਕ companion, partner (m.)	ਸਾਧੁ ascetic, sadhu (m.)
ਸ਼ਰੀਕਾ = ਸ਼ਰੀਕ	ਸ਼ਾਨ dignity (f.)
ਸਲਾਹ advice, counsel (f.)	ਸਾਨੂੰ to us [hamē]
ਸਵਾਏ except, apart from [siva:y]	ਸ਼ਾਬਾਂਸ਼ bravo!
ਸਵਾਲ question (m.)	ਸਾਂਭਣਾ to hold, restrain, support, care for
ਸੰਵਿਧਾਨ constitution (m.)	ਸ਼ਾਮ evening (f.)
ਸਵੇਰ ਸਾਰ early in the morning [savere]	ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ to join [śa:mil hona:]
ਸਵੈ-ਅਭਿਮਾਨ self-respect (m.) [sva:bhima:n]	ਸਾਰਾ whole, entire
ਸਾਂ (I) was (see ਹੋਣਾ)	ਸਾਲ year (m.)
ਸਾਂ (he, she, it) was (see ਹੋਣਾ) [tha:]	ਸਿਆਹੀ ink (f.) [sya:hi:]
ਸ਼ਇਦ perhaps [śa:yad]	ਸਿਆਣਾ wise [sya:na:]
	ਸਿਉਣਾ to sew [si:na:]
	ਸਿਹਤ health (f.) [sehat]
	ਸ਼ਿਕਾਰ prey (m.)

ਸਿੱਖ (ਸਿਖ) Sikh (m.) [sikh]	ਸੂਰਜ sun (m.)
ਸਿੱਖਣਾ to learn [si:khna:]	ਸੂਰਮਾ brave [šū:rma:]
ਸਿੰਘ Sikh (lit., lion) (m.)	ਸ਼ੇਰ lion (m.)
ਸਿਨੇਮਾ cinema (m.)	ਸੇਵਾ service (f.)
ਸਿਰ head (m.) ਸਿਰੇਂ by the head [sir se]	ਸੈਂ = ਸੀ
ਸਿਰਫ਼ only [sirf]	ਸੈਂਕੜਾ one hundred
ਸੀ (he, she, it) was (see ਹੋਣਾ) [thi:]	ਸ਼ੈਤਾਨ cunning
ਸੀਦਾ staple food (m.)	ਸੈਰ walk, tour, trip (f.)
ਸੀਨ scene (m.)	ਸੇ therefore, so (conj.)
ਸੀਨਾ breast, chest (m.)	ਸੇ he, she, it, that (pron.)
ਸੁੱਕਾ (ਸੁਕਾ) dry [su:kha:]	ਸੋਹਣਾ beautiful
*ਸੁਚੱਜਾ good, clever	ਸੋਚਣਾ to think
ਸੁਚਾ pure, true [sacca:]	ਸੋਟਾ walking stick (m.)
ਸੁਝਣਾ to be visible, seen [su:- jhna:]	ਸੋਟੀ stick (f.)
*ਸੁੱਟਣਾ to throw down	ਸੌ (thou) wert (see ਹੋਣਾ)
ਸੁਣਨਾ to hear [sunna:]	ਸੌਂਹ oath (f.)
ਸੁਣਾਉਣਾ to tell [suna:na:]	ਸੌਣਾ to sleep ਸੌਂ ਜਾਣਾ to go to sleep [sona:]
ਸੁੱਤੀ ਉੱਠੀ woke up (having slept) [soti: uThi:]	ਸੌਦਾ business, trade (m.)
ਸੁਧਾਰਨਾ to reform	ਹ
ਸੁਪਨਾ dream (m.) [svapn, sapna:]	
ਸ਼ੁਰੂ beginning (adj.) ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ to begin	ਹੱਸਣਾ to laugh [hāsna:]
*ਸੂਚ information, news (f.)	ਹਕ right, equity, justice (m.)
ਸੂਝ sight, perception, vision (f.)	ਹੱਛਾ well! all right! [accha:]
	ਹਜ਼ੂਰ Sir (m.)

- ਹਟਣਾ to return, go back, with-
draw, retire
(intr.) [haʈna:]
- ਹੱਟਾ ਕੱਟਾ stout, strong
- ਹਟਾਣਾ to remove [haʈ:ana:]
- ਹੱਡ bone (m.) [ha:R]
- ਹੱਡੀ bone (f.)
- * ਹੰਢਾਉਣਾ to wear out (trans.)
- ਹੱਥ hand (m.) ਹੱਥ ਲੱਗਣਾ
to obtain ਹੱਥੋਂ from the hand
[ha:th]
- ਹਦ limit, boundary (f.) ਹਦ
ਦਰਜੇ ਦਾ extremely
ਹਦੋਂ ਬਾਹਿਰੀ more than the
limit, very much [had se
ba:har]
- ਹਨ (they) are (see ਹੋਣਾ) [hãi]
- ਹਨੇਰ darkness, injustice (m.) [andher]
- ਹਫ਼ਤਾ week (m.)
- ਹਮੇਸ਼ਾ always [hameša:]
- ਹਰ every
- ਹਰਿਕ everyone, every
- ਹਰੇਕ everyone, every
- ਹਲਾਉਣਾ to move [hila:na:]
- ਹਵਾ wind, air (f.)
- ਹਵੇਲੀ mansion (f.)
- ਹਾਂ (I) am, (we) are (see ਹੋਣਾ) [hũ:,
hãi]
- ਹਾਂ yes
- ਹਾਸਾ joke (m.) [hãsi:, ha:sy]
- ਹਾਕਮ officer (m.) [ha:kim]
- * ਹਾਣ equality in age, same age
(m.)
- ਹਾਥੀ elephant (m.)
- ਹਾਰ garland (m.)
- ਹਾਰ ਜਾਣਾ to be defeated, give
up, get tired
- ਹਾਲ condition, description (m.)
- ਹਿੱਸਾ portion, part (m.)
- ਹਿੰਦ India (m.)
- ਹਿੰਦੀ inhabitant of India (m.)
- ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ inhabitant of India (m.)
- ਹਿੰਦੂ Hindu (m.)
- ਹਿੰਮਤ courage (f.)
- ਹਿਮਾਇਤ favor (f.) [hima:yat]
- ਹੀ emphatic word (very...)
- ਹੁਕਮ order (m.) [hukm]
- ਹੁੱਕਾ hukka, water pipe (m.)
- ਹੁਣ now ਹੁਣੇ just now (emphatic)
- ਹੁਨਰ art, skill, talent (m.)
- ਹੁੰਮਹੁਮਾਉਣਾ to be overjoyed
- * ਹੇਠ under
- ਹੈਂ (thou) art (see ਹੋਣਾ) [hai]
- ਹੈ (he, she, it) is (see ਹੋਣਾ)
- ਹੈਰਾਨ surprised, astonished, perplexed

ਹੈਰਾਨੀ amazement, surprise (f.)	ਕਦੇ sometimes	ਕਦੇ ਨਹੀਂ never
ਹੋ (you) are (see ਹੋਣਾ) [ho]	[kabhi: nahī:]	
ਹੋਣਾ to be	ਹੋ ਜਾਣਾ to	
become [hona:]		
ਹੋਠ lip (m.)	ਕਦੇ when? [kab]	
ਹੋਰ other	ਕੰਧਾ shoulder (m.)	
ਹੋਰੀਂ others	ਕੜੂਨ law (m.)	ਕੜੂਨ-ਘੜਨੀ-ਸਭਾ
[aur]		legislative assembly (f.) [qa:nu:n]
ਹੌਸਲਾ courage (m.)	ਕਪੜਾ clothing, dress (m.)	ਕਪੜਿਆਂ
ਹੌਲਾ gentle, light in weight	ਵਿਚ ਨਾ ਮੈਉਣਾ	to dance for
[halka:]	joy, to be beside oneself	
ਹੌਲੀ slowly, gently [hole	ਕਪਾਹ cotton (f.) [kapa:s]	
hole]	ਕਫ਼ਨ-ਦਫ਼ਨ coffin and burial, last	
	rites (m.)	
ਕ	ਕਬਜ਼ਾ control (m.)	
ਕਈ many, some	ਕੰਬਣਾ to tremble [kã:pna:]	
ਕਹਾਣੀ story (f.) [kaha:ni:]	ਕੰਮ (ਕੱਮ) work, deed (m.) [ka:m]	
ਕਹਿਣਾ to say [kahna:]	ਕਮਜ਼ੋਰ weak	
ਕਚਹਿਰੀ court of law (f.) [kacahri:]	ਕਮਾਈ earning (f.)	
ਕਟਾਰੀ dagger (f.)	ਕਮਾਉ one who earns, one who can	
ਕੰਡਾ thorn (m.) [kã:Ta:]	earn (m.)	
ਕੱਢਣਾ to take out [ka:Dhna:]	ਕਮੀਜ਼ shirt (f.)	
ਕਢਵਾ outstanding	ਕਰਤਬ work, achievement (m.)	
* ਕੰਢਾ bank, shore (m.) ਦੇ	ਕਰਨਾ to do	ਕਰ ਦੇਣਾ to be done
ਕੰਢੇ on the bank of	ਕਰਨੀ deed, action (f.)	
ਕੱਦ stature (m.) [qad]	ਕਰਮਚਾਰੀ worker, employee (m.)	
ਕਦ when? [kab]	ਕਰਵਾਉਣਾ to cause to be done [karva:na:]	
ਕਦੀ sometimes [kabhi:]	ਕਰਾਇਆ rent, fare (m.) [kira:ya:]	
	ਕਰਾਉਣਾ to cause to do [kara:na:]	

ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ to declare	ਕਾਲਾ black
ਕਲ (ਕਲ੍ਹ) tomorrow, yesterday	ਕਾਲੂ a boy's name (m.)
ਕਲਪਿਤ imaginary	ਕਿ that (conj.)
ਕਲੱਬ club (m.) [klab]	ਕਿ or
ਕੱਲਾ alone [akela:]	ਕਿਉਂ why?
ਕਲਾ art (m.)	ਕਿਉਂਕਿ because
ਕਾਂ crow (m.) ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰਨਾ to crow [kauva:]	ਕਿਓਂ = ਕਿਉਂ
ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ to found, establish [qa:yam karna:]	ਕਿਸ whom? which? what?, post- positional of ਕੌਣ
ਕਾਇਲ convincing [qa:yall]	ਕਿਸਮਤ fate (f.)
ਕਾਹ post-positional of ਕੌਂ, ਕਾਹਨੂੰ what for? why?	ਕਿਸੇ any, some, post-positional of ਕਿਹੜਾ what? which [kaunsa:]
* ਕਾਹਲੀ haste (f.)	ਕਿਹਾ what? how? [kya:]
* ਕਾਕਾ small boy, child (m.)	ਕਿਠਾ where? [kahā:]
ਕਾਗਜ਼ paper (m.)	ਕਿਤਨਾ = ਕਿੰਨਾ ਕਿਤਨੀ ਵਾਰੀ so many times, again and again
ਕਾਂਗਰਸ Congress [kongres]	ਕਿਤਾਬ book (f.)
ਕਾਜ work (m.)	ਕਿਤੇ somewhere [kahī:]
ਕਾਣਾ one-eyed man (m.)	ਕਿਥੇ where? [kahā:]
ਕਾਨਪੁਰ Kanpur, a city in India (m.)	ਕਿਥੋਂ whither? [kahā: se]
ਕਾਪੀ notebook (f.)	ਕਿੱਦਾਂ how? [kis dā:v se]
ਕਾਫ਼ੀ enough	ਕਿਧਰੇ somewhere ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ no- where [kidhar bhi: nahī:]
* ਕਾਮਾ farm laborer (m.)	ਕਿੰਨਾ how much? [kitna:]
ਕਾਰ = ਕੰਮ	ਕਿਨਾਰਾ shore, bank (m.)
ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ business (m.) [ka:r- vyavha:r]	* ਕਿਰਤ work, business (f.) [from Skt. kṛta]
ਕਾਲ death (m.)	
ਕਾਲ famine (m.) [aka:l]	

- ਕਿਲ੍ਹਾ fort (m.) [kila:]
 ਕਿਵੇਂ somehow [kaise]
 ਕੀ what? [kya:]
 * ਕੀਕਣ how?
 * ਕੁ about, approximately
 ਕੁਹਾੜਾ axe (m.) [kulha:Ra:]
 ਕੁਖ womb (f.) [kokh]
 ਕੁਝ some, a little [kuch]
 ਕੁੱਤਾ dog (m.)
 ਕੁੱਲ altogether [kul]
 ਕੁਲ clan (f.) ਕੁਲ ਪਾਲ benefactor
 of the clan (m.)
 ਕੁਵੇਲਾ bad time (m.) [kubela:]
 * ਕੁੜੀ girl (f.)
 ਕੇਂਦਰ center (m.) [kendr]
 ਕੇਵਲ only
 ਕੈਦ ਹੋਣਾ to be jailed
 ਕੋਇਲ cuckoo (f.) [koyal]
 ਕੋਈ someone, some, any
 ਕੋਸ਼ = ਕੋਸ਼ਿਸ਼
 ਕੋਸ਼ਿਸ਼ effort, attempt (f.)
 ਕੋਟ jacket, coat (m.)
 ਕੋਠੜਾ diminutive of ਕੋਠੀ, room,
 small house (m.)
 ਕੋਠਾ house (m.)
 ਕੋਠੀ house, mansion (f.)
 * ਕੋਲ near ਦੇ ਕੋਲ ਹੋਣਾ to be
 near, to have
- * ਕੋਲੋਂ from, from the presence of, in
 comparison with
 ਕੌਣ who? [kaun]
 ਕੌਮ race, nation (f.) [qaum]
 ਕੌਮੀ nationalistic [qaumi:]
 ਕੌਰੋ-ਪਾਂਡੋ Kauravas & Pandavas (m.)
 [kaurav-pa:ndav]
 ਕੌੜਾ bitter [kaRva:]
- ਖ
- * ਖਹਿਣਾ to rub
 * ਖੰਘਾਰ cough (m.)
 ਖੰਡਨ repudiation, refutation (m.)
 ਖੱਡੀ a hole in the ground where a
 weaver places his feet (f.)
 ਖਤ letter, epistle (m.)
 ਖਤਮ end (m.)
 ਖੁਬਰੇ who knows?
 ਖੱਬਾ left (hand)
 ਖਰਚਣਾ to spend [xarc karna:]
 ਖਰਵਾ rough
 ਖੁਰਾਬ bad
 ਖਰੀਦਣਾ to buy [xari:dna:]
 * ਖਲੋਣਾ to stand
 ਖੜਕਣਾ to rattle (intr.) [khaRakna:]
 ਖੜਾ ਹੋਣਾ to stand, to run (for an
 office)

- * ਖਾ then, indeed
- ਖਾਸ special, important
- ਖਾਹਿ ਮਖਾਹ in vain [xva:maxva:h]
- ਖਾਣਾ to eat [kha:na:]
- ਖਾਣਾ food, meal (m.) [kha:na:]
- ਖ਼ਾਰ jealousy, hatred (f.)
- ਖ਼ਾਲੀ empty
- ਖਿਆਲ thought, idea (m.) [xya:l]
- ਖਿੱਚਣਾ to draw, pull ਖਿਚ ਲੈਣਾ to draw, pull ਖਿਚ ਸੁਟਣਾ to pull out [khīcna:]
- ਖਿਡਾਰੀ player (m.) [khila:ri:]
- ਖੁਆਉਣਾ to feed [khila:na:]
- ਖੁਆਜਾ a Muslim title of respect (m.) [khwa:ja:]
- ਖੁਆਣਾ = ਖੁਆਉਣਾ
- ਖੁਸ਼ happy
- ਖੁਸ਼ੀ happiness (f.)
- ਖੁਦਾ God (m.)
- ਖੁਲ੍ਹਾਉਣਾ to cause to be opened [khulva:na:]
- ਖੁਹ well (m.) [kūva:]
- ਖੁਨ blood (m.) ਖੁਨ ਕਰਨਾ to murder
- ਖੁਬ ਖੁਬ well done! bravo!
- ਖੇਡ game, playing (f.) [khe:l]
- ਖੇਡਣਾ to play [khe:na:]
- ਖੇਤ field (m.)
- ਖੇਤਰਫਲ area (m.) [kṣetraphal]
- ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ agriculture (f.)
- ਖ਼ੈਰ well!
- ਖੇਤਣਾ = ਖੇਦਣਾ
- ਖੇਦਣਾ to dig [khodna:]
- ਖੋਲ੍ਹਣਾ to open, untie, unwrap [kholna:]
- ਗ
- ਗਹਿਣਾ ornament, jewelry (m.)
- ਗੱਜਣਾ to roar [garjna:]
- ਗੰਨਾ sugarcane (m.)
- ਗਰਕ ਕਰਨਾ to sink
- ਗ਼ਰੀਬ poor ਗ਼ਰੀਬ-ਗੁਰਬਿਆਂ poor, unfortunate people ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ favorable to the poor
- ਗੱਲ talk, matter, thing (f.) ਗੱਲ ਮੰਨਣਾ to agree, accept advice
- ਗਲ neck (m.) [gala:]
- ਗਲ੍ਹ cheek (m.) [ga:l]
- ਗਲਾ throat, neck (m.)
- ਗਵਰਨਰ Governor (m.)
- ਗਵਾਹ witness (m.)
- ਗਵਾਹੀ testimony (f.)
- * ਗਵਾਠੀ neighbor (m.)

ਗਾਂ cow (f.) [ga:y]
 ਗਾਉਣਾ to sing [ga:na:]
 ਗਿਆਨੀ wise, learned [gya:ni:]
 ਗਿਣਿਆ ਜਾਣਾ to be counted
 [gina: ja:na:]
 ਗਿੱਦੜ jackal (m.) [gi:daR]
 ਗਿਲਾਸ glass (m.)
 ਗੁਜ਼ਾਰਾ livelihood, living (f.)
 ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ to maintain
 oneself, to make a living
 ਗੁਣਵਾਨ virtuous
 ਗੁਣਾਂ times, multiplied
 ਗੁਫ਼ਾ cave (f.)
 ਗੁਰਦੁਆਰਾ Sikh temple (m.)
 [gurudva:ra:]
 ਗੁਰੂ teacher, religious teacher
 (m.)
 ਗੁਲਾਮ slave (m.)
 ਗੋਡਣਾ to hoe
 ਗੋਡਾ knee (m.)
 ਗੋਲ round ਗੋਲ ਮੇਜ਼ round-
 table (m.)
 ਗ਼ੋਰ attention (f.)

ਘ

ਘੱਟ less [ghaT]
 ਘੰਟਾ hour (m.)

ਘਣਾ much, thick [ghana:]
 ਘਬਰਾਉਣਾ to be afraid, confused.
 [ghabra:na:]
 ਘਬਰਾਹਟ fear, trouble, confusion (f.)
 ਘਰ house, home (m.)
 ਘਰਾਣਾ family (m.) [ghara:na:]
 ਘਰਿਸਤ second of the four stages of
 life, householder (m.) [grhasth]
 ਘੜਨਾ to make, fashion, form
 ਘਾ = ਘਾਹ
 ਘਾਉ wound (m.) [gha:v]
 ਘਾਹ grass (m.) [gha:s]
 ਘਾਹੀ grasscutter [ghasiya:ra:].
 ਘਾਬਰਨਾ, ਘਾਬਰ ਜਾਣਾ to be frightened,
 perplexed, confused [ghabra:na:]
 ਘੁੰਗੀ dove (f.)
 ਘੋੜਾ horse (m.)

ਚ

ਚਉੜਾ wide [cauRa:]
 ਚੰਗਾ good
 ਚੰਡੀ a Hindu goddess, Kali, used
 derogatively for a woman (f.)
 ਚਤਰ brilliant, intelligent
 ਚੰਦੀ tooth of a saw (f.)

* ਚਪੇੜ = ਚੁਪੇੜ

- ਚਰਚਾ talking, discussion (m.) ਲੈਣਾ to pick up [cugna:]
- * ਚਰੋਕਣਾ old, ancient, of a former age ਚੁਕਾਉਣਾ to cause to lift
- ਚੱਲਣਾ to go, move, walk ਚੁੰਝ beak (f.) [cōc]
- ਚਲਾ ਜਾਣਾ to go away ਚੁਣਨਾ to elect, select ਚੁਣਿਆ
- ਚਲਦੀ ਹੋਣਾ to run away [calna:] ਜਾਣਾ to be elected [cunna:]
- ਚਲਾਉਣਾ to cause to move, cause ਚੁੱਪ quiet, silent ਚੁਪ ਚਾਪ quietly, to go [cala:na:] silently
- ਚਲਾਕ active, clever, alert * ਚੁਪੇੜ slap (f.) ਚੁਪੇੜ ਮਾਰਨਾ to slap ਚੁਪੇੜ ਖਾਣਾ to be slapped [ca:la:k]
- ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ to cause to ride, mount [ca:ra:na:] ਚੁਲ੍ਹਾ oven, fireplace (m.) [cu:lha:]
- ਚਾਹ tea (f.) [ca:y] ਚੁੰ ਚੁੰ peeping, chirping (f.)
- ਚਾਹਣਾ to wish, must, should [ca:hna:] ਚੇਤਾ memory, recollection (m.)
- ਚਾਚਾ father's younger brother(m.) ਚੇਖਾ good ਚੇਖਾ ਚਿਰ for a long
- ਚਾਚੀ father's younger brother's wife (f.) time
- ਚਾਵਲ rice (m.) ਚੋਣ election (f.) [cuna:v]
- ਚਿਹਰਾ face (m.) [cehra:] ਚੋਪੜੀ buttered (bread) [cupRi:]
- ਚਿੱਟਾ white, fair-skinned ਚੋਰ thief (m.)
- ਚਿੱਤ heart (m.) ਚਿੱਤ ਲੱਗਣਾ ਚੋਰੀ theft (f.) ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ secretly
- ਚਿੱਤਾ to be interested ਚੌਧਰੀ headman (m.)
- ਚਿੱਤਾ worry
- ਚਿਰ time, a long time (m.) ਛ
- * ਚਿਰੋਕਣਾ = ਚਰੋਕਣਾ
- ਚੀਜ਼ thing (f.) ਛਕਣਾ to eat
- ਚੀਰਨਾ to saw ਛੱਡਣਾ to leave, shoot, release, throw
- ਚੁੱਕਣਾ to finish, complete [cukna:] ਛੱਡ ਆਉਣਾ to take home
- ਚੁੱਕਣਾ to raise, lift ਚੁੱਕ ਛਨਿਛਰ (ਛਨਿਛਰਵਾਰ) Saturday (m.) [šanišcar]

ਫੜ teasing, used with ਛੇੜ	ਜਣੀ woman (f.)
ਛਿਪਣਾ to hide (intr.) [chipna:]	ਜੰਤਰ instrument, tool, machine
ਛਿੜਨਾ to begin	(m.)
ਛੁਟ except, besides	ਜਥੇਬੰਦੀ grouping, party (f.) [jatthe-
ਛੁਟੀ vacation, holiday (f.) ਛੁਟੀ	ਜਦ when ਜਦ ਕਿ whereas
ਕਰਨਾ to have <u>or</u> to give	[jab ki]
a day off [chuTTi:]	ਜਦੋਂ = ਜਦ
ਛੁਪਾਉਣਾ, ਛੁਪਾ ਲੈਣਾ to hide (trans.)	ਜਨ person, people (m.) ਜਨ-ਸੰਖਿਆ
[chipa:na:]	population (f.) [jan-sankhya:]
ਛੁੜਾਉਣਾ to release, to free, to	ਜਨਤੰਤਰ republic (m.) [jantantra]
cause to release [chuRa:na:]	ਜਨਤਾ public (f.)
*ਛੇਕੜ after, at last	ਜਨਮ birth (m.)
*ਛੇਤੀ, ਛੇਤੀ ਹੀ soon [jaldi:] ਛੇਤੀ	ਜਨਵਰੀ January (f.)
ਠਲ quickly	ਜਨਾਨੀ woman (f.)
ਛੇੜ teasing (f.)	ਜੰਮਣਾ to be born [janm lena:]
ਛੇੜਨਾ to tease	ਜੰਮਣਾ to stand fast, be firm
ਛੋਟਾ small, little	ਜੰਮ ਕੇ regularly [jamna:]
	ਜ਼ਮੀਨ land (f.)
ਜ	ਜ਼ਰਾ some, a little
	ਜ਼ਰੂਰ surely, certainly
ਜਸ fame (m.) [yaś]	ਜ਼ਰੂਰੀ necessary
ਜਹਾ = ਜਿਹਾ	ਜਲਣਾ to burn (intr.) ਜਲ ਜਾਣਾ
ਜਹਾਨ world (m.)	to burn up, burn down (intr.)
ਜੰਗ war, fight, battle (m.)	[jaina:]
ਜਗ world (m.)	ਜਵਾਨ = ਜੁਆਨ
ਜੰਗਲ forest, woods (m.)	ਜਵਾਬ answer (m.)
ਜਗਾਉਣਾ, ਜਗਾ ਦੇਣਾ to awaken	ਜੜ੍ਹ root (f.)
(trans.) [jaga:na:]	ਜਾਂ or [ya:]
	ਜਾਇਦਾਦ estate (f.) [ja:yda:d]

- * ਜਾਉਣਾ to bear a child, to give birth
ਜਾਗਣਾ to wake up (intr.)
ਜਾਣਨਾ to know ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ intentionally [ja:nna:]
ਜਾਣਾ to go
ਜਾਣੇਂ as if
ਜਾਤ-ਪਾਤ caste, etc. (f.) [ja:t-pā:t]
ਜਾਨਣਾ = ਜਾਣਨਾ
ਜਾਨਵਰ animal (m.)
- * ਜਾਪਣਾ to become known, to seem
ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ to continue
ਜਿਉਂ as... ਜਿਉਂ... ਤਿਉਂ as...so [jyõ...tyõ]
ਜਿਸ which, what (post-positional sg. of ਜੋ)
ਜਿਹੜਾ what, whatever, which, whichever [jo]
ਜਿਹਾ rather, -like ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ tiny [jaisa:]
- * ਜਿੱਡਾ like, alike
ਜਿੱਤਾ = ਜਿੱਠਾ
ਜਿੱਥੇ (ਜਿਥੇ) wherever [jahā:]
ਜਿੰਦਗੀ life (f.)
ਜਿਨ = ਜਿਸ ਨੇ
ਜਿੰਨਾ as much as [jitna:]
ਜਿਨ੍ਹਾਂ whom, which, what (post-positional pl. of ਜੋ) [jinhõ]
- ਜਿਲਾ district (m.)
ਜਿਵੇਂ as [jaise]
ਜੀ an honorific, Mr., Esq. (m.)
ਜੀ soul, spirit (m.) ਜੀ ਕਰਨਾ to wish
ਜੀਅ = ਜੀ
ਜੀਉਣਾ to live, to be alive [ji:na:]
ਜੀਭ tongue (f.)
ਜੀਵ soul (m.)
ਜੀਵਨ life (m.)
ਜੁ that
ਜੁ emphatic word
ਜੁਆਨ young man (m.)
ਜੁਆਨੀ youth (f.)
ਜੁਗ age, era, a long time (m.)
ਜੁੱਤੀ shoe (f.) [ju:ti:]
ਜੁਲਮ tyranny (m.)
ਜੁਲਾਹਾ weaver (m.)
ਜੁਨ one of the 8,400,000 forms of life
ਜੁਨ ਪਾਰਨਾ to be born into any of these forms [yoni]
ਜੇ if [jo]
ਜੇ = ਹੈ or ਹਨ
*ਜੇਕਰ if
ਜੇਬ pocket (f.)
ਜੇਲ੍ਹ jail (f.) [jel]
ਜੈ victory (f.)

ਜੈਨੀ Jain (m.)	ਟੁੱਟਾ broken [Tu:Ta:]
ਜੋ which, what, who (rel. pro.)	ਟੁਰਨਾ to walk, depart
ਜੋ ਕੁਝ whatever [jo kuch]	ਟੋਟਾ piece (m.)
ਜੇ so that, if	
ਜੋਗਾ capable, worthy [yogya]	ਠ
ਜੋਧਾ warrior (m.) [yoddha:]	
ਜੋਰ strength (m.)	ਠਹਿਰਨਾ, ਠਹਿਰ ਜਾਣਾ to stop, wait
ਜੋੜਨਾ to join	[Thaharna:]
	ਠੀਕ proper, right ਠੀਕ ਕਰਨਾ,
ਝ	ਠੀਕ ਕਰ ਲੈਣਾ to fix, repair
ਝਗੜਨਾ to quarrel	ਭ
ਝੱਟ (ਝਟ) quickly, hastily	
ਝਟ ਪਟ immediately [jhaT]	* ਡੰਗੋਰੀ a small staff (f.)
ਝਾੜਨਾ to brush, shake off	ਭਰ fear (m.)
ਝੂਠ lie (m.)	ਭਰਨਾ to fear
ਝੂਠਾ false	* ਡਿੱਗਣਾ to fall ਡਿੱਗ ਪੈਣਾ to fall
	down
ਟ	* ਡਿੱਠਾ (ਡਿਠਾ) past participle of ਦੇਖਣਾ
ਟਹਿਲ service, nursing (f.)	ਡੁੱਬਣਾ to sink, to be immersed
ਟੱਕਰਨਾ to collide [Takra:na:]	
* ਟੱਬਰ family (m.)	ਢ
* ਟੱਲ large bell (m.)	ਢਹਿਣਾ to fall, perish [Dhahna:]
* ਟਾਕਰਾ comparison (m.)	ਢੰਗ way, manner, behavior (m.)
ਟਾਲਣਾ to avoid, evade	* ਢੰਗੀ a small type of cow (f.)
ਟੁੱਟਣਾ to break (intr.) [Tu:Tna:]	* ਢੱਟਾ bull (m.)

- ਢਾਈ two and a half
ਢਾਈ ਸੌ 250 [aDha:i:]
- * ਢਿਡ belly (m.)
ਢੀਠ bold, impudent, shameless
- * ਢੁੱਕਣਾ (ਢੁਕਣਾ) to arrive, approach
ਤ
- ਤਹਿ fold (f.) ਤਹਿ ਕਰਨਾ
to fold [tah]
- ਤਕ until, up to ਹੁਣ ਤਕ
until now
- ਤਕ sight, opportunity (f.)
[ta:k]
- ਤੱਕਣਾ to see [ta:kna:]
ਤੰਗ ਕਰਨਾ to bother, pester,
give trouble
- * ਤੰਗਲੀ rope or cloth in which
grass is tied (f.)
- ਤਮਾਕੂ tobacco (m.) [tamba:ku:]
- ਤਰਸ pity, mercy(m.) ਤਰਸ ਖਾਣਾ
to pity, have mercy
- ਤਰ੍ਹਾਂ way, manner (f.) [tarah]
- * ਤਰਲਾ beseeching, supplication
ਤਰੀਕ date (of the year)(f.)
[ta:ri:x]
- ਤਲਬ ਕਰਨਾ to summon ਤਲਬ
ਕਰਾਉਣਾ to cause to summon
- ਤਲਾਅ pond (m.) [ta:l, ta:la:b]
- ਤੜਫਣਾ to writhe, to be in agony
[taRapna:]
- ਤਾਂ emphatic word [to]
- ਤਾਂ then [to]
- ਤਿਆਰ ready, prepared ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ
to prepare [taiya:r]
- ਤਿਉਂ ...so, in the same way [tyõ]
- ਤਿਹਾਇਆ thirsty [pya:sa:]
- ਤਿੱਖਾ sharp [ti:xa:]
- ਤਿਲ sesamum (m.)
- ਤੀਜਾ third
- ਤੀਰ arrow (m.)
- ਤੁਸਾਂ you (post-positional of
ਤੁਸੀਂ) = ਤੁਹਾ
- ਤੁਹਾਡਾ your (possessive of ਤੁਸੀਂ)
[tumha:ra:]
- * ਤੁਹਾਥੋਂ = ਤੁਹਾ + ਥੋਂ from you
ਤੁਹਾਨੂੰ = ਤੁਹਾ + ਨੂੰ to you
- * ਤੁਰਨਾ , ਤੁਰ ਪੈਣਾ to go, set out, walk
ਤੂੰ thou [tu:]
- ਤੇ on, upon, for ਤੇ ਵੀ even after
- ਤੇ and
- ਤੇ thee (post-positional of ਤੂੰ) = ਤੈ
- ਤੇਗ਼ sword (f.)
- ਤੇਜ਼ sharp

ਤੇਰਾ thy (possessive of ਤੂੰ)	ਦੱਖਣੀ south (adj.) [dakṣaṇi:]
ਤੇਲ oil (m.)	ਦੰਦ tooth (m.) [dā:t]
ਤੇਲੀ oilman (m.)	* ਦਬਕਾ threatening, scolding (m.)
ਤੈਨੂੰ = ਤੈ + ਨੂੰ to thee [tujhe]	ਦਮ moment, breath (m.)
ਤੇਂ from [se]	ਦਯਾ kindness, pity (f.)
ਤੇਪ cannon (f.)	ਦਰਸ਼ਨ audience, visit with an im- portant man, seeing (polite) (m.)
ਤੇਲਾ a weight (m.)	ਦਰਖਤ tree (m.) [daraxt]
ਤੇੜਨਾ, ਤੋੜ ਸੁੱਟਣਾ to break (trans)	ਦਰਜਾ place, rank (m.)
	ਦਰਦੀ sympathetic, compassionate
ਬ	ਦਰਬਾਰ royal court (m.)
* ਥੱਬੀ a small heap (f.)	ਦਰਮਿਆਨਾ middle, medium [darma:na:]
ਥਾ place (f.) [stha:n]	ਦਰਵਾਜ਼ਾ door (m.)
ਥਾਉਂ place (f.) ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ place to place [stha:n]	ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ view (f.) [dr̥ṣṭi]
ਥੀਂ from, by, through	ਦ੍ਰੋਪਦੀ Draupadi, heroine of the Mahabharata, wife of Pandavas (f.)
ਥੀਏਟਰ theater (m.)	ਦਵਾਰ inkpot (f.)
ਥੁੱਕਣਾ (ਥੁਕਣਾ) to spit [thu:kna:]	ਦਾ (ਦੀ, ਦੇ, ਦੀਆਂ) of [ka:]
ਥੋਲਾ bag (m.)	ਦਾਉ trick, deception (m.) [dā:v]
ਥੋਂ from, by, through	ਦਾਤਾ one who gives, generous person (m.)
ਥੋੜਾ (ਥੋੜਾ) some, a little	ਦਾਲ pulses, lentils (f.)
ਦ	* ਦਾੜ੍ਹਾ long, thick beard (m.)
ਦੱਸਣਾ (ਦਸਣਾ) to show, tell	ਦਿੱਸਣਾ (ਦਿਸਣਾ) to be seen, to be visible [dikhna:]
ਦਸਵੀਂ high school examination (lit., tenth)	ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ to be seen
	ਦਿਨ day (m.) ਦਿਨੀਂ in days [dinõ]
	ਦਿਲ heart (m.)

ਦੀਨਿ faith, religion (m.)	ਧ
ਦੁਆਈ medicine (f.) [dava:i:]	
* ਦੁਆਲੇ around	ਧੱਕਾ push (m.)
ਦੁੱਖ pain (m.) [dukh]	ਧਜ banner (m.) [dvaj]
ਦੁੱਖਣਾ (ਦੁਖਣਾ) to ache [dukhna:]	ਧਨ wealth (m.)
ਦੁਨਿਆਂ world (f.)	ਧਨਵਾਨ rich
ਦੂਸਰਾ = ਦੂਜਾ	ਧਰਤੀ ground (f.)
ਦੂਜਾ second, other ਦੂਜੇ	ਧਰਨਾ to put
secondly [du:sra:]	ਧਰਮ religion (m.)
ਦੂਰ distance (f.) far ਦੂਰੇ	ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ an inn in which travellers
from afar [du:r se]	are accomodated free (f.)
ਦੇਸ਼ country (m.)	ਧੜਕਣਾ to thump
ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ patriotism (f.)	ਧਾਕ reputation (f.) [dha:k]
[deś-bhakti]	ਧਾਗਾ thread (m.)
ਦੇਹਾਂਤ death (m.)	ਧਾਰਨਾ to hold
ਦੇਖਣਾ to see	ਧਾਰਨਾ belief, resolution (f.)
ਦੇਣਾ to give ਦੇ ਦੇਣਾ to give	[dha:rNa:]
away	ਧਿਆਨ attention (m.) [dhya:n]
ਦੇਰ delay (f.)	ਧੀ daughter (f.)
ਦੇਵਤਾ god (m.)	ਧੀਰਜ patience (f.)
ਦੋਸਤ friend (m.)	* ਧੁਖਣਾ to burn furiously
ਦੋਹਤਰਾ diminutive of ਦੋਹਤਾ	ਧੁਪ sunshine (f.) [dhu:p]
ਦੋਹਤਾ daughter's son (m.)	ਧੁਰ exact (adj.) extremity, limit (m.)
[dhevta:, dauhitra]	ਧੋਣਾ to wash, with ਰੋਣਾ to cry
ਦੋਧਾਰੀ double-edged [dudha:ri:]	ਧੋਤੀ loincloth (f.)
ਦੋਵੇਂ both [donõ]	ਧੋਬੀ washerman (m.)
ਦੌਲਤ wealth (f.)	

ਨ

ਨਹਾਣਾ (ਨ੍ਹਾਣਾ) to bathe	ਨਾਲੋਂ than, from
[naha:na:]	ਨਿਆਂ justice (m.) [nya:y]
ਨਹੀਂ not, no	ਨਿਆਰਾ different, strange [nya:ra:]
ਨਹੁੰ fingernail, toenail (m.)	ਨਿਸ਼ਚਾ certainty, decision
[nakh, na:xu:n]	ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨਾ to make sure, decide
ਨਜ਼ਰ sight, glance, look (f.)	ਨਿਸ਼ਾਨ sign, prints (m.)
* ਨਠਾਉਣਾ, ਨਠਾ ਦੇਣਾ to cause to	ਨਿਕਲਣਾ to come out
flee, to chase away	* ਨਿੱਕਾ young, small
ਨਦੀ stream, river (f.)	ਨਿਖੇਧੀ opposition, contradiction (f.)
ਨੰਬਰ number, place (m.)	* ਨਿਖੇੜਨਾ to cut out
ਨਰਮ soft	ਨਿਪੁਣ clever, expert
ਨਰਾਜ਼ angry [na:ra:z]	ਨਿਰਾ only, sole
ਨਵਾਂ new, young [n	ਨਿਵਾਜ਼ see ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼
ਨਵਾਬ nabob (m.)	ਨੀਂ = ਨਹੀਂ
ਨਾਂ name(m.) ਨਾਂ ਰੱਖਣਾ to name	ਨੀ ਓ!
ਨਾਂ ਲਾਣਾ to blame	ਨੀਚ low
ਨਾ not ਨਾ ... ਨਾ neither... ਨੀਲਾ blue	ਨੀਵਾਂ low [ni:ca:]
nor [na...na]	ਨੂੰ to [ko]
ਨਾਇਣ barber's wife (f.) [na:iN]	ਨੇ post-position of agent, by
ਨਾਹੀਂ = ਨਹੀਂ	ਨੇ = ਹਨ
ਨਾਗਰ citizen (m.) [na:garik]	ਨੇ ਤਾਂ otherwise [nahĩ: tõ]
ਨਾਨਾ mother's father (m.)	ਨੇਕ good
ਨਾਮ = ਨਾਂ	ਨੇਤਰ eye (m.) [netr]
ਨਾਰੀ woman (f.)	ਨੇੜੇ near
* ਨਾਲ with, together with ਨਾਲੇ	ਨੌਕਰ servant (m.)
moreover, besides, withal	

ਪ

ਪੱਸਲੀ small bones (f.) [pasli:]	ਪ੍ਰਸ਼ਨ question (m.) [prašn]
ਪਸੀਜਣਾ to melt (the heart)(intr.)	ਪ੍ਰਸਾਦ offering on a religious
ਪਹਿਰੇਦਾਰ guard (m.)	ceremony (m.) [prasa:d]
ਪਹਿਲਾਂ firstly, at first [pahile]	ਪਰ੍ਹਾਂ order, line (f.)
ਪਹਿਲਾ first	ਪ੍ਰਗਟ expressed [pragaT]
ਪਕੜਨਾ to catch, hold	ਪਰਚਾ paper (m.)
ਪੱਕਾ firm	ਪਰਜਾ subject (of a king, etc.)
ਪਖੰਡ false doctrine, fraud (m.)	[praja:]
[pa:khanD]	ਪ੍ਰਣ determination, resolution (m.)
ਪੱਗ turban (f.) [pagRi:]	[praN]
ਪਛਾਣ recognition, acquaintance (f.)	ਪ੍ਰਤੀ every [prati]
ਪਛਾਣ ਲੈ ਜਾਣਾ to recog-	ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ representative (m.) [prati-
nize [pahca:n lena:]	ਨਿਧਿ]
ਪੰਛੀ bird (f.)	ਪ੍ਰੰਤੂ but [parantu]
ਪਟਵਾਰੀ a village official,	ਪਰਦਾ curtain (m.)
keeper of land records (m.)	ਪ੍ਰਧਾਨ (ਪਰਧਾਨ) head (m.) main (adj.)
ਪਟਾ dog collar (m.) [paTTa:]	[pradha:n]
ਪਟਾਕਾ fireworks (m.)	ਪਰਬਤ mountain (m.) [parvat]
ਪੰਡਤ learned man (m.)	ਪਰਬੰਧ management (m.) [prabandh]
ਪਤਨੀ wife (f.)	ਪ੍ਰਮਾਣ proof (m.) [prama:N]
ਪਤਲਾ thin	ਪਰਮੇਸੁਰ God (m.) [parmešvar]
ਪਤਾ address, mark, sign (m.)	ਪਰਵਾਰ family (m.) [pariva:r]
ਪਤਾ ਹੋਣਾ to be known	ਪਰਾਣ life (m.) [pra:N]
ਪਤੀ husband, master (m.)	ਪ੍ਰਾਪਤ gain, acquisition,
ਪਦਵੀ rank, position (f.)	benefit (m.) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ
ਪਦਾਰਥ thing, object (m.)	to obtain, achieve [pra:pt]
ਪਰ but	ਪ੍ਰੀਖਿਆ examination (f.) [pari:kṣa:]
	ਪ੍ਰੇਮ love (m.) [prem]
	ਪਲ second, moment (m.)
	ਪੱਲਾ border, hem (of a garment) (m.)

ਪੜ੍ਹਨਾ to read, study	ਪੁੱਜਣਾ to reach	ਪੁਜ ਜਾਣਾ to arrive
ਪੜ੍ਹਾਈ education (f.)	[pahūcna:]	
ਪਾਉਣਾ to cast, pour, put, find	* ਪੁੱਟਣਾ, ਪੁਟ ਸੁਟਣਾ to dig, eradicate	
ਪਾਸ near	ਪੁੱਤਰ son (m.) [putr]	
ਪਾਸ ਕਰਨਾ to pass (examinations)	ਪੁਰਸ਼ man (m.) [puruš]	
* ਪਾਸਾ one who is near (m.)	ਪੁਰਾਣਾ old (not new) [pura:na:]	
* ਪਾਸਾ side (m.)	ਪੁਲ bridge (m.)	
ਪਾਤਾ priest (m.)	ਪੂਜਾ worship (f.) ਪੂਜਾ ਕਰਨਾ to	worship
ਪਾਣਾ = ਪਾਉਣਾ		
ਪਾਣੀ water (m.) [pa:ni:]	ਪੂਰਨ complete, entire [pu:rN]	
ਪਾਪੀ sinful	ਪੂਰਾ entire, whole	
ਪਾਰਸੀ Parsi (m.)	ਪੇਸ਼ before, in front of, forward	
ਪਾਲਣਾ to nurture, support, nourish	ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ to be present	ਪੇਸ਼
ਪਿਆਰ love (m.) [pya:r]	ਕਰਨਾ to put forth	
ਪਿਉ father (m.)	ਪੈਸਾ pice, money (m.)	
ਪਿਛਾ back, backward [pi:che]	ਪੈਣਾ to fall, happen, cast [paRna:]	
ਪਿਛੇ after, behind	ਪੈਦਾ production ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ to produce,	(f.)
ਚਲਣਾ to follow [pi:che]	bear, grow (trans.) ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ to	
ਪਿਛੇ after, behind, afterwards	be born	
ਪਿੰਡ village (m.)	ਪੈਦਾਵਾਰ production (f.)	
ਪਿਤਾ father (m.)	ਪੈਰ foot (m.)	
ਪੀਣਾ to drink [pi:na:]	ਪੋਤਰਾ diminutive of ਪੋਤਾ	
ਪੀੜ pain (f.)	ਪੋਤਾ son's son (m.)	
ਪੀੜਤ miserable [pi:Rit]		
ਪੁਸਤਕ book (m.)		
ਪੁਚਾ ਦੇਣਾ to take to, lead [pahūca:		
ਪੁੱਛਣਾ (ਪੁਛਣਾ) to ask [pu:chna:]	ਫਕੀਰ fakir, ascetic (m.)	

*ਫੱਟ cut, wound (m.)
 ਫਰਜ਼ duty (m.) [farz]
 ਫੜਨਾ to hold [pakaṛna:]
 ਫੜਾਉਣਾ to hand(over) [pakRa:na:]
 ਫਾਹਾ hanging (m.) ਫਾਹੇ
 ਲਾਉਣਾ to hang
 ਫਿਕਰ worry, thought, consideration,
 anxiety (m.) [fikr]
 ਫਿਰ again, then
 ਫਿਰਨਾ to wander
 ਫੁੱਟਣਾ to break (intr.), burst
 [phu:Tna:]
 ਫੁਲ flower (m.) [phu:l]
 ਫੁਲਣਾ to swell, puff up [phu:lna:]
 ਫੇਰ = ਫਿਰ
 ਫੇਰਨਾ to turn [trans.], rub against
 ਫੈਸਲਾ decision (m.)

ਬ

ਬੱਸ enough, only [bas]
 ਬਸਤਾ book-bag, satchel (m.)
 ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ majority (f.) [bahu-
 sankhyak, but ginti:]
 ਬਹੁਤ very, much ਬਹੁਤੇ many, more,
 in the majority
 ਬਖਸ਼ਣਾ to forgive [baxšna:]

ਬੱਚਣਾ (ਬਚਣਾ) to be safe, saved,
 to remain [bacna:]
 ਬਚਨ word, promise (m.)
 ਬੱਚਾ (male) child (m.)
 ਬਚਾ-ਖੁਚਾ left-over (adj.)
 ਬੱਚੀ (female) child, daughter (f.)
 ਬਜ਼ਾਰ market [ba:za:r]
 ਬੰਨਣਾ to be bound [bādhna:]
 ਬਠਾਣਾ to cause to sit, to appoint
 [biTha:na:]
 ਬਣਨਾ to become [banna:]
 ਬਣਾਉਣਾ, ਬਣਾ ਲੈਣਾ to make, mend,
 adjust [bana:na:]
 ਬਬੇਰਾ plenty, many, much
 [bahutera:]
 ਬੰਦ closed
 ਬਦ-ਜ਼ਬਾਨ bad-tongued, harsh-
 speaking
 ਬਦਲਨਾ to change (intr.)
 ਬਦਲੇ for, in return for
 ਬੰਦਾ man, servant (of God) (m.)
 ਬੰਦੂਕ rifle (f.)
 ਬੰਨ੍ਹਣਾ to tie [bādhna:]
 ਬਪਾਰੀ businessman (m.)
 ਬਰਸ year (m.) [also varš]
 ਬਰਕਤ blessing (f.)
 ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ to tolerate
 ਬਰਾਦਰੀ kin, community, members of
 the same caste [bira:dari:] (f.)

ਬਰਾਬਰ equal	ਦੇ ਬਰਾਬਰ	ਬੀਤਣਾ to pass, go past	ਬੀਤ
equal to		ਜਾਣਾ to pass completely (as	
ਬਲਵਾਨ strong		"time passes")	
ਬਲੀ strong		ਬੁੱਝਣਾ (ਬੁਝਣਾ) to guess, comprehend	[bu: jhna:]
*ਬੜਬੋਲਾ braggart, boaster (m.)		ਬੁਝਣਾ to go out, be extinguished	
ਬੜਾ very		ਬੁਝੜਾ diminutive of ਬੁੱਝਾ	
ਬਾਹਰ outside	ਦੇ ਬਾਹਰ	ਬੁੱਝਾ old man (m.)	
outside of		ਬੁਧੁ stupid	
ਬਾਕੀ remaining		ਬੁਰਾ bad	
ਬਾਗ਼ garden (m.)	ਬਾਗ਼	ਬੁਲਬੁਲ nightingale (f.)	
ਗੋਡਣਾ to garden		ਬੁਲਾਉਣਾ to call, invite [bula:na:]	
ਬਾਦ , ਤੋਂ ਬਾਦ after		ਬੇਈਮਾਨੀ dishonesty (f.)	
ਬਾਦਸ਼ਾਹ king (m.)		ਬੇਨਤੀ request (f.) [vinti:]	
ਬਾਬਾ father, father's father	(m.)	*ਬੇਲੀ friend (m.)	
ਬਾਵਜੂਦ , ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ despite		ਬੇੜਾ fleet, crowd (m.)	
ਬਿਸ਼ਕ surely [bešak]		ਬੈਠਣਾ to sit	
ਬਿਕਰਮੀ era related to Vikram,		ਬੈਰਿਸਟਰ barrister (m.)	
beginning 67 B.C.[vikrami:]		ਬੈਰਿਸਟਰੀ degree or job of a barrister	(f.)
ਬਿਖ poison (m.) [viš]		ਬੋਟੀ small piece of flesh (f.)	
ਬਿਗੜਨਾ to go wrong, fail		ਬੋਲ word, line, stanza (m.)	
ਬਿਗਾਨਾ other		ਬੋਲਣਾ to speak	
ਬਿਜਲੀ electricity		ਬੋਲੀ speech, talk (f.)	
ਬਿਨ without			
ਬਿਨਾਂ without [bina:]			
ਬਿਮਾਰ sick, ill [bi:ma:r]			
ਬਿਲਕੁਲ totally, exactly			
ਬੀਜ seed (m.)		*ਭਖਣਾ to be heated to a high degree,	
		to burn, to be enraged	

- ਭੰਗ ਕਰਨਾ to break
 ਭਗਤੀ devotion (f.) [bhakti]
 ਭਗਵਾਨ God (m.)
 ਭਜ ਜਾਣਾ to run away [bha:g
 ja:na:]
 ਭਜਨ devotional song (m.)
 ਭਜਨੀਕ singer of bhajans (m.)
 ਭਟਕਣਾ to wander
 ਭਣਵਈਆ sister's husband (m.) [bahnoi:]
 ਭਰਜਾਈ brother's wife (f.) [bhauja:i:]
 ਭਰਨਾ to fill
 ਭਰਮ illusion (m.) [bhram]
 ਭਰਾ brother (m.) [from bhra:tr]
 ਭਲਾ good
 *ਭੜੇਲਾ grain bin (m.)
 ਭਾਈ brother, friend (m.)
 ਭਾਰ weight (m.)
 ਭਾਰਤ India (m.) ਭਾਰਤ ਵਾਸੀ
 Indian (m.)
 ਭਾਰਾ heavy [bha:ri:]
 ਭਾਵ feeling, gesture, idea (m.)
 *ਭਾਵੇਂ although
 ਭੀ = ਵੀ
 ਭੀੜ crowd (f.)
 ਭੁੱਖ hunger (f.) [bhu:kh]
 ਭੁੱਖਾ hungry [bhu:kha:]
 ਭੁੱਲਣਾ (ਭੁਲਣਾ), ਭੁਲ ਜਾਣਾ to
 forget, err
 ਭੁਲੇਖਾ error (m.) [bhu:l]
 ਭੂਤ ghost (m.)
 ਭੋਸ dress, disguise (m.)
 ਭੇਜਣਾ to send
 ਭੇਟ present, gift (f.) [bhēT]
 ਭੇਦ distinction, division (m.)
 ਭੈਣ sister (f.) [bahan]
 *ਭੈੜਾ evil, wicked, bad
 ਭੋਜ a king in Indian traditional
 literature (m.)
 ਮ
 ਮਸਤਾਨਾ intoxicated, proud
 ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ machinist, mechanic (m.)
 ਮਸੂਰੀ of Masuri (adj.)
 ਮਹਾਤਮਾ great soul, saint (m.)
 ਮਹਾਂ-ਦੀਪ continent (lit., great
 island) (m.) [maha: dvi:p]
 ਮਹਾਰਾਜਾ emperor, king, His
 Majesty (m.)
 ਮਹਿਮਾ glory (f.)
 ਮਖੌਲ joke, jest (m.)
 ਮੰਗ demand (f.) [mā:g]
 ਮੰਗਣਾ, ਮੰਗ ਲੈਣਾ to ask, demand, beg
 [mā:gna:]
 ਮੰਗਤਾ beggar (m.)
 ਮੰਗਤੀ (female) beggar (f.)

*ਮਗਰ after, behind (prep.)	ਮੂਲੀ ordinary [ma:mu:li:]
*ਮਗਰੋਂ after, afterwards (adv.)	ਮਰਜ਼ੀ wish (f.)
ਮੰਗਵਾਉਣਾ to cause to be asked for, to send for [māgva:na:]	ਮਰਨ-ਵਰਤ fast unto death [maraN-vrat]
*ਮਚਲਾ ਹੋ ਕੇ feigning ignorance	ਮਰਨਾ to die
ਮਜ਼ਦੂਰੀ wage (f.)	ਮਾਈ mother (f.)
ਮਜ਼ਬੂਰੀ helplessness (f.)	ਮਾਈ ਬਾਪ mother and father, parents (m.)
ਮਜ਼ੌਰ attendant at a Muslim shrine (m.)	ਮਾਸ meat (m.) [mā:s]
*ਮੱਝ water buffalo (f.)	ਮਾਣ respect, prestige, honor (m.) [ma:n]
ਮੰਡਲ circle (m.)	ਮਾਣ-ਇੱਜ਼ਤ prestige, honor (f.)
ਮੱਤ advice, counsel (f.) ਮੱਤ ਆ ਜਾਣਾ to come to mind	ਮਾਤਾ mother (f.)
ਮੰਤਰੀ minister (m.) [mantri:]	*ਮਾਪੇ parents (m.)
ਮੰਤਰੀ-ਮੰਡਲ cabinet (of ministers) (m.)	ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ to forgive
ਮੱਥਾ forehead (m.) [ma:tha:]	ਮਾਫ਼ੀ pardon, forgiveness
ਮੰਦਰ temple (m.) [mandi:r]	ਮਾਮਲਾ matter (m.)
ਮਨ heart, mind (m.)	ਮਾਰ raid (f.) ਮਾਰ ਧਾੜ robbery, spoliation (f.)
ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਣਾ to be acceptable	ਮਾਰਗ path, way (m.) [ma:rg]
ਮੰਨਣਾ (ਮੱਨਣਾ) to obey, agree, acquiesce ਮੰਨ ਜਾਣਾ to agree ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ to be regarded [ma:nna:, ma:n ja:na:, ma:na: j.]	ਮਾਰਨਾ to beat, kill ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣਾ to destroy
ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ wilful, capricious	ਮਾਲਕ owner, master (m.) [ma:lik]
ਮਨਾਣਾ to cause to agree, to please	*ਮਾੜਾ bad, weak
ਮਨੁੱਖ (ਮਨੁਖ) man (m.) [manuṣya]	ਮਿੱਠਾ made from mixed grains, made of grains other than wheat
ਮਨੁੱਖਤਾ humanity (f.) [manuṣyata:]	ਮਿਹਰਬਾਨੀ kindness (f.) [meharba:ni:]
	ਮਿੰਟ minute (f.)

- ਮਿਟਣਾ to go away, rub off, be
destroyed, to end
ਮਿੱਟੀ (ਮਿਟੀ) dust, ashes, earth(f.)
ਮਿੱਠਾ sweet [mi:Tha:]
ਮਿੱਤਰ friend (m.) [mitr]
ਮਿੰਨਤ entreaty, beseeching,
supplication (f.)
ਮਿਲਣਾ to meet, to be obtained
ਮਿਲਾਉਣਾ to introduce, to
cause to meet [mila:na:]
ਮਿਲਾਪ harmony, unity, concord,
agreement (m.)
*ਮੀਟਣਾ to close eyes while
others hide
ਮੀਲ mile (m.)
ਮੁਸਕਾਉਣਾ to smile [muskara:na:]
ਮੁਸ਼ਕਲ difficulty (f.)
ਮੁਸਲਮਾਨ Muslim (m.)
ਮੁਕੱਦਮਾ court case (m.) [mukadma:]
*ਮੁੱਕਣਾ to cease, fail, be
exhausted
*ਮੁਕਾਰਿਣਾ to end, finish (trans.)
ਮੁੱਖ main, head ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ
prime minister, chief minis-
ਮੁਖੀ chief, leading, principle (m.)
ਮੁਠ fist (f.)
*ਮੁੰਡਾ boy (m.)
*ਮੁਢਲਾ beginning (adj.) ਮੁਢਲੀ
- ਵਿਦਿਆ elementary education (f.)
ਮੁਥਾਜ helpless, orphaned, needy
(adj.)
ਮੁਲਾਜ਼ਮ employee (m.) [mula:zim]
ਮੁੜਨਾ, ਮੁੜ ਪੈਣਾ to turn back
ਮੁੜ ਮੁੜ again and again
ਮੂੰਹ mouth (m.) ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ early
in the morning
ਮੂਲ basic element, root (m.)
*ਮੋਊਣਾ to find room, to be contained
in, go into
ਮੇਜ਼ table (m.)
ਮੇਰਾ my (possessive of ਮੈਂ)
ਮੇਵਾ fruit (m.)
ਮੈਂ I
ਮੈਥੋਂ by me
ਮੈਠੂੰ to me
ਮੈਂਬਰ member (m.)
ਮੋਇਆ dead, past participle of ਮਰਨਾ
ਮੋਰੀ shoe-maker (m.)
ਮੋਟਾ fat ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ roughly,
broadly
*ਮੋਢਾ shoulder (m.)
ਮੋਦੀਖ਼ਾਨਾ warehouse, storehouse (m.)
ਮੌਕਾ chance, opportunity, occasion (m.)
ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ to get a chance
ਮੌਜ enjoyment (f.)

ਯ

ਯਕੀਨ belief, trust (m.)

ਯਤਨ effort (m.) [yatn]

ਯਾਦ memory, remembrance (f.)

ਯਾਦ ਕਰਨਾ to remember

ਯਾਰ friend (m.)

ਰ

ਰਸ਼ਕ envy (m.) ਰਸ਼ਕ

ਆਉਣਾ to envy [raṣq]

ਰਸਦ supply (f.)

ਰੱਸੀ rope (f.)

ਰਸੀਦ receipt (f.)

ਰਸੋਈ cooking (f.)

ਰਸੋਈ ਘਰ kitchen (m.)

ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ inhabitant (m.)

[rahne va:la:]

ਰਹਿਣਾ to live, continue, remain

[rahna:]

ਰਕਮ money, cash (f.)

ਰੱਖਣਾ to keep, put, place

[rakhna:]

ਰਖਵਾਉਣਾ, ਰਖਵਾ ਦੇਣਾ to cause

to be kept, to get employed
[rakva:na:]

*ਰਤਾ a little, somewhat

ਰੱਬ God (m.) [rab]

ਰਬੜ rubber (f.)

ਰੰਬਾ a tool for cutting grass out
by the roots (m.)ਰਲਨਾ to be joined, to meet, mix,
agree

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ President (of a nation) (m.)

[ra:ṣṭrapati]

ਰਾਹ way, path (m.)

ਰਾਹੀਂ through, by way of

ਰਾਗ tune, song, music (m.)

ਰਾਜ state (m.) ਰਾਜ ਕਰਨਾ to

rule, govern ਰਾਜ-ਸਭਾ Upper

House of Indian Parliament [ra:jya]

ਰਾਜਸੀ political

ਰਾਜਧਾਨੀ capitol (f.)

ਰਾਜ-ਪਰਬੰਧ governing (m.)

ਰਾਜਪਾਲ governor (m.)

*ਰਾਜਬਣਤਰ state constitution (m.)

ਰਾਣੀ queen, also a girl's name (f.)

ਰਾਤ night (f.) *ਰਾਤੀਂ at night,

last night

ਰਿਆਸਤ princely state (f.)

ਰਿਸ਼ਟ delighted, joyous ਰਿਸ਼ਟ-

ਪੁਸ਼ਟ healthy [hrṣṭ puṣṭ]

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ relative (m.)

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ relation (f.)

- ਰਿਦਾ heart (m.) [hr̥daya]
 ਰੁਕਣਾ to stop
 *ਰੁਖੜਾ diminutive of ਰੁਖ
 ਰੁਖਾ (bread) without butter
 or vegetables, dry (adj.)
 ਰੁਚੀ interest (f.) [ru:kha:]
 ਰੁਖ tree (m.)
 ਰੂਪ form, shape (m.)
 ਰੋਹ anger, rage (m.) [roṣ]
 ਰੋਕ hindrance, barrier,
 stopping (f.)
 ਰੋਜ਼ day (m.)
 ਰੋਟੀ round, flat bread (f.)
 ਰੋਣਾ to weep, cry
 *ਰੋਣਕੀ splendid
 *ਰੋਲਾ noise (m.)
- ਲ
- ਲਈ for [liye]
 ਲਓ well! (lit., take!) [lo]
 ਲਕੜੀ wood, piece of wood (f.)
 ਲਖਪਤੀ millionaire, rich man(m.)
 ਲਗਣ enthusiasm (f.) [lagan]
 ਲੱਗਣਾ (ਲਗਣਾ) to begin, to be
 attached, happen ਲਗਾ
- ਹੋਣਾ to be engaged in
 ਲਗਭਗ approximately
 *ਲੰਗਰ kitchen (m.)
 ਲੰਗੜਾ lame
 ਲਗਾਉਣਾ to employ, use [laga:na:]
 ਲੱਘਣਾ to pass by, pass along,
 cross over [lā:ghna:]
 ਲੱਦਣਾ to load [la:dna:]
 ਲਫਜ਼ word (m.) [lafz]
 ਲਫਾਫਾ envelope (m.)
 *ਲੱਭਣਾ to seek, search
 ਲੰਮਾ long [lamba:]
 ਲੜਨਾ to fight
 ਲਾਉਣਾ to apply, use, engage
 [laga:na:]
 ਲਾਸਾਨੀ unequalled, unique
 ਲਾਖ lac (m.)
 *ਲਾਗਰੀ cook (m.)
 ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ to be in effect
 ਲਾਡ love (m.)
 ਲਾਣਾ = ਲਾਉਣਾ
 ਲਾਲ red
 ਲਾਲਚ greed (m.)
 ਲਾਲਾ Mr., Esq., father, merchant
 (m.)
 ਲਿਆਉਣਾ to bring, carry [la:na:]

ਲਿਖਣਾ to write	*ਵਗਣਾ to flow
*ਲਿਤਾੜਨਾ to trample	ਵੱਜਣਾ to ring (intr.) [bajna:]
*ਲੁਕਣਾ to hide ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ hide-and-see (f.)	ਵਜਾਣਾ to play a musical instrument [baja:na:]
ਲੁੱਟ (ਲੁਟ) robbery, violence ਮਾਰ plunder and killing (f.)	ਵਜ਼ੀਰ minister (m.)
ਲੁੰਬੜੀ fox (f.)	ਵਜੇ o'clock [baje]
ਲੂਲਾ maimed, lacking a limb, crippled	ਵੰਡ division, distribution (m.) [bã:T]
ਲੈਣਾ to take ਲੈ ਆਉਣਾ to bring ਲੈ ਜਾਣਾ to take away	ਵੰਡਣਾ to divide ਵੰਡਿਆ ਜਾਣਾ to be divided [bã:Tna:]
ਲੈ eyesight, the power of seeing (f.)	ਵੱਡਾ (ਵਡਾ) big, very [baRa:]
ਲੋਕ people (m.)	ਵਡਿਆਈ praise (f.) [baRa:i:]
ਲੋਕ ਸਭਾ Lower House of the Indian Parliament (m.)	*ਵੱਢਣਾ, ਵੱਢ ਦੇਣਾ to cut
ਲੋਕਰਾਜੀ democratic	ਵਣਜ business (f.) [baNaj]
*ਲੋੜ need (f.)	ਵੱਧ, ਤੇ ਵੱਧ more [baDh]
ਵ	ਵਧਣਾ to go forward, advance, increase [baDhna:]
	ਵਧਵਾਉਣਾ to cause to increase [baDha:na:]
	ਵਧੇਰਾ plenty [bahutera:]
	ਵਪਾਰ business, trade (m.)
	ਵਰ੍ਹਾ year (m.) [varš]
	ਵਰਗ square (m.) [varg]
	*ਵਰਗਾ like
ਵਸੀਅਤ will, testament (f.)	ਵਰਤ ਰੱਖਣਾ to fast
ਵਕਾਲਤ practice of law (f.)	*ਵਰਤਣਾ to be present
ਵਕੀਲ lawyer (m.)	*ਵੱਲ (ਵਲ), ਵੱਲ ਨੂੰ toward
*ਵੱਖ separate, apart	*ਵੱਲੋਂ by, from the direction of
*ਵੱਖਰਾ (ਵਖਰਾ) separate, distinct, unique	ਵੜਨਾ to enter [baRna:]

ਵਾਹ ਵਾਹ bravo!
 *ਵਾਹਿਗੁਰੂ Creator, God, term
 used by Sikhs (m.)
 ਵਾਕਫ਼ acquainted, known
 *ਵਾਂਗ like
 *ਵਾਂਗੂ like
 ਵਾਜਾ musical instrument [ba:ja:]
 ਵਾਪਸ back (m.)
 ਵਾਰ time, turn (f.) [ba:r]
 ਵਾਰਸ heir (m.)
 ਵਾਰੀ time, turn (f.) ਵਾਰੀ
 ਵਾਰੀ one by one [ba:ri]
 ਵਿਅਕਤੀ person (m.) [vyakti]
 ਵਿਆਹ marriage (m.) [viva:h]
 ਵਿਸ਼ਵ world (m.)
 ਵਿਸ਼ਵਾਸ belief (m.) [višva:s]
 ਵਿਸਾਖੀ a festival on the first
 day of the month of ਵਿਸਾਖ
 (m.) [vaiša:khi:]
 ਵਿਸ਼ਾਲ great, huge
 ਵਿਹਾਰ trade (m.) [byoha:r]
 ਵਿਖਿ poison (f.)
 ਵਿਖਾਉਣਾ to show [dikha:na:]
 ਵਿਗੜਨਾ to go wrong, fail [bi-
 ਗੜਨਾ:]
 ਵਿੱਚ (ਵਿਚ) in [bi:c]
 ਵਿਚਰਨਾ to wander
 ਵਿਚਾਰਾ poor, pitiful [beca:ra:]

*ਵਿਚੋਂ from in, from among, among
 ਵਿਛੋੜਾ separation (m.) [bichoh]
 *ਵਿੱਥ space, distance (f.)
 ਵਿਦਵਾਨ learned [vidva:n]
 ਵਿੱਦਿਆ knowledge, education,
 learning (f.) [vidya:]
 ਵਿੱਦਿਆਰਥੀ student (m.) [vidya:rthi:]
 ਵਿਧਾਨ constitution (m.)
 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ Parliament (m.)
 ਵਿਰੁਧ opposed to, against [viruddh]
 ਵਿਰੋਧਤਾ opposition (f.) [viruddhta:]
 ਵਿਰੋਧੀ opponent, enemy (m.)
 ਵੀ also, even [bhi:]
 *ਵੇ oh!
 ਵੇਖਣਾ to see [dekhna:]
 ਵੇਚਣਾ to sell [becna:]
 ਵੇਲਾ time (m.)
 ਵੈਦ physician (m.) [vaidya]
 ਵੈਰੀ enemy (m.)
 ਵੋਟ vote (f.)
 ਵੋਟਰ voter (m.)

GRAMMATICAL APPENDIX

The material which follows is intended as a brief outline of the grammar of Panjabi. It should be used only for reference, as an aid in translating from Panjabi into English, and should not be regarded as a complete grammar of the Panjabi language. Included are sections on those classes of words--nouns, pronouns, adjectives and verbs--that are inflected in Panjabi; adverbs, whose use is very much like that in English, have not been dealt with since they should present very little difficulty once the meaning of the particular word is known. Similarly, the emphatic particles have not been dealt with; their translation into English is difficult in isolation and experience in the language and the use of a good basic Panjabi course and grammar are necessary for full comprehension. As an aid, particular phrases using these particles have been translated throughout the reading units.

A.1 Nouns

There are two genders in Panjabi, masculine and feminine, and two numbers, singular and plural. There is no simple rule for determining the gender of a given noun from its spelling. In general, words which signify males are masculine, those which signify females feminine (ਨਾਈ barber [m.], ਨਾਇਣ barber's wife [f.]). In the case of words for inanimate objects, words ending in -a: or -ã: or having -a- in the last syllable are usually masculine, words ending in -i: are usually feminine. However, there are exceptions, and it is best to memorize the gender of words in every case.

According to the manner of their inflection, Panjabi nouns can be divided into four classes:

1. Masculine nouns ending in -a: or -ã: in the simple singular and inflected;
2. Masculine nouns not ending in -a: or -ã: in the simple singular;
3. Feminine nouns; and
4. Masculine nouns ending in -a: in the simple singular but uninflected.

Class 4 has very few members, and is optional for some words. It includes ਪਿਤਾ (father), ਆਤਮਾ (soul) and ਰਾਜਾ (king). The inflection of nouns in the other three classes follows. All nouns in these classes have a simple and a post-positional

form in both singular and plural. The vocative form is usual only with animate nouns. Occasionally additional forms occur which take the place of the usual noun + post-position, where the post-position would be "from" or "in". These special cases will be illustrated below also.

A.1.1 Class 1 Nouns

	Singular	Plural
Simple	-ਆ	-ਏ
Post-positional	-ਏ	-ਦਿਆਂ
Vocative	-ਇਆ	-ਇਓ

When the ending -ਆ is preceded by ਇ or ਈ the endings -ਇਆ, -ਇਆ and -ਇਓ are reduced to -ਆ (ਏ), -ਆ, and -ਓ.

When the ending is preceded by a vowel other than ਇ or ਈ this reduction of the vocative singular and the post-positional and vocative plural is optional. If the simple ending is -ਆ the inflection is as above, except that nasalization of the final vowel is carried through all forms. The forms of ਬੰਦਾ, "man", and ਬਾਣੀਆਂ, "merchant" are given below for purposes of illustration.

	Singular	Plural
Simple	ਬੰਦਾ	ਬੰਦੇ
Post-positional	ਬੰਦੇ	ਬੰਦਿਆਂ
Vocative	ਬੰਦਿਆਂ	ਬੰਦਿਓ
Simple	ਬਾਣੀਆਂ	ਬਾਣੀਏਂ
Post-positional	ਬਾਣੀਏਂ	ਬਾਣੀਆਂ
Vocative	ਬਾਣੀਆਂ (ਬਾਣੀਏਂ)	ਬਾਣੀਓਂ

A.1.2 Class 2 Nouns

Nouns of this class take no ending in the post-positional singular and simple plural forms. The remaining forms add the following endings to the noun in its simple form:

	Singular	Plural
Simple	--	--
Post-positional	--	-ਆਂ
Vocative	-ਆ	-ਓ

Words ending in -ਉ are further altered by the addition of the endings above: -ਉ becomes -ਢ , and if preceded by ਏ in the simple form this ਏ becomes ਏ . See the following examples. When the final consonant of the simple form is nasalized this nasalization is carried over to the inflectional endings. For illustration the words ਘਰ "house", ਕਾਉਂ "crow" and ਪਿਉ "father" are declined below:

	Singular	Plural
Simple	ਘਰ	ਘਰ
Post-positional	ਘਰ	ਘਰਾਂ
Vocative	(ਘਰਾ)	(ਘਰੋ)
Simple	ਕਾਉਂ	ਕਾਉਂ
Post-positional	ਕਾਉਂ	ਕਾਵਾਂ
Vocative	ਕਾਵਾਂ	ਕਾਵੇਂ
Simple	ਪਿਉ	ਪਿਉ
Post-positional	ਪਿਉ	ਪੇਵਾਂ
Vocative	ਪੇਵਾਂ	ਪੇਵੇ

A.1.3 Class 3 Nouns

To the simple form of feminine nouns are attached the following inflectional endings:

	Singular	Plural
Simple	--	-ਯਾਂ
Post-positional	--	-ਯਾਂ
Vocative	-ਏ	-ਓ

If the simple form ends in -ਯਾਂ there is no inflection in the singular and in the plural the final -ਯਾਂ is simply nasalized in the simple and post-positional forms. If the simple form has a final -ਓ this is changed to -ਏ in the plural forms, with the endings shown above. In the vocative singular this change is optional; a variant is an uninflected vocative singular. Some examples of these different types appear below: ਧੀ "daughter", ਬੁਲਬੁਲ "nightingale", ਵਿਧਵਾ "widow", ਮਾਉਂ "mother".

	Singular	Plural
Simple	ਧੀ	ਧੀਆਂ
Post-positional	ਧੀ	ਧੀਆਂ
Vocative	ਧੀਏ	ਧੀਓ
Simple	ਬੁਲਬੁਲ	ਬੁਲਬੁਲਾਂ
Post-positional	ਬੁਲਬੁਲ	ਬੁਲਬੁਲਾਂ
Vocative	ਬੁਲਬੁਲੇ	ਬੁਲਬੁਲੋ
Simple	ਵਿਧਵਾ	ਵਿਧਵਾਂ
Post-positional	ਵਿਧਵਾ	ਵਿਧਵਾਂ
Vocative	ਵਿਧਵਾ	ਵਿਧਵਾਓ

	Singular	Plural
Simple	ਮਾਉਂ	ਮਾਵਾਂ
Post-positional	ਮਾਉਂ	ਮਾਵਾਂ
Vocative	ਮਾਵੇਂ (ਮਾਉਂ)	ਮਾਵੇਂ (ਮਾਉਂ)

A.1.4 Other Noun Endings

The endings -ਓਂ , -ਏ , and -ਈਂ , representing the post-positions "from" or "by", and "in", singular and plural, respectively, are occasionally used in Panjabi. The former is fairly common.

For example:

ਸੜਕ	"street"	ਸੜਕੋਂ	"from the street"
ਹੱਥ	"hand"	ਹੱਥੋਂ	"from the hand" or "by hand"
ਘਰ	"house"	ਘਰੇ	"in the house"
ਪਟਿਆਲਾ	"Patiala"	ਪਟਿਆਲੇ	"in Patiala" (a city)
ਪਿੰਡ	"village"	ਪਿੰਡੀਂ	"in the villages"
ਖੇਤ	"field"	ਖੇਤੀਂ	"in the fields"

A.1.5 Use of the Panjabi Noun Forms

The simple form of a noun, in the singular and plural, is used when it is the subject of the sentence (with one exception noted below) and frequently also when it is the direct object.

ਬੰਦਾ ਕੁੱਤਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ

"The man sees a dog"

The post-positional form is used with all post-positions (see A.3). The direct object is sometimes in the post-positional form as well, followed by the post-position ਠੀ ;

in general this usage occurs with personal names and in cases where in English we would use the definite article "the", to stress that particular, specific objects are meant:

ਮੁੰਡਾ ਕੁੱਤੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ	"The boy sees dogs"
ਮੁੰਡਾ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ	"The boy sees the dogs" (specific dogs previously mentioned)
ਮੁੰਡਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ	"The boy sees Ram"

If a sentence has a direct and an indirect object, only the latter is used in the post-positional form, the former in the simple form:

ਮੁੰਡਾ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੁੱਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ	"The boy gives the dog to the man"
-------------------------------	------------------------------------

The post-positional form, followed by the post-position of agent (ਨੇ) is used for the subject of the sentence where the verb is transitive and is in one of the tenses formed from the past participle (see A.5). Sometimes ਨੇ is omitted, but the subject is still used in its post-positional form.

ਬੰਦੇ (ਨੇ) ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ*	"The man has beaten the dogs" (When the object is in its post-positional form the verb is in the third person masculine singular regardless of the gender and number of the object)
ਬੰਦੇ (ਨੇ) ਕੁੱਤੇ ਮਾਰੇ ਹਨ*	"The man has beaten (the) dogs"* (When the object is in its simple form, the verb agrees with it in gender and number)

* Words in parentheses may be omitted.

The vocative form is used in direct address, often preceded by an exclamation **ਏ !** as **ਏ ਭਾਈਆ !** "oh brother!"

A.2 Adjectives

There are two classes of adjectives, with regard to inflection:

1. Inflected
2. Uninflected

A.2.1 Class 1 Adjectives

a) Most of this class end in **-ਆ** in the simple, singular masculine form, that form which is given in dictionaries and in the glossary here. They are declined as masculine nouns of Class 1 and as feminine nouns (Class 3) ending in **-ਈ**, with some optional forms, shown below for **ਚੰਗਾ** "good".

	Masc.		Fem.	
	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
Simple	ਚੰਗਾ	ਚੰਗੇ	ਚੰਗੀ	ਚੰਗੀਆਂ
Post-Positional	ਚੰਗੇ	ਚੰਗਿਆਂ (ਚੰਗੇ)	ਚੰਗੀ	ਚੰਗੀਆਂ
Vocative	ਚੰਗਿਆ (ਚੰਗੇ)	ਚੰਗਿਓ (ਚੰਗੇ)	ਚੰਗੀਏ (ਚੰਗੀ)	ਚੰਗੀਓ

b) Others of this class end in a vowel other than **-ਆ** in the simple, singular masculine form, and are inflected as nouns of Class 2 in the masculine, and as nouns of Class 3 in the feminine. There are few of these. Here, for example, is the declension of **ਰੋਣੀ** "weepy, looking like crying"

	Masc.		Fem.	
	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
Simple	ਰੋਣੀ	ਰੋਣੀ	ਰੋਣੀ	ਰੋਣੀਆਂ
Post-Positional	ਰੋਣੀ	ਰੋਣੀਆਂ	ਰੋਣੀ	ਰੋਣੀਆਂ
Vocative	ਰੋਣੀਆ	ਰੋਣੀਓ	ਰੋਣੀਏ	ਰੋਣੀਓ

A.2.2 Class 2 Adjectives

Adjectives of this class are those which end in a consonant in the simple singular masculine form. They are not inflected except when they are used as nouns, as for example

ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ	"He gives food to the poor"
	<u>but</u>

ਗਰੀਬ ਮੁੰਡੇ ਇੱਥੇ ਖਾਏ ਹਨ	"Poor boys eat here"
------------------------	----------------------

In this case, they are inflected as nouns of Class 2 and 3.

A.2.3 Numerals

Numerals are inflected like nouns of the same gender and final letter, with the exception of the numbers 11-18, 51-58 and 89-99. It is not uncommon, however, for numbers to remain uninflected in ordinary speech and writing.

ਤਿੰਨਾਂ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ	"He sees the three lions"
ਤਿੰਨਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸ਼ੇਰ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ	"The three girls see a lion"
or sometimes:	
ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਸ਼ੇਰ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ	

A.2.4 Use of Adjectives

Adjectives are placed as in English, before the noun they modify. When used predicatively, they occur after the noun:

ਕਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਇੱਥੇ ਹੈ	"The black dog is here"
ਕੁੱਤਾ ਕਾਲਾ ਹੈ	"The dog is black"

The use of an adjective as a noun is very common in Panjabi-- in this case it is inflected and used as a noun in all respects (see A.1).

A.3 Post-Positions

A.3.1 The only post-position in Panjabi that is inflected is ਦਾ ("of", and indicating possession). It is inflected as a Class 1 Adjective (see A.2.1) and agrees with the noun it precedes, in gender, number, and case. For example:

ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਪਿਉ "the girls' father", ("father of the girls")

ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ "to the girls' father"

	Masc.		Fem.	
	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
Simple	ਦਾ	ਦੇ	ਦੀ	ਦੀਆਂ
Post-positional	ਦੇ	ਦੇ, ਦਿਆਂ	ਦੀ	ਦੀਆਂ
Vocative	ਦੇ, ਦਿਆ	ਦੇ, ਦਿਓ	ਦੀ, ਦੀਏ	ਦੀਓ

The noun which precedes ਦਾ (like any noun preceding a post-position) is of course in the post-positional form.

A.3.2 Four post-positions are always placed immediately after a noun: ਦਾ "of," ਨੂੰ "to", ਤੋਂ (or ਥੋਂ) "from, by, through", and ਨੇ , the post-position of agent (see A.1.5 and A.5.). For example:

ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ	"the boy's mother"
ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਮੇਵਾ ਦਿਹ	"Give (the) fruit to the boy"
ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਮੇਵਾ ਲਉ	"Take (the) fruit from the boy"
ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੇਵਾ ਖਾਇਆ	"The boy ate (the) fruit"

A.3.3 The remaining post-positions are placed either immediately after a noun or after a noun + ਦੇ . Some of these more common post-positions are:

ਵਿੱਚ	"in"	ਘਰ ਵਿੱਚ, ਘਰ ਦੇ ਵਿੱਚ	"in the house"
ਨਾਲ	"with"	ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ, ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਨਾਲ	"with the boy"

ਕੋਲ	"near"	ਘਰ ਕੋਲ, ਘਰ ਦੇ ਕੋਲ	"near the house"
ਅੰਦਰ	"inside"	ਘਰ ਅੰਦਰ, ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ	"inside the house"

Most post-positions have a second form, made by adding the ending -ਓਂ, or, if the post-position ends in a vowel, by replacing this vowel with -ਓਂ. As in the case of nouns, this ending carries the meaning of "from", for example:

ਕੋਲ	"near"	ਕੋਲੋਂ	"from near"
ਪਿੱਛੇ	"after", "behind"	ਪਿੱਛੋਂ	"from behind"

A.4 Pronouns

A.4.1 Personal Pronouns

The personal pronouns in Panjabi correspond to the English "I" (ਮੈਂ), "we" (ਅਸੀਂ), "thou" (ਤੂੰ), and "you" (ਤੁਸੀਂ). For the third person singular and plural the demonstrative pronoun ਉਹ "that" (sometimes ਇਹ) is used. All have a simple and a post-positional form. In addition, they have forms which correspond to the combination of the pronoun + ਦਾ, + ਨੂੰ, and + ਥੋਂ, here called possessive, dative and ablative.

		Singular	Plural
1st Person	Simple	ਮੈਂ	ਅਸੀਂ
	Post-positional	ਮੈਂ	ਅਸੀਂ, ਅਸਾਂ
	Possessive	ਮੇਰਾ	ਸਾਡਾ
	Dative	ਮੈਨੂੰ	ਸਾਨੂੰ
	Ablative	ਮੈਥੋਂ	ਸਾਥੋਂ

		Singular	Plural
2nd Person	Simple	ਤੂੰ	ਤੁਸੀਂ
	Post-positional	ਤੂੰ	ਤੁਸੀਂ, ਤੁਸਾਂ
	Possessive	ਤੇਰਾ	ਤੁਸਾਡਾ, ਤੁਹਾਡਾ
	Dative	ਤੈਨੂੰ	ਤੁਸਾਨੂੰ, ਤੁਹਾਨੂੰ
	Ablative	ਤੈਥੋਂ	ਤੁਸਾਥੋਂ, ਤੁਹਾਥੋਂ
3rd Person	Simple	ਉਹ	ਉਹ
	Post-positional	ਉਹ, ਉਸ	ਉਨ੍ਹਾਂ, (ਉਹਨਾਂ)
	Possessive	ਉਹਦਾ, ਉਸਦਾ	ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
	Dative	ਉਹਨੂੰ, ਉਸਨੂੰ	ਉਨ੍ਹਾਨੂੰ
	Ablative	ਉਹਥੋਂ, ਉਸਥੋਂ	ਉਨ੍ਹਾਥੋਂ

The possessive forms are further inflected according to the gender, number and case of the noun they modify. They are inflected in the same way as Class 1 Adjectives and the post-position ਦਾ. For illustration, see the declension of ਮੇਰਾ "my" below:

	Masc.		Fem.	
	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
Simple	ਮੇਰਾ	ਮੇਰੇ	ਮੇਰੀ	ਮੇਰੀਆਂ
Post-positional	ਮੇਰੇ	ਮੇਰੇ, ਮੇਰਿਆਂ	ਮੇਰੀ	ਮੇਰੀਆਂ
Vocative	ਮੇਰੇ, ਮੇਰਿਆ	ਮੇਰੇ, ਮੇਰਿਓ	ਮੇਰੀ, ਮੇਰੀਏ	ਮੇਰੀਓ

Like adjectives, the possessive pronoun is placed before the noun it modifies, except when it is used predicatively. In this case, it is placed after the noun.

ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ ਇੱਥੇ ਹੈ

"My book is here"

ਕਿਤਾਬ ਮੇਰੀ ਹੈ

"The book is mine"

A.4.2 Reflexive Pronouns

A single pronoun, ਆਪ, is used for the reflexive of all persons, singular and plural. It sometimes appears in the emphatic forms ਆਪੀਂ, ਆਪੇ, ਆਪੂੰ, ਆਪੋ, which correspond to the compound ਆਪ ਹੀ. The possessive form of ਆਪ is ਆਪਣਾ. It refers always to the subject of the sentence, for example:

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਨੂੰ ਸੁੱਦਿਆ

"I called my (own) brother"

ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ

"He reads his (own) book"

It is declined like Class 1 Adjectives and the post-position ਦਾ.

The pronoun ਆਪ is sometimes used as in Hindi to mean "you" or "he" and indicates great respect for the person spoken to or about. When it means "you", the second person plural form of the verb is used; when it means "he", the third person plural verb form is used. ਆਪ is not inflected, except in the possessive.

A.4.3 Personal Pronouns Indicating Respect

In addition to the use of ਆਪ noted in the previous paragraph, the second person plural ਤੁਸੀਂ is commonly used in Panjabi when addressing a single person to indicate respect. The singular ਤੂੰ is generally used for children, servants or other persons of low status, or in very intimate relations, between equals.

A.4.4 Demonstrative Pronouns

The demonstrative pronouns in Panjabi are ਉਹ and ਇਹ, which are used for "he, she, it", as well as for "this" and "that". Gender is not distinguished, nor is number distinguished in the simple form. When an indication of relative distance from the speaker is important, ਇਹ is used to refer to the nearer, ਉਹ to the more remote object. Otherwise, either may be used for "this" and "that", although ਉਹ is more common. The declension of ਉਹ has been given in A.4.1; ਇਹ is declined identically.

A.4.5 Other Pronouns, Pronominal Adverbs and Pronominal Adjectives

The relative and interrogative pronouns, ਜੋ "who, which, what" and ਕੌਣ "who?", ਕੀ "which? what?", are not inflected according to number. They have a simple and a post-positional form. Their combination with the post-position of agent, ਠੇ, may be formed regularly, but there are variant forms as well:

Simple	ਜੋ	ਕੌਣ/ਕੀ
Post-positional	ਜਿਸ, ਜਿਹ	ਕਿਸ, ਕਿਹ
Agentive	ਜਿਸ ਠੇ, ਜਿਠ, ਜਿਠੇ	ਕਿਸ ਠੇ, ਕਿਠ, ਕਿਠੇ

The four pronouns (ਇਹ, ਉਹ, and ਜੋ, ਕੌਣ/ਕੀ) form a set which is paralleled by other similar sets of pronouns, pronominal adverbs and adjectives, each of which may have as many as four members (near, remote, relative, and interrogative). Some of the

more common are:

<u>Near</u>	<u>Remote</u>	<u>Relative</u>	<u>Interrogative</u>
		ਜਿਹੜਾ who	ਕਿਹੜਾ who?
ਇੱਥੇ here	ਉੱਥੇ there	ਜਿੱਥੇ where	ਕਿੱਥੇ where?
ਇੰਨ this way	ਉੰਨ that way		ਕਿੰਨ how?
ਇੰਨਾ this much	ਉੰਨਾ that much	ਜਿੰਨਾ as much as	ਕਿੰਨਾ how much?
ਇਹਾ like this	ਉਹਾ like that	ਜਿਹਾ like	ਕਿਹਾ like what?

All those ending in -ਆ are declined as Class 1 Adjectives. The others are undeclinable.

A.5 Verbs. The basic verb forms are as follows:

1. Infinitive. Since this is the form which always appears in dictionaries, we will use it as a basis for this discussion of the verb forms. The infinitive form ends in -ਣਾ in most cases, and in -ਨਾ when the ending is preceded by ਠ , ਚ , ਚੁ , ਝ , ਝੁ , and ਲ (where this represents "L". In most printed material it is not possible to distinguish "L" and "l" without knowing the correct pronunciation of the word in question, since the same Panjabi letter is generally used for both). For example:

ਜਾਣਾ	to go	ਮਿਲਨਾ	(miLna:) to meet
ਸਿੱਖਣਾ	to learn	ਚੱਲਣਾ	(callNa:) to walk
ਜਾਣਨਾ	to know	ਹੱਸਣਾ	to laugh

The infinitive is a verbal noun, and may be declined in the masculine and feminine, singular and plural as are nouns ending in -ਆ and -ਈ.

ਜਾਣਾ ਔਖਾ ਹੈ	It is difficult to go
ਮੇਰੇ ਜਾਣੇ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ?	What is the advantage of my going?

If it has an object, in the simple form, it agrees with its object in gender and number; otherwise it is always in the masculine singular (the dictionary form).

ਕੁੜੀ ਭੁੱਲਣੀ ਔਖੀ ਹੈ	It is difficult to forget a girl
ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣਾ ਔਖਾ ਹੈ	It is difficult to read this book.

The infinitive is sometimes used as a polite imperative:

ਉੱਥੇ ਨਾ ਜਾਣਾ	Don't go there!
--------------	-----------------

It is used in compound verb constructions, most commonly :

with	ਪੈਣਾ	"must"	ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ	I had to go
	ਹੋਣਾ	"must"	ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਹਾਂ	I must go
	ਚਾਹਣਾ	"want"	ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ	I want to go

2. Contracted Infinitive. This is the infinitive minus its final

-ਆ : ਜਾਣ from ਜਾਣਾ ; ਕਰਨ from ਕਰਨਾ .

It is also used as a verbal noun and usually replaces the full infinitive before post-positions. It is indeclinable.

The contracted infinitive is used in certain compound verb

constructions, most commonly:

with	ਲੱਗਣਾ	"begin"	ਉਹ ਵੇਖਣ ਲੱਗੇ	They began to see
	ਦੇਣਾ	"allow"	ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿੱਤੇ	They let him go

This form is also commonly used with the suffix ਵਾਲਾ . This suffix when applied to ordinary nouns has the meaning of the English suffix "-er" or "-or" (for example ਬਾਗ਼ ਵਾਲਾ "garden-er") When applied to a contracted infinitive it may have this meaning or may have the meaning "about to":

ਬਾਬਾ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ

Baba is a singer

or

Baba is about to sing

3. Stem. If the infinitive ending is removed, that which remains is the stem, in most cases. However, if the infinitive ending is preceded by ਉ , this must also be removed to reveal the stem form of the verb.

ਜਾਣਾ - ਜਾ

ਲੈਣਾ - ਲੈ

ਆਉਣਾ - ਆ

ਕਰਾਉਣਾ - ਕਰਾ

When the stem is used in the compound verb constructions described below, final double consonants are often made single:

ਸਿੱਖਣਾ - ਸਿਖ

ਸੁੱਟਣਾ - ਸੁਟ

The stem is used with ਕਰ or its variant ਕੇ to indicate action completed at the time of the action of the main verb in the sentence. It can be roughly translated "having done":

ਜੈਂ ਧੋ ਕੇ ਆਇਆ

Having washed, I came (or I came
after washing)

The stem is used with certain verbs in compound constructions. In some of these constructions the second verb adds substantial meaning:

		ਮੈਂ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ	I eat
ਸੱਕਣਾ	"can"	ਮੈਂ ਖਾ ਸੱਕਦਾ ਹਾਂ	I can eat
ਰਹਿਣਾ	"-ing"	ਮੈਂ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ	I am (in the process of) eating
ਚੁਕਣਾ	"finished"	ਮੈਂ ਖਾ ਚੁਕਾ ਹਾਂ	I am finished eating
ਲੈਣਾ	"finished"	ਮੈਂ ਖਾ ਲਿਆ	I finished eating
ਬਹਿਣਾ	"happen to" or "finished"	ਮੈਂ ਖਾ ਬੈਠਾ	I happened to eat or I finished eating

In other constructions the second verb adds a less definite meaning to the verb in stem form, but usually indicates completeness of the action, or that the action occurred once. The action may be intensified. The exact meaning of compounds with the following verbs must be learned in each case. Many of the compounds which occur in the readings are listed in the glossary under the main verb (the verb which appears in stem form), and their meanings are given. The following verbs are most commonly added to verbs in stem form for this type of construction:

<u>ਦੇਣਾ</u>	to give	ਮਾਰਨਾ	to beat	ਮਾਰ ਦੇਣਾ	to kill
<u>ਜਾਣਾ</u>	to go	ਸੌਣਾ	to sleep	ਸੌ ਜਾਣਾ	to go to sleep
<u>ਆਉਣਾ</u>	to come	ਬਣਨਾ	to be made	ਬਣ ਆਉਣਾ	to be accomplished
<u>ਸੁੱਟਣਾ</u>	to throw	ਧੋਣਾ	to wash	ਧੋ ਸੁੱਟਣਾ	to wash off
<u>ਉੱਠਣਾ</u>	to rise	ਬੋਲਣਾ	to speak	ਬੋਲ ਉੱਠਣਾ	to speak up
<u>ਰੱਖਣਾ</u>	to keep	ਪਕੜਨਾ	to catch	ਪਕੜ ਰੱਖਣਾ	to keep hold of
<u>ਛੱਡਣਾ</u>	to leave	ਰੱਖਣਾ	to keep	ਰੱਖ ਛੱਡਣਾ	to put away
<u>ਪੈਣਾ</u>	to fall	ਡਿੱਗਣਾ	to fall	ਡਿੱਗ ਪੈਣਾ	to fall down

4. Present Participle. The infinitive ending is replaced by -ਦਾ (or by -ਨਦਾ when it is preceded by a vowel or ਹ) to form the present participle:

ਲਿਖਣਾ becomes ਲਿਖਦਾ ਆਉਣਾ becomes ਆਉਂਦਾ

There are a few irregular present participle forms, notably:

ਦੇਣਾ becomes ਦਿੰਦਾ ਹੋਣਾ becomes ਹੁੰਦਾ
ਚਾਹਣਾ becomes ਚਾਹੁੰਦਾ

The present participle is inflected as the post-position ਦਾ. It may be used as an adjective, and as such agrees with the noun it modifies in gender, number and case. It is used alone and with various forms of the verb ਹੋਣਾ, "to be", to form certain tenses which will be described at the end of this appendix.

5. Past Participle. The past participle is regularly formed by adding -ਇਆ to the stem in the masculine singular, and -ਏ, -ਈ, and -ਈਆ in the masculine plural, feminine singular and plural, respectively. When used as an adjective the past participle is inflected in the post-positional forms also, taking appropriate adjective endings.

ਲਿਖਣਾ becomes ਲਿਖਿਆ (ਲਿਖੇ..) ਆਉਣਾ becomes ਆਇਆ (ਆਏ..)

There are a number of common verbs which form the past participle irregularly, and an additional number which have alternative regular and irregular forms. A list of some of these will be found at the end of this section.

The past participle is used with various forms of the verb ਹੋਣਾ to form certain tenses which will also be described at the end

of this appendix. Used alone it represents the past absolute tense.

6. Gerund. This form is regular for almost all verbs. It is identical to the past participle of regular verbs, made by adding -ਦਿਆ to the stem for the masculine singular. Those verbs which form their past participle irregularly have a regular gerund, with a few exceptions. See A.5.15.

7. Adverbial Participle. The ending -ਦਿਆ replaces the infinitive ending (-ਨਦਿਆ if the infinitive ending is preceded by a vowel) to make the adverbial participle:

ਲਿਖਦਿਆ "while writing" ਆਉਂਦਿਆ "while coming"

8. Present. A second present form, occasionally encountered, is formed by replacing the infinitive ending with -ਨਾ in the masculine singular. It is inflected for gender and number. In the case of verbs whose infinitive ending is -ਨਾ, there is no difference between the second present and the infinitive. This form is not used in negative constructions.

ਮੈਂ ਜਾਨਾ "I am going, I am about to go"

9. Hortative. The following endings are added to stems ending in a consonant to form the hortative or subjunctive:

	Singular	Plural
1st Person	-ਆ	-ਈਏ
2nd Person	-ਏ	-ਓ
3rd Person	-ਏ	-ਏ

If the stem ends in -ਇ (for example: ਰਹਿ , from ਰਹਿਣਾ), this vowel is dropped and the above endings are added to the remaining stem:

ਰਹਾ	ਰਹੀਏ
ਰਹੇ	ਰਹੋ
ਰਹੇ	ਰਹਣ

If the stem ends in any other vowel the endings may be added directly to the stem, but more commonly the consonant. -ਵ is made to intervene between the stem and the hortative endings. For example, the hortative forms of ਆਉਣਾ are:

	Singular	Plural
1st Person	ਆਵਾ	ਆਵੀਏ
2nd Person	ਆਵੇ	ਆਵੋ
3rd Person	ਆਵੇ	ਆਵਣ

Verbs whose stems end in -ਐ , notably ਲੈਣਾ and ਪੈਣਾ , change this vowel to -ਐ in the hortative, and add to this altered stem the endings described above, usually with an intervening -ਵ :

	Singular	Plural
1st Person	ਲਵਾ	ਲਵੀਏ (ਲਈਏ)
2nd Person	ਲਵੇ (ਲਏ)	ਲਵੋ (ਲਓ)
3rd Person	ਲਵੇ (ਲਏ)	ਲਵਣ

10. Future. The following endings are added to the stem to form the future. The same changes in the stems ending in vowels occur here as have been described for the hortative.

	Singular		Plural	
	Masc.	Fem.	Masc.	Fem.
1st	-ਅੰਗਾ, -ਉਂਗਾ	-ਅੰਗੀ, -ਉਂਗੀ	-ਅੰਗੇ	-ਅੰਗੀਆਂ
2nd	-ਏਂਗਾ	-ਏਂਗੀ	-ਓਗੇ	-ਓਗੀਆਂ
3rd	-ਏਗਾ	-ਏਗੀ	-ਠਗੇ	-ਠਗੀਆਂ

11. Imperative. The second person singular imperative is in most cases identical to the stem:

ਲਿਖ write! ਆ come!

However, those verbs which have -ਆ before the infinitive ending add -ਚ to the stem to make this imperative form, and there are a few irregular forms, as ਦਿਹ "give!" from ਦੇਣਾ .

The complete list of imperative forms follows, with the verb ਲਿਖਣਾ:

	Singular (ਤੂੰ)	Plural (ਤੁਸੀਂ)
Ordinary	ਲਿਖ	ਲਿਖੋ
Polite	ਲਿਖੀਂ	ਲਿਖਿਓ

12. Organic Passive. This form is made, in most cases, by inserting -ਈ between the stem and the ending in the present participle, hortative, and future forms. In the present participle, this is true only for verbs in which the infinitive ending is preceded by a consonant. Otherwise the ending -ਟੀਦਾ is added directly to the verb stem. Where this ends in -ਇ the -ਇ is dropped, and where it ends in -ਐ the -ਐ becomes -ਯ .

For example: ਮਾਰਨਾ "to beat", stem ਮਾਰ:

ਉਹ ਮਾਰੇਗਾ	he will beat	ਉਹ ਮਾਰੀਏਗਾ	he will be beaten
ਉਹ ਮਾਰੇ	may he beat	ਉਹ ਮਾਰੀਏ	may he be beaten

ਉਹ ਮਾਰਦਾ ਹੈ	he is beating	ਉਹ ਮਾਰੀਦਾ ਹੈ	he is being beaten
ਉਹ ਮਾਰਦਾ ਸੀ	he was beating	ਉਹ ਮਾਰੀਦਾ ਸੀ	he was being beaten
but:			
ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ	he is saying	ਉਹ ਕਹੀਦਾ ਹੈ	it is being said
ਉਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ	he is taking	ਉਹ ਲਈਦਾ ਹੈ	he is being taken

This form is not as frequently used as the ordinary passive, made by combining the past participle of the verb of action with the appropriate form of ਜਾਣਾ :

ਉਹ ਮਾਰਦਾ ਹੈ	he is beating	ਉਹ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ	he is being beaten
-------------	---------------	-------------------	--------------------

13. Conjugation of ਹੋਣਾ . This verb is used as an auxiliary in the formation of many of the tenses in Panjabi. It is conjugated in the present and past as follows. The meanings apply to the forms when they are not being used in an auxiliary function; some common variant forms are also included:

I am	ਹਾਂ (ਹੈਂ)	We are	ਹਾਂ
thou art	ਹੈਂ (ਏਂ)	you are	ਹੈ (ਹੈਂ)
he is	ਹੈ (ਈ, ਏ, ਠੇ)	they are	ਹਨ (ਠੇ)
I was	ਸਾਂ (ਫ. ਸੀ)	we were	ਸਾਂ (ਸੇ) (ਫ. ਸੀਆਂ)
thou wert	ਸਾਂ (ਸੀ) (ਫ. ਸੀ)	you were	ਸਉ (ਸੇ) (ਫ. ਸੀਆਂ)
he was	ਸੀ (ਸਾਂ) (ਫ. ਸੀ)	they were	ਸਨ (ਸੇ) (ਫ. ਸੀਆਂ)

The present participle of ਹੋਣਾ is ਹੁੰਦਾ ; other forms are regular.

14. Conjugation of Panjabi verbs. The conjugation of ਮਾਰਨਾ "to beat" follows. All verbs follow this general pattern, with the irregularities in the basic forms described above and in the list of irregular past participles at the end of this section. Only the first person singular masculine forms will be given, except in the imperative. The other forms may be found above in the description of the basic verb forms.

TENSE	PANJABI	ENGLISH GLOSS
Infinitive	ਮਾਰਨਾ	to beat
Contracted Infinitive	ਮਾਰਨ	to beat
Stem	ਮਾਰ	
Conditional	ਮਾਰਦਾ	if I beat, I would beat, I beat
Simple Present	ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ	I beat, I am beating
Simple Past	ਮਾਰਦਾ ਸੀ	I was beating
Past Absolute	ਮਾਰਿਆ	I beat
Past Imperfect	ਮਾਰਿਆ ਹੈ	I have beaten
Past Perfect	ਮਾਰਿਆ ਸੀ	I had beaten
Hortative	ਮਾਰਾਂ	May I beat! Let me beat!
Future	ਮਾਰੀਗਾ	I will beat
Imperative	ਮਾਰ	Beat!
Present	ਮਾਰਨਾ	I am beating, I am about to beat

Adverbial Participle	ਮਾਰਦਿਆਂ	while beating
Organic Passive		
Simple Present	ਮਾਰੀਦਾ ਹਾਂ	I am being beaten
Simple Past	ਮਾਰੀਦਾ ਸਾਂ	I was being beaten
Hortative	ਮਾਰੀਆਂ	May I be beaten! Let me be beaten!
Future	ਮਾਰੀਆਂਗਾ	I will be beaten
Ordinary Passive		
Conditional	ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ	If I am beaten, I would be beaten, I am beaten
Simple Present	ਮਾਰਿਆ ਜਾਦਾ ਹਾਂ	I am being beaten
Simple Past	ਮਾਰਿਆ ਜਾਦਾ ਸਾਂ	I was being beaten
Past absolute	ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ	I was beaten
Past Imperfect	ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ	I have been beaten
Past Perfect	ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸਾਂ	I had been beaten
Hortative	ਮਾਰਿਆ ਜਾਵਾਂ	May I be beaten! Let me be beaten!
Future	ਮਾਰਿਆ ਜਾਵਾਂਗਾ	I will be beaten
Imperative	ਮਾਰਿਆ ਜਾਹ	Be beaten!
Present	ਮਾਰਿਆ ਜਾਨਾ	I am being beaten, I am about to be beaten
Adverbial Participle	ਮਾਰਿਆ ਜਾਦਿਆਂ	while being beaten

13. Irregular Past Participle Forms and Gerunds. The gerunds of irregular verbs are usually not identical to the past participle as they are in the case of regular verbs. They are usually formed regularly by adding -ਇਆ to the stem (masc. sg.).

PANJABI	ENGLISH	PAST PARTICIPLE	GERUND
ਸੀਉਣਾ	to sew	ਸੀਤਾ	ਸੀਆ
ਸੌਣਾ	to sleep	ਸੁੱਤਾ*	ਸੌਇਆ
ਕਹਿਣਾ	to say	ਕਿਹਾ*	ਕਹਿਆ
ਕਰਨਾ	to do	ਕੀਤਾ*	ਕਰਿਆ
ਖਾਣਾ	to eat	ਖਾਹਦਾ, ਖਾਧਾ	ਖਾਇਆ
ਜਣਨਾ	to bear	ਜਾਇਆ	ਜਣਿਆ
ਜਾਣਨਾ	to know	ਜੱਤਾ*	ਜਾਣਿਆ
ਜਾਣਾ	to go	ਗਿਆ, ਗਇਆ	ਜਾਇਆ
ਢਹਿਣਾ	to fall	ਢੱਠਾ*	ਢਹਿਆ
ਦੇਖਣਾ	to see	ਡਿੱਠਾ, ਦਿੱਠਾ*	ਦੇਖਿਆ
ਦੇਣਾ	to give	ਦਿੱਤਾ	ਦਿਆ
ਧੋਣਾ	to wash	ਧੋਤਾ*	ਧੋਇਆ
ਪਹਿਨਣਾ	to put on	ਪੈਧਾ*	ਪਹਿਨਿਆ
ਪਹੁੰਚਣਾ	to arrive	ਪਹੁਤਾ, ਪਹੁੰਤਾ	ਪਹੁਤਾ, ਪਹੁੰਤਾ
ਪਛਾਣਨਾ	to recognize	ਪਛਾਤਾ*	ਪਛਾਣਿਆ
ਪਾੜਨਾ	to tear	ਪਾਟਾ*	ਪਾੜਿਆ
ਪਹਿਣਾ	to grind	ਪੀਠਾ	ਪਾਠਾ
ਪੀਣਾ	to drink	ਪੀਤਾ	ਪੀਆ
ਪੈਣਾ, ਪੌਣਾ	to fall	ਪਿਆ, ਪਇਆ	ਪਿਆ, ਪਇਆ
ਬੰਨ੍ਹਣਾ	to bind	ਬੱਧਾ*	ਬੰਨ੍ਹਿਆ
ਮਰਨਾ	to die	ਮੋਇਆ*	ਮਰਿਆ
ਰਹਿਣਾ	to stay	ਰਿਹਾ*	ਰਹਿਆ
ਰੋਣਾ	to cry	ਰੁੰਨਾ	ਰੋਇਆ
ਲੈਣਾ	to take	ਲਿਆ, ਲਇਆ, ਲੀਤਾ	ਲਿਆ, ਲਇਆ

*Also formed regularly

ERRATA

On pages xxiv and xxv for "Past Imperfect" please
read "Present Perfect" .